UNIVERZITET U NOVOM SADU
ASOCIJACIJA CENTARA ZA INTERDISCIPLINARNE I
MULTIDISCIPLINARNE STUDIJE I ISTRAŽIVANJA – ACIMSI
CENTAR ZA RODNE STUDIJE

ROD I PROFESIJA U UMETNOSTI: DIPLOMIRANE IZVOĐAČICE NA GUDAČKIM INSTRUMENTIMA NA AKADEMIJAMA UMETNOSTI U NOVOM SADU, BANJA LUCI I ZAGREBU (1990–2014)

DOKTORSKA DISERTACIJA

Mentorka:
Prof. dr Branka Radović

Studentkinja:
Mr Ana Klem Aksentijević

Novi Sad, 2015.

Univerzitet u Novom Sadu
Asocijacija centara za interdisciplinarne i
multidisciplinarne studije i istraživanja – ACIMSI
Ključna dokumentacijska informacija

Redni broj: RBR	
Identifikacioni broj: IBR	
Tip dokumentacije: TD	Monografska dokumentacija
Tip zapisa: TZ	Tekstualni štampani materijal
Vrsta rada (dipl., mag., dokt.): VR	Doktorski rad
Ime i prezime autora: AU	Ana (Ištvan) Klem Aksentijević
Mentor (titula, ime, prezime, zvanje): MN	Prof. dr Branka Radović
Naslov rada: NR	„Rod i profesija u umetnosti: diplomirane izvođačice na gudačkim instrumentima na akademijama umetnosti u Novom Sadu, Banja Luci i Zagrebu (1990–2014)”
Jezik publikacije: JP	srpski
Jezik izvoda: JI	srp. / eng.
Zemlja publikovanja: ZP	Republika Srbija
Uže geografsko područje: UGP	AP Vojvodina, Novi Sad
Godina: GO	2015
Izdavač: IZ	autorski reprint
Mesto i adresa: MA	Univerzitet u Novom Sadu ACIMSI Centar za rodne studije Trg Dositeja Obradovića 6, 21000 Novi Sad
Fizički opis rada: FO	Broj poglavlja: 6; broj stranica: 499; broj tabela: 24; broj grafikona: 11; broj referenci (literatura i izvori): štampanih: 146; internet: 26; broj fusnota: 47.
Naučna oblast: NO	Rod i muzika
Naučna disciplina: ND	Rodne studije
Predmetna odrednica, ključne reči: PO	Rod, gudački instrumenti, identitet, izvođačice, muzika, profesija, životne priče
UDK	
Čuva se: ČU	Univerzitetska biblioteka UNS
Važna napomena: VN	

Izvod: IZ	Danas je gotovo nepoznat podatak da na katedrama za gudačke instrumente na akademijama umetnosti u regionu od ukupnog broja diplomiranih kadrova većinu čine žene. Otuda je vredna istraživačke pažnje analiza procesa obrazovanja i profesionalnog delovanja u njihovim sredinama tog značajnog broja muzički visoko obrazovanih žena. Upoređivanjem podataka iz tri akademske sredine jugoslovenskog prostora dolazimo do značajnih zaključaka za istoriju ženskog muzičkog nasleđa u regionu na ovom prostoru i za metodiku rada sa budućim kadrovima. Cilj istraživanja je prikupljanje, selekcija i interpretacija podataka o životu diplomiranih izvođačica na gudačkim instrumentima u Novom Sadu, Banjaluci i Zagrebu od osnivanja akademskih institucija do danas, kako bi se skrenula pažnja na pitanje konstruisanja identiteta izvođačica tokom i nakon visokog muzičkog obrazovanja. Hipoteza 1 je da značajan broj diplomiranih izvođačica na gudačkim instrumentima doprinosi promeni svesti o važnosti rodnog identiteta u muzičkoj umetnosti u regionu. Hipoteza 2 je da povećan broj diplomiranih izvođačica na gudačkim instrumentima ne doprinosi promeni svesti o važnosti rodnog identiteta u muzičkoj umetnosti u regionu. Hipoteza 3 je da je profesionalni identitet diplomiranih izvođačica na gudačkim instrumentima nadređen svim drugim komponentama identiteta, uključujući i rodni. Korpus obuhvata diplomirane muzičarke gudačkih instrumenata sa Akademije umetnosti u Novom Sadu (20), u Zagrebu (4)i u Banjaluci (8). Analiza 13 komponenata identiteta (detinjstvo, školovanje, devedesete godine 20. veka, brak, deca, maternji jezik, zatim nacionalni, verski, profesionalni identiteti, zdravlje, članstvo u strukovnim udruženjima i političkim strankama, hobi). Rezultati pokazuju da je prva hipoteza samo delimično tačna, te da je treća hipoteza tačna za ukupan uzorak: sve muzičarke prednost daju profesionalnom identitetu od ranog detinjstva. Empirijski podaci ne potvrđuju stereotip da profesija muzičarke i braka, porodice i dece ne idu zajedno. Rezultati istraživanja su važni koliko za novo sačinjavanje istorije muzike i žena u toj oblasti toliko i za rodne studije, koje se staraju za afirmaciju žena u različitim profesijama u današnjem vremenu. Posebno rezultati treba da obogate nastavnu i metodičku praksu u domenu muzike na svim nivoima obrazovanja kod nas. Podaci iz ovog rada bi mogli (zapravo, morali) da postanu deo udžbeničke literature. Na ovo se nadovezuju i podaci do kojih je došlo ovo istraživanje, a koji svedoče o tome da je u svetu i u regionu jugoslovenskog prostora značajan broj žena doprinosio i još uvek, možda i više nego ikada ranije, doprinosi razvoju muzike i muzičke kulture.
Datum prihvatanja teme od strane NN veća: DP	29. 06. 2015.
Datum odbrane: DO	
Članovi komisije: (ime i prezime / titula / zvanje / naziv organizacije / status) KO	

University of Novi Sad
ACIMSI
Key word documentation

Accession number: ANO	
Identification number: INO	
Document type: DT	Monograph documentation
Type of record: TR	Textual printed material
Contents code: CC	Final paper – PhD
Author: AU	Ana (Ištvan) Klem Aksentijević
Mentor: MN	Branka Radović, PhD professor
Title: TI	„Gender and profession in Arts: women string player performers graduated at music conservatories in Novi Sad, Banjaluka and Zagreb (1990–2014)”
Language of text: LT	Serbian
Language of abstract: LA	eng. / srp.
Country of publication: CP	Republic of Serbia
Locality of publication: LP	Province of Vojvodina, Novi Sad
Publication year: PY	2015.
Publisher: PU	Author’s Reprint
Publication place: PP	University of Novi Sad – ACIMSI The Center for Gender Studies D. Obradović Square 6 21000 Novi Sad
Physical description: PD	No. of chapters: 6; no. of pages: 499; no. of tabelas: 24; no. of graphics: 11; no. of references (readings and sources): printed: 146; internet: 26; no. of footnotes: 47.
Scientific field SF	Gender studies
Scientific discipline SD	Gender studies
Subject, Key words SKW	Female string players, gender, identity, life stories, music, profession, string instruments, women performers
UC	
Holding data: HD	University Library UNS
Note: N	

Abstract: AB	Today is almost unknown the fact that on the string department at the academies of arts in our region most of the graduated students are women. The analysis of this process is worth the research attention of education and professional activities of this, relatively significant number of graduated women string instrumentalists. By comparing data from three cultural backgrounds of ex-Yugoslav territory we come to significant conclusions for the history of women's musical heritage in the region in this area and the methodology of work with future personnel. The aim of the research is the collection, selection and interpretation of data about the life of graduated women performers on stringed instruments in Novi Sad, Banja Luka and Zagreb since the establishment of these academic institutions to present day, in order to draw attention to the issue of constructing identity of women performers during and after the higher music education. Hypothesis 1 is that a significant number of female music performance graduates on string instruments contributes to improving the awareness of the importance of gender identity in the music art in the region. Hypothesis 2 is that the increased number of female music performance graduates on string instruments does not contribute to improving the awareness of the importance of gender identity in the music art in the region. Hypothesis 3 that professional identity of the female music performance graduates on string instruments is superior to all other components of identity, including gender. The corpus includes female music performance graduates on string instruments from the Academy of Arts in Novi Sad (20), Zagreb (4) and Banja Luka (8). Analysis of the 13 components of identity (childhood, education, nineties of the 20th century, marriage, children, mother tongue, then national, religious, professional identities, health, membership in professional associations and political parties, hobbies). The results show that the first hypothesis is only partly true, and that the third hypothesis is true for the total sample: all the female musicians prefer the professional identity from early childhood. Empirical data do not confirm the stereotype that the profession of a female musician exclude marriage, family and children. The research results are as important as the new drafting history of music and women in this area so much and for gender studies, which are undertaken for the advancement of women in various professions in modern times. In particular, the results would enrich teaching and methodical practice in the field of music education at all levels in our country. Data from this study could (indeed, must) become a part of textbooks. In addition the data that occurred in this research testify to the fact that in the world and in the region Yugoslav territory a significant number of women contributed, and still, perhaps more than ever, contributes to the development of music and musical culture.
Accepted on Scientific Board on: AS	29th June, 2015
Defended: DE	
Thesis Defend Board: DB	

Zahvaljujem svim koleginicama iz Novog Sada, Banja Luke i iz Zagreba koje su imale poverenja da sećanja iz života podele sa mnom; na pomoći u prikupljanju podataka o diplomiranim studentkinjama službi Akademije umetnosti Univerziteta u Novom Sadu, profesoru Anđelku Krpanu sa Muzičke akademije u Zagrebu, gospođi Mirjani Šekari iz studentske službe Akademije umjetnosti u Banjaluci.

Zahvalnost dugujem i mr Vesni Dragojlov za transkripciju izgovora imena i prezimena na engleskom jeziku, dr Milanu Ajdžanoviću za pomoć u lektorskom oblikovanju teksta, Hunoru Habramu za tehničku obradu teksta, prof. mr Emiliji Stanković za korisne primedbe na prethodnu verziju ovoga rada, mentorki prof. dr Branki Radović za podršku i razumevanje, koordinatorki ACIMSI Centra za rodne studije i predsednici Komisije dr Svenki Savić, profesorki emeritus za kontinuiranu motivaciju tokom rada i na znanju koje mi je prenela o metodu životnih priča.

Konačno, posebnu zahvalnost dugujem svojoj porodici za nesebičnu podršku koju mi je pružila u mom profesionalnom radu.

Strana imena i prezimena citiranih autora/ki u originalu i transkripciji

Abelson Macleod, Beth [Ejbelson Meklaud, Bet]
Adkins Chiti, Patricia [Adkins Čiti, Patriša]
Asawa, Brian [Asava, Brajan]
Auric, Georges [Orik, Žorž]
Barber, Samuel [Barber, Semjuel]
Barenboim, Daniel [Barenbojm, Danijel]
Barton Pine, Rachel [Barton Pajn, Rejčel]
Bauer – Lechner, Nathalie [Bauer-Lehner, Natali]
Bell, Joshua [Bel, Džošua]
Berger Kremer, Tosca [Berger Kremer, Toska]
Bernstein, Leonard [Bernstin, Leonard]
Beyer, Amendine [Bejer, Amendin]
Bloomfield Zeisler, Fannie [Blumfild Zajsler, Fani]
Bonds, Margaret Allison [Bondz, Margaret Elison]
Boulanger, Nadia [Bulanžer, Nadia]
Brico, Antonia [Briko, Antonia]
Brico Symphony [Briko Simfoni]
Cage, John [Kejdž, Džon]
Carnegie Hall [Karnegi Hol]
Carr Moore, Mary [Kar Mur, Meri]
Carter, Elliott [Karter, Eliot]
Chicago Symphony [Čikago Simfoni]
Chilingiran [Čilingiran]
Clarke, Rebecca [Klark, Rebeka]
Clay, Dacia [Klej, Daša]
Collins, Cynthia [Kolins, Sintija]
Copland, Aaron [Koplend, Eron]
Crawford Seeger, Ruth [Kroford Ziger, Rut]
Creston, Paul [Kreston, Pol]
Daniels, David [Danielz, Dejvid]
Debussy, Claude [Debisi, Klod]
della Pietá, Anna Maria [dela Pieta, Ana Marija]
Dessi, Daniela [Desi, Danijela]
Devich, Sandor [Devič, Šandor]
Duchan, Jessica [Dačen, Džesika]
Duncan, Todd [Danken, Tod]
Durey, Louis [Dari, Luis]
Eliot, George [Eliot, Džordž]
Elman, Misha [Elman, Miša]
Erraught, Tara [Ero, Tara]
Estrin, Elana [Estrin, Elana]
Evans, Mary Anne [Evans, Meri En]
Fassbaender, Brigitte [Fasbender, Brigite]
Faust, Isabelle [Faust, Izabel]
Ferrenc, Louise [Feran, Luiz]
Feshareki, Shiva [Fešareki, Šiva]
Fischer, Julia [Fišer, Julija]
Fizaine, Michéle [Fizen, Mišel]
Flammer, Ami [Flemer, Ejmi]
Flury, Dieter [Fluri, Diter]
Fuchs, Lillian [Fuks, Lilien]
Gaertner, Leontine [Gertner, Leontin]
Glass, Philip [Glas, Filip]
Gluck, Christoph Willibald [Gluk, Kristof Vilibald]
Hahn, Hilary [Han, Hilari]
Hale, Philiph [Hejl, Filip]
Hanslick, Eduard [Hanslik, Eduard]
Heifetz, Jasha [Hajfec, Jaša]
Hewett, Ivan [Hjuit, Ivan]
Huggett, Monica [Haget, Monika]
Ingolfsdottir, Ruth [Ingolfsdotir, Rut]
Isbin, Sharon [Izbin, Šeron]
Ives, Charles [Ivs, Čarls]
Jansen, Janine [Dženssen, Dženin]
Joachim, Joseph [Joakim, Jozef]
Julliard [Džiliard]
Kiek, Miranda [Kik, Miranda]
Knapp, Alexander [Knap, Alekzander]
Koskoff, Ellen [Koskof, Elen]
Kreisler, Fritz [Krajzler, Fric]
Lee, Hyekyung [Li, Hjekung]

Leginska, Ethel [Leginska, Etel]
Lelkes, Anna [Lelkeš, Ana]
Lutyens, Elizabeth [Lutjens, Elizabet]
Macarthur Sally [Mekartur, Seli]
Mahler, Gustav [Maler, Gustav]
Mayer, Emilie [Mejer, Emili]
Mayers, Anne Akiko [Mejers, En Akiko]
Medici [Mediči]
Mendelssohn, Felix [Mendelson, Feliks]
Menuhin, Yehudi [Menjuhin, Jehudi]
Meyer, Sabine [Mejer, Sabine]
Milhaud, Darius [Milho, Darius]
Miller, Zoe [Miler, Zoi]
Milstein, Nathan [Milstajn, Nejten]
Mintz, Shlomo [Minc, Šlomo]
Morreale, Michael [Moreal, Majkl]
Mullova, Viktoria [Mulova, Viktorija]
Mutter, Anne-Sophie [Muter, En-Sofi]
O'Brien, Orin [Obrajen, Orin]
Oistrakh, David [Ojstrak, David]
Ottey, Sarah [Oti, Sara]
Paganini, Niccoló [Paganini, Nikolo]
Parra Sandoval,Violeta del Carmen [Para Sandoval, Violeta del Karmen]
Pendle, Karin Anna [Pendl, Karin Ana]
Perlman, Itzak [Perlman, Icak]
Petrides, Frederique [Petri, Fredrik]
Phelps, Amy Louise [Felps, Ejmi Luiz]
Phillips, Edna [Filips, Edna]
Pleyel, Marie [Plejel, Mari]
Plunkett, Catherine [Planket, Ketrin]
Podge, Rachel [Podž, Rejčel]
Poulence, Francis [Pulank, Frensis]
Powell, Maud [Pauel, Mod]
Puccini, Giacomo [Pučini, Đakomo]
Racette, Patricia [Rašet, Patriša]
Ravel, Maurice [Ravel, Moris]
Reich, Nancy B. [Rajh, Nensi]
Reugger, Elsa [Reger, Elza]
Robertson, Karol E. [Robertson, Kerol]
Ross, Alex [Ros, Aleks]
Rossi, Salamone [Rosi, Salamon]
Rousseau, Jean-Jacques [Ruso, Žan Žak]
Rubinstein, Arthur [Rubinštajn, Artur]
Salvini-Donatelli, Fanny [Salvini-Donateli, Feni]
Schmelling, Gertrude [Šmeling, Gertrud]
Schubert, Franz [Šubert, Franc]
Schumann, Clara [Šuman, Klara]
Schvaabe, Natalie [Švabe, Natali]
Seghedoni, Stefano [Segedoni, Stefano]
Shaham, Hagai [Šaham, Hagaj]
Sherman, Barney [Šerman, Barni]
Shirley, George [Širli, Džordž]
Smith, Jordan [Smit, Džordan]
Soldat, Marie [Zoldat, Mari]
Solie, Ruth A. [Soli, Rut]
Spohr, Louis Ludwig [Špor, Luis Ludvig]
Steinhard, Arnold [Štajnhard, Arnold]
Stern, Isaac [Stern, Ajzak]
Szeryng, Henryk [Šering, Henrik]
Tailleferre, Germaine [Telfer, Žermen]
Taafe Zwilich, Ellen [Tafe Cvilih, Elen]
Tartini, Giuseppe [Tartini, Đuzepe]
Tick, Judith [Tik, Džudit]
Tokay, Sera [Tokaj, Sera]
Tolman, Laura A. [Tolman, Lora]
Tower, Joan [Tauer, Džoan]
Tsioulcas, Anastasia [Culkas, Anastasia]
Verdi, Giuseppe [Verdi, Đuzepe]
Wagner, Richard [Vagner, Rihard]
Walter, Bruno [Valter, Bruno]
Wang, Yuja [Vang, Juja]
Wieniawsky, Henryk [Vinjavski, Henrik]
Willis, Sarah [Vilis, Sara]
Whithorne, Emerson [Vithorn, Emerson]
Wood, Sir Henry [Vud, Ser Henri]
Wurm, Marie [Vurm, Mari]
Zeffirelli, Franco [Cefireli, Franko]
Zukerman, Pinchas [Cukerman, Pinkas]

Sadržaj

1. UVOD: Teorijski diskurs – Žene u umetnosti 13

1.1. Kompozitorke u svetu 14

1.2. Dirigentkinje u svetu i kod nas 15

1.3. Fizički izgled muzičarki 17

1.4. Instrumentalne umetnice 19

1.5. Stereotipi o odnosu rase i identiteta 21

1.6. Stereotipi o odnosu seksualne orijentacije i identiteta 23

1.7. Rodne predrasude izvođačke umetnosti 25

1.8. Izvođačice u jugoslovenskom prostoru 28

1.9. Srbija početkom XXI veka 29

1.10. Kratak pregled značajnih izvođačica i kompozitorki u istoriji muzike u svetu i kod nas 30

2. METODOLOŠKI OKVIR 34

2.1. Značaj predmeta istraživanja 34

2.2. Predmet istraživanja 34

2.3. Cilj i zadaci istraživanja 35

2.4. Hipoteze 35

2.4.1. Opšte hipoteze 35

2.4.2. Posebne hipoteze 36

2.5. Istraživačka strategija i nacrt istraživanja 36

2.6. Tehnike i instrumenti istraživanja 36

2.6.1. Metod životne priče 36

2.6.2. Specifičnosti metoda životne priče 38

2.6.3. Transkript 39

2.6.4. Redakcija teksta 40

2.6.5. Biogram 42

2.7. Način prikupljanja i obrada podataka 42

2.7.1. Osnovni uzorak 42

2.7.2. Način analize 47

2.7.3. Jedinice analize 47

2.7.4. Pitanja 47

2.7.5. Odgovori 48

2.8. Komparativni uzorak 48

2.9. Kalendar istraživanja 49

3. EMPIRIJSKO ANALITIČKI ASPEKT **50**
3.1. Muzičarke u simfonijskim orkestrima 50
3.1.1. Podaci iz profesionalnih orkestara Srbije 51
3.1.2. Podaci iz profesionalnih orkestara sa jugoslovenskog prostora 56
3.2. Nastavni kadar na visokim muzičkim školama u svetu i jugoslovenskom prostoru 63
3.3. Rezultati analize komponenti identiteta diplomiranih studentkinja gudačkog profila Akademije umetnosti u Novom Sadu 66
3.3.1. Akademija umetnosti Novi Sad: 1974–2014. 66
3.3.2. Detinjstvo 71
3.3.3. Školovanje 80
3.3.4. Devedesete godine XX veka 91
3.3.5. Brak 101
3.3.6. Deca 104
3.3.7. Jezik 109
3.3.8. Nacionalni identitet 119
3.3.9. Verski identitet 122
3.3.10. Profesionalni identitet – zaposlenje 125
3.3.11. Zdravlje 132
3.3.12. Identitet članice strukovnih udruženja 136
3.3.13. Članstvo u političkim strankama 140
3.3.14. Hobi 142
3.4. Gudački kvartet TAJJ: žensko muzičko izvođaštvo u Vojvodini dvadeset godina posle 145
3.5. Rezultati istraživanja o diplomiranim studentkinjama gudačkog profila Muzičke akademije Zagreb i Akademije umjetnosti Banjaluka 155
3.5.1. Muzička akademija Zagreb: 1922–2014. 155
3.5.2. Akademija umjetnosti Banja Luka: 1998–2014. 159
4. ZAKLJUČAK **164**
5. LITERATURA **168**

6. PRILOZI **177**
6.1. Biogrami 177
6.2. Upitnici 213
6.2.1. Upitnik Banja Luka 213
6.2.2. Upitnik Zagreb 217
6.3. Životne priče muzičarki na gudačkim instrumentima 221
Ibojka (1954) 221
Monika (1964) 230
Iboja (1966) 241
Dušica (1966) 251
Tamara (1968) 266
Judit (1969) 279
Mirjana (1970) 290
Radojka (1972) 301
Sanja (1972) 309
Jelena (1974) 313
Aleksandra (1975) 325
Svetlana (1975) 340
Timea (1975) 350
Ana (1975) 365
Jovanka (1975) 379
Olivera (1975) 391
Arabela (1978) 401
Mirjana (1980) 417
Dragana (1983) 427
Iva (1985) 433

Sadržaj grafikona

Broj	Naslov grafikona	Strana
1	Beogradska filharmonija	52
2	Simfonijski orkestar Radio Televizije Srbije	53
3	Narodno pozorište Beograd: Orkestar opere	54
4	Srpsko narodno pozorište Novi Sad: Orkestar opere	55
5	Simfonijski orkestar Niš	56
6	Slovenska filharmonija Ljubljana	57
7	Zagrebačka filharmonija	58
8	Simfonijski orkestar Hrvatske Radio Televizije	59
9	Sarajevska filharmonija	60
10	Crnogorski simfonijski orkestar	61
11	Makedonska filharmonija	62

Sadržaj tabela

Broj	Naslov tabele	Strana
1	Dokumentacioni podaci o životnim pričama diplomiranih muzičarki na gudačkim instrumentima	43
2	Podaci o snimljenim razgovorima	44
3	Diplomirane muzičarke na gudačkim instrumentima – podaci o intervjuisanoj osobi	45-46
4	Nastavni kadar na visokim muzičkim školama: podaci u svetu	64
5	Nastavni kadar na visokim muzičkim školama: jugoslovenski prostor	65
6	Diplomirani studenti i studentkinje Akademije umetnosti Novi Sad po dekadama: gudački smer	68
7	Detinjstvo	71-77
8	Školovanje	80-87
9	Devedesete godine 20. veka	93-98
10	Brak	102-103
11	Deca	105-107
12	Maternji jezik, strani jezik, jezik struke, rodno osetljiv jezik	112-116
13	Podaci o maternjem jeziku diplomiranih muzičarki na gudačkim instrumentima: Novi Sad	117
14	Nacionalni identitet	120
15	Verski identitet	122-123
16	Profesionalni identitet	126-130
17	Zdravlje	134-135
18	Članstvo u strukovnim udruženjima	138
19	Članstvo u političkim strankama	141
20	Hobi i druga interesovanja	143-144
21	Umetnička biografija gudačkog kvarteta TAJJ	147-149
22	Podaci o identitetima članica kvarteta TAJJ	153
23	Diplomirani studenti i studentkinje Muzičke akademije Zagreb: gudački smer po dekadama	157
24	Diplomirani studenti i studentkinje Akademije umjetnosti Banja Luka: gudački smer	161

Uvodne napomene:

1. Citate s engleskog na srpski jezik prevela je Ana Klem Aksentijević.
2. Na kraju citata tekstova preuzetih sa interneta, autori su obeleženi u zagradi, zajedno sa godinom u kojoj je tekst objavljen (na primer, Sherman, 2014).
3. Sva strana imena u tekstu su transkribovana na srpski jezik, a potom u zagradi napisana u originalu u italiku.

1. UVOD: Teorijski diskurs – Žene u umetnosti

Odnos roda i različitih grana umetnosti (slikarstva, muzike, pozorišnih disciplina, kao što su opera, balet, drama) do sada nije dovoljno istraživan u domaćoj literaturi iz perspektive rodnih studija, pa je to jedan od razloga što se u poslednjih nekoliko godina pojavilo više značajnih radova vezanih upravo za ta pitanja – za slikarstvo: Subotić i dr. (2010) o Mileni Pavlović Barili; (2003) o Ljubici Cuci Sokić; Kojić Mladenov (2012) o Bogdanki Poznanović; nove interdisciplinarne smerove, kao što su performansi (Inđin, 2010). Jedan vid aktivnosti je afirmisanje doprinosa poznatih umetnica iz prošlosti, odnosno onih o kojima se do sada malo javno govorilo, dok je drugi vid afirmisanje naše savremene umetničke scene.

Ukratko, u okviru interdisciplinarnih rodnih studija početkom XXI veka pojačana je izdavačka produkcija o različitim aspektima doprinosa žena razvoju društva iz istorijske i savremene perspektive, uz značajan uticaj i prevoda klasične literature iz domena feminizma, razvoja ženskog pokreta i društvene (ne)jednakosti žena. Trenutno je pak primarni zadatak skretanje pažnje na različite aktivnosti koje su aktuelne u različitim delova Srbije, posebno u Vojvodini, u kojoj postoji duga tradicija angažovanja žena pojedinki, ali i različitih grupa i udruženja iz različitih nacionalnih zajednica kako u prošlosti tako i danas.

Do sada su objavljena samo parcijalna istraživanja o ženama u Vojvodini koje su na različite načine usmeravale ili obogaćivale društvenu, umetničku ili naučnu produkciju u pokrajini. U tom pogledu je naročito važan doprinos Gordane Stojaković, koja istražuje i objavljuje biografije poznatih Novosađanki u okviru dugoročno osmišljenog projekta *Znamenite žene Novog Sada* (2001), te onog posvećenog udruženjima ili prelomnim momentima (2012).

O muzičkoj umetnosti u Vojvodini postoje odrednice u postojećim enciklopedijama i leksikonima u Srbiji pre svega u biografskim podacima poznatih žena u muzici (na primer u Enciklopediji Novog Sada, Dušana Popova). U pitanju su radovi o pevačicama (Kojadinović, 2014), pijanistkinjama (Kokanović-Marković, 2011) i kompozitorkama iz prošlosti (o Ljubici Marić, Makević, 2009) i iz sadašnjeg vremena (Kostadinović, 2014), na osnovu kojih dobijamo podatke o važnosti i udelu žena u razvoju muzičkog stvaralaštvu u prošlosti i danas.

Kostadinović (2014) detaljno pokazuje način na koji su devet savremenih kompozitorki u Srbiji najpre obrazovane, zatim ostvarile profesionalnu karijeru u zemlji i svetu i ugradile svoj doprinos u širu umetničku mapu svetske muzike. U ovom radu se prvi put na jednom mestu objedinjuje stvaralaštvo kompozitorki (Mirjane Živković, Ivane Stefanović, Katarine Miljković, Ane Sokolović, Ane Mihajlović, Aleksandre Vrebalov, Aleksandre Anje Đorđević, Milice Đorđević i Isidore Žebeljan) u cilju uporedne analize elemenata koji su doprineli uspehu u profesionalnoj karijeri, ali iz ugla privatnog života. Metod analize je životna priča, kojom se povezuju privatni i javni život u jedinstvenu sumu podataka. Nažalost, o njihovim privatnim životima sačuvani su samo fragmentarni

zapisi. Tek u preseku pregleda profesionalnog i privatnog života umetnica, možemo sagledati kompleksnost njihovih doprinosa razvoju umetnosti, posebno muzike (o čemu je u ovom radu reč). Podsticaj za ovaj rad je, zapravo, došao na osnovu obimne literature o kompozitorkama u svetu.

1.1. Kompozitorke u svetu

Značaj rada kompozitorki se postepeno prepoznaje tokom XX veka. Džudit Tik *(Judith Tick)* u tekstu o kompozitoru Čarls Ivsu *(Charles Ives)* citira kompozitorku Meri Kar Mur *(Mary Carr Moore 1873–1957),* koja je na sledeći način definisala probleme svoje generacije: „Od svih poteškoća sa kojima sam se susretala, najveća je ta što sam Amerikanka i što sam žena. Ta kombinacija, uveravam vas, od svih prepreka najviše obeshrabruje! Dokle god žena piše graciozne male pesme o proleću i ptičicama, niko je ne prezire i ne smatra je drskom: ali teško njoj ako se usudi da se okuša sa većim formama! Predrasude će možda jednom nestati, ali će to biti veoma spor proces" (Tick 1993: 92).

Seli Mekartur *(Sally Macarthur)* takođe govori o značaju kompozitorki. Autorka tvrdi da je muzika muškaraca uvek visoko vrednovana, dok je muzika žena uvek bila definisana u odnosu na muziku muškaraca i iz tog razloga obezvređivana (Macarthur 2001: 5). Mekartur pokušava da ukaže na činjenicu da je muzika žena bila ignorisana možda iz razloga što je bila neshvaćena. Ženska muzika je često optuživana za nedostatak estetskog ukusa, što implicira da ona nije u skladu sa ustaljenim estetskim normama, a dominantna estetska paradigma kojom se meri zapadna umetnička muzika, čak i danas, ima korene u romantizmu XIX veka. Većina muzičkih žanrova je nastala na osnovama muških konvencija te su oni tako upravljani muškom estetikom, zbog čega razloga autorka smatra da postoji potreba za žanrovima koji počivaju na vrednostima feminističke estetike (Macarthur 2001: 1–25).

I Ajvan Hjuit *(Ivan Hewitt)* govori o feminističkoj estetici, pri čemu smatra da su kompozitorke u prošlosti bile ukalupljene u manir salonskog komponovanja. Sve što je izlazilo iz tih okvira smatrano je neprirodnim, što jasno pokazuje primer Klare Šuman *(Clara Schumann).* Bilo je poželjno da muzika kompozitorki ne bude previše strastvena, da se fokusira na intimna osećanja, da ne koristi disonantne harmonije i da ne sadrži velike dinamičke kontraste. Hjuit smatra da postoje kompozitorke koje stvaraju muziku u tom maniru, kao što je nežna tonalna muzika Dobrinke Tabakove kao i meditativne kompozicije Finkinje Kaje Sarjaho *(Kaija Saariaho),* međutim Hjuit navodi primer i kompozitorki koje se svojom muzikom nisu uklapale u ove stereotipe i čija dela, po njegovom mišljenju, zvuče kao da su ih komponovali muškarci; takve su: Amerikanka Rut Kraford Sidžer *(Ruth Crawford Seeger),* engleska modernistkinja Elizabet Lutjens *(Elizabeth Lutyens)* ili mlada Britanka Šiva Fešareki *(Shiva Feshareki).* Navodeći ove primere, Hjuit dovodi u pitanje podelu muzičke estetike na mušku i žensku, smatrajući da takva podela ne bi trebalo da postoji (Hewit, 2014).

Literatura o ulasku kompozitorki u prestižnu oblast muzičkog stvaralaštva očigledno nije bila ni jednostavna niti bez implicitnih i eksplicitnih diskriminirajućih izjava ili postupaka onih koji su držali prevlast nad ovom oblašću u svetu (ali i kod nas). Činjenica je, međutim, da su drukčiji procesi u svetu počeli već krajem XIX veka, negde i pre toga, da bi u Srbiji izrazite promene došle tek sa početkom XX veka. Otuda u domaćoj sredini možemo pratiti etape promena koje su se već odigrale u svetu, i na osnovu njih predvideti novo stanje u muzici, čak za celu jednu deceniju.

Kostadinović (2014) najpre konstatuje da je u XXI veku u Srbiji značajan broj kompozitorki postao poznat u domaćoj muzici, a mnogo više van granica Srbije. Sve je veći broj studentkinja kompozicije na muzičkim akademijama („U moje vreme bilo nas je samo dve", kaže Mirjana Živković u razgovoru 2012. u Beogradu) i sve se više kompozitorki uključuje direktno u muzički život u zemlji i u svetu, kao i u javni život na različite druge načine povezane sa muzikom (direktorke institucija, muzičkih škola i pedagoške radnice u školama, na muzičkim akademijama i fakultetima). Mada su podaci iz XXI veka u Srbiji naoko impresivni, u rasponu od više od stotinu godina situacija za žene poboljšala se tek za manje od 10%, pa predstoji još dug put do prihvatanja činjenice da su žene u komponovanju ravnopravne i sposobne da ostvare kvalitetne rezultate kao i muškarci (Kostadinović 2014: 34–35). Kompozitorke su se, kako je pokazalo istraživanje, postepeno afirmisale u profesiji uprkos mnogim teškoćama, pre svega predrasudama o svojoj (ne) sposobnosti za visoko emocionalno i intelektualno priznat posao komponovanja, ili onim o načinu pisanja, estetskim normama tokom XX veka. Ipak, početkom XXI veka velik broj kompozitorki afirmisan je u svetu, o čemu svedoči međunarodno udruženje žena u muzici *(International Alliance for Women in Music: IAWM).*

1.2. Dirigentkinje u svetu i kod nas

Komponovanje kod žena – samo je jedna od obeleženih „zabrana". Naime, sve donedavno dirigovanje (horom, kamernim, simfonijskim orkestrima, operama i baletima), ne samo u Srbiji, bilo je rezervisano uglavnom za muškarce. Tačnije, kod nas su dirigentkinje dobile šansu tek od druge polovine 20. veka u horovima (jedna od retkih koja istrajava tokom nekoliko decenija jeste Darinka Matić-Marović) ili u manjim vokalnim ili instrumentalnim ansamblima (kakvi su hor Pro musica iz Subotice, Colegium musicum iz Beograda ili Orfelin iz Novog Sada). Međutim, dirigovanje velikim simfonijskim orkestrima jeste polje u kojem prodor ženama tek predstoji. „Početkom XX veka žene su počele da se pojavljuju u javnim sferama. Muzičke umetnice su mogle da postanu uspešne i prihvaćene samo na instrumentima čije sviranje im je omogućavalo da izgledaju elegantno i graciozno. S obzirom na to da se od žena očekivalo da budu čedne i nenametljive, dirigovanje kao i preveliki virtuozitet na instrumentima bili nezamislivi za njih. Snaga i odlučnost su smatrane isključivo za muške osobine, a njihov navodni nedostatak kod žena isključivao ih je iz izvođenja u simfonijskim orkestrima" (Abelson Macleod 2001: 12).

Prvi put u istoriji je žena dirigovala na prestižnom muzičkom festivalu The Proms u Londonu tek 2013. godine, iako se ta muzička manifestacija održava više od jednog veka (tačnije, od 1895. godine). Nekoliko dana pre nastupa dirigentkinje Marin Alsop na pomenutom festivalu, u javnosti su izazvale revolt izjave dvojice dirigenata kako žene nisu pogodne za dirigovanje. Džesika Dačen *(Jessica Duchan),* muzička kritičarka *Independenta,* kao odgovor na ovu izjavu objavila je listu od 100 dirigentkinja na svom blogu, dodajući da nije problem u njihovom broju već u nedostatku angažmana za te muzičarke u konkretnim orkestrima, pogotovu onim prestižnim. Kako smatra novinar Džordan Smita *(Jordan Smith),* dirigentkinje ne žele poseban tretman zbog svog pola, žele samo jednake šanse za uspeh u profesiji kao i njihove muške kolege (Smith, 2015).

Novinarka Malika Rao je prikupila različite citate koji su jasan primer diskriminacije prema dirigentkinjama. U svima njima provejava stav da dirigentice previše fizički odvlače pažnju da bi njihov rad bio efikasan, zatim da nemaju dovoljno fizičke i mentalne snage, kao i da ih karijera dirigentkinje odvlači od uloge supruge i majke.[1]

Odgovor na mizogine izjave ljudi u profesiji dale su neke dirigentkinje, od koji je naročito zanimljiv sledeći: „Sistematska diskriminatorska politika prema ženama koju vode muškarci na položajima dokazuje njihove slabosti" – Sera Tokaj *(Sera Tokay),* turska dirigentica.

Početkom 2013. godine objavljeno je istraživanje Univerziteta u Pensilvaniji *(University of Pensilvania)* o ljudskom nervnom sistemu. Istraživači su utvrdili da ženski mozak bolje funkcioniše u izvođenju nekoliko paralelnih aktivnosti (multitasking) – *kao što je na primer dirigovanje velikim simfonijskim orkestrom,* izjavila je Sera Tokaj, dok muški mozak efikasnije izvršava zadatke jedan po jedan (Rao, 2014).

Muzička kritičarka Anastasija Culkas *(Anastasia Tsioulcas)* govori o diskriminatorskom stavu dirigenta Bruna Mantovanija, direktora Pariskog konzervatorijuma, koji je u svom intervjuu jednoj francuskoj radio-stanici izneo listu razloga zbog kojih žene ne treba da se bave dirigovanjem, među kojima su fizička snaga, stres, i pre svega, majčinstvo. Mantovani tvrdi da je teško uskladiti višenedeljne naporne orkestarske probe i putovanja sa porođajem i odgajanjem dece. Njegov intervju je izazvao veliko negodovanje u javnosti, nakon čega je on objavio objašnjenje na svojoj fejsbuk-stranici gde govori o umetnicama sa kojima sarađuje, kao i o uspešnim studentkinjama dirigovanja na Konzervatorijumu. Na istom mestu Mantovani je ustvrdio da se selekcija ne vrši na osnovu pola ili rase, već isključivo na osnovu kvaliteta. Ipak, novinarka koja ga je intervjuisala primetila je kako je veoma čudno to što ne postoje poznati dirigenti afričkog ili arapskog

1 „Duša klasične muzike je suštinski bela i muška" (flautist Bečke filharmonije, Diter Fleri *(Dieter Flury),* rođ. 1952).
„Dirigentkinjama su potrebne supruge" (nepoznati izvor).
„Dirigenti diriguju, žene čiste, kuvaju i menjaju pelene" (nepoznati izvor).
„Slatka devojka na podijumu" (Vasili Petrenko, ruski dirigent, rođ. 1976).
„Suština profesije dirigenta je snaga. Suština žene je slabost" (Juri Temirkanov, ruski dirigent, rođ. 1938).

porekla. U svom obraćanju javnosti, kao svojevrstan kontraargument, Mantovani iznosi i nastup čuvene Marin Alsop na Promsu u Londonu, pri čemu joj, svesno ili ne, prezime piše pogrešno (Aslop /sic!/) (Tsioulcas, 2014). Autorka članka smatra neverovatnim da je stav Mantovanija i njegovih istomišljenika kako je svakoj ženi prioritet stvaranje porodice, što ne mora da se podrazumeva.

Skorašnje statistike pokazuju da od 22 vodeća simfonijska orkestra u SAD, samo jedan ima ženu na poziciji šefa dirigenta. Ni u jednom britanskom orkestru, s druge strane, ne diriguje žena. Situacija je slična i u našem regionu: izuzetak čine Banjalučka i Sarajevska filharmonija, na čijem čelu su dirigentkinje Vanesa Kremenović i Samra Gulamović. Beograd je sredina gde deluje nekoliko dirigentkinja kao što su Darinka Matić-Marović, Vesna Šouc, Biljana Radovanović, Ana Zorana Brajović i druge.[2] U Srpskom narodnom pozorištu u Novom Sadu je početkom 90-ih godina prošlog veka delovala dirigentkinja Željka Milanović, koja je bila zaposlena na mestu šefa orkestra sve do 2010. godine, kada se zaposlila kao profesorka na Akademiji umetnosti.

Jasno je, dakle, da rodna ravnopravnost u 21. veku u izvođačkoj muzici još nije postignuta na polju dirigovanja: iako se žene školuju za dirigentkinje, karijere svetski poznatih dirigenata velikih simfonijskih orkestara su još uvek rezervisane za muškarce. Osim toga, da bi dirigentkinje ušle u tu profesiju, neretko se pred njih postavljaju određena ograničenja koja se pre svega odnose na izgled i oblačenje. Zapravo, preovlađujuće uverenje je i dalje da specifičan način života dirigenata isključuje ženstvenost, brak i majčinstvo te da iz tog razloga žene same odustaju od takve karijere.

Možemo zaključiti da je prodor žena na pozicije dirigenta u velikim simfonijskim orkestrima proces relativno skorijeg datuma kako u svetu tako i kod nas, ali da je dirigovanje manjim ansamblima, a naročito horovima (čisto ženskim ili mešovitim) bilo dozvoljeno ženi. Prepreka u frekventnijoj zastupljenosti dirigentkinja izazvana je pre svega predrasudama o sposobnosti žene da vodi i drži na okupu velike orkestre, odnosno kolektive, sa čim se ne srećemo samo na polju muzike (na sličan način je ženi osporavana sposobnost da upravlja, da navedemo samo jedan primer, univerzitetom). Srećom, pojavile su se izuzetno hrabre i darovite dirigentkinje koje su prokrčile put mladim generacijama.

Zaključujemo da je diskusija za dve prestižne i moćne pozicije u muzici – komponovanje i dirigovanje – još uvek su implicitno diskriminatorne ne samo u našem društvu.

1.3. Fizički izgled muzičarki

Ulazak žena u domen muzičkog izvođaštva otežava i tendencija da se kritičari i slušaoci umesto kvalitetom izvođenja bave njihovim fizičkim izgledom. U istoriji muzike postoje primeri muzičarki koje su pod teretom optužbi da nisu sposobne da izvode klasičnu muziku na način na koji to mogu njihove muške kolege, pokušavale da svojom pojavom

2 Pozitivan primer prodora žena u sferu dirigovanja u našoj sredini daje podatak sa FMU Beograd: među 11 predavača na Katedri za dirigovanje šest je žena.

na koncertnom podijumu liče na muškarce, oblačeći se u muška odela ili jednostavne crne haljine bez ikakvih detalja. Postoje i primeri muzičarki koje su svojim izgledom prkosile ovim stereotipima, svirajući koncerte u raskošnim haljinama, zbog čega su se u tim slučajevima muzički kritičari (pretežno muškarci) u svojim komentarima i pisanim tekstovima bavili isključivo njihovom odećom, zanemarujući muziku koju su u toj odeći stvarale. Takva tendencija, nažalost, postoji i danas.

Novinar Majkl Moreal *(Michael Moreale)* citira pojedine dirigente koji su davali diskriminatorske izjave u vezi sa ženama na izvođačkom podijumu te kao odgovor na takve stavove posvećuje pažnju blogu Džesike Dačen *(Jessica Duchen),* koja je uz pomoć društvenih mreža uspela da sakupi imena 112 dirigentkinja. Dačen smatra da se često obraća više pažnje na izgled dirigentkinja nego na kvalitet njihovog izvođenja. „Postoji pritisak na žene da izgledaju seksi na sceni i na fotografijama. S druge strane, postoji brigada konzervativaca koji su spremni da je osude za to" (Moreale, 2014).

Kao sledeći primer diskriminacije u svetu klasične muzike Moreale navodi slučaj kineske pijanistkinje Juje Vang *(Yuja Wang),* koja je noseći kratku narandžastu haljinu tokom svog nastupa u Holivudu *(Hollywood Bowl)* 2011. godine, izazvala višenedeljne polemike u medijima, pri čemu njeno izuzetno kvalitetno izvođenje niko nije komentarisao.

Debate o fizičkom izgledu izvođačica klasične muzike ne odnose se samo na njihovo odevanje već i na fizičke predispozicije.

To se vidi i iz primera koji navodi Anastasija Culkas u svom tekstu na temu uloge žena u klasičnoj muzici posvećenom nastupu mecosoprana Tare Ero *(Tara Erraught)* u ulozi Oktavijana u operi *Kavaljer sa ružom* na jednom festivalu u Londonu 2014. godine, posle kog je, sasvim neprimereno, glavna tema bila debata o njenoj gojaznosti. Mnogi su smatrali da je neadekvatno podeliti ulogu Oktavijana gojaznoj osobi, dok su protivnici ovakvog stava objašnjavali da opera sama po sebi postoji u svom 'logičnom univerzumu' u kojem je moguća takva vrsta slobode interpretacije. Mizoginija, tvrdi Culkas, prožima tolike sfere da je svi možemo prepoznati (Tsioulcas, 2014).

Primer diskriminacije na osnovu fizičkog izgleda donosi u svom tekstu i operski pevač Džordž Širli *(George Shirley),* jedan od prvih Afroamerikanaca koji je nastupio u operi Metropoliten u Njujorku. Naime, on spominje primer otkazivanja uloge Violete u Travijati sopranu Danijeli Desi *(Daniela Dessi)* zbog njene gojaznosti. Reditelj Franko Cefireli *(Franco Zeffirelli)* njeno otpuštanje obrazložio je rečima: „Ona baš ne izgleda kao osoba koja umire od tuberkuloze." Na prvoj premijeri Travijate 1853. godine, međutim, ulogu Violete je takođe pevala sopran koja je imala višak kilograma. Ipak, iako je Fani Salvini-Donateli *(Fanny Salvini-Donatelli)* morala da trpi i dobacivanja za vreme izvođenja opere, njene glasovne mogućnosti su ipak dovele do velikog uspeha *Travijate.*

U pogrešnom pokušaju da uvedu 'realnost' u operske produkcije, mnogi režiseri, Zefirelijevi istomišljenici, zahtevaju da pevači i bez šminke i kostima izgledaju onako kao što je režiser zamislio. Jasno je da ovakav stav uništava samu suštinu opere, potčinjavajući

glas – primarni interes opere – plitkoj oblasti vizuelnog izgleda. Verdi, Pučini i Vagner su pisali za glasove, ne za pojave, tvrdi Širli (Shirley, 2010).

1.4. Instrumentalne umetnice

Određeni instrumenti kao što su limeni duvački, kontrabas i udaraljke dugo su smatrani isključivo muškim.

Karijera izvođačkih umetnica tokom XIX i XX veka zavisila je od toga koliko su se one uklapale u sliku idealne žene, od koje se očekivalo da bude ljupka, graciozna, skromna, izražajna ali suzdržana, kompetentna ali ne suviše razmetljiva u svojoj struci. Što su se više udaljavale od ovih očekivanih normi ponašanja to su imale manje šanse za uspeh.

Klavir je prvi instrument koji su žene svirale u javnosti. Naravno, ni ovoga puta nije se moglo izbeći poređenje s muškarcima: u kritikama koje su pijanistkinje dobijale, kao pozitivna osobina se pominje njihovo „muško sviranje". Sledstveno tome, svaki put kada je neki kritičar opisao kvalitet izvođenja neke umetnice kao „žensko sviranje", bilo je jasno da ta kritika nije pozitivna (Abelson Macleod 2001: 3).

Solistkinje na violini nisu imale jednake šanse u XVIII, XIX i prvoj polovini XX veka. Zapravo, sve do kraja XIX veka smatrano je da nije elegantno kada žena svira violinu te da joj to ne pristaje. Ipak, istorija je zabeležila i neke drukčije stavove i izjave, poput one Bramsove iz 1885. godine kada je prokomentarisao izvođenje violinistkinje Mari Zoldat *(Marie Soldat):* „Zar nije sjajna? Ni deset muškaraca se ne može meriti s njom!" Nešto slično Bramsu izjavio je kritičar Eduard Hanzlik *(Eduard Hanslick),* veliki Bramsov simpatizer, koji je 1897. godine napisao: „Ako mene pitate, strepnja da žena ne može da se stara o sebi je potpuno pogrešna" (Sherman, 2014).

Ipak, većina ostalih kritičara imala je drukčiji pristup te se prema violinistkinjama odnosila slično kao prema pijanistkinjama – energično, „muško" sviranje i ovde je bila vrlina koja se isticala nad ostalim. Ovakav odnos prema muzičarkama Bet Meklaud ilustruje reklamnim posterom sa početka XX veka za koncert Mod Pauel *(Maud Powell)* na kojem pored crne siluete umetnice stoji rečenica: „Ruka muškarca, srce žene, glava umetnika."

Čim je violina postala prihvatljiva za žene, ubrzo su to postali i ostali gudački instrumenti. Početkom XIX veka je violončelo tek počelo da se koristi kao solistički instrument. Sviranje ovog instrumenta za ženu je bilo teško zamislivo: sve što se drži među nogama, bio to konj, bicikl ili violončelo, smatralo se tada neprikladnim. Međutim, s obzirom na to da ovaj instrument nije imao dugu istoriju kao „muški" solistički instrument, veoma brzo je prihvaćen kao prikladan za žene. Poznate solistkinje na violončelu tog vremena bile su: Leontin Gertner *(Leontine Gaertner),* Elza Rojger *(Elsa Reugger)* i A. Lora Tolman *(A. Laura Tolman)* (Abelson Macleod 2001:13).

Što se pak tiče duvačkih instrumenata, svi osim flaute su smatrani neprikladnim za žene.

Predrasude prema izvođačkim umetnicama u Sjedinjenim Državama stvorile su svojevrstan paradoks: sa jedne strane, od njih se očekivalo da budu vešte izvođačice, a s druge – njihova stručnost se prihvatala bez pogovora samo u slučaju ako su se uklapale u vekovima nametane tradicionalno ženske uloge. Žena je mogla da svira neki instrument, ali samo ako je izgledala privlačno; ona je mogla da svira u orkestru ili da diriguje njime, ali samo ako se taj ansambl sastojao isključivo od žena; ona je mogla da bude nastavnica muzike, ali retko na nekom vodećem položaju; mogla je da maršira u bendu, ali je bilo poželjno da bude dekorativni detalj pre nego muzički izvođač. Ovi negativni aspekti rodnih stereotipa izmenili su i otežali razvoj ženskog izvođaštva u svetu muzike, što je neke od njih primoralo da svoje talente razviju na drugačije načine, a neke da se potpuno odreknu muzike (Abelson Macleod 2001: 21).

Nažalost, čak i danas žene i dalje ostaju u manjini u pojedinim instrumentalnim grupama američkih elitnih simfonijskih orkestara, posebno u grupi limenih duvača, udaraljki i kontrabasa. Ovi instrumenti se tradicionalno smatraju „neženstvenim" zbog njihove veličine i jačine zvuka. Duvački instrumenti zahtevaju sposobnost snažnog daha, udaraljke uključuju fizički napor pri udaranju palicama, a kontrabas je jedan od najzahtevnijih instrumenata što se tiče nošenja. Zabluda da su samo muškarci sposobni za obavljanje ovih poslova jeste društvena konstrukcija koja podrazumeva da su žene slabije i fizički inferiorne (Phelps, 2010: 1–2).

Iznoseći činjenice iz istorije violinizma, muzički kritičar Barni Šerman *(Barney Sherman)* dolazi do zaključka da su muškarci dominirali violinizmom sve do 70-ih godina prošlog veka.

Osim toga, na vodećem američkom konzervatorijumu Džulijard *(Julliard),* u drugoj polovini XX veka, žene su se 2–3 puta više fokusirale na gudačke i drvene duvačke nego na limene duvačke instrumente i taj odnos se nije promenio u narednih 50 godina.

Granice tradicionalne rodne podele instrumenata u današnje vreme su pomerene, međutim postoji nekoliko instrumenata koje i dalje u većini slučajeva sviraju ili muškarci ili žene. Harfa je, na primer, oduvek smatrana ženskim instrumentom: 1945. godine časopis *Tajm* je objavio podatak da 99 odsto od 4.000 osoba koje sviraju harfu u SAD čine žene. Danas, od 16 vodećih simfonijskih orkestara u svetu, muškarci sviraju harfu samo u dva (San Francisko i London). S druge strane, kontrabas je dugo bio rezervisan za muškarce: od 155 zaposlenih kontrabasista u 16 vodećih svetskih orkestara samo je sedam kontrabasistkinja.

Ovakva vrsta stereotipiziranja muzičkih instrumenata, nažalost, prisutna je i danas. Ovo potvrđuje i nedavna studija u Velikoj Britaniji koja je pokazala da deca biraju rodno stereotipizirane instrumente: devojčice se uglavnom odlučuju za harfu, flautu, pevanje, blokflautu, klarinet, obou i violinu, a dečaci za električnu gitaru, bas gitaru, tubu, bubnjeve i trombon (Sherman, 2014).

Možemo zaključiti da žene nisu imale jednak, istovremen pristup svim instrumentima, te da se uočava određen redosled kako na svetskom tako i na našem terenu: prvo su se pojavile klaviristkinje, pevačice i umetnice na žičanim instrumentima (harfi, lauti, mandolini) da bi za njima došle violinistkinje. Od duvačkih instrumenata prednjači flauta, dok su žene najkasnije ušle u osvajanje limenih duvačkih instrumenata i udaraljki.

1.5. Stereotipi o odnosu rase i identiteta

Da li postoji veza između nacionalne pripadnosti i profesije, ostaje otvoreno pitanje. U tekstu *Da li su Jevreji izumeli violinu?* urednica Elena Estrin, zaposlena u Njujorškoj filharmoniji, tvrdi da je afinitet prema violini dugo bio deo jevrejskog identiteta. Po najnovijim istraživanjima violinistkinje i direktorke istorijskog izvođačkog programa pri školi Džulijard *(Julliard)* u Njujorku, Monike Hadžet *(Monica Huggett),* postoje naznake da violina kao instrument ne potiče iz Italije, već su je tamo doneli Jevreji proterani sa teritorije Španije. Neki od današnjih poznatih violinista imaju svoju teoriju o tradicionalnom afinitetu Jevreja prema violini. „Violina je oduvek bila jevrejski instrument", kaže rusko-izraelski violinista, Vadim Gluzman. „Nadam se da neću zvučati šovinistički, ali je činjenica: najveći violinisti su bili Jevreji. Osećam da sam ja sledeći u nizu. Nastavljam tradiciju najbolje što mogu. Osećam teret generacija na mojim ramenima" (Estrin, 2009).

I zaista, veliki broj violinista kroz istoriju bio je jevrejskog porekla, od kojih su najznačajniji: violinski virtuoz iz 17. veka Salamone Rosi *(Salamone Rossi),* kao i trojica vodećih violinista 19. veka: Jozef Joakim *(Joseph Joachim),* kome je Brams posvetio svoj violinski koncert, zatim Ferdinand David, kome je Feliks Mendelson *(Felix Mendelssohn)* posvetio svoj violinski koncert, te i Henrik Vinjavski *(Henryk Wieniawsky),* koji je bio veliki virtuoz i kompozitor violinske muzike.

Vodeći violinisti 20. veka, od kojih su neki smatrani najvećim violinistima svih vremena, takođe su dominantno Jevreji: Jaša Hajfec *(Jascha Heifetz),* Ajzak Stern *(Isaac Stern),* Jehudi Menjuhin *(Yehudi Menuhin),* David Ojstrak *(David Oistrakh),* Natan Milštajn *(Nathan Milstein),* Miša Elman *(Mischa Elman)* i drugi. Jevrejskog porekla su i najveći violinisti današnjice koji i dalje aktivno nastupaju: Icak Perlman *(Itzhak Perlman),* Šlomo Minc *(Shlomo Mintz),* Pinkas Cukerman *(Pinchas Zukerman),* Gidon Kremer, Džošua Bel *(Joshua Bell),* Vadim Gluzman i drugi.

Postoje mnoge teorije o ovom fenomenu. Najpopularnija je ona koja tvrdi da su Jevreji narod koji se često selio, i da su iz tog razloga svirali instrument koji je lako prenosiv. Međutim, zašto onda njihov izbor nije bio neki drugi instrument, recimo flauta? Dr Aleksander Knap *(Alexander Knapp),* etnomuzikolog Univerziteta u Londonu, smatra da odgovor leži u činjenici da flauta nije imala toliki uticaj na maštu Jevreja koliki je imala violina. Još jedna važna činjenica za razmatranje jeste muzička tradicija obreda u sinagogi. „Može biti da violina utiče na dušu Jevreja zbog intenziteta u njenoj muzici. Možda podseća na intenzitet glasa hazana (sveštenika)", dodaje Knap.

Proslavljeni violinista Hagaj Šaham *(Hagai Shaham)* tvrdi pak da gudački instrumenti imaju određeni intenzitet i strast koji su veoma bliski jevrejskoj muzici. Postoji, možda, i još jedan razlog, krajnje pragmatičan: bolje je, „isplativije" svirati violinu od nekog duvačkog instrumenta jer je u orkestru potrebno više violinista nego duvača. Podizanju nivoa kvaliteta nesumnjivo je doprinelo i takmičenje među porodicama. Jevrejske porodice u skorašnjoj istoriji su bile pripremljene za izazov da dostignu svoj vrhunac. „Jevrejsko društvo je veoma takmičarski nastrojeno; bori se za nadmoć. Deo kulture nadmoći je bio da su deca već sa tri godine poslata u heder (hebrejsku školu). Edukacija, disciplina i perfekcionizam bili su veoma važni jer su donosili dobre rezultate a to su postulati koji su važni i u studijama muzike. Ako se kultura i disciplina odnose na veliki broj vodećih jevrejskih violinista, ova ista kulturna tradicija bi mogla da važi i kod vodećih azijskih violinista." (Estrin, 2009)"U 20. veku, učenje violine je bio deo jevrejske kulture – svi su učili violinu. Danas imamo veliki broj violinista iz Azije jer tamo svako uči violinu", tvrdi Šaham (Estrin, 2009).

Estrin u svom tekstu citira i violinistu Vadima Gluzmana, koji iznosi neke istorijske činjenice: tokom XIX i XX veka, kada su mogućnosti bavljenja nekim poslovima za Jevreje bile ograničene, sviranje violine je bilo način da se oni afirmišu. Ovo se naročito odnosilo na ruske Jevreje jer je to bio jedini način za poboljšavanje kvaliteta života. Upis na konzervatorijum u Petrovgradu bio je put za život u velikom gradu za Mišu Elmana, Jašu Hajfeca, Davida Ojstraha, Natan Milštajna. Tako je violina postala simbol nade. To je bio način za njih i za njihove porodice da se dosele iz sela u grad.

Imajući u vidu sve ove pretpostavke, ne čudi što se još uvek polemiše o poreklu violine i razlozima izuzetnog afiniteta koji Jevreji imaju prema ovom instrumentu (Estrin, 2009).

Pojava afroameričkih umetnika na klasičnoj muzičkoj sceni takođe je tema koja izaziva mnoge polemike. U Sjedinjenim Državama, koje spadaju u verovatno najprogresivnije tržište klasične umetnosti na svetu, Afroamerikanci čine manje od 3% svih orkestarskih muzičara. Ovo je podatak radio-stanice klasične muzike WQXR iz Njujorka (Rao, 2014). Takozvane 'slepe audicije' uvedene su u SAD 70-ih godina prošlog veka, nakon što je dvoje Afroamerikanaca podiglo tužbu protiv Njujorške filharmonije *(New York Philharmonic)* optužujući je za rasnu diskriminaciju. Dirigent Leonard Bernštajn *(Leonard Bernstein)* i orkestar su ove optužbe shvatili veoma ozbiljno te su zbog toga uvedene navedene audicije, tokom kojih kandidati sviraju iza zavese, često neobuveni (da se ne bi čule štikle) ili pak smešteni u prostoriju s postavljenim debelim tepihom, pri čemu su zamoljeni da ne koriste parfeme po kojima bi se mogao odrediti pol (Sherman, 2014).

O teškoćama afirmacije afroameričkih operskih pevača govori proslavljeni afroamerički tenor Džordž Širli u svom tekstu *Opera i crni pevač.* Širli podseća da je prvi afroamerički pevač u SAD, Tod Danken *(Todd Duncan),* debitovao tek 1945. godine u Njujork siti operi *(New York City Opera).*

Širli tvrdi da se danas uloge afroameričkih pevača ne ograničavaju na rasno „druge" uloge kao što su Aida, Otelo i Monostatos. Po njegovom mišljenju, uloge se biraju po fizičkim predispozicijama koje je zamislio reditelj predstave, što smatra neprimerenim. „Moja najveća zabrinutost u 'holivudizaciji' opere jeste da će Afroamerikanci biti izloženi rečima: 'Imate divan glas, ali Vi ne izgledate kao Mimi ili Rodolfo!'", kaže Širli.

Širli stoga predlaže mladim afroameričkim pevačima da budu na visini zadatka, uvek maksimalno pripremljeni: „Prepreke jedne ili druge vrste će uvek biti prisutne u ovoj igri; ako je ovo istina, ako je neko odlučan u tome da te uništi, idi okolo, idi preko ili prođi kroz njih ne bi li ostvario svoj potencijal i slobodu vođenja života koji ti je dat. Ni pod kakvim okolnostima ne odustaj! Moj savet je: nastavi svoj san, bio pakao ili cunami!" (Shirley, 2010).

1.6. Stereotipi o odnosu seksualne orijentacije i identiteta

Seksualna orijentacija klasičnih muzičara kroz istoriju i danas oduvek je bila tabu tema. Postoje indicije da su mnogi velikani klasične muzike bili pripadnici LGBT populacije. Neki od njih su otvoreno priznavali i govorili o svojoj seksualnoj orijentaciji, dok se kod nekih ona može samo pretpostaviti. Mnogi klasični muzičari kriju svoj seksualni identitet, plašeći se diskriminacije. Najpoznatiji klasični muzičari ove populacije su kompozitori Leonard Bernštajn, Semjuel *(Samuel)* Barber, Franc Šubert *(Franz Schubert),* Petar Iljič Čajkovski, Aron Kopland *(Copland),* Džon Kejdž *(John Cage)* i drugi. Među umetnicima i umetnicama našeg vremena u ovu grupu spadaju gitaristkinja Šeron Izbin *(Sharon Isbin),* pijanisti Žan-Iv Tibode *(Jean-Yves Thibaudet),* Gerik Olson *(Garrick Ohlsson)* i Stiven Hju *(Stephen Hough),* operske pevačice Bet Klejton *(Beth Clayton)* i Patriša Raset *(Patricia Racette),* dirigent Majkl Tilson Tomas *(Michael Tilson Thomas),* dirigentkinja Marin Alsop, kontratenori Brajan Asava *(Brian Asawa)* i Dejvid Denijels *(David Daniels),* mecosopran Brigit Fasbender *(Brigitte Fassbaender)* i drugi (Lin, 2011).

Muzikološkinja Kerol Robertson tvrdi da u rukama ljudi muzika može da ograniči ili proširi društveni, ritualni i politički stav i svest žena, muškaraca i dece. Kao primer navodi ženske muzičke sastave osnovane u Vašingtonu 70-ih godina prošlog veka: među njima ima LGBT sastava kao što je D. C. Area Feminist Chorus, osnovan 1976. godine.[3] Ovaj ansambl je obično izbegavao repertoar sa hrišćanskom tradicijom ili tradicijom bilo koje druge religije. Većina članica hora se identifikuju kao lezbijke ili saosećaju sa načinima povezivanja među ženama. Mnoge veteranke članice hora tvrde da ova pevačka društva nude okruženje u kome mlađe lezbejke mogu da razviju osećaj političkog i muzičkog identiteta. Probe ovih horova osim pevanja nude i komunikaciju i diskusiju među članicama, gde je svakoj od njih data mogućnost da izrazi svoje mišljenje. Svaka

3 Na osnovu informacija sa njihovog veb-sajta vidimo ansambl je osnovan 1978. godine pod imenom D. C. Area Feminist Chorus. Pet godina kasnije (1983) hor je promenio ime u Bread and Roses Feminist Singers, a od oktobra 2009. godine menja naziv u Fortissima.

članica ima pravo da utiče na formiranje repertoara hora. Za članice ovog ansambla nikada nije održana audicija, ali dirigenti ili dirigentkinje zainteresovani za vođenje hora imaju težak zadatak: nivo muzičkog znanja članica je veoma neujednačen, što otežava rad. Autoritativna uloga dirigenta se veoma teško može kombinovati sa povinovanjem željama grupe. Malo školovanih dirigenata ili dirigentkinja će prilagoditi svoje interpretatorske zamisli osobama koje su malo ili nisu uopšte muzički edukovane. Iz tih razloga hor nastupa bez dirigenta, samo uz pomoć povremenih konsultacija sa profesionalnim muzičarima (Robertson 1989: 225–243).

Težnja umetnika koji se bave klasičnom muzikom oduvek je bila da se njihovo delovanje uzdigne iznad politike. Dešava se, međutim, da je uticaj nekih političkih događaja u svetu muzike neizbežan. Novinar Aleks Ros *(Alex Ross)* kao uticaj politike na klasičnu muziku opisuje događaj iz 2013. godine, kada je izvođenje opere *Evgenije Onjegin* u njujorškom Metropolitenu propraćeno glasnim negodovanjem publike zbog pojave dirigenta Vasilija Gergijeva i pevačice Ane Netrebko, koji su Putinovi simpatizeri. Pripadnici gej populacije su protestovali zbog kontroverznog zakona potpisanog od strane Vladimira Putina, donetog u junu 2013. godine, koji predviđa kažnjavanje homoseksualne propagande. Zakonom su predviđene novčane kazne zbog „propagiranja netradicionalnih seksualnih odnosa" među maloletnicima, putem medija i interneta. Predviđeno je da se kazni propaganda koja može kod mladih da dovede do „iskrivljenog razumevanja" da su homoseksualni i heteroseksualni odnosi „društveno jednaki", obrazloženo je u zakonu (Ross, 2013).

Podaci pokazuju da se situacija početkom XXI veka znatno menja u korist žena u svetu.

Na primer, Karen En Pendl *(Karin Anna Pendle)* konstatuje da je u XXI veku postalo svakodnevno da žena stane za dirigentski pult i diriguje orkestrom koji izvodi delo neke kompozitorke kao i da je, bez obzira na i dalje prisutnu polnu diskriminaciju u klasičnoj muzici, u poslednje vreme porastao broj kompozitorki i dirigentkinja (Pendle 2001: IX).

Sada, na početku XXI veka postoji napredak: generalno, virtuozitet i snaga današnjih instrumentalnih umetnica više nisu predmet podsmeha, više muzičarki je angažovano u simfonijskim orkestrima, te iako su instrumenti koje biraju ostali uglavnom isti, javnost ne zahteva stalnu potvrdu da umetnice ne zapostavljaju svoje porodice zarad karijere. Pitanje imidža je, međutim, i dalje ključno, što današnje muzičarke pokušavaju da prevaziđu na razne načine: neke od njih nose uniseks odeću, neke prilagođavaju svoju koncertnu odeću u odnosu na konzervativizam određene publike, a neke se oblače izazovno nadajući se da će znatiželja publike povećati prodaju ulaznica. Pitanje roda, imidža i samoprezentacije je i dalje aktuelno među uspešnim dirigentkinjama i izvođačicama. Pogled na današnje omote CD-a klasične muzike pokazuje kako je ženska seksualnost iskorišćena za promociju izvođačica klasične muzike (Abelson Macleod 2001: 7).

Gramofon *(Gramophone),* britanski časopis klasične muzike, načinio je listu deset najboljih snimaka violinskih koncerata u proteklom periodu (2014. godine) od kojih su čak sedam načinile žene: Izabel *(Isabelle)* Faust, Julija Fišer *(Julia Fischer),* Liza Batiašvili, Patricia Kopačinskaja. Pored njih treba spomenuti i vrhunske violinistkinje današnjice: Midori Goto, Rejčel Barton Pajn *(Rachel Barton Pine),* Hilari Han *(Hilary Hahn),* Amendin Bejer *(Amendine Beyer),* Moniku Haget, Rut *(Ruth)* Ingolfsdottir, Dženin Dženssen *(Janine Jansen),* En Akiko Mejers *(Anne Akiko Mayers),* Viktoriju Mulovu *(Viktoria Mullova),* Ane-Sofi Muter *(Anne-Sophie Mutter),* Rejčel Podž *(Rachel Podge)* i druge.

Muzički kritičar Barni Šerman je načinio listu od 23 poznata gudačka kvarteta u kojima vodeću ulogu imaju žene[4] (Šerman, 2014).

Konstatujemo da je buran razvoj tokom XX veka u muzičkoj umetnosti doneo velike promene kada su u pitanju žene, što smo i pokazali ovde. Činjenica je da se u XXI veku na visokim muzičkim školama i akademijama u svetu u proseku izjednačava broj upisanih studenata i studentkinja muzike. Ipak, i dalje postoji rodna podela instrumenata: više devojaka će svirati flautu, harfu, violinu, a više momaka trombon, kontrabas i udaraljke, ali pojava jedne trombonistkinje ili jednog harfiste neće više izazivati komentare i polemike.

1.7. Rodne predrasude izvođačke umetnosti

Od samog početka stvaranja i izvođenja muzike, ova oblast je bila rezervisana isključivo za muškarce. Tokom XVIII veka počinje da se razvija i kućno muziciranje, tj. izvođenje muzike pisane za manje sastave, pred manje brojnom publikom, u kojem učestvuju i žene. Ova praksa je dostigla ekspanziju u klasicizmu i romantizmu, kada je svaki plemić ili imućniji građanin imao dvorskog kompozitora i dvorske muzičare. Što se tiče muzičkih instrumenata, u muzičkoj praksi baroka tokom vremena je postalo uobičajeno da svaka bogatija kuća ima čembalo ili neki drugi oblik instrumenta sa dirkama (klavikord, klavsen, virginal, spinet itd.). Takve instrumente su mogle da sviraju mlade devojke, čak je i bilo poželjno da pored čitanja i pisanja, vođenja domaćinstva i ručnih radova, devojka iz prave „gospodske" kuće ume da svira neki instrument ili da peva. To se, međutim, odnosilo isključivo na instrumente sa dirkama jer je iz nekog razloga vladalo mišljenje da za ženu nije pristojno svirati gudački ili duvački instrument. Ovakva predrasuda je opstala sve do romantizma.

Kritičar Filip Hejl *(Philiph Hale)* još koliko 1900. godine pisao je kako sviranje žičanih instrumenata pomaže ženi da omađija muškarca svojim prirodnim šarmom. Ona instrument drži u ruci, milujući ga kao kakvog ljubimca, pri čemu je okrenuta svom slušaocu, koji, dok je sluša, gleda belinu njenih ruku i blage krivine njenog naručja te se, tako

4 Nazivi ovih gudačkih kvarteta u originalu glase: Aizuri, Amar, Arcanto, Attaca, Belcea, Casals, Cavani, Cecilia, Chiara, Corigliano, Cypress, Daedalus, Dante, Delray, Del Sol, Enso, Gesualdo, Lark, Kepler, Klenke, Pavel Haas, Pacifica i Ying.

ohrabren, gubi u njenim setnim očima. „Nežne note instrumenta su izazivale šapatom izrečene tajne, ispunivši sve momente tišine u razgovoru, sugerišući nadanja i milosti…" (Abelson Macleod 2001: 10).

Istorija izvođaštva skoro da i ne pominje izvođačice na gudačkim i duvačkim instrumentima sve do 19. veka (što, naravno, ne znači da ih nije ni bilo). Ipak, postoje podaci o **violinistkinjama** iz 17. i 18. veka, kakve su bile: Engleskinja Sara Oti *(Sarah Ottey 1695–1730),* Italijanka Ana Marija dela Pieta *(Anna Maria della Pietá 1696–1782),* Irkinja Ketrin Planket *(Catherine Plunkett 1725 – posle 1744)* i Nemica Gertrud Šmeling *(Gertrude Schmelling 1749–1833).* Međutim, ove muzičarke nemaju takav značaj i popularnost kao njihove muške kolege: Antonio Vivaldi (1678–1741), Đuzepe Tartini *(Giuseppe Tartini 1692–1770),* Nikolo Paganini *(Niccoló Paganini 1782–1840)* ili Luis Ludvig Špor *(Louis Ludwig Spohr 1784–1859).*

Kako je pojava violinistkinja postajala sve češća, štampa je počela da opisuje sviranje tog instrumenta ne samo kao prihvatljivo nego čak i kao pogodno i otmeno zanimanje za ženu. Kritičari su naglašavali emotivne kvalitete violine, sa predlogom da bi žene, kao emotivna bića, mogle biti među boljim izvođačima: „Instrument je eminentno primeren za žene zbog njegove lakoće, forme, prirodne gracioznosti u njegovom tretmanu, ali, iznad svega, zbog duboke poezije njegovih tonova, njegovih emocionalnih kvaliteta i saosećajne sklonosti" (Abelson Macleod 2001: 12).

Svoj rad *Žene kao muzičarke: pitanje klase,* muzikološkinja Nensi Rajh *(Nancy Reich)* počinje konstatacijom da „u današnje vreme kada su žene muzičari XIX veka iz Evrope postale vidljive, vreme je da im se posveti više pažnje i da se preispitaju ranije utemeljeni stavovi o ženama u muzici. Pogrešno je gledati na ovu grupu žena kao na entitet samo na osnovu toga što su žene. Iako verujem da su muzičarke diskriminisane zbog svog pola, naročito kompozitorke, pitanje klase takođe igra veliku ulogu u istoriji evropske muzike u XIX veku". „Po mome mišljenju", nastavlja Rajh, „profesionalni muzičari i muzičarke su pripadnici/ce umetničko-muzičarske klase u koju spadaju i glumci/glumice, umetnici/ce, plesači/ce i pisci/spisateljice. Zajedničko im je umetničko stvaralaštvo i nizak ekonomski status, a iznad svega njihov opstanak zavisi od njihovog rada" (Reich, 1993: 125).

Profesionalne muzičarke iako zaposlene nisu pripadale radničkoj klasi. Zapravo, većina je bila u braku sa muškarcima koji su prihvatili, čak i ohrabrivali, njihovo profesionalno angažovanje. Mnoge su bile majke koje su bile trudne usred karijere pa su se morale organizovati u vezi sa negom svoje dece. Osim toga, skoro sve profesionalne muzičarke rođene su u porodicama čiji su članovi generacijama unatrag radili zajedno da zarade za život, te je u njima učešće žena u profesionalnom životu bilo posve prirodna pojava. S druge strane, neprofesionalne muzičarke, žene iz aristokratskih porodica ili iz tzv. „buržoaske aristokratije" bile su talentovane, visoko obrazovane i kvalifikovane ali hendikepirane u odnosu na profesionalne muzičarke: njihova umetnička dostignuća su ostajala u privatnosti njihovih domova. Posle Francuske revolucije ekonomske i tehnološke promene

nastale kao posledica industrijalizacije i kapitalizma blagotvorno su uticale na prosperitet srednje klase, ali i, uz pojavu ideologije romantičarskog pokreta, dovele do još većeg jaza između profesionalnih i neprofesionalnih muzičarki.

Devetnaesti vek je muzičarkama doneo probleme, hendikepe i napetosti sa kojima se ranije nisu suočavale. Posle Revolucije, muzika je sve prisutnija u životima građana srednje klase, ali ta činjenica, donekle paradoksalno, ne ide u prilog muzičarkama. Istina je da je osnivanje novih muzičkih institucija od strane buržoazije obezbedilo više radnih mesta za muzičare i muzičarke, ali se ne sme zaboraviti da je moć i autoritet još uvek u rukama muškaraca: oni su držali važne pozicije u muzičkoj edukaciji i izdavaštvu, formirali odbore koji odlučuju o organizaciji koncerata i festivala, oni su dirigovali orkestrima, angažovali muzičare, odlučivali o visini prihoda. Žene su takođe bile isključene iz ideja sloboda i prava u novom poretku, koji se odnosio samo na muškarce iz srednje klase bez obzira na aktivno učešće velikog broja žena u revoluciji. Međutim, žene iz srednje klase koje su bile talentovane za umetnosti sada su imale mogućnost umetničke edukacije, koja je ranije bila privilegija aristokratije. Bilo je poželjno da devojka pre udaje ima muzičko obrazovanje, ali je niko iz njenog okruženja nije ohrabrivao niti odobravao da se suviše ozbiljno zainteresuje za muziku. Muškarci su se, zapravo, plašili mogućnosti da njihove žene prime novac za svoj rad jer bi materijalni doprinos žena oslabilo njihovu kontrolu nad domaćinstvom. Pojava žene na koncertnom podijumu može narušiti teško osvojeni socijalni status njene buržoaske familije te su i najtalentovanije žene bile osuđene da svoje muzičke aktivnosti ograniče na kućne zabave (Reich 1993: 130).

Proglas Žan Žak Rusoa *(Jean-Jacques Rousseau)* o dužnostima i edukaciji žena imao je dugotrajan uticaj na stavove o ženama i njihovom mestu u društvu tokom XIX veka: žena je pre i iznad svega domaćica vezana za kuću. Štaviše, neki pedagozi, sledbenici Rusoove tradicije, posebno su isticali da su žene koje se bave muzičkom ili dramskom umetnošću loše supruge, domaćice i majke. Ne čudi stoga da je u XIX veku žena koja se bavila kreativnim radom bila označena kao „neženstvena". Koncept doma kao „utočišta", nove domaćinske uloge žene, legalizacija kršenja njihovih ljudskih prava bio je preovlađujući romantični etos koji je uticao na sve žene, naročito na profesionalne muzičarke. Propisana ideologija je imala izuzetno težak uticaj na kreativne žene, što objašnjava izjavu Klare Šuman *(Clara Schumann)* da žene ne treba da komponuju i da nikada nisu ni komponovale (što je, naravno, sasvim netačno) (Reich, 1993: 134).

Konzervatorijumi osnovani u prvoj polovini XIX veka proširili su mogućnosti za žene i stvorili znatan broj profesionalnih muzičarki. Ipak, često postavljano pitanje jeste zašto žene koje su diplomirale nisu dobile profesionalni status. Odgovor leži u činjenici da se većina polaznica konzervatorijuma iz višeg ili srednjeg staleža nakon završetka školovanja udala i time napustila svet muzike. Pohađanje konzervatorijuma je smatrano za nešto što je „lepo za devojku", što već nije bio slučaj i sa pozivom profesionalne muzičarke. Žene koje su iskoristile svoju umetničku diplomu konzervatorijuma da se pridruže

profesiji obično su bile poreklom iz umetničkih porodica, a često bi postajale profesionalne umetnice bez obzira na to da li poseduju diplomu konzervatorijuma. Iako su evropski konzervatorijumi primali žene, koje su morale da se podvrgnu istom prijemnom ispitu kao i muškarci, njihova edukacija je bila odvojena i organizovana pod drugačijim uslovima nego ona muških polaznika. Pariski konzervatorijum, koji je bio model za ostale evropske muzičke ustanove, dozvolio je prijem pevačica i instrumentalistkinja već pri osnivanju 1795. godine. Konzervatorijumi u Londonu, Milanu, Beču, Briselu, Lajpcigu, Kelnu, Drezdenu, Bernu, Berlinu, Napulju i Frankfurtu sledili su primer Pariza, ali je odvajanje muških i ženskih polaznika bilo glavna briga. Časovi su se često održavali u posebnim prostorijama ili odvojenim danima, pri čemu su časovi deklamacije, pedagoških tehnika, i, naravno, mešovitog hora bili zajednički. U većini škola su zvanično žene mogle da studiraju bilo koji predmet, ali su u praksi zapravo bile ograničene na pevanje, klavir i harfu. Uprkos svim ograničavanjima žene nisu odustajale: diploma konzervatorijuma je bila nagrada koja bi bila prednost na tržištu braka, potvrda kompetencije, i omogućen ulaz u muzički svet i profesionalni status ako je potrebno. Većina je ipak i posle diplomiranja na konzervatorijumu ostala u amaterskim vodama, svirajući i pevajući na kućnim zabavama, crkvama i opštinama. Što se tiče materijalnog pitanja, žene su uvek bile plaćane manje od muškaraca bez obzira na isti kvalitet izvođenja. Mnogi profesionalni muzičari ili muzičarke su se posle završetka izvođačke karijere posvetili/e pedagoškom radu na konzervatorijumima. Briselski konzervatorijum je imao čast da na njemu predaje Mari Plejel *(Marie Pleyel),* ali joj je bilo dozvoljeno da uči samo devojke. Nasuprot tome, muški profesori su mogli da imaju studente oba pola, a bili su i bolje plaćeni od svojih koleginica. Iskustva spomenutih profesionalnih i amaterskih muzičarki pokazuju da ne možemo zanemariti presek roda i klase i njihovog uticaja na istoriju muzike (Reich 1993: 134–149).

Podaci o **violistkinjama** postoje tek od druge polovine 19. veka: Nemica Natali Bauer-Lehner *(Nathalie Bauer-Lechner 1858–1921),* bliska prijateljica poznatog austrijskog kompozitora Gustava Malera *(Gustav Mahler 1860–1911),* prva je u nizu.

Ostale violistkinje tog doba jesu i Amerikanka Rebeka Klark *(Rebecca Clarke 1886–1979),* koja je bila i kompozitorka i koja je obogatila violističku literaturu vrlo značajnim solističkim i kamernim delima, zatim njena sunarodnica Lilian Fuks *(Lillian Fuchs 1901–1995)* kao i Amerikanka poreklom sa Novog Zelanda Toska Berger Kremer *(Tosca Berger Kremer 1903–1976).*

1.8. Izvođačice u jugoslovenskom prostoru

Malo je podataka o izvođačicama na gudačkim instrumentima s naših prostora. Značajnije su violinistkinje: Marija Mihailović (1903–1988), profesorka Fakulteta muzičke umetnosti u Beogradu, Miroslava Pašić (1929–), profesorka Muzičke akademije u Sarajevu, Mary Žeželj (1903–2000), Vida Hribar-Jeraj (1902–2002) u Zagrebu. Od

violončeliskinja postoje podaci o Karoli Jeraj-Škerjanc (1911–2000) i Fransoaz Jakovčić (1932–), profesorka na Fakultetu muzičke umetnosti u Beogradu i na Akademiji umetnosti u Novom Sadu. Žene počinju da se masovnije bave muzičkom izvođačkom profesijom tek posle II svetskog rata. Nasuprot malom broju muzičarki gudačkog ili duvačkog profila, istorija muzike Jugoslavije od početka XX veka do 1990. obiluje podacima o značajnim pijanistkinjama i operskim pevačicama koje su bile popularne i postizale velike uspehe ne samo kod nas već i širom sveta. Broj umetnica na gudačkim instrumentima se povećavao sve do današnjih dana i zahvaljujući tome imamo podatak da je na Akademiji umetnosti u Novom Sadu od njenog osnivanja 1974. godine na Podgrupi za violinu i Podgrupi za violončelo diplomiralo više žena nego muškaraca.

1.9. Srbija početkom XXI veka

I kod nas se uočavaju promene kada je u pitanju status muzičarki, naročito zahvaljujući upornom radu profesorki na AU UNS, što je jedna od tema ovoga rada.

Publikacija *Žene i muzika u Srbiji* (2012) usredsređena je na doprinos žena koje su kompozitorke i kreatorke muzike, a koja uključuje bibliografske jedinice za 111 žena. „Ova knjiga dokumentuje rad preko sto kompozitorki u prošlosti i sadašnjosti samo u srpskoj muzičkoj umetnosti", kaže u Predgovoru Patricia Adkins Čiti *(Chiti).* U prvom tekstu, pod nazivom *Mapiranje kulturne istorije kompozitorki u Srbiji – Vrisak preko asimtote,* Jelena Novak daje istorijski prikaz prisustva kompozitorki u Srbiji i zaključuje da je tokom „dva veka delovanja kompozitorki u Srbiji, muzika koju su kreirale prešla daleki put od romantizma do raznih vrsta medijskih, stilskih i konceptualnih raznolikosti muzičkih jezika. Od nekoliko nepoznatih pijanistkinja-kompozitorki, danas je više od četiri stotine kompozitorki angažovano u činu komponovanja muzike. Počevši od pojave gotovo zaboravljenih žena za koje je klavir bio statusni simbol, kompozitorke su dostigle status međunarodno priznatih umetnica" (Novak 2012: 31). Međutim, mada je ova knjiga korisna, podaci o ženama koje se bave muzikom prikupljeni su i izloženi bez čvrstih kriterijuma. Na primer, u najvećem broju se daju podaci za kompozitorke, pevačice, klaviristkinje (pijanistkinje), dok izvođačice na ostalim instrumentima nisu dovoljno zastupljene; pominju se umetnice koje se amaterski bave muzikom, a izostavljene su izvođačice sa svetski priznatim umetničkim referencama. Od preko 100 imena, samo je jedna flautistkinja, jedna saksofonistkinja, četiri violinistkinje, dve gitaristkinje i jedna harmonikašica koje su označene i kao kompozitorke (bez obzira na to da li su obrazovane na tom polju). Iako je ova knjiga dobar početak, ostaje potreba za prikupljanjem i ozbiljnim sistematizovanjem podataka o ženama koje se bave muzikom na ovim prostorima. Cilj studentkinja Rodnih studija umetničkog profila svakako bi trebalo da bude unapređenje svesti o ulozi žena u umetničkom životu Vojvodine i Srbije i ovaj rad doprinosi tom zadatku.

N. Kostadinović (2014) se bavi položajem kompozitorki u Srbiji. Ona konstatuje da je na prelazu iz XX u XXI vek značajan broj obrazovanih mladih kompozitorki na

univerzitetima u Srbiji napustio zemlju i ostvario karijeru u različitim zemljama Evrope i sveta. Politička situacija i ekonomska nestabilnost (siromaštvo) uticali su na njihovu odluku da ne ostanu u zemlji. Uzimajući u obzir njene podatke, važno je istražiti šta o svome životu kažu ne samo kompozitorke nego i muzičarke diplomirane na našim univerzitetima kako bismo mogle znati koji faktori postaju presudni za profesiju, što će biti tema ovoga rada.

Vladajući stav je da su gudački instrumenti namenjeni pre svega muškarcima (viola i kontrabas pre svih). Međutim, danas, u XXI veku postaje jasno da su žene preovladale kada su u pitanju druga dva gudačka instrumenta: violina i violončelo, u izvođačkoj kao i u obrazovnoj sferi, što je pomak ka prodoru žena u domen izvođaštva na kontrabasu a naročito violi kod nas. O tome se malo zna u široj muzičkoj i akademskoj javnosti, te je to predmet ovoga rada.

Od samog početka, AU UNS je rasadnik talenata ne samo u Srbiji i regionu nego i u Evropi i svetu. Vladajući stav jeste da naši talenti nisu šire poznati upravo u domaćoj sredini. Stoga je potreban istraživački napor kojim se ova vrsta stereotipa otklanja radi veće vidljivosti darova i učinaka umetnica, u ovom slučaju gudačkog profila.

1.10. Kratak pregled značajnih izvođačica i kompozitorki u istoriji muzike u svetu i kod nas

Podatke o značajnijim kompozitorkama romantizma donosim na osnovu teksta novinara Džordana Smita *(Jordan Smith)* napisanog povodom Dana žena.

Svojim se značajem među kompozitorkama nesumnjivo izdvaja Nemica Emili Majer *(Emilie Mayer 1812–1883),* koju su svojevremeno zbog njenog opusa čak nazivali „ženskim Betovenom". Majerova je, naime, iza sebe ostavila osam vrlo kvalitetnih simfonija kao i druga muzička dela koja danas izvodi Nojbrandenburška filharmonija *(Neubrandenburger Philharmonie)* pokušavajući na taj način da ih otrgne od zaborava.

Još jedno značajno ime jeste Francuskinja Luiz Feran *(Louise Ferrenc 1804–1875),* savremenica Emili Majer, koja je predavala 30 godina na Pariskom konzervatorijumu. Većina njenih kompozicija izvođena je još za njenog života, da bi posle njene smrti pala u zaborav, što po mišljenju Džordana Smita svakako ima veze sa njenim polom.

Klara Šuman *(1819–1896)* bila je veoma talentovana pijanistkinja i kompozitorka koja je već kao šesnaestogodišnjakinja stekla evropsku slavu i koja se smatra najboljom interpretatorkom muzike svog muža Roberta Šumana. Posle njegove smrti odigrala je važnu ulogu u muzičkom životu Bona i drugih gradova u Nemačkoj kao koncertna umetnica i profesorka.

U vezi s Klarom Šuman treba spomenuti i njenu učenicu, dirigentkinja Meri Vurm *(Mary Wurm 1860–1938),* koja je 1898. godine osnovala ženski orkestar u Berlinu (Smith, 2015).

Slavka Atanasijević (1850–1897) potekla je iz porodice cincarskog porekla. Njen je otac poznati osječki lekar i kulturni radnik. U porodici je bilo sedmoro dece i svi su bili obrazovani. Slavka od detinjstva pohađa privatne časove kod najboljih pedagoga, studira klavir u Beču, a kompoziciju uči sama. Komponovanjem se bavi od rane mladosti, ali su poznate samo tri njene kompozicije (Kostadinović, 2014: 30).

Jovanka Stojković (rođena u Temišvaru 5.03.1855, umrla u Parizu 1892) bila je slavna evropska pijanistkinja druge polovine 19. veka. Osim što je bila poznata klaviristkinja koju je kao ženu pratio neuobičajeni epitet 'vrhunskog virtuoza', bavila se i kamernom muzikom, solo pevanjem, komponovala je muziku, podučavala. O velikim Jovankinim uspesima ostali su pisani tragovi, beleške u štampi i muzičke kritike, a sveobuhvatna studija o njenom doprinosima ne samo na ovom prostoru nego i u inostranstvu gde je gostovala i živela, čeka svoju autora/ku.

Američka pijanistkinja Fani Blumfild Zajsler *(Fannie Bloomfield Zeisler 1864–1927)* svojim se talentom istakla još kao devojčica. Posle završetka školovanja u Beču, vratila se u domovinu, udala za poznatog advokata Zajslera i rodila tri sina. Ova umetnica je bila atipičan primer za žensku izvođačku karijeru tog vremena: imala je muža koji ju je podržavao, bila je dobra majka, koncertirala je po SAD i svetu i bila je uspešna pijanistkinja sve do svojih poznih godina (Abelson Macleod, 2001: 5–6).

Pijanistkinja i dirigentica Etel Leginska *(Ethel Leginska 1886–1970),* rođena Britanka (pravo prezime joj je Liggins, Leginska je umetničko ime), pijanističku karijeru počela je da gradi u Americi posle udaje za američkog kompozitora Emersona Vithorna *(Whithorne).* Bila je poznata po nastupima u jednostavnim belim ili crnim haljinama, čime je pokušavala da sa sebe pažnju skrene na svoju muziku, ali je tim zapravo proizvela kontraefekat – njen izgled bi izazivao polemike gde god bi se pojavila. U žižu interesovanja medija dospela je za vreme sudskog spora koji je vodila protiv muža u vezi sa starateljstvom nad njihovim desetogodišnjim sinom, koji je, pod pritiskom javnosti, na kraju izgubila. Sredinom 20-ih godina prošlog veka pokušala je da se izgradi kao dirigentkinja, ali se posle neuspeha odselila u Los Anđeles, gde je živela od davanja časova klavira sve do smrti 1970. godine (Abelson Macleod, 2001: 5–6).

Dirigentkinja Antonija Briko *(Antonia Brico 1902–1989)* još je za vreme svog odrastanja u Kaliforniji želela da postane dirigentkinja. Niti uspešni završetak školovanja u Evropi, niti podrška velikog finskog kompozitora Jana Sibelijusa *(Sibelius),* kao ni saradnja sa poznatim pijanistom Arturom Rubinštajnom *(Rubinstein)* i dirigentom Brunom Valterom *(Walter)* nisu joj osigurali uspeh u SAD. Do kraja svog života živela je u Denveru, predavala klavir i vodila amaterski orkestar Denver Biznismens Orkestra *(Denver Businessman's Orchestra),* kasnije u njenu čast preimenovan u Briko Simfoni *(Brico Symphony)* (Abelson Macleod, 2001: 5–6).

Nađa Bulaže *(Nadia Boulanger 1887–1979)* jeste francuska kompozitorka, dirigentica i jedan od najuspešnijih profesora kompozicije XX veka. Zbog sopstvenog ubeđenja

da nije dovoljno talentovana, prestala je sa pisanjem muzike i predavala kompoziciju na Konzervatorijumu u Parizu. Među njenim studentima su bili Aron Kopland *(Aaron Copland),* Eliot Karter *(Elliott Carter),* Danijel Barenbojm *(Daniel Barenboim)* i Filip Glas *(Philip Glass).* Nađa je bila prva žena koja je dirigovala velikim američkim simfonijskim orkestrima kao što su Bostonska, Njujorška i Filadelfijska filharmonija (Miller i Clay, 2015).

Žermen Telfer *(Nadia Boulanger 1887–1979)* jeste francuska kompozitorka, jedina žena u uticajnoj kompozitorskoj grupi Le siks *(Les Six).* Studirala je na Pariskom konzervatorijumu kada se sprijateljila sa Luijem Direjom *(Louis Durey),* Frasisom Pulankom *(Francis Poulence),* Dariusom Mijoom *(Milhaud),* Žoržom Orijem *(Georges Auric)* i Arturom Honegerom. Grupa je bila prepoznatljiva po suprotstavljanju muzičkom jeziku Debisija i Ravela i igrala je veliku ulogu u kasnijem razvitku francuske klasične muzike (Miller i Clay, 2015).

Fredrik Petri *(Frederique Petrides 1903–1983)* jeste belgijsko-američka violinistkinja i dirigentica koja sa borila za prava muzičarki. Godine 1933. u Njujorku je osnovala ženski orkestar Orkestret Klasik *(Orchestrette Classique),* koji je izvodio dela savremenika kao što su Pol Kreston *(Paul Creston)* ili Semjuel *(Samuel)* Barber. Uređivala je i izdavala časopis *Žene u muzici (Women in Music).* Četiri godine pre smrti nagrađena je Merit nagradom Nacionalne federacije muzičara *(National Federation of Musicians)* (Miller i Clay, 2015).

Ljubica Marić (1909–2003) bila je prva profesionalna kompozitorka u Srbiji, dirigentkinja, spisateljica, slikarka i vajarka, studentkinja iz „praške grupe", koja je zbog svoje originalnosti među najznačajnijim kompozitorkama srpske muzike. Dobitnica je mnogih priznanja i nagrada te članica SANU (prvo dopisna, a kasnije i redovna); bavila se i pedagoškim radom (FMU Beograd). Njena najveća inspiracija bila je njena majka (Kostadinović 2014: 33).

Margaret Allison Bonds *(1913–1972),* izvođačica i kompozitorka, jedan je od prvih priznatih afroameričkih izvođača u Americi. Prve časove klavira joj je održala majka, kasnije je postala jedna od malobrojnih studenata afričkog porekla na Univerzitetu Nortvestern *(Northwestern University),* gde je diplomirala i magistrirala. Njene kompozicije su osvojile brojne nagrade, nastupala je kao solistkinja sa Čikaškom filharmonijom *(Chicago Symphony Orchestra)* i sa Ženskim simfonijskim orkestrom Čikaga *(Women's Symphony Orchestra of Chicago).* Njeno stvaralaštvo je umnogome doprinelo razvoju američke muzike (Miller i Clay, 2015).

Violeta del Karmen Para Sandoval *(Violeta del Carmen Parra Sandoval 1917–1967)* jeste poznata čileanska kompozitorka, socijalna aktivistkinja, osnivačica pokreta Nova pesma *(Nueva Cancion)* u Čileu. Posle teškog detinjstva, od 1952. je krenula na putovanja po Čileu sakupljajući i zapisujući narodne melodije koje su poslužile kao osnova pokreta Nova pesma. Pesme su imale i političke poruke, zahvaljujući njima je Sandoval postala idol u svojoj zemlji.

Džoan Tauer *(Joan Tower, rođ. 1938)* smatra se jednom od najuspešnijih kompozitorki svih vremena. Istakla se i kao pijanistkinja u nagrađivanom kamernom ansamblu Da Kapo Čember Plejers *(Da Capo Chamber Players).* Njene kompozicije su na repertoaru velikog broja značajnih simfonijskih orkestara širom sveta. Jedno od njenih najpoznatijih dela *Fanfare za neobičnu ženu (Fanfare for the Uncommon Woman)* nastalo je kao odgovor na Koplandove *Fanfare za običnog čoveka (Fanfare for the Common Man).* Angažovana je kao profesorka na Muzičkom konzervatorijumu Bard *(Bard College Conservatory of Music)* (Miller i Clay, 2015).

Elen Taf Cvilih *(Ellen Taafe Zwilich, rođ. 1939)* prva je kompozitorka koja je osvojila Pulicerovu nagradu za muziku *(Pulitzer Prize for Music).* Zaslužna je za osmišljavanje i organizaciju serijala koncerata Mejking Mjuzik *(Making Music)* u Karnegi Holu *(Carnegie Hall),* koji je prvenstveno posvećen izvođenju kompozicija savremenih autora. Članica je mnogih značajnih odbora za dodelu muzičkih nagrada i dobitnica šest počasnih doktorata.

Svi ovi podaci ukazuju na potrebu za upoznavanjem radova navedenih kompozitorki i mnogih drugih koje ovde nisu navedene, što nije samo pitanje rodne ravnopravnosti već i priznavanja njihove muzike, koja zaslužuje da bude prepoznatljiva i dostupna široj publici (Miller i Clay, 2015).

Dakle, u uvodnom poglavlju možemo zaključiti da je pitanje udela žena u razvoju i afirmaciji muzičke umetnosti u svetu i kod nas u različitim domenima te umetnosti, jedno od važnih i do sada na mnogo načina istraživanih pitanja, o čemu se u domaćoj akademskoj zajednici manje zna. To je jedan od razloga zašto nanovo treba preisipitati mesto i udeo žena u svakom od navedenih domena: komponovanju, dirigovanju, izvođačkoj instrumentalnoj delatnosti, zatim način na koji se muzičke umetnice pripremaju za svoj poziv, profesionalno usmeravaju i u profesiji opstaju. Sve su ovo pitanja o kojima početkom XXI veka nalazimo novu literaturu i nove istraživačke izazove, kako u svetu tako i kod nas.

2. METODOLOŠKI OKVIR

2.1. Značaj predmeta istraživanja

Za 40 godina postojanja Akademija umetnosti Univerziteta u Novom Sadu nema podataka o profesionalnom putu završenih kadrova sa ove ustanove, svakako nema podataka po polu. Ovaj rad daje detaljne podatke o 20 diplomiranih muzičarki na gudačkim instrumentima koje svoje visokoškolsko muzičko obrazovanje afirmišu u Vojvodini i Srbiji. Zato je jedna od potreba da se ovaj prikaz stavi u kontekst istorije izvođaštva na gudačkim instrumentima, delimično u odnosu na svet i na celu Srbiju ali sa fokusom na istorijatu AU UNS. S druge strane, važno je afirmisati umetnice koje svoju profesionalnu karijeru ostvaruju u zemlji, gotovo istom merom kojom prikazujemo uspehe naših muzičkih umetnica ostvarenih u inostrastvu.

Potreba je tekuće metodičke prakse na AU da se doprinosi poznatih muzičarki uključe u udžbeničku i drugu pedagošku literaturu, kako bi nove generacije mogle imati dobar model za sopstvenu profesionalnu orijentaciju. Naime, detaljna analiza tekuće udžbeničke muzičke literature u osnovnim i srednjim školama u Srbiji (Marić, 2013), potvrđuje izostanak muzičkarki u toj literaturi i to u gotovo svim vremenskim periodima do danas.

Potrebna su različita sistematska istraživanja i nakon njih uboličavanje svih podataka u jednu celinu. Empirijski podaci iz ovoga rada poslužiće u tu svrhu, budući da kod nas ne postoji posebna kompletna studija o umetnicama (i umetnicima) na gudačkim instrumentima na AU.

Za potrebe celog UNS (nakon šest decenija postojanja) neophodno je imati podatke o pedagoškom i metodičkom znanju, o transferu i o razrađenim mogućnostima za povratak talenata školovanih na AU UNS u Srbiju. Podaci iz ovoga rada mogu poslužiti i u tu svrhu.

2.2. Predmet istraživanja

Predmet istraživanja je odnos profesije i privatnog života umetnica posebno onih u instrumentalnoj muzici danas. O odnosu profesije i porodice (braka), privatnog života pisano je dosta u literaturi rodnih studija (doktorska disertacija Nataše Kostadinović „Rodna analiza tekstova u pisanim medijima o kompozitorkama Srbije krajem 20. i početkom 21. Veka", master rad Sanje Kojić Mladenov „Pristup feminističkoj metodologiji iz perspektive multimedijalne umetnosti: Bogdanka Poznanović", knjiga Ivane Ilić „Fatalna žena-reprezentacija roda na operskoj sceni", seminarski rad Vere Kopicl „ Dekonstrukcija rodnih stereotipa u video artu" itd.). Postoji pristup prema kojem žena treba da se odrekne braka i porodice ako želi da napreduje u karijeri. Postoji i drugi pristup prema kojem se dve strane života međusobno pomažu u smislu da je harmoničan porodični život preduslov dobre umetničke (ali i sportske, naučne i svake druge karijere pre uslov nego manjkavost). U tom pogledu postoje brojne životne priče poznatih žena koje ova dva pristupa

potvrđuju ili negiraju. U mom seminarskom radu „Predstavljanje muzičkih umetnica na filmu" prikazala sam primer svetski poznatih izvođačkih umetnica koje su žrtvovale svoje privatni život zarad karijere i koje su uprkos velikim profenjsionalnim uspesima ipak težile uspostavljanju normalnog porodičnog života.

2.3. Cilj i zadaci istraživanja

Cilj istraživanja jeste da se na jednom mestu prikupe, selektuju i interpretiraju podaci o životu i radu diplomiranih izvođačica na gudačkim instrumentima u regionu (Novom Sadu, Banjaluci i Zagrebu) od osnivanja akademskih institucija do danas, kao i da se ukaže na činjenicu da se broj diplomiranih izvođačica na gudačkim instrumentima u regionu znatno povećao u protekle četiri decenije. Uticaj događaja 90-ih godina prošlog veka na ovaj fenomen je nesporiv ali se ta tendencija nastavlja i danas. Na ovaj način bi se skrenula pažnja na pitanje konstruisanja identiteta izvođačica tokom i nakon visokog muzičkog obrazovanja te bi se prikupljeni podaci mogli koristiti u metodičke i aplikativne svrhe. Upoređivanjem podataka i iz drugih sredina bi se moglo doći do značajnih zaključaka u istoriji muzičkog izvođaštva na ovim prostorima.

2.4. Hipoteze

2.4.1. Opšte hipoteze

Vladajući stavovi u odnosu profesije i roda jesu da su u domenu muzičke umetnosti određene profesije rezervisane za muškarce, kao što je kompozicija (Kostadinović, 2014), kontrabas, dirigovanje (naročito u velikim simfonijskim orkestrima). Podaci pokazuju da se situacija početkom 21. veka znatno menja u korist žena, naročito u našoj sredini i naročito zahvaljujući upornom radu profesorki na AU UNS.

Konsultovala sam odbranjenu doktorsku tezu Nataše Kostadinović „Rodna analiza tekstova u pisanim medijima o kompozitorkama Srbije krajem 20. i početkom 21. veka" koja se bavi položajem kompozitorki u Srbiji. U mom radu ću se baviti muzičkim izvođaštvom na gudačkim instrumentima. I danas je dominantan stav da su gudački instrumenti namenjeni pre svega muškarcima, a viola i kontrabas pre svih (navodno zbog fizičkih predispozicija). U 21. veku je pomak ka prodoru žena u domen kontrabasa a naročito viole kod nas, o čemu se malo zna u široj muzičkoj i akademskoj javnosti. Tako praksa demantuje tvrdnje o polnim stereotipima.

Od samog pocetka, AU UNS je rasadnik talenata ne samo u Srbiji i regionu, nego i u Evropi i svetu. Vladajući stav je da naši talenti nisu šire poznati upravo u domaćoj sredini. Zato je potreban istraživački napor kojim se ova vrsta stereotipnog shvatanja otklanja u pravcu veće vidljivosti darova i učinaka umetnica, u ovom slučaju gudačkog profila.

2.4.2. Posebne hipoteze

Hipoteza 1 glasi da značajan broj diplomiranih izvođačica na gudačkim instrumentima doprinosi promeni svesti o važnosti rodnog identiteta u muzičkoj umetnosti u regionu.

Hipoteza 2 je da povećan broj diplomiranih izvođačica na gudačkim instrumentima ne doprinosi promeni svesti o važnosti rodnog identiteta u muzičkoj umetnosti u regionu.

Hipoteza 3 glasi da je profesionalni identitet diplomiranih izvođačica na gudačkim instrumentima nadređen svim drugim komponentama identiteta, uključujući i rodni.

2.5. Istraživačka strategija i nacrt istraživanja

Metode istraživanja je metod intersekcionalnost i životne priče do sada korišćene u interdisciplinarnim rodnim studijama.

Metod sakupljanja podataka o završenim visokoškolskim kadrovima na UNS jedan je od još uvek otvorenih metodoloških pitanja. Zato je potrebno, kao što ovaj rad predlaže, iskoristiti različite metode prikupljanja (pohranjivanja u baze podataka) i obrade podataka za analizu – od kojih se metod intersekcionalnosti ovde primenjuje.

Intersekcionalnost (ukrštanje) je teorijski pristup u društvenim naukama koji analizira višestruke faktore isključivanja pojedinih društvenih grupa iz pozicija moći, u ovom slučaju umetnica. To mogu biti rod, rasa, klasa, društveni status, etnička pripadnost, religija, seksualna orijentacija itd. Višestruka marginalizacija javlja se u različitim kombinacijama ovih faktora koji su tesno povezani i međuzavisni. Na preseku roda, obrazovanja, profesije, uzrasta, etničke/nacionalne pripadnosti i geografske odrednice, zaključujem o odgovorima profesionalnih muzičarki.

Korpus empirijskih podataka čine razgovori (životne priče) 20 profesionalnih muzičarki gudačkog profila. Uzorak od 20 diplomiranih (od ukupno 185 diplomiranih na AU tokom četiri decenije) čini više od 10 posto diplomiranih. Metodom žiotnih priča beležim podatke o životu umetnica od rođenja do danas, sa fokusom na onim delovima životnog ciklusa koji može pružiti podatke za zaključivanje o odnosu roda, profesionalne orijentacije umetnica na gudačkim instrumentima i implicitne profesionalne marginalizacije.

2.6. Tehnike i instrumenti istraživanja

2.6.1. Metod životne priče

Metod koji se u ovom radu koristi potekao je od češke autorke Pavle Fridlove i zasnovan je na ideji da je važno da se beleže sećanja žena na sopstvene živote, kako bi njihova svedočenja poslužila u konstruisanju istorije žena u širem kontekstu, pre svega socijalističkog uređenja u zemljama Istočne Evrope, nakon II svetskog rata pa do kraja 90-ih godina prošlog stoleća. Na njenu inicijativu u nekoliko država počeo je proces prikupljanja životnih priča (beleženja, sakupljanja i pohranjivanja u bazu podataka), od kojih je najdalje odmakao u Rusiji, Poljskoj, Mađarskoj, odnosno, kada su u pitanju zemlje jugoslovenskog regiona: u Hrvatskoj, u Crnoj Gori i Srbiji.

Formiranje baze podataka životnih priča žena iz različitih nacionalnih zajednica u Vojvodini pod rukovodstvom Svenke Savić (Savić i dr. 2001; počeo je još 1999. godine, a sam metod je usavršavan tokom 15 godina, tako da baza podataka danas ima 300 različitih zabeleženih životnih priča žena. Kako smo videli, metod životne priče jeste jedan vid konstrukcije sopstvenog života na osnovu sećanja o događajima o kojima osoba pripoveda u određenom kontekstu za određenu (poznatu joj ili nepoznatu) osobu. Ovaj metod je šire poznat u društvenim naukama i nije na iste načine korišćen (pa ni vrednovan) u različitim disciplinama (na primer, odomaćen je u antropologiji, a u istorijskoj nauci samo je jedan od mogućih izvora za utvrđivanje istorijskih činjenica), dok je u rodnim studijama to osnovni metod za dekonstrukciju oblika života žena u patrijarhalnom društvu. Metod afirmiše kvalitativne podatke iz života osobe na osnovu kojih se mogu nadalje, drugim metodama, detaljnije istraživati pojedini aspekti života (u našem slučaju žena, na primer, pomoću upitnika, ankete i drugih sredstava za ispitivanje grupe u korpusu).

Tokom poslednje dve i po decenije Svenka Savić sa saradnicama (2000, 2001, 2003 i dr.) u Udruženju „Ženske studije i istraživanja" u Novom Sadu afirmiše metod životnih priča s ciljem da se na osnovu njega prikupi velik broj podataka o ženama u Vojvodini iz različitih nacionalnih zajednica, različitog obrazovanja i profesionalne orijentacije, različitog doba starosti i dr. Podaci bi trebalo da budu značajni u boljem sagledavanju doprinosa žena u različitim profesijama tokom društvenog i političkog razvoja u Srbiji te da posluže kao empirijski materijal za promenu shvatanja o važnosti žena u javnoj sferi. Do sada objavljeni podaci u dobroj su meri potvrdili svoju osnovnu namenu kada su u pitanju predstavnice različitih grupacija: romske zajednice (Savić i dr., 2001; Savić i dr., 2007), rumunske (Spariosu i Savić, 2011); mađarske (Mitro i Savić, 2006), slovačke (Ferkova i dr., 2003), te rusinske zajednice (Tot i dr., 2003), odnosno žene sa invaliditetom (Bracić i dr., 2009).

Pored objavljenih knjiga o ženama iz različitih nacionalnih zajednica, važno je ovde pomenuti i knjige posvećene ženama iz pojedinačnih profesija, kako onih u kojima se žene tek pojavljuju tako i onih koje su već u potpunosti osvojile. Na primeru 30 životnih priča profesorki sa Univerziteta u Novom Sadu, S. Savić (2014) pokazuje načine na koje su žene prisutne u hijerarhiji univerziteta ili njegovih fakulteta kada imaju moć odlučivanja (rektorke, prorektorke, dekanice, prodekanice, šefice odseka ili katedara, profesorke emeritus i dr.). One svedoče o načinima na koje su ostvarile uspešne karijere, posebno o tome ko ih je u navedenom procesu posebno podržao. Ovaj nam materijal u znatnoj meri pomaže da u akademskoj zajednici otklonimo predrasude koje postoje prema ženama na rukovodećim pozicijama institucija od interesa za razvoj društva u državi te da se sagledaju različite inovativne metode u savladavanju prepreka koje žene u institucijama imaju.

Poslednjih nekoliko godina u okviru doktorskog programa u ACIMSI Centru za rodne studije Univerzitetu u Novom Sadu studentkinje, pod mentorskim radom, posebnu pažnju posvećuju: ženama u politici (Subotički, 2013; 2014) ženama u nauci – profesorkama na univerzitetu (Savić, 2014; Sedlarević, 2015), novinarkama (Milinkov, 2015),

kompozitorkama (Kostadinović, 2014) i dr. U tom svetlu treba posmatrati i vrednovati i životne priče muzičarki prikupljene u ovom radu. Ovakva nastojanja nisu jedinstven primer u regionu: dok je u Srbiji Centar za rodne studije mesto u kojem se sada najviše podataka sakuplja upravo ovim metodom, podatke za žene u Bosni i Hercegovini afirmiše Spahić Šiljak (2008, 2014 i dr.) u Centru za rodne studije Univerziteta u Sarajevu. U Crnoj Gori pak metod je prihvaćen u Ženskim studijama u Kotoru, te se možemo nadati skoroj sintezi istraživačkih podataka za jugoslovenski prostor uskoro.

2.6.2. Specifičnosti metoda životne priče

Razgovor je jedinstven proizvod interakcije osobe koja pita (istraživačice) i osobe koja priča (žena), događaj u kojem one sarađuju od prvog susreta do kraja ukupnog procesa, koji se sastoji od četiri osnovne faze:

1. beleženja audio-zapisa razgovora sa odabranom ženom;
2. transkripcije toga razgovora u pisani tekst (transkript);
3. redakcije teksta;
4. autorizacije za javnu upotrebu.

Osnovni empirijski materijal za analizu jeste autorizovan pisani tekst (transkript) u poslednjoj fazi. Naravno, žena ima potpunu kontrolu nad materijalom, ona ga može u poslednjem trenutku povući i ne dozvoliti ga za javnu upotrebu, iz čega i proizilazi uobičajena tvrdnja da je žena subjekt teksta, a ne objekat.

Uz transkript se daju još tri dokumenta koji pomažu instraživačici tokom analize i interpretacije podataka:

1. biogram (hronološki uređeni podaci iz životne priče žene);
2. sažetak;
3. protokol.

Biogram istraživačica formira u saradnji sa ženom, dok su druga dva dokumenta dostupna samo istraživačkom timu.

Pre prvog susreta sa odabranom ženom, istraživačica uspostavlja kontakt sa njom, objašnjava joj cilj rada. Treba reći da se isključuje mogućnost razgovara majka–ćerka, budući da je suma poznatih činjenica i zajedničkog iskustva velika, odnosno suma podrazumevanog znanja može uticati na način na koji dve osobe pričaju za potrebe treće osobe ili šire javnosti. Preporuka je da žena sama odabira jezik na kojem želi da vodi razgovor u slučajevima kada istraživačica i ona nemaju isti maternji jezik ili su pak potrebe istraživanja takve da je razgovor na jeziku većinskog naroda ekonomičnije rešenje (kao što je primer upravo u ovom radu). Kada je slučaj da žena ima dva (ili više) maternjih jezika, ona predlaže jezik na kojem želi da razgovara.

Tokom razgovora žena i istraživačica se nužno zbližavaju, čime istraživački metod postaje deo njihovog prijateljstva.

Razgovor se snima bez prisustva drugih osoba, u prostoru koji omogućava poverljivost i u kojem se žena dobro oseća. Samo tada ona može spontano da priča o različitim

segmentima svog života, počevši od ranog detinjstva, preko porodice iz koje potiče – pri čemu govori o vaspitanju, školovanju, odnosima sa srodnicima u porodici – školovanja, buduće profesije, pa sve do stvaranja sopstvene porodice (partner, brak), potomstva (deca). Naravno, ne zanemaruju se ni aspekti materijalnog stanja u porodici, korišćenja slobodnog vremena, uključivanja u javni i politički život i dr. Razgovor se vodi o temama karakterističnim za ženu koja konstruiše svoju priču sećanjem na događaje iz svoga života. Pošto je sećanje uvek konstrukcija, žena u govornu formu pretače samo one događaje koje u datoj situaciji smatra dovoljno važnim da bi se saopštili sagovornici spremnoj da sluša i zabeleži (snimi) razgovor. Ta osoba vodi razgovor, podstičući ženu da obuhvati predviđene oblasti života za koje je zainteresovana u kontekstu političke i društvene istorije. Naravno, pri tome su nezaobilazni prelomni događaji koji su uticali na njen privatni život, kakvi su, kada je Vojvodina u pitanju, otkup žita, oslobođenje, ulazak žena u javnu sferu tokom delovanja AFŽ ili ratni događaji tokom 90-ih prošlog veka. Dužina razgovora nije ograničena jer zavisi od same žene ili okolnosti u kojima se razgovor odvija, ali obično traje oko 90 minuta.

2.6.3. Transkript

Transkript je snimljeni razgovor pretočenu u pisanu formu teksta. To znači da se u transkriptu reči beleže kako su izgovorene, ali ne u fonetskoj transkripciji (kako je to važno za dijalektološka istraživanja jezika), nego se u ovoj verziji čuvaju osnovni oblici razgovornih strategija kakve su ponavljanje, ispravljanje, dodavanje, govorenje uglas i sl. (Savić, 1993). Tek se u drugoj verziji toga transkripta u kojoj se primene pravila redakcije teksta za javnu upotrebu (i eventualno objavljivanje nakon autorizacije) stvara koherentan pisani tekst, koji zatim dobija žena na uvid radi autorizacije. Autorizacija je potrebna da bi se uopšte mogli saopštiti podaci iz života žena jer postoje i oni koje žena ne želi da podeli sa drugima. Proces autorizacije obavljaju žena i istraživačica (u više susreta) i na više načina, tako da se autorizovani tekst može u dobroj meri razlikovati od prvobitnog audio-snimka, tj. transkripta, jer, kako smo videli, žene imaju mogućnost da izostave delove (za koje bi istraživačice inače bile zainteresovane) za koje procenjuju da ne bi trebalo da odu u širu javnost. Ukoliko žena ne autorizuje redigovani tekst, on ostaje u datoteci pod šifrom kao deo ukupne dokumentacije.

Ovom prilikom detaljno objašnjavam svaki korak u dugom procesu pripreme materijala za analizu da bih skrenula pažnju na specifičnosti metoda, u kojem istraživačica i žena koja joj poverava svoj život to čine ne samo radi naučne analize nego svih onih koji će imati prilike da tekst čitaju. U ovome je i odgovor na pitanje zašto su rodne studije 'prisvojile' ovaj metod kao dominantan u mnogim centrima. U tom smislu je, međutim, i odgovornost (etičnost) istraživačice veoma velika. Govorimo, dakle, o metodu koji afirmiše odgovornost istraživačice, s jedne strane, ali i, s druge, o neprocenjivoj saradničnoj ulozi žene koja priča na osnovu sećanja, pri čemu proizvod te interakcije nije samo tekst koji će biti analiziran nego (najčešće) i novo prijateljstvo između žena. Na taj način se stvara mreža

istraživačica i žena koje su u projektu kao deo svojevrsnog saradničkog tima koji najčešće traje nakon toga što je istraživanje završeno. Taj novi kvalitet jeste jedna vrsta kritike postojećih tzv. objektivnih metoda u kojima se istraživačica i ispitivani nikada ne susretnu. Ovako osmišljen metod je zahtevan za istraživačice, budući da je dosta vremena potrebno da se četiri navedene faze dovrše. Naime, za jednu priču od 90 minuta treba dva sata pripremnog razgovora, zatim dva sata snimanja, za čim sledi transkribovanje, koje traje oko 12 sati (u zavisnosti od iskustva osobe koja transkribuje, od dužine snimljenog razgovora i tempa govorenja), odnosno ponovni razgovor sa ženom od oko šest sati. Naravno, ni tu nije kraj: za unošenje ispravki treba barem oko tri sata; redigovanje ispravljenog teksta je oko dodatnih šest sati; ukoliko se priča prevodi na neki drugi jezik, potrebno je još dodatnih osam-devet sati; tri sata za lektorisanje i najmanje dva sata za sačinjavanje propratnih dokumenata (protokol, biogram, sažetak). Ukupno je za jednu priču, kako vidimo, potrebno oko 44 sata timskog rada (ovde treba dodati još i vreme utrošeno na putovanja u onim slučajevima u kojima žena i istraživačica ne žive u istom mestu). Ukratko, radi se o metodu kojim se znatan deo vremena utroši na pripremu materijala za analizu, što jeste jedan od razloga zašto se ne primenjuju šire u drugim naučnim disciplinama.

2.6.4. Redakcija teksta

Redakcija teksta je proces u kojem transkribovani materijal dobija standardnojezičku formu u smislu teksta koji će biti dostupan javnosti. To znači da se unose neophodne promene u vidu primene osnovnih pravopisnih pravila (pisanje velikog slova, interpunkcijski znaci, pisanje stranih ličnih imena i prezimena), ali uz dobru dozu čuvanja osobina razgovornog diskursa. Otuda su uspostavljena određena pravila za određen stepen standardnojezičke norme takvog teksta koji će javnost videti (u objavljenom ili autorizovanom obliku), a odnosi se na sintaksu (najčešće na red reči), diskursne osobine (obeležavanje direktnog govora, tuđeg govora u govoru žene ili osobe koja intervjuiše). Redakcija teksta za objavljivanje pak zahtevan je posao, koji podrazumeva čitav niz pravila. Jedno od njih se odnosi na stepen približavanja izgovorenog materijala standardnojezičkoj pisanoj normi. Ukoliko žena govori u dijalektu, zadržavaju se dijalekatske osobine izgovora, morfologije i leksike u meri u kojoj je to moguće u pisanoj formi i u meri u kojoj želimo da se da predstava o ženinom identitetu u pisanom tekstu (Mitro 2005: 1–3).

Prva faza u procesu redakcije teksta jeste da ga osoba koja ima ispred sebe transkript neke životne priče najpre pročita da zna o čemu se radi; dok ga čita, pravi tri dokumenta uz taj transkript (protokol, biogram, sažetak). Govorimo o redakciji dva različita tekstovna žanra:

1. redakciji narativnog tekst transkripta, koji treba da pređe u oblik standardnojezičke norme i sačuva osobine (raz)govora i
2. redakciji tri prateća dokumenta uz transkript koji imaju osobine enciklopedijske jedinice, što znači da je maksimalno redukovana rečenica, podaci i način korišćenja jezika (sadašnje vreme, pasiv i sl.).

Svenka Savić (2015) daje sledeća osnovna uputstva za redakciju transkripta:

– Segmentacija transkripta u pitanja i odgovore: izdvaja pitanja (bold) od odgovora kako bi se ustanovila osnovna struktura čitavog teksta.

– U okviru pitanja forme za obraćanje uvek su pisane velikim slovom (Ti/Vi).

– Izostavljaju se sve vrste uzrečice tipične za govorenje (ovaj, dakle i sl.).

– Brišu se ponavljanja rečenog: delovi rečenice, reč ili cela rečenica.

– Red reči daje se prema standardu SVO.

– Obeležavanje dijaloga dveju osoba vrši se na sledeći način (: – .)

– Obeležavanje tuđeg govora u govoru žene daje se u obliku (’ ’).

– Pisanje datuma, godina i sl. vrši se rečima, ne ciframa.

– Ukoliko žena govori u dijalektu, zadržavaju se dijalekatske osobine izgovora, morfologije i leksike u meri u kojoj je to moguće u pisanoj formi i u meri u kojoj želimo da bude predstavljena žena svojim identitetom u pisanom tekstu u dobrom svetlu (kao što su pitanja kongruencije, upotrebe nekih lokalizama, nestandardni izrazi).

– Po potrebi se vrši premeštanje delova rečenice, čitavih rečenica ili paragrafa iz jednog dela transkripta u drugi (ukoliko žena, na primer, kaže: Ja sam rođena 1944, a negde u sredini teksta kaže mesto rođenja, preneti mesto uz datum i godinu).

– Dozvoljeno je potpuno brisanje delova rečenice ili čitavih paragrafa koji nisu potrebni za analizu za koju se redakcija teksta priprema, ili koji su nedorečeni, odnosno nerazumljivi.

– Prilikom redakcije u fokusu je žena koja govori. Od nje očekujemo da autorizuje tekst za javnost (za štampu), ukoliko je ona u razgovoru sa istraživačicom bila otvorena, upotrebljavala neke izraze koji nisu politički korektni, ceo tekst se rediguje u smislu političke korektnosti (izbacuju se ružne reči, psovke, kletve, optužbe i sl.), čime se žena čuva od pritiska javnosti.

– U transkriptu govorenog teksta pa ni u redigovanom ne koriste se skraćenice za titule i zanimanja (prof. dr), za godine (god.), za stranice (str.), kako je to pravopisom dozvoljeno, nego treba pisati pune reči kako bi tekst održao vezu sa (iz)govorenim materijalom.

– Ukoliko žena u svom govoru koristi skraćenice za neke institucije ili organizacije (KPJ, SPS, NIN), u redigovanom tekstu one ostaju pod zvezdicom (*), a na kraju teksta se piše razrešenje skraćenice, a ako je potrebno, i detaljnije objašnjenje.

Zaglavlje svakog dokumenta ima iste osnovne podatke kakvi su na transkriptu budući da će tri dokumenta biti raspoređena u posebnim datotekama.

Ovo se može ilustrovati sledećim primerom (za protokol, biogram, sažetak):

Aleksandra Krčmar Ćulibrk (1975), Sombor

Snimanje: Ana Klem Aksentijević

Transkripcija: Marija Vojvodić

Redakcija: Ana Klem Aksentijević i Svenka Savić

Snimano: 6. mart 2015. u korepetitorskoj sobi SNP, Novi Sad

2.6.5. Biogram

Biogram sadrži diskursne osobine kao kod enciklopedijske jedinice, što znači da ga odlikuje maksimalna sažetost teksta: upotreba sadašnjeg vremena, redosled događaja dat redosledom života žene. Pravopisna pravila primenjuju se dosledno. Koriste se skraćenice (na primer, Univerzitet u Novom Sadu: UNS) (u prilogu videti Biograme uz transkribovane tekstove razgovora muzičarki).

2.7. Način prikupljanja i obrada podataka

2.7.1. Osnovni uzorak

U korpusu je ukupno 20 životnih priča muzičarki koje su tokom više generacija diplomirale na Akademiji umetnosti u Novom Sadu (osnovanoj 1974). Kriteriji za odabir bili su sledeći: diplomirarane; iz različitih nacionalnih zajednica u Vojvodini; uspešne u umetničkom i/ili pedagoškom radu; životom i/ili radom vezane za Vojvodinu (Novi Sad).

Razgovor sa jednom ženom je prosečne dužine 78,5 minuta, zabeležen u obliku audio-zapisa, što čini prosečan transkribovan tekst od 24 stranice (tokom redakcije i autorizacije se transkript po pravilu skrati). Za 20 razgovora je trebalo 1.570 minuta audio-zapisa; 482 strane transkribovanog teksta; odnosno 283 stranice ukupno redigovanog i autorizovanog teksta pripremljenog za analizu *(ukupni podaci su predstavljeni u Tabelama 1 i 2).*

Tabela 1: Dokumentacioni podaci o životnim pričama diplomiranih muzičarki na gudačkim instrumentima na Akademiji umetnosti u Novom Sadu

Red. br.	Ime	Godina rođenja	Mesto rođenja	Snimanje[5]	Transkripcija	Redakcija	Lektura	Broj stranica
1950-1960								
1.	Ibojka Turai	1955.	Zrenjanin	Ana Klem Aksentijević	Marija Vojvodić	Ana Klem Aksentijević i Svenka Savić	Milan Ajdžanović	11
1960-1970								
2..	Monika Zima	1964.	Sremska Mitrovica	Ana Klem Aksentijević	Marija Vojvodić	Svenka Savić	M. Ajdžanović	14
3.	Iboja Farago	1966.	Subotica	Ana Klem Aksentijević	Marija Vojvodić	Ana Klem i Svenka Savić	M. Ajdžanović	12
4.	Dušica Polovina	1966.	Novi Sad	Ana Klem Aksentijević	Marija Vojvodić	Svenka Savić	M. Ajdžanović	18
5.	Tamara Adamov Petijević	1969.	Novi Sad	Ana Klem Aksentijević	Marija Vojvodić	Ana Klem i Svenka Savić	M. Ajdžanović	16
6.	Judit Niderholcer Josifoska	1969.	Subotica	Ana Klem Aksentijević	Marija Vojvodić	Ana Klem i Svenka Savić	M. Ajdžanović	13
1970-1980								
7.	Mirjana Bogdanović	1971.	Novi Sad	Ana Klem Aksentijević	Marija Vojvodić	Ana Klem i Svenka Savić	M. Ajdžanović	14
8.	Radojka Pejakov	1972.	Sremska Mitrovica	Ana Klem Aksentijević	Marija Vojvodić	Svenka Savić	M. Ajdžanović	10
9.	Sanja Milanov	1972.	Zrenjanin	Ana Klem Aksentijević	Marija Vojvodić	Svenka Savić	M. Ajdžanović	5
10.	Jelena Filipović	1974.	Osijek	Ana Klem Aksentijević	Marija Vojvodić	Svenka Savić	M. Ajdžanović	14
11.	Aleksandra Krčmar Ćulibrk	1975.	Sombor	Ana Klem Aksentijević	Marija Vojvodić	Ana Klem i Svenka Savić	M. Ajdžanović	19
12.	Svetlana Štula	1975.	Banja Luka	Ana Klem Aksentijević	Marija Vojvodić	Svenka Savić	M. Ajdžanović	13
13.	Timea Kalmar	1975.	Subotica	Ana Klem Aksentijević	Marija Vojvodić	Ana Klem i Svenka Savić	M. Ajdžanović	19
14.	Ana Klem Aksentijević	1975.	Subotica	Svenka Savić	Marija Vojvodić	Svenka Savić	M. Ajdžanović	17
15.	Jovanka Mazalica	1975.	Beograd	Ana Klem Aksentijević	Marija Vojvodić	Ana Klem i Svenka Savić	M. Ajdžanović	16
16.	Olivera Nalić	1975.	Novi Sad	Ana Klem Aksentijević	Marija Vojvodić	Ana Klem i Svenka Savić	M. Ajdžanović	14
17.	Arabela Zorjan	1978.	Novi Sad	Ana Klem Aksentijević	Marija Vojvodić	Svenka Savić	M. Ajdžanović	20
1980-1990								
18.	Mirjana Lalošević	1980.	Jagodina	Ana Klem Aksentijević	Marija Vojvodić	Ana Klem i Svenka Savić	M. Ajdžanović	12
19.	Dragana Milošević	1983.	Novi Sad	Ana Klem Aksentijević	Marija Vojvodić	Ana Klem i Svenka Savić	M. Ajdžanović	13
20.	Iva Stanković	1985.	Novi Sad	Ana Klem Aksentijević	Marija Vojvodić	Svenka Savić	M. Ajdžanović	13

5 Svi razgovori su vođeni na srpskom jeziku bez obzira na maternji jezik žene, prema dogovoru sa njom.

Tabela 2: Podaci o snimljenim razgovorima

Ime	Godište	Instrument	Trajanje	Ukupno minuta	Broj stranica transkripta	Broj stranica aut. teksta	Datum snimanja razgovora
Ibojka	1954	violina	1:19:42	79 min 42 sek	17	11	02. 06. 2015.
Monika	1964	violina	1:25:50	85 min 50 sek	28	14	18. 03. 2015.
Iboja	1966	vlčelo	1:27:14	87 min 14 sek	25	12	19. 03. 2015.
Dušica	1966	viola	1:10:20	70 min 20 sek	23	18	28. 01. 2014.
Tamara	1968	violina	1:09:37	69 min 37 sek	27	16	02. 04. 2015.
Judit	1969	vlčelo	1:41:27	101 min 27 sek	28	13	10. 04. 2015.
Mirjana B.	1971	violina	1:37:38	97 min 38 sek	32	14	01. 04. 2015.
Radojka	1971	viola	1:06:01	66 min 1 sek	17	10	02. 06. 2014.
Sanja	1971	viola	1:00:11	60 min 11 sek	22	5	13. 06. 2014.
Jelena	1974	viola	1:01:46	61 min 46 sek	22	14	27. 02. 2014.
Aleksandra	1975	violina	1:21:08	81 min 8 sek	22	19	06. 03. 2015.
Svetlana	1975	violina	1:14:34	74 min 34 sek	21	13	11. 09. 2015.
Timea	1975	vlčelo	1:23:17	83 min 17 sek	29	19	05. 03. 2015.
Ana	1975	viola	1:14:24	74 min 24 sek	26	17	12. 07. 2014.
Jovanka	1975	violina	1:31:14	91 min 14 sek	23	16	05. 03. 2015.
Olivera	1975	kbas	1:11:39	71 min 39 sek	26	14	25. 08. 2015.
Arabela	1978	violina	1:23:58	83 min 58 sek	24	20	20. 03. 2015.
Mirjana L.	1980	vlnčelo	1:12:42	72 min 42 sek	28	12	04. 09. 2015.
Dragana	1983	violina	1:16:39	76 min 39 sek	18	13	18. 03. 2015.
Iva	1984	violina	1:20:30	80 min 30 sek	24	13	30. 03. 2015.
			Ukupno:	**1570 min 9 sek**	**482**	**283**	
			Prosek:	**78,5 min**	**24.1**	**14.15**	

Od ukupnog broja diplomiranih studenata i studentkinja na AU u periodu od 40 godina (1974–2014, zaključno sa 1. januarom 2014. godine) na gudačkom odseku je diplomiralo ukupno 298 studenata: 185 žena i 113 muškaraca *(podaci su dati u Tabeli 8, str. 80);* na violini 142 žene i 67 muškarca, na violi 18 žena i 24 muškarca, na violončelu 24 žene i dva muškarca, na kontrabasu jedna žena i 20 muškaraca. Analiza uključuje 20 diplomiranih muzičarki, što čini više od 10% diplomiranih studentkinja.

Dvadeset diplomiranih muzičarki rođeno je u periodu od 30 godina (tri generacije): od 1955. do 1985. godine. U pitanju su žene koje su aktivne u muzičkom stvaralaštvu Vojvodine i koje sviraju na različitim instrumentima: 10 je violinistkinja, pet violistkinja, četiri violončelistkinje i jedna kontrabasistkinja *(ukupni podaci su prikazani u Tabeli 3).*

Tabela 3: Diplomirane muzičarke na gudačkim instrumentima – podaci o intervjuisanoj osobi

No	Ime i prezime	Godina rođenja	Mesto rođenja	Mesto stanovanja	Obrazovni nivo	Zanimanje	Broj dece	Bračni status	Jezik	Religija	Broj stranica aut. teksta
KORPUS ZA ANALIZU											
1	Ibojka Turai	1955.	Zrenjanin	Novi Sad	dipl. muz. (violina)	profesorka violine	2	u braku	Mađarski	katolkinja	11
2	Monika Zima	1964.	Sremska Mitrovica	Novi Sad	dipl. muz. (violina)	profesorka violine	2	u braku	rusinski, hrvatski	katolkinja	14
3	Iboja Farago	1966.	Subotica	Novi Sad	dipl. muz. (violončelo)	članica orkestra Opere SNP	-	Neudata	Mađarski	katolkinja	12
4	Dušica Polovina	1966.	Novi Sad	Novi Sad	magistarka muz. umetnosti (viola)	redovna profesorka na AU (viola)	-	partnerska zajednica	Srpski	pravoslavka	18
5	Tamara Adamov Petijević	1969.	Novi Sad	Novi Sad	dipl. muz. (violina)	profesorka violine i dirigentkinja	-	u braku	Srpski	pravoslavka	16
6	Judit Niderholcer Josifoska	1969.	Subotica	Novi Sad	dipl. muz. (violončelo)	profesorka violončela	2	u braku	Mađarski	katolkinja	13
7	Mirjana Bogdanović	1971.	Novi Sad	Novi Sad	dipl. muz. (violina)	profesorka violine	3	u braku	Srpski	pravoslavka	14
8	Radojka Pejakov	1972.	Sremska Mitrovica	Novi Sad	diplomirana muzičarka (viola)	članica orkestra Opere SNP	1	u braku	Srpski	pravoslavka	10
9	Sanja Milanov	1972.	Zrenjanin	Zrenjanin	dipl. muz. (viola)	inspicijentkinja u SNP	1	neudata	srpski	ateistkinja	5
10	Jelena Filipović	1974.	Osijek	Novi Sad	mag. muz. um. (gudački kvartet)	vanredna profesorka na AU (gudački kvartet)	2	u braku	srpski	pravoslavka	14
11	Aleksandra Krčmar Ćulibrk	1975.	Sombor	Novi Sad	mag. muz. um. (violina, gud. kvartet)	vanredna profesorka na AU (gudački kvartet)	1	u braku	srpski	pravoslavka	19
12	Svetlana Štula	1975.	Banja Luka	Veternik	mag. muz. um. (violina)	stručna saradnica na AU (violina)	3	u braku	srpski	pravoslavka	13

No	Ime i prezime	Godina rođenja	Mesto rođenja	Mesto stanovanja	Obrazovni nivo	Zanimanje	Broj dece	Bračni status	Jezik	Religija	Broj stranica aut. teksta
13	Timea Kalmar	1975.	Subotica	Novi Sad	mag. muz. um. (violončelo, gud. kvartet)	vanredna profesorka na AU (kamerna muzika)	-	neudata	mađarski	katolkinja	19
14	Ana Klem Aksentijević	1975.	Subotica	Novi Sad	mag. muz. um. (viola)	sam. str. sar. na AU(violina,viola)	1	u braku	mađarski	katolkinja	17
15	Jovanka Mazalica	1975.	Beograd	Novi Sad	mag. muz. um. (gud. kvartet)	članica orkestra Opere SNP	2	u braku	srpski	pravoslavka	16
16	Olivera Nalić	1975.	Novi Sad	Sr. Karlovci	dipl. muz. (kontrabas)	članica orkestra Opere SNP	2	u braku	srpski	pravoslavka	14
17	Arabela Zorjan	1978.	Novi Sad	Novi Sad	mag. muz. um. (violina)	profesorka violine	1	u braku	rumunski	pravoslavka	20
18	Mirjana Lalošević	1980.	Jagodina	Novi Sad	dipl. muz. (violončelo)	profesorka violončela	2	u braku	srpski	pravoslavka	12
19	Dragana Milošević	1983.	Novi Sad	Novi Sad	dipl. muz. (violina)	članica orkestra Opere SNP	-	neudata	srpski	pravoslavka	13
20	Iva Stanković	1985.	Novi Sad	Novi Sad	dipl. muz. (violina)	profesorka violine	-	partnerska zajednica	srpski	neopredeljena	13

One dolaze iz različitih nacionalnih zajednica: ima 10 pripadnica srpske zajednice, pet mađarske zajednice, po jedna hrvatske zajednice i rumunske zajednice, dok se tri nacionalno ne opredeljuju. Uglavnom su muzičarke rodom iz različitih mesta u Vojvodini (sem nekoliko izvan: Osijek, Banjaluka, Beograd, Jagodina), koje žive i rade u Novom Sadu: kao profesorke ili saradnice na AU (6), kao profesorke u Muzičkoj školi (8), kao članice orkestra Opere SNP (5), dok je jedna vezana za rad u pozorištu, ali ne u domenu muzike (inspicijentkinja). Što se tiče porodičnog stanja kada je u pitanju broj dece, i tu je prisutna raznolikost: sa dvoje dece je njih sedam, bez dece je šest, sa jednim detetom pet, a sa troje dece dve. Što se bračnog statusa tiče, ukupno ih je 16 u braku (ili u partnerskoj zajednici), dok su četiri neudate.

U najvećem broju slučaja maternji jezik je srpski (13), zatim mađarski (5), rusinski (1), hrvatski (1) (jedna muzičarka ima dva maternja jezika) i rumunski 1. Zanimljivo je da su i ovi podaci u skladu sa statističkim podacima za Vojvodinu koje donosi Popis iz 2011. godine, prema kojem u Vojvodini živi 66% Srba, 13% Mađara, 2,43% Hrvata, 1,32% Rumuna i 0,72% Rusina. Što se verske pripadnosti tiče, od ukupno 20 muzičarki verski se opredeljuje većina (18: hrišćanke – pravoslavne 12, katolikinje 6), a ne opredeljuje jedna, dok se jedna izjašnjava kao ateistkinja. Ono što je važno napomenuti jeste da se istraživačica poznaje sa svim muzičarkama čije je priče zabeležila.

2.7.2. Način analize

Intersekcionalnost (ukrštanje) u društvenim naukama jeste teorijski pristup kojim analiziramo višestruke faktore koji doprinose isključivanju nekih osoba u datom umetničkom, profesionalnom ili nekom drugom kontekstu kako bismo dobili podatke o identitetu žene, tačnije o komponentama njenog idetiteta i mogućim razlozima za promenu. Faktori mogu biti: rod, rasa, klasa, društveni status, etnička pripadnost, religija, seksualna orijentacija itd. Višestruka marginalizacija javlja se u različitim kombinacijama ovih faktora koji su tesno povezani i međusobno zavisni. Imajući u vidu presek roda, obrazovanja, profesije (karijere), uzrasta, etničke/nacionalne pripadnosti i geografske odrednice, donosim zaključke na osnovu podataka koje muzičarke saopštavaju o sebi.

2.7.3. Jedinice analize

Određene su tri jedinice analize: 1. Pitanje i odgovor (markirani u tekstu različitim slovima), 2. Paragraf unutar odgovora (markirani u tekstu kao izdvojene celine), 3. Rečenica unutar paragrafa (markirani u tekstu velikim početnim slovom i tačkom na kraju).

2.7.4. Pitanja

Pitanja se odnose na životni put muzičarke od detinjstva do trenutka razgovora sa njom. Pošto su žene različitog uzrasta, za neke je trenutak razgovora bio na kraju životnog puta, za druge u punoj profesionalne angažovanosti, dok je za njih nekoliko to početni profesionalni angažman: detinjstvo, porodica, školovanje, prijemni ispit na AU,

koncerti i takmičenja, brak i deca, zaposlenje i hobi, članstvo u udruženju, verski i nacionalni identitet, polni identitet.

Na osnovu razgovora tragamo za komponentama identiteta muzičarki koji je segmentiran u nekoliko osnovnih komponenti: profesionalni identitet, identitet supruge i majke, verski i nacionalni identitet, identitet članice udruženja, identitet struke, kako bismo procenile koja je od komponenti dominantnija u odnosu na druge. Hipoteza je da se profesionalni identitet neguje od detinjstva do kraja života te da je njemu podređen gotovo ceo inventar drugih komponenti identiteta (kao što su nacionalni, verski, pripadnost udruženjima itd.).

2.7.5. Odgovori

Odgovore na jedno pitanje žena formira u više celina, koje su u pisanom tekstu vizuelno predstavljene izdvojene u paragrafima pripremljenim za analizu.

Primere iz transkripta žena navodim u tekstu tako što ih markiram italik slovima, uz identifikacija žene na kraju:

Primer: *Ja imam troje dece* (Svetlana, 1975).

Razlozi za odabiranje ovog metoda jesu sledeći:

1. privatnom životu (poznatih) muzičkih umetnica izostaju podaci o vezi između javnog i privatnog u javnoj sferi, a u feminističkom pristupu poznata je tvrdnja da je privatno političko;
2. verujemo podacima koje same žene daju o sebi;
3. podatke o muzičarkama možemo porediti sa podacima žena u drugim profesijama sakupljenim ovakvom metodom;
4. do sada metod nije primenjivan, a u feminističkoj i rodnoj metodologiji se pokazao kao efikasan.

2.8. Komparativni uzorak

Podatke o muzičarkama na AU u Novom Sadu, poredim sa podacima sa Muzičke akademije u Zagrebu i Akademije umjetnosti u Banjaluci koji su dobijeni pomoću **upitnika.**[6] Upitnik je izrađen na osnovu pitanja o kojima su vođeni razgovori u procesu prikupljanja audio materijala za životne priče, da bi se odgovori mogli uporediti.

Među posmatranim akademijama najdužu tradiciju ima ona iz Zagreba (1922), dok je banjalučka najmlađa i osnovana relativno nedavno – 1998. godine.

Prikupljeni podaci već sada pomažu u promeni svesti o činjenici da žene čine veći deo populacije u našoj zemlji kao i da je njihov doprinos ukupnom razvoju društva potrebno prikazati na mnogobrojne načine, od kojih jedan jeste da se o njima piše, te da na osnovu podataka prikazanih javnosti one nađu svoje zasluženo mesto u različitim leksikonima i enciklopedijama čija je izrada u toku u zemlji i u svetu.

6 Uzorak upitnika datog muzičarkama iz Zagreba i Banjaluke nalazi se u Prilogu.

Drugi važan aspekt ovih materijala jeste taj što se na osnovu njih revidira poimanje već poznatih događaja koji se mogu okarakterisati kao prekretnički u političkoj istoriji ovih prostora (kakvi su stvaranje jugoslovenske zajednice, potom njeno rastakanje i ratovi koji su u vezi sa tim procesom). Sve se ovo prelama ne samo kroz lične živote nego i discipline u kojima žene stvaraju, u našem slučaju umetnosti (muzici).

2.9. Kalendar istraživanja

Prikupljanje podataka pomoću audio zapisa životnih priča muzičarki diplomiranih na Akademiji umetnosti u Novom Sadu trajalo je od 28. 01. 2014. do 11. 09. 2015. godine.[7]

Pisanje transkripta, redakcija teksta i sačinjavanje tri prateća dokumenta je usledilo odmah nakon sačinjavanja audio zapisa. Autorizacija tekstova od strani muzičarki je završen tokom oktobra meseca 2015. godine.

Upitnici umetnicama iz Zagreba i Banja Luke su poslati početkom novembra 2015. godine, a popunjeni upitnici su dobijeni u periodu od 5. 11. 2015. do 17. 12. 2015. godine. Obrada podataka iz upitnika je završena 5. 01. 2016. godine.

7 Datumi sačinjavanja audio zapisa stoje u Tabeli 2.

3. EMPIRIJSKO ANALITIČKI ASPEKT

Najpre izlažem rezultate istraživanja o mestu muzičarke u svetu, zatim u jugoslovenskom regionu i potom u Srbiji, naravno, na osnovu podataka iz životnih priča muzičarki koje su diplomirale na Akademiji umetnosti u UNS u poređenju sa podacima iz jugoslovenskog regiona.

3.1. Muzičarke u simfonijskim orkestrima

Muzičarke u velikim simfonijskim orkestrima danas imaju (skoro) iste šanse za članstvo kao i njihove muške kolege, sa napomenom da procenat žena u orkestrima zavisi od toga kada je određeni orkestar počeo da prima žene, što, kada su u pitanju različiti orkestri, hronološki može biti udaljeno i decenijama (npr. Koncertgebau iz Amsterdama počeo je s takvom praksom 1897, a Bečka filharmonija tek sto godina kasnije!).

Uzimajuću u obzir grupu violina u 16 vodećih simfonijskih orkestara danas u svetu, Barni Šerman dolazi do statističkog podatka da je rodna ravnopravnost među muzičarima/kama skoro postignuta: orkestre čini 53% violinista i 47% violinistkinja, što je i te kako ohrabrujući podatak za afirmaciju ženskog muzičkog izvođaštva na gudačkim instrumentima u XXI veku (Šerman, 2014).

Kao početak angažovanja muzičarki u simfonijskim orkestrima obično se uzima 1913. godina, kada je ser Henri Vud *(Sir Henry Wood),* od 1895. godine šef dirigent londonskog Kvins Hol Orkestra *(Queen's Hall Orchestra),* angažovao šest violinistkinja.

Harfistkinja Edna Filips *(Edna Phillips 1907–2003)* prva je žena angažovana u velikom američkom simfonijskom orkestru. Naime, ona je položila audiciju 1930. godine u Filadelfija Orkestra *(Philadelphia Orchestra),* kada je odabrana lično od strane dirigenta Leopolda Stokovskog. Ipak, ova muzičarka je imala neprijatnosti u orkestru od strane njenih kolega koji nisu želeli da je prihvate, naročito zato što je došla na mesto muškog harfiste koji je bio član ansambla 17 godina.

Prva kontrabasistkinja Njujorške filharmonije jeste Orin Obrajen *(Orin O'Brien),* koju je 1966. godine angažovao Leonard Bernštajn i koja je još uvek na tom mestu iako je ostala jedina žena u svojoj instrumentalnoj grupi.

Bečka filharmonija, osnovana 1842. godine, nije angažovala muzičarke sve do 1997. godine! Te godine je harfistkinja Ana Lelkeš *(Anna Lelkes),* koja je i ranije sarađivala sa ovim orkestrom, postala članica filharmonije; međutim, njeno ime nikada nije bilo spomenuto u programu. Bila je plaćena, ali nije bila javno spomenuta, možda i zato što su pojedini muzičari bili zabrinuti da bi pojava žene u orkestru mogla uticati na smanjenje kvaliteta izvođenja (Collins, 2015).

Javnosti je poznat i slučaj klarinetistkinje Sabine Mejer, koja je kao prva žena 1982. godine primljena u Berlinsku filharmoniju, istina samo na probni period, da bi na kraju njene kolege glasale protiv njenog ostanka u orkestru. Kao zvanični razlog naveden je nedovoljan kvalitet njenog tona.

Na već pomenutim „slepim" audicijama, kako pokazuje jedna studija sa Univerziteta Prinston iz 1997. godine, muzičarke su izuzetno uspešne, što, imajući u vidu da komisija ima mogućnost objektivnog odabira kandidata, nedvojbeno svedoči o njihovom kvalitetu (Siraj, 2013).

Procenat muzičarki u pojedinim svetskim orkestrima 2012. godine, kako pokazuje jedno istraživanje (Hewitt, 2014), jeste sledeći: SAD – preko 40%; Velika Britanija – 29%; Državna kapela *(Staatskapelle)* Drezden – 28%; Ruski nacionalni orkestar – 36%; Orkestar Bečke državne opere – 7%.

Kanađanin Majkl Moreal u svom članku (Morreale, 2014) iznosi statističke podatke o broju angažovanih instrumentalnih solista i solistkinja, dirigenata i dirigentkinja koji/e nastupaju sa simfonijskim orkestrima širom Kanade: Vankuver 67% muškaraca, Toronto 74%, Montreal 84%, Otava 79% (National Arts Centre Orchestra).

3.1.1. Podaci iz profesionalnih orkestara Srbije

Na teritoriji Srbije trenutno postoji pet državnih profesionalnih simfonijskih orkestara koji zapošljavaju muzičare u stalnom radnom odnosu: Beogradska filharmonija, Simfonijski orkestar Radio-televizije Srbije (RTS), orkestar Narodnog pozorišta Beograd (orkestar opere), orkestar Opere Srpskog narodnog pozorišta (SNP) Novi Sad i Simfonijski orkestar u Nišu. Rodna ravnopravnost u ovim orkestrima je na višem nivou nego što je to u spomenutim orkestrima Evrope i SAD, što je po svoj prilici nasleđe nekadašnjeg socijalističkog državnog uređenja, koje je proklamovalo ravnopravnost polova. Doduše, rodne podele po instrumentima postoje, međutim, interesantna je činjenica da su u svih pet orkestara, pored flaute i harfe, žene brojnije i u sekciji violina. Radi bolje ilustrativnosti procenat udela muškaraca i žena u profesionalnim simfonijskim orkestrima Srbije u 2015. godini – biće dat u vidu grafikona[8]:

8 U tabelama su crvenom bojom označene grupe instrumenata u kojima je veći broj žena, a zelenom bojom grupe gde je broj žena i muškaraca izjednačen.

Grafikon 1: Beogradska filharmonija

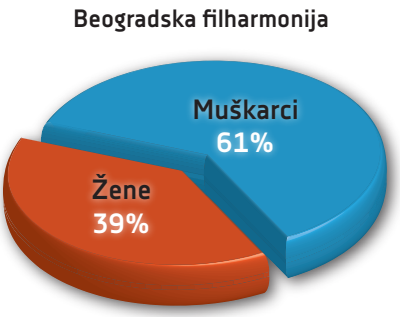

Beogradska filharmonija			
instrument	**ukupno**	**muškarci**	**žene**
Violine I	17	5	12
Violine II	13	3	10
Viole	13	8	5
Violončela	11	7	4
Kontrabasi	9	9	–
Flaute	4	–	4
Oboe	4	3	1
Klarineti	4	4	–
Fagoti	4	4	–
Horne	5	4	1
Trube	4	4	–
Tromboni + tuba	5	5	–
Timpani + udaraljke	4	4	–
Harfa	1	–	1
UKUPNO	98	60	38
PROCENTI		61%	39%

U Beogradskoj filharmoniji je zaposlen veći broj žena u deonici violina, flaute i harfe, dok ostale instrumente u većem broju sviraju muškarci. Žene nisu zastupljene u deonicama kontrabasa, klarineta, fagota, truba, trombona i udaraljki.

Grafikon 2: Simfonijski orkestar Radio-televizije Srbije

Simfonijski orkestar RTS			
instrument	**ukupno**	**muškarci**	**žene**
Violine I	13	7	6
Violine II	11	2	9
Viole	7	5	2
Violončela	9	6	3
Kontrabasi	4	3	1
Flaute	2	–	2
Oboe	4	1	3
Klarineti	2	2	–
Fagoti	3	3	–
Horne	3	1	2
Trube	–	–	–
Tromboni + tuba	3	3	–
Timpani + udaraljke	1	1	–
Harfa	–	–	–
UKUPNO	62	33	29
PROCENTI		53,2%	46,8%

Među simfonijskim orkestrima na teritoriji Beograda Simfonijski orkestar Radio-televizije Srbije (RTS) ima najveću zastupljenost izvođačkih umetnica u svojim redovima. Deonice u kojima je zapslen veći broj žena u ovom orkestru su grupa II violina, flauta, oboa, i, što je veoma neuobičajeno, horni. U grupama klarineta, fagota, trombona i udaraljki su zaposleni samo muškarci. U deonici trube i harfe nema stalno zaposlenih članova, ove deonice po potrebi izvode honorarno angažovani umetnici i umetnice.

Grafikon 3: Narodno pozorište Beograd: Orkestar opere

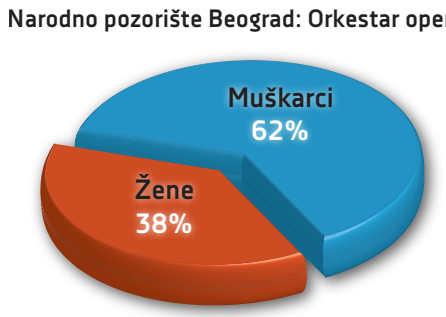

Narodno pozorište Beograd – Orkestar			
instrument	**ukupno**	**muškarci**	**žene**
Violine I	16	5	11
Violine II	10	4	6
Viole	7	5	2
Violončela	8	3	5
Kontrabasi	5	5	–
Flaute	6	1	5
Oboe	4	3	1
Klarineti	4	4	–
Fagoti	4	2	2
Horne	8	7	1
Trube	6	6	–
Tromboni + tuba	6	6	–
Timpani + udaraljke	7	7	–
Harfa	3	–	3
UKUPNO	94	58	36
PROCENTI		61,7%	38,3%

Orkestar beogradske Opere je u pogledu zastupljenosti žena veoma sličan Beogradskoj filharmoniji. Deonice u kojima je zaposleno više izvođačkih umetnica su violina, violončelo, flauta i harfa, dok je broj muškaraca i žena izjednačen u grupi fagota. Slično drugim orkestima, ni u ovom nema muzičarki koje sviraju kontrabas, klarinet, trubu, trombon i udaraljke.

Grafikon 4: Srpsko narodno pozorište Novi Sad: Orkestar opere

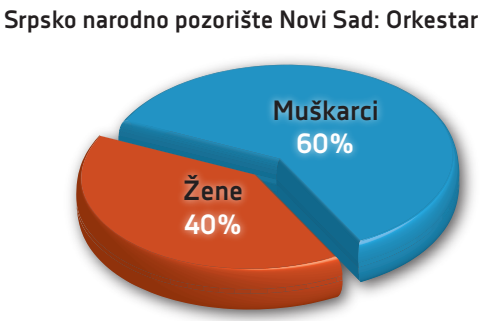

SNP Novi Sad Orkestar opere			
instrument	**ukupno**	**muškarci**	**žene**
Violine I	11	6	5
Violine II	9	4	5
Viole	7	5	2
Violončela	7	2	5
Kontrabasi	5	4	1
Flaute	4	1	3
Oboe	4	1	3
Klarineti	5	4	1
Fagoti	4	3	1
Horne	6	4	2
Trube	4	4	–
Tromboni + tuba	6	6	–
Timpani + udaraljke	6	4	2
Harfa	2	–	2
UKUPNO	81	49	32
PROCENTI		60,5%	39,5%

U jedinom profesionalnom simfonijskom orkestru na teritoriji Vojvodine[9], novosadskom orkestru Opere Srpskog narodnog pozorišta, odnos broja zaposlenih muzičkih umetnika i umetnica je sličan kao i u većini orkestara na teritoriji Srbije. Umetnice su više zastupljene u deonicama II violine, violončela, flaute, oboe i harfe. Ovaj orkestar se, na teritoriji Srbije, ipak ističe po rodnoj ravnopravnosti: u njemu postoje samo dve grupe instrumenata u kojima nema muzičarki, a to su trube i tromboni.

9 Na teritoriji Vojvodine i Srbije postoji još nekoliko orkestara koji okupljaju profesionalne muzičare i muzičarke, međutim oni ne zapošljavaju umetnike i umetnice u stalnom radnom odnosu, već ih angažuju honorarno po projektu, te su iz tih razloga ti orkestri izostali iz ove analize.

Grafikon 5: Simfonijski orkestar Niš

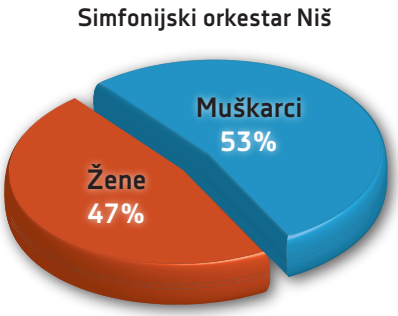

Simfonijski orkestar Niš			
instrument	**ukupno**	**muškarci**	**žene**
Violine I	10	4	6
Violine II	6	2	4
Viole	5	1	4
Violončela	5	2	3
Kontrabasi	2	2	–
Flaute	2	–	2
Oboe	2	2	–
Klarineti	2	2	–
Fagoti	1	1	–
Horne	4	3	1
Trube	2	2	–
Tromboni + tuba	2	2	–
Timpani + udaraljke	–	–	–
Harfa	–	–	–
UKUPNO	43	23	20
PROCENTI		53,5%	46,5%

Simfonijski orkestar u Nišu ima najveći procenat zaposlenih izvođačkih umentnica na teritoriji Srbije, međutim one su u većem broju prisutne samo u četiri grupe instrumenata: I violine, viole, violončela i flaute. Slično kao i u drugim orkestrima, žene nisu zastupljene u deonicama kontrabasa, oboe, klarineta, fagota, trube i trombona. Dopuna nekih instrumentalnih grupa, slično kao i u Simfonijskom orkestru RTS-a se po potrebi vrši honorarnim angažovanjem umetnika i umetnica.

Na osnovu statističkih podataka konstatujem da je prisutna **rodna ravnopravnost** u profesionalnim orkestrima Srbije. Najviše muzičarki je zaposleno u Simfonijskom orkestru Niš i u Simfonijskom orkestru RTS, zatim u orkestru Opere SNP, Beogradskoj filharmoniji i u Narodnom pozorištu Beograd. Napominjem da su razlike u procentima veoma male.

3.1.2. Podaci iz profesionalnih orkestara sa jugoslovenskog prostora[10]

U ovom radu nisu prikazani svi profesionalni orkestri regiona, ali su dati, kao najreprezentativniji, podaci iz filharmonijskih orkestara svakog glavnog grada, uz prikaz i Simfonijskog orkestra HRT-a, čije su članice i neke muzičarke anketirane u ovom radu.

10 Podaci su uzeti sa internet stranica orkestara.

Grafikon 6: Slovenska filharmonija Ljubljana

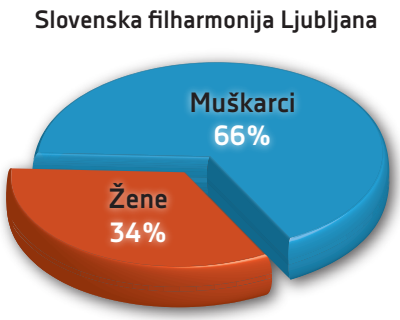

Slovenska filharmonija Ljubljana			
instrument	**ukupno**	**muškarci**	**žene**
Violine I	16	10	6
Violine II	14	5	9
Viole	13	6	7
Violončela	11	8	3
Kontrabasi	8	7	1
Flaute	4	2	2
Oboe	4	3	1
Klarineti	4	4	–
Fagoti	4	4	–
Horne	6	4	2
Trube	4	4	–
Tromboni + tuba	5	5	–
Timpani + udaraljke	4	3	1
Harfa	2	–	2
UKUPNO	99	65	34
PROCENTI		65,6%	34,4%

Slovenska Filharmonija iz Ljubljane je jedan od orkestara koji ima najmanji procenat zaposlenih muzičarki u regionu, mada su razlike u procentima i ovde, kao i kod orkestara u Srbiji, veoma male. Više žena svira u deonicama II violina, viole i harfe, a broj muškaraca i žena zaposlenih u grupi flauta je izjednačen (što je veoma neuobičajeno). Nezastupljenost muzičarki u grupi klarineta, truba i trombona je, međutim, sasvim uobičajena.

Grafikon 7: Zagrebačka filharmonija

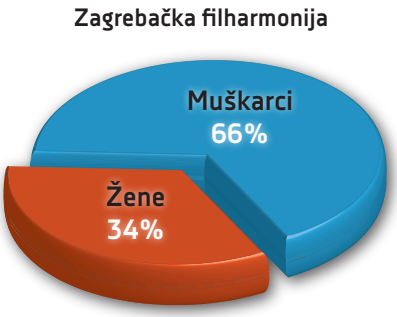

Zagrebačka filharmonija			
instrument	**ukupno**	**muškarci**	**žene**
Violine I	17	7	10
Violine II	17	7	10
Viole	13	8	5
Violončela	11	7	4
Kontrabasi	9	8	1
Flaute	4	2	2
Oboe	4	2	2
Klarineti	4	4	–
Fagoti	4	4	–
Horne	6	6	–
Trube	4	4	–
Tromboni + tuba	5	5	–
Timpani + udaraljke	6	5	1
Harfa	1	–	1
UKUPNO	105	69	36
PROCENTI		65,7%	34,3%

Što se tiče procenata zaposlenih muzičarki i muzičara, situacija u Zagrebačkoj filharmoniji i Slovenskoj filharmoniji je veoma slična. Međutim u hrvatskom orkestru su žene zastupljenije u više instrumentalnih grupa: više ih ima u deonici violina i harfe, dok je broj umetnika i umetnica na flauti i oboi izjednačen.

Grafikon 8: Simfonijski orkestar Hrvatske radiotelevizije

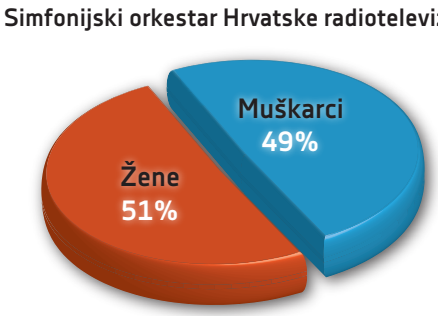

Simfonijski orkestar Hrt			
instrument	**ukupno**	**muškarci**	**žene**
Violine I	16	5	11
Violine II	12	4	8
Viole	12	6	6
Violončela	8	3	5
Kontrabasi	5	4	1[11]
Flaute	4	–	4
Oboe	4	1	3
Klarineti	3	3	–
Fagoti	2	1	1
Horne	5	5	–
Trube	2	2	–
Tromboni + tuba	2	2	–
Timpani + udaraljke	3	3	–
Harfa	1	–	1
UKUPNO	79	39	40
PROCENTI		49,4%	50,6%

Simfonijski orkestar Hrvatske radiotelevizije je jedan od dva orkestra na jugoslovenskom prostoru gde je zaposleno više žena nego muškaraca, te se za njega može reći da je u njemu postugnuta potpuna rodna ravnopravnost. Iako muzičarke nisu zastupljene u grupama klarineta, horne, trube, trombona i udaraljki, u pet instrumentalnih grupa ih je zaposleno više (I i II violine, violončela, flaute i oboe), dok je njihov broj izjednačen u deonicama viole i fagota. Za ovaj orkestar je specifično da ne samo u svojoj grupi kontrabasa ima zaposlenu ženu, već je ona ovde i vođa grupe.

11 Jedina kontrabasistkinja je vođa deonice kontrabasa.

Grafikon 9: Sarajevska filharmonija

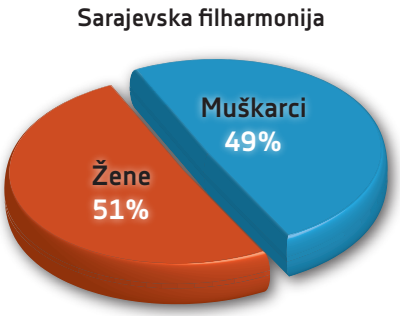

Sarajevska filharmonija			
instrument	**ukupno**	**muškarci**	**žene**
Violine I	10	1	9
Violine II	8	1	7
Viole	6	1	5
Violončela	5	2	3
Kontrabasi	4	4	–
Flaute	3	2	1
Oboe	3	1	2
Klarineti	2	1	1
Fagoti	2	2	–
Horne	4	3	1
Trube	3	3	–
Tromboni + tuba	4	4	–
Timpani + udaraljke	4	4	–
Harfa	1	–	1
UKUPNO	59	29	30
PROCENTI		49,2%	50,8%

Sarajevska filharmonija je orkestar sa najvećim procentom zaposlenih žena u regionu, iako je razlika u odnosu na Simfonijski orkestar HRT veoma mala (samo 0,2%). Ovaj orkestar se u najvećoj meri razlikuje od drugih po tome što u njemu svira veći broj muzičarki u deonicama svih gudačkih instrumenata osim kontrabasa. Veći broj muzičarki nastupa i u grupi oboa i harfe, dok je u deonici klarineta broj muškaraca i žena izjednačen.

Grafikon 10: Crnogorski simfonijski orkestar

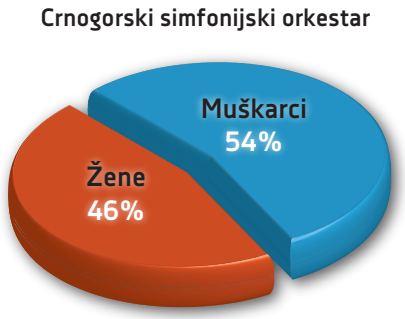

Crnogorski simfonijski orkestar			
instrument	**ukupno**	**muškarci**	**žene**
Violine	19	6	13
Viole	6	3	3
Violončela	7	4	3
Kontrabasi	5	4	1
Flaute	2	–	2
Oboe	2	–	2
Klarineti	2	2	–
Fagoti	2	2	–
Horne	4	2	2
Trube	2	2	–
Tromboni + tuba	4	4	–
Timpani + udaraljke	3	3	–
Harfa	1	–	1
UKUPNO	59	32	27
PROCENTI		54,2%	45,8%

U Crnogorskom simfonijskom orkestru je rodna ravnopravnost takođe postignuta. Procenat zaposlenih muzičarki je manji za samo 8,4 %. Više muzičarki je zastupljeno u instrumentalnim grupama violina, flauta, oboa i harfe, dok je broj umetnika i umetnica izjednačen u deonicama viola i horni. Muzičarke nisu zastupljene u grupama klarineta, fagota, truba, trombona i udaraljki.

Grafikon 11: Makedonska filharmonija

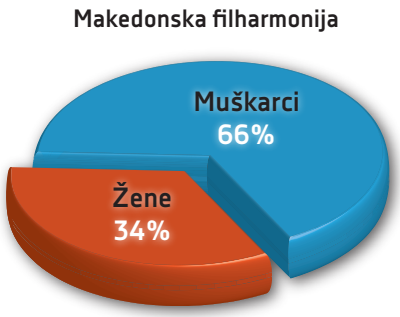

Makedonska filharmonija			
instrument	**ukupno**	**muškarci**	**žene**
Violine I	14	5	9
Violine II	13	6	7
Viole	9	5	4
Violončela	8	5	3
Kontrabasi	7	7	–
Flaute	3	1	2
Oboe	4	2	2
Klarineti	4	4	–
Fagoti	4	4	–
Horne	5	5	–
Trube	3	3	–
Tromboni + tuba	5	5	–
Timpani + udaraljke	6	5	1
Harfa	1	–	1
UKUPNO	86	57	29
PROCENTI		66,3%	33,7%

Makedonska filharmonija je orkestar sa najmanjim procentom zaposlenih žena na jugoslovenskom prostoru. Veći broj umetnica je zastupljeno u deonicama violina, flauta i harfe, dok je broj oboista i oboistkinja izjednačen. Uobičajeno je nezastupljenost muzičarki u grupama kontrabasa, klarineta, fagota, horni, truba, trombona i udaraljki.

Opšti zaključak. Na osnovu prikazanih statističkih podataka konstatujem da je rodna **ravnopravnost u simfonijskim orkestrima regiona na znatno višem nivou nego što je to slučaj u Evropi i svetu.** Najviše muškaraca je zaposleno u Slovenskoj filharmoniji, Zagrebačkoj filharmoniji i Makedonskoj filharmoniji (66%). Orkestri u kojima je malo veći broj muškaraca (ali u odnosu na orkestre u Evropi i dalje veoma rodno izjednačen!) jesu: Beogradska filharmonija (61% muškaraca, 39% žena), Beogradska opera (62% muškaraca, 38% žena), kao i Opera SNP (60% muškaraca, 40% žena). Najmanju razliku, neznatnu u korist muškaraca, uočavam u Simfonijskom orkestru RTS-a i Niškom simfonijskom orkestru (53% muškaraca, 47% žena), kao i u Crnogorskoj filharmoniji (54% muškaraca, 46% žena).

Postoje, osim toga, i dva orkestra u kojima su žene u većini: Simfonijski orkestar Hrvatske radio-televizije i Sarajevska filharmonija (51% žena, 49% muškaraca).

Što se tiče gudačkih instrumenata, veoma je interesantan podatak da je od 11 analiziranih orkestara u 10 angažovano više violinistkinja nego violinista. Izuzetak je samo Slovenska filharmonija, u kojoj su violinisti u neznatnoj većini (16 u odnosu na 14).

Violistkinja ima više u svega dva orkestra (Slovenskoj filharmoniji i Sarajevskoj filharmoniji), dok su violončelistkinje u većini u pet orkestara (Beogradskoj operi, SNP Novi Sad, Niškom simfonijskom orkestru, Simfonijskom orkestru HRT-a i Sarajevskoj filharmoniji). Kontrabasistkinja, slično trendu koji se da primetiti u celom svetu, ima veoma malo: ukupno samo njih 6 u 11 orkestara (od ukupno 57!), po jedna u svakom. Interesantan je, pa i ohrabrujući, podatak da je jedina kontrabasistkinja u Simfonijskom orkestru HRT-a vođa deonice kontrabasa.

Kod duvačkih instrumenata, statistički podaci potvrđuju rodne predrasude: od 11 orkestara, u sedam je više flautistkinja, a u pet oboistkinja. Klarinetistkinja ima samo dve u celom regionu (Novi Sad i Sarajevo), a slična je situacija i sa fagotom (od ukupno četiri fagotistkinje, po jedna svira u SNP-u i Simfonijskom orkestru HRT-a, a dve su zaposlene u Beogradskoj operi). Limeni duvački instrumenti su i u našem regionu rezervisani za muškarce: samo je u Simfonijskom orkestru RTS-a zaposleno više hornistkinja, dok trubu, trombon i tubu u celom regionu sviraju samo muškarci.

Situacija u domenu udaraljki takođe je slična svetskim trendovima: u orkestrima regiona je zaposleno samo 5 umetnica od ukupno 44.

Jedini isključivo ženski instrument jeste, donekle očekivano, harfa: u celom regionu je ne svira niti jedan muškarac.

Zaključujem da je situacija u pogledu rodne ravnopravnosti profesionalnih muzičara i muzičarki zaposlenih u simfonijskim orkestrima u regionu u odnosu na trendove u Evropi i svetu – zadovoljavajuća. Manjak profesionalnih muzičarki na polju kontrabasa, limenih duvačkih instrumenata, klarineta, fagota i udaraljki opšti je trend, ali se primećuje prodor žena i u te sfere, za šta je dobar primer Akademija umetnosti u Novom Sadu, na kojoj su nedavno diplomirale jedna kontrabasistkinja i jedna fagotistkinja, odnosno dve klarinetistkinje i dve timpanistkinje, a trenutno studira i jedna trubačica.

3.2. Nastavni kadar na visokim muzičkim školama u svetu i jugoslovenskom prostoru

Činjenica je da je i u nastavničkom kadru, koji je u početku pretežno bio sastavljen od muškaraca, sada prisutan značajan broj žena u nastavi pojedinih instrumenata. Stičemo, stoga, utisak da se menja odnos prema ženama kada su u pitanju muzičarke. To je, uostalom, i opšti trend u svetu: u tabeli 7 iznosim podatke o nastavničkom kadru na pojedinim visokim muzičkim školama u svetu, a u tabeli 8 na visokim muzičkim školama u jugoslovenskom prostoru, koji pokazuju feminizaciju profesije muzički pedagog odnosno muzička umetnica.

Tabela 4: Nastavni kadar na visokim muzičkim školama: podaci u svetu[12]

Red. br.	Naziv institucije	Violina		Viola		Violončelo		Kontrabas		UKUPNO M/Ž		UKUPNO	UKUPNO PROCENTI	
		M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž				M	Ž
1.	Konzervatorijum „Čajkovski" Moskva	31	21	10	4	9	4	6	-	56	29	85	69%	31%
2.	Conservatoire de Paris	19	10	9	3	8	5	5	1	41	19	60	68,3%	31,7%
3.	Royal College of Music, London	22	7	4	3	6	5	6	1	38	16	54	70%	30%
4.	Julliard Music School, New York	18	9	10	4	6	2	4	-	38	15	53	71,7%	28,3%
5.	„Hanns Eisler" Berlin	12	2	4	4	11	2	6	-	33	8	41	80,5%	19,5%
6.	Hochscule für Musik, Wien	15	3	3	-	4	1	2	-	24	4	28	85,7%	14,3%

Iz podataka datih u tabeli 4 vidi se da je prodor žena u različitim školama u svetu drugačiji od onog koji pratimo u domaćoj sredini, što se eventualno može objasniti činjenicom da institucije koje imaju dugu tradiciju, kakve su u svetu brojne, teže prihvataju različite novine, uključujući i ulazak žena u visoke strukture moći. Na gudačkim katedrama visokih škola u svetu su angažovani izuzetni profesori koji privlače domaće i strane studente i koji su u 2015. godini uglavnom već afirmisani, što znači da je ostalo malo prostora za nova imena. Prevlast muških profesora na katedrama za gudačke instrumente je zajednička osobina svih navedenih muzičkih akademija. Najviše žena predaje na gudačkoj katedri Pariskog konzervatorijuma (31,7%), a najmanje na Visokoj muzičkoj školi u Beču (14,3%). Veći je broj muških profesora i kod instrumenta pojedinačno. Samo je jedan slučaj istog broja profesora i profesorki (po četiri), i to na odseku za violu akademije Hans Ajsler u Berlinu.

Na jugoslovenskom prostoru je situacija donekle drugačija, iako su i ovde muškarci brojniji. Najmanja razlika između broja profesora i profesorki na gudačkim katedrama je prisutna na FMU Beograd (53% muškaraca, 47% žena) i Muzičkoj akademiji Sarajevo (60% muškaraca i 40% žena). Najmanje profesorki gudačkih instrumenata ima na Akademiji za glasbo Ljubljana (samo 8%), a na preostalim visokim školama (Zagreb, Novi Sad, Skoplje, Cetinje, Banjaluka) broj muškaraca se kreće između 80 i 90%. Žene su u većini samo u tri slučaja: na FMU Beograd predaje osam profesorki violine, a samo jedan profesor, a u Novom Sadu i na Cetinju, nastavu viole drže isključivo profesorke.

12 Redosled visokih škola daje se prema broju nastavnika.

Tabela 5: Nastavni kadar na visokim muzičkim školama: jugoslovenski prostor[13]

Red. br.	Naziv institucije i godina osnivanja	Violina		Viola		Violončelo		Kontrabas		UKUPNO M/Ž		UKUPNO	UKUPNO PROCENTI	
		M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž				M	Ž
1.	Fakultet muzičke umetnosti Beograd[14], 1937	1	8	4	-	3	1	2	-	10	9	19	53%	47%
2.	Muzička akademija Zagreb, 1922	8	2	3	-	2	-	1	-	14	2	16	87,5%	12,5%
3.	Akademija za glasbo Ljubljana, 1939	6	1	2	-	3	-	1	-	12	1	13	92%	8%
4.	Akademija umetnosti Novi Sad, 1974	6	1	-	1	2	-	1	-	2	9	11	82%	18%
5.	Fakultet za muzičku umetnost Skoplje, 1966	4	1	-	-	1	-	1	-	6	1	7	85,7%	14,3%
6.	Muzička akademija Sarajevo, 1955	1	1	1	-	1	1	-	-	3	2	5	60%	40%
7.	Muzička akademija Cetinje, 1980	2	-	-	1	1	-	1	-	4	1	5	80%	20%
8.	Akademija umjetnosti Banja Luka, 1998	1	1	1	-	1	-	1	-	4	1	5	80%	20%

13 Redosled visokih škola daje se prema broju nastavnika.

14 Nisu nazivi svih institucija jedinstveni, većina u naslovu ima Akademija, a u Beogradu i Skoplju je naziv fakultet.

3.3. Rezultati analize komponenti identiteta diplomiranih studentkinja gudačkog profila Akademije umetnosti u Novom Sadu

3.3.1. Akademija umetnosti Novi Sad: 1974–2014.

U trenutku kada je osnovana Akademija umetnosti, 1974. godine, Novi Sad je već bio grad sa veoma bogatom umetničkom tradicijom. Naime, još 1824. godine otvorena je privatna škola crtanja Atanasija Nikolića kao i, 1841. godine, privatna muzička škola Aleksandra Morfidisa-Nisisa. Srpsko narodno pozorište (SNP), najstariji profesionalni teatar u Srbiji, osnovano je 1861. godine, Muzička škola „Isidor Bajić" 1909. godine a Baletska škola 1947. Pre osnivanja Akademije umetnosti ukinuta je Državna srednja pozorišna škola (osnovana 1861. godine pri SNP) kao i Odsek za likovnu umetnost Više pedagoške škole. Budući da je u SNP-u bilo vrlo malo visokoobrazovanih reditelja i glumaca, nastala je potreba za školovanjem akademskih dramskih umetnika. Doduše, Fakultet muzičke umetnosti iz Beograda je imao istureno odeljenje u Novom Sadu, ali to nije bilo dovoljno za školovanje potrebnog broja profesionalnih muzičara.

U 60-im godinama prošlog veka profesor Rudolf Bruči, kompozitor i prvi dekan Akademije umetnosti, pokrenuo je inicijativu za osnivanje jedne više muzičke škole, pri muzičkoj školi „Isidor Bajić" u Novom Sadu. Ta inicijativa nije prihvaćena, ali je Muzička akademija iz Beograda otvorila svoje odeljenje teoretsko-nastavničkog odseka u Novom Sadu. Posle ukidanja stepenaste nastave,[15] to odeljenje je prestalo sa radom. Stoga je bilo neophodno osnivanje visoke škole, jer su kvalitetni kadrovi školovani u Muzičkoj školi „Isidor Bajić" bili prinuđeni da studiraju u drugim gradovima, iz kojih se nisu vraćali u Novi Sad. Postoji studija profesora Antona Ebersta[16] u kojoj on tvrdi da je od oslobođenja 1945. godine do sredine šezdesetih ceo jedan orkestar od 90 osoba otišao iz Vojvodine. Na insistiranje profesora Bručija, Matična komisija je prihvatila da se na Akademiji umetnosti odmah na početku otvore studije na svim instrumentalnim odsecima, kao i na teoretskom odseku za obrazovanje nastavnika opšteg muzičkog obrazovanja u osnovnim i srednjim školama.

Akademija umetnosti u Novom Sadu je visokoškolska ustanova koja obrazuje kadrove iz oblasti dramske, likovne i muzičke umetnosti. Osnovana je 22. aprila 1974. godine, kada je Skupština Socijalističke Autonomne Pokrajine Vojvodine na sednicama Pokrajinskog veća i Prosvetno-kulturnog veća donela odluku o obrazovanju Matične komisije za vršenje priprema za početak rada Akademije umetnosti sa sedištem u Novom Sadu.

---

15 Stepenasta nastava je uvedena na Univerzitetu u Novom Sadu u školskoj 1960/61, a ukinuta u školskoj 1965/66. godini. Fakulteti su po tom sistemu obrazovali kadrove koji su završili dve godine fakulteta, što im se priznavalo kao neka vrsta više škole.

16 Anton Eberst (1920–2005), klarinetista, profesor u Muzičkoj školi „Isidor Bajić", organizator muzičkog života u Novom Sadu, muzički pisac, metodičar, autor brojnih publikacija: o muzičkom životu Novog Sada i Vojvodine, o duvačkim instrumentima, o Muzičkoj školi „Isidor Bajić" i o Udruženju muzičkih umetnika SAPV. Međunarodno takmičenje duvača koji nosi ime profesora Ebersta prvi put je održano 2008. godine i od tada se organizuje svake godine u Novom Sadu.

Matična komisija je radila veoma intenzivno od maja 1974. do marta 1975. godine na donošenju preliminarnih nastavnih planova i programa i izboru prvih nastavnika. Osnovana je Akademija sa tri odseka: Likovnim i Muzičkim kao nastavničkim, a Dramski odsek sa glumačkim i režijskim klasama. Predviđeno je da se svake druge godine otvara klasa glume na mađarskom jeziku i klasa režije. Matična komisija je već u toku leta 1974. godine imenovala članove komisija za prijemne ispite kako bi nastava mogla da počne već u zimskom semestru školske 1974/75. godine.

Matična komisija je, osim profesora sa beogradskih fakulteta, u komisije za prijemne ispite imenovala i renomirane umetnike iz Vojvodine koji najbolje znaju potrebe i zahteve kulturnog života ovog područja. Izbor stalnih članova nastavničkog kadra tekao je sa veoma visokim kriterijumom. U komisijama za izbore radili su najistaknutiji stručnjaci sa Beogradskog, Zagrebačkog, Ljubljanskog i Sarajevskog univerziteta, ukupno čak 60 profesora.

Akademija umetnosti je počela da radi na dve lokacije, na kojima se i danas nalazi: u zgradi bivše Više pedagoške škole u ulici Đure Jakšića, u samom centru Novog Sada, i u zgradi na Petrovaradinskoj tvrđavi. U početku se nastava odvijala veoma teško jer nije bilo dovoljno učila i rekvizita, naročito muzičkih instrumenata. Ovi problemi su se postepeno ublažavali, međutim nisu ni do danas potpuno prevaziđeni: Akademiji umetnosti trenutno je potrebno znatno više adekvatnog prostora, dramskih rekvizita, potrošnog materijala i rekvizita za likovno stvaralaštvo, kao i dobrih instrumenata, zvučno izolovanih prostorija, stalaka za note, nameštaja za odlaganje notnog materijala i dr. Nažalost, celokupna materijalna situacija u zemlji ne dozvoljava da se Akademija umetnosti danas, u drugoj deceniji XXI veka, opremi kako dolikuje jednoj visokoškolskoj umetničkoj ustanovi koja je u tolikoj meri značajna za kulturni i umetnički život Vojvodine.[17]

U periodu od 40 godina, od osnivanja Akademije umetnosti do 2014. godine, na Katedri za gudačke instrumente ove ustanove diplomiralo je ukupno 336 muzičara i muzičarki, od čega 123 muškarca i 213 žena. Po instrumentima, ukupno 236 na violini, od čega 72 muškarca i 164 žene, na violi 45, 25 muškaraca i 20 žena, na violončelu 32, od čega četiri muškarca i 28 žena, na kontrabasu 24, od čega 22 muškarca i svega jedna žena.[18]

17 Prilagođeni tekst sa zvaničnog sajta Akademije umetnosti Novi Sad.

18 Zahvaljujem se studentskoj službi Akademije umetnosti Novi Sad što mi je stavila na uvid podatke iz dokumentacije Akademije.

Tabela 6: Diplomirani studenti i studentkinje Akademije umetnosti Novi Sad po dekadama: gudački smer

Dekada	**1 Violina**		**2 Viola**		**3 Violončelo**		**4 Kontrabas**	
	Muškarci	Žene	Muškarci	Žene	Muškarci	Žene	Muškarci	Žene
1970-1980	2	3	2	1	-	-	-	-
1980-1990	10	12	4	3	1	3	3	-
1990-2000	11	40	3	4	-	6	4	-
2000-2010	32	69	9	9	1	13	12	-
2010-2014	17	40	7	3	2	6	3	1
Ukupno m/ž	**72**	**164**	**25**	**20**	**4**	**28**	**22**	**1**
Ukupno po instrumentima	**236**		**45**		**32**		**24**	
Ukupno po polu	Muškaraca 123 Žena 213							
Ukupno diplomiranih	**336**							

Podaci o diplomiranim studentima do 2004. godine objavljeni su u monografiji „Akademija umetnosti 1974–2004" (2008), dok su podaci do 2014. godine koji se prezentuju u ovom radu – novi. Od gudačkih instrumenata na samom početku rada Akademije bile su prisutne violina i viola, te su se prve diplome dodeljivale na ta dva instrumenta. Važno je istaći da su od samog početka diplome sticali i muškarci i žene. Već u sledećoj deceniji, od 1980. godine, muzičari/ke diplome stiču na svim instrumentima i to uglavnom u znatno većem broju žene, naročito kada su violina i violončelo u pitanju. Kontrabas nadalje ostaje privilegija muškaraca pune četiri decenije.

Međutim, stvaranjem nove države, Savezne Republike Jugoslavije 1992. godine, situacija se drastično menja: ukupno je za 10 godina diplome violinistkinja steklo 40, a violinista samo 11 osoba, da bi se za ovaj instrument isti trend nastavio i u sledećem veku (2000–2010), kada je ukupno 69 žena i samo 32 muškarca steklo diplome.

Vredan pažnje jeste podatak da je na ovoj akademiji violončelo diplomirao znatno veći broj žena *(vidi u tabeli pod 3).*

Kao i oni za Zagreb, tako i podaci za Novi Sad dokazuju da se širenje Akademije ogledalo ne samo u većem broju studenata i studentkinja koji završavaju studije već i u višegodišnjem prisustvu značajnog broja izrazitih pedagoga za gotovo sve instrumente, kao što su violinistkinja Marina Jašvili, violista Laslo Horvat i violončelista Ištvan Varga, veoma značajan i zbog preuzimanja i afirmisanja kamernog orkestra Akademije, koji je pod imenom Kamerata akademika *(Camerata Academica)* postigao veliki uspeh kako na domaćoj tako i na međunarodnoj muzičkoj sceni. Poznata je bila činjenica da su studenti iz Beograda, Niša i sa drugih akademija iz bivšeg regiona studirali na AU Novom Sadu. Akademija je postala pravi rasadnik talenata u izvođačkim disciplinama ali poznatih kompozitorki, kakve su Aleksandra Vrebalov i Ana Sokolović.

Bez obzira na ratna dešavanja 90-ih broj diplomiranih muzičarki na svim instrumentima je zavidan.

- *Od profesora Varge sam možda naučila najviše o muzici, to je bio jedan potpuno drugačiji odnos. Prvi šok je bio što je on nama persirao, meni je to bilo u početku strašno. Osetila sam kao da postoji zid između nas, nikad nisam imala osećaj da mi je blizak kao što je to bio moj prethodni profesor. Bila sam zbunjena na početku, ali kasnije se čovek i na to navikne. Na drugoj godini sam već počela da sviram u orkestru Kamerata akademika i tu sam zapravo bila jedino čelo pored profesora Varge, što nije mala stvar i stekla sam ogromno iskustvo: jako puno toga smo naučili i jako smo puno putovali sa tim orkestrom. To mi je značilo u muzičkom napredovanju. (Judit, 1969)*
- *U stvari sam posle jako lepo provela vreme i u Srednjoj muzičkoj školu i na Akademiji, zato što su najlepše moje uspomene sa Akademije u kamernom orkestru kod profesora Varge, gde sam krenula da sviram još u srednjoj školi. Nekako je uvek malo bilo studenata viola na Akademiji. (Jelena, 1974)*
- *...mnogo je kvalitetnih ljudi odlazilo s ovih prostora, i da stoga nekolicina nas treba da ostane i da nam bude misija nega kulture i tradicije u Srbiji. Svi smo mi imali neke ponude, u to sam sigurna, bar dva-tri puta... Ali s druge strane sam želela da ostanem ovde, mislila sam da je moj zadatak da i ovom svetu treba pružiti neki kvalitet. (Aleksandra, 1975)*
- *Zašto mi je bilo lepo taj period u operi? Zato što je veče ispunjeno jer imaš predstavu. Moja drugarica violinistkinja Ana Horvat nikad neće zaboraviti kad smo pre podne imali probu u operi, uveče smo imali predstavu. A između sam išla da studiram. Ujutru u pola deset dođem na probu obučena za predstavu, našminkana kaže Ančić: Šta ti radiš, zašto si obučena? Kažem: Jer neću imati vremena da odem kući. Znači, od jutra do sutra se nešto dešava. (Tímea, 1975)*
- *Upisala sam studije devedeset četvrte. Bilo mi je lepo. Bilo je puno muških, ali se ni u jednom trenutku nisam osetila da ne pripadam toj klasi. Bila sam jedina devojka i ono čega se sećam sa prve godine su Ivica i Gojko. Njih dvojica su me bukvalno vukli sa sobom i pomagali mi u svemu. Od nošenja kontrabasa, pokazivanja gde se sta nalazi, kako se šta svira... Njih dvojicu sam tada doživljavala kao dva starija brata. (Olivera, 1975)*

Prikazivanje rezultata. Rezultate do kojih sam došla izlažem redosledom postavljanja pitanja u razgovoru sa ženama od rođenja do sadašnjeg trenutka pa će pažnja biti usmerena redom na: detinjstvo, školovanje, profesiju, privatni život te druga interesovanja.

Tabelarno prikazujem osnovne podatke za 13 odabranih komponenti identiteta muzičarki i to tako što sam u hronološkom redosledu rođenja muzičarki davala podatke za pojedine komponente. Glas žena se daje u citatima onako kako su to u transkriptu

žene autorizovale, da bi se potvrdili zaključci koje na osnovu njih donosim. Ukoliko za neku od komponenata identiteta žena nije ništa rekla, u tabelama ostavljam prazan prostor. Podatke dobijene od samih žena poredim sa statističkim podacima koje je Marina Blagojević Hugson (2013) dala za celu Srbiju za vremenski period od 2006. do 2012. godine, kako bih pokazala u kojoj meri grupa odabranih muzičarki (ni)je reprezentativna za celu Srbiju. Glasove žena takođe poredim sa podacima iz domaće i svetske literature kako bih pokazala u kojoj meri su, kada su muzičarke u pitanju, izraženi stavovi prisutni u drugim sredinama. Ovakvim postupkom želim da postignem određen stepen prožimanja dobijenih rezultata kako bih doprinela razradi metodičkog pristupa u rodnim studijama.

Komponente identiteta koje analiziram izlažem po redosledu:

1. Detinjstvo;
2. Školovanje;
3. Devedesete godine XX veka;
4. Brak;
5. Deca;
6. Jezik;
7. Nacionalna pripadnost;
8. Verska pripadnost;
9. Profesionalni identitet – zaposlenje;
10. Zdravlje;
11. Identitet članice strukovnih udruženja;
12. Članstvo u političkim strankama;
13. Hobi.

3.3.2. Detinjstvo

Tabela 7: Detinjstvo

Ime	**Detinjstvo**	**Sestre/braća**	**Stan/ kuća**	**Opis detinjstva**	**Predšk. ustanova**	**Odnos sa ocem**	**Odnos sa majkom**	**Struka roditelja**	**Muzika u porodici**
Ibojka (1954)	Ne govori o detinjstvu, samo o početku interesa za muziku.	Jedinica	Kuća	*Moji roditelji su me podržavali... jer sam jedinica i imali su stav da moram dobiti sve što želim.*	Ne	*Nije imao nikakve veze sa umetnošću ali je bio jako vredan, mnogo je čitao.*	*Uvek je bila vesela, volela je da peva i da pleše.*	**Otac mašinbravar, majka krojačica.**	**U porodici se niko nije bavio muzikom.**
Monika (1964)	*...to je vreme za mene bilo lepo.*	Starija (3 god.) i mlađa (2 god.) sestra *...nas tri smo se jako lepo družile u tom ranom detinjstvu...*	Kuća/ stan	*Bili smo uključeni u razna kulturno umetnička društva, pevali smo na raznim priredbama, sve je nekako bilo vezano za muziku...*	Da	Otac je ljubitelj muzike ali o odnosu prema njemu ne govori.	*...mama je isto počela da traži posao u Novom Sadu jer su roditelji shvatili da bi bilo logično da se presele u Novi Sad već i zarad dece.*	**Otac knjigovođa.**	**Majka profesorka muzike.** *U kući je stalno bilo muzike!*
Iboja (1966)	Ne govori o detinjstvu, samo o početku interesa za muziku.	Mlađi brat (11 god.) *...a kad sam ja kod kuće vežbala on je, kao mali ulazio u sobu i uvlačio se u moju futrolu od violončela pa se zakopčavao, pa se smejao i donekle mi se rugao, ali onako fino tako da je to bilo interesantno.*	Kuća	*Oni* (roditelji) *su odlučili... da me upišu u Muzičku školu, doduše vrlo rano, kad sam imala četiri godine, saslušali su me tamo neki profesori i rekli su da sam vrlo mlada za Muzičku školu ali u to vreme...je postojalo Muzičko zabavište gde bih eventualno mogla da idem.*	Da	*Sećam se da je moj otac govorio kako je primetio kod mene da sam muzikalna... ...u početku mog školovanja mi je jako puno pomagao u solfeđu, u poznavanju notnog sistema.*	Nije govorila o odnosu sa majkom.	**Otac vozač, majka radnica.** *Moji roditelji su iz jako siromašnih porodica, gde deca nisu mogla da se školuju i zato su jako želeli da ja budem nešto više od njih, da imam neki zanat, profesiju.* *Moj otac je morao da radi još neke poslove da bi mene mogli školovati.*	**Otac u mladosti svirao klarinet.**

Ime	Detinjstvo	Sestre/braća	Stan/ kuća	Opis detinjstva	Predšk. ustanova	Odnos sa ocem	Odnos sa majkom	Struka roditelja	Muzika u porodici
Dušica (1966)	*Detinjstvo mi je u nezaboravnom sećanju.*	Jedinica	Stan	*Roditelji su me obožavali, pošto sam jedinica, i ugađali su mi u svemu, naročito otac.*	Da	*On nam je bio ukras naše kuće.* *Ali nas dvoje smo ludovali, i kasnije se to savezništvo nastavilo kroz život tako da je tata uvek bio na mojoj strani.*	*Mama je uglavnom sedela u kući, nije htela sa nama da ide. Ona je uglavnom kuvala ručak ili nešto sređivala.*	**Službenici.**	**U porodici se niko nije bavio muzikom.**
Tamara (1968)	*Neverovatno sam zahvalna što sam to imala, mislim da lepše nije moglo da bude.*	Mlađa sestra (3 god.) *Ja sam joj bila kao neki idol i to sam, naravno, često zloupotrebljavala kao što sve „zle starije sestre" to rade i sada zbog toga žalim.*	Stan	*Stanovali smo u stanu u centru grada, u Miletićevoj ulici sa dedom sudijom, a s druge strane išli na selo leti, zimi i na proleće, kada god smo imali priliku, jedva smo čekali.*	Da	*Otac me je u šestoj-sedmoj godini odveo u Muzičku školu „Isidor Bajić" da učim klavir jer imam klavir kod kuće.*	Ne govori o odnosu sa majkom, samo kaže: *Uvek smo imale podršku oba roditelja.*	**Majka profesorka nemačkog.**	**Otac kompozitor i dirigent.** *Muzika kroz familiju je bila uvek prisutna i kuća nam je uvek bila puna muzičara, i sada je. Nije slučajno što se ja time bavim.*
Judit (1969)	*...bila sam srećna...*	Mlađi brat (2 god.) *Imam dve godine mlađeg brata, srećna sam bila što sam uvek imala s kim da se igram.*	Kuća	*Najviše sam volela da provodim vreme kod bake i deke koji su živeli u kući sa dvorištem i nikada neću zaboraviti da je tu bilo jedno veliko životinjsko carstvo.*	Da	*Njegova je želja bila da ja upišem medicinu, ali je tu kasnije ipak prevagnulo ovo nešto drugo.*	*Uz maminu podršku istrajala sam u tome da ne idem u dve Srednje škole nego da nastavim samo Muzičku.*	**Medicinski tehničari.**	**U porodici se niko nije bavio muzikom, samo amaterski.** *Kada sam ja počela da se interesujem za muziku, tata je pevao u horu Pro muzika tako da sam često posećivala njegove koncerte i nekako se on kretao u tom muzičkom svetu, i mama i on su želeli da se upišem u muzičko zabavište sa četiri godine.*

Ime	Detinjstvo	Sestre/braća	Stan/ kuća	Opis detinjstva	Predšk. ustanova	Odnos sa ocem	Odnos sa majkom	Struka roditelja	Muzika u porodici
Mirjana (1970)	*Kako god da se vratim u svoje detinjstvo uvek se setim nečeg lepog.*	Stariji brat (4 god.) *Bilo je momenata kad mu je moje vežbanje išlo na živce, ali smo imali dovoljno velik stan da je on mogo da ima svoju sobu, ja svoju.*	Stan	*Prvo što mi pada na pamet koliko je moje detinjstvo bilo drugačije, koliko je vreme bilo nekako čistije i više nevino... Brat i ja smo imali puno slobode...zaista smo bili i blentavi i kreativni!*	Da	*Imali smo fantastičnog tatu koga šta god da pitaš, stvarno je znao: od hemije do nameštanja zavese!*	*Mama je bila stub porodice u smislu šta god da se desi, ona nekako smiri konfliktnu situaciju, bilo kod kuće, ili u školi. Mama je jedna fina, smirena, tiha žena.*	**Službenici.**	**U porodici se niko nije bavio muzikom.**
Radojka (1972)	Nije okarakterisala detinjstvo kao srećno ili nesrećno.	Stariji brat *Brat i ja smo bili dva sveta, i dok smo bili mali, a i kasnije nismo nikad bili jako bliski.*	Kuća	Govori samo o polasku u muzičku školu.	Da	*Sa ocem sam mnogo prisnija. Više „pričamo" ćutke, nego što pričamo.*	*Majka je imala problematično detinjstvo s njom, pa nije imala od koga da nauči emotivnu komunikaciju. Uglavnom to su bile neke kritike non stop, pošto je i ona dobijala stalno kritike od svoje majke.*	**TV mehaničari.**	**U porodici se niko nije bavio muzikom.**
Sanja (1972)	Nije okarakterisala detinjstvo kao srećno ili nesrećno.	Starija sestra i sestra bliznakinja *Uvek smo obe volele muziku, iste knjige da čitamo, iste filmove da gledamo jedino po karakteru sam ja mnogo mirnija i istrajnija, a Tanja je buntovnija.*	Kuća	*Pa non stop si sa nekim zajedno od rođenja. Sve što radiš, radiš zajedno. Bile smo jako nevaljale!*	Da	Ne govori o odnosu sa ocem.	*Moram reći da je majka od početka forsirala individualnost, a ne psihologiju para, svaka je u školi odgovarala za sebe i nikad se nismo menjale.*	**Otac inspektor u SUP-u, majka istoričarka umetnosti.**	**U porodici se niko nije bavio muzikom.**

Ime	Detinjstvo	Sestre/braća	Stan/ kuća	Opis detinjstva	Predšk. ustanova	Odnos sa ocem	Odnos sa majkom	Struka roditelja	Muzika u porodici
Jelena (1974)	*...naše detinjstvo je bilo fenomenalno...*	Starija (2 god.) i mlađa sestra (3 god.)	Stan	*Iz ranog detinjstva su mi najdraži odlasci u prirodu sa celom porodicom.*	Da	*S njim sam imala uspone i padove. Kao dete mi je on bio centralna figura. On je uvek živeo u kontaktu sa prirodom i sa umetnošću. Ustvari je prirodu proživljavao kao umetnost i obrnuto, i to je ostalo negde duboko u mojoj duši.*	*A majka mi je žena koja je na zemlji čvrsto i koja je uvek stub bila i porodice, ustvari je prošla jedan mukotrpan život. I ona je nama svima oslonac i dan danas.*	**Otac istoričar umetnosti, majka pravnica.**	**Starija sestra klaviristkinja.**
Aleksandra (1975)	Srećno i ispunjeno.	Starija sestra (2 god.) i mlađi brat (8 god.) *Toliko sam želela ustvari da se poistovetim sa njom, ona je starija od mene, pa je valjda to i normalno. Ona je meni uvek bila lepša i zanimljivija. On je bio za mene najlepši poklon i najlepša igračka na svetu.*	Stan	*Ono čega se najradije sećam u ranom detinjstvu jesu komunikacije sa roditeljima koje su vezane za godišnje odmore, druženja, putovanja i izleti.*	Da	*Otac je isto izuzetan. ...veoma je požrtvovan... Tata je baš hteo da se ja otisnem, pa je i on je rešio da pređe u Novi Sad da radi.*	*...mama ...ima neprestanu potrebu da nas okuplja i štiti u svakom momentu u životu. Od nje ništa nije moglo da se sakrije i tako, jedna baš posvećena majka.*	**Otac hidroinženjer, majka službenica.**	**U porodici se niko nije bavio muzikom.**
Svetlana (1975)	Od svoje desete godine pohađa Školu za muzičke talente u Ćupriji. O periodu pre toga ne govori mnogo.	Mlađi brat (godinu i po dana) *Brat je mlađi od mene petnaest meseci, ne sećam se perioda pre njegovog rođenja, bili smo oduvek zajedno.*	Stan	*Ja sam išla kući za praznike, leti na mesec i po dana. To je bilo stvarno previše za mene. Do neke trinaeste- četrnaeste godine, ja sam dve-tri godine odlučivala da se vratim u Ćupriju. Više nisam bila deo Banja Luke a ovde se nisam navikla.*	Da	*Sećam se da me je tata terao, ja sam ustvari reagovala na silu, ali prosto se to mora tako, prve dve-tri godine."* *Moj otac je to ozbiljno shvatio (želju za odlaskom u Ćupriju) pošto je bio ambiciozan, ustvari ja to uvek ponavljam: on je želeo da ja nastavim tamo gde je on stao.*	*Ona nije mnogo opisivala svoja osećanja. Kada je odlazila sa tatom iz Ćuprije... i videla mene kako joj mašem, plakala je do Beograda. Naravno da joj je bilo teško. Da je imala više snage sigurno ne bi dozvolila da odem tako mala od kuće.*	**Otac službenik, majka daktilografkinja.**	**Otac svirao violončelo.**

Ime	Detinjstvo	Sestre/braća	Stan/ kuća	Opis detinjstva	Predšk. ustanova	Odnos sa ocem	Odnos sa majkom	Struka roditelja	Muzika u porodici
Timea (1975)	*Imala sam jako lepo detinjstvo.*	Stariji brat (7 god.) *Sa batom to je bio jako čudan odnos! Čuvao me je, naravno.*	Kuća	*Kad me neko pita za detinjstvo onda se setim Uskrsa kada smo pravili gnezda od trave ili Božića kada je tata sakrio poklone u kući pa smo to tražili.*	Da	*...poslednji put sam doživela da mi neko poljubi ruku posle koncerta ili od dirigenta ili od mog oca. Moram da priznam da je bio jako strog, kao glava porodice... Tata je opečatio moj život.*	*Mama je delimično žrtvovala sve u svom životu zbog svih nas. Mama je u svemu tome balansirala između tate i nas dece...*	**Otac stolar, majka učiteljica.**	**U porodici se niko nije bavio muzikom.**
Ana (1975)	*Mislim da niko nije imao srećnije detinjstvo od mene.*	Starija sestra (2 god.), mlađi brat (godinu i po dana), mlađa sestra (4 god.)	Kuća	*Imala sam sve što je trebalo da imam materijalno i intelektualno.*	Da	*Tata je jako važan u mom životu i u mojoj karijeri. Tata ima strpljenja i on je sedeo sa nama i vežbao. I ja jedino mogu njemu da zahvalim što sam postala muzičarka, sigurno bi odustala da on nije sedeo sa mnom.*	*Mama je žena zmaj! Ona je spavala dva-tri sata, peglala do tri ujutru, ustajala u pola šest, spremala nas za školu, išla da radi, vraćala se u tri popodne s posla, opet sve oko kuće, kuvanje, ovo ono.*	**Lekari.**	**Otac svirao violinu i klarinet, majka klavir.**
Jovanka (1975)	*To je bilo jedno srećno detinjstvo u zdravoj porodici.*	Stariji brat (godinu i po dana) *...dosta sam se ugledala na njega tako da sam više bila posvećena igranju fudbala i klikera ali imala sam jednu barbiku za svaki slučaj.*	Stan	*Ono što je najviše obeležilo moje detinjstvo je direktni odnos sa prirodom... pa savladaš veštine koje gradska deca možda nikad nemaju prilike da savladaju.*	Da	*Za tatu sam bila mnogo vezana zato što je tata bio jedinstvena ličnost, veoma edukovan, pun interesantnih priča i doživljaja... ...nekako sam uvek bila vezanija za tatu jer je tata bio zabava...*	*...mama naravno kecelja i kuhinja, standardno. I ona nam je pokazivala ljubav kroz ručak, zdravu ishranu, odeću...*	**Otac profesor matematike, majka službenica.**	**U porodici se niko nije bavio muzikom.**

Ime	Detinjstvo	Sestre/braća	Stan/ kuća	Opis detinjstva	Predšk. ustanova	Odnos sa ocem	Odnos sa majkom	Struka roditelja	Muzika u porodici
Olivera (1975)	*Što se tiče detinjstva bilo mi je super.*	Starija sestra (7 godina)	Stan	*Roditelji su mi radili u pozorištu, ja sam non stop bila u pozorištu.* *Moram priznati da mi je bilo jako lepo pošto sam se uglavnom igrala u šminkeraju i svi su me znali, svi su mi sve dozvoljavali*	Da	*...tata me je često učio neke arije iz poznatih opera, onda se sve pevalo na srpskom u pozorištu, učio me baš srpski da pevam te poznate italijanske arije.*	*Problem je bio u tome što je moja mama bila skeptična, valjda zbog onog odustajanja od gitare*		**Otac operski pevač, majka profesorka muzike.**
Arabela (1978)		Mlađi brat (6 godina) *...čim je malo porastao bio je ljubomoran na moje sviranje (možda i na pažnju roditelja prema meni), pa mi je... jednom razbio violinu, a drugi put seo na gudalo pred neki koncert.* *Brat i ja smo inače imali malo zajedničkih interesovanja tokom odrastanja, zato što je on potpuno drugačiji.*	Stan	*Mi smo tada bili slobodni po ceo dan čak bez fiksnog telefona.*	Ne	*Moja velika želja je bila da sviram klavir...ali je tata rekao da je bolje svirati violinu, bolje se možeš zaposliti...* *...a tata je hteo da ja učim engleski, tako da sam prešla u osnovnu školu „Jovan Popović" na Limanu I. Tata je odlučio da se ide u tu novu školu na Naselju...* *To je bio moj način da tati dokažem da mogu istovremeno da imam momka i uspešno studiram. Sećam se da smo Vladimir i ja planirali da idemo zajedno na more ,a tata je naravno bio protiv.*	*Mama, naravno, nije ništa znala o muzici i violini, ali je ona sve drugo obezbedila da nama bude svakodnevni život lagan: prala, peglala, spremala i ostalo...*	**Majka elektroinženjerka.**	**Otac etnomuzikolog.**

Ime	Detinjstvo	Sestre/braća	Stan/ kuća	Opis detinjstva	Predšk. ustanova	Odnos sa ocem	Odnos sa majkom	Struka roditelja	Muzika u porodici
Mirjana (1980)	Od svoje desete godine pohađa Školu za muzičke talente u Ćupriji. O periodu pre toga ne govori mnogo.	Starija sestra (2 i po godine) *Nije bio problem što smo razdvojene, nego je tu više bio problem što sam ja nekako u njenim očima bila bitnija, pa je došlo do malog razdora između nas dve.*	Stan	*Sve to je bilo onako popriličnо strašno: sad sam trebala da ostanem sama u nekoj tamo školi gde nikog živog ne znam...*	Da	*Tata je ceo život pričao da bi jako voleo da njegovim ćerkama muzika bude profesija.* *Kada je počela kriza tata je otvorio kafić, počeo je privatno da radi jer je u fabrici kablova bilo sve manje posla.*	*Bila sam mamina maza i pritom sam bila jako stidljiva.* *uglavnom smo prve godine preplakale i mama i ja.* *Majka je preminula pre nekoliko godina ali o tome ne govori.*	**Otac radnik, majka službenica.**	**U porodici se niko nije bavio muzikom.**
Dragana (1983)	*Moje detinjstvo je bilo poprilično lepo...*	Stariji brat (6 god.) ...uvek sam bila hrabrija, vispreniji od mog brata koji je dosta stariji od mene.	Stan	*Počeci osnovne škole su bili malo zatvoreniji u tom smislu da smo bili ograničeni generalno i u državi. Tada sam bila mala pa nisam možda do te mere osetila tu tugu i sve to što nas je zadesilo, i tu nemoć roditelja...*	Da	*...ali je on bio meni lično uzor i mislim da je on ustvari izgradio delimično mene kao ličnost...* *Mene je učio da ne dozvoljavam sebi da pokleknem ni u kom momentu, da ne odustajem i da budem samostalna bez obzira što sam žensko dete...* *Mislim da svi mi generalno tražimo nekoga poput svog oca.*	*Da je majka bila malo čvršća možda bi završio, nego mama ima stav: neka sine samo da si ti meni živ i zdrav i to je sve u redu.* *Uvek ću osećati potrebu da joj budem tu zato što je na neki način ostala sama.*	**Otac građevinski inženjer, majka službenica.**	**Majka završila Nižu muzičku školu.**
Iva (1985)	*Imala sam zaista srećno detinjstvo...*	jedinica	Kuća/ stan	*Bilo je baš baš lepih trenutaka iako sam odrastala u ta strašna vremena kada se nije imalo ništa.*	Da	*...moj otac predaje klavir i svira u bendu i prilično je aktivan i mladalačkog duha...*	*Slušala sam mamu kako je pričala koliko je njoj bilo lepo dok je pevala u horu u Operi...*		**Otac profesor klavira, majka profesorka solfeđa i metodike nastave solfeđa.**

Uobičajena je praksa da se detinjstvo dovodi u vezu sa kasnijom profesijom i eventualnom uspešnom karijerom neke osobe, a naročito žene. U literaturi je poznat stav da srećno detinjstvo doprinosi uspešnosti u muzičkoj karijeri, o čemu svedoči i sledeći citat: „Detinjstvo bogato pozitivnim emocijama i podrška roditelja i bliže okoline doprineli su tome da se kompozitorke upišu na muzičke akademije i svojim talentom i radom potvrde na umetničkoj sceni u Srbiji i inostranstvu" (Kostadinović, 2014: 116).

Poznati pijanista Artur Rubinštajn (1887–1982) u vezi s tim kaže: „Jedan važan uslov koji je Joakim postavio bio je zahtev da majka obeća da me neće iskorišćavati kao čudo od deteta. Smatrao je da treba da steknem potpuno obrazovanje dok umetnički ne sazrim. I sada sa ponosom potvrđujem da su moji roditelji u potpunosti ispunili obećanje!" (Rubinštajn, 1973: 41).

I izjava J. Menjuhina predstavlja potvrdu navedenog stava: „Ako pogledam svoja sopstvena iskustva i uporedim ih sa iskustvima drugih, mogu reći da su moji roditelji proširili moj duhovni i emotivni svet, dajući mi sigurnost vernosti i ljubavi jedno prema drugom kao i prema svojoj deci. Nema ni govora o tome da se naša porodica interesovala isključivo za muziku. To što smo se kao porodica interesovali i za druge stvari bilo je važan kontrast u odnosu na moju ogromnu strast prema sviranju violine" (Menjuhin, 1991: 67–68).

Imajući ovo u vidu, jasno je da empirijski podaci treba da nam pomognu u prevazilaženju nekih stereotipa o odnosu detinjstva i karijere umetnica, odnosno u nastojanju da se te dve komponente identiteta povežu u objašnjavanju onoga što jeste ta ličnost.

Od 20 žena 14 smatra da im je detinjstvo bilo srećno, dve pak umesto o detinjstvu odmah govore o interesovanju za muziku, dve ne karakterišu detinjstvo kao srećno ili nesrećno, a dve su od svoje desete godine detinjstvo provele u Školi za muzičke talente u Ćupriji, te govore o problemima koje su imale zbog napuštanja porodice, teškoćama pri prilagođavanju i drugim negativnim posledicama odvajanja od porodice. Zaključujem da je detinjstvo odabranih muzičarki u načelu bilo srećno. Izuzetak, međutim, čine četiri žene: dve koje, iz nepoznatih razloga, nisu govorile o detinjstvu, pri čemu je jedna od njih napomenula da nije imala najbolji odnos sa majkom, te dve muzičarke koje su od svoje desete godine bile odvojene od svojih porodica, što je dominantno uticalo na njihov emotivni svet.

Što se tiče školske spreme roditelja, tri žene imaju roditelje sa završenom osnovnom školom i zanatom, šest žena imaju roditelje sa završenom srednjom školom, a 11 imaju jednog ili oba roditelja sa fakultetskim obrazovanjem. Očevi tri žene su profesori na fakultetima. Zaključujem da su roditelji većine muzičarki intelektualci, što je slično situaciji kod kompozitorki, iako one sve potiču iz intelektualnih porodica, što kod muzičarki ipak nije slučaj. „Rano detinjstvo i tinejdžersko doba veoma su važni za razvoj interesovanja za bavljenje muzikom, za odlučivanje za muziku kao životnu i profesionalnu orijentaciju i neposustajanje pred teškoćama i odricanjima koje iziskuje pohađanje redovne i muzičke škole" (Kostadinović 2014: 115).

Od 20 muzičarki većina, njih 12, dolazi iz porodica sa dvoje dece, tri su iz porodica sa troje dece, a jedna iz porodice sa četvoro dece, dok su tri jedinice. Što se tiče uticaja starijeg brata ili sestre na interesovanje za muziku, tj. za buduće profesionalno usmerenje, čak sedam

žena imaju starije sestre ili brata koji su se bavili sviranjem pre njih. Ipak, od 20 muzičarki pojedinačno je najviše onih kojima se niko u porodici ni na koji način nije bavio muzikom (njih devet). Šest žena pak imaju jednog ili oba roditelja koji su se amaterski bavili muzikom, dok su roditelji pet muzičarki profesionalni muzičari ili muzičarke. Zaključujem da je većina muzičarki imala uticaj roditelja, brata ili sestre koji su se pre njih bavili muzikom, mada među ispitanim umetnicama ima i njih devet koje su se odlučile za muziku iako u porodici niko nije svirao.

Većina muzičarki je odrastala u Novom Sadu, njih 10, u Subotici njih tri te po jedna u Somboru, Sremskoj Mitrovici, Zrenjaninu, Mužlji, Beogradu, Jagodini i Banjaluci. Njih 15 je rođeno na teritoriji Vojvodine (Novi Sad, Subotica, Sombor, Zrenjanin, Sr. Mitrovica, Perlez), a po jedna u Beogradu, Jagodini, Banjaluci, Osijeku i Bukureštu. Zaključujem da je većina odabranih muzičarki iz Vojvodine.

Kada je u pitanju interesovanje za muziku, iz prikupljenih podataka vidi se sledeće: 11 žena je reklo da ih je otac prvi put odveo u muzičku školu, četiri je počelo da svira na predlog majke, tri su počele da sviraju po sopstvenoj želji, a kod dve je odluka bila zajednička, inicirana od strane oba roditelja. Iz ovih podataka zaključujem da je, kao i kod kompozitorki (Kostadinović 2014), otac taj koji je imao najveći uticaj u usmeravanju ovih žena na muziku. Zapravo, većina žena govori o ocu kao o centralnoj figuri, o nekome ko je više vremena provodio sa njima i ko je imao veći uticaj na njih. Majke su uglavnom okarakterisane kao strože i ozbiljnije žene koje zbog svojih obaveza nisu imale dovoljno vremena da se posvete svojim ćerkama i njihovom muzičkom obrazovanju. Zaključujem da muzičarke na gudačkim instrumentima imaju punu podršku roditelja u svom nastojanju da se bave muzikom.

Većina umetnica je bavljenje muzikom počela sa sedam godina ili ranije (njih 17), a samo su njih tri počele sa učenjem instrumenta nekoliko godina kasnije, te se može zaključiti da je upravo sedma godina života veoma pogodna za započinjanje učenja gudačkog instrumenta. Međutim, poslednjih godina se u muzičke škole uvodi praksa da deca počinju sa učenjem instrumenta u devetoj ili desetoj godini života. Da li je ta praksa ispravana, pokazaće se u budućnosti. Činjenica je da nijedna muzičarka nije doživela sviranje instrumenta kao napor ili preveliko opterećenje te se nijedna nije žalila što je morala da se odriče vremena za igru zbog vežbanja svog instrumenta.

Od 20 žena samo jedna nije pohađala predškolsku ustanovu. Njih sedam je u detinjstvu živelo u kući, 11 u stanu, a dve su se tokom detinjstva iz kuće preselile u stan. Zaključujem da je većina muzičarki potekla iz urbane, gradske sredine, što je umnogome uticalo na njihovo interesovanje za muziku i olakšalo njihovo pohađanje muzičkih škola.

Opšti zaključak o detinjstvu odabranih muzičarki iz Vojvodine jeste da su u pitanju žene iz pretežno građanskih porodica srednjeg staleža, materijalno obezbeđene sa punom podrškom roditelja u svom interesovanju za muziku. Detinjstvo su provele srećno, a sviranje instrumenta nisu doživele kao opterećenje, te je tako muzika i mogla da im postane profesija.

3.3.3. Školovanje

Tabela 8: Školovanje

Ime	Osnovna škola	Niža muzička škola	Srednja muzička škola	Prijemni ispit na AU	Studije	Diplomski ispit	Magistarske studije	Doktorske studije
Ibojka (1954)	OŠ „Servo Mihalj" u Mužlji **na mađarskom jeziku (1961–1969)**	Muzička škola „Josif Marinković" Zrenjanin, prvo teoretski odsek, zatim odsek violina, profesor (1965–1969)	Muzička škola „Josif Marinković" Zrenjanin, prvo teoretski odsek, zatim odsek violina, profesor (1969–1974)	Upisana na AU: 1975. god. *Oni koji prethodne godine nisu bili primljeni u Beogradu sada su došli na prijemni u Novi Sad, tu smo se svi ponovo sreli i bili prva generacija upisanih na Akademiji.*	*Na violini nas je bilo ukupno devet, to nije ni malo, ni mnogo. Osnovana je Vojvođanska filharmonija kada sam bila treća godina studija i onda smo mi studenti tamo svirali jer nam je bio zadatak da sarađujemo sa profesionalnim muzičarima. Mi smo to ozbiljno shvatili, vežbali, trudili se koliko god je moglo.*	Diplomirala: 1979. god. *Ispit se održavao na Akademiji pred komisijom, bilo je i malo publike. Tada to nije bila neka velika fešta kao što je danas.*	Ne	Ne
Monika (1964)	OŠ „Jovan Jovanović Zmaj" u Sremskoj Mitrovici (1971–1972) Škola za muzičke talente u Ćupriji (1972–1974) OŠ „Svetozar Marković Toza" u Novom Sadu (1974–1979)	Muzička škola „Petar Kranjčević" u Sremskoj Mitrovici (1969–1972) Škola za muzičke talente u Ćupriji (1972–1974) Muzička škola „Isidor Bajić" u Novom Sadu, odsek violina (1974–1981) U sve tri škole je imala profesore.	Muzička škola „Isidor Bajić" u Novom Sadu, odsek violina, profesor (1981–1983) *Kada sad vratim film unazad, vidim da je u stvari srednja muzička škola bio najlepši period u mom životu!*	Upisana na AU: 1984. god. *Maturirala sam osamdeset i treće sa peticom iz violine, vukovac, maltene đak generacije... Ja sam neupućena otišla na prijemni, niko mi nije rekao da treba da idem na konsultaciju kod nekog profesora, da se upoznam... ja sam otišla na prijemni bolesna i nisam položila prijemni i to je bio valjda najteži udarac u mom životu.* *Onda sam bila prva na listi, naredne, 1984. god. i u Beogradu i u Novom Sadu...*	*...radila sam u Operi, i u kamernom orkestru (tada je postojao kamerni orkestar) i u tadašnjoj filharmoniji, meni je to sve bilo interesantno, i rekla sam već kako volim da sviram u orkestru. Ja sam od jutra do sutra svirala, možda sad zato plaćam taj danak svojim zdravljem.* *Inače imam prijatna iskustva i sa svim predmetima i svim profesorima sa Akademije.*	Diplomirala: 1989. god. *Bilo je vežbanje satima tamo u onim podrumima u SNP za ispite i za diplomski...*	Ne	Ne

Ime	Osnovna škola	Niža muzička škola	Srednja muzička škola	Prijemni ispit na AU	Studije	Diplomski ispit	Magistarske studije	Doktorske studije
Iboja (1966)	OŠ „25. maj" u Subotici **na mađarskom jeziku** (1972–1981)	Muzička škola Subotica, odsek violončelo, profesor, **na mađarskom jeziku** (1972–1978)	Muzička škola Subotica, odsek violončelo, profesor, **na mađarskom jeziku** (1978–1982)	Upisana na Muzičku akademiju u Zagrebu: 1982 god. Prelazi na AU: 1985. god. *Profesor Dešpalj je tada još nastupao po svetu kao solista i nije bio prisutan na prijemnom i meni stigne u Suboticu na adresu da ja nisam primljena. Međutim, kad se Dešpalj vratio, on se izborio za mene tako da je naknadno stiglo obaveštenje da ću ipak biti kod njega u klasi.*	*Tu su počele muke žive, plakala sam, mislila sam da više ništa ne znam, da nisam ni za šta. I onda smo godinu dana radili razne vežbe za levu ruku za desnu ruku, ta prva godina Akademije je bila jako teška za mene.* *Novi Sad mi se nije svideo i nisam se dobro osećala. U Zagrebu sam nekako bila slobodnija.* *Profesor mi je držao časove dosta retko, trebalo je da idem na neko takmičenje, ali ja nisam htela.*	Diplomirala: 2009. god. *Ta poslednja godina studiranja je više bila kao priprema za diplomski ispit koji sam odsvirala osamdeset šeste godine, ali mi je ostalo onih osam ispita. Kada sam dala diplomski iz instrumenta, onda sam rekla da ja ne mogu više. Trebalo mi je skoro tri godine da ih sve položim, ali sam na kraju uspela. Nije bilo lako vratiti se na studiranje posle dvadeset godina.*	Ne	Ne
Dušica (1966)	OŠ „Đorđe Natošević" u Novom Sadu (1973–1981)	Muzička škola „Isidor Bajić" u Novom Sadu, odsek violina, profesorka (1975–1983)	Muzička škola „Isidor Bajić" u Novom Sadu, odsek viola, profesor (1983–1984)	Upisana na AU: 1984. god. *Svi smo mislili da je Akademija naš cilj. Akademija je pojam, za to se živelo!* *Prijemni ispit, znalo se, uglavnom se teško prolazi, i bilo je krokodilskih suza, bilo je ispadanja bilo je svega, ali znali smo jednom kad upišemo, da smo mi glavni u gradu! Za nas život počinje da se odvija.*	*Programe za međunarodna takmičenja smo radili cele godine i onda se sećam da smo na saveznom takmičenju koleginica i ja dobile drugu nagradu, što je povlačilo ocenu devet... I danas mogu da kažem, mogu da budem ponosna na tu devetku jer je veliki posao stajao iza toga.*	Diplomirala: 1988. god.	Fakultet muzičke umetnosti, Beograd, odsek viola, profesor	Fakultet muzičke umetnosti, Beograd, odsek viola, profesor. Izrada teze u toku.

Ime	Osnovna škola	Niža muzička škola	Srednja muzička škola	Prijemni ispit na AU	Studije	Diplomski ispit	Magistarske studije	Doktorske studije
Tamara (1968)	OŠ „Svetozar Marković Toza" u Novom Sadu (1975–1980) OŠ „Prva vojvođanska brigada" u Novom Sadu (1980–1983)	Muzička škola „Isidor Bajić" u Novom Sadu, odsek violina, profesor (1974–1984)	Muzička škola „Isidor Bajić" u Novom Sadu, odsek violina, profesorka (1984–1987)	Upisana na AU: 1987. god. *Prijemni ispit je bio opasan zato što nas je bilo mnogo, a primali su pet-šest kandidata.* *Bila sam tako ponosna kao nikad u životu što sam primljena!* *Bila je borba za mesto, uopšte nije bilo lako postati student, a kamoli posle polagati te ispite.*	*Prva godina Akademije je bila najkvalitetnija i posle je počelo to malo da jenjava jer sam ušla duboko u dirigovanje, počela sam više time da se bavim, a manje da sviram. Naravno da sam vežbala i do kraja to izgurala.* *I osmica je bila jako dobra ocena. Sećam se borbenog odnosa prema tome u najpozitivnijem smislu.*	Diplomirala: 1994. god.	Fakultet muzičke umetnosti, Beograd, specijalističke studije dirigovanja, profesor	Fakultet muzičke umetnosti, Beograd, profesor Izrada teze u toku.
Judit (1969)	OŠ „Vežbaona" u Subotici **na mađarskom jeziku** (1976–1984)	Muzička škola Subotica, odsek violončelo, profesor, **na mađarskom jeziku** (1974–1982)	Muzička škola Subotica, odsek violončelo, profesor, **na mađarskom jeziku** (1982–1988)	Upisana na AU: 1988. god. *Prijemni ispit je posebna priča!* *Nije on (profesor) to meni nikad obećao, ali sam nekako bila sigurna da ću položiti i nisam se plašila.* *...bilo mi je stresno bez obzira na to što sam bila sigurna u sebe.*	*Od profesora Varge sam možda naučila najviše o muzici, to je bio jedan potpuno drugačiji odnos. Prvi šok je bio što je on nama persirao, meni je to bilo u početku strašno.*	Diplomirala: 1994. god.	Ne	Ne

Ime	Osnovna škola	Niža muzička škola	Srednja muzička škola	Prijemni ispit na AU	Studije	Diplomski ispit	Magistarske studije	Doktorske studije
Mirjana (1970)	OŠ „Đorđe Natošević" u Novom Sadu (1977–1985)	Muzička škola „Isidor Bajić" u Novom Sadu, odsek violina, profesorka (1977–1985)	Muzička škola „Isidor Bajić" u Novom Sadu, odsek violina, profesor (1985–1989)	Upisana na AU: 1989. god. *Nije bilo svejedno, ali nisam imala paniku. Dandanas se sećam zujanja u ušima i pištanja zvuka violine, ipak je to bio ogroman stres jer je meni u ušima svirala neka nestvarno visoka violina!*	*Ja sam tada slušajući tuđe časove nestvarno puno naučila: dok sebe kontrolišeš, to je jedna priča, ali kad vidiš druge kako sebe kontrolišu i rade na tome, to je sasvim drugo iskustvo.* *Rivalitet se jako osetio na Akademiji... bilo mi je vrlo teško da to prihvatim zato što sam se uvek nosila mišlju da muzika ima za sve nas jednaku dimenziju.*	Diplomirala: 1997. god. *Odlučila sam da ću diplomski spremiti sama i tu sam platila ceh!! Radila sam sama po instrukcijama koje sam dobila od Čugajeve. Vežbala sam po osam sati dnevno, očistila ostale ispite. Profesori nisu odobravali što se nisam nikome obratila za pomoć.*	Ne	Ne
Radojka (1972)	OŠ „Jovan Jovanović Zmaj" u Sremskoj Mitrovici (1979–1983) OŠ „Slobodan Bajić Paja" u Sr. Mitrovici (1983–1987)	Muzička škola „Petar Kranjčević" u Sremskoj Mitrovici, profesorka (1979–1987)	Muzička škola „Isidor Bajić" u Novom Sadu, odsek viola, profesorka (1987–1991)	Upisana na AU: 1991. god. *Manje-više niko nije baš spreman da stane pred komisiju i da odsvira najbolje što zna.*	*Odslušala sam četiri godine i onda se davanje ispita i diplomski odužio, zato što sam počela da radim u orkestru Opere Srpskog narodnog pozorišta i zapostavila sam svoje školske obaveze.*	Diplomirala: 2006. god. *Skupila sam svu moguću snagu i odlučila sam da ću posle 20 godina pauze da završim studije...U roku od mesec i po dana sam spremila diplomski ispit i svu snagu sam na to usmerila u tom periodu.*	Ne	Ne
Sanja (1972)	OŠ „Vuk Karadžić" u Zrenjaninu (1979–1987)	Muzička škola „Josif Marinković" Zrenjanin, odsek violina, profesor (1979–1987)	Muzička škola „Josif Marinković" Zrenjanin, odsek violina, profesor (1987–1991)	Upisana na AU: 1991. god. *Nije bilo stresa, pošto sam program spremala tokom završne, četvrte godine u srednjoj muzičkoj školi.*	*Nisam mogla da završim tada, nego kasnije, jako sam se povukla u sebe, zato što nisam imala dobar odnos s osobom koja me je vodila, posle nisam mogla da se nateram ponovo da krenem da vežbam.*	Diplomirala: 2005. god. *Uvek sam znala da neću sebi dozvoliti da ostanem bez diplome. Neposredna motivacija za diplomski bilo mi je to što sam krenula da sviram sa Zrenjaninskim kamernim orkestrom.*	Ne	Ne

Ime	Osnovna škola	Niža muzička škola	Srednja muzička škola	Prijemni ispit na AU	Studije	Diplomski ispit	Magistarske studije	Doktorske studije
Jelena (1974)	OŠ „Jovan Popović" u Novom Sadu (1981–1989)	Muzička škola „Isidor Bajić" u Novom Sadu, odsek violina, profesorka (1981–1989)	Muzička škola „Isidor Bajić" u Novom Sadu, odsek viola, profesorka (1989–1993)	Upisana na AU: 1993. god.	*Još su mi uspomene najlepše s Akademije u orkestru kod Mladena Jagušta, legendarnog dirigenta.*	Diplomirala: 2001. god.	Fakultet muzičke umetnosti, Beograd, odsek kamerna muzika – gudački kvartet, profesor (2003–2005)	Ne
Aleksandra (1975)	OŠ „Avram Mrazović" u Somboru (1981–1989)	Muzička škola „Petar Konjović" u Somboru, odsek violina, profesor (1982–1989)	Muzička škola „Isidor Bajić" u Novom Sadu, odsek violina, profesor (1989–1993)	Upisana na AU: 1993. god. *Uopšte se ne sećam prijemnog kao nekog posebnog stresa, niti bilo koji taj ispit koji je uključivao instrument na Akademiji, osim onog pozitivnog.*	*Na toj Akademiji smo obitavali po čitav dan, ujutru grabiš sobe za vežbanje, pa kada te izbace zbog nastave, završiš u toaletu i tamo sviraš do besvesti!* *Nekako je sve bilo okrenuto ka radu i vežbanju. Upadali smo jedni drugima u sobe, međusobno se preslušavali i pomagali u vežbanju.*	Diplomirala: 2001. god. *Ostao mi je diplomski ispit i istorija muzike. I onda se desilo bombardovanje i to je bio krah.* *Tada sam shvatila da je dobro vreme za okončanje studija, nećeš gubiti vreme!*	Fakultet muzičke umetnosti, Beograd, odsek kamerna muzika –gudački kvartet, profesor (2003–2005) Akademija umetnosti, Novi Sad, odsek violina, profesor (2001–2007)	Ne
Svetlana (1975)	OŠ „Ivo Andrić" u Banja Luci (1982–1985) Škola za muzičke talente u Ćupriji (1985–1993)	Škola za muzičke talente u Ćupriji, odsek violina, profesor (1985–1993)	Škola za muzičke talente u Ćupriji, odsek violina, profesor (1985–1993)	Upisana na AU: 1993. god. *Ja sam otišla i položila sam prijemni ispit. Nisam želela da idem u Beograd.*	*Neću da kažem da je studiranje bilo usput, ali s obzirom da me je ljubav zadržala, to bi se možda moglo tako protumačiti. Ja više nisam imala snage da mi taj poziv oduzme još jedan deo života.*	Diplomirala: 2000. god. *Diplomirala sam dve-hiljadite i to samo zato što sam morala jer mi je profesor Uroš Pešić rekao da me želi za asistenta i da moram što pre da završim, što je dobar razlog da požurim.*	Akademija umetnosti, Novi Sad, odsek violina, profesor (2000–2006)	Ne

Ime	Osnovna škola	Niža muzička škola	Srednja muzička škola	Prijemni ispit na AU	Studije	Diplomski ispit	Magistarske studije	Doktorske studije
Timea (1975)	OŠ „Kizur Ištvan" u Subotici na mađarskom jeziku (1982–1990)	Muzička škola Subotica, odsek violončelo, profesorka, zatim profesor, na mađarskom jeziku (1982–1990)	Muzička škola Subotica, odsek violončelo (profesor) i odsek solo pevanje (profesorka), na mađarskom jeziku (1990–1994)	Upisana na AU: 1994. god. *Kad sam završila Srednju muzičku školu, došla sam na prijemni u Novi Sad i opet sam izašla i na pevanje i na violončelo. Potpuno su nebitni razlozi zašto sam ja bila primljena tada na violončelo.*	*Pre bih rekla da sam se uvek našla na pravom mestu u pravo vreme: kad sam krenula da studiram violončelo, bile smo samo nas dve na svim godinama.*	Diplomirala: 1999. god. *Realno svi mi smo nekako 'ratni profiteri' u smislu da smo tada bili četvrta godina za vreme bombardovanja, pobegli kući i ništa drugo nismo imali nego da učimo i vežbamo. I znali smo da je to stvarno, ja sam znala da je sad ili nikad. Ako sad od dosade neću diplomirati i dati sve ispite, nikad neću.*	Fakultet muzičke umetnosti, Beograd, odsek kamerna muzika–gudački kvartet, profesor (2003–2005) Fakultet muzičke umetnosti, Niš, odsek violončelo, profesor (2005–2008)	
Ana (1975)	OŠ „Petefi Šandor" u Novom Sadu na mađarskom jeziku (1981–1989)	Muzička škola „Isidor Bajić" u Novom Sadu, odsek violina, profesor (1981–1989)	Muzička škola „Isidor Bajić" u Novom Sadu, odsek violina, profesor (1989–1993)	Upisana na AU:1993. god. *On* (prof. Mihailović) *je ustao kad sam ja odsvirala, posle mene je još bilo kandidata, on je ustao, izašao za mnom rekao je: – Ti ćeš biti kod mene u klasi!*	*Ja sam išla u Beograd svaki ponedeljak, možda čak i četvrtak, zavisi kako, onim vozovima koji su bili sa dva vagona, a pun peron ljudi.*	Diplomirala: 1997. god.	Akademija umetnosti, Novi Sad, odsek viola, profesor (2001–2005) ACIMSI Centar za rodne studije, master (2013–2014)	ACIMSI Centar za rodne studije, izrada teze u toku
Jovanka (1975)	OŠ „Dositej Obradović" u Beogradu (1982–1985) OŠ „Rade Končar" u Zemunu (1985–1990)	Muzička škola „Petar Konjović" u Beogradu, odsek violina, profesorka (1982–1988)	Muzička škola „Vojislav Vučković" u Beogradu, odsek violina, profesorka (1988–1992)	Upisana na AU:1993. god. *Odem u Novi Sad na Akademiju i položim prijemni! Sad bih ljubila noge tim profesorima što su me odbili u Beogradu.*	*Završavaš Akademiju da bi završio, da ne budeš bez diplome, ne daj bože. Što se tiče muzike baš kao muzike to prelomno mi je bilo ono kad me profesor Varga pozvao u Kameratu.*	Diplomirala: 1999. god. *Posle toga je bilo bombardovanje, onda sam se ja opustila, taj drugi deo diplomskog sam dugo spremala i onda sam iskoristila bombardovanje, zbog situacije su nam smanjili program...*	Fakultet muzičke umetnosti, Beograd, odsek kamerna muzika–gudački kvartet, profesor (2003–2005)	Ne

Ime	Osnovna škola	Niža muzička škola	Srednja muzička škola	Prijemni ispit na AU	Studije	Diplomski ispit	Magistarske studije	Doktorske studije
Olivera (1975)	OŠ „Ivo Lola Ribar" u Novom Sadu (1982–1983) OŠ „Žarko Zrenjanin" u Novom Sadu (1983–1990)	Muzička škola „Isidor Bajić" u Novom Sadu, odsek kontrabas, profesor (1989–1990)	Muzička škola „Isidor Bajić" u Novom Sadu, odsek kontrabas, profesor (1990–1994)	Upisana na AU:1994. god. *...nekako je bila normalna situacija i ja sam se opustila, lepo sam svirala, svi su mi rekli da je to bilo super tako da ja nisam ni otišla na prijemni za Pedagošku akademiju.*	*Bilo mi je lepo. Bilo je puno muških ali se ni u jednom trenutku nisam osetila da ne pripadam toj klasi.*	Diplomirala: 2013. god. *...on* (Ivica Marušević) *mi je pomogao i eto, diplomirala sam. U međuvremenu sam kontaktirala sa profesorima, tako da sam to rešila. Bilo je teško pošto imam i decu i posao. Sve ono smo zajednički i suprug i ja odradili uz pomoć i roditelja koji mi čuvaju decu, mamu 'na dugme'.*	Ne	Ne
Arabela (1978)	OŠ „J. J. Zmaj" u Sremskoj Kamenici (1985–1988) OŠ „Jovan Popović" u Novom Sadu (1988–1991) OŠ „Prva vojvođanska brigada" u Novom Sadu (1991–1993)	Muzička škola „Isidor Bajić" u Novom Sadu, odsek violina, profesor (1986–1993)	Muzička škola „Isidor Bajić" u Novom Sadu, odsek violina, profesor (1993–1997)	Upisana na AU:1997. god. *Prijemni mi je bio izuzetno stresan.* *Sutradan sam došla na prijemni, ja mislim da nikad bolje nisam svirala! Ispala sam prva na listi, ušla na budžet...*	*U toku studija, dvehiljadite sam već menjala profesoricu Moniku Zima na porodiljskom u M. Š."Isidor Bajić", a u međuvremenu sam počela da radim u Radiju u rumunskoj redakciji, tako da sam sve vreme nešto radila uz studije i zarađivala u ono ludo vreme inflacije i sankcija, pa sam nekako imala tada utisak da je baviti se muzikom profitabilno!*	Diplomirala: 2002. god.	Akademija umetnosti, Novi Sad, odsek violina, profesor (2003–2007)	Ne

Ime	Osnovna škola	Niža muzička škola	Srednja muzička škola	Prijemni ispit na AU	Studije	Diplomski ispit	Magistarske studije	Doktorske studije
Mirjana (1980)	OŠ „17. oktobar" u Jagodini (1986–1990) Škola za muzičke talente u Ćupriji (1990–1998)	Muzička škola „Vladimir Đorđević" u Jagodini, odsek violončelo, profesorka (1989–1990) Škola za muzičke talente u Ćupriji, odsek violončelo, profesorka (1990–1998)	Škola za muzičke talente u Ćupriji, odsek violončelo, profesorka (1990–1998)	Upisana na AU: 1998. god. *Znala sam da je moj sledeći korak da upišem akademiju, nisam razmišljala o mogućnosti da ja ne položim. Tek posle sam shvatila da mnogi ne budu primljeni! Nisam bila svesna da je proći prijemni za akademiju i biti u državnom budžetu u stvari veliki uspeh.*	*Ono čega se još rado sećam je i orkestar sa Jaguštom. Nisam nigde izlazila, čuvala sam pare i kupovala stvari koje puno koštaju, koje ti trebaju za život da ne bih tražila od roditelja. Imala sam društvo sa kojim smo se družili po kućama.*	Diplomirala: 2004. god.	Ne	Ne
Dragana (1983)	OŠ „Prva vojvođanska brigada" u Novom Sadu (1990–1998)	Muzička škola „Isidor Bajić" u Novom Sadu, odsek violina, profesorka (1989–1998)	Muzička škola „Isidor Bajić" u Novom Sadu odsek violina, profesorka (1998–2001)	Upisana na AU: 2001. god. *Meni je to bilo možda i različito u odnosu na generaciju koja je redovno završila srednju školu...* *Mi smo imali vrlo kratak vremenski period, svega tri meseca da se pripremimo i da pritom polažemo te diferencijalne ispite.*	*Bila sam srećna što upisujem akademiju ranije, ali mi je bilo žao zbog uskraćenog socijalnog dela života. Izgubila sam prijatelje i morala sam da stičem nove jer zbog obaveza nismo mogli da se viđamo. Bila sam tužna što sam se odvojila od svoje generacije.*	Diplomirala: 2010. god. *I uspela sam da izguram u tom jednom mesecu: na početku meseca sam dala prvi deo diplomskog i na kraju drugi.* *To je bilo dve hiljade desete, odužilo se mnogo.*	Ne	Ne
Iva (1985)	OŠ „Vasa Stajić" u Novom Sadu (1992–2000)	Muzička škola „Isidor Bajić" u Novom Sadu, odsek violina, profesor (1990–2000)	Muzička škola „Isidor Bajić" u Novom Sadu, odsek violina, profesor (2000–2004)	Upisana na AU: 2004. god. *Ja jesam upisala studije kao prva na rang-listi, uz pohvale i osećala sam se malo kao zvezda tada, iako nisam takva po prirodi. Tad sam se osećala kako sam postigla nešto zaista bitno u životu.*		Diplomirala: 2008. god. *Uspela sam da navež--bam taj koncert, da diplomiram i da donesem u roku od dva meseca diplomu i nekako osetim to baš kao da sam pobedila nekog opasnog protivnika u ringu!*	Akademija umetnosti, Novi Sad, odsek violina, profesor, master studije (2009–2011)	Ne

Nesumnjivo je da je obrazovanje jedno od osnovnih prava svake osobe, naročito važno za one kojima je kroz istoriju često bilo uskraćivano – žene. „Obrazovanje doprinosi podizanju kvaliteta života žena u različitim dimenzijama: obrazovanije žene su zadovoljnije poslom, zadovoljnije svojim životom, zadovoljnije partnerskim odnosom itd. Obrazovanje i dalje predstavlja najbitniju individualnu strategiju za poboljšanje vlastitog položaja" (Blagojević, 2013: 6).

Važnosti obrazovanja jednako su svesni i muškarci i žene, o čemu svedoče i egzaktni podaci: „Da je 'obrazovanje važno za uspeh u životu', slažu se ili se veoma slažu 70% muškaraca i 75% žena" (Blagojević, 2013: 13). Još je indikativniji sledeći podatak: „Samo 30% žena s najnižim obrazovanjem je zadovoljno svojim životom u odnosu na 54% žena sa višim ili visokim obrazovanjem" (Blagojević, 2013: 13).

Kako je ispitivanje pokazalo, osnovno školovanje je većini odabranih muzičarki ostalo u lepom sećanju. Ipak, izuzetak, ne tako neočekivan, čine dve umetnice koje su se školovale u Školi za muzičke talente u Ćupriji, koja je škola internatskog tipa u kojoj su deca odvojena od svojih porodica. Samo je jedna žena doživela neprijatnosti zbog sviranja instrumenta u osnovnoj školi.

- *Ali u osnovnoj školi su se meni večito rugale kolege, oni su se meni uvek smejali što ja nosim instrument. Kasnije sam dobijala neke nagrade,... i onda sam bila poznata u školi kao neko ko je drugačiji od ostalih jer drugi nisu išli u muzičku školu i prosto su mi se rugali. Nisam se nikako dobro osećala. (Iboja, 1966)*

Svih pet muzičarki mađarske nacionalnosti pohađale su osnovnu školu na svom maternjem jeziku, dok su muzičarka hrvatske i muzičarka rumunske nacionalnosti pohađale osnovnu školu na srpskom jeziku.

Imajući u vidu da nijedna od odabranih muzičarki nije napomenula da joj je pohađanje dve škole bilo naporno ili da je imala problema sa ocenama, zaključujem da su one bile dobre učenice koje su uspevale da usklade obaveze u osnovnoj i muzičkoj školi.

„Žene koje su obrazovanije više uživaju u svom poslu od neobrazovanijih: čak 56% žena s visokim obrazovanjem, za razliku od samo 10% žena koje su najneobrazovanije, uživa u poslu" (Blagojević, 2013: 9).

Svih 20 žena su pohađale srednju muzičku školu. Jedna je prvo upisala teoretski odsek pa se kasnije preusmerila na instrumentalni, dok je jedna pohađala uporedo i gimnaziju, ali je završila samo prva dva razreda. Šest muzičarki je pohađalo 9. i 10. razred, ali su se posle odlučile za nastavak školovanja samo u muzičkoj školi. Srednje obrazovanje na maternjem jeziku je bilo omogućeno umetnicama iz Subotice: njih četiri su se sve do upisa na Akademiju umetnosti u Novom Sadu školovale na mađarskom jeziku.

Srednju muzičku školu „Isidor Bajić" u Novom Sadu pohađalo je 11 muzičarki, Muzičku školu Subotica četiri, Srednju muzičku školu „Josif Marinković" u Zrenjaninu i Školu za muzičke talente u Ćupriji po dve muzičarke te Muzičku školu „Vojislav Vučković" u Beogradu jedna.

Zaključujem da su muzičarke uspešno savladavale obaveze i u srednjoj školi, o čemu svedoče i brojne nagrade koje je većina njih osvajala na takmičenjima iz instrumenta. Posle uspešno završene srednje škole svim muzičarkama bilo je posve prirodno da nastave školovanje na Akademiji, pa niti jedna nije razmišljala o prestanku školovanja.

Prijemni ispit na Akademiju umetnosti u Novom Sadu odabrane muzičarke opisuju kao veoma značajan događaj. Neke su bile sigurne da će položiti:

- *Znala sam da je moj sledeći korak da upišem Akademiju, nisam razmišljala o mogućnosti da ja ne položim. Tek posle sam shvatila da mnogi ne budu primljeni! Nisam bila svesna da je proći prijemni za Akademiju i biti na državnom budžetu u stvari veliki uspeh. (Mirjana, 1980)*
- *...nekako je bila normalna situacija i ja sam se opustila, lepo sam svirala, svi su mi rekli da je to bilo super, tako da ja nisam ni otišla na prijemni za Pedagošku akademiju. (Olivera, 1975)*

Neke su se osećale opušteno:

- *Nije bilo stresa, pošto sam program spremala tokom završne, četvrte godine u srednjoj muzičkoj školi. (Sanja, 1972)*
- *Uopšte se ne sećam prijemnog kao nekog posebnog stresa, niti bilo koji taj ispit koji je uključivao instrument na Akademiji, osim onog pozitivnog. (Aleksandra, 1975)*

Nekim muzičarkama pak prijemni ispit je predstavljao veliki stres:

- *Dan-danas se sećam zujanja u ušima i pištanja zvuka violine, ipak je to bio ogroman stres jer je meni u ušima svirala neka nestvarno visoka violina! (Mirjana, 1971)*
- *Prijemni mi je bio izuzetno stresan. (Arabela, 1978)*
- *...bilo mi je stresno bez obzira na to što sam bila sigurna u sebe. (Judit, 1969)*

Ima primera i da su kandidatkinje osećale ponos:

- *Bila sam tako ponosna kao nikad u životu što sam primljena! (Tamara, 1968)*
- *Ja jesam upisala studije kao prva na rang-listi, uz pohvale i osećala sam se malo kao zvezda tada, iako nisam takva po prirodi. Tad sam se osećala kako sam postigla nešto zaista bitno u životu. (Iva, 1985)*

Zaključujem da je prijemni ispit na Akademiji veoma značajan događaj u životu svih muzičarki, ali i, kod nekih barem, pun zebnje i neizvesnosti iako se za njega spremaju cele školske godine. Ovo je, međutim, sasvim i razumljivo jer bi eventualni neuspeh na prijemnom ispitu mogao da znači čak i prestanak muzičkog školovanja, pa i nesigurnu egzistenciju budući da diploma instrumentalnog odseka srednje muzičke škole ne ostavlja puno mogućnosti za bavljenje nekom drugom profesijom.

Studije na Akademiji umetnosti većina umetnica smatra veoma pozitivnim iskustvom. Od 20 odabranih muzičarki osam su bile članice kamernog orkestra Kamerata akademika (Camerata Academica). Rad u tom orkestru ove umetnice smatraju ključnim za svoj dalji umetnički razvoj. Za neke je sviranje u Kamerati bilo ključno da dođu do odluke da se zaista posvete muzici.

- *Što se tiče muzike baš kao muzike, to prelomno mi je bilo ono kad me profesor Varga pozvao u Kameratu. Kad sam krenula na te njegove probe, koje su stvarno bile izuzetne. To nikad nisam doživela do tada, jer nisam imala tako kvalitetnog profesora. Onda sam tek krenula u taj umetnički deo, videla sam da mogu i da muziciram i da uživam u tome i da budem korisna za orkestar i ansambl, tako da mi je jako kasno kliknulo u glavi. Da nije bilo Varge, ne znam da li bih uopšte nastavila. (Jovanka, 1975)*

Ovakav odnos prema navedenom orkestru posve je razumljiv budući da je Kamerata akademika profesionalni kamerni ansambl osnovan 1988. godine, koji deluje u okviru Akademije umetnosti u Novom Sadu. Članovi orkestra su najbolji mladi muzičari Akademije umetnosti – asistenti, docenti i najtalentovaniji studenti. Neki od bivših članova Kamerate su sada ugledni solisti i članovi prestižnih evropskih orkestara. Ansambl je sarađivao sa mnogim domaćim i stranim solistima visokog renomea, a pod umetničkim rukovodstvom profesora Ištvana Varge, violinčeliste, nastupio je u svim većim gradovima bivše Jugoslavije, ostvario uspešna gostovanja u Nemačkoj, Holandiji i učestvovao na značajnim muzičkim festivalima, a takođe je ostvario i veliki broj radijiskih i televizijskih snimaka. Značaj Kamerate akademike je i u čestom izvođenju dela savremenih domaćih kompozitora. Orkestar je uspešno delovao sve do kraja 1999. godine, kada je zbog situacije u zemlji prestao sa radom. Krajem 2007. godine, na inicijativu violončeliste Marka Miletića, Kamerata se ponovo okuplja i beleži brojne uspehe nastupajući sa uglednim solistima. Ansambl dobija sjajne kritike u kojima se uvek ističe lepota tona i umetnički izraz.

Drugi veoma značajan ansambl koji deluje u okviru Akademije umetnosti jeste Simfonijski orkestar. Većina odabranih muzičarki, naročito muzičarke iz generacija studentkinja koje su svirale u ovom orkestru pod upravom dirigenta Mladena Jagušta, opisuje učestvovanje u radu ovog ansambla kao veoma upečatljivo i značajno iskustvo.

- *Još su mi uspomene najlepše s Akademije u orkestru kod Mladena Jagušta, legendarnog dirigenta. (Jelena, 1974)*

Zaključujem da je većina umetnica za vreme studija bila svesna da neće postati solistkinja, već profesorka ili članica nekog ansambla. Postojanje izvrsnih kamernih i simfonijskih ansambala na AU doprinelo je njihovom sticanju iskustava orkestarskih muzičarki, te je taj vid muzičke angažovanosti većina njih održala i u daljoj karijeri.

Najveći deo umetnica je već za vreme studija zasnovao radni odnos: njih osam u orkestru Opere SNP, a njih pet u Muzičkoj školi „Isidor Bajić", dok je jedna radila honorarne poslove. Njih šest nisu bile u radnom odnosu pre diplomiranja na Akademiji. Verovatno je to i razlog što je samo njih pet od ukupno 20 uspelo da diplomira u roku, njih 10 u toku pet godina od završetka studija, njih četiri u toku 15 godina, dok su jednoj muzičarki za diplomiranje bile potrebne čak 23 godine!

Zaključujem da zasnivanje radnog odnosa za vreme studija, sasvim očekivano, negativno utiče na redovno polaganje ispita, što, jasno je, nije vezano samo za studente

muzičkih akademija. Naime, pripremanje diplomskog ispita zahteva posvećen rad u trajanju od nekoliko meseci, nekoliko sati dnevno na zadatoj muzičkoj materiji, što je veoma teško ako se za to vreme student/studentkinja bavi sviranjem u orkestru ili pedagoškim radom u muzičkoj školi.

Školovanje posle završenih osnovnih studija je nastavilo 10 muzičarki: njih sedam je završilo magistarske studije iz instrumenta, njih četiri iz kamerne muzike[19], dok je jedna violinistkinja završila master studije.

Zaključujem da je polovina odabranih muzičarki nastavila školovanje i posle osnovnih studija, što je doprinelo njihovoj uspešnosti u daljoj karijeri. Dve muzičarke su čak magistrirale iz dve oblasti, a jedna je svoja interesovanja proširila i van muzičke profesije. Ipak, ovakva uspešna karijera muzičarki ne predstavlja iznenađenje budući da je uspešnost muzičarki i bila jedan od kriterijuma odabira za ovo istraživanje.

3.3.4. Devedesete godine XX veka

Političko društveni kontekst i umetnost: migriranje umetnika i umetnica

Poznata je činjenica da ratovi i druge nemile situacije u (nekoj) državi, uzrokuju migriranje stanovništva, a naročito, kada je u pitanju profesionalna orijentacija, umetnika. Mnogi poznati violinisti rođeni na teritoriji bivšeg Sovjetskog Saveza ili drugih evropskih država napustili su svoju zemlju za vreme II svetskog rata. Neki od njih su: Natan Milštajn (Nathan Milstein, 1903–1992), violončelista Gregor Pjatigorski (1903–1976), poljski violinista Henrik Šering (Henryk Szering 1918–1988), austrijski violinista Fric Krajsler (Fritz Kreisler, 1875–1962). Emigriranje muzičara se nastavilo i posle II svetskog rata, naročito sa teritorije država bivšeg SSSR, o čemu svedoče i imena violončeliste Mstislava Rostropoviča (1927–2007), violiniste Gidona Kremera (1947–) i mnogih drugih. Ni teritorija bivše Jugoslavije, u vreme sloma države, nije predstavljala izuzetak od ovog pravila, tako da su mnogi muzičari napustili zemlju početkom građanskog rata 90-ih godina prošlog veka. Samo iz Novog Sada u inostranstvo su emigrirali violinisti Dejan Bogdanović, Milan Todorović, Andraš Burai, Arpad Jakubovič, Tomislav Nikolić, Škelzen Doli, violinistkinje Julija Hartig, Zorica Stanojević, violistkinja Ana Glišić, violončelisti Milan Vrsajkov, Ištvan Varga, violončelistkinje Monika Nađ Teleki, Emeše Bačkai, Magdolna Sebenji i drugi.

U knjizi urednice Svenke Savić Deset godina Godišnjeg priznanja u oblasti ravnopravnosti polova (2003–2013): životne priče nagrađenih, Marina Blagojević Hjuston kaže: „Mnogo puta sam izabrala da ostanem vezana za Srbiju, i da upravo u njoj pokušavam nemoguće. Kada pogledam okolo, vidim da je dugotrajna negativna selekcija, pre svega višegeneracijskom intenzivnom emigracijom, u Srbiji proizvela strašne štete. Ali, isto tako znam da ima ljudi, možda ne mnogo, ali ipak ih ima, koji žive u Srbiji smatrajući to izazovom i specifičnom privilegijom. Srbija je moja velika laboratorija, iz koje jako dobro vidim svet" (Savić et. al: 224).

19 Dve muzičarke su magistrirale i iz instrumenta i iz kamerne muzike.

Značajan broj muzičkarki, kompozitorki otišao je iz Srbije 90-ih.

„Tokom poslednje tri decenije dvadesetog veka, muzički život u Srbiji postaje kompleksniji. Brojne su i kompozitorke koje su otišle iz Srbije. Među njima su Ana Mihajlović i Jasna Veličković, koje žive u Holandiji, Ana Sokolović i Svetlana Maksimović u Kanadi, Milica Paranosić, Nataša Bogojević, Aleksandra Vrebalov, Katarina Miljković u SAD, Tatjana Ristić u Norveškoj. Međunarodni ugled ove generacije kompozitorki je veći nego ikada ranije" (Kostadinović, 2014: 33).

Do sada nije detaljnije opisan život i rad muzičkarki koje su ostale u zemlji sve ovo vreme, te će to biti tema ovog rada.

U ovom delu istraživanja dvadeset muzičarki se seća perioda svoga života koji u ovom radu zovemo devedesete godine, iako zapravo to razdoblje ne obuhvata celu poslednju deceniju prošlog stoleća, već samo period od 1992. do 1999. godine, kada su se u Vojvodini i regionu dešavali turbulentni ratni događaji. U svom radu o kompozitorkama N. Kostadinović govori detaljno o razlozima zbog kojih su kompozitorke upravo u toj deceniji otišle iz Srbije i nastavile svoju uspešnu karijeru u nekoj od zemalja Evrope i Amerike. Interesovalo nas je da ustanovimo zašto su odabrane muzičarke ostale u Srbiji i kako se sećaju tog perioda.

Tabela 9: Devedesete godine XX veka

Ime žene	Rečenice žene o devedesetim godinama
Ibojka (1954)	*Iz tih godina imam veoma loše uspomene. Deca su bila mala, željna svega: i čokoladica i lepe odeće i patikica i putovanja i svega. A mi smo morali da razmišljamo čak i kako doći do Zrenjanina – bio je sistem vožnje kolima par-nepar za gorivo, pa inflacija, strašno... Oboje smo radili, živeli smo kod njegovih roditelja, da smo bili podstanari, ne znam kako bi izdržali finansijski. Moji roditelji su nas pomagali, pre svega u hrani jer su sa sela.* *Zahvaljujući mojim čekovima na poček i na unapred trošenje nezarađenog novca uspeli smo sve da postignemo. Sećam se kad odem u prodavnicu, prazni rafovi i čitav red samo boce sirćeta ili nečega što ti ne treba. Stajanje u redu za šećer, brašno, ulje, deterdžent... jao kad se setim deterdženta od domaćeg sapuna... pa 'šverc komerc' je malo radio... Uglavnom, imala sam sreće što sam na Ribljoj pijaci uvek mogla od pouzdanih žena da kupujem domaće mleko i sir, nisam morala za to da stojim u redu, a i roditelji su nas tada dosta pomagali.*
Monika (1964)	*Dolazili su razni dirigenti i razni solisti. Postojao je Novosadski kamerni orkestar i Vojvođanska filharmonija, onda su dolazili američki dirigenti, to je sve bilo do Ante Markovića, 1990. godine... Nažalost, devedeset prve je krenulo sve naniže...* **Bombardovanje 1999.** *Ja sam ostala u drugom stanju sa Kristinom devedeset devete... I izguram ja tu trudnoću bez problema, porodim se ne baš bez problema, to je bila devedeset deveta godina kad su nas bombardovali, ja sam najveći deo trudnoće provela u toj atmosferi: ona se rodila prvog jula, a bombardovanje je bilo gotovo osmog juna, to se sećam kao danas. Bila sam u Novom Sadu, nisam bila ni u kakvim skloništima, evo živim na četrnaestom spratu blizu mostova, strašno! Sećam se ko danas, neki zemljotres je bio najstrašniji tokom bombardovanja i ja mislim da na Kristinu i dan-danas ima uticaja kada je grmljavina.*
Iboja (1966)	*Devedeset druge kad je bila ta inflacija, ja sam otišla u Pečuj u simfonijski orkestar, ovde sam izvadila godinu dana neplaćenog odmora.* *Ponela sam violončelo, ali sam bila spremna da radim bilo šta, da spremam, da perem sudove, da prodajem bilo šta...* *Zapravo sam bila na istom, kada sam uporedila materijalnu situaciju tamo i ovde devedeset treće i ja odlučim da se vratim u Novi Sad.*
Dušica (1966)	*E sad, devedesetih godina društvo se malo osulo zbog situacije u zemlji i svako ko je imao mogućnosti napustio je zemlju.* *Pitanje je i lične hrabrosti da li zakucati na vrata negde u inostranstvu i odvojiti se od kuće? Ja lično nisam imala tu vrstu hrabrosti, niti dileme, zato što sam bila vezana detinjstvom i uspomenama za Novi Sad. Tada nije dolazilo u obzir da ja, kao žensko dete i jedinica, odem negde u inostranstvo gde je potpuno nepoznato i negde gde sam svuda građanin drugog reda (na neki način).* *Tako se moja generacija uglavnom osula i sada kada pogledam mušku populaciju na ulicama u gradu, vidim da su uglavnom stariji od šezdeset godina, ili su mladi dečaci tako da se retko može videti na ulici neki zgodan muškarac od četrdeset pet godina.*
Tamara (1968)	*Devedeset prve je bila dobra godina, za vreme Ante Markovića. Imali smo mesečne plate, dosta dobre, i radili smo koncerte jednom nedeljno kao sada Beogradska filharmonija. Jednom mesečno smo negde i putovali: u Dortmund, na Ohridskom leto, u Amsterdam... bilo je mnogo svetlih momenata, a posle su počele te teške ratne godine, ali smo mi i dalje svirali.*

Ime žene	Rečenice žene o devedesetim godinama
Judit (1969)	*Ja sam još u trećoj godini počela da radim u Muzičkoj školi sa pola radnog vremena i nikada neću zaboraviti kada sam primila platu – mogla sam da kupim deset jaja. To je bilo strašno jer sam bila podstanar. Živela sam u Kamenici u to doba inflacije i često nisam imala za autobusku kartu. Dešavalo se da sam peške išla na Akademiju, ili peške dolazila u grad, čak i po najvećoj zimi. Roditelji su mi pomogli koliko su mogli. Ono što je bilo najzastrašujuće u celoj toj priči, da je moj brat baš devedesete godine bio u vojsci u Ljubljani. Kada su počeli neredi u Sloveniji, desetak dana nismo znali ništa o njemu.* **Bombardovanje 1999.** *Za vreme bombardovanja smo bili u Subotici kod mog tate. Ne znam kako bi to sve preživeli ovde u potkrovlju i ovako je bilo strašno u Subotici. Subotica nije bila mnogo bombardovana, ali tu je bio koridor gde su danonoćno prolazili avioni i nikad neću zaboraviti koliko sam se noću tresla... Te trenutke nikada neću zaboraviti.*
Mirjana (1970)	*Zaposlila sam se u Muzičkoj školi „Isidor Bajić" u septembru devedeset druge, bila sam četvrta godina studija.* *Počela sam to proleće i leto da radim u nekom kafiću da bih skupila pare za seminar kod Marine Jašvili i išla sam na taj seminar. Međutim, te mi se pare nikako nisu dopadale iako su bile daleko veće od plate u školi, ali da se vrzmaš po takvom okruženju, da se trošiš po pola dana na to čak i ako je raspust, meni to nije odgovaralo. Bile su to devedesete, kada su plate bile stvarno smešne, ali sam htela ipak da se zaposlim.* *Počeli smo da živimo zajedno devedeset šeste, a devedeset sedme, posle mog diplomiranja smo se venčali. To su bile te sirotinjske godine. Nismo hteli da trošimo gomilu novca za neku salu, i na kraju smo shvatili da Nenadovi roditelji stanuju na sedmom spratu u zgradi na kojoj je pored njih šesti sprat zapravo krov i to je terasa zajednička i da tu treba da pravimo svadbu.*
Radojka (1972)	*Na Akademiju sam se upisala 1991. E, kad su došla teža vremena, inflacija, izbeglice, rat... i meni je bilo kao i svima. Moji su odvajali bukvalno 'od usta' za moje školovanje i smeštaj u Novom Sadu. Kada sam počela da studiram, morala sam naći privatan smeštaj, i uglavnom sam bila smeštena kod nekih žena po sobicama. To je trebalo sve finansirati.* *Moji roditelji su to nekako uspeli. Ali je bilo stvarno jako komplikovano.* *I onda posle kad je došlo još teže vreme, inflacija, embargo, ja sam počela da radim. Mogla sam roditeljima malo da pomognem što se tiče finansijske strane, čak i da odem (nekad) na more, a da ne tražim od njih novac. Bila sam ponosna na samu sebe što je to tako.* *Bilo je to ipak dobro iskustvo, doživele smo razne situacije, na primer, da se vraćamo kući rano ujutru kada ljude već stoje u redu u banci, za hleb i tako. I onda je bilo jako tužno da mi omladina idemo iz provoda, a ljudi stoje i bore se za egzistenciju. I tu sam se ja baš zamislila šta radimo uopšte!?* *Meni je bila strašna ta inflacija! Strašno je to da moram da odaberem između sapuna i dezodoransa! To što ujutru nešto mogu da kupim, a uveče već ne mogu s tim istim parama. Strašno mi je bilo što roditelji nisu mogli više da me školuju, a u društvu je opšta psihoza nezadovoljstva... Imali smo sreće što niko od naših nije bio pozvan da ide u rat. Nismo nikog izgubili, dragu osobu, materijalno je sve tako prošlo kako je prošlo.*
Sanja (1972)	*Krenule su te nesretne devedesete i bilo im je jako teško (roditeljima da finansiraju njeno školovanje u Novom Sadu).* *Sve mi je gore i gore... mnogi bez diplome i dalje sede zaposleni, mi sa diplomama ostajemo bez posla!*

Ime žene	Rečenice žene o devedesetim godinama
Jelena (1974)	*Kasnije su došle ratne, devedesete godine, od kojih smo svi malo poludeli, ali smo u tome svi na ovaj ili onaj način učestovali. Samo ovako kad se zapitamo i kad vidimo gde smo i šta smo i kad eventualno odemo negde u inostranstvo, shvatimo koliko je to traga ostavilo na svima nama. I koliko nismo svesni toga, nego živimo tu našu svakodnevicu tako kako živimo, guramo svi nekako.* *Pa ne sećam se kao nekog jako ružnog vremena, nego prosto sam izbrisala sve te ratove i sve te užase, izbeglice, te jadne ljude koji su dolazili ovamo i koje smo imali prilike da vidimo i da živimo sa njima... taj deo sam sam izbacila i to je valjda neka nesvesna odbrana od svega toga.*
Aleksandra (1975)	*Živela sam po raznim stanovima. Moram da kažem, moj tata, iako je jako inteligentna osoba, nekako nije umeo da odabere prostor, to su obavezno bili neki vlažni, a ipak skupi prostori. A jedva sam izdržala finansijski kad je krenula inflacija i ratovi. To je još vreme kada su moji roditelji imali nešto skupljenog novca od tih sredstava i onda je to krenulo da se kruni do te mere da i sad žive pod kreditima.* *Mi smo upisali studije devedeset treće, to je stvarno bilo najgore doba. Tada se već oljuštilo sve to što su moji roditelji imali, oni su tada kupili već u međuvremenu dva instrumenta. Znači, jeziva situacija.* **Bombardovanje 1999.** *I onda se desilo bombardovanje i to je bio taj neki krah, u smislu, jao sad sledi gubljenje vremena, ne možeš nigde da odeš ne možeš ništa da uradiš. Sve što možeš da radiš na ovim prostorima je smešno, nikome nije stalo do koncerata, nikome nije stalo do nekog afirmisanja. Sad svet ide u drugom pravcu skroz, a važna je infrastruktura, privreda sve ostale stvari, a za kulturu sada nema mesta. Imamo druge probleme.* *Tada sam shvatila da je dobro vreme za okončanje studija, nećeš gubiti vreme! I onda sam putovala s tatom (on je morao zbog posla). Sećam se nekog kamioneta... pošto nisu išle ni autobuske linije, pa smo putovali po njivama gde nije bilo tih granatiranja... Ali nisam ja to osetila kao neku strašnu situaciju, nego kao barijere koje treba da pređemo u životu. Tada sam ispolagala ostale predmete i onda sam diplomirala kad je već sve to bilo gotovo i bombardovanje i sve.* *Devedeset i devete godine Jovanka i ja smo se zaposlile u Operi SNP. Zajedno smo živele, ali nismo mogle da izguramo. Mogle smo da platimo stan, ali nismo imale novac za život, jer je plata bila tada nešto smešno mala.*
Svetlana (1975)	*Ja nisam bila svesna svoje nacionalnosti. Sećam se da je moja najbolja drugarica koja je živela sa mnom u zgradi pitala: – Za koga su tvoji roditelji glasali? Moji su za SDA*. Ja sam odgovorila: – Pa i moji su za SDA. Onda je ona rekla: – Tvoji sigurno nisu za SDA! Onda sam ja, naravno, došla kući i pitala mamu i tatu za koga smo mi to glasali. Ne znam koja je to bila partija, verovatno SDS, nije bitno. Sve je to bilo isforsirano, mi smo bili potpuno nespremni za to. Ja sam bila nespremna za to, nisam znala šta se događa. Nisam znala ni ko sam, ni šta sam i eto to je bio jedan ružan i surov način da se to sazna, da se sazna jedna normalna stvar koja je u stvari deo čoveka. Moji o tome nikada nisu pričali.* *Banjaluka je i do kraja ostala, da tako kažem, slobodan grad: nije se bežalo iz Banjaluke, nije bilo ratnih aktivnosti. Zapravo sam rat osetila tek kada sam završila školovanje u Ćupriji i provela godinu dana u Banjaluci radeći u Muzičkoj školi. To je bila devedeset četvrta-peta godina.* *Prijemni sam položila devedeset treće i završila sam prvu godinu studija. Posle prve godine sam se vratila u Banjaluku na godinu dana, pauzirala sam školsku devedeset četvrtu-petu. U stvari je to bilo zbog rata. Te godine kada sam se vratila u Ćupriju, devedeset druge, nisam stvarno ništa osetila: moji roditelji su mi redovno slali novac. Ja sam želela da ostanem još godinu dana, ali jednostavno nije bilo finansijskih mogućnosti, pošto su ljudi u Banjaluci i Bosni i Hercegovini masovno gubili posao. U to vreme inflacije plate nisu vredele ništa, sa tom platom koju su moji roditelji dobijali se nije mogla platiti Škola za muzičke talente. Ja sam neko vreme imala neku stipendiju, ali tada stvarno od toga nije bilo ništa.*

Ime žene	Rečenice žene o devedesetim godinama
Timea (1975)	*Ja se sećam kad sam bila klinka, mi smo svaki dan kupovali novine, bilo je dana kada smo uzimali ne samo dnevne, nego i nedeljne pa sam jednog momenta shvatila da se više ne kupuju novine svaki dan već u četvrtak i u nedelju. Pa sam samo jednog dana shvatila da se kupuju novine samo nedeljom. Ništa nisam osetila od krize, jer su mi moji roditelji sve što su mogli u životu i moralno i materijalno obezbedili i van svojih mogućnosti. To na mađarskom bolje zvuči (hegyeket mozgattak meg értünk), planine su pomerali zbog nas ako je trebalo. Ja sam prvi put shvatila šta je kriza tek kada sam krenula da radim.* **Bombardovanje 1999.** *Realno svi mi smo nekako 'ratni profiteri' u smislu da smo tada bili četvrta godina za vreme bombardovanja, pobegli kući i ništa drugo nismo imali nego da učimo i vežbamo. I znali smo da je to stvarno, ja sam znala da je sad ili nikad. Ako sad od dosade neću diplomirati i dati sve ispite, nikad neću.*
Ana (1975)	*To je bio jako velik problem uopšte doći u Budimpeštu kad nemaš para ni za gorivo. I mi nekako nađemo prijatelje koji imaju stan tamo i tako. I ja sa mojim roditeljima sama odem na taj prijemni. Tamo su me toliko bezobrazno nisko ocenili da smo se toliko razočarali da nismo znali šta da radimo. Posle smo saznali da to ide tako što se ide kod profesora mesecima na časove pa se plaća po dvadeset maraka čas... Pa onda profesor te primi.* *I uglavnom, ja sam kod njega upisala u Novom Sadu. Međutim, to su bila takva vremena da on nije dobijao pare za gorivo, i on prosto nije dolazio na nastavu.* *Ja sam išla u Beograd svaki ponedeljak, možda čak i četvrtak, zavisi kako, onim vozovima koji su bili sa dva vagona, a pun peron ljudi. Ulazili su kroz prozor. Ja sam ne znam koliko puta putovala tako što mi je violina bila zaglavljena između vagona u onim gumenim delovima.*
Jovanka (1975)	*Dođem tako na Akademiju, 1993. godine, tražim smeštaj u studentskom domu i dobijem onaj najgori – Sajmište. To je bila ruina, tu smo živeli sa pacovima, paukovima i bubašvabama, imali smo zajednička kupatila, što je meni bio šok, ali sam doživela možda najlepše momente dok sam živela po domovima. Upoznala sam studente sa svih fakulteta, menjala domove i cimere onda dovede svog „ilegalca", onaj dovede svog, na kraju u sobi za troje nas je bilo šestoro. Bili smo kao neka komuna, ali je sve bilo zdravo, nije bilo droge, nasilja. Nikad mi se ništa loše nije desilo u tom kupatilu koje je zajedničko. Onda moraš sve da poneseš stvari, čiste gaće, grudnjak, peškir, četkicu za zube onako nosiš onda sve to okačiš pa se kao tuširaš, pa sve čučavci.. .ali ja mislim da mi je bilo najzanimljivije tada u životu.* *Moja mama je bila mag sa čekovima. Njena plata je gubila na vrednosti, ali je ona uzimala gomilu tih čekova i sve plaćala unapred, znači faktički dok još njena plata nije izgubila na vrednosti tako da se sećam da sam ja te devedeset treće, kad sam upisala Akademiju, kupovala na čekove vozne karte, u oktobru kupim do decembra i sve ispišem datume. Pošto smo imali predavanja ponedeljak i četvrtak, ja uzmem povratnu kartu Novi Sad – Zemun za ponedeljak i povratnu za četvrtak sve do kraja decembra i ispišem gomilu čekova, pa kad dođe na naplatu u decembru, to stvarno ništa nije vredelo, ali je to bio jedini način da imam za prevoz. Morala sam vozom da idem, autobus je bio preskup.* *Zimi sam ustajala po mraku u četiri da dođem i onda kažu u pola šest, voz kasni sto dvadeset minuta i ja se smrzavam na stanici sto dvadeset minuta i čekam taj neki voz koji će možda doći, možda neće. Ali mi je nekako sve to ostalo u lepom sećanju.* **Bombardovanje 1999.** *Devedeset devete u septembru sam se zaposlila orkestru Opere SNP. Diplomirala sam u junu i baš kad se završilo bombardovanje, ovde su zafalili ljudi i mene su primili. Plata je bila smešno mala, pa mi je mama i dalje slala pare za kiriju. Znači imala sam osamdeset maraka platu mesečno, a šezdeset je bio moj deo pošto smo drugarica i ja delile po pola sto dvadeset maraka recimo iznajmljivanje stana. Još dok platimo račune, to mi je bila plata. Mama mi je slala i hranu i pare za cigare i za autobuske karte i sve, tako da su baš bila jeziva vremena.*

Ime žene	Rečenice žene o devedesetim godinama
Olivera (1975)	*Pa na primer, nismo imali para za žice. Preko leta, pre mature, ta kriza kad je počela, radila sam u kafiću, konobarisala i sve pare koje sam skupila sam dala za svoje prve solističke žice, koje koštaju oko trista evra, jer sam imala samo orkestarske žice. To mi je bilo potrebno zbog diplomskog ispita, zbog prijemnog na Akademiju. Toga se sećam što se tiče krize. Moji roditelji su se baš trudili da nam kako god znaju i umeju stvore sve i da se ne sećam da je bilo neka preterana kriza u smislu nemaštine.*
Arabela (1978)	*Od devedeset druge smo živeli već na Novom naselju u Novom Sadu (preselili smo se kad sam ja bila sedmi osnovne) – otprilike u vreme početka sankcija. Gradski autobusi su išli jako retko, sećam se da sam sa violinom na leđima visila na vratima autobusa, što mi je bilo strašno. A kada sam shvatila da više ne mogu tako da se guram, počela sam da vozim bicikl sa violinom na leđima prvo par godina do muzičke u centar, a potom na Akedemiju do Petrovaradinske Tvrđave.* *Sećam se da mi je uvek bilo hladno, na putu do škole i nazad, tata se trudio da kompenzuje u tom smislu da imamo da jedemo i pijemo, ali nije bilo para za novu violinu i za gudalo... lepila sam žabicu superlepkom i dan danas sviram na istom gudalu koje sam lepila superlepkom!!* *Mama je pravila čokoladu i karamele jer nije bilo para da se kupe slatkiši. Nije bilo slatkiša, a tata bi kupovao po tri banane za mene i brata.* **Bombardovanje 1999.** *Onda je došlo bombardovanje, srušeni su mostovi preko Dunava, pa smo išli skelom u Petrovaradin, na Tvrđavu na nastavu. Ja sam išla biciklom sa Novog naselja do skele, zatim sam čekala skelu, pa bicikl na skelu, onda biciklom gore na Akademiju. Sat i po vremena trebalo mi je da stignem od kuće na Akademiju (kao od Beograda do Novog Sada autobusom), u tom putu sam se smrzavala i sa smrznutim prstima i ukočenim rukama od bicikla išla na čas violine... još i grejanje nije baš uvek radilo, tako da to nije išlo u prilog ovim mojim zdravstvenim problemima sa mišićima i zglobovima.* *Inače nam je svakodnevica bila stresna: Vladimir je tad živeo na Limanu pored Mornarice (njegova zgrada tačno gleda na Mornaricu). Meni je to bilo užasno! Svaki dan se čekalo da bombarduju kasarnu. I oni su čekali, i stalno su bili u atomskom skloništu a ne u stanu. Sećam se da tada nisu išli gradski autobusi, pa smo se nalazili u Futoškom parku, koji nam je bio negde na sredini puta između Limana i Novog naselja (dolazili smo peške).*
Mirjana (1980)	*Nisam osetila krizu devedesetih, zato što su naši roditelji od našeg detinjstva štedeli, to su generacije koje su uvek štedele. Kada je počela kriza, tata je otvorio kafić, počeo je privatno da radi jer je u fabrici kablova bilo sve manje posla. Mama je imala platu, radila je u Zdravstvenom centru kao blagajnik. Njena plata je bila dovoljna otprilike za neke osnovne potrebe, a to što je tata zarađivao u kafiću je bilo za školovanje. Više je išlo na moju sestru, koja je bila u Beogradu da se plaća kirija. Cena mog internata je bila baš pristupačna. Džeparac sam dobijala, ali ga nisam trošila jer sam bila povučena i stidljiva i nisam izlazila u grad.* **Bombardovanje 1999.** *Dan kada je krenulo bombardovanje, mama mi je javila: – Pakuj stvari i dolazi kući, najavili su! Mama inače nije bila paničar, ali na njen takav poziv sam odmah sela u bus, došla kući i kako sam ja stigla u Jagodinu, recimo pola osam uveče, u osam su bombardovali Novi Sad i taj most su baš bombardovali, tu gde je ta kućica gde sam stanovala. Ono što je najgore u svemu što je nakon tog bombardovanja Varga otišao u Mađarsku. Bilo mi je jako žao što više nije tu jer mislim da bih još više postigla.*

Ime žene	Rečenice žene o devedesetim godinama
Dragana (1983)	*Sve u svemu, moje detinjstvo je zaista bilo lepo i pored svih tih ružnih nekih stvari koje su se dešavale u državi i u društvu početkom devedesetih godina, kad sam ja imala samo sedam godina. Moja porodica je u stvari bila pravi stub, roditelji su nas štitili koliko god su mogli da ne budemo svesni toga, stvarali ambijent da je sve u redu. Trudili su se da ne osetimo besparicu. Snalazili su se čak i za kupovine instrumenta, nisu želeli da osetim nemoć, nego da nastavim da radim ono što volim, da me materijalne okolnost ne sputavaju.* *Počeci osnovne škole su bili malo zatvoreniji u tom smislu da smo bili ograničeni generalno i u državi. Tada sam bila mala pa nisam možda do te mere osetila tu tugu i sve to što nas je zadesilo, i tu nemoć roditelja, pogotovo u tom momentu da nas podržavaju i dalje guraju u svemu čime smo se bavili i da se angažujemo još više u daljem obrazovanju. Sad to negde doživljavam na drugačiji način i vidim koliko smo u detinjstvu, nažalost, na više načina bili osakaćeni.*
Iva (1985)	*Bilo je baš baš lepih trenutaka iako sam odrastala u ta strašna vremena kada se nije imalo ništa. Pamtim da su roditelji imali po dve marke platu i da su trčali kad dobiju platu do pijace da kupe te marke i da meni ništa nije bilo tu jasno. Sećam se novčanica sa bezbroj nula, svaki dan neke drugačije koje su vredele sve manje. Sećam se i perioda kad nismo imali uopšte dovoljno novca za neke najosnovnije ljudske potrebe... ipak, tada su se ljudi više družili, bili su više okrenuti jedni drugima, pravila se zimnica. Veliki broj ljudi se okupljalo u našoj kući i u tom dvorištu. Kad su bile restrikcije, išli smo od jednih do drugih u zavisnosti ko je imao struje.*

U toj deceniji devedesetih raspon starosti muzičarki je bio od 38 do 7 godina, što znači da se taj period istorijski i vremenski različito odrazio na odabrane žene.

Postoji čitav dijapazon njihovih odgovora dat u Tabeli 11.

Neke su izbrisale iz sećanja taj ružni period:

- *Pa ne sećam se kao nekog jako ružnog vremena, nego prosto sam izbrisala sve te ratove i sve te užase, izbeglice, te jadne ljude koji su dolazili ovamo i koje smo imali prilike da vidimo i da živimo sa njima ... taj deo sam sam izbacila i to je valjda neka nesvesna odbrana od svega toga. (Jelena, 1974)*

Neke se, međutim, sećaju kako je izgledala svakodnevnica krize:

- *Meni je bila strašna ta inflacija! Strašno je to da moram da odaberem između sapuna i dezodoransa! To što ujutru nešto mogu da kupim, a uveče već ne mogu s tim istim parama. Strašno mi je bilo što roditelji nisu mogli više da me školuju, a u društvu je opšta psihoza nezadovoljstva... (Radojka, 1972)*

Iz inventara onoga što je svakodnevica doznajemo o teškoćama sa kojim su se svakodnevno susretale, među kojima je jedna bila i nedostatak goriva:

- *A mi smo morali da razmišljamo čak i kako doći do Zrenjanina – bio je sistem vožnje kolima par-nepar[20] za gorivo, pa inflacija, strašno... (Ibojka, 1954)*
- *Gradski autobusi su išli jako retko, sećam se da sam sa violinom na leđima visila na vratima autobusa, što mi je bilo strašno. A kada sam shvatila da više ne mogu tako*

20 Par-nepar jeste sistem štednje goriva, postavljen od strane tadašnje Vlade SFRJ u prvoj polovini 80-ih godina prošlog veka. Određenim danima u nedelji su mogli da voze vlasnici automobila sa registarskim tablicama koje su se završavale parnim brojem, a drugim danima oni sa neparnim.

da se guram, počela sam da vozim bicikl sa violinom na leđima prvo par godina do muzičke u centar, a potom na Akedemiju do Petrovaradinske tvrđave. (Arabela, 1978)

Svakodnevna promena vrednosti novca takođe je nekima ostala u svesti:

- *Sećam se novčanica sa bezbroj nula, svaki dan neke drugačije koje su vredele sve manje. (Iva, 1985)*

Nedostatak različitih namirnica, sasvim očekivano, ostao je pre svega u sećanju muzičarkama koje su zbog svojih godina devedesetih i te kako bile svesne svega što se oko njih događa:

- *Sećam se kad odem u prodavnicu, prazni rafovi i čitav red samo boce sirćeta ili nečega što ti ne treba. Stajanje u redu za šećer, brašno, ulje, deterdžent... jao kad se setim deterdženta od domaćeg sapuna... (Ibojka, 1954)*

Činjenica je da su se sve muzičarke suočavale sa nekim od problema i da su ga na ovaj ili onaj način prevazilazile, ali da gotovo nijedna nije zažalila što nije otišla iz zemlje, mada su neke imale tu ideju. Izazov odlaska je preteško breme i odlazak u neizvesno sa kojim većina muzičarki nije želela da se uhvati u koštac, naročito u onim situacijama u kojima nije postojala mogućnost da se u drugoj sredini bave svojom profesijom. U toj situaciji je zapravo prevagnula odluka da baviti se profesijom, pa makar to bilo i u tako krizno vreme, ima više smisla nego baviti se bilo čim drugim u neizvesnoj situaciji van zemlje.

- *Pitanje je i lične hrabrosti da li zakucati na vrata negde u inostranstvu i odvojiti se od kuće? Ja lično nisam imala tu vrstu hrabrosti, niti dileme, zato što sam bila vezana detinjstvom i uspomenama za Novi Sad. Tada nije dolazilo u obzir da ja, kao žensko dete i jedinica, odem negde u inostranstvo gde je potpuno nepoznato i negde gde sam svuda građanin drugog reda (na neki način). (Dušica, 1966)*

Očigledno je, zapravo, da se čak i u teškim situacijama nađe znatan broj dobrih ljudi koji na ovaj ili onaj način pomažu svojim bližnjim. Muzičarke su se uglavnom oslanjale na svoje roditelje:

- *Oboje smo radili, živeli smo kod njegovih roditelja, da smo bili podstanari, ne znam kako bi izdržali finansijski. Moji roditelji su nas pomagali, pre svega u hrani jer su sa sela. (Ibojka, 1954)*
- *E, kad su došla teža vremena inflacija, izbeglice, rat... i meni je bilo kao i svima. Moji su odvajali bukvalno ‚od usta' za moje školovanje i smeštaj u Novom Sadu. Kada sam počela da studiram, morala sam naći privatan smeštaj, i uglavnom sam bila smeštena kod nekih žena po sobicama. To je trebalo sve finansirati. (Radojka, 1972)*

Nekoliko njih je reklo da su im pomagale neke druge žene:

- *Uglavnom, imala sam sreće što sam na Ribljoj pijaci uvek mogla od pouzdanih žena da kupujem domaće mleko i sir, nisam morala za to da stojim u redu... (Ibojka, 1954)*

- *Već je bio septembar kad sam na jednom koncertu srela Jutku čelistkinju, koja mi je rekla da traže nekoga, treba im za violinu i za čitanje orkestarske literature. Neko je sigurno morao da kaže nešto za mene, bila sam i učenica škole, i sutradan kad sam otišla, uspela sam da se zaposlim. (Mirjana, 1970)*

Na pitanje zašto su ostale, mogli bismo odgovoriti da su uglavnom sve već bile zaposlene, mada su plate bile veoma niske, ali su imale mogućnost da sviraju, što je mnogima od presudnog značaja.

- *Moja starija sestra je žudela za inostranstvom, a ja sam tamo bila bolesna za kućom. Meni su toliko nedostajali moji prijatelji i roditelji i uopšte ova sredina kakva god da je ... moja je. (Jelena, 1974)*

Osim toga, neke su upravo tih godina zasnivale brak ili su nameravale da trajnu vezu pretvore u brak, što je razlog više da se ostane u zemlji.

S druge strane, pojedine, one mlađe, tek su upisale studije, ili bile na drugoj, trećoj ili završnoj godini studijia, nadomak tako željene diplome, pa je to bio razlog ostanka. Muzičarke uglavnom govore o teškoćama vezanim za profesiju.

- *Pa, na primer, nismo imali para za žice. Preko leta, pre mature, ta kriza kad je počela, radila sam u kafiću, konobarisala i sve pare koje sam skupila sam dala za svoje prve solističke žice koje koštaju oko trista evra, jer sam imala samo orkestarske žice. To mi je bilo potrebno zbog diplomskog ispita, zbog prijemnog na Akademiju. (Olivera, 1975)*

Nijedna, međutim, ne govori o ratnim sukobima, paravojnim jedinicama ili nečem što je na bilo koji način povezano sa stvarnim ratom, o kom su mediji stalno izveštavali. Jedna je pomenula da je njen brat bio u vojsci u Ljubljani kada su počeli neredi u Sloveniji:

- *Ono što je bilo najzastrašujuće u celoj toj priči, da je moj brat baš devedesete godine bio u vojsci u Ljubljani. Kada su počeli neredi u Sloveniji,desetak dana nismo znali ništa o njemu. (Judit, 1969).*

Bez obzira na sve teškoće u sećanju ostaju i pozitivne strane situacije u koju su svi gurnuti:

- *Sećam se i perioda kad nismo imali uopšte dovoljno novca za neke najosnovnije ljudske potrebe... ipak, tada su se ljudi više družili, bili su više okrenuti jedni drugima, pravila se zimnica. Veliki broj ljudi se okupljalo u našoj kući i u tom dvorištu. Kad su bile restrikcije, išli smo od jednih do drugih u zavisnosti ko je imao struje. (Iva, 1985).*

- *Zaključujem da je kriza na našim prostorim devedesetih godina XX veka negativno uticala na sve aspekte društva, a u velikoj meri i na kulturu i umetnost. Veliki broj muzičkih umetnika i umetnica je napustilo zemlju u tom periodu. Muzičarke iz ovog istraživanja su bez obzira na poteškoće i mogućnosti da napuste zemlju ipak odlučile da ostanu. Razlozi su kod svake umetnice različiti, ali je njihov ostanak u velikoj meri obeležio razvitak izvođaštva na gudačkim instrumentima na teritoriji Novog Sada i Vojvodine.*

3.3.5. Brak

Privatna sfera muzičkih umetnica: brak, porodica, deca

Vladajući je stav, čak i kad postoje neretki suprotni primeri, da žena treba da se odrekne braka i porodice ukoliko želi da napreduje u karijeri. Stoga sam rešila da ovaj stav proverim na primeru muzičarki koje izvode muziku na gudačkim instrumentima.

Miranda Kik (Kiek) se pita: „Da li postoji seksizam u simfonijskim orkestrima? Ili je deficit žena samo istorijska slučajnost" Većina orkestara (uključujući i Londonski simfonijski orkestar) – donekle očekivano imajući u vidu položaj žena u njima na koji sam se ranije osvrnula – javno se pridržava drugog objašnjenja, smatrajući manjak žena istorijskim faktorom koji se sada menja. Sa time se slaže i Natali Švabe (Natalie Schvaabe), flautistkinja orkesta Radio Bavarske. Ona odnos 3:1 koji u njenom orkestru postoji u korist muškaraca – takođe pripisuje istorijskim okolnostima. To je, zapravo, po njenom mišljenju značilo da su u momentu zasnivanja porodice žene automatski odustajale od svojih karijera. Ipak, ona tvrdi da se tokom proteklih 10 godina počela zapažati ključna promena. Naime, ne samo da je zaposlena majka postala uobičajen deo nemačkog društva već je sada postalo 'savršeno društveno prihvatljivo' za roditelje oba pola da uzmu roditeljsko odsustvo za vreme orkestarske turneje. Ipak, iako to može biti društveno prihvatljivo, finansijski svakako nije budući da je takvo odsustvo neplaćeno. Iz tih razloga i Berlinska filharmonija, koja je jedan od orkestara sa najviše godišnjih turneja, među zaposlenima ima samo 14% žena (Kiek, 2012). Jedna od njih je i hornistkinja Sara Vilis (Sarah Willis), čija izjava stoji na zvaničnom sajtu ove institucije: „Moj san se ostvario u septembru 2001. godine kada sam postala članica Berlinske filharmonije kao hornistkinja – i kao prva žena koja svira limeni duvački instrument."

S druge strane, ohrabrujuća činjenica je da omladinski orkestri danas u svetu već imaju podjednak broj muškaraca i žena. Autorka teksta spominje primer skandinavskih zemalja, gde se probe orkestara organizuju za vreme školskih obaveza dece a turneje se nikada ne planiraju za vreme školskih praznika. Problem sa uvođenjem ovog sistema i drugde jeste to što je većina muzičarki u Evropi protiv njega jer smatraju da bi on ugrozio kvalitet orkestra (Kiek, 2012).

Rodne studije donose nove podatke o ženama u različitim profesijama (u politici Dijana Subotički, u nauci Svenka Savić, u nauci u dijaspori Maja Sedlarević, u novinarstvu Smiljana Milinkov), od kojih je jedna i muzička (o kompozitorkama Nataša Kostadinović, o violistkinjama Ana Klem Aksentijević). Nažalost, zbog nedovoljnog broja radova još ostaje da se utvrdi kakav je odnos između profesije, roda i izgrađivanja identiteta u muzičkoj umetnosti, što je jedan od zadataka i ovog rada.

Većina odabranih muzičarki su porodične osobe: njih 16 su u braku, dok četiri nisu ostvarile bračnu zajednicu. Bez obzira na brojne predrasude da izvođačke umetnice treba da se odreknu braka i porodice, umetnice sa naših prostora uspevaju da usklade svoju karijeru sa porodičnim životom.

Tabela 10: Brak

Red. br.	Ime	Godina rođenja	Bračni status	Godina sklapanja braka/veze	Profesija partnera	Komentar
1.	Ibojka	1954.	Udata	1984. 30 godina	Diplomirani ekonomista	*Po završetku Akademije (već sam radila u školi) upoznala sam mog sadašnjeg muža. Tu u stvari počinje 'ljubavni' život.*
2.	Monika	1964.	Udata	1991. 27 godina	Dipl. muzičar – violinista	*Ispostavilo se da je moja i najveća ljubav postao muž, isto iz muzičke branše.*
3.	Iboja	1966.	–			*Nije da nisam želela, ali nisam srela osobu sa kojom zajednički imamo želju da se venčamo. Možda sa dva-tri muškarca sa kojima sam ja želela da ostanem, ali džabe kad oni nisu imali to u glavi.*
4.	Dušica	1966.	Partnerska zajednica	2000. 34 godine	Radnik	*Ali ja sam srećna, zato što imam već petnaestu godinu pored sebe moga Miroslava (zvanog Buca od milošte), tako da nemam ni potrebu da gledam okolo.*
5.	Tamara	1968.	Udata	1995. 27 godina	Etnolog	*Ja sam dugo bila u braku sa čovekom koga sam upoznala baš kroz hor i u crkvi i onda smo se razišli pre tri godine. Nismo se razveli, ali smo se razišli, jednostavno nije moglo dalje da funkcioniše.*
6.	Judit	1969.	Udata	1995. 26 godina	Dipl. muzičar – violista	*Svirali smo zajedno u Kamerati i tu se i rodila ljubav, ali nije samo orkestar bio u pitanju već je sam taj prvi susret još na prijemnom ispitu bio nekako upečatljiv.*
7.	Mirjana	1970.	Udata	1997. 26 godina	Menadžer	*Nije se on zapravo pojavio, jer se mi znamo od detinjstva.* *Izgradili smo jedno predivno prijateljstvo bez ikakvih obaveza, nekad se nismo viđali mesecima.*
8.	Radojka	1972.	Udata	2005. 33 godine	Pevač u horu Opere SNP	*Moj muž i ja smo se znali sa proba u Operi, mnogo pre nego što smo se počeli zabavljati.* *... Potrefilo se da želimo iste stvari i da smo shvatili da možemo da budemo ono što i jesmo, kad smo zajedno.*
9.	Sanja	1972.	–			
10.	Jelena	1974.	Udata	2002. 28 godina	Diplomirani glumac	*Mogla bih proceniti da je to 'haotičan' brak u smislu organizacije i radnog vremena – proba, predstava, tezgi.... kako mi kažemo umetnici, ali tu smo mi. Nama svaki dan počinje pitanjem: – A šta ti imaš danas?*

Red. br.	Ime	Godina rođenja	Bračni status	Godina sklapanja braka/veze	Profesija partnera	Komentar
11.	Aleksandra	1975.	Udata	2004. 29 godina	Elektrotehničar	*Ja sam Milana, kad bolje pogledam, privela oltaru. (smeh). Zajednički život smo započeli u jednom iznajmljenom nenameštenom stanu i uživali smo u sređivanju svog gnezda.*
12.	Svetlana	1975.	Udata	2001. 26 godina	Mašinski tehničar	*Zabavljali smo se i to je postalo ozbiljno i onda sam imala razlog više da ostanem u Novom Sadu.*
13.	Timea	1975.	–			*Retko možeš imati sve, i karijeru i dete i ljubav... Naravno da bih volela da imam svoju porodicu, mada znam da me sad već vreme jako ograničava, ali porodica ne znači neminovno deca.*
14.	Ana	1975.	Udata	2007. 32 godine	Poljoprivredni inženjer	*I na svirci smo se mi jedno drugom ispovedali o bračnim (razvedenim) iskustivma, i, da skratim, on je mene pitao: – Oćeš da se udaš za mene i da rodiš petoro dece? Ja sam rekla: – Hoću da rodim neću da se udajem, dosta mi je udaje. To je tako krenulo to veče.*
15.	Jovanka	1975.	Udata	2004. 29 godina	Dipl. muzičar – kontrabasista	*Shvatio je da sam ja žena njegovog života. Ja sam u njega možda gledala onako kao u klinca jer je on mlađi od mene godinu dana, na fakultetu je bio čak dve generacije iza mene.*
16.	Olivera	1975.	Udata	2003. 28 godina	Dipl. muzičar – violončelista.	*Damir je mislio da on nije dobro čuo, pa je mislio da sviram čelo. Bilo mu je jako interesantno što sviram kontrabas. Upoznali smo se sticajem okolnosti, stanovali smo zgrada do zgrade i posle orkestra smo se vraćali kući zajedno i tako smo počeli da se družimo i, eto, stvorila se ljubav.*
17.	Arabela	1978.	Udata	2007. 29 godina	Dipl. muzičar – solo pevač.	*Vladimir mi je prvi momak, ja sam njemu prva devojka, a počeli smo da se zabavljamo na prvoj godini studija.*
18.	Mirjana	1980.	Udata	2006. 26 godina	Dipl. muzičar – pijanista.	*Đorđa sam upoznala kada sam počela da radim u Sremskoj Mitrovici. On je klavirista, rodom iz Rume, takođe je novosadski đak, ali je išao sa generacijom dve godine iznad mene i nikada se nismo sreli, što je jako interesantno.* *Bila je to ljubav na prvi pogled, bar za mene.*
19.	Dragana	1983.	–			*Nisam se udavala do sada, a imam ogromnu želju za tim...*
20.	Iva	1985.	Partnerski odnos	2012. 27 godina	Student	*Imam dvadeset devet godina, nisam udata i pre par godina sam donela odluku da se ne udajem.* *... Čini mi se da institucija braka danas nema dovoljno veliku težinu da bih ja želela da budem deo toga.*

U proseku odabrane muzičarke su stupile u brak oko svoje tridesete godine.

Ukupno osam umetnica za bračnog druga ima osobu koja je blisko povezana sa muzikom, a njih 12 je odabralo one koji su druge profesije, što nije neočekivan podatak ako se imaju u vidu podaci u pojedinim kolektivima u akademskoj sferi.

Što se tiče školske spreme, od 14 muzičarki, partneri njih šest imaju istu školsku spremu, diplomu visokoškolske institucije, dok partneri preostalih osam imaju nižu školsku spremu (srednja škola). Nijedna umetnica nije udata za muškarca sa višom školskom spremom. Pretpostavka je da niža školska sprema rezultuje i nižim primanjima, što znači da se muzičarke ne uklapaju u statističke podatke, kakav je sledeći: „Muškarci češće obezbeđuju veći deo porodičnog budžeta. Najviše žena koje doprinose to čini do visine od 50% porodičnog budžeta, dok najveći broj muškaraca koji doprinose porodičnom budžetu to čini u visini od preko 50%. (Blagojević, 2013: 11).

„Među visokoobrazovanim muškarcima i ženama je učešće u porodičnom budžetu izjednačeno" (Blagojević, 2013: 11).

Na osnovu navedenih podataka zaključujem da je odabranim muzičarkama brak veoma važan. Ne smeta im niža školska sprema partnera, iz koje neretko proizilazi i manji materijalni doprinos kućnom budžetu. Sve odabrane muzičarke koje su u vezi u dugogodišnjem su braku ili partnerskom odnosu, što odudara od stereotipa da umetnice nisu sposobne za stabilne emotivne veze.

Zaključujem da bi se podaci o bračnoj zajednici odabranih muzičarki mogli interpretirati na više načina, ali svakako u interakciji sa drugim komponentama kao što je religijska pripadnost ili nacionalno opredeljenje. Pokazuje se da one koje su rekle da su vernice bračnu zajednicu ostvaruju doslednije. Otuda ne znamo da li je takva odluka posledica religijskog uverenja ili je pak vizije ostvarivanja sopstvene karijere. Čini se da je muzičarkama pre svega na prvom mestu profesionalni identitet, a ostali se usklađuju sa ovim u meri u kojoj je to moguće i to shodno: kontekstu (npr. period ratova 90-ih), zdravstvenom stanju ili nekim drugim komponentama.

3.3.6. Deca

I među ženama i među muškarcima porodica ima centralnu vrednost, i ona je važnija od posla. Posao se vidi pre svega kao nužnost za opstanak u profesiji, dok je ideja o samoaktualizaciji kroz posao i karijeru u velikoj meri osujećena visokom nezaposlenošću i niskim nivoom korišćenja ljudskih potencijala, zaključuje Blagojević (2013: 4).

Dok je 2006. godine čak 84% ispitanica izjavljivalo da roditelji sve treba da čine za dete, to sada izjavljuje 66% ispitanica (Blagojević, 2013: 8). „Da su 'deca smisao života', slažu se ili se veoma slažu 85% žena i 78% muškaraca" (Blagojević, 2013: 13).

Od 20 odabranih muzičarki njih 14 ima decu, od čega njih pet imaju jedno dete, njih sedam – dvoje dece, a njih dve troje. Decu su rađale u proseku u 30. godini života.

Tabela 11: Deca

Red. br.	Ime	Godina rođenja	Bračni status	Deca	Komentar	Majčinstvo i profesija
1.	Ibojka	1954.	Udata	Tamaš (1985), Klara (1988)		*Tako da moje radno mesto nije uopšte trpelo zbog dečijih bolesti, ni dana nisam išla na bolovanje zbog dece.*
2.	Monika	1964.	Udata	Renata (1995), Kristina (1999)	*Hteli smo decu od početka... ...ona se rodila prvog jula, a bombardovanje je bilo gotovo osmog juna, to se sećam kao danas. Bila sam u Novom Sadu, nisam bila ni u kakvim skloništima, evo živim na četrnaestom spratu blizu mostova, strašno!*	
3.	Iboja	1966.	Neudata		*Što se tiče i dece, ja sam imala period kad sam imala tridesetak godina da sam želela, ali nije bilo odgovarajućeg muškarca koji to isto želi.*	
4.	Dušica	1966.	Partnerski odnos		*Jedino što nemamo dece, a to je bila moja prećutna odluka, tako se desilo. Ali nije mi žao!*	
5.	Tamara	1968.	Udata, ne živi sa mužem		*Nismo mogli prirodnim putem da dobijemo dete i onda je usledilo oko deset godina u mojim tridesetim, mučenja, finansijskog davanja i medicinskih raznih intervencija. Jedna uspela trudnoća koja se u petom mesecu prekinula, posle još tri-četiri, više se ni ne sećam broja tih vantelesnih oplodnji. To je jedna jako teška procedura, potiče iz velike želje da se ima dete.*	
6.	Judit	1969.	Udata	Irena (1995), Katarina (2000)	*Taj trenutak kada sam ja na ultrazvuku na ekranu videla svoju bebu, koja je bila baš u tom trenutku jako živahna, taj trenutak mi je dao snage da se borim.*	
7.	Mirjana	1970.	Udata	Ilija (2001), Igor (2003) – rođen sa Daunovim sindromom, živi u domu Kolevka u Subotici, Nikola (2005)	*Mi smo morali da donesemo po roditelje verovatno najtežu odluku, a to je da dete pošaljemo u dom. ... to je jedan od najtežih oblika Daunovog sindroma.*	
8.	Radojka	1972.	Udata	Selena (2010)	*Kao starija trudnica nisam imala nikakvih problema. Čak se nisam ni ugojila. Porođaj je bio duži, deset sati je trajalo i bilo mi je mučno, ali i to je prošlo.*	

Red. br.	Ime	Godina rođenja	Bračni status	Deca	Komentar	Majčinstvo i profesija
9.	Sanja	1972.	Neudata	Teodora (2008)	*Prvih šest meseci nije ništa spavala, puno je plakala, naročito noću, i zbog grčeva i zbog upale uha... Roditelji su mi i tada bili baš od pomoći.*	
10.	Jelena	1974.	Udata	Maša (2003), Maksim (2005)	*Onog momenta kad sam dobila prvo dete, shvatila sam da više nisam ja centar sveta, nego je to moje dete i da prosto moram da čuvam sebe zbog tog deteta.*	*Ja sam odmah radila nakon porođaja, kao što sam rekla, i mislim da je to kod nas umetnica očekivano.*
11.	Aleksandra	1975.	Udata	Ognjen (2008)	*Znajući dosta o maloj deci, obzirom da sam čuvala i bila jako vezana za brata, koji je osam godina mlađi od mene, jako me je privlačilo da postanem majka. To sam htela da obavim u ranijem dobu, ali nekako nisam zbog školovanja, a i znala sam da sve ima svoje vreme.*	*S tim što sam ja upala u jednu turneju koju smo imale po Vojvodini i gde god sam mogla, vodila sam dete sa sobom. Podoji su bili između probe i nastupa, a kad nisam mogla, izmuzavala sam se kod kuće da bi mu dali moje mleko, a posle bih se izmuzavala i tamo pred nastup i tako.*
12.	Svetlana	1975.	Udata	Dane (2003), Lazar (2005), Jelena (2014)	*Meni je bilo jako teško pošto je Lazar bio mali, nisam bila spremna da ga pustim u vrtić tako malog, ali jednostavno nije bilo izbora.*	*Ispite i prve i druge godine magistarskih studija sam davala trudna. Čak sam se spremala da dam i taj završni ispit ali mi je doktor zabranio zato što sam dobila kontrakcije pre vremena. Nisam mogla da sedim dok vežbam, a ni da stojim, to je bio problem.*
13.	Timea	1975.	Neudata			
14.	Ana	1975.	Udata (drugi brak). Prvi brak bez dece.	Iva (2007) – živela 11 dana Jakov (2009)	*Ja ne verujem u majčinske instinkte i takve stvari, ali kad sam došla da je vidim, kad su me pustili iz bolnice, to je bilo negde šesti, sedmi dan. Kad sam nju videla, ja sam znala da ona neće preživeti. Dvadeset trećeg, dan pre toga, tu noć su srčani tonovi potpuno bili slabi i oni su mi hitno u četiri sata ujutru su mi uradili carski rez. Jakša je rođen sa kilu i devetsto i rekli su da je bio poslednji momenat. Nikad nikakav problem s njim zdravstveni posle toga.*	*Posle rođenja Jakova mi svi kažu da bolje sviram da imam bolju energiju na sceni i emotivno bolje proživljavam muziku. Ja ništa od toga nisam primetila.*

Red. br.	Ime	Godina rođenja	Bračni status	Deca	Komentar	Majčinstvo i profesija
15.	Jovanka	1975.	Udata	Ivana (2004), Pavle (2007)	*Kad sam dobila Ivanu, ja sam prvih godinu dana bila u šoku. Uopšte nisam očekivala da će se tolike stvari svaliti na mene, bila sam očajna, ja sam bila najgora majka na svetu...* *Pavlu sam stvarno bila divna majka i baš sam ponosna! On nije zaplakao nijednom, zato što sam tačno znala kad će biti gladan, kašica mu je već bila spremna.*	*Divan je osećaj svirati sa bebom u stomaku! Meni je kvartet značio kao neki beg od te prve godine kad sam bila skroz šokirana jer se nisam tu dobro ni osećala ni snalazila, ali je bilo idealno jer imaš probu, ne znam, dva-tri sata i vidiš se sa svojim drugaricama, ispričaš se, izjadaš se, obaviš profesionalni deo i to je taman koliko možeš da fališ od kuće da se ne sruši sistem oko dojenja i svega.*
16.	Olivera	1975.	Udata	Leon (2005), Lejla (2009)	*Obe trudnoće sam želela i moram priznati da mi je to opsesija: deca su mi na prvom mestu pa sve ostalo.*	*Prvu trudnoću sam teško nosila, nisam smela da sviram kontrabas, pila sam tablete imala sam baš neku poteškoću što se tiče sviranja: baš usred predstave mi je pozlilo, morala sam da idem u Betaniju i onda mi bilo zabranjeno da sviram. Rečeno mi je da je moj stomak rezonantna kutija koja prenosi vibracije detetu i da to ne valja...*
17.	Arabela	1978.	Udata	Lana (2008)	*Ona je prvo dete u obe porodice tako da su nam sa te strane roditelji baš pomogli. Ogromna briga, prvo unuče, pa svi su tako bili u nekoj euforiji.*	
18.	Mirjana	1980.	Udata	Elena (2007), Filip (2009)	*Mnogo obraćamo pažnju na ishranu dece, kupujemo voće i povrće kod onih baka i deka u Mitrovici koji gaje povrće u svojim baštama.*	
19.	Dragana	1983.	Neudata		*... jedva čekam da se ostvarim i kao majka, što je negde i prirodno za naš ženski pol.*	
20.	Iva	1985.	Partnerski odnos		*Želim da imam porodicu, volela bih da jednog dana imam decu i mislim da bih se zaista lepo osećala da podarim nekom život, da vaspitavam decu i da uživam u njima...*	

Nijedna muzičarka pak ne smatra da joj je majčinstvo ugrozilo karijeru, većina njih je svirala neposredno pre, posle ili tokom trudnoće:

- *Ja sam odmah radila nakon porođaja, kao što sam rekla, i mislim da je to kod nas umetnica očekivano. (Jelena, 1974)*
- *Divan je osećaj svirati sa bebom u stomaku! (Jovanka, 1975)*

Samo su dve muzičarke imale problema sa sviranjem tokom trudnoće.

- *Ispite i prve i druge godine magistarskih studija sam davala trudna. Čak sam se spremala da dam i taj završni ispit, ali mi je doktor zabranio zato što sam dobila kontrakcije pre vremena. Nisam mogla da sedim dok vežbam, a ni da stojim, to je bio problem. (Svetlana, 1975)*
- *Prvu trudnoću sam teško nosila, nisam smela da sviram kontrabas, pila sam tablete, imala sam baš neku poteškoću što se tiče sviranja: baš usred predstave mi je pozlilo, morala sam da idem u Betaniju i onda mi bilo zabranjeno da sviram. Rečeno mi je da je moj stomak rezonantna kutija koja prenosi vibracije detetu i da to ne valja... (Olivera, 1975)*

Muzičarka koja je bila trudna tokom bombardovanja tu situaciju doživela je veoma traumatično.

- *... to je bila devedeset deveta godina kad su nas bombardovali, ja sam najveći deo trudnoće provela u toj atmosferi: ona se rodila prvog jula, a bombardovanje je bilo gotovo osmog juna, to se sećam kao danas. Bila sam u Novom Sadu, nisam bila ni u kakvim skloništima, evo živim na četrnaestom spratu blizu mostova, strašno! Sećam se ko danas, neki zemljotres je bio najstrašniji tokom bombardovanja i ja mislim da na Kristinu i dan-danas ima uticaja kada je grmljavina. (Monika, 1964)*

Imajući u vidu ovakav stav žena prema deci, ne čudi podatak da: „Žene provode mnogo više vremena od muškaraca u aktivnostima vezanim za gajenje dece (dva puta više), u kućnim poslovima (4,3 puta više), kao i u negovanju starih, bolesnih i dece (2,7 puta više)" (Blagojević, 2013: 11).

Nažalost, u korpusu odabranih muzičarki, tri su imale tragična iskustva sa decom.

- *Ja sam patila, ja sam mislila da ću umreti. E, oni su onda shvatili da tu pomoći nema, da moraju spašavati mene, a dete ne mogu. I onda su nam rekli, u stvari moj tata je došao. Pa deco, i Zoran je bio, i rekao je: – Deco, morate se odreći ovog deteta. Kad sam nju videla, ja sam znala da ona neće preživeti. Zoran se jako vezao za nju zato što je išao svaki dan. On se nadao, a ja sam videla da ne može, to je strašno videti. To ovoliko malo, i te cevi, i toliko je ličila na Zorana. I jedanaesti dan kad smo išli da je vidimo, onda su nam rekli da je umrla. Bilo je jako teško. (Ana, 1975)*
- *Jedna uspela trudnoća koja se u petom mesecu prekinula, posle još tri-četiri, više se ni ne sećam broja tih vantelesnih oplodnji. To je jedna jako teška procedura, potiče iz velike želje da se ima dete. Nije mi problem o tome da pričam, dosta mi je tužno,*

pošto se još uvek sa ovih svojih četrdeset godina nisam sa time pomirila. Osećam jaki instinkt materinski i jaku želju da imam porodicu, ali mi se to jednostavno nije desilo i nije mi se dalo. Ne mogu da kažem da se nisam trudila, jako sam se trudila. Četiri-pet vantelesnih oplodnji su pokazale koliko je to bilo ulaganje i emotivno, i materijalno, i psihičko, i vremensko. Ko to nije prošao, ne zna. (Tamara, 1968)

- *Činjenica je da možda ne bismo tako brzo dobili treće dete da se nije rodio Igor sa Daunovim sindromom. Nije bilo nigde nikakve naznake, svi mogući pregledi su urađeni koji su trebali da se urade i sve je odrađeno zaista po proceduri i kako treba. To se zove skriveni Daunov sindrom.*
- *To je bio strašan period našeg života, zaista ubedljivo najteži. Ja se nadam da neće biti tako teško nikad više. Mi smo morali da donesemo po roditelje verovatno najtežu odluku, a to je da dete pošaljemo u dom. Nažalost, morali smo da suprotstavimo interese našeg Ilije (koji je rastao i obećavao kao klinac od dve godine, zdrav, prav i pametan) i Igora za koga nismo imali apsolutno nikakvu nadu.*
- *Nema tu pravog rešenja. Zapravo se nama svakog dana potvrđuje da je to bila prava odluka zato što će naš sin Igor sada u oktobru imati dvanaest godina i on jedino što zaista zna jeste da sedi. To je nivo bebe od nekoliko meseci. On ne zna da priča, niti pokušava, čak ni da guče, on ne zna da hoda, on ne zna sam da se hrani, on ne zna sam ništa. Ne zna čak ni u hodalici da se odgura ciljano do određenog mesta, to je jedan od najtežih oblika Daunovog sindroma. (Mirjana, 1971)*

Na osnovu navedenih podataka zaključujem da po pitanju broja dece kao i starosti u momentu dobijanja dece muzičarke ne odudaraju od proseka. Dakle, i ova komponenta identiteta negira predrasudu prema kojoj izvođačke umetnice moraju da se odreknu porodice zarad uspešne karijere. Zapravo, način života odabranih muzičarki dokazuje da je moguće uskladiti uspešnu izvođačku karijeru sa odgajanjem dece: najbolji primer za to na našim prostorima pokazuju muzičarke iz gudačkog kvarteta TAJJ, o čemu će više reči biti u poglavljima koja slede.

3.3.7. Jezik

Jezik je, osim što je sredstvo za izražavanje, i sredstvo za oblikovanje misli i stavova, te je, kako neko smatra, promena jezika kojim se govori put da se izađe iz patrijarhalnog modela razmišljanja. Jezik je nesumnjivo najmoćnije sredstvo komunikacije. Takođe, odličan je pokazatelj odnosa moći i kontrole, ali i potencijalno sredstvo diskriminacije.

Jezik se do sada definisao na različite načine u zavisnosti od teorijskog pristupa autora. U našoj sredini dominiraju definicije zasnovane na strukturalističkom pristupu i metodu, pa je prema njima jezik arbitrarni sistem zvukovnih simbola. „Jezik je isključivo ljudski i nenagonski metod saopštavanja ideja, osećanja i želja" (Sapir, 1992).

Najupadljivija osobina jezika pak jeste njegova univerzalnost te se on može definisati i kao „organizacija verbalnih znakova kojim vlada svaki pojedinac" (Bugarski, 1996).

Za jezičku kulturu neophodni su „preciznost, jasnost, razumljivost, jednostavnost, striktna, ali elastična normativnost, a uz to usklađenost jezičkog obrasca sa tipovima medija i tipovima teksta i poznavanja i poštovanja pravila komunikacije" (Jocić, 1997).

Govor predstavlja realizaciju jezika. On je skup „svih pojedinačnih ostvarenja jezika" (Bugarski, 1996) i auditivni sistem govornog simbolizma, čiji je „prvi elemenat za koji se može reći da 'postoji' – reč" (Sapir, 1992).

U Vojvodini postoji duga tradicija korišćenja dva i više jezika u svakodnevnoj komunikaciji, kao i tradicija istraživanja dvojezičnosti i višejezičnosti u službenoj i u privatnoj sferi, prevashodno ona proistekla iz višedecenijskog postojanja akademskih institucija u Novom Sadu, među kojima se u ovom domenu svojim značajem nesumnjivo ističe Filozofski fakultet. Razloga za ovu specifičnost ima mnogo, ali je prvi činjenica da se u Vojvodini govori šest različitih službenih (srpski, rusinski, mađarski, slovački, rumunski, hrvatski) i nekoliko neslužbenih jezika (crnogorski, romski, bunjevački, češki, ukrajinski i dr.), što je za teritoriju od 21.506 km^2, na kojoj živi 1.916.889[21] stanovnika, sve samo ne mali broj (Stanojević, 2014).

Maternji jezik, kom je u ovom delu istraživanja posvećena posebna pažnja, ne može se jednoznačno definisati. Tako, na primer, Tove Skutnab Kangas (1981), koja daje čitav niz definicija maternjeg jezika, smatra da se maternji jezik „često, pogotovo u kulturama gde se reč 'majka' pojavljuje u izrazu, podučava kao „jezik kojim govori majka" (Skutnabb Kangas 1981: 14), ali i da je maternji jezik „jezik koje dete prvo nauči" (Skutnabb Kangas 1981: 14). Osim toga, ova ga autorka definiše i kao jezik kojim osoba najbolje vlada i najbolje ga poznaje, pri čemu smatra da ova lingvistička definicija sposobnosti zvuči jednostavno i nenametljivo. Takođe, autorka navodi da bi sociolingvistički orijentisana definicija funkcije tog idioma opisala maternji jezik kao „jezik koji osoba najčešće koristi" (Skutnabb Kangas 1981: 15), ali i da je jedna od definicija ona sociopsihološka, po kojoj je „maternji jezik jezik sa kojim se osoba identifikuje", odnosno, „jezik kroz koji je osoba, tokom procesa socijalizacije usvojila norme i vrednosne sisteme jedne grupe" (Skutnabb Kangas 1981: 15).

U ovom momentu i sa aspekta interdisciplinarnosti rodnih studija, pitanje maternjeg jezika i njegove definicije otvoreno je na različite načine. Može se pretpostaviti da za izvođenje zaključaka, kada se u obzir uzima ovaj pojam, postoje različiti bitni elementi njegovog određivanja, poput toga koji je prvi jezik koji je osoba učila, potom onaj lične identifikacije sa nekim jezikom ili da je to jezik na kome neko najbolje komunicira i/ili jezik sa kojim drugi jednu osobu identifikuju. Pošto je samo definisanje maternjeg jezika slojevito, jasno je i da njegovo izučavanje nije ništa manje zahtevno. Fenomenu maternjeg jezika u rodnim studijama pak prilazimo kao jednom od obeležja identiteta žena u profesijama.

21 Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Republici Srbiji 2011. Prvi rezultati. Preuzeto sa zvaničnog sajta Republičkog zavoda za statistiku: http://popis2011.stat. rs/

Ono što još treba istaći, a što se ponekad previđa, jeste da jedna osoba može imati i dva maternja jezika, ili čak i više njih, kao i to da se maternji jezik može vremenom i menjati.

Nesporazume o važnosti i vrednosti maternjeg jezika danas kod nas analizira i problematizuje Svenka Savić, smatrajući da je jedna od komponenti definicije maternjeg jezika njegova važnost za razvoj nacionalnog identiteta i za homogenizaciju neke nacionalne zajednice, ali da ona nije jedina pa čak ni presudna: „Ako za razvoj i očuvanje identiteta postavimo u istu ravan očuvanje i razvoj maternjeg jezika, jezika struke i društveno angažovanog identiteta utisnutog u formu jezika, onda dobijamo različite odgovore u pojedinačnim praksama" (Savić, 2015).[22]

Cilj ovog dela rada stoga jeste da pokažem odnos prema korišćenju maternjih jezika i rodno osetljivog jezika kao osobine identiteta, na osnovu analize životnih priča diplomiranih muzičarki na Akademiji umetnosti Novi Sad.

22 Tekst o jeziku preuzet iz neobjavljenog rada mr Maje Sedlarević, predsednice Odbora za evropske integracije i međuregionalnu saradnju Skupštine AP Vojvodine predstavljenog na konferenciji Rodno osetljiv jezik i upotreba maternjih jezika, održane 25. septembra 2015. U skupštini AP Vojvodine u organizaciji ACIMSI Centra za rodne studije, Pokrajinskog zaštitnika građana – ombudsmana i Odbora za evropske integracije i međuregionalnu saradnju Skupštine AP Vojvodine.

Tabela 12: Maternji, strani jezik, jezik struke; rodno osetljiv jezik

Lično ime i godina rođenja	**Maternji:** **Strani:** **Osnovna komunikacija u široj zajednici:** **Smatra (ona i njena porodica):** **Odnos prema ROJ:**
Ibojka (1955)	Maternji: mađarski; Strani: ne govori strane jezike; Osnovna komunikacija u široj zajednici: srpski i mađarski; Smatra (ona i njena porodica): *U srednju školu sam išla na srpskom, i nije bilo strašno. Znali su da sam Mađarica, ali nije bilo posebnog tretiranja.* *Moja deca govore mađarski. Sin je završio srednju školu na maternjem jeziku. Ćerka je osnovnu završila na mađarskom, pa se posle u srednjoj upisala u školu u kojoj joj je srpski bio nastavni jezik. Ja mislim da osnovna škola treba da se završi na maternjem jeziku, ako se u kući koristi taj jezik, a drugi jezik se nauči usput. Ja sam imala tri-četiri godine kad sam kod tetke u Čenti naučila prve reči na srpskom, a to su bile psovke. Naučila sam ono što ne treba da znam na tom uzrastu...* *Desilo se, recimo, na Akademiji za vreme studija, na Sociologiji, bio je usmeni ispit. Nisam mogla da se izražavam baš kao prave Beograđanke, ali sam u suštini naučila sve što treba. Ipak mi je bilo malo teže.* Odnos prema ROJ: Ne koristi ROJ.
Monika (1964)	Maternji: hrvatski, rusinski; Strani: engleski; Osnovna komunikacija u široj zajednici: srpski; Smatra (ona i njena porodica): *Igrala sam i folklor i pevala u horu i pevala u ženskoj grupi i to baš uspešno i kao solista, kao mala sam snimala za radio – pevala na rusinskom, a učila sam u osnovnoj školi fakultativno rusinski jezik. Ali nismo kod kuće pričali sa mamom na rusinskom. Inače, sve razumem i mogu sad da slušam na televiziji rusinski program, znam da pročitam, ali ne govorim.* *Muž mi je čist Mađar, ćerke se izjašnjavaju kao Mađarice, po tati. Govore mađarski, rusinski ne, pošto ga ni ja nisam govorila.* *U kući međusobno razgovaramo srpski, a muž ponekad sa kćerkama mađarski.* Odnos prema ROJ: Koristi ga povremeno, ne dosledno.
Iboja (1966)	Maternji: mađarski; Strani: ne govori strane jezike; Osnovna komunikacija u široj zajednici: srpski i mađarski; Smatra (ona i njena porodica): *Imam jednog drugara koji me optužio, da kažem u znaku navodnika, da sam ja kosmopolita, pošto 'ijekam'.* Odnos prema ROJ : Ne koristi ROJ.
Dušica (1966)	Maternji: srpski; Strani: engleski; Osnovna komunikacija u široj zajednici: srpski; Smatra (ona i njena porodica): Nije govorila o maternjem jeziku. Odnos prema ROJ: Koristi ga povremeno, ne dosledno.
Tamara (1968)	Maternji: srpski; Strani: engleski; Osnovna komunikacija u široj zajednici: srpski; Smatra (ona i njena porodica): *Mamina familija je potpuno građanska: deda je bio sudija, baka je znala četri-pet jezika. Jedna baka mi je Mađarica, a druga je polu-Nemica, a dede su mi Srbi, jedan iz Banata, drugi iz Šumadije. Imam tu raznovrsnost u porodici, puno jezika se pričalo.* Odnos prema ROJ: Povremeno ga koristi, ne dosledno.

Lično ime i godina rođenja	**Maternji:** **Strani:** **Osnovna komunikacija u široj zajednici:** **Smatra (ona i njena porodica):** **Odnos prema ROJ:**
Judit (1969)	Maternji: mađarski; Strani: engleski; Osnovna komunikacija u široj zajednici: srpski i mađarski; Smatra (ona i njena porodica): *U porodici govorimo sa decom na srpskom jeziku, ćerke ne govore mađarski. Sa roditeljima govorim na mađarskom jeziku, išla sam u školu na mađarskom jeziku.* Odnos prema ROJ: Ne koristi ROJ.
Mirjana (1970)	Maternji: srpski; Strani: engleski; Osnovna komunikacija u široj zajednici: srpski; Smatra (ona i njena porodica): Nije govorila o maternjem jeziku. Odnos prema ROJ: Povremeno ga koristi, ne dosledno.
Radojka (1972)	Maternji: srpski; Strani: engleski; Osnovna komunikacija u široj zajednici: srpski; Smatra (ona i njena porodica): Majka joj je Rusinka, ali nije spominjala da li govori taj jezik. Odnos prema ROJ: Povremeno ga koristi, ne dosledno.
Sanja (1972)	Maternji: srpski; Strani: engleski; Osnovna komunikacija u široj zajednici: srpski; Smatra (ona i njena porodica): *Majka mi je Mađarica, ali ne govorim mađarski. Niko nas nije naučio. Mi smo krenule u školu na srpskom jeziku, sa decom u okolini smo govorili srpski, i sad vidim da je to šteta. Ako bude u školi ponuđen mađarski kao jezik sredine, moju ćerku ću dati da ih pohađa.* Odnos prema ROJ: Ne koristi ROJ.
Jelena (1974)	Maternji: srpski; Strani: engleski; Osnovna komunikacija u široj zajednici: srpski; Smatra (ona i njena porodica): *Moja majka je rođena u Frankfurtu, mamin otac je nemački Jevrejin, u stvari je isto iz mešovitog braka: otac mu je bio Nemac, a majka mu je bila Jevrejka, poreklom iz Boke Kotorske u Crnoj Gori.* Ne govori o tome zašto nije naučila nemački od majke. Odnos prema ROJ: Članica je ženskog gudačkog kvareta, ali ne koristi ROJ dosledno.
Aleksandra (1975)	Maternji: srpski; Strani: engleski; Osnovna komunikacija u široj zajednici: srpski; Smatra (ona i njena porodica): Nije govorila o maternjem jeziku. Odnos prema ROJ: Članica je ženskog gudačkog kvareta, ali ne koristi ROJ dosledno.
Svetlana (1975)	Maternji: srpski; Strani: engleski; Osnovna komunikacija u široj zajednici: srpski; Smatra (ona i njena porodica): Nije govorila o maternjem jeziku. Odnos prema ROJ: ispravlja se iz ženskog u muški rod: „Izjašnjavam se kao Srpkinja, pravoslavka, pravoslavac.”

Lično ime i godina rođenja	**Maternji:** **Strani:** **Osnovna komunikacija u široj zajednici:** **Smatra (ona i njena porodica):** **Odnos prema ROJ:**
Timea (1975)	Maternji: mađarski; Strani: engleski, nemački; Osnovna komunikacija u široj zajednici: srpski i mađarski; Smatra (ona i njena porodica): *To je meni bilo atak na moju ličnost da ima dvesto ljudi, i svi nešto đuskaju, a ja tek došla iz Subotice, relativno dobro pričam srpski, ali kad se ne fokusiram, onda još nisam znala da sastavljam dve rečenice i treba sad tu nešto da se uklopim.* *Kada sam otišla u Niš da studiram, jednom sam pričala telefonom na mađarskom jeziku nasred Akademije tamo i onda se grupa okupila oko mene, pošto oni još nisu čuli u Nišu na mađarskom jeziku.* *Bolje govorim na mađarskom, nego na srpskom jeziku, ali sad sam uhvatila samu sebe da razmišljam na srpskom. Puno pišem i puno čitam na srpskom da bih ga usavršila jer često ni na svom maternjem jeziku nisam sigurna za pravopis. Često pogledam u pravopis na srpskom: nikad neću razumeti zašto je trenerka (jednina) a pantalone (množina)?* *Kada sam jednom srela mog profesora srpskog iz srednje škole, pitala sam ga zašto je pozorište, a pozorišni trg bez t? To je kod nas u mađarskom drugačije. Mi ne gutamo suglasnike ni samoglasnike nego ih lepimo na kraju reči, i to su neke stvari koje su meni jako interesantne u naša dva jezika, koja su veoma različita po strukturi.* Odnos prema ROJ: Članica je ženskog gudačkog kvareta, ali ne koristi ROJ dosledno.
Ana (1975)	Maternji: mađarski; Strani: engleski, nemački; Osnovna komunikacija u široj zajednici: srpski i mađarski; Smatra (ona i njena porodica): *Mojim roditeljima je bilo bitno da mi idemo u školu na maternjem, mađarskom jeziku, onda smo mi išli u Osnovnu školu „Petefi Šandor", koja je dva ćoška od dedine kuće u Pap Pavla i mi smo odatle išli u školu.* *Mi uopšte nismo znali srpski dok nismo krenuli u školu, jer smo i u predškolsko išli u odeljenje na mađarskom jeziku, na Limanu je obdanište sa odeljenjem na mađarskom jeziku. Ima dve mađarske grupe. Moj sin sada ide tamo. Kod kuće smo pričali mađarski, u obdaništu smo pričali mađarski. Ja se uopšte ne sećam kako smo naučili srpski. Imali smo srpski jezik kao jezik društvene sredine (mislim da su bila dva časa, ali se ne sećam), od prvog razreda i onda je to znanje narastalo, nekako nisam ni primetila.* *Dođem na čas matematike, profesorka o nekim osama priča. Ja mislim da su to insekti. Ose. I onda dok sam ja shvatila. Jedino sam bila jako dobra iz srpskog jezika i književnosti zbog toga što smo mi srpski jezik učili kao strani, tj. gramatiku. Ja sam bila apsolutno najbolja iz padeža u razredu.* *Skoro sam govorila nemački tečno kad sam upisala srednju školu. Čak sam neko vreme sa omamom i tetkom govorila nemački u kući da bi što bolje savladala. Ali onako teže je bilo, pa smo ipak onda prelazili na mađarski.* *Tatini roditelji su se plašili da govore u kući nemački posle rata. Moj tata je rođen četrdeset šeste, to je stvarno bilo nezgodno. Ali mi smo rođeni sedamdesetih i tad su već mogli, ali su se nekako plašili. Da su oni od početka sa nama govorili nemački, mi bi sad tri jezika govorili tečno. Ovako će nam to ipak ostati strani jezik.* Odnos prema ROJ: Koristi ROJ.
Jovanka (1975)	Maternji: srpski; Strani: engleski; Osnovna komunikacija u široj zajednici: srpski; Smatra (ona i njena porodica): Nije govorila o maternjem jeziku. Odnos prema ROJ: Članica je ženskog gudačkog kvareta, ali ne koristi ROJ dosledno.

Lično ime i godina rođenja	**Maternji:** **Strani:** **Osnovna komunikacija u široj zajednici:** **Smatra (ona i njena porodica):** **Odnos prema ROJ:**
Olivera (1975)	Maternji: srpski; Strani: engleski; Osnovna komunikacija u široj zajednici: srpski; Smatra (ona i njena porodica): *Roditelji mi se izjašnjavaju kao Srbi, ali je interesantno da mi je sestra rođena kao Jugoslovenka. Kada sam se ja rodila, onda su me upisali da sam Srpkinja jer tada nisu pitali mamu šta sam. U zvaničnim papirima i dalje stoji da je ona Jugoslovenka a ja Srpkinja.* Odnos prema ROJ: Povremeno ga koristi, ne dosledno.
Arabela (1978)	Maternji: rumunski; Strani: engleski; Osnovna komunikacija u široj zajednici: srpski, rumunski; Smatra (ona i njena porodica): *Ja sam pet godina živela s mamom, koja tada nije radila, bila je stalno u kući i pričala sa mnom rumunski, ona me je naučila da čitam i pišem rumunski pre nego što sam krenula u školu. Brat je sa 11 meseci krenuo u jaslice na srpskom jeziku, jer je mama tada već radila. Bio je u vrtiću (ili sa mnom kod kuće) dok je mama radila po ceo dan, tata isto. Tako da nije imao puno prilike da uči rumunski.* *Mi smo imali jezički problem s mojim bratom godinama, jer on nije hteo uopšte da priča rumunski, iako smo u kući pričali isključivo rumunski sa oba roditelja. Smatrao je da će ga drugari ismevati ako priča drugim jezikom. Sada se potpuno promenio jer je uvideo da mu za posao rumunski puno znači. Sem toga, oboje imamo rumunska imena...* *U početku je moj brat loše govorio rumunski pa su ga moji roditelji ostavljali po mesec dana u Bukureštu kod babe i dede da bi ga naučio ...* *Od kada sam se odselila od mojih, ja pričam srpski i na poslu i sa mužem i svuda je srpski oko mene, samo kad se vidim s roditeljima, pričam na rumunskom jeziku. S vremenom mi jezik bledi, ali prosto sa slabom upotrebom to je i za očekivati. Brat, međutim, je još uvek kod roditelja češće nego u svom stanu, tako da je on dosta sa njima kući i govori rumunski. Po meni, sve je stvar sredine, ali i volje...* *Lana ne govori rumunski, razume, ali govori slabo. Vladimira otac nije naučio slovački,a ja bih volela da Lana zna i slovački i rumunski. Pitanje jezika i te komponente identiteta je kod nas uvek otvoreno. Ja govorim sa njom srpski, zato što je Vladimir tu i onda je to malo neprijatno pred njim, a i ja se bolje i lakše izražavam na srpskom s obzirom da sam prošla celo školovanje na srpskom jeziku. Ukratko, u kući svi govorimo srpski, a Lana priča rumunski sa mojim roditeljima... Nadam se da je to dovoljno da nauči osnove.* *Moja mama nikad nije naučila srpski kako treba. Sada radi u Radiju u rumunskoj redakciji, na poslu priča rumunski, u kući priča rumunski, skoro da ni nema potrebe da govori srpski. Tako da sada opet lošije govori srpski nego pre.* Odnos prema ROJ: Povremeno koristi ROJ, ne dosledno.
Mirjana (1980)	Maternji: srpski; Strani: engleski; Osnovna komunikacija u široj zajednici: srpski; Smatra (ona i njena porodica): Nije govorila o maternjem jeziku. Odnos prema ROJ: Povremeno koristi ROJ, ne dosledno.
Dragana (1983)	Maternji: srpski; Strani: engleski; Osnovna komunikacija u široj zajednici: srpski; Smatra (ona i njena porodica): Nije govorila o maternjem jeziku. Odnos prema ROJ: Ne koristi ROJ.

Lično ime i godina rođenja	**Maternji:** **Strani:** **Osnovna komunikacija u široj zajednici:** **Smatra (ona i njena porodica):** **Odnos prema ROJ:**
Iva (1985)	Maternji: srpski; Strani: engleski; Osnovna komunikacija u široj zajednici: srpski; Smatra (ona i njena porodica): *Ja sam odrasla u kući sa bakom i prabakom sa tatine strane, koje su Mađarice i u kući se govorio mađarski jezik, doduše one sa mnom nikad nisu govorile na mađarskom tako da sam ja ostala uskraćena za poznavanje tog jezika.* *Zapravo sam odrasla u porodici Pinterovih, to je devojačko prezime moje babe. Nekako to što sam Stanković i što pričam na srpskom izaziva neku vrstu kontradiktornih osećanja u meni, pogotovo što sam odrastala i sa mamine strane u kući na Telepu i deda Terek Laslo je Mađar po nacionalnosti.* *Meni se u detinjstvu niko nije obraćao na mađarskom jeziku i to shvatam kao veliki propust.* Odnos prema ROJ: Povremeno koristi ROJ, ne dosledno.

Iz životnih priča mojih koleginica zaključila sam da većini nije bitna nacionalna pripadnost, što se može objasniti njihovim sličnim sudbinama: još kao devojičice, većinom od pete, šeste godine počinju da sviraju instrument i od tog momenta sa identifikuju sa njim.

Ukupni podaci su prikazani u u Tabeli 15 u okviru šest osnovnih kolona: nacionalnost, školovanje, nacionalnost partnera, komunikacija u porodici, jezik (jezici) koji/e deca govore, školovanje dece.

Većina ispitanih koleginica se jesu nacionalno identifikovale, ali su dodale da nacionalna pripadnost nije važna i da svakodnevno imaju kontakte sa ljudima iz različitih nacionalnih zajednica i da ni sa kim nemaju nikakav problema niti neprijatnosti. U moje istraživanje je uključeno 10 Srpkinja, pet Mađarica, jedna Rumunka, jedna Hrvatica i tri žene koje se nacionalno ne opredeljuju budući da imaju roditelje iz dve različite nacionalne zajednice. Ipak, čini se da je nacionalna i verska pripadnost najvažnija Mađaricama. Svih pet Mađarica iz mog rada imaju oba roditelja Mađara. Od njih pet četiri su školovane na mađarskom jeziku sve do studija na AU Novi Sad, dok je jedna školovana na mađarskom do srednje škole.

U analiziranom korpusu od 20 muzičarki jedan broj njih imaju roditelje iz različitih nacionalnih zajednica. Od njih četiri samo jedna ima dva maternja jezika, hrvatski i rusinski. Tri muzičarke ne govore maternji jezik roditelja iz manjinske nacionalne zajednice.

Maternji jezik muzičarki je istovetan sa njihovom nacionalnom pripadnošću. Izuzetak čine dve žene, od kojih je prva nacionalno neopredeljena budući da joj je majka Mađarica, deda po ocu Rom, a njen maternji jezik je srpski, pri čemu druge jezike ne govori (osim stranih). Druga žena je po ocu Hrvatica, ali joj je majka Rusinka tako da ona ima dva maternja jezika, i oba govori.

Sve žene koje nisu Srpkinje govore svoj maternji jezik i srpski kao jezik društvene sredine. Srpski su naučile u obdaništu ili u školi. Međutim, u izgovoru i konstrukciji rečenica oseti da im to nije maternji jezik, ali ga govore skoro perfektno, čemu verovatno doprinosi i činjenica da su u Novom Sadu studirale na srpskom jeziku.

Tabela 13: Podaci o maternjem jeziku diplomiranih muzičarki na gudačkim instrumentima

Red. br.	Ime	Nacionalnost	Školovanje			Nacional. partnera	Komunikacija u porodici	Deca govore	Školovanje dece		
			predškol.	OŠ	SŠ				predškol	OŠ	SŠ
1.	Ibojka (1955)	Mađarica	mađarski	mađarski	srpski	Mađar	mađarski	mađarski	mađarski	mađarski	mađ/srp
2.	Monika(1964)	Hrvatica	srpski	srpski	srpski	Mađar	srpski/mađ.	srpski/mađ.	srpski	srpski	srpski
3.	Iboja (1966)	Mađarica	mađarski	mađarski	mađarski	–	mađarski	–	–	–	–
4.	Dušica (1966)	Srpkinja	srpski	srpski	srpski	Srbin	srpski	–	–	–	–
5.	Tamara (1968)	Srpkinja	srpski	srpski	srpski	Srbin	srpski	–	–	–	–
6.	Judit (1969)	Mađarica	mađarski	mađarski	mađarski	Srbin	srpski	srpski	srpski	srpski	–
7.	Mirjana (1971)	Srpkinja	srpski	srpski	srpski	Srbin	srpski	srpski	srpski	srpski	–
8.	Radojka (1972)	Srpkinja	srpski	srpski	srpski	Srbin	srpski	srpski	srpski	srpski	–
9.	Sanja (1972)	neopredeljena	srpski	srpski	srpski	–	srpski	srpski	srpski	srpski	–
10.	Jelena (1974)	neopredeljena	srpski	srpski	srpski	Srbin	srpski	srpski	srpski	srpski	–
11.	Aleksandra (1975)	Srpkinja	srpski	srpski	srpski	Srbin	srpski	srpski	srpski	srpski	–
12.	Svetlana (1975)	Srpkinja	srpski	srpski	srpski	Srbin	srpski	srpski	srpski	srpski	–
13.	Timea (1975)	Mađarica	mađarski	mađarski	mađarski	–	mađarski	–	–	–	–
14.	Ana (1975)	Mađarica	mađarski	mađarski	srpski	Srbin	srpski/mađ.	mađarski	mađarski	–	–
15.	Jovanka (1975)	Srpkinja	srpski	srpski	srpski	Srbin	srpski	srpski	srpski	srpski	–
16.	Olivera (1975)	Srpkinja	srpski	srpski	srpski	Srbin	srpski	srpski	srpski	srpski	–
17.	Arabela (1978)	Rumunka	srpski	srpski	srpski	Slovak	srpski	srpski	srpski	srpski	–
18.	Mirjana (1980)	Srpkinja	srpski	srpski	srpski	Srbin	srpski	srpski	srpski	srpski	–
19.	Dragana (1983)	Srpkinja	srpski	srpski	srpski	–	srpski	–	–	–	–
20.	Iva (1985)	neopredeljena	srpski	srpski	srpski	Srbin	srpski	–	–	–	–

Maternji jezik i bračna zajednica. Muzičarke iz manjinskih zajednica čuvaju svoj nacionalni identitet, ali nakon sklapanja braka sa muškarcem iz većinske ili druge manjinske zajednice, svoj identitet najčešće ne prenose na svoju decu. U korpusu od 20 muzičarki 14 su udate, četiri neudate a dve su u partnerskom odnosu. Od 16 muzičarki koje su u braku ili partnerskom odnosu, partneri njih 12 su iz njihove sopstvene nacionalne zajednice, dok njih četiri žive sa partnerima iz druge nacionalne zajednice. Od 20 muzičarki njih 14 imaju dece, a samo deca njih tri govore manjinski jezik, u ovom slučaju mađarski.

Od sedam žena koje su pripadnice manjinskih nacionalnih zajednica, pet su udate i imaju decu. Samo je jedna Mađarica udata za Mađara i njihova deca govore mađarski, pohađali su osnovnu, sin čak i srednju školu na mađarskom jeziku, što njihova majka smatra neophodnim za očuvanje jezika i nacionalnog identiteta. Ostale četiri žene su udate za pripadnike drugih nacionalnih zajednica: dve za Srbe, jedna za Slovaka i jedna za Mađara. Od njih četiri samo jedna govori sa svojim detetom na svom maternjem jeziku. Interesantan je primer Rumunke koja je udata za čoveka koji je po ocu Slovak, a sa detetom oboje govore srpski. Hrvatica čija je majka Rusinka a muž Mađar, sa svojom decom govori srpski, mada ona govore mađarski sa svojim ocem, što je veoma retko.

Praksa u našoj okolini pokazuje da je kod dece iz brakova pripadnika većinske i manjinske nacionalne zajednice veoma važno koji roditelj dolazi iz koje zajednice: ako je majka iz manjinske, dete će najčešće govoriti manjinski jezik, a ako je otac, dete će govoriti najčešće samo većinski jezik, što je očekivano s obzirom na to da otac obično manje vremena provodi sa detetom. U Novom Sadu se iz tog razloga često susrećemo sa osobama čije je ime i prezime mađarsko a ne govore mađarski jezik. Nažalost, praksa po kojoj majke iz manjinske zajednice govore sa svojom decom svoj maternji jezik kod muzičarki se nije pokazala kao česta: one koje su udate za Srbe, sa svojom decom govore srpski sa akcentom i ta deca su uskraćena za dvojezičnost, što je inače jako velika prednost. U svakodnevnom životu je korišćenje dva jezika često komplikovano: mnogo je praktičnije da se komunicira samo na srpskom, koji je jezik sporazumevanja.

Zaključujem da muzičarke čiji maternji jezik nije srpski, svoj maternji jezik govore, ali ga ne govore sa svojom decom, naročito ako su u braku sa partnerom iz druge nacionalne zajednice.

Jezik struke. U muzičkoj profesiji su stručni nazivi, tj. instrukcije u notama namenjene izvođačima, napisane na italijanskom, ređe na francuskom ili nemačkom jeziku. Italijanski izrazi se koriste kao univerzalni, te iz tog razloga, za razliku od profesija kao što su pravo, književnost, sociologija i slično, jezik komunikacije gubi na svom značaju. Ipak, u profesionalnom angažmanu muzičarke koriste svoj maternji jezik. Koleginice koje rade kao profesorke u muzičkim školama ili na AU govore svoj maternji jezik sa učenicima/učenicama i studentima/studentkinjama koji/e su iz njihove nacionalne zajednice. Budući da se radi o specifičnoj, individualnoj nastavi, profesorke pomoću komunikacije na maternjem jeziku uspevaju da uspostave prisniji odnos sa učenicima/učenicama

ili studentima/studentkinjama, što može dovesti do boljih rezultata u prenošenju znanja na studenta/studentkinju, odnosno, kasnije, na uspešnost izvođenja studenta/studentkinje.

Rodno osetljiv jezik (ROJ). Jedan od osnovnih pokazatelja ravnopravnog položaja žena u društvu, kako u privatnoj tako i u javnoj sferi, svakako jeste upotreba rodno osetljivog jezika u javnom govoru.

Upotrebom rodno osetljivog jezika izbegava se jedan oblik diskriminacije, i to diskriminacije žena pomoću jezičke upotrebe. *„Rodno osetljiv jezik* je termin kojim se pokazuje težnja da jezik pomogne u ostvarivanju ljudskih prava kad su u pitanju ženske ili muške osobe. Ovo je samo deo ukupne problematike koji zovemo *politički korektan govor/jezik,* usaglašen sa zahtevima datim u Deklaraciji o ljudskim pravima: niko ne može biti diskriminsan pomoću jezika" (Savić i dr. 2009).

Kod analize rodno osetljivog jezika ne može da se pravi stroga granica da li ga osoba koristi ili ne, nego se analizira u kojim kategorijama ga koristi, u kojim ne, i koliko učestalo.

Zaključujem da muzičarke koriste rodno osetljiv jezik veoma retko i nedosledno, što pokazuje njihovu nedovoljno razvijenu svest o rodnoj ravnopravnosti kao delu njihovog identiteta.

3.3.8. Nacionalni identitet

Nacionalnost je komponenta identiteta koja je, kao i verska, bila dugo zanemarivana u nekadašnjoj zajedničkoj državi. Međutim, nemili događaji 90-ih godina prošlog veka na prostorima bivše Jugoslavije naterali su građane da razmišljaju o svojoj nacionalnoj pripadnosti. Kao rezultat državne politike, veliki broj brakova je bio sklopljen između pripadnika različitih nacionalnih zajednica, što ni u kom slučaju supružnicima niti njihovoj deci nije predstavljalo hendikep. Zapravo, ideja jugoslovenstva kao nacionalne pripadnosti bila je toliko popularna da su čak i osobe koje su iz istonacionalnih brakova prihvatale to obeležje. Nažalost, u vreme neposredno pred raspad i tokom samog raspada SFRJ, deca rođena u takvim brakovima najednom su ostala bez nacionalnog identiteta, budući da su se ranije uglavnom izjašnjavali kao Jugosloveni, pripadnici nacije čija je matična država prestala da postoji. O tome svedoče i sećanja pojedinih muzičarki:

- *Bilo je zgodno dok si se mogao izjašnjavati kao Jugosloven, ali sada više toga nema. (Dušica, 1966)*
- *...baš sam čistokrvna Rumunka. Međutim, pitanje je za moje dete sasvim opravdano jer je Vladimirov tata Slovak, a majka mu je Srpkinja, on je, znači, polu-Slovak, polu-Srbin, ja sam Rumunka, a naše dete je šta? Dok je bilo Jugoslovena, to je bilo divno, sad ne možeš da kažeš ni da si Jugosloven. (Arabela, 1978)*

Tabela 14: Nacionalni identitet

Red. br.	Ime	Godina rođenja	Izjašnjava se kao	Odnos prema nacionalnosti	Komentar
1.	Ibojka	1954.	Mađarica	Nacionalnost smatra nevažnom.	
2.	Monika	1964.	Hrvatica	Nacionalnost smatra nevažnom.	*Ja sam Hrvatica po tati, mama mi je Rusinka.*
3.	Iboja	1966.	Mađarica	Nacionalnost smatra nevažnom.	*Ja sam Mađarica, živim u Republici Srbiji, apsolutno nisam ni protiv koga, ni protiv čega.*
4.	Dušica	1966.	Ne izjašnjava se.	Nacionalnost smatra nevažnom.	*Moji roditelji su bili Srbi pravoslavne veroispovesti. Bilo je zgodno dok si se mogao izjašnjavati kao Jugosloven, ali sada više toga nema.*
5.	Tamara	1968.	Srpkinja	Nacionalnost smatra nevažnom.	*Nemam nikakvih predrasuda, tako sam vaspitana. Ja sam Srpkinja po nacionalnosti, to je nešto što se nasleđuje.*
6.	Judit	1969.	Mađarica	Nacionalnost smatra nevažnom.	
7.	Mirjana	1970.	Srpkinja	Nacionalnost smatra nevažnom.	*Meni je prezime srpsko i zato što je tradicijom tako rečeno, ja se izjašnjavam kao Srpkinja, ali ja sam jedno evropsko čeljade. U stvari nemam nikakav problem sa tim i prilično mi smeta što smo se ratovima doveli do toga da se pitamo ko je šta.*
8.	Radojka	1972.	Srpkinja	Nacionalnost smatra nevažnom.	
9.	Sanja	1972.	Ne izjašnjava se.	Nacionalnost smatra nevažnom.	
10.	Jelena	1974.	Ne izjašnjava se.	Nacionalnost smatra nevažnom.	*Nacionalno se ne izjašnjavam... Nikada, mada poštujem tradiciju srpskog, kao i svih ostalih naroda.*
11.	Aleksandra	1975.	Srpkinja	Nacionalnost smatra nevažnom.	
12.	Svetlana	1975.	Srpkinja	Nacionalnost smatra nevažnom.	*Izjašnjavam se kao Srpkinja, pravoslavka, pravoslavac.*
13.	Timea	1975.	Mađarica	Nacionalnost smatra nevažnom.	*Ja ne bežim od toga što jesam. Ja sam Mađarica.*
14.	Ana	1975.	Mađarica	Nacionalnost smatra nevažnom.	
15.	Jovanka	1975.	Srpkinja	Nacionalnost smatra nevažnom.	
16.	Olivera	1975.	Srpkinja	Nacionalnost smatra nevažnom.	*Srpkinja sam, mada bih volela da sam Jugoslovenka... jer sam ipak rođena u Vojvodini, odgajana sam pored svakakvih nacija i naroda i to meni uopšte nije bitno.*
17.	Arabela	1978.	Rumunka	Nacionalnost smatra nevažnom.	*Ja sam Rumunka, mama mi je Rumunka iz Rumunije, tata je Rumun iz Vojvodine, tako da ja nemam šta da se izjašnjavam drugačije – baš sam čistokrvna Rumunka.*
18.	Mirjana	1980.	Srpkinja	Nacionalnost smatra nevažnom.	
19.	Dragana	1983.	Srpkinja	Nacionalnost smatra nevažnom.	*Nacionalno se izjašnjavam kao Srpkinja zato što jesam i zato što živim u Srbiji.*
20.	Iva	1985.	Ne izjašnjava se.	Nacionalnost smatra nevažnom.	*Pa zapravo, ne mogu da kažem šta sam i bilo mi je teško i na popisu stanovništva.* *Ja sam Vojvođanka, ne znam kako bih drugačije rekla pošto srpske krvi zapravo imam najmanje u sebi. Ne mogu da se odlučim šta sam, a i nemam potrebu da se odlučujem.*

Od 20 odabranih muzičarki njih devet se izjašnjavaju kao Srpkinje, pet kao Mađarice, jedna kao Hrvatica, jedna kao Rumunka, dok se četiri nacionalno ne izjašnjavaju. Neke muzičarke su iz nacionalno različitih brakova, ali se izjašnjavaju kao Srpkinje zahvaljujući poreklu svojih očeva.

- *Nekim slučajem je muška linija bila '-ić' pa mi je devojačko Smiljanić. Kod tate u familiji još imamo Italijane, Špance i možda Jevreje. Kad kažem da sam Srpkinja, taj identitet ne osećam do kraja. Meni je prezime srpsko i zato što je tradicijom tako rečeno ja se izjašnjavam kao Srpkinja, ali ja sam jedno evropsko čeljade. (Mirjana, 1971)*
- *Ja sam Srpkinja po nacionalnosti, to je nešto što se nasleđuje. To je prosto neko pravilo: Jevreji po majci, mi po ocu. Moja porodica je vrlo mešovita. Jedna baka mi je Mađarica, a druga je polu-Nemica, polu-Ruskinja, a dede su mi Srbi, jedan iz Banata, drugi iz Šumadije. Imam tu raznovrsnost u porodici, puno jezika se pričalo. (Tamara, 1968)*
- *Ja sam Hrvatica po tati, mama mi je Rusinka, a što se pripadnosti veri tiče, majka je grkokatolikinja, otac katolik, tako da sam uvek bila polu-polu. (Monika, 1964)*

Sve odabrane muzičarke imaju veoma izraženu toleranciju prema drugim nacionalnim zajednicama. Većini muzičarki nacionalna pripadnost nije važna, a i one kojima jeste – poštuju druge.

- *Tada je počelo to celo nacionalističko ludilo u državi a ja mislim da to nekako i dolazi sa tim tinejdžerskim godinama da ti se budi nacionalna svest. I Eva i ja smo tada bile jako zagrižene za mađarske nacionalne vrednosti. Slušale smo muziku iz Transilvanije, tu prastaru mađarsku muziku. Čak smo se i bavile time, Eva je pevala, ja sam svirala tu muziku. Učile smo te plesove. Nikad nismo mrzele one koji nisu Mađari, ali nam je jako bilo važno što smo mi Mađarice. (Ana, 1975)*
- *Imala sam drugarice i drugare svih nacija. (Olivera, 1975)*
- *Izjašnjavam se kao Mađarica katolikinja, ali apsolutno poštujem tuđe i ne interesuje me ko je šta. Nikog ne vređam, niti je meni ikad iko nešto prigovarao. Nikad nisam imala neprijatnosti zbog nacionalnosti. (Iboja, 1966)*

Zaključujem da nacionalni identitet, kao ni verski, odabranim muzičarkama u njihovom sistemu vrednosti svakako nije na prvom mestu, ali da nije ni nevažan. Sve one su vaspitavane u duhu tolerancije i takav stav prenose i na svoju decu. Muzičarke su, dakle, pokazale veoma pozitivan i ispravan stav prema svojoj i tuđoj nacionalnoj pripadnosti.

3.3.9. Verski identitet

Tabela 15: Verski identitet

Red. br.	Ime	Vera	Vaspitanje	Odnos prema veri	Komentar
1.	Ibojka (1954)	Katolikinja	Versko vaspitanje. (Odlazak na crkvene obrede i veronauku)	Redovno odlazi u crkvu i obeležava sve verske praznike.	*Veroispovest je kod mene više tradicija... Uvek sam volela da idem u crkvu da slušam orgulje i baš me je bilo briga šta je popa tamo pričao.*
2.	Monika (1964)	Katolikinja	Versko vaspitanje. (Odlazak na crkvene obrede i veronauku).	Redovno odlazi u crkvu i obeležava sve verske praznike.	*Mama drži i dalje svoje običaje, iako se udala za katolika, tako da slavimo i jedno i drugo.*
3.	Iboja (1966)	Katolikinja	Versko vaspitanje. (Odlazak na crkvene obrede i veronauku)	Obeležava veće verske praznike, ali ne ide u crkvu.	*Izjašnjavam se kao Mađarica katolikinja, ali apsolutno poštujem tuđe i ne interesuje me ko je šta.*
4.	Dušica (1966)	Pravoslavka	Vaspitana u duhu ateizma.	Obeležava veće verske praznike, ali ne ide u crkvu.	*Obeležavam verske praznike, ali ne idem u crkvu.*
5.	Tamara (1968)	Pravoslavka	Obeležavali verske praznike.	Redovno odlazi u crkvu i obeležava sve verske praznike.	*Ja sam se zainteresovala za veru u svojim zrelim godinama kada sam ušla u crkveni hor, zahvaljujući određenim ljudima koje sam upoznavala.* *Meni vera mnogo znači, to je stvar osećaja. Imam mnogo znanja o tome. Vera je nešto iracionalno, nešto što čovek ili oseti ili ne.*
6.	Judit (1969)	Katolikinja	Obeležavali verske praznike.	Obeležava veće katoličke i pravoslavne verske praznike.	*Po veroispovesti se izražavam kao katolik. Što se tiče vere, ni moji roditelji a ni ja nismo bili vernici u tom smislu da smo redovno odlazili u crkvu, ali verujem u to da Bog postoji.*
7.	Mirjana (1970)	Pravoslavka	Vaspitana u duhu ateizma.	Krstila se kao odrasla.	*Roditelji me nisu krstili (iako su oboje kršteni u pravoslavnoj crkvi) verovatno zato što je tada bilo drugačije vreme.* *Ja sam se krstila u pravoslavnoj crkvi sa dvadeset i četiri godine na moj rođendan.*
8.	Radojka (1972)	Pravoslavka	Vaspitana u duhu ateizma.	Krstila se kao odrasla.	*Ja nisam od onih koje idu u crkvu redovno.* *A ja sam do vere došla sama po sebi.*
9.	Sanja (1972)	Ateistkinja	Vaspitana u duhu ateizma.	Ne obeležava verske praznike.	
10.	Jelena (1974)	Pravoslavka	Vaspitana u duhu ateizma.	Obeležava veće verske praznike.	*Više tradicija nego vera. Važna mi je sa umetničke i istorijske strane.*
11.	Aleksandra (1975)	Pravoslavka	Obeležavali verske praznike.	Obeležava veće verske praznike.	*Ja sam pravoslavne veroispovesti. Verujem u Boga i možda ne pokazujem to na način kao svi ostali vernici koji stižu da odu u crkvu na bogosluženje. Ja sam u stvari shvatila da moja crkva jeste moj poziv... momenat kada sam sa instrumentom, to je vera.*

Red. br.	Ime	Vera	Vaspitanje	Odnos prema veri	Komentar
12.	Svetlana (1975)	Pravoslavka	Obeležavali verske praznike.	Redovno odlazi u crkvu i obeležava sve verske praznike.	*Ja sam vernik, ne doživljavam to kao neku suprotnost nekome ko je druga vera ili druga nacionalnost. Rekla sam na početku, to je deo moje tradicije, mog imena, ja se tu pronalazim, ja se tu dobro osećam. Mi kao porodica obeležavamo verske praznike i idemo u crkvu.*
13.	Timea (1975)	Katolikinja	Obeležavali verske praznike.	Obeležava veće verske praznike.	*Nisam religiozna. Ja sam katolikinja Mađarica.*
14.	Ana (1975)	Katolikinja	Versko vaspitanje. (Odlazak na crkvene obrede i veronauku)	Obeležava veće katoličke i pravoslavne verske praznike.	
15.	Jovanka (1975)	Pravoslavka	Obeležavali verske praznike.	Obeležava veće verske praznike.	*Pokušavala sam da se približim pravoslavnoj crkvi, čak sam se i krstila pre venčanja i venčala sam se u crkvi.* *Čitala sam puno pravoslavnih tekstova, ali ja to nikako ne mogu da prihvatim.* *Najlepše uspomene na detinjstvo su mi ta okupljanja porodica jer smo mi jedini slavili verske praznike. Nismo ništa imali od običaja, nemamo čak ni ikonu. Bilo je samo bitno da budemo na okupu.*
16.	Olivera (1975)	Pravoslavka	Vaspitana u duhu ateizma.	Obeležava veće verske praznike.	*Ja sam pravoslavka, u tom duhu sam odgojena mada iz Karlovaca vučem i druge korene.* *Kada je bilo zabranjeno obeležavanje verskih praznika... mi smo išli na selo i meni se dopadalo što sam ja imala dva Božića, dva Uskrsa.*
17.	Arabela (1978)	Pravoslavka	Versko vaspitanje.	Ne obeležava verske praznike.	*Moji roditelji su religiozni, pravoslavni, ja sam krštena kao beba, pa po tome pripadam pravoslavnoj veri, roditelji ne idu u crkvu.* *Osuđujem krstaške ratove u kojima su ginule na stotine hiljada ljudi u „Ime Boga", inkviziciju koja je spaljivala najveće svetske umove i naučnike „U ime Boga"... Zaista još ne znam kakav ću stav preneti na Lanu, ali mislim da će u školi ići na građansko obrazovanje... To je Vladin stav.*
18.	Mirjana (1980)	Pravoslavka	Obeležavali verske praznike, povremeno odlazila sa dedom u crkvu.	Obeležava veće verske praznike.	*Ja jesam krštena, ali nisam vaspitavana u tom smeru da nešto mnogo polažem u veru i da idem u crkvu i da postim.*
19.	Dragana (1983)	Pravoslavka	Obeležavali verske praznike.	Obeležava veće verske praznike.	*Slavili smo sve verske praznike, to se nekako podrazumevalo, ali nikad nismo išli u crkvu.*
20.	Iva (1985)	Neopredeljena	Vaspitana u duhu ateizma.	Obeležava veće verske praznike.	*Nisam krštena, niti su moji roditelji kršteni, ali u kući obeležavamo i jedan i drugi Uskrs i Božić i u tom nekom hrišćanskom duhu jesam vaspitavana, a u suštini sam vaspitana da budem dobra osoba.*

Verska pripadnost je komponenta identiteta koja je na našim prostorima sistematski bila zanemarivana od kraja Drugog svetskog rata pa sve do devedesetih godina prošlog veka. Posećivanje crkvenih obreda, obeležavanje crkvenih praznika kao i javno izjašnjavanje o verskoj pripadnosti bilo je nepoželjno, u nekim slučajevima čak i kažnjavano. Građani komunističke Jugoslavije su se iz straha ili želje da se povinuju novoj ideologiji veoma lako odricali svoje vere: taj fenomen je bio najizraženiji kod građana pravoslavne i muslimanske veroispovesti. S druge strane, katolici i protestanti su se uprkos zabranama u većini slučajeva držali svoje vere i obeležavali praznike u tajnosti. Istorija će pokazati razloge zašto je to bilo tako,[23] ali je činjenica (što pokazuju i rezultati odgovora muzičarki) da su pripadnici i pripadnice zapadnih verskih zajednica bili/e privrženiji/e svojoj veri od pripadnika/ca istočnih verskih zajednica.

- *Moj tata je kao profesor hteo da održi običaje i još sedamdesetih godina, kad je on bio mladić i zasnivao porodicu, nastavio je da slavi slavu, Svetog Mratu, kod nas je bio samo ručak, ništa pompezno (u to vreme je to bilo zabranjeno). Tata nije voleo da pali sveću niti je nosio kolač u crkvu i ostalo, ali je mnogo voleo da mu dođu rodbina i prijatelji da se druže. Slavili smo i Božić i Uskrs (tatu nije zanimala zabrana). Na kraju ga je pratila Udba zbog svega toga i pravila mu probleme zato što slavi slavu. (Jovanka, 1975)*

O vezi između religije i muzičkog talenta govorio je i proslavljeni Jehudi Menjuhin: „Jedno od najvećih pitanja u životu deteta violiniste jeste ko su mu roditelji, a samim tim i koje je vere. Hrišćanstvo i judaizam imaju mnoge zajedničke crte, ipak, do danas postoji veoma mali broj hrišćana virtuoza na gudačkim instrumentima, još manje na violini.

Moguće je da su mnogi Jevreji i ruski Jevreji postali umetnici na violini zahvaljujući ambiciji svojih roditelja koja je potekla od neke vrste kolektivne nesrećne sudbine. Sigurno je da se društva iz kojih potiče većina velikih violinista ne mogu okarakterisati kao srećna i, kao posledica toga, roditelji su imali cilj da njihovo dete postane uspešno i srećno" (Menjuhin 1991: 67).

Većina odabranih muzičarki je verski opredeljena: njih 12 se izjasnilo kao pravoslavka, njih šest kao katolikinja, jedna kao ateistkinja. Samo je jedna žena rekla da je verski neopredeljena. Svih šest muzičarki katoličke veroispovesti su krštene kao bebe od nekoliko meseci, ali samo dve posećuju crkvene obrede i sada, kao odrasle. Od 12 umetnica pravoslavne veroispovesti samo dve posećuju crkvu redovno, ostale su krštene i obeležavaju veće verske praznike. Neke muzičarke su imale i negativno iskustvo sa crkvom ili imaju negativan stav prema religiji.

- *Duboko verujem u hrišćansku ideju i smatram se hrišćaninom, iako sam imala problema sa crkvenim vlastima. Neću puno da pričam, to je jedna ružna priča, ali je bilo nesuglasica, da li zato što sam žena ili zato što sam uporna, zato što*

23 Možda odgovor leži u odnosu pripadnika istočnog hrišćanstva i islama prema državnoj vlasti uopšte koji ima korene u navedenim religijama.

imam neke svoje stavove koji možda nisu mogli da se uklope sa nekim današnjim predstavnicima crkvene hijerarhije. Pre nekoliko godina mi je čak zabranjeno da dirigujem crkvenim horom, iako je poznato u stručnim krugovima da sam jedan od najboljih crkvenih dirigenata u Srbiji. (Tamara, 1968)

- *Kad je krenulo pravoslavlje da se vraća u modu, išli smo u crkvu na božićnu liturgiju, stojimo celu liturgiju a tata kaže: – Meni se čini da ovde nema Boga u Crkvi. (Jovanka, 1975)*
- *Vladimir i ja imamo dosta izražen otpor prema sveštenstvu. Ja obožavam katedrale, volim crkve kao arhitektonsko dostignuće, ali i one su dokaz da za Boga uvek ima mnogo više para nego za sirotinju. Osuđujem krstaške ratove, u kojima su ginule na stotine hiljada ljudi 'u ime Boga', inkviziciju koja je spaljivala najveće svetske umove i naučnike 'u ime Boga'... (Arabela, 1978)*

Muzičarke koje su sklopile brak sa pripadnikom različite verske zajednice, obeležavaju i jedne i druge verske praznike, što je još jedan od dokaza njihove verske tolerancije.

Zaključujem da većina odabranih muzičarki poštuje veru kao tradiciju, obeležava verske praznike i odgaja svoju decu u hrišćanskom duhu. Ipak, većina, naročito ona pravoslavne veroispovesti, ne odlazi u crkvu i ne ističe svoje verovanje. Verski identitet, kao i mnogi drugi identiteti, u životu odabranih muzičarki nisu primarna kategorija, te ga muzičarke ističu samo kada je to neophodno.

3.3.10. Profesionalni identitet – zaposlenje

Umetnice na gudačkim instrumentima svoj profesionalni angažman smatraju veoma važnim i često uspevaju da pored stalnog radnog odnosa budu i honorarno angažovane. Međutim, nijedna umetnica nije rekla da joj je profesija važnija od privatnog života, što je u skladu sa statističkim podacima do kojih se došlo u prethodnom istraživanju: „Na pitanje „Koliko Vam je porodica važna u odnosu na posao?" samo 4% muškaraca i 2% žena je odgovorilo da im je posao važniji. Da su podjednako važni, smatra 32% muškaraca i 34% žena" (Blagojević, 2013: 8).

Tabela 16: Profesionalni identitet

Red. br.	Ime	Prvo radno mesto	Godina prvog zaposlenja	Ostala radna mesta	Trenutno radno mesto	Godina zaposlenja na trenutnom radnom mestu	Honorarna angažovanja	Dodatna angažovanja
1.	Ibojka (1954)	Profesorka violine u MŠ 'Isidor Bajić' Novi Sad	1977.		penzionerka			Članica Udruženja muzičkih pedagoga Vojvodine 70-ih godina
2.	Monika (1964)	Članica orkestra Opere SNP	1983.		Profesorka violine u MŠ 'Isidor Bajić' Novi Sad	1989.	Orkestar Opere SNP (1983-1991)	Šefica gudačkog odseka MŠ 'Isidor Bajić' Novi Sad
3.	Iboja (1966)	Članica orkestra Opere SNP	1985.	Članica Simfonijskog orkestra u Pečuju (1992-1993) Nastavnica muzičkog vaspitanja u osnovnoj školi u Horgošu (1998-1999)	Članica orkestra Opere SNP (vođa deonice violončela od 1992. godine)	1985. 1993. 1999.	Sarajevska filharmonija (2001-2008), Subotička filharmonija (1993-2006), Vojvođanski simfonijski orkestar (2001-), Zrenjaninska filharmonija (2014-)	
4.	Dušica (1966)	Profesorka viole u MŠ 'Isidor Bajić' Novi Sad	1989.	Solo violistkinja orkestra Opere SNP (1990)	Redovna profesorka viole na Akademiji umetnosti Novi Sad	1994. asistenkinja 1999. docentkinja 2009. vanr. prof. 2014. red. prof.	Camerata academica (1987-1992), Orkestar Opere SNP (1990-1996) Novosadski solisti (2000- 2001) Subotička filharmonija (2000-2006.), Vojvođanski simfonijski orkestar (2001-2012)	Šefica Katedre za gudačke instrumente AUNS (2006-2012) Članica žirija takmičenja gudača u Sr. Mitrovici
5.	Tamara (1968)	Profesorka violine u MŠ 'Isidor Bajić' Novi Sad	1994.	Dirigentkinja hora i orkestra MŠ 'I. Bajić' (1999)	Profesorka violine i dirigentkinja u MŠ 'Isidor Bajić' Novi Sad	1994. prof. violine 1999. dirigovanje	Camerata academica (1987-1998)	Dirigentkinja horova 'Sveti Stefan Dečanski' i 'Orfelin'

Red. br.	Ime	Prvo radno mesto	Godina prvog zaposlenja	Ostala radna mesta	Trenutno radno mesto	Godina zaposlenja na trenutnom radnom mestu	Honorarna angažovanja	Dodatna angažovanja
6.	Judit (1969)	Članica orkestra Opere SNP	1989.	Profesorka violončela u MŠ 'Isidor Bajić' Novi Sad (1991)	Profesorka violončela u MŠ 'Isidor Bajić' Novi Sad	1991.	Camerata academica (1988-1994), Orkestar Opere SNP (1989-1991), Subotička filharmonija (1990-1994), Vojvođanska filharmonija (1988-1992)	
7.	Mirjana (1970)	Profesorka violine u MŠ 'Isidor Bajić' Novi Sad	1992.		Profesorka violine u MŠ 'Isidor Bajić' Novi Sad	1992.	Camerata academica (1989-1998) Subotička filharmonija (1998-2006.) Vojvođanski simfonijski orkestar (2001-2008)	Članica umetničkog saveta Vojvođanskih simfoničara (2001-2003)
8.	Radojka (1972)	Članica orkestra Opere SNP	1994.		Članica orkestra Opere SNP	1994.		
9.	Sanja (1972)						Članica Zrenjaninskog kamernog orkestra (2003-2006) Honorarna angažovanja van struke (1995-2012) Inspicijentkinja u SNP Novi Sad (2012-)	
10.	Jelena (1974)	Profesorka kamerne muzike u MŠ 'Isidor Bajić' Novi Sad	1999.	Saradnica na AU Novi Sad za predmet Gudački kvartet (2001-2002) Solo violistkinja orkestre Opere SNP (2002-2009)	Vanredna profesorka Gudačkog kvarteta na AU Novi Sad	2009. docentkinja 2014. vanr. prof.	Camerata academica (1992-1998) Subotička filharmonija (1995-1999), Novosadski solisti (2000-2001), Novosadski kamerni orkestar (2001-2002) Festivalski orkestar Kotor Art (2007-2013) Orkestar Opere SNP (2009-) Festivalski orkestar NOMUS (2015-)	Članica gudačkog kvarteta i udruženja građana TAJJ (1997-)

Red. br.	Ime	Prvo radno mesto	Godina prvog zaposlenja	Ostala radna mesta	Trenutno radno mesto	Godina zaposlenja na trenutnom radnom mestu	Honorarna angažovanja	Dodatna angažovanja
11.	Aleksandra (1975)	Članica orkestra Opere SNP	1999.	Koncer majstor orkestra Opere SNP (2000-2009)	Vanredna profesorka Gudačkog kvarteta na AU Novi Sad	2009. docentkinja 2014. vanr. prof.	Camerata academica (1994-1998) Novosadski solisti (2000-2001) Festivalski orkestar Kotor Art (2007-2013) Orkestar Opere SNP (2009-) Festivalski orkestar NOMUS (2015-)	Članica gudačkog kvarteta i udruženja građana TAJJ (1997-)
12.	Svetlana (1975)	Profesorka violine u MŠ 'Vlado Milošević' u Banja Luci	1994.	Zamenica koncert majstora u orkestru Opere SNP (1998-2000)	Stručna saradnica za violinu na AU Novi Sad	2000. asistentkinja 2009. stručna saradnica	Camerata academica (1995-1998) Novosadski solisti (2000-2001) Novosadski kamerni orkestar (2001-2007) Vojvođanski simfonijski orkestar (2001-2008)	
13.	Timea (1975)	Članica orkestra Opere SNP	1995.	Profesorka violončela u MŠ 'Isidor Bajić' Novi Sad (1996-2001)	Vanredna profesorka Gudačkog kvarteta na AU Novi Sad	2001. asistentkinja pripravnica 2006. asistentkinja 2008. docentkinja	Camerata academica (1997-1998) Subotička filharmonija (1995-1999), Novosadski solisti (2000-2001), Novosadski kamerni orkestar (2001-2002) Festivalski orkestar Kotor Art (2007-2013) Orkestar Opere SNP (1995-2006) Zrenjaninska filharmonija (2014-) Festivalski orkestar NOMUS (2015-)	Članica gudačkog kvarteta i udruženja građana TAJJ (1997-) Muzička radionica 'Ad libitum' (1997-) Umetnički intendant festivalskog orkestra Kotor Art (2007-2013) Šefica Katedre za kamernu muziku na AU Novi Sad (2012-) Članica umetničkog odbora A-festa (2014-)

Red. br.	Ime	Prvo radno mesto	Godina prvog zaposlenja	Ostala radna mesta	Trenutno radno mesto	Godina zaposlenja na trenutnom radnom mestu	Honorarna angažovanja	Dodatna angažovanja
14.	Ana (1975)	Profesorka violine u MŠ 'Petar Konjović' u Bečeju	1997.	Asistentkinja pripravnica na AU Novi Sad za violinu	Samostalna stručna saradnica za violinu i violu	1997. asistentkinja pripravnica 2005. asistentkinja za violinu i violu 2009. stručna saradnica 2011. viša stručna saradnica 2015. samostalna stručna saradnica	Novinarka lista 'Čaladi ker' (1994-2000) i Mađar So (2000) Orkestar Opere SNP (1995-1996) Novosadski kamreni orkestar (1995-1998) Camerata academica (1998, 2009-) Vojvođanski simfonijski orkestar (2002-) Sarajevska filharmonija (2007-2008), Simfonijski orkestar jugoistočne Evrope (2006-2009) Almazian's Obsession (2007-) Orfelin (2010-)	Viša novinarska škola pri Fil. Fak. U NS (1997-1999) Master studije ACIMSI Rodnih studija UNS (2014) Članica žirija međunarodnog takmičenja gudača u Bačkoj Topoli (2014-)
15.	Jovanka (1975)	Članica orkestra Opere SNP	1999.		Članica orkestra Opere SNP, vođa deonice 2. violina (2005-)	1999.	Camerata academica (1995-1998) Novosadski solisti (2000-2001), Novosadski kamerni orkestar (2001-2002) Festivalski orkestar Kotor Art (2007-2013) Festivalski orkestar NOMUS (2015-)	Članica gudačkog kvarteta i udruženja građana TAJJ (1997-)
16.	Olivera (1975)	Članica orkestra Opere SNP	1994.		Članica orkestra Opere SNP	1994.	Vojvođanski simfonijski orkestar (2001-2009)	
17.	Arabela (1978)	Dečiji voditelj u RTV NS	1990.	Radio NS, Rumunska redakcija (1997-1999) Profesorka violine u MŠ 'Isidor Bajić' Novi Sad (1999-2000)	Profesorka violine u MŠ 'Isidor Bajić'	2001.	Vojvođanski simfonijski orkestar (2001-2008)	

Red. br.	Ime	Prvo radno mesto	Godina prvog zaposlenja	Ostala radna mesta	Trenutno radno mesto	Godina zaposlenja na trenutnom radnom mestu	Honorarna angažovanja	Dodatna angažovanja
18.	Mirjana (1980)	Profesorka violončela u MŠ 'Petar Kranjčević' u Sr. Mitrovici	2002.		Profesorka violončela u MŠ 'Petar Kranjčević' u Sr. Mitrovici	2004.	Vojvođanski simfonijski orkestar (2001-) Novosadski kamerni orkestar (2002-2009) Almazian's Obsession (2007-)	
19.	Dragana (1983)	Voditeljka na Tv Panonija	2000.	Profesorka violine u MŠ 'Stanislav Binički' u Beogradu (2011-2012)	Članica orkestra Opere SNP	2012.	Vojvođanski simfonijski orkestar (2012-) Festivalski orkestar kotor Art (2015-)	Odbornica SRS u Skupštini grada (2004-2008) Odbornica SNS u skupštini Vojvodine (2013-)
20.	Iva(1985)	Profesorka violine u MŠ 'Isidor Bajić' Novi Sad	2008.		Profesorka violine u MŠ 'Isidor Bajić' Novi Sad, odeljenje u Futogu	2009.	Festivalski orkestar kotor Art (2005-) Novosadski kamerni orkestar (2006-2009) Kamerni orkestar 'Franjo Krežma' iz Osijeka (2007-2008) Camerata Academica (2009-) Orkestar Opere SNP (2009-) Vojvođanski simfonijski orkestar (2009-) Orfelin (2010-2014) Zrenjaninski kamerni orkestar (2010-2014)	

Na diplomi koju dobijaju završeni studenti instrumentalnih odseka na Akademiji umetnosti u Novom Sadu stoji, npr., 'diplomirani muzičar – violinista', pri čemu, naravno, naziv instrumenta može biti različit. Naime, na našim prostorima ne postoji poseban izvođački i pedagoški smer: studenti se svi edukuju na isti način, bez obzira na to da li će se posle diplomiranja baviti izvođaštvom ili raditi u školi kao profesori/ke instrumenta. Međutim, u drugim državama u okruženju (Mađarska, Austrija, Rumunija) na svim visokim školama za muziku postoje posebni smerovi za pedagogiju i izvođaštvo, što vodi adekvatnom i blagovremenom usmerenju kadrova. Iako je nesumnjivo da bi uvođenje takvog sistema školovanja na našim prostorima umnogome doprinelo boljem razvoju metodike nastave instrumenata, kao i muzičkom izvođaštvu, na njega se još čeka.

Diplomiranjem na Akademiji umetnosti na katedri za gudačke instrumente, svaki kandidat ima mogućnost zapošljavanja u muzičkim školama ili orkestrima. Pri tome, mladi profesionalci najčešće su primorani da prihvate posao koji nađu, a ne onaj prema kojem imaju afiniteta, za šta je pre svega zaslužna činjenica da se godišnje na katedri za gudačke instrumente na AU na studije violine, viole, violončela i kontrabasa prima u proseku petnaestak studenata, dok posao u struci trenutno u Novom Sadu ne može pronaći nijedan od njih. Naime, u dve muzičke škole i jednom profesionalnom orkestru sva su mesta popunjena relativno mladim kadrovima, te je mogućnost za zapošljavanje muzičkih izvođača/izvođačica kao i profesora/ki instrumenata u Novom Sadu veoma mala. Potonji su potrebni eventualno u manjim gradovima Vojvodine, gde se u poslednje vreme otvaraju muzičke škole.

S druge strane, odabrane muzičarke su sve zaposlene. Njih 19 je uspelo da se zaposli u struci, dok se samo jedna muzičarka ne bavi muzikom, već radi kao inspicijentkinja u novosadskom SNP. Ipak, ovako visok procenat osoba koje su uspele da se i profesionalno bave muzikom ne uklapa u statističke podatke, o čemu svedoči i sledeći podatak: „Žene s višim i visokim obrazovanjem obavljaju posao u skladu sa svojim kvalifikacijama u 56% slučajeva, naspram 33% žena sa srednjom školom" (Blagojević, 2013:11).

Od njih 20, njih 14 se bavi muzičkom pedagogijom, od čega osam kao profesorka instrumenta u muzičkoj školi (jedna je u penziji), a šest na Akademiji umetnosti: četiri kao profesorke, dve kao stručne saradnice.

Pored stalnog radnog mesta, samo dve muzičarke nisu imale dodatne, honorarne angažmane kao članice orkestara. Ostale umetnice su periodično honorarno svirale u nekim orkestrima u Novom Sadu i Vojvodini kao što su: Orkestar Opere SNP, Vojvođanska filharmonija, Novosadska filharmonija, Novosadski kamerni orkestar, Kamerata akademika, Subotička filharmonija, Zrenjaninska filharmonija, Zrenjaninski kamerni orkestar, Vojvođanski kamerni orkestar, Vojvođanski simfonijski orkestar itd.[24]

24 Tokom 70-ih, 80-ih a naročito 90-ih godina prošlog veka osnivani su mnogi orkestri, potom gašeni, pa ponovo osnivani pod istim ili neznatno promenjenim imenom, što je trend koji se nastavlja i danas.

Pored stalnog zaposlenja i honorarnih izvođačkih angažmana, 11 umetnica je imalo ili i dalje ima dodatne angažmane, kao što su članstvo u udruženjima (njih sedam), organizacija rada (njih dve sun a mestu šefa odseka odnosno katedre), dve muzičarke su aktivne kao članice žirija na takmičenjima, jedna je angažovana u organizaciji muzičkih dešavanja kao članica mnogih izvođačkih grupa, jedna je osnivačica i dirigentkinja muzičkog društva, a jedna je odbornica u Skupštini APV.

Zaključujem da su sve osim jedne muzičarke uspele da se zaposle kao izvođačice ili profesorke, i na taj način obezbedile sebi i svojoj porodici povoljne uslove za život u kojima mogu da se u dovoljnoj meri posvete svojim profesionalnim angažmanima, dalje razvijajući svoje izvođačke i pedagoške sposobnosti.

3.3.11. Zdravlje

Iako kategorija „zdravlje" prvobitno nije bila planirana za analizu životnih prilika odabranih muzičarki sa teritorije Vojvodine, tokom vođenja razgovora sa njima, uvidela sam da su zdravstvene tegobe pojedinih umetnica veoma značajno uticale na njihov život i profesiju, te sam smatrala neophodnim da analiziram i ovaj segment njihovog života.

Naime, od 20 odabranih muzičarki uzrasta od 30 do 61 godine, čak njih 11 je govorilo o svom zdravstvenom stanju, od kojih su dve žene imale problem vezan za trudnoću koji je posle porođaja regulisan. Ostalih devet muzičarki imaju dijagnoze čije tegobe ih prate godinama, a neka stanja su trajna.

- *To je bio popriličan udarac u mome životu jer sam znala da je to nešto što se neće izlečiti tek tako, što će me pratiti do kraja života. Sada imam pedeset godina i šesnaesta godina traje moja borba sa tom bolešću. Imala sam takve faze da nisam mogla da ustanem iz kreveta, nikom to ne bih poželela! Nisam mogla da sednem, da legnem, da podignem čašu, kad se upale svi zglobovi, a o bolovima da ne pričam! (Monika, 1964, obolela od reumatoidnog artritisa)*
- *Nervi su iz nekog razloga oboleli i nikad više nisam uspela da podignem levo stopalo, uprkos upornom vežbanju, fizikalnim terapijama i alternativnim vidovima lečenja.*
- *Trebalo mi je puno vremena da prihvatim tu činjenicu, da je taj problem nešto sa čim treba da se nosim do kraja života. Morala sam da prihvatim to što ću izgledati drugačije i kretati se drugačije od drugih. Osetila sam na svojoj koži šta znači: Imati, pa nemati. Shvatila sam koja je vrednost zdravlja i koliko se često ljudima ono podrazumeva. (Iva, 1985, obolela od oštećenja nerava leve noge)*
- *Dve hiljade trinaeste sam imala zdravstvenih problema, na kardiologiji su mi radili neke intervencije da se to ne širi. Bili smo u Švedskoj na turneji i bukvalno su morali da mi zaustave srce i da mi ga pokrenu ponovo jer sam imala neke napade. Od tada hodam otvorenih očiju. Videla sam i naučila da čovek ne može da ima sve. (Timea, 1975, obolela od srčanih tegoba)*

Jedna muzičarka se gotovo celog života uspešno nosi sa svojom bolešću i odnosu na nju ima pozitivan stav:

- *Nisam pod terapijom za epilepsiju jer nisam želela da me bolest osvoji, oduvek sam htela da ja kontrolišem nju, a ne ona mene. Uostalom, dobila sam je rođenjem i normalno mi je da je ona uvek prisutna. Nemam pojma kako je kod ostalih ljudi sa ovom dijagnozom, ali znam da ja sa sobom bez terapije želim s tim da se nosim kao sav ostali svet. (Aleksandra, 1975, rođena sa epilepsijom)*

Dve muzičarke su obolele od tumora, koji je posle uspešne operacije otklonjen, ali se obolele osobe moraju pridržavati prepisane terapije i voditi računa o svom zdravstevnom stanju i načinu života.

I u ovom slučaju vidimo da muzičarke svoj profesionalni poziv pretpostavljaju eventualnom akutnom stanju. Tek suočena sa ozbiljnošću zdravstvene situacije, koja sobom nosi različite rizike, žena napušta prvobitni fokus svoje pažnje:

- *Kada su mi uradili skener glave, konstatovali su mi tumor na hipofizi. Tada su me poslali kući, međutim meni je bilo sve gore i gore, dobila sam i temperaturu i već sam bila u nekom polusvesnom stanju. Sledeći dan su me primili u bolnicu i Sremskoj Kamenici da bi ustanovili da je unutar tumora pukao krvni sud i da je tu došlo do krvarenja i da je taj tumor rastao veoma naglo. Tu noć sam ostala na neurologiji, ali sam insistirala da u ponedeljak putujem sa ćerkom u Brisel. U nedelju sam prebačena na neurohirurgiju na hitnu operaciju, tu se našao nekako najbolji tim lekara oko mene tako da su uspeli da zaustave krvarenje.*
- *Posle operacije nisam znala šta će biti sa mnom, kako ću nastaviti posao.*
- *Posledice su da su mi i dan-danas žlezde u hipo funkciji, tako da pijem hormone, ali sam se navikla na taj život i ne žalim se. (Judit, 1969)*
- *Kada sam operisala ruku, nisam svirala skoro godinu dana. Nisam mogla da pokrećem prste uopšte, nisam mogla da se očešljam, na svu sreću je leva ruka, a nije desna. Oporavila sam se i bilo mi je fenomenalno posle, imala sam utisak prvi put u životu da mogu da odsviram sve bez ikakvog preteranog vežbanja... međutim... Magistarski program nisam mogla da sviram dok se nisam potpuno oporavila. (Arabela, 1978)*

Tabela 17: Zdravlje

Red. br.	Ime	Godina rođenja	Zdravstvene tegobe	Početak tegoba	Glas žene o zdravstvenom problemu
1.	Ibojka	1954.	Ne		
2.	Monika	1964.	Reumatoidni artritis	1998.	*To je bio popriličan udarac u mome životu jer sam znala da je to nešto što se neće izlečiti tek tako, što će me pratiti do kraja života. Sada imam pedeset godina i šesnaesta godina traje moja borba sa tom bolešću. Imala sam takve faze da nisam mogla da ustanem iz kreveta, nikom to ne bih poželela! Nisam mogla da sednem, da legnem, da podignem čašu, kad se upale svi zglobovi, a o bolovima da ne pričam!*
3.	Iboja	1966.	Ne		
4.	Dušica	1966.	Visok krvni pritisak	2010.	
5.	Tamara	1968.	Ne		
6.	Judit	1969.	Tumor na hipofizi	2008.	*Bila je to ozbiljna četvorosatna operacija, ali srećom se sve dobro završilo, mada sam posle toga još nekih četri-pet meseci imala problema sa vidom. Posle operacije nisam znala šta će biti sa mnom, kako ću nastaviti posao.* *Posledice su da su mi i dan danas žlezde u hipo funkciji tako da pijem hormone, ali sam se navikla na taj život i ne žalim se.*
7.	Mirjana	1970.	Povreda kolena u saobraćajnoj nesreći	1991.	*Imala sam veliku sreću jer mi se ništa veliko nije desilo, imala sam na glavi vrlo ozbiljnu čvorugu i veliku povredu kolena. Bolovi su bili konstantni, čim bih krenula da se oslanjam na njega, da sedim ili da dugo stojim. Zbog toga nisam mogla da sviram od kraja januara do aprila.*
8.	Radojka	1972.	Ne		
9.	Sanja	1972.	Ne		
10.	Jelena	1974.	Ne		
11.	Aleksandra	1975.	Urođena epilepsija	1975.	*Nisam pod terapijom za epilepsiju jer nisam želela da me bolest osvoji, oduvek sam htela da ja kontrolišem nju, a ne ona mene. Uostalom dobila sam je rođenjem i normalno mi je da je ona uvek prisutna. Nemam pojma kako je kod ostalih ljudi sa ovom dijagnozom, ali znam da ja sa sobom bez terapije želim s tim da se nosim kao sav ostali svet.*

Red. br.	Ime	Godina rođenja	Zdravstvene tegobe	Početak tegoba	Glas žene o zdravstvenom problemu
12.	Svetlana	1975.	Operacija slepog creva	1979.	*Često sam nastupala van Muzičke škole, na otvaranju izložbi, za bolesnu decu u bolnici – nisam zaboravila kako je tamo pošto sam i ja sa četiri godine prilično dugo vreme provela u bolnici zbog slepog creva.*
13.	Timea	1975.	Problemi sa srcem	2013.	*Dve hiljade trinaeste sam imala zdravstvenih problema, na kardiologiji su mi radili neke intervencije da se to ne širi. Bili smo u Švedskoj na turneji i bukvalno su morali da mi zaustave srce i da mi ga pokrenu ponovo jer sam imala neke napade. Od tada hodam otvorenih očiju. Videla sam i naučila da čovek ne može da ima sve.*
14.	Ana	1975.	HELLP-sindrom u trudnoći	2007.	*Kada sam se probudila iz narkoze u šok sobi, da ja sam pri tom imala užasno visok pritisak sve vreme. Ne užasno visok ali sto sedamdeset sa sto ili tako što je bilo jako opasno. I oni su mene držali posle u šok sobi još nedelju dana jer potpuno sam bila raspadnuta.*
15.	Jovanka	1975.	Ne		
16.	Olivera	1975.	Komplikacije pri porođaju	2009.	*...doktor...je zaboravio da mi izvadi posteljicu i zašio me je tako da sam imala krvavu bajku posle svega toga ali dobro sam prošla, mislim spasli su me. Uspavljivali su me triput i čistili su me triput...*
17.	Arabela	1978.	Tumor na zglobu leve ruke	2003.	*Kada sam operisala ruku, nisam svirala skoro godinu dana. Nisam mogla da pokrećem prste uopšte, nisam mogla da se očešljam, na svu sreću je leva ruka, a nije desna. Oporavila sam se i bilo mi je fenomenalno posle, imala sam utisak prvi put u životu da mogu da odsviram sve bez ikakvog preteranog vežbanja...*
18.	Mirjana	1980.	Ne		
19.	Dragana	1983.	Ne		
20.	Iva	1985.	Oštećenje nerava leve noge	2001.	*Sam uzrok ove paralize nikad nije utvrđen, već su samo pretpostavke da je virus napao nerv, ili da sam imala neku povredu koje se ne sećam. Moja šema hoda je tada izmenjena, ali ne moram da koristim pomagala kako bih se kretala.* *...mogu da kažem da mi je ovaj blagi hendikep doneo i mnoštvo pozitivnih iskustava.*

Zaključujem da je zdravstveno stanje muzičarki veoma značajno uticalo na njihov život. Osim što su nakon svojih dijagnoza bile primorane da promene način života, iz njihovih sopstvenih priznanja se vidi da su im njihove bolesti promenile i način razmišljanja. Sve muzičarke sa zdravstvenim tegobama smatraju da su uspele da uz zdravstvene poteškoće i dalje žive normalan život, a za probleme koji su ih pogodili smatraju da su obogatili njihovo životno iskustvo u pozitivnom smislu. Da li im je njihova okrenutost umetnosti uopšte, a pre svega muzici, dala snage da se uspešno nose sa svojim zdravstvenim tegobama, pitanje je na koje je, ubeđena sam, odgovor potvrdan.

Osim što se izdvajaju svojim stavom prema bolesti, muzičarke se razlikuju i kada je sama bolest u pitanju. Naime, iako su u Srbiji, kako pokazuju neki podaci, najčešća oboljenja žena rak dojke, rak materice, dijabetes i srčani problemi, ona se samo po izuzetku javljaju kod odabranih muzičarki budući da su njihove bolesti obično povezane sa profesijom (artritis, skolioza i sl.). Iz ovoga se vidi da muzika na različite načine doprinosi zdravlju i samih muzičara/ki, kako onih koji ne boluju od neke bolesti tako i onih čije je zdravlje na neki način narušeno, te stoga ne čudi da se danas u lečenju pojedinih bolesti primenjuje terapija zasnovana na muzici.

3.3.12. Identitet članice strukovnih udruženja

U Srbiji postoje različita strukovna udruženja koja okupljaju osobe koje su za svoj poziv izabrale muzičku umetnost. Među njima se ističe Udruženje muzičkih umetnika Srbije (UMUS), osnovano ubrzo po završetku Drugog svetskog rata, 7. aprila 1946. u prisustvu 20 muzičkih umetnika. Ovo je udruženje na samom svom početku imalo naziv Udruženje reproduktivnih umetnika muzičara Srbije i bilo je jedna od prvih samostalnih organizacija muzičkih umetnika u svetu. Tada postavljeni ciljevi i zadaci Udruženja i danas važe: učešće u kulturno-umetničkom životu, podizanje muzičkog obrazovanja publike, stručno uzdizanje članova, zaštita njihovih izvođačkih prava, omogućavanje mladim umetnicima usavršavanja izvođačkih sposobnosti. Udruženje je organizovalo razne cikluse koncerata svojih članova, u Beogradu i u drugim gradovima Srbije, kao i međurepubličku i međunarodnu koncertnu saradnju. Od 1983. godine UMUS-u je, kao, uostalom, i drugim umetničkim udruženjima, zakonskim odredbama stavljena u nadležnost briga o samostalnim umetnicima. Do danas je kroz ovaj status prošlo preko 170, uglavnom mladih muzičkih umetnika. Udruženje trnutno ima 352 člana. Neprofitabilna je organizacija dotirana od Ministarstva kulture Srbije.[25]

Svojim se značajem ističe i Udruženje muzičkih i baletskih pedagoga Srbije (UMBPS), osnovano 1954. godine, koje danas broji oko 1.000 članova iz različitih muzičkih škola, sa fakulteta i muzičkih akademija, osnovnih škola, srednjih stručnih škola i gimnazija sa teritorije cele Srbije. Primarna delatnost udruženja jeste organizovanje seminara, stručnih usavršavanja, takmičenja, festivala, smotri, koncerata, i sl., a sve u skladu sa planom

25 Prilagođen tekst sa zvaničnog sajta UMUS-a.

i programom rada koji se donosi svake školske godine. Osim toga, ovo udruženje kao jedan od svojih zadataka navodi i davanje podrške i mišljenja za stipendije i školovanje mladih talenata u zemlji i inostranstvu, izdavanje udžbenika i priručnika uz podržavanje proverenih autora, te štampanje stručnih informativnih časopisa posvećenih muzičkoj i baletskoj pedagogiji sa afirmacijom aktivnosti muzičkih i baletskih pedagoga iz naše zemlje i sveta. Svake godine Udruženje muzičkih i baletskih pedagoga Srbije svojim članovima dodeljuje godišnje nagrade za istaknute pedagoške rezultate. Osim toga, ovo udruženje blisko sarađuje sa drugim udruženjima iz nekadašnjih jugoslovenskih republika kao i iz drugih zemalja. Takođe, zalaže se za punu saradnju i koordinaciju svojih aktivnosti sa ministarstvima prosvete, kulture, gradskim i lokalnim vlastima.[26]

Udruženje muzičkih umetnika Vojvodine, kao deo Udruženja muzičkih umetnika SFRJ, od 1961. do 1991. godine bilo je značajna organizacija. Anton Eberst, profesor klarineta iz Novog Sada, imao je istaknutu ulogu u osnivanju i radu oba ova udruženja, o čemu govori u knjizi štampanoj povodom 30. godišnjice postojanja ove organizacije (Eberst, 1980). Udruženje je prestalo sa radom 1991. godine, nakon čega je poslednji predsednik, prof. Laslo Horvat, svu dokumentaciju o radu Udruženja ustupio Arhivu Vojvodine. Nažalost, iako je od trenutka osnivanja Udruženja pa do danas prošlo punih 45 godina, jošuvek ne postoji valjan izvor o njegovom radu i razvoju muzičke umetnosti u Vojvodini.

Prema podacima kojima je 2013. raspolagalo Udruženja kompozitora, u Srbiji je registrovano 49 kompozitorki, što ukazuje na tendenciju blagog porasta jer ih je u 2011. godini bilo 45. Pretpostavka je, međutim, da je stvaran broj kompozitorki unekoliko veći budući da nisu sve učlanjene u ovo udruženje, dok su neke članice i stranih udruženja. Neke od kompozitorki postale su poznate i većem broju ljudi, a jedna od njih nesumnjivo je i Isidora Žebeljan, koja je, 2012. kao najmlađa u celom članstvu, postala redovna članica Srpske akademije nauka i umetnosti (SANU) (Kostadinović, 2014).

Međutim, strukovna udruženja su u Novom Sadu slabo zastupljena. Udruženje muzičkih umetnika Vojvodine, kako smo videli, više ne postoji, pri čemu, stiče se utisak, muzički umetnici i umetnice sa teritorije Pokrajine Udruženje muzičkih umetnika Srbije ne doživljavaju kao svoje, te nemaju interesovanja niti potrebe da se u njega učlanjuju.

26 Prilagođen tekst za zvaničnog sajta UMBPS-a.

Tabela 18: Članstvo u strukovnim udruženjima

Red. br.	Ime	Godina rođenja	Članstvo u strukovnim udruženjima	Ime udruženja	Komentar
1.	Ibojka	1954.	Ne		*Ranije, 70-ih godina, sam bila članica Udruženja muzičkih pedagoga Vojvodine ali to udruženje više ne postoji.*
2.	Monika	1964.	Ne		
3.	Iboja	1966.	Ne		
4.	Dušica	1966.	Ne		
5.	Tamara	1968.	Ne		
6.	Judit	1969.	Da	Udruženje Muzičkih i baletskih pedagoga Srbije	
7.	Mirjana	1970.	Ne		
8.	Radojka	1972.	Ne		*Nisam članica ni jednog udruženja, bez posebnog razloga.*
9.	Sanja	1972.	Ne		
10.	Jelena	1974.	Da	Udruženje građana „TAJJ", osnovano 2015. godine	
11.	Aleksandra	1975.	Da	Udruženje građana „TAJJ", osnovano 2015. godine	
12.	Svetlana	1975.	Ne		*Pozivana sam u Alumni udruženje pri Akademiji ali još nisam stigla da se učlanim, nisam još popunila prijavu. Imam averziju prema papirima i administraciji uopšte.*
13.	Timea	1975.	Da	Udruženje građana „TAJJ", osnovano 2015. godine	
14.	Ana	1975.	Da	Centra za savremenu muziku „CESAM"	
15.	Jovanka	1975.	Da	Udruženje građana „TAJJ", osnovano 2015. godine	*Znam da postoji Udruženje muzičkih umetnika Srbije, ali ne znam da li postoji Udruženje muzičkih umetnika Vojvodine. Kao prvo, niko nas nije ni pozvao, to je ipak stvar da te neko pozove i da ti bude čast. Ako Udruženje postoji, ne radi na nekoj svojoj promociji i ne nudi članovima neki benefit u krajnjem slučaju.*
16.	Olivera	1975.	Ne		
17.	Arabela	1978.	Ne		*Nisam na žalost, ali bih volela.*
18.	Mirjana	1980.	Ne		
19.	Dragana	1983.	Ne		
20.	Iva	1985.	Ne		*Nisam članica nijednog Udruženja jer nisam nikad bila upoznata sa radom istih, niti sam imala potrebu da pristupim. Verujem da je u pitanju nedovoljna informisanost o svemu što udruženja mogu da pruže i čemu sve mogu da doprinesu.*

Od 20 muzičarki većina nije strukovno aktivna i organizovana, za šta su razlozi različiti, a nekad čak nisu ni jasno definisani:

- *Nisam članica nijednog udruženja, bez posebnog razloga. (Radojka, 1972)*

Ponekad iako je bilo inicijative od strane osoba iz nekog udruženja, aktivnost je izostala:

- *Pozivana sam u Alumni udruženje pri Akademiji, ali još nisam stigla da se učlanim, nisam još popunila prijavu. Imam averziju prema papirima i administraciji uopšte. (Svetlana, 1975)*

S druge strane, kod jedne od muzičarki ne izostaje želja, ali ona još uvek nije ispunjena:

- *Nisam, nažalost, ali bih volela. (Arabela, 1978)*

Najmlađa u odabranoj grupi pak priznaje da nema dovoljno znanja o tome šta sve udruženja rade:

- *Nisam članica nijednog udruženja jer nisam nikad bila upoznata sa radom istih, niti sam imala potrebu da pristupim. Verujem da je u pitanju nedovoljna informisanost o svemu što udruženja mogu da pruže i čemu sve mogu da doprinesu. (Iva, 1985)*

Takmičenja učenika i studenata muzike nekada su bila organizovana upravo od strane udruženja muzičkih pedagoga Srbije ili Vojvodine. Danas, s obzirom na nepostojanje vojvođanskog udruženja, organizaciju takmičenja preuzima UMBPS, te na njima direktno učestvuju i učenici iz Vojvodine.

Od muzičarki predstavljenih u ovom radu samo je jedna članica Udruženja muzičkih i baletskih pedagoga Srbije, jedna je članica Centra za savremenu muziku CESAM, koji je osnovan u bližoj prošlosti, 2014. godine, s ciljem okupljanja mladih kompozitora i izvođača savremene umetničke muzike, ali je trenutno to udruženje prilično neaktivno.

Ukupno šest muzičarki su članice nekog strukovnog udruženja. Na ovom mestu, kao dobar primer udruživanja, valja pomenuti da su njih četiri samoinicijativno osnovale Udruženje građana TAJJ (2015), koje uspešno deluje i van granica Novog Sada i ima sve uslove da zadovolji potrebe svojih članova.

Na osnovu prikupljenih podataka zaključujem da članstvo u strukovnim udruženjima izvođačice na gudačkim instrumentima smatraju nevažnim, barem kada su u pitanju udruženja sa dugom tradicijom (UMUS, UMBPS), za šta postoje različiti razlozi, od kojih je jedan onaj da muzičarke i muzičari očigledno nisu ni svesni prednosti koje nude organizacije ovakve vrste. Kako pokazuje istraživanje Kostadinović 2014, i kompozitorke Srbije imaju sličan odnos prema strukovnim udruženjima.

Zaključujem da je neophodno da savremene muzičarke u Vojvodini budu bolje obaveštene o tome kakva sve strukovna udruženja postoje, te koje su prednosti ukoliko bi se one sa svojim darovima i sposobnostima uključile u njihov rad. Sa druge strane, činjenica da su navedena udruženja u očitoj organizacionoj i programskoj krizi (pre svega finansijskoj) – deluje kao jedan od razloga zašto muzičarke ne vide sebe kao njihove članice.

Dobijeni podaci su važni jer svedoče o nedovoljnoj prisutnosti strukovnog udruženja među potencijanim članovima i članicama, s jedne strane, ali i svojevrsnoj zatvorenosti, svedenosti na aktivnost nekoliko osoba u udruženjima koje onda, nažalost, mogu ostvarivati lične interese preko udruženja. Podsećam da je strukovno udruženje važan oblik i građanske (ne samo strukovne) organizovanosti, koje najčešće ima svoje nagrade, zatim mogućnost usavršavanja u drugim delovima sveta, konkurisanja za objavljivanje raznog štampanog materijala kod različitih ministarstva i organizacija u državi. Primer udruženja lekara, advokata, ekonomista ili nekih drugih struka jasno pokazuje njihovu prisutnost u javnosti i mogućnosti afirmacije koje ona svojim članovima pružaju. Ovakav kvalitet izostaje u strukovnim udruženjima muzičkih umetnika u Vojvodini.

3.3.13. Članstvo u političkim strankama

Politika još uvek predstavlja domen u kojem su muškarci prisutniji od žena, ali se situacija, ipak, čak i u našoj sredini, u poslednje vreme menja nabolje. O odnosu žena prema politici svedoči i sledeći podatak: „Posebno je zanimljivo da postoji velika razlika u stavovima muškaraca i žena o učešću žena u politici. Žene mnogo češće veruju da bi politika bila bolja kada bi žene odlučivale nego što to veruju muškarci (57% žena naspram 25% muškaraca). Dakle, žene pokazuju, sudeći prema ovom, ali i mnogim drugim odgovorima, snažnu tendenciju ‘osvajanja prostora’ izvan kuće i domaćinstva, iako ‘jednom nogom’ zadržavaju svoje pozicije i u tom domenu” (Blagojević, 2013: 6).

O odnosu žena prema aktivnijem političkom delovanju, ista autorka navodi sledeće podatke: „U odnosu na 2006. izrazito je smanjena razlika između muškaraca i žena kada je reč o članstvu u političkoj stranci. Dok je 2006. u političkim strankama bilo samo 8% članica stranke, 2012. taj broj iznosi čak 19%” (Blagojević, 2013: 13).

Međutim, muzičarke na gudačkim instrumentima predstavljaju izuzetak od navedene statistike: od njih 20, samo je jedna politički aktivna i članica stranke. Ona je ujedno i poslanica Srpske napredne stranke u Skupštini Vojvodine. Ostale muzičarke nisu članice političkih stranaka, za šta je osnovni razlog, kako je nekoliko njih navelo, ne samo nezainteresovanost za politiku već i svesna namera da sa njom nemaju nikakve veze.

Na osnovu odgovora **zaključujem** da je kod muzičarki presudna samo profesionalna pripadnost te da se političko angažovanje ne uklapa u identitet izvođačkih umetnica.

Tabela 19: Članstvo u političkim strankama

Red. br.	Ime	Godina rođenja	Članstvo u političkim strankama	Naziv stranke	Komentar
1.	Ibojka	1954.	Ne		*Politika me ne interesuje.*
2.	Monika	1964.	Ne		*NE! Politika me nervira (kao i političari), pa se trudim da je ignorišem, koliko je moguće.*
3.	Iboja	1966.	Ne		
4.	Dušica	1966.	Ne		
5.	Tamara	1968.	Ne		
6.	Judit	1969.	Ne		*Ne. Nikada nisam želela to.*
7.	Mirjana	1970.	Ne		*Nisam članica nijedne političke stranke, ali počinjem da se pitam da je možda trebalo da budem. Ideološki me to ne zanima. Ipak, napredak u nekim segmentima posla izgleda ne može da se desi bez toga. To je poražavajuće jer u svom poslu postižem puno uspeha i mislim da mogu više.*
8.	Radojka	1972.	Ne		
9.	Sanja	1972.	Ne		
10.	Jelena	1974.	Ne		
11.	Aleksandra	1975.	Ne		
12.	Svetlana	1975.	Ne		
13.	Timea	1975.	Ne		*Nisam učlanjena ni u jednu stranku. Politika kao takva, nikada me nije interesovala, valjda zato što se u to ne razumem.*
14.	Ana	1975.	Ne		
15.	Jovanka	1975.	Ne		
16.	Olivera	1975.	Ne		*Nisam, politika me uopšte ne zanima.*
17.	Arabela	1978.	Ne		*Ne, ne želim da se kompromitujem.*
18.	Mirjana	1980.	Ne		*Nisam, politika me ne zanima.*
19.	Dragana	1983.	Da	Srpska radikalna stranka, zatim Srpska napredna stranka. Trenutno je pokrajinska poslanica SNS.	*Mene je interesovala politika, interesuje me i danas i sam htela da napravim spoj politike i umetnosti ustvari.* *Sa svojom dvadeset jednom godinom postala sam najmlađi odbornik u Skupštini Grada Novog Sada.*
20.	Iva	1985.	Ne		*Nisam članica nijedne stranke jer me to ne interesuje i imam negativan stav o političkim strankama.*

3.3.14. Hobi

Muzičarke su po prirodi svog poziva od malih nogu fokusirane na muziku i vežbanje svog instrumenta. Ipak, među odabranim umetnicama nemali je broj onih koje imaju i neka druga interesovanja, kojima je, nažalost, samo jedan deo njih uspeo da se dodatno posveti te da ih razvije i neguje.

Interesantan je podatak da je od 20 odabranih muzičarki njih pet reklo da ih interesuje medicina, pri čemu su dve čak i razmišljale da im ona postane profesija:

- *Nisam se baš dobro slagala tada... sa tadašnjim profesorom i onda sam, želeći da pobegnem od toga što se baš nisam dobro osećala, pa sam mislila da neću da se bavim muzikom, nego ću da upišem medicinu. Jako sam želela da budem lekar! (Monika, 1964)*
- *Mene je medicina uvek privlačila, ali se u meni dotad već nekako iskristalisalo da ja zapravo želim da se bavim muzikom. (Judit, 1969)*

Među odabranim muzičarkama postoji i interesovanje za druge vrste umetnosti (književnost, pozorište).

- *Ali ipak najviše volim da sam u tišini totalnoj i da čitam. Ako imam knjigu i tišinu, meni je sve lepo. (Iboja, 1966)*
- *Jako volim uopšte pozorište i operu i balet i dramu. (Jelena, 1974)*

Četiri muzičarke se u slobodno vreme bave ručnim radom (šivenje, gobleni, heklanje, dekupaž).

- *Volim sebi nešto da sašijem. Volim još i da radim sa salvetama. To me opušta kad imam vremena s tim da se zabavljam. (Radojka, 1972)*

Dok je jedna od njih na pitanje šta bi radila da se ne bavi muzikom, odgovorila:

- *Bila bih švalja. Ozbiljno. Iz detinjstva su mi ostale tri ljubavi. To je matematika, muzika i šivenje. (Aleksandra, 1975)*

Tri muzičarke su uspele da pored izvođaštva svoje druge afinitete dovedu do profesionalnog nivoa: jedna violinistkinja je još kao srednjoškolka postala aktivna članica političke stranke i trenutno je poslanica u Skupštini Vojvodine.

- *Bila sam izuzetno stranački aktivna čak do te mere da sam u jednom periodu zapostavila studiranje. Žrtvovala sam studiranje zarad bavljenja politikom, na šta je moj otac bio izuzetno kivan, vrlo opravdano. Ja sam mislila ipak da mogu sve. I uspela sam da postignem i jedno i drugo s tim što sam tada napravila dugu pauzu u studiranju kada sam stupila na funkciju odbornika u Skupštini Grada Novog Sada. (Dragana, 1983)*

Tabela 20: Hobi i druga interesovanja

Red. br.	Ime	Godina rođenja	Hobi	Interesovanja van muzike	Izjave muzičarki
1.	Ibojka	1954.	Ukrštenice, sudoku, ručni rad, baštovanstvo		*Neko vreme sam vezla goblene, to je ono vreme kad sam pauzirala u školovanju. Još uvek imam neke što treba da završim.*
2.	Monika	1964.	Nije napomenula da ima hobi.	Medicina	*Nisam se baš dobro slagala tada... sa tadašnjim profesorom i onda sam, želeći da pobegnem od toga što se baš nisam dobro osećala, pa sam mislila da neću da se bavim muzikom, nego ću da upišem medicinu. Jako sam želela da budem lekar!*
3.	Iboja	1966.	Čitanje, heklanje	Alternativna medicina	*Jako se volim baviti i zdravim načinom života, uopšte ekologijom, zdravom ishranom, alternativnim metodama lečenja, to je ono što mene zaokuplja.*
4.	Dušica	1966.			
5.	Tamara	1968.		Engleski jezik	*Još uvek mi muzika nije bila dovoljna, odnosno samo izvođaštvo, osećala sam da mi treba još nešto, neka nadogradnja, neka dopuna i verovatno se sada zato bavim dirigovanjem.*
6.	Judit	1969.	Nije napomenula da ima hobi.	Medicina	*Mene je medicina uvek privlačila, ali se u meni do tad već nekako iskristalisala da ja zapravo želim da se bavim muzikom.*
7.	Mirjana	1970.			
8.	Radojka	1972.	Šivenje, dekupaž[27]	Medicina	*Još kao dete sam nešto rasparivala lutke gledala šta ima unutra... Volela bih da radim sa ljudima u zdravstvu.* *Volim sebi nešto da sašijem. Volim još i da radim sa salvetama. To me opušta kad imam vremena s tim da se zabavljam.*
9.	Sanja	1972.	Izrada rukotvorina, dekupaž	Kompjutersko crtanje	*Kompjutersko crtanje i izrada svakakvih rukotvorina.*
10.	Jelena	1974.	Nije napomenula da ima hobi.	Pozorište, balet, drama, književnost	*Jedva sam dočekala taj momenat da možemo svi zajedno da odemo u pozorište i da budemo zajedno i da uživamo u svemu tome. Jako volim uopšte pozorište i operu i balet i dramu.*
11.	Aleksandra	1975.	Šivenje, ručni rad		*Nažalost ne uspevam da nađem vremena za ručni rad, ali mislim da je došlo vreme da se prisetim i toga, a mogla bih se i usavršiti.*
12.	Svetlana	1975.		Prirodna medicina	*Imam nekoliko knjiga, planiram da možda pravim neke meleme.*
13.	Timea	1975.	Druženje		*Hobi su mi prijatelji. Imam mnogo prijatelja.*

27 Dekupaž: tehnika lepljenja motiva sa salveta na razne predmete

Red. br.	Ime	Godina rođenja	Hobi	Interesovanja van muzike	Izjave muzičarki
14.	Ana	1975.	Pozorište, čitanje	Rodne studije, novinarstvo, nemački jezik	*Rodne studije su mi otvorile mnoge nove vidike. Naučila sam mnogo stvari i iako je naporno, nisam se ni u jednom momentu pokajala što sam ponovo postala studentkinja.* *Kao srednjoškolka i studentkinja sam godinama pisala članke o muzici u nedeljnik na mađarskom jeziku 'Čaladi ker', kasnije sam neko vreme pisala i muzičke kritike za dnevnik 'Mađar So'. Iako sam dobijala honorar za taj posao, moglo bi se reći da mi je novinarstvo hobi.* *Ono što bih još želela da uradim, je da još usavršim svoje znanje nemačkog jezika. Do sada sam završila kurs B2, i volela bih da nastavim.*
15.	Jovanka	1975.		Engleski jezik, stoni tenis, literatura	*U pubertetu sam bila dosta stidljiva, više sam vremena provodila sa knjigama i to baš ozbiljno. Mislim da sam pročitala celu Zemunsku biblioteku, 'žvakala' sam sve od Poaroa do Dostojevskog.* *Pošto je inače u domovima glavna zabava bila stoni tenis, Krča i ja smo tamo visile non stop i ja sam važila za jako dobrog igrača. Ko pobedi Jovanku taj je faca!*
16.	Olivera	1975.		Karate, pevanje	*Od prvog razreda osnovne sam krenula na karate i iskreno rečeno sanjala sam o tome da budem trener karatea, međutim imala sam peh u sedmom razredu: pala sam i povredila kolena.* *Svoje muzičke sposobnosti sam gajila tako što sam išla i pevala po horovima. Nedavno smo baš pravili trideset godina Gradskog hora u Srpskom narodnom pozorištu koji je vodio Juraj Ferik.*
17.	Arabela	1978.	Joga, kućni poslovi	Rad na TV i Radiju	*...ali to je sada potpuno drugačiji život u kome moram da brinem i o namirnicama u kući, o tome šta će se staviti na sto sutradan, ko će da mi pričuva dete.....Pa je to nekako postalo moj hobi!*
18.	Mirjana	1980.		Kompjuterski programi, vektorsko crtanje, učenje stranih jezika	*Počela sam da se interesujem za kompjuter, za te programe za vektorsko crtanje na primer. Počela sam da učim nemački, tražim te neke kurseve po internetu.*
19.	Dragana	1983.		Novinarstvo, politika	*Mene je interesovala politika, možda delimično i zbog svog novinarskog iskustva gde sam zaista mnogo naučila prateći političke događaje i izveštavajući sa istih.*
20.	Iva	1985.	Kuvanje, odlazak u prirodu		*Od kako živim sama i kako sam počela da spremam hranu, shvatila sam da je to nešto što me izuzetno ispunjava i tu osetim svu tu pomešanu krv u sebi, koliko tu ima nekih raznih ukusa kojima težim, ili koje otkrivam ili koje nudim drugim dragim ljudima.*

Jedna violinistkinja je još za vreme studija počela da se bavi dirigovanjem, i trenutno je na doktorskim studijama na FMU Beograd.

- *Još uvek mi muzika nije bila dovoljna, odnosno samo izvođaštvo, osećala sam da mi treba još nešto, neka nadogradnja, neka dopuna i verovatno se sada zato bavim dirigovanjem. (Tamara, 1968)*

Jedna violistkinja pak svoja interesovanja za humanističke nauke i pisanje ispoljila je odbranom master rada na ACIMSI Centru za rodne studije UNS, te pisanjem doktorske disertacije pri istoj instituciji.

Zaključujem da muzičarke pored svojih profesionalnih angažmana veoma malo vremena imaju za druga interesovanja, iako bi skoro sve volele da se pored muzike bave i drugim stvarima, što nekima ipak i uspeva.

3.4. Gudački kvartet TAJJ: žensko muzičko izvođaštvo u Vojvodini dvadeset godina posle[28]

U ovom poglavlju biće dat poseban osvrt na Gudački kvartet TAJJ, koji, budući sastavljen samo od muzičarki, veoma uspešnih, predstavlja odličan uzorak za dato istraživanje. Ovaj sastav je pokazatelj samoorganizovanja žena u nastojanju da se njihova kreativna snaga predstavi i u oblicima dostupnim javnosti.

Kvartet je nastao 1997. godine, a njegovo ime je zapravo akronim koji čine od inicijali ličnih imena: T(imea), A(leksandra), J(ovanka), J(elena). Ansambl čine četiri muzičarke od kojih su tri danas profesorke, na Akademiji umetnosti Univerziteta u Novom Sadu.

Na Akademiji umetnosti postoji praksa da se studenti i studentkinje 2. godine koji imaju obavezni predmet Gudački kvartet raspoređuju u određene ansamble (ukupno četiri). Predmet je predavao prof. Ištvan Varga i od njegove umešnosti zavisilo je i koje osobe će spojiti u jedan ansambl. Dogodilo se da su članice ansambla postale violinistkinje Aleksandra Krčmar Ćulibrk i Jovanka Mazalica, violistkinja Jelena Filipović i violončelistkinja Timea Kalmar. Vrlo brzo se pokazalo da je odabir profesora bio dobar, jer su studentkinje počele skladno da sarađuju i da se usmeravaju u svojim talentima i mogućnostima u pravcu pronalaženja kvalitetnog muziciranja. Profesor Varga je imao puno poverenja u svoje studentkinje te je, nakon 1999. godine i svog odlaska sa AU UNS, mladim muzičarkama prepustio dalju organizaciju i rad. Možemo reći da je samostalni istraživački i umetnički rad četiri muzičarke počeo upravo te godine: članice su tako postale „vlasnice" kvarteta, poteklog iz jedne studentske obaveze da polažu ispit iz predmeta s osnovnih studija. Tu priliku, naravno, imaju sve studentkinje i studenti AU jer je u pitanju obavezan predmet, ali je ne iskoriste svi na isti način da stvore još jedan izuzetan ženski muzički ansambl. U tome je veličina i prednost članica kvarteta i kada je u pitanju rad na

28 Tekst o gudačkom kvartetu TAJJ predstavljen na međunarodnoj konferenciji *Gender and Music: Practices, Performances, Politics (GeMus)* održanoj na visokoj školi *Scool of Music, Theatre and Art* u Orebru, Švedska, 17. marta 2016. godine.

Akademiji i kada je u pitanju ogromna stvaralačka energija kanalisana u procesu razmene njihovih darova. Sve četiri ističu da su se odlično osećale na prvim probama – tek se pripremajući za svoj izlazak pred javnost. Otuda je sviranje u kvartetu ispunjavalo više životnih potreba, od kojih je za njih jedna od najvažnijih ona za prijateljstvom i poverenjem.

- *Naš kvartet čine četiri žene – sastale smo se na studijama, što je opet bila ideja Ištvana Varge. On nas je sastavio, ali sa idejom da će on svirati violončelo u tom sastavu, međutim vrlo brzo je odustao, jer je posle mesec dana shvatio da ne može sa tri studentkinje da izađe na kraj! I onda nam je preporučio svoju studentkinju Timeu Kalmar da svira sa nama, što se pokazalo jako dobro. (Jelena, 1974)*
- *Devedeset sedme godine mi se desila jedna od najvećih ljubavi mog života – gudački kvartet TAJJ. Nastao je gotovo slučajno: profesor Varga Ištvan je nas četiri spojio – četiri žene! I bilo je čudesno zato što su to bili ljudi sa kojima se nisam družila. Danas su mi Aleksandra, Jovanka i Jelena prijatelji do groba, one su mi sestre, nešto najbliže na svetu što imam. Da nas nisu spojili, nije sigurno da bi se družile, što je opet čarobno. Taj gudački kvartet na Akademiji mi je odredio život narednih osamnaest godina do danas. Mi tada nismo znale da će to opstati, ali sve četiri smo imale tu uvrnutu ljubav i ambiciju vezanu za taj gudački kvartet. (Timea, 1975)*
- *U kvartetu sam skroz našla svoj smisao. Nikad nisam imala problem što sviram drugu violinu, ja sam bila oduševljena partiturom druge violine! Taj srednji glas mi je više odgovarao... Našla sam smisao u tim deonicama, imala sam super ekipu, super smo se zezali, nekako mi je sve to bilo na nivou nekog provoda. Kvartet sam onako baš shvatila ozbiljno dosta kasnije, možda tamo dve hiljadite, kad smo već krenule mnogo ozbiljnije stvari da radimo i te programe savremene muzike koji su zahtevali ozbiljniji pristup. (Jovanka, 1975)*

Njih četiri odlučuju da će i nakon završetka studija nastaviti saradnju i održavaju koncerte u Novom Sadu i širom Vojvodine.

U *Tabeli 23* je ukupno šest kolona: u prvoj su podaci o koncertima koje su umetnice održale u različitim gradovima i prilikama; u drugoj koloni (festivali) su to svoje umetničko ostvarenje isprobavale u odnosu na druge, takođe veoma dobre ansamble; u trećoj koloni su podaci o saradnji sa izvođačkim umetnicima i umetnicama, kompozitorima i kompozitorkama (onima koji za njih stvaraju muziku), sa onima sa kojima su želeli da sarađuju u okviru javnog predstavljanja ili u drugim prilikama; u četvrtoj koloni su podaci koji dokazuju da su umetnice sasvim jasno shvatile da njihov rad u kvaretu može da opstane jedino uz stalno obrazovanje i usavršavanje u struci; u petoj koloni su podaci o nameri umetnica da svoj umetnički proizvod materijalizuju u okviru CD-zapisa koji onda mogu da ponude širokoj publici u svetu (pored ovoga postoji i sajt na kojem se uredno ažuriraju podaci o kretanju u različitim aspektima ovog kvarteta); konačno, u poslednjoj, šestoj koloni su podaci o ulasku tri od četiri umetnice u akademski prostor, tj. njihov početak rada na AU UNS.

Tabela 21: Profesionalna biografija gudačkog kvarteta TAJJ

Godina	Koncerti	Festivali	Saradnja	Usavršavanja	Diskografija	Ulazak u akademsku zajednicu
1997.	Gradska kuća, Novi Sad		Kompozitorka Aleksandra Vrebalov			
1998.	Novi Sad, više lokacija					
1999.	Novi Sad, Sombor, Subotica			Kurs kamerne muzike gudačkog kvarteta „Daniel", Holandija		
2000.	Zeist, Utreht, Roterdam (Holandija)	Učestvovanje na međunarodnom takmičenju za gudačke kvartete "Premio Paolo Borciani" (Italija)		Kurs kamerne muzike gudačkog kvarteta „Daniel", Holandija		
2001.	Rajhenau (Austrija)			Kurs gudačkog kvarteta, Austrija		Timea postaje asistent pripravnik na Katedri za kamernu muziku AU Novi Sad
2002.		Dani Novog Sada u Tivtu			Branislav Jatić-bas Come Raggio di Sol Novi Sad, Kulturni centar	
2003.	Vojvođanske Mađarske Muzičke večeri – ciklus koncerata, gradovi Vojvodine	*	Laura Levai Aksin (flauta), Iris Kobal (klavir)			
2004.	Ciklus „Rezervisano za..." Zadužbina Ilije M. Kolarca (Beograd)					
2004.	Ciklus „Podijum mladih", Gradska kuća, N. Sad		Nađa Bulatović (klavir), Ivica Marušević (kontrabas)			
2004.		Novosadsko muzičko leto	Sonja Antunić (flauta), Ivica Marušević (kontrabas)			

Godina	Koncerti	Festivali	Saradnja	Usavršavanja	Diskografija	Ulazak u akademsku zajednicu
2004.		NOMUS	Ivica Marušević (kontrabas), Aleksandar Tasić (klarinet), Nenad Vasić (horna), Žarko Perišić (fagot)			
2005.	Velika sala SKC, Beograd Koncerti po gradovima severne Italije			Magistratura iz kamerne muzike, FMU, Beograd, prof. Ladislav Mezei	Boris Kovač, *Svet posle istorije*, Berlin, Piranha music	
2006.	Koncert u Mokranjčevoj kući, Negotin Palata umetnosti, Budimpešta (sa B. Kovačem)	„Intrzone" festival – Međunarodni festival aktuelne muzike, Novi Sad			Boris Kovač, *Vrt ljubavi,* Novi Sad, Srpsko narodno pozorište Snimak TAJJ uživo sa koncerta na muzičkom festivalu u Sasuolu (Italija), Idyllium	Timea izabrana u zvanje asistenkinje.
2007.		Osnivanje festivalskog orkestra „Kotor art"				
2008.	Dve turneje po gradovima Vojvodine				Boris Kovač, *Pre i posle... Apokalipse,* Berlin, Piranha Music	Timea izabrana u zvanje docentkinje.
	Gradska kuća, Novi Sad		Sonja Antunić (flauta)			
2009.	Hol Izvršnog veća, Novi Sad	„18. Međunarodna tribina kompozitora", samostalni koncert			Dela Aleksandre Vrebalov, *Pannonia Boundless,* Novi Sad, SKC	Aleksandra i Jelena izabrane u zvanje docentkinje na Katedri za kamernu muziku AU Novi Sad
		Međunarodni Festival kamerne muzike, Nikšić	Sonja Antunić (flauta)			

Godina	Koncerti	Festivali	Saradnja	Usavršavanja	Diskografija	Ulazak u akademsku zajednicu
2010.		Festival klasične muzike u pozorištu Molier, Sete (Francuska)			Boris Kovač, CD 1 *Anamnesis*, CD2 *Dances and Ballads from the Highland,* Petrovgrad, Long Arms; Beograd, B 92, Denver, Ad HOC Records	
2012.	Koncert povodom 15 godina postojanja TAJJ, Singoga	Dani srpske kulture, Rim (Italija)	Brojni novosadski umetnici		CD sa delima Ljubormira Nikolića, Novi Sad, SKC	
2013.	Turneja po Švedskoj i Danskoj sa "Lelo Nika Septetom" Multimedijalni centar AU, Novi Sad TAJJ+gosti Gradska kuća, Subotica TAJJ+gosti	Novosadsko muzičko leto sa Lelo Nika Septetom 7. Vojvodna guitar fest, veče muzike Nikite Koškina 48. smotra umetnosti „Mermer i zvuci", Aranđelovac	Adam Radetić, saksofon i Milan Novaković, glumac (pantomima) Renata Rož, pikolo Edin Karamazov, gitara Nikita Koškin, kompozitor			Timea izabrana u zvanje vanredne profesorke.
2014.	Veče savremene muzike koncert u Matici srpskoj (premijerno izvođenje dela Tomija Andersona i Marka Dulića) Promocija CD izdanja kompozicija Ljubomira Nikolića	51. Glazbena tribina, Opatija (Hrvatska) Jesen stiže dunjo moja, „Dani Isidora Bajića" u Kuli	Rezident ansambl na međunarodnim takmičenjima "Memorijal Isidor Bajić" i „Anton Eberst" u Novom Sadu.	Letnja radionica za savremenu muziku „CESAM", članice TAJJ održale predavanje o izvođenju savremene muzike za gudački kvartet	Snimanje CD-a sa Lelo Nika Septetom	Aleksandra i Jelena izabrane u zvanje vanredne profesorke.
2015.		Osnivanje i učestvovanje na koncertu festivalskog orkestra NOMUS 7th World Piano Conference, Novi Sad			Lelo Nika Septet, Orebro, Naxos Muzika za danski film *Ludo* Thommy Andersson, Concerto for string quartet in 9 movements, (komponovano za TAJJ kvartet), Orebro, A Records	

Umetnice su od osnivanja 1997. godine do danas održale oko 50 koncerata u zemlji, regionu i svetu i za svoje ostvarenje dobile pozitivne kritike (najčešće su Marija Adamov, Jovanka Stepanović objavljivale svoje kritike na Radiju Novi Sad i Dnevniku).

- *...TAJJ više u svoju bogatu biografiju ne upisuje pojedinačne generalije članica. Nazivom sklopljenim od inicijala ličnih imena želi da pokaže poreklo i genezu iz iste gudačke, odnosno kvartetske škole, kao i da istakne težnju za podređivanjem individualnih osobenosti zajedničkom idealu o jedinstvu i stopljenosti kvartetskog zvuka.. .(Marija Adamov, Dnevnik, 15.12.2008)*

Iz podataka se vidi da su umetnice učestvovale na desetak festivala na kojima su nastupale uz dobre kritike. Posebno je značajan njihov nastup 2010. godine na velikom festivalu klasične muzike u pozorištu Molier u Seteu (Francuska), posle čega je njihov koncert proglašen jednim od boljih koncerata te sezone:

- *...Klasa u svetu muzike, kvartet TAJJ je sa jednim od najboljih koncerata ove godine doprineo ugledu Srbije. Sretan sklop okolnosti spojio je ove četiri upečatljive ličnosti koje se predaju muzici sa žarom, i koje uprkos svojoj individualnosti, uspevaju da u svom izvođenju budu izuzetno uigrane, pa i zbunjujuće prirodne... (Mišel Fizen (Michéle Fizaine), revija muzičkog festivala Sete, 26.04.2010)*

U svetu muzike poznata je praksa da kompozitori pišu za određene umetnike ili određene sastave. U tom pogledu nije neočekivan podatak da su se članice TAJJ povezale sa značajnim imenima savremene muzike i ostvarile izuzetnu saradnju, izvodeći pri tome sa velikim uspehom dela savremenih autora i autorki, među kojima ima i onih koji su posvetili svoja dela upravom ovom ansamblu: Boris Kovač, Dejan Despić, Jasmina Mitrušić, Miroslav Štatkić, Ivana Stefanović, Stevan Kovač Tikmayer, Stefano Segedoni (Seghedoni), M. Golo, Erne Kiraly, I. Vilson, Jovanka Trbojević, Smiljana Vlajić, Dorotea Vejnović, Ljubomir Nikolić, Milan Mihajlović, Hjekung Li (Hyekyung Lee). Sastav je opstao do danas i afirmisao se kao jedan od najuspešnijih gudačkih kvarteta na teritoriji Vojvodine, zahvaljujući afirmaciji savremene muzike vojvođanskih kompozitora i kompozitorki koji deluju u Srbiji i van nje.

Već 20 godina gudački kvartet TAJJ ima posebnu umetničku saradnju sa kompozitorkom Aleksandrom Vrebalov, rodom iz Novog Sada i školovanom na AU UNS, danas priznatom širom sveta, sa stalnim mestom boravka u Americi (Njujork). Njena dela su na repertoaru mnogih svetski poznatih ansambala i operskih kuća.

- *Najkreativniji odnosi su oni u kojima jedni druge podržavamo da budemo to što jesmo, prihvatamo rizike, teškoće, uspehe i eksperimente širom otvorenog srca i uma – da bismo zajedno rasli i stvarali. Samo u takvim okolnostima gledajući na proteklu deceniju zajedničkog rada, sa zahvalnošću znamo da jedni bez drugih nikada ne bismo stigli dovde. Da, ovu muziku kvartet TAJJ svira bolje nego što je ja čujem u mojoj mašti. (Aleksandra Vrebalov, tekst sa omota CD-a Pannonia Boundless, 2009)*

Sa posebnim zadovoljstvom kvartet nastupa sa istaknutim solistima, među kojima su: Sonja Antunić (flauta), Laura Levai Aksin (flauta), Vladimir Puškaš (oboa), Aleksandar Tasić (klarinet), Žarko Perišić (fagot), Goran Marinković (fagot), Nenad Vasić (horna), Milan Radić (horna), Ivica Marušević (kontrabas), Ratimir Martinović (klavir), Nadja Bulatović (klavir), Iris Kobal (klavir), Biljana Gorunović (klavir), Uki Ovaskainen (klavir), Vera Kovač Vitkay (sopran), Danijela Jovanović (sopran), Saša Štulić (tenor), Branislav Jatić (bas) i mnogi drugi.

- *...Ozbiljnost članova ovog ansambla, strast prema kamernoj muzici, umetničko izvođenje, dokaz su ne samo produbljenog rada na partituri već i brige za plemenitu zvučnost kao i precizno tehničko izvođenje... (Ion Ianku, iz neobjavljene preporuke rumunskog dirigenta kvartetu TAJJ, 2005)*

Značajan pomak u njihovom zajedničkom sviranju čine odlasci na seminare kamerne muzike u Holandiju (u Zeist), gde rade sa članovima svetski poznatog gudačkog kvarteta Daniel. Dve godine zaredom (1999–2000) kvartet TAJJ učestvuje na ovom seminaru, nastupajući u tri holandska grada: Zajstu (Zeist), Utrehtu i Roterdamu, da bi narednih godina kvartet učestvovao na mnogim seminarima, ostvarujući značajne nastupe u zemlji i inostranstvu.

TAJJ pronalazi sopstveni umetnički izraz sabirajući stečena iskustva sa istaknutim umetnicima: Ejmi Flemer (Ami Flammer), Ištvan Varga, Arnold Štajnhard (Steinhard), Šandor Devič (Sandor Devich), kao i članovima: Amadeus kvarteta, Alban Berg kvarteta, Bartok kvarteta, Čilingiran (Chilingiran) kvarteta, Daniel string kvarteta, Mediči (Medici) string kvarteta, Janaček kvarteta i Smetana kvarteta.

Pored izvođačkog bogatog opusa, članice kvarteta TAJJ se usavršavaju i teorijski tako što u 2005. godini magistriraju kamernu muziku – kamerni ansambl kvartet na Fakultetu muzičke umetnostu u Beogradu (u klasi prof. Ladislava Mezeija),[29] što potvrđuje njihovo staranje o usavršavanju u sopstvenoj struci.

Pored bogate i značajne koncertne aktivnosti kvartet ima i bogatu diskografiju po kojoj je poznat u jugoslovenskom regionu: od do sada ukupno izdatih osam kompakt-diskova, sa pevačem Branislavom Jatićem, četiri izdata u saradnji sa kompozitorom Borisom Kovačem (world music), jedan snimak uživo sa koncerta TAJJ održanog u Italiji, jedan sa delima Aleksandre Vrebalov, i jedan u saradnji sa Lelo Nika Septetom.

Za dugovečnost rada kvarteta verovatno je presudna činjenica da su tri članice ušle u akademsku zajednicu na AU UNS (Timea 2001, Aleksandra i Jelena 2009. godine), od kojih je jedna (Timea) prošla put od asistentkinje do vanredne profesorke, a druge dve karijeru započele odmah u statusu docentkinja. Sada one imaju priliku da formiraju kvartete od studenata i studentkinja na način na koji je to s njima uradio njihov profesor. Kao zaposlene profesorke na AU UNS, tri članice gudačkog kvarteta TAJJ na predmetima

29 Na magistarskom koncertu gudački kvartet TAJJ je izveo Prvi gudački kvartet Sergeja Prokofjeva, Gudački kvartet Gorana Marinkovića i Prvi gudački kvartet Leoša Janačeka.

Gudački kvartet i Kamerna muzika studentkinjama i studentima prenose svoje znanje, a pre svega sopstveno izvođačko iskustvo u specifičnom svetu kamernog muziciranja. Jasno je stoga zašto studenti i studentkinje iz klase ove tri profesorke postižu značajne uspehe na domaćim i međunarodnim takmičenjima, te ostvaruju uspešne nastupe u Novom Sadu i drugim gradovima Vojvodine.

U narednom delu rada dajem prilike razvoja, ali i prepreke sa kojima su se članice kvarteta TAJJ suočile tokom procesa afirmacije (1997–2015): rodne, profesionalne, finansijske, porodične, teorijske u veoma turbulentnom političkom i ekonomskom periodu u Srbiji poslednje dve decenije. (Podaci su predstavljeni u Tabeli 24 na str. 186)

Četiri umetnice TAJJ sviraju različite instrumente, pripadaju različitim nacionalnim i verskim zajednicama, imaju različitu porodičnu situaciju, različite odnose prema veri i naciji, odnosno rodnoj ravnopravnosti, ali imaju isti entuzijazam prema profesiji.

Članice kvarteta TAJJ su pripadnice iste generacije: njih tri su rođene 1975. godine, dok je jedna (violistkinja) samo godinu dana starija. Tri su pripadnice srpske, a jedna mađarske nacionalne zajednice, ali im ta pripadnost nije važna i ne ističu je. Verski identitet takođe ne smatraju presudnim: iako su po nasledstvu (očevoj liniji) njih tri pravoslavne, a jedna katoličke veroispovesti, veru poštuju prevashodno kao tradiciju:

- *Ja sam u stvari shvatila da moja crkva jeste moj poziv. U mom pozivu nalazim to smirenje i kada ga nema duže vremena, kada ne stignem da to sa sobom obavim (mislim na vežbanje), i te kako osećam uzdrmanost... Da li je to Akademija, da li je to pozorište, da li je to koncertna dvorana, u svakom slučaju momenat kada sam sa instrumentom, to je vera. (Aleksandra, 1975)*

Pored toga povezuje ih i izuzetan timski rad, smisao za humor i žensko prijateljstvo:

- *... Jovanka... je realna osoba i velika moja pomoć i podrška u životu. Kad god mi nešto treba ili fali, ona je tu da mi pomogne bezrezervno, bez patetike i širokih priča. Timea je Subotičanka, čelistkinja, koja je u stvari stub našeg kvarteta, ima izuzetne organizacione sposobnosti i jedina ima strpljenja da to radi u današnje vreme. Zahvaljujući njoj, mi smo i dalje zajedno i na okupu nakon toliko godina – bukvalno provodimo vreme zajedno, jer i kad nemamo neki najavljen koncert, mi vežbamo, probamo i radimo. I zaista se najlepše osećamo i najbolje na tim probama! (Jelena, 1974)*

Tabela 22: Podaci o komponentama identiteta članica kvarteta TAJJ

Br.	Ime i prezime	Godina rođenja	Mesto rođenja	Obrazovni	Profesionalni	Bračni	Porodični	Jezički	Nacionalni	Religijski	Politički
					I d e n t i t e t i						
1	Jelena	1974.	Osijek	mag. muz. um. (gudački kvartet)	vanredna profesorka na AU (gudački kvartet)	u braku	Maša (12) Maksim(10)	Srpski, engleski	neopredeljena	pravoslavka	Ne
2	Aleksandra	1975.	Sombor	mag. muz. um. (violina, gud. kvartet)	vanredna profesorka na AU (gudački kvartet)	u braku	Ognjen (7)	Srpski, engleski	srpska	pravoslavka	Ne
3	Timea	1975.	Subotica	mag. muz. um. (violončelo, gud. kvartet)	vanredna profesorka na AU (kamerna muzika)	neudata	-	Mađarski, srpski, engleski, nemački	mađarska	katolkinja	Ne
4	Jovanka	1975.	Beograd	mag. muz. um. (gud. kvartet)	članica orkestra Opere SNP	u braku	Ivana (11) Pavle (8)	Srpski, engleski	srpska	pravoslavka	Ne

- *U kvartetu moja najbliža prijateljica od početka u životu je bila Aleksandra. Kad je dobila dete, ona se fokusirala na nešto drugo. Tog momenta Jelena mi se spontano posvetila jer su njena deca bila veća. Pa u jednom momentu se promenilo, sada mi se Jovanka posvećuje. Znači u tom smislu kažem da deca odrastaju pa je meni lakše. Ja sam u kvartet investirala i moje organizacione sposobnosti. Desi se da kažem: – Danas je tom i tom rođendan, na šta neko od njih tri pita: – Jesmo mu čestitali? I onda kažem: – Jesmo. Ili pitanje: – Da li mi imamo...? obično se odnosi da li 'ja imam'. Kod nas je to već interna zezancija. Moram da istaknem da se količinski naša ljubav jedna prema drugoj ne menja, samo menja oblik: kao ameba. (Timea, 1975)*

Ipak, nastojanje da se usavršavaju u karijeri nije potisnulo u drugi plan bračne i porodične identitete: gotovo su sve u braku i decom, u okviru proseka veličine porodice u Srbiji (Blagojević, 2013). Kao što je već navedeno, razlikuju se po nacionalnom identitetu i po verskoj pripadnosti, a nijedna se nije politički angažovala i tu komponentu identiteta ne razvijaju. Ono što je tipično za širi kontekst u kojem žive i rade, jeste višejezičnost – nekima je srpski jezik maternji, nekima jezik šire zajednice, uz koji još neguju svoj maternji (mađarski) jezik. Ukratko, različite komponente njihovog identiteta nisu prepreka za njihovu dobru profesionalnu saradnju.

Jedan od izlaza iz situacije rata, inflacije i opšte degradacije svih vrednosti društva bilo je upravo formiranje ženskog kvarteta: zajedničko stvaranje muzike i prijateljstvo među članicama ansambla bili su način da se skrene pažnja sa svakodnevnih problema. U timu su podeljene uloge iako se sve odluke donose zajednički: Timea sa uspehom obavlja operativne sekretarske poslove i ujedno je i portparolka kvarteta, Jovanka je zadužena za poslove oko novoosnovanog Udruženja građana TAJJ, Jelena za pisanje tekstova, Aleksandra za ažuriranje objava na društvenim mrežama. Odluke oko formiranja umetničkog profila ansambla, izbora kompozicija i planova nastupa donose se zajednički.

Danas je ekonomska i politička situacija nešto bolja, ratovi na našim prostorima su prestali, međutim, razgovori među sada već bliskim prijateljicama iz kvarteta TAJJ se i dalje svode na iste teme:

- *Recimo, imali smo kvartetski sastanak, zakazala sam tridesetog decembra da ispratimo staru godinu zajedno, ali sam zakazala sastanak bez instrumenata. I onda smo seli na kafu, kažem: –Slušajte, ne želim da čujem nijednu reč o deci, o poslu, o nemaštini i o bolestima. Na šta je neko postavio pitanje: – Dobro, o čemu ćemo da pričamo? (Timea, 1975)*

Četiri žene su odlučile da osnuju gudački kvartet u teškim političkim i ekonomskim uslovima u Srbiji krajem 90-ih godina XX veka. Upornim usavršavanjem i pronalaženjem specifičnog repertoara, okrenutog ka savremenim kompozitorima, izgrađuju repertoar kojem daju poseban zvuk.

Nesumnjivo je da je gotovo dvodecenijsko postojanje gudačkog kvarteta TAJJ u Novom Sadu presudno za afirmaciju ženskog muzičkog izvođaštva na gudačkim instrumentima u Vojvodini i pokazatelj je da organizovane žene mogu da ponude inovaciju visokog kvaliteta. Kvartet je model mladim diplomiranim studentkinjama na Akademiji, jer članice kvarteta imaju priliku, ali i volju da daju šansu nekim novim mladim studentkinjama da ponove njihov „eksperiment". Time se, zapravo, u rasponu od 18 godina, zatvara krug uspešne saradnje najpre četiri studentkinje, potom izuzetne umetnice i, konačno, velike prijateljice. To je jedinstven „eksperiment" u muzičkoj praksi u Vojvodini.

3.5. Rezultati istraživanja o diplomiranim studentkinjama gudačkog profila Muzičke akademije Zagreb i Akademije umjetnosti Banjaluka

Poštujući hronološki redosled osnivanja akademija, izlažem podatke prvo za zagrebačku a potom i za banjalučku akademiju.

3.5.1. Muzička akademija Zagreb: 1922–2014.

Muzička akademija Sveučilišta (univerziteta) u Zagrebu najstarija je i najveća visokoškolska muzička ustanova u Republici Hrvatskoj. Diplomanti Muzičke akademije svojim su delovanjem u domovini i svetu proneli i potvrdili njen ugled i visok nivo izvrsnosti muzičkog obrazovanja koji su na njoj stekli. Kao muzičari, pedagozi ili kulturni radnici oni i danas svojim radom neguju i razvijaju muzičku tradiciju i pridonose stvaranju opšteg kulturnog dobra.

Brojni svetski priznati umetnici i pedagozi studirali su i radili na Muzičkoj akademiji u Zagrebu. Istorija Muzičke akademije seže daleko u prošlost. Ona je direktan naslednik muzičke škole Hrvatskoga glazbenog zavoda, koja je s radom počela 16. februara 1829. U drugoj polovini 19. veka škola se profesionalizuje, dobija državnu subvenciju i proširuje svoju delatnost, a 1876. seli se u novu zgradu u Gundulićevoj ulici. Na prelazu u XX vek škola je prerasla u konzervatorijum, a 1922. preimenovana je u Kraljevsku muzičku akademiju. Posle Drugog svetskog rata akademija postaje visokoškolska ustanova, a od 1979. članica je Sveučilišta u Zagrebu.

Društvene i političke promene koje su se događale na ovim prostorima usko su vezane uz istoriju Muzičke akademije, a u XXI vek ona je zakoračila s novim evropskim smernicama kvaliteta nastave i obrazovanja po bolonjskim načelima. Redovne studije se završavaju sa titulom magistra muzike, a prethodi mu prvostepena diploma (baccalaureus/baccalaurea). Studentima se nakon završetka redovnog studija nudi mogućnost usavršavanja te specijalističkih i doktorskih studija.

Trenutno na Muzičkoj akademiji oko 150 profesora podučava više od 500 studenata a nastava je organizovana na osam odseka.

Visok nivo izvrsnosti i kvaliteta obrazovanja na Muzičkoj akademiji može se čuti na gotovo 300 koncerata, produkcija i priredbi koje se tokom akademske godine održe u njenim prostorima i koncertnim dvoranama grada Zagreba. Posebno treba istaknuti dva

velika koncerta koja Muzička akademija priređuje u sklopu Akademskog ciklusa u koncertnoj dvorani Vatroslava Lisinskog, a tu su i ciklusi koncerata Virtuoso, Timbar, Mladi za mlade, te vlastite horske i operske produkcije.

Studenti Muzičke akademije učestvuju kao solisti na koncertima Zagrebačke filharmonije, a neretko su nosioci uloga operskih predstava u HNK širom Hrvatske. Pored simfonijskog orkestra i hora Muzičke akademije, još dva studentska ansambla deluju s dugogodišnjim kontinuitetom i beleže zapažene nastupe po svetu: ansambl udaraljki biNg bang i ansambl violončela Cellomania.

Osim što nudi najraznovrsnije muzičko obrazovanje u zemlji, Muzička akademija aktivno učestvuje u društvenom životu grada Zagreba i pridonosi stvaranju njegovog prepoznatljivog identiteta kulturnog središta Republike Hrvatske. Zagreb je grad bogate srednjoevropske kulturne tradicije i svojim sadržajima i institucijama oduvek je poticao stvaranje intelektualne i kulturne elite koja ga je oblikovala u ono što i danas jeste; otvorena, pulsirajuća metropola, atraktivna za studiranje i život po meri čoveka. Grad Zagreb znao je prepoznati važnost i ulogu Muzičke akademije u javnom životu, te joj je na stoletno korišćenje dodelio bivšu zgradu Ferimporta na jednoj od najatraktivnijih lokacija u centru grada. Tu će uskoro nastati nova, moderna zgrada Muzičke akademije koja će budućim mladim naraštajima omogućiti još kvalitetnije školovanje i postati dom muzike za treći milenijum.[30]

Od nastanka Muzičke akademije u Zagrebu 1922. pa sve do 2014. godine, u periodu od 92 godine, na Katedri za gudačke instrumente ove ustanove diplomirao je ukupno 651 muzičar i muzičarka, od čega 334 muškarca i 317 žena. Kada je u pitanju distribucija po instrumentima, najviše ih je diplomiralo na violini – ukupno 400 (od čega 177 muškaraca i 223 žene), zatim na violončelu – 124 (72 muškarca i 52 žene), na violi (80: 41 muškarac i 39 žena) te na kontrabasu – 47 (44 muškarca i tri žene). *(Ukupni podaci su predstavljeni u Tabeli 4).*[31]

30 Prilagođeni tekst sa zvaničnog sajta Muzičke akademije u Zagrebu

31 Zahvaljujem se prof. Anđelku Krpanu sa Muzičke akademije Zagreb za pomoć u prikupljanju podataka.

Tabela 23: Diplomirani studenti i studentkinje Muzičke akademije Zagreb: gudački smer po dekadama

Dekada	**Violina**		**Viola**		**Violončelo**		**Kontrabas**	
	Muškarci	Žene	Muškarci	Žene	Muškarci	Žene	Muškarci	Žene
1920-1930	1	-	-	-	3	-	-	-
1930-1940	11	3	-	-	3	1	-	-
1940-1950	8	2	-	-	2	-	-	-
1950-1960	10	1	1	-	6	1	-	-
1970-1980	22	10	7	1	18	6	9	1
1980-1990	43	41	6	6	10	10	8	-
1990-2000	28	63	12	6	12	13	14	-
2000-2010	39	64	11	17	14	15	9	2
2010-2014	15	39	4	9	4	6	4	-
Ukupno m/ž	**177**	**223**	**41**	**39**	**72**	**52**	**44**	**3**
Ukupno po instrumentima	**400**		**80**		**124**		**47**	
Ukupno po polu	334 muškaraca 317 žena							
Ukupno diplomiranih	651							

Prva diploma na Katedri za gudačke instrumente dodeljena je na violončelu 1926. godine, a ubrzo i na violini, 1928. godine. Viola i kontrabas su čekali čitave tri decenije da bi prve diplome bile dodeljene 1958. i 1960. godine. Tek su u dekadi 1970–1980. dodeljene diplome i muzičarima i muzičarkama za sve instrumente. Zaključujemo da je prošlo skoro 50 godina od osnivanja Akademije do trenutka kada su i muškarci i žene stekli svoje diplome, pri čemu je u to vreme još uvek bilo više muškaraca od žena. Međutim, već u sledećoj deceniji (1980–1990) značajan broj žena, gotovo podjednak, stiče diplome, za šta razlozi ne leže samo u okviru razvoja Akademije i muzike, kao i obrazovnog kadra koji je radio na Akademiji, nego i ukupnog socijalističkog obrazovanja u SFRJ. Činjenica je da broj žena ne raste podjednako za sve instrumente, jer onaj koji je „rezervisan" za muškarce (kontrabas) i nadalje ostaje u muškom primatu. Možemo zaključiti da prodor žena u navedene muzičke oblasti, s jedne strane, ima veze sa širokom društvenom akcijom za jednak dostup obrazovanja muškarcima i ženama, dok, s druge strane, ostaju granice unutar instrumenata. Veći broj studenata i studentkinja iz šireg regiona može se objasniti i zapošljavanjem eminentnih profesora instrumenata na Muzičkoj akademiji, kao što je violončelista svetskog renomea, Valter Dešpalj, u čiju klasu su dolazili violončelisti i violončelistkinje sa teritorije cele bivše SFRJ, pri čemu se ta tendencija nastavlja i do današnjih dana.

Od 90-ih godina prošlog stoleća Republika Hrvatska, kao novonastala, posebna država, ima svoju obrazovnu politiku i kadrove. Činjenica je da od sticanja nezavisnosti Hrvatske počinje izrazitije afirmisanje žena koje su diplomirale na Muzičkoj akademiji, što može biti i rezultat relativno dugog prisustva feminističkog pokreta i ideja u Zagrebu, koji pored različitih drugih stavova afirmiše i jednak dostup zapošljavanju oba pola.

U XXI veku ta tendencija se nastavlja što se tiče sticanja diploma muzičarki, ali one ne ostaju sve u Hrvatskoj nego u širem regionu.

Bez obzira na to što su se na samom početku poslednje decenije prošlog veka muzičarke u Hrvatskoj, BiH i Srbiji našle u različitim državama, sve one imaju sličnu profesionalnu sudbinu ako se uzme u obzir politička situacija i društveno-ekonomski kontekst.

Rezultati upitnika. Upitnik poslat muzičarkama gudačkog profila koje su diplomirale na Muzičkoj akademiji Zagreb ispunile su četiri umetnice: tri violinistkinje i jedna violončelistkinja, rođene u periodu 1982–1989. godine. Dve su rođene u Ljubljani, jedna u Zagrebu, a jedna koja se kao dete preselila sa porodicom u Hrvatsku – u Kišinjevu (R Moldavija). Roditelji dve muzičarke su fakultetski obrazovani, a dve imaju roditelje sa završenom srednjom i osnovnom školom. Jedna muzičarka ima sestru, dve imaju brata, a jedna je jedinica. Samo je sestra jedne umetnice za svoj poziv takođe odabrala muziku. Muzikom se amaterski ili profesionalno bave u porodici tri muzičarke. Dve muzičarke su počele da se bave muzikom pod uticajem majke, jedna pod uticajem dede, a jedna je počela da svira po sopstvenoj želji. Instrument su njih dve odabrale po sopstvenoj želji, jedna na nagovor majke, a jedna na predlog profesora u muzičkoj školi.

U nižu muzičku školu su se četiri muzičarke upisale u različitom životnom dobu: jedna sa pet, dve sa sedam i jedna sa osam godina. Srednju školu su njih dve počele da pohađaju sa 14 godina, jedna sa 15, a jedna sa 11 godina. Muzičku akademiju je samo jedna umetnica upisala sa 19 godina, dok su ostale tri postale studentkinje pre uobičajene starosne dobi: jedna se upisala sa 18, jedna sa 15 i jedna sa samo 14 godina. Od njih četiri, tri su svoje studije završile u roku, samo ih je jedna produžila za godinu dana. Magistarske studije je završila jedna umetnica, master studije jedna. Sve četiri umetnice su tokom školovanja učestvovale na takmičenjima i osvajale brojne nagrade. Dve umetnice su se nakon završetka svog školovanja zaposlile u orkestrima, a dve su se posvetile pedagoškom radu. Muzičarke koje su članice orkestara rekle su da honorarno nastupaju i u drugim ansamblima, dok dve profesorke muzike nisu spominjale dodatne angažmane. Tri od četiri umetnice su članice strukovnih udruženja: dve su u izvođačkim udruženjima, a jedna u pedagoškom.

Tri od četiri umetnice su neudate, dok je jedna udata i nema dece. Po nacionalnosti se dve ne izjašnjavaju, jedna je Hrvatica, a jedna Slovenka. Dve muzičarke se izjašnjavaju kao hrišćanke i napominju da su i verski odgojene, a dve se verski ne opredeljuju. Nijedna ne pripada nekoj političkoj stranci. Nemile događaje devedesetih godina ne spominje

nijedna umetnica, sa objašnjenjem da su bila premlade da bi se nepovoljna politička i ekonomska situacija u zemlju odrazila na njih.

Ljeto, djeca se vani igraju, ja moram vježbati violinu, smijem izaći tek navečer. Odlazak na Crno more – nema vježbanja! (Alina,1986)

Seminari na Hvaru, puno prijateljstva, nikakva sećanja na rat u Sloveniji. (Karmen, 1984)

O odlasku iz zemlje nisu razmišljale, o čemu kao najilustrativniji svedoči sledeći odgovor:

- *Nikakva potreba za tim. U Sloveniji nismo ni znali što je rat, a u Hrvatskoj bili smo samo u Zagrebu. (Karmen, 1984)*

Maternji jezik dve umetnice je slovenački, jedne hrvatski, a jedne ruski. Engleski govore sve četiri, nemački i italijanski njih tri, arapski jedna. Polnu diskriminaciju je osetila samo jedna muzičarka, ali ne lično:

- *Ponekad mi se činilo favoriziranje muških violinista, ali samo u toku srednje škole. (Tamara, 1982)*

Tri od četiri umetnice su u upitniku označile da koriste rodno osetljiv jezik u svojoj profesiji. Na osnovu dobijenih podataka konstatujem da diplomirane muzičarke na gudačkim instrumentima iz Zagreba imaju slične životne prilike kao muzičarke iz Novog Sada. Međutim, najveća razlika se uočava u sećanjima na devedesete godine prošlog veka: muzičarke sa Muzičke akademije Zagreb ne govore o nemilim događajima, što je verovatno i zbog toga što su one devedesetih bile premlade. Takođe, ove se muzičarke nisu ostvarile kao majke, što je onemogućilo ispitivanje tog segmenta života i eventualno pojavljivanje nekih razlika u odnosu na njihove koleginice iz Novog Sada. Umetnice iz Zagreba govore više stranih jezika od Novosađanki, što se može pripisati i činjenici da su sve pripadnice mlađe generacije, a takođe je i više njih članica strukovnih udruženja. Identitet članice političke stranke je potpuno nezastupljen kod Zagrepčanki, kao i kod Novosađanki. Umetnice iz Zagreba su označile da koriste ROJ, što nije slučaj kod umetnica iz Novog Sada, mada je teško uporediti podatke, s obzirom na različitost načina dobijanja podataka (korišćenje ili nekorišćenje ROJ se može mnogo jasnije ustanoviti pomoću intervjua).

3.5.2. Akademija umjetnosti Banja Luka: 1998–2014.

Akademija umjetnosti Univerziteta u Banjaluci osnovana je 1998. godine. Potreba za ovakvom jednom visokoškolskom ustanovom je bila višedecenijska i suštinska. Velika koncentracija zainteresovanih mladih ljudi za umetničke kategorije, kao i ogroman nedostatak školovanih glumaca, slikara i muzičara, bili su dovoljan povod jednom broju profesora-umetnika da realizuju postavljeni cilj: osnovati Akademiju umjetnosti. Koristeći iskustva i modele novosadske Akademije umetnosti i Fakulteta dramskih umetnosti u Beogradu, nastala je ova Akademija, koju su činili prvobitno odseci, a danas tri studijska programa – Dramske umetnosti, Muzička umetnost i Likovne umetnosti.

Prostorni, kadrovski i finansijski problemi koji su obeležili prve godine rada i postojanja, nisu bili prepreka da se vrlo brzo dođe do izuzetnih rezultata, kako u domaćim tako i u evropskim okvirima. Uz ogroman napor i izuzetne sposobnosti rukovodećih ljudi Akademije, došlo se do adekvatnog prostora za izvođenje nastave, vrhunskih kadrova iz ključnih umetničkih oblasti i redovnog finansiranja, sa posebnim akcentom na ulaganje u mlade kadrove koji svoju budućnost vide na Akademiji.

U proteklim godinama postojanja ostvareni su rezultati kojima bi se ponosila i institucija sa daleko dužim stažom. Od osnivanja Akademije do 2013. godine diplomiralo je 555 studenata na prvom ciklusu studija, a odbranjeno je: šest master radova, 61 magistarski rad, četiri specijalistička i šest doktorskih disertacija. Učešće diplomiranih studenata i studentkinja u umetničkom, kulturnom i javnom životu Banjaluke i Republike Srpske suštinsko je i iz osnova je promenilo opštu kulturološku klimu: nosioci repertoara pozorišnih kuća su studenti ili diplomci Akademije, zidove galerija i muzeja krase slike akademskih likovnih stvaralaca, a muzički život je u potpunosti kreiran od strane izuzetnih muzičara. Svako učešće studenata na nekom od festivala u okruženju i Evropi ovenčan je nagradama.

Posebno se ističe aktivno učešće u revitalizaciji umetničkog i kulturnog života u Bosni i Hercegovini, gde Akademija predstavlja bitnu sponu u povezivanju prekinutih niti nakon dešavanja na prostorima BiH. Svakako da je na prvom mestu saradnja sa srodnim visokoškolskim ustanovama iz Federacije BiH, smotrama i festivalima koji ponovo okupljaju umetnike iz Bosne i Hercegovine, ali i sopstvene produkcije i organizacije manifestacija koje nadrastaju lokalne okvire.

Danas Akademija radi u objektima koji zadovoljavaju umetničke potrebe na ukupnoj površini od gotovo 4.000 kvadratnih metara. Nastavni kadar je gotovo idealnog spoja jer ga čine iskusni i provereni profesori, ali i oni mlađi koji već sada ravnopravno stasavaju uz njih. Otud i izvanredna komunikacija sa studentima.[32]

Od osnivanja Akademije umjetnosti 1998. podine, prvi diplomirani studenti su se afirmisali već nakon četiri godine. U periodu od 16 godina na Katedri za gudačke instrumente ove ustanove diplomirala je ukupno 41 osoba, od čega osam muškaraca i čak 33 žene. Po instrumentima, ukupno 29 na violini, od čega trojica muškarca i 26 žena, na violi troje, jedan muškarac i dve žene, na violončelu šestoro, od čega jedan muškarac i pet žena, te na kontrabasu tri muškarca. *(Ukupni podaci su predstavljeni u Tabeli 5).*[33]

32 Prilagođeni tekst sa zvaničnog sajta Akademije umjetnosti Banjluka.

33 Zahvaljujem se za podatke Mirjani Šekari iz studentske službe Akademije umjetnosti Banjaluka.

Tabela 24: Diplomirani studenti i studentkinje Akademije umjetnosti Banja Luka: gudački smer

Dekada	**1 Violina**		**2 Viola**		**3 Violončelo**		**4 Kontrabas**	
	Muškarci	Žene	Muškarci	Žene	Muškarci	Žene	Muškarci	Žene
1998-2014	3	26	1	2	1	5	3	-
Ukupno po instrumentima	**29**		**3**		**6**		**3**	
Ukupno po polu	Muškaraca 8 Žena 33							
Ukupno diplomiranih	**41**							

Od samog početka je izrazito prisustvo žena sa diplomama violine, viole i violončela, dok je kontrabas, kako smo gore videli, i u ovom centru rezervisan za muškarce. I ovde možemo da objasnimo ovaj trend većeg prisustva žena činjenicom da je obrazovna politika jednakih mogućnosti afirmisana u državnim dokumentima BiH, zatim da je feministički pokret u toj državi takođe na zavidnom nivou (najistaknutije predstavnice jesu Zilka Spasić Šiljak, Jasmina Čaušević i druge). Ono što je vredno napomenuti ovde jeste da su profesori sa AU UNS (Uroš Pešić, Florijan Balaž, Svetlana Štula, Ana Klem Aksentijević) učestvovali u navedenom periodu od 16 godina u dužem ili kraćem periodu sve do današnjeg dana, kada se formirao kadar koji preuzima nastavu.

Rezultati upitnika. Upitnik poslat muzičarkama gudačkog profila koje su diplomirale na Akademiji umjetnosti Banjaluka ispunilo je devet umetnica: šest violinistkinja, dve violistkinje i jedna violončelistkinja, sve rođene u periodu 1979–1990. godine. Kada su u pitanju mesta rođenja umetnica, vidi se da su one potekle iz različitih sredina: njih četiri su rođene u Banjaluci, dve u Beogradu, jedna u Senti, jedna u Vrbasu a jedna u Sarajevu. Roditelji dve muzičarke su fakultetski obrazovani, jednoj je samo otac fakultetski obrazovan. Majke četiri muzičarke imaju višu školsku spremu od očeva. Roditelji jedne muzičarke su završili samo osnovnu školu. Tri muzičarke su jedinice, tri su iz porodice sa dvoje, dve iz porodice sa troje i jedna iz porodice sa četvoro dece. Samo brat od jedne umetnice studira violinu. Muzikom se amaterski ili profesionalno bave u porodici šest muzičarki. Četiri muzičarke su počele da se bave muzikom po sopstvenoj želji, tri pod uticajem roditelja, jedna pod uticajem dede, a jedna je počela da svira pod uticajem vršnjaka. Instrument su njih četiri odabrale pod uticajem člana porodice, jedna na predlog profesora u muzičkoj školi, tri nisu odredile konkretnu osobu, a jedna je odabrala instrument pomoću televizije:

- *...prije nego što se pojavila želja za upisom u muzičku školu sam vidjela jednog debelog, slatkog čovjeka na TV-u koji svira violinu. (Milica, 1990)*

U nižu muzičku školu devet muzičarki upisalo se u različitom životnom dobu: jedna sa šest, dve sa sedam i po tri sa osam odnosno devet godina. Srednju školu su njih četiri počele da pohađaju sa 14 godina, a njih pet sa 15 godina. Akademiju umjetnosti je jedna

umetnica upisala sa 22, jedna sa 23 godine, njih dve su postale studentkinje pre uobičajene starosne dobi, sa 17 godina, a njih pet su se upisale sa 19 godina. Od njih devet, četiri su svoje studije završile u predviđenom četvorogodišnjem roku, četiri su svoje studije produžile za godinu dana, a jedna je studirala sedam godina. Magistarske studije je završila jedna umetnica, njih tri su ih započele, dok je trenutno jedna na master studijama i jedna na doktorskim studijama na FMU Beograd. Šest od devet umetnica su tokom školovanja učestvovale na takmičenjima i osvajale brojne nagrade kao solistkinje, članice kamernih ansambala ili orkestara. Osam umetnica su se nakon završetka svog školovanja posvetile pedagoškom radu, a samo jedna je zaposlena u orkestru. Od njih devet, pet radi u Muzičkoj školi „Vlado Milošević" u Banjaluci, jedna u Trebinju, jedna u Beogradu, a jedna u Londonu. Pored stalnog zaposlenja, sedam muzičarki imaju i honorarne angažmane: njih četiri su članice Banjalučke filharmonije, jedna svira u Banjalučkom gudačkom kvartetu, jedna je angažovana u nekoliko beogradskih ansambala, a jedna honorarno radi u još dve muzičke škole. Tri umetnice su članice strukovnih izvođačkih udruženja.

Osam od devet umetnica su neudate, jedna je udata i ima dvoje dece. Po nacionalnosti se njih šest izjašnjavaju kao Srpkinje, jedna je Mađarica, a dve se ne izjašnjavaju. Tri muzičarke se izjašnjavaju kao pravoslavke, dve su imale verski odgoj, jedna nije. Njih šest, od kojih je jedna označila da je verski odgojena, verski se ne izjašnjava. Nijedna ne pripada nekoj političkoj stranci. Nemile događaje devedesetih godina spominje pet umetnica.

- *Život bez struje, grijanja, interni časovi pod svjetlosti svijeća, odlazak mnogih profesora iz zemlje. (Mirjana, 1979)*
- *...dvije godine živjela kod bake, dok su roditelji bili u Sarajevu, u uzrastu od druge, do četvrte godine. (Milana, 1989)*
- *Sjećam se nekih detalja rata, ali vrlo su rijetki. Najupečatljiviji momenat u mom ranom sjećanju tih 90-ih godina je povratak oca sa ratišta. (Milica, 1990)*
- *Pored svih dešavanja tih 90-ih najradije se sjećam dječijeg hora „Vrapčići" i plesnog kluba gdje sam učila latinoameričke i standardne plesove. (Jovana, 1989)*

O odlasku iz zemlje nisu razmišljale, za šta dve nisu navele razlog, dok je njih sedam reklo da su bile premlade da bi odlučivale o tome.

Maternji jezik sedam umetnica je srpski, a njih dve su kao maternji jezik navele mađarski. Engleski govori svih devet muzičarki, a dve su navele još jedan dodatni strani jezik, španski i italijanski. Polnu diskriminaciju nije osetila niti jedna muzičarka.

Šest od devet umetnica su u upitniku označile da koriste rodno osetljiv jezik u svojoj profesiji.

Na osnovu dobijenih podataka **zaključujem** da se životne prilike muzičarki iz Banjaluke razlikuju od onih u Zagrebu i Novom Sadu, pre svega zbog ratnih događaja 90-ih godina. Iako sam grad Banjaluka nikada nije bio pod ratnim dejstvima, život u gradu je bio veoma težak, što se u slučaju muzičarki koje su ispunile upitnik najviše odrazilo na njihovo školovanje. Četiri od devet umetnica su došle na studije na Akademiju

umjetnosti sa teritorije Srbije, a od preostalih pet, jedna je upisala studije tek sa 22 godine. Diplomirane muzičarke iz Banjaluke su sve uspele da se zaposle u struci, najviše njih (5) u lokalnoj muzičkoj školi, dve su se vratile u Beograd, jedna se zaposlila u Trebinju, a jedna živi i radi u Londonu. Postojanje Banjalučke filharmonije omogućava umetnicama da se i sviračkи angažuju u svom gradu, te ne čudi da u ovom ansamblu svira njih četiri. U privatnoj sferi, većina muzičarki iz Banjaluke, kao i onih iz Zagreba, nije udata, a decu ima samo jedna umetnica, po čemu se razlikuju od koleginica iz Novog Sada. Većina muzičarki iz Banjaluke govori samo jedan strani jezik (engleski), za razliku od Zagrepčanki, koje govore više stranih jezika. Identitet članice političke stranke je potpuno nezastupljen kod Banjalučanki, kao i kod Zagrepčanki i Novosađanki. Šest od devet umetnica iz Banjaluke su označile da koriste ROJ.

Imajući u vidu prikupljene podatke, možemo zaključiti da su ove dve akademije, iako različite starosti, veoma ugledne ne samo u svojim državama nego i u regionu. Ono što je takođe primetno jeste opšta tendencija prodora žena na svim instrumentima, sem na kontrabasu, koji i inače ima mali broj studenata (47 u Zagrebu, 3 u Banjaluci).

Podatke koji su ovde izloženi treba shvatiti samo kao inicijalne, kao podstrek za sistematsko poređenje akademija i u drugim detaljima kada je prisustvo žena u pitanju. Jedan od njih je, na primer, u kojoj meri se metodika nastave pojedinih instrumenata razlikuje od one koju su do sada afirmisale muške kolege. Ipak, to može (zapravo, mora!) da bude predmet jednog samostalnog istraživačkog poduhvata.

4. ZAKLJUČAK

Osnovni cilj datog istraživanja bio je da se na jednom mestu prikupe, selektuju i interpretiraju podaci o životu i radu diplomiranih izvođačica na gudačkim instrumentima koje su diplomirale na trima muzičkim akademijama iz regiona (onoj u Novom Sadu, Banjaluci i Zagrebu) od osnivanja navedenih institucija pa sve do danas, kako bi se na taj način skrenula pažnja na pitanje konstruisanja identiteta izvođačica tokom i nakon visokog muzičkog obrazovanja. Osim toga, prikupljeni podaci, što bi se moglo definisati kao sekundarni cilj istraživanja koji u potpunosti tek treba da bude ostvaren budući da zavisi od različitih činilaca, jeste njihovo korišćenje u metodičke i aplikativne svrhe.

Želeći da što bolje istražim predmet svoga interesovanja, formulisala sam sledeće tri hipoteze:

- *Hipoteza 1 – značajan broj diplomiranih izvođačica na gudačkim instrumentima doprinosi promeni svesti o važnosti rodnog identiteta u muzičkoj umetnosti regionu.*
- *Hipoteza 2 – povećan broj diplomiranih izvođačica na gudačkim instrumentima* ***ne*** *doprinosi promeni svesti o važnosti rodnog identiteta u muzičkoj umetnosti u regionu.*
- *Hipoteza 3 – profesionalni identitet diplomiranih izvođačica na gudačkim instrumentima nadređen je svim drugim komponentama identiteta, uključujući tu i rodni.*

Da bih videla koja će se od ovih hipoteza pokazati kao tačna, odabrala sam odgovarajući uzorak koji je sačinjavao različit broj diplomiranih muzičarki sa Muzičke akademije Zagreb (četiri), sa Akademije umjetnosti u Banjaluci (devet), odnosno Akademije umetnosti u Novom Sadu (20). Kao najpogodniji za ovu vrstu istraživanja komponenti identiteta, za šta sam oslonac našla i u drugim, sličnim istraživanjima, domaćim i stranim, odabrala sam metod analize životnih priča.

Kako svedoči različita literatura i podaci do kojih sam došla koristeći čitav niz različitih izvora, kada je u pitanju ulazak žena u profesiju muzičarki, opšti trend u svetu jeste da je njihov pristup ovoj oblasti umetnosti znatno slobodniji nego pre, ali još uvek povezan s pojedinim, manjim ili većim, preprekama, bilo da se radi o kompozitorkama i dirigentkinjama bilo o onima koje svoju delatnost ostvaruju u pedagoškoj praksi (profesorke ili renomirane solo umetnice na raznim gudačkim instrumentima). Na regionalnom nivou pak možemo zaključiti da je na trima akademijama – koje su različite starosti, ali sa ugledom koji prevazilazi granice matičnih država – prisutna opšta tendencija prodora žena na svim instrumentima, doduše s izuzetkom kontrabasa, koji i inače ima mali broj studenata: 47 u Zagrebu, 24 u Novom Sadu i 3 u Banjaluci. Ova tendencija je u navedenim ustanovama vidljiva i u nastavničkom kadru, za šta je dobar primer Akademija umetnosti u Novom Sadu, čiji nastavnički kadar na različitim instrumentima je činio i danas čini značajan broj žena: violinistkinje Marina i Irina Jašvili, Evgenija Kravceva, Megumi Tešima, violistkinja Dušica Polovina. Podaci, dakle, pokazuju feminizaciju profesije muzičkog pedagoga odnosno muzičke umetnice, što je još uočljivije na nižim stupnjevima muzičkog obrazovanja.

Pod terminom *identitet(i)* u ovom radu porazumevam skup osobina koje su promenljive tokom odrastanja neke osobe (Duhaček, 2011). Analizom 13 komponenti identiteta 20 muzičarki (10 violinistkinja, pet violistkinja, četiri violončelistkinje i jedne kontrabasistkinje) došla sam do sledećih zaključaka.

Detinjstvo su sve ispitanice odredile kao srećno, što znači da vežbanje instrumenta nisu doživele kao opterećenje, kako je to neretko slučaj kod druge dece. Njihova zajednička karakteristika, svakako povezana sa navedenim doživljajem detinjstva, jeste i velika podrška roditelja u muzičkom školovanju, a pre svega oca. Muzičko obrazovanje svih umetnica, bez izuzetka, počinje rano u institucijama (nižim muzičkim školama, a potom i srednjim), i završava se, kod većine srazmerno brzo, na Akademiji umetnosti, uz odlične rezultate tokom školovanja, ne samo u nastavi instrumenta već i u ostalim predmetima. Političku i društvenu krizu devedesetih godina prošlog veka, koja je izrazito negativno uticala na većinu građana Srbije, muzičarke su doživele na različite načine, prevashodno u zavisnosti od svoje starosne dobi: starije generacije su bile opterećenije različitim, najčešće egzistencijalnim problemima, dok se mlađe umetnice, u to doba tek devojčice, češće sećaju pozitivnih iskustava (kakva su npr. okupljanje prijatelja ili uspešno snalaženje sa čekovima njihovih roditelja).

Stereotip o 'žrtvovanju' privatnog života muzičarki zbog njihove profesionalne delatnosti, nije dobio potvrdu u ovom istraživanju. Naprotiv, podaci iz života muzičarki dokazuju upravo suprotno: profesionalni i privatni deo života međusobno su u tolikoj meri isprepleteni da jedan 'hrani' onaj drugi. Zato su porodica i bračna zajednica pre pravilo nego izuzetak. Štaviše, majčinstvo većina umetnica povezuje sa boljom interpretacijom u muzici.

Kada je u pitanju upotreba jezika kao obeležja identiteta, situacija je nešto kompleksnija. Od četiri upotrebe (maternji, strani, jezik profesije i rodno osetljiv jezik), negovanje maternjeg jezika muzičarke iz manjinskih zajednica smatraju važnim, dok njihove koleginice iz većinske zajednice ne pridaju poseban značaj maternjem jeziku, verovatno i nesvesne važnosti tog pitanja. Budući da skoro sve koriste jedan (uglavnom engleski) ili, ređe, više stranih jezika, ovo jezičko znanje smatraju presudnim u njihovom angažovanju van granica zemlje. S druge strane, rodno osetljiv jezik većina njih ne koristi dosledno niti smatra da takva upotreba ima veze sa njihovom vidljivošću u široj kulturnoj zajednici.

Nacionalni identitet je još jedna od komponenti identiteta koju umetnice ne pretpostavljaju profesionalnoj komponenti niti je povezuju sa upotrebnom jezika, već sve bez izuzetka ističu važnost i imaju potrebu da govore o negovanju tolerancije prema drugim narodima. Zapravo, sve one one verski identitet ne povezuju nužno sa upotrebnom jezika ili nacionalnim izjašnjavanjem već smatraju to svojom intimnom identitetskom odrednicom.

Za istraživanje je važan podatak da su muzičarke uglavnom zaposlene u struci – kao profesorke instrumenta ili izvođačice u nekim od orkestara, što im omogućava građenje karijere, te vodi bliskoj vezi komponente identiteta sa profesijom.

Iako zdravlje nije kategorija koja se uobičajeno izdvaja među komponentama identiteta, ja sam je izdvojila jer očite profesionalne zdravstvene tegobe prisutne kod nemalog broja muzičarki, jasno ukazuju na to da su im one, kako same muzičarke svedoče, blagotvorno uticale na način razmišljanja.

Profesionalne muzičarke u Novom Sadu i Banjaluci nisu uključene u rad strukovnih udruženja, pa njihov identitet kao profesionalne grupe nije u tom smislu negovan. Razlozi ovakvog odnosa prema udruženjima jesu različiti, ali ih prvenstveno treba tražiti u krizi samih udruženja ali i u nedovoljnoj informisanosti o važnosti postojanja i uključivanja u rad ovih organizacija, koja je naročito evidentna kod mlađih muzičarki.

Politički identitet se može pratiti i u podatku o članstvu u pojedinim političkim strankama. Muzičke umetnice gudačkog profila nisu članice političkih stranaka, niti se identifikuju sa bilo kojom političkom idejom (u Novom Sadu je od 20 muzičarki samo jedna aktivna u političkoj stranci i u političkim forumima na opštinskom nivou) te se iz toga da zaključiti da politika nije predmet njihovog interesovanja.

Hvale vredan je podatak da sve odabrane umetnice osim muzike imaju i druga interesovanja (hobije), kojima, međutim, pored svakodnevnog aktivnog profesionalnog angažmana ne uspevaju da se posvete dovoljno.

Rodnost smatram neodvojivom od komponenata identiteta o kojima dajem detaljnije podatke, što znači da rodnost neodvojivo pripada ukupnoj delatnosti muzičarki. Analizom ovih 13 komponenata identiteta sam došla do zaključka da muzičarke nisu posebno osetljive na dimenzije rodne (ne)ravnopravnosti, koliko su osetljive na različita pitanja svoje profesije.

Rodni identitet na delu pokazala sam na primeru ženskog muzičkog izvođaštva u Vojvodini, odnosno gudačkog kvarteta TAJJ, koji čine četiri muzičarke, danas profesorke na Akademiji umetnosti Univerziteta u Novom Sadu. Sastav na muzičkoj sceni opstaje još od 1997. godine, pri čemu se afirmisao kao jedan od najuspešnijih gudačkih kvarteta na teritoriji Vojvodine, prvenstveno zahvaljujući afirmaciji savremene muzike vojvođanskih kompozitora i kompozitorki koji deluju u Srbiji i van nje. Pored bogate i značajne koncertne aktivnosti kvartet ima i bogatu diskografiju po kojoj je poznat u jugoslovenskom regionu. Tokom zajedničkog rada, koji se približava navršavanju cele dve decenije, u izrazito turbulentnom političkom i ekonomskom periodu u Srbiji, ove muzičarke su razvile specifičan i prepoznatljiv umetnički izraz koji inspiriše vojvođanske kompozitore da im posvećuju svoja dela. Pored toga ih karakteriše i izuzetan timski rad, smisao za humor i žensko prijateljstvo. Pojava i dugogodišnje postojanje gudačkog kvarteta TAJJ u Novom Sadu presudna je za afirmaciju ženskog muzičkog izvođaštva na gudačkim instrumentima u Vojvodini: kvartet je, zapravo, odličan model mladim diplomiranim studentkinjama sa Akademije umetnosti.

Konačno, jasno je da primena istraživačkih rezultata u praksi može ići u nekoliko smerova, od kojih je svakako najvažnije povećanje vidljivosti žena u muzici.

Naime, do sada je u literaturi iz rodnih studija pokazano da u postojećoj udžbeničkoj literaturi za osnovno, srednje i visoko obrazovanje nedostaju podaci o ženama koje su iz istorijske perspektive dale značajan doprinos razvoju muzičke umetnosti i muzičke kulture u svetu i kod nas (Marić, 2013). Osim toga, podaci iz istraživanja o značajnim savremenim kompozitorkama u Srbiji jasno pokazuju da je krajem XX i početkom XXI veka cvetanje kompozitorskog stvaralaštva promovisano od strane deset kompozitorki, od kojih su neke veoma poznate u svetu (Kostadinović, 2014). Ovi podaci bi mogli (zapravo, morali) da postanu deo udžbeničke literature. Na ovo se nadovezuju i podaci do kojih je došlo ovo istraživanje, a koji svedoče o tome da je u svetu i u regionu jugoslovenskog prostora značajan broj žena doprinosio i još uvek, možda i više nego ikada ranije, doprinosi razvoju muzike i muzičke kulture. Otuda je potrebno da većina ovde iznetih podataka nađe svoje mesto u udžbeničkoj literaturi, u kojoj je sada, nažalost, zastupljeno svega nekoliko istaknutih imena (kakva je kompozitorka Ljubica Marić).

5. LITERATURA

Abelson Macleod, Beth (2001), *Women performing Music,* Jefferson NC, Mcfarland & Company Inc. Publishers, 1-24

Ammer, Christine (2003), *Unsung: A History of Women in American Music,* Milwaukee, Amadeus Press

Andreis, Josip; Stana **Đurić-Klajn** i Dragotin **Cvetko** (1962), *Historijski razvoj muzičke kulture u Jugoslaviji,* Zagreb, Školska knjiga

Asmus, E. P. (1989) *„The effect of music teachers on students" motivation to achieve in music,* Toronto, Canadian Journal of Research in Music Education, Vol. 30, 14–21.

Ayrey, Craig; Mark **Everist** (2003), *Analytical strategies and musical interpretation: essays on nineteenth- and twentieth-century music,* Cambridge, Cambridge University Press

Balogh, László; Mária **Herskovits** i László **Tóth** ur (1993), *A tehetségfejlesztés pszichológiája,* zbornik radova, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó

Blagojević Hughson, Marina (2012), *Ekofeminističke ideje u ženskom pokretu u Srbiji: rad, socijalna pravda i ekologija,* u EKOFEMINIZAM: Nova politička odgovornost, Rada Drezgić, Daša Duhaček i Jelena Vasiljević (prir.), Beograd, Institut za filozofiju i društvenu teoriju, 145-168

Blagojević Hughson, Marina (2013), *Rodni barometar u Srbiji: razvoj i svakodnevni život, Sažetak,* Beograd, Program Ujedinjenih nacija za razvoj

Bogunović, Blanka (2004), *Socijalnopsihološki činioci muzičke uspešnosti,* doktorska disertacija, Beograd, Filozofski fakultet

Bogunović, Blanka (2005), *Porodica učenika osnovne muzičke škole,* originalni naučni članak, Beograd, Institut za pedagoška istraživanja, Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja, godina XXXVII, broj 2, 99-114

Bogunović, Blanka (2008), *Muzički talenat i uspešnost,* Beograd, Institut za pedagoška istraživanja

Borić, Nada ur. (2007), *Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Evropske unije,* Zagreb, Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH

Bowers, Jane; **Tick,** Judith (1987), *Women Making Music: The Western Art Tradition,* Champaign, University of Illinois Press

Bracić, Milica, Milica Mima **Ružičić-Novaković** i Svenka **Savić** (2009), *Životne priče žena sa invaliditetom u Vojvodini,* Novi Sad, Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja

Collins, Cynthia, 09. 03. 2015., *Contribution of Women Musicians to Symphony Orchestras,* CMuse
http://www.cmuse.org/contribution-of-women-musicians-to-symphony-orchestras/

Connel, John; Chris **Gibson** (2002), *Sound tracks: Popular Music, Identity and Place,* London, Routledge, (prevod: Đorđe Tomić)
http://www.worldmusic.org.rs/muzicke_zajednice_1.pdf
Čaušević, Jasmina; Sandra **Zlotrg** (2011), *Načini za prevladanje diskriminacije u jeziku u obrazovanju, medijima i pravnim dokumentima,* Sarajevo, Udruženje za jezik i kulturu Lingvisti i Centar za interdisciplinarne postdiplomske studije Univerziteta u Sarajevu
Dávid, Imre; Margit **Bóta** i Judit **Kiss Puskásné** (2002), *Tehetségkutatás,* Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó
Despić, Dejan (1979), *Muzički instrumenti,* Beograd, Univerzitet umetnosti
Dotter, Ronald; Susan **Bowers** (1992), *Politics, Gender, and the Arts,* Susquehanna, Associated Univeristy Presses
Dragin, Ankica (2013), *Životna priča kao metod beleženja rodnih aspekata istorije žena: Mađarica sa Telepa,* master rad, Novi Sad, Univerzitet u Novom Sadu, ACIMSI centar za rodne studije (neobjavljen)
Drobnjak, Nada (ur.), (2006), *On je rekla – Upotreba rodno-senzitivnog jezika,* Podgorica, Kancelarija za ravnopravnost polova Vlade Republike Crne Gore
Duhaček, Daša (2011), *Rod i identitet u Uvod u rodne teorije,* Ivana Milojević i Slobodanka Markov ur., Novi Sad, Mediterran Publishing, 359-367
Duhaček, Daša (2014), *Studije roda: od Deklaracije o pravima žene i građanke do drugog pola,* Beograd, Fakultet političkih nauka Univerziteta, Centar za studije roda i politike
Dunbar, Julie C. (2010), *Women, Music, Culture: An Introduction,* New York, Routledge
Dunsby, Jonathan (1995), *Performing music: shared concerns,* Oxford, Clarendon Press
Đurić-Klajn, Stana (2000), *Uloga žene u muzici,* Podgorica, Inrafeng group, Beograd, Samizdat Free B92, ProFemina časopis za žensku književnost i kulturu godina VI, broj 21/22, proleće/leto, 170-174
Estrin, Elana (2009), *Did Jews invent the violin?,* The Jerusalem Post
http://www. jpost. com/Magazine/Features/Did-Jews-invent-the-violin
Ferkova, Antonija et al (2003), *Slovenky: životne pribehy Sloveniek vo Vojvodine,* Novi Sad, Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja
Galamijan, Ivan (1977), *Sviranje na violini i violinska pedagogija,* Beograd, Univerzitet umetnosti
Goldin, Claudia; Cecilia **Rouse** (2000), *Orchestrating Impartiality: The Impact of „Blind" Auditions on Female Musicians,* Pittsburg PA, The American Economic Review, Vol. 90, No. 4. (Sep., 2000), 715-741
Graham, Brenda J. (2008), *Relationships among instrument choice, instrument transfer, subject sex, and gender-stereotypes in instrumental music,* Ann Arbor, ProQuest Information and Learning Company

Green, Lucy (1997), *Music, Gender, Education,* Cambridge, University Press
Gulyás, Gizella (2003), *Kortárs vajdasági művészek lexikona,* Novi Sad, Atlantis
Hambræus, Bengt (1997), *Aspects of twentieth century performance practice : memories and reflections,* Stockholm, Royal Swedish Academy of Music
Hargreaves, David; Adrian **North** ur. (1997), *The social psychology of music,* Oxford, Oxford University Press
Hewett, Ivan, (15.02.2014.) *Why are there so few women in contemporary music?,* TheTelegraph
http://www.telegraph.co.uk/culture/music/classicalmusic/10636940/Why-are-there-so-few-women-in-contemporary-music. html
Ilić, Ivana (2007), *Fatalna žena.* Reprezentacija roda na operskoj sceni, Beograd, Fakultet muzičke umetnosti
Inđin, Ivana (2010), *Feministička pozorišna praksa na nezavisnoj sceni u Novom Sadu od 1989. do 1999.,* master rad, Novi Sad, Univerzitet u Novom Sadu, ACIMSI centar za rodne studije (neobjavljen)
Inđin, Ivana (2010), *Utišani glasovi,* Novi Sad, Ogledalo – Centar za inicijative u kulturi
Inglehart, Ronald; Norris, **Pippa** (2003), *Rising Tide: Gender Equality and Cultural Change Around the World,* Cambridge, Cambridge University Press
Jaggar, Alison M. (1989), *Gender, Body, Knowledge: Feminist Reconstruction of Being and Knowing,* New Brunswick, Rutgers University Press
Kiek, Miranda, 24. 11. 2012., *Where are all the female musicians?,* The Independent
http://www.independent.co.uk/arts-entertainment/classical/features/where-are-all-the-female-musicians-8343938.html
Klajn, Ivan, Milan **Šipka,** (2006), *Veliki rečnik stranih reči i izraza,* Novi Sad, Prometej
Klem Aksentijević, Ana; Anica **Pakaški,** Biljana **Radusin,** Eva **Vukašinović** (2014), *Predstavljanje međunarodnog dana žena u štampanim medijima u Vojvodini u periodu od 1945. do 2014. godine,* seminarski rad, Novi Sad, Univerzitet u Novom Sadu, ACIMSI centar za rodne studije (neobjavljen)
Klem Aksentijević, Ana (2014a), *Predstavljanje muzičkih umetnica na filmu,* seminarski rad, Novi Sad, Univerzitet u Novom Sadu, ACIMSI centar za rodne studije (neobjavljen)
Klem Aksentijević, Ana (2014b), *Uloga i značaj starogrčke pesnikinje Safo u nastanku i razvitku feminističke umetnosti,* seminarski rad, Novi Sad, Univerzitet u Novom Sadu, ACIMSI centar za rodne studije (neobjavljen)
Klem Aksentijević, Ana (2014c), *Muzičko izvođaštvo u Srbiji: slučaj violistkinje iz Novog Sada u svetlu teorije ličnosti po Fromu i Jungu,* seminarski rad, Novi Sad, Univerzitet u Novom Sadu, ACIMSI centar za rodne studije (neobjavljen)

Klem Aksentijević, Ana (2014d), *Rod i muzika: životne priče violistkinja iz Novog Sada diplomiranih na Akademiji umetnosti: 1974–2014,* master rad, Novi Sad, Univerzitet u Novom Sadu, ACIMSI centar za rodne studije (neobjavljen)
Klemenović dr Jasmina; Lucija **Andre** (2008), *Podrška porodici u vođenju muzički darovite dece,* naučni rad, Niš, Filozofski fakultet, Godišnjak za psihologiju, br 14, 294-306
Kojadinović, Branka (2014), *Vokalne solistkinje u Srpskom narodnom pozorištu početkom XX veka,* Novi Sad, Sveske Matice srpske, Serija umetnosti, sveska 15, 15-38
Kodmaja, Jasenka (1985), *Umjetnik u društvenom kontekstu,* Zagreb, Zavod za kulturu Hrvatske
Kojić Mladenov, Sanja (2012), *Pristup feminističkoj metodologiji iz perspektive multimedijalne umetnosti: Bogdanka Poznanović,* master rad, Novi Sad, Univerzitet u Novom Sadu, ACIMSI centar za rodne studije (neobjavljen)
Kokanović-Marković, Mirjana (2011), *Društvena uloga salonske muzike u životu i sistemu vrednosti srpskog građanstva u 19. veku,* doktorska disertacija, Novi Sad, Akademija umetnosti
Kopicl, Vera (2006), *Dekonstrukcija rodnih stereotipa u video artu,* Novi Sad, Interkulturalnost 1, Zavod za kulturu Vojvodine, 204-217
Koskoff, Ellen (1989), *Women and Music in Cross-Cultural Perspective,* University of Champaign, Illinois Press
Kostadinović, Nataša (2014), *Rodna analiza tekstova u pisanim medijima o kompozitorkama Srbije krajem 20. i početkom 21. veka,* doktorska disertacija, Novi Sad, Univerzitet u Novom Sadu, ACIMSI – Centar za rodne studije (neobjavljena).
Kovačević, Krešimir ur. (1977), *Muzička enciklopedija,* Zagreb, Jugoslovenski leksikografski zavod
Krausz, Michael ur. (1993), *The interpretation of music: philosophical essays,* Oxford, Clarendon Press
Krunić, Spomenka ur. (2009), *Uključi se – u ravnopravnost polova; Priručnik za primjenu principa jednakosti i ravnopravnosti polova u lokalnoj zajednici,* Banja Luka, Gender centar – Centar za jednakost polova Vlade Republike Srpske
Kuzmanović Đurić, Tatjana (2007), *Ka rodnom budžetiranju: vodič,* Novi Sad, Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja
Lieblein, Leanore (2000), *Teaching feminism as representation,* Quebec, McGill Journal of Education, winter 2000
Lin, Kristian (11. 02. 2011.), *A Tribute to Gay Classical Musicians,* Fort Worth Weekly http://www. fwweekly. com/2011/02/11/a-tribute-to-gay-classical-musicians/
Macarthur, Sally, (2001), *Feminist aesthetics in music,* Westport, Connecticut Greenwood Press

Makević, Zorica (2009), *Svetlost slova u „Muzikoslovlju" Ljubice Marić,* Muzikoligija br. 9/2009, Beograd, Muzikološki institut SANU
Maksić, Slavica (1993), *Kako prepoznati darovitog učenika,* Beograd, Institut za pedagoška istraživanja
Marić, Slađana (2012), *Rodno osetljiva analiza teksta udžbenika muzičke kulture: osnovne i srednje škole u Srbiji (2011-2012),* Novi Sad, Univerzitet u Novom Sadu, ACIMSI – Centar za rodne studije, master rad (neobjavljen)
McAdams, P. Dan (2001), *The Psychology of Life Stories,*Washington DC, Rewiew of General Psychology, T/2: 100-122
Menuhin, Yehudi (1991), *Életreceptek,* Budapest, Gondolat
Mező, Ferenc (2004), *A tehetség tanácsadás kézikönyve,* Debrecen, Tehetségvadász Stúdió – Kocka Kör Tehetséggondozó Kulturális Egyesület
Mihailović, Dejan (1995), *Elementi violinizma: violinska pedagogija i izvođaštvo,* Beograd, Univerzitet umetnosti; Novi Sad, Akademija umetnosti
Milinkov, Smiljana (2015), *Formalno i neformalno obrazovanje i profesionalni status novinarki u Vojvodini – rodna perspektiva, odobrena doktorska disertacija,* Novi Sad, Univerzitet u Novom Sadu, ACIMSI – Centar za rodne studije (neobjavljena)
Milinović, Jelena; Svenka **Savić** (2011), *Misterije rodne ravnopravnosti i još ponešto...,* Banja Luka, Helsinški parlament građana Banja Luka
Miller, Zoe; **Clay,** Dacia, 26. 03. 2015., *Classical Music Moments In Women's History,* Part 3, Houston Public Media
http://www.houstonpublicmedia.org/news/classical-music-moments-in-womens-history-part-3/
Milojević, Ivana (1998), *Women's higher education in the 21st century,* Futures, vol.30, No. 7, pp.693-703, Cambridge, Elsevier Science Ltd.
Milojević, Ivana; Slobodanka **Markov** (2011), *Uvod u rodne teorije,* Novi Sad, Univerzitet u Novom Sadu, Centar za rodne studije ACIMSI i Mediteran Publishing
Mitro, Veronika (2005), *Istraživački projekat Životne priče žena iz manjinskih grupa: metodološki osvrt* (seminarski rad iz nastavnog predmeta Metodologija rodnih istraživanja), Novi Sad, Univerzitet u Novom Sadu, ACIMSI – Centar za rodne studije
Mitro, Veronika (2013), *Životna priča kao izvor istraživanja u rodnim studijama, odobrena doktorska disertacija,* Novi Sad, Univerzitet u Novom Sadu, ACIMSI – Centar za rodne studije (neobjavljena)
Moisala, Pirkko; Beverley **Diamond** (2000), *Music and Gender,* Champagne, University of Illinois Press
Morreale, Michael, 19. 03. 2014., *Classical music's shocking gender gap,* CBC Music, http://music.cbc.ca/#!/blogs/2014/3/Classical-musics-shocking-gender-gap
Ostojić Nenad ur. (2008), *Akademija umetnosti u Novom Sadu 1974–2004,* Novi Sad, Akademija umetnosti

Pandle, Karin ur. (2001), *Women & music: a history,* Bloomington, Indiana University Press
Pejović, Roksanda (2005), *Pisana reč o muzici u Srbiji: knjige i članci: 1945–2003,* Beograd, Fakultet muzičke umetnosti
Phelps, Amy Louise (2010), *Beyond auditions: gender discrimination in America's top orchestras,* DMA (Doctor of Musical Arts) thesis, University of Iowa, 2010. http://ir. uiowa. edu/etd/874
Prodanov-Krajišnik, Ira (2012), *Muzika dvadesetog veka,* Novi Sad, Akademija umetnosti
Prodanov-Krajišnik, Ira (2014), *Muzika i mediji,* Novi Sad, Akademija umetnosti
Radoman, Valentina (2012), *Politika identiteta, muzika i govor o muzici u doba globalizacije,* Muzikoligija br.12/2012, Beograd, Muzikološki institut SANU
Radoš, Ksenija (2010), *Psihologija muzike,* Beograd, Zavod za udžbenike
Rao, Mallika, 02.10.2014., *Can Women Save Classical Music?,* Huffpost Art & Culture http://www.huffingtonpost.com/2014/02/10/classical-music-women-young people_n_4745945.html
Reclaimed, Cecilia (1993), *Feminist Perspectives on Gender and Music,* Champagne, University of Illinois Press
Reich, Nancy B. (1993), *Women as Musicians: A Question of Class,* u Ruth A. Solie (ur) (1993), *Musicology and Difference: Gender and Sexuality in Music Scholarship,* Berkeley and Los Angeles, University of California Press, Ltd., 125-149
Reinharz, Shulamit; Lynn **Davidman** (1992), *Feminist Methods in Social Research,* New York, Oxford University Press
Robertson, Karol E. (1989), *Power and Gender in the Musical Experiences of Women,* u Koskoff, Ellen (1989), *Women and Music in Cross-cultural Perspective,* Champaign IL, University of Illinois Press (225-243)
Ross, Alex, 03. 10. 2013., *Women, Gays, and Classical Music,* The New Yorker http://www.newyorker.com/culture/culture-desk/women-gays-and-classical-music
Rubinštajn, Artur (1973), *Godine moje mladosti,* Novi Sad, Matica srpska
Sabo, Adriana (2013), *Mogućnost postojanja ženskog pisma u muzici: neki primeri iz Srbije,* Beograd, Genero 17, Centar za ženske studije, 163-181
Savić, Svenka ur. (1999), *Feministička teologija: zbornik radova sa međunarodnog skupa,* Novi Sad, Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja
Savić, Svenka et al (2001), *Romkinje: biografije starih Romkinja u Vojvodini,* Novi Sad, Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja
Savić, Svenka (2006), *Woman's Identities in Vojvodina: 1920-1930,* Novi Sad, Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja
Savić, Svenka; Veronika **Mitro** ur. (2006), V*ajdasági magyar nők élettörténetei,* Novi Sad, Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja

Savić, Svenka ur. (2007), *Romkinje 2,* Novi Sad, Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja
Savić, Svenka; Marijana Čanak; Veronika **Mitro** i Gordana **Štasni** (2009), *Rod i jezik,* Novi Sad, Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja
Savić, Svenka et. al (2014), *Deset godina Godišnjeg priznanja u oblasti ravnopravnosti polova (2003-2013): životne priče nagrađenih,* Novi Sad, Zavod za ravnopravnost polova, Ženske studije i istraživanja
Savić, Svenka (2015), *Profesorke Univerziteta u Novom Sadu: životne priče,* Novi Sad, Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja
Savić, Svenka (2015), *Redakcija teksta,* UNS, ACIMSI Rodne studije (neobjavljen)
Sedlarević, Maja (2015), *Diskursi o rodu, identitetu i profesiji: životne priče žena iz Srbije u akademskoj dijaspori,* odobrena doktorska disertacija, Novi Sad, Univerzitet u Novom Sadu, ACIMSI – Centar za rodne studije (neobjavljena)
Scruton, Rodger (2009), *Understanding music: philosophy and interpretation,* London, Continuum
Sherman, Barney, 24. 05. 2014., *How Exceptional IS Classical's Woman Problem?,* Pt. 1, Iowa Public Radio
http://iowapublicradio.org/post/how-exceptional-classicals-woman-problem-pt-1#stream/0
Sherman, Barney, 22.06.2014., *Is Parity Time Here for the Classical Violin?,* Iowa Public Radio
http://iowapublicradio.org/post/parity-time-here-classical-violin
Shirley, George (2010), 04. 02. 2015., *Opera and the black singer,* Operagasm
http://operagasm.com/opera-and-the-black-singer/
Siraj, Layla, 22. 10. 2013., *Still a Man's World?,* The Harvard Crimson
http://www.thecrimson.com/article/2013/10/22/arts-cover-women-in-classical-music/?page=3
Smith, Jordan, 08. 03. 2015., *Is Classical Music Finally Giving Women the Recognition They Deserve?,* CMuse
http://www.cmuse.org/is-classical-music-finally-giving-women-the-recognition-they-deserve/
Solie, Ruth A. (1995), *Musicology and Difference: Gender and Sexuality in Music Scholarship,* Berkeley and Los Angeles, University of California Press
Spariousu, Laura; Svenka **Savić** ur. (2011), *Životne priče žena u Vojvodini – Rumunke (1921–1974),* Novi Sad, Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja
Stahuljak, Zlatko (1970), *Zagrebačka violinistička škola: uz kratki povijesni razvoj sviranja violine u Hrvatskoj,* Zagreb, Muzika br. 2, Ognjen Prica, 15
Stojaković, Gordana (2012), *Rodna perspektiva u novinama Antifašističkog fronta žena 1945–1953,* Novi Sad, Zavod za ravnopravnost polova

Subotički, Dijana (2013), *Životne priče političarki iz Vojvodine,* Novo Miloševo: Banatski kulturni centar; Kikinda: Udruženje građana „Postpesimisti Kikinde"
Subotić, Irina (2003), *Ljubica Cuca Sokić,* (monografija, dopunjeno izdanje SANU, sa tekstom Alekse Čelebonovića), Beograd, Topy
Subotić, Irina et. al. (2010), *Milena Pavlović Barilli* – Pro futuro, Beograd, Hesperia
Szabolcsi, Bence, Aladár **Tóth** (1965), *Zenei lexikon,* Budapest, Zeneműkiadó vállalat
Tepavčević, Tatjana (2010), *Women`s Memory Project: Methods and Politics of the Presentation of Memory,* master rad, Budapest, Central European University, History Department
Tick, Judith (1993), *Charles Ives and Gender Ideology u Ruth* A. Solie (ur) (1993), Musicology and Difference: *Gender and Sexuality in Music Scholarship,* Berkeley and Los Angeles, University of California Press, Ltd., 83-107
Tot, Marija et al (2003), *Ruskini: životni pripovedki,* Novi Sad, Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja
Tóth, László ur, (2000), *Tehetség-kalauz,* Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó
Tóth, László ur. (2000), *A tehetségesek tanítása,* Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó
Tsioulcas, Anastasia, 09.10.2013.,*What Is Classical Music's Women Problem?,* NPR Music
http://www.npr.org/sections/deceptivecadence/2013/10/09/230751348/what-is-classical-musics-women-problem
Tsioulcas, Anastasia, 03. 06. 2014., *What Weeks Of Debate Have Shown Us About Women In Classical Music,* NPR Music
http://www.npr.org/sections/deceptivecadence/2014/06/03/318454668/what-weeks-of-debate-have-shown-us-about-women-in-classical-music
Vehovec, Tatjana, Dušan **Marinković,** Leposava **Grubić-Nešić,** Jelena **Antonijević** (2003), *Umetnost i rod,* Novi Sad, Vega Media
Veselinović-Hofman Mirjana et. al. (2007), *Istorija srpske muzike; srpska muzika i evropsko muzičko nasleđe,* Beograd, Zavod za udžbenike
Zaharijević, Adriana (2004), S. **Zajović** (prir.), *Drugačija moć je moguća,* Beograd, Žene u crnom
Zaharijević, Adriana (2007), *Neko je rekao feminizam? Kako je feminizam uticao na žene XXI veka,* Beograd, Centar za ženske studije, Žene u crnom, rekonstrukcija Ženski fond
Zaharijević, Adriana (2010), *Postajanje ženom,* Beograd, Rekonstrukcija Ženski fond

Internet stranice:

www.composers.rs
www.sanu.ac.rs
http://www.berliner-philharmoniker.de/en/orchestra/musician/sarah-willis/

http://www.fortissima.org/index.shtml#.VgAOBd-qqko
http://www.umus.org.rs/html/sl.htm
http://www.umbps.org.rs/
http://www.tajjquartet.com/audio.php?lang=en
http://www.konsibern.ch/home/
www.muza.unizg.hr
www.akademija.uns.ac.rs
www.aubl.org
www.ag.uni-lj.si
http://www.mas.unsa.ba/
www.fmu.ukim.edu.mk
http://www.ma.ac.me/
http://www.bgf.rs/
http://www.rts.rs/page/rts/sr/Muzicka+produkcija.html
http://www.narodnopozoriste.rs/umetnici
http://www.snp.org.rs/?page_id=3106
http://www.simfonijski.com/clanovi
http://www.filharmonija.si/slo/orkester/clani-orkestra
http://www.zgf.hr/o-nama/clanovi-orkestra/
http://glazba.hrt.hr/273103/clanovi-orkestra
http://saph.ba/bs/o-nama/orkestar-sarajevske-filharmonije
http://www.muzickicentar.com/cso/sastav.php
http://www.filharmonija.mk/OrchestarMembers.aspx

6. PRILOZI

6.1. Biografi

Ibojka Turai (1954), Perlez
Snimanje: Ana Klem Aksentijević
Transkripcija: Marija Vojvodić
Redakcija: Ana Klem Aksentijević i Svenka Savić
Snimano: 2. jun 2015. u Futoškom parku

1954. Rođena u Perlezu kao jedinica. Otac mašinbravar, Mađar, radio u Mostogradnji, kasnije u građevinskom preduzeću. Majka krojačica, Mađarica. Porodica živi u Titelu.
1958. Porodica se seli u Mužlju, mesto pored Zrenjanina u kojem dominantno žive Mađari.
1961. Polazi u O. Š. „Servo Mihalj" u Mužlji na mađarskom jeziku.
1964. Počinje da se interesuje za violinu prateći privatne časove violine jednog rođaka u komšiluku.
1965. Počinje da pohađa Muzičku školu „Josif Marinković" u Zrenjaninu: odsek violina u klasi prof. Imre Jambora.
1969. Završava osnovnu školu. Upisuje Srednju muzičku školu „Josif Marinković" u Zrenjaninu: teoretski odsek.
1970. Upisuje Srednju muzičku školu „Josif Marinković" u Zrenjaninu: odsek violina, a nastavlja da pohađa nastavu i na teoretskom odseku na srpskom jeziku.
1971. Odlučuje se za odsek violine i napušta teoretski odsek.
1972. Priključuje se ansamblu Zrenjaninskom kamernom orkestru (ZKO), koji nastupa po zemlji i inostranstvu. Zajedno sa ostalim kolegama iz orkestra postaje članica Udruženja muzičkih umetnika Vojvodine.
1974. Maturira u Srednjoj muzičkoj školi „Josif Marinković" u Zrenjaninu: odsek violina. Izlazi na prijemni ispit na FMU Beograd, ali ne uspeva da ga položi. Nastavlja da svira u ZKO, povremeno drži privatne časove muzike.
1975. Uspešno polaže prijemni ispit na novootvorenoj AU UNS: odsek violina. Počinje studije u klasi prof. Dejana Mihailovića.
Prve dve godine studija putuje na nastavu u N. Sad iz Mužlje.
1976. Postaje članica Vojvođanske filharmonije.
1977. Na preporuku prof. Imre Jambora (koji se u međuvremenu preselio u N. Sad), zasniva radni odnos u Muzičkoj školi „I. Bajić" u N. Sadu na pola radnog vremena, nastavni jezik je srpski i mađarski.
Iznajmljuje stan u Novom Sadu i počinje samostalan život u gradu.

1979. Diplomira na AU UNS; zapošljava se na puno radno vreme u nižoj ili srednjoj Muzičkoj školi „I. Bajić" u Novom Sadu.
1982. Preko zajedničkih poznanika prof. Jambor je upoznaje sa Belom, diplomiranim ekonomistom iz Novog Sada.
1984. Udaje se za Belu i žive sa njegovim roditeljima u kući na Telepu u N. Sadu. Postaje sekretarka Udruženja muzičkih pedagoga Vojvodine.
1985. Rađa sina Tamaša.
1988. Rađa ćerku Klaru.
1991. Preko firme muža, porodica kupuje garsonjeru u centru Novog Sada.
1993. Uz pomoć roditelja i prodajom garsonjere zidaju kuću na mestu stare nasleđene na Telepu, s idejom da otvore muzičko zabavište, ali se realizuje kao kancelarijski prostor privatne firme muža.
2014. U oktobru Ibojka odlazi u penziju iz Muzičke škole „Isidor Bajić".
2015. Živi kao penzionerka u Novom Sadu sa mužem, sinom i ćerkom. Postaje domaćica. Pored toga što mnogo čita, iz hobija se bavi uzgojem začinskog bilja, šivenjem i ručnim radom. Povremeno svira na verskim svečanostima u crkvi na Telepu.

Monika Zima (1964), Sremska Mitrovica
Snimanje: Ana Klem Aksentijević
Transkripcija: Marija Vojvodić
Redakcija: Svenka Savić
Snimano: 18. mart 2015, u Monikinom stanu

1964. Rođena u Sremskoj Mitrovici. Otac knjigovođa, Hrvat, majka profesorka klavira i solfeđa, Rusinka. Sestra starija 3 godine, sestra mlađa 2 godine. U kući međusobno govore uglavnom srpskohrvatski i ponekad rusinski sa majkom.
1966. Rodila joj se sestra.
1969. Počinje da svira violinu u Muzičkoj školi „Petar Kranjčević" u Sremskoj Mitrovici u klasi prof. Zazrović Đerđa.
1971. Polazi u O. Š. „Jovan Jovanović Zmaj" u Sremskoj Mitrovici.
1972. Odlazi u Ćupriju na nagovor profesora violine, uz pristanak roditelja, u novoosnovanu Školu za muzičke talente.
1973. Osvaja drugu nagradu na vojvođanskom takmičenju.
1974. Porodica se seli u Novi Sad, Monika se vraća iz Ćuprije i priključuje se porodici. Pohađa O. Š. „Svetozar Marković Toza". Nastavlja učenje violine u Muzičkoj školi „Isidor Bajić" u Novom Sadu u klasi prof. Lasla Horvata.
1975. Prelazi u klasu prof. Imre Jambora.

1976. Osvaja 1. nagradu na vojvođanskom takmičenju i 2.nagradu na jugoslovenskom (saveznom) takmičenju.
1977. Prelazi u klasu prof. Ivana Maruševića
1978. Osvaja 1. nagradu na vojvođanskom takmičenju i 3. nagradu na jugoslovenskom (saveznom) takmičenju.
1980. Osniva se Vojvođanska omladinska filharmonija (VOF) u čijem radu učestvuje deset godina.
1981. Posle završenog 9. i 10. razreda se usmerava u Srednju muzičku školu „Isidor Bajić".
1982. Osvaja 2. nagradu na vojvođanskom takmičenju.
1983. Maturira u Srednjoj muzičkoj školi „Isidor Bajić". Polaže audiciju za orkestar Opere SNP i počinje da radi.
1984. Uspešno polaže prijemni ispit za odsek violine na FMU Beograd i AU Novi Sad. Odlučuje se da ostane u Novom Sadu zbog porodice i posla u Operi. Počinje studije violine na AU Novi Sad u klasi prof. Uroša Pešića.
1985. Postaje članica Vojvođanskog kamernog orkestra i Vojvođanske filharmonije.
1986. Sa kamernim orkestrom ostvaruje niz nastupa u zemlji i inostranstvu, kao članica ansambla i kao solistkinja (Novi Sad, Beograd, Rodos-Grčka).
1987. Kao članica orkestra Opere nastupa u Beogradu, Dubrovniku (Hrvatska), Temišvaru (Rumunija) i Segedinu (Mađarska).
1988. Gostovanje sa operskim orkestrom u Bagdadu (Irak).
1989. Diplomira na Akademiji umetnosti u Novom Sadu. Počinje da se zabavlja sa Čabom, kolegom violinistom. Počinje da radi kao profesorka violine u Muzičkoj školi „Isidor Bajić". Nastavlja honorarno da radi u orkestru Opere i filharmoniji.
1991. Udaje se za Čabu. Prestaje da svira u orkestrima, posvećuje se samo pedagoškom radu.
Zajedno sa mužem kupuje stan u Novom Sadu na Limanu.
1994. Starija sestra Gracijela odlazi za Kanadu.
1995. Rađa ćerku Renatu.
1998. Oboleva od reumatoidnog artritisa.
1999. Rađa ćerku Kristinu.
2013. Postaje rukovodilac gudačkog odseka u Muzičkoj školi „Isidor Bajić".
2015. Živi u Novom Sadu sa mužem i mlađom ćerkom, starija studira violinu u Gracu. Radi u Muzičkoj školi „Isidor Bajić" kao profesorka violine.

Iboja Farago (1966), Subotica
Snimanje: Ana Klem Aksentijević
Transkripcija: Marija Vojvodić
Redakcija: Ana Klem Aksentijević i Svenka Savić
Snimano: 19. mart 2015. u Ibojinom stanu

1966. Rođena u Subotici, oba roditelja su Mađari: otac vozač hladnjače, majka domaćica, potom zaposlena u ”Kolevci” kao radnica.
1970. Primljena u Muzičko zabavište pri Muzičkoj školi Subotica.
1972. Upisuje Osnovnu školu ”25. Maj” u Subotici na mađarskom jeziku.
Počinje da svira violončelo u klasi prof. Mirka Molnara.
1975. Učestvuje na svom prvom Takmičenju učenika i studenata muzike SAPV I SFRJ.
1977. Mlađi brat rođen.
Osvaja 4. Mesto na Međunarodnom tekmičenju u Čehoslovačkoj. Učestvuje kao solistkinja sa orkestrom Zagrebačke Filharmonije na Reviji mladih talenata u dvorani ”Vatroslav Lisinski” u Zagrebu.
1978. Upisuje Srednju muzičku školu u Subotici na mađarskom jeziku.
1981. Pohađa majstorski kurs violončela kod prof. Valtera Dešpalja u Gložnjanu u Hrvatskoj.
1982. Završava Srednju muzičku školu u Subotici.
Upisuje Muzičku akademiju u Zagrebu u klasi prof. Valtera Dešpalja sa 16 godina.
1985. Posle treće godine studija u Zagrebu, prelazi u Novi Sad na Akademiju umetnosti u klasu prof. Ištvana Varge. Živi kao podstanarka.
Počinje da svira honorarno u orkestru Opere Srpskog narodnog pozorišta.
1986. Postaje stalna članica orkestra Opere SNP. Daje diplomski ispit iz violončela, ali joj preostaje nekoliko teorijskih predmeta zbog razlike u programima na Akademiji u Zagrebu i N. Sadu.
1992. Polaže audiciju za mesto vođe grupe violončela u Operi SNP. Uzima neplaćeno odsustvo i odlazi u Pečuj, Mađarska, gde svira u Pečujskoj Simfonijskom Orkestru /Pécsi Szimfonikus Zenekar/
1993. Vraća se u Novi Sad. Posle neplaćenog odsustva se vraća u orkestar Opere SNP. Učestvuje u radu Novosadske Filharmonije, Vojvođanske Filharmonije, Subotičke Filharmonije.
1998. Zapošljava se kao nastavnica muzičke kulture u Osnovnoj školi ”10. Oktobar” u Horgošu prvo polugodište školske 1998/99 godine.
Vraća se u orkestra Opere SNP kao vođa violončela. Živi kao podstanarka.
2001. Honorarno svira kao vođa violončela u Sarajevskoj Filharmoniji. Postaje članica Vojvođanskog Simfonijskog Orkestra.

2009. Polaže preostale ispite i diplomira na Akademiji umetnosti u Novom Sadu.
2015. Sada živi kao podstanarka, ne vidi mogućnost da kupi stan.
Radi u Operi SNP kao vođa violončela.

Dušica Polovina (1966), Novi Sad
Snimanje: Ana Klem Aksentijević
Transkripcija: Marija Vojvodić
Redakcija: Svenka Savić
Snimano: 28. 01. 2014. u Dušicinom stanu

1966. Rođena u Novom Sadu kao jedinica: otac Srbin, poreklom iz Like, završena gimnazija, referent opšte narodne odbrane; majka Srpkinja, poreklom iz Dalmacije, živela u Stepanovićevu. Završila Srednju ekonomsku školu, radila kao službenica u Zavodu za socijalni rad u N. Sadu.
1969. Polazi u predškolsku ustanovu u Novom Sadu, u vrtić „Čarolija" u ulici Sonje Marinković.
1973. Polazi u osnovnu školu „Đorđe Natošević" u Novom Sadu, stanuje u Radničkoj ulici.
1975. Polazi u Nižu muzičku školu „I. Bajić", odsek violina (u klasi prof. Nine Nikolov)
1980. Otac se razboleo (šlog).
1981. Završava osnovnu školu i nastavlja 9. i 10. razred u srednjoj školi „Đorđe Zličić". Počinje da svira violu.
1983. Posle završenog 9. i 10. r. upisuje 3. r u Srednjoj muzičkoj školi „I. Bajić": odsek viola.
Osvaja 3. nagradu na Takmičenju učenika i studenata muzike SFRJ u Herceg Novom.
1984. Odlučuje da bez polaganje mature u gimnaziji, položila prijemni ispit za AU UNS u klasi prof. Lasla Horvata.
1986. Svira u gudačkom kvartetu sa kojim nastupa sa Đ. Balaševićem, članica je mnogih orkestara i kamernih sastava. Osvaja 2. nagradu na Takmičenju učenika i studenata muzike SFRJ u N. Sadu.
1987. Dobija stipendiju „Narodni heroji" na studijama.
1988. Diplomira na AU Novi Sad, odsek viola u klasi L. Horvata.
1989. Zaposlena na godinu dana kao profesorka viole u Muzičkoj školi „I. Bajić". Upisuje magistarske studije viole na Fakultetu muzičke umetnosti u Beogradu.
1990. Zapošljava sa u orkestru Opere SNP u N. Sadu. Odlazi na stručno usavršavanje (2 meseca) u Lajpcig na Visoku školu za muziku „F. Mendelson". Postaje vođa deonice viola u kamernom orkestru „Kamerata akademika".

1993. Završava magistarske studije. Naslov magistarske teze: Bela Bartok: Koncert za violu i orkestar.
1994. Asistentkinja na AU UNS: predmet viola. Nastupa kao solistkinja zajedeno sa kolegom Dejanom Mlađenovićem uz pratnju kamernog orkestra „Kamerata akademika". Umire otac. Majka i ona nastavljaju da žive zajedno.
1997. Realizuje promotivno CD izdanje Radio Novog Sada sa snimkom koncerta održanog 02.06.1997. Učestvuje na Međunarodnom takmičenju „Jurij Bašmet" u Moskvi.
1998. Realizuje promotivno izdanje Radio NS sa snimkom koncerta održanog 23.06.1998.
1999. Izabrana u zvanje docentkinje na AU UNS. Upoznaje svog životnog partnera (Buca).
2000. Postaje vođa grupe viola u kamernom orkestru „Novosadski solisti" i u Vojvođanskom Simfonijskom Orkestru.
2004. Predavačica na internacionalnom majstorskom kursu „Yale SMN"
2005. Članica žirija na Trećem festivalu gudača u Sr. Mitrovici. Nastupa kao solistkinja sa orkestrom „Vivaldi" u novosadskoj Sinagogi .
2006. Izabrana za šeficu Gudačke katedre AU UNS.
2008. Članica žirija na Šestom festivalu gudača u Sr. Mitrovici. Predavačica na seminaru za violu "Panoptikum muzikum"
2009. Izabrana u zvanje vanredne profesorke na AU UNS. Umire majka.
2009-2010 šk. godine upisuje trogodišnje doktorske studije na Fakultetu muzičke umetnosti u Beogradu.
2012. Predavačica na internacionalnom majstorskom kursu „Muzika ričerkata"
2014. Izabrana za redovnu profesorku na AU UNS. Radi na tekstu doktorske disertacije pod nazivom Komponente ekspresije u delima za violu i klavir Roberta Šumana i Johanesa Bramsa.

Tamara Adamov Petijević (1968), Novi Sad
Snimanje: Ana Klem Aksentijević
Transkripcija: Marija Vojvodić
Redakcija: Ana Klem Aksentijević i Svenka Savić
Snimano: 2. april 2015. u Tamarinom stanu

1968. Rođena u Novom Sadu. Otac kompozitor i dirigent, Srbin po ocu. Majka profesorka nemačkog jezika, Srpkinja po ocu.
1971. Rađa joj se sestra Marina.
1974. Otac je vodi u Muzičku školu „Isidor Bajić" da je upiše na klavir ali na predlog profesorke je upisuje na violinu. Počinje da svira u klasi prof. Imre Jambora.

1975. Polazi u O. Š. „Svetozar Marković Toza” na Detelinari. Nastavlja učenje violine u klasi prof. Ivana Maruševića.

1980. Porodica se seli na Novo naselje. Tamara prelazi u novoizgrađenu O. Š. „Prva vojvođanska brigada.”

1983. Ceo njen razred iz osnovne škole polazi u 9. razred u Medicinsku školu i ona ide sa njima. Paralelno nastavlja i Muzičku školu „Isidor Bajić”.

1984. Odlučuje da nastavi samo Muzičku školu.
Umire joj profesor violine od srčanog udara.
Prelazi u klasu mlade profesorke Nine Nikolov.

1987. Maturira u Muzičkoj školi „Isidor Bajić”, odsek violina u klasi prof. Nine Nikolov.
Polaže prijemni ispit na Akademiji umetnosti Novi Sad, odsek violina.
Počinje da studira u klasi prof. Uroša Pešića.
Postaje članica ansambla Kamerata Akademika.

1988. Počinje da peva u crkvenom horu „Sveti Stefan Dečanski”

1990. Preuzima dirigentsku palicu hora „Sveti Stefan Dečanski”

1994. Diplomira na Akademiji umetnosti.
Zapošljava se u Muzičkoj školi „Isidor Bajić” kao profesorka violine.

1995. Udaje se za Aleksandra, etnologa.

1999. Preuzima vođstvo hora Srednje muzičke škole „Isidor Bajić.”

2009. Osniva ansambl „Orfelin”

2010. Upisuje specijalizaciju iz dirigovanja na fakultetu muzičke umetnosti u Beogradu u klasi prof. Bojana Sudića.

2012. Upisuje doktorske studije dirigovanja na FMU Beograd Beogradu u klasi prof. Bojana Sudića.
Organizuje i diriguje izvođenje dela savremenih vojvođanskih autora sa podrškom Udruženja kompozitora Vojvodine.

2013. Organizuje i diriguje izvođenje Bahovog Božićnog oratorijuma sa solistima iz inostranstva, horom i orkestrom „Orfelin”. Ansambl nastupa u Novom Sadu i Beogradu.

2014. Uspeva da realizuje još jedan koncert sa delima savremenih vojvođanskih autora sa podrškom Udruženja kompozitora Vojvodine.

2015. Živi u Novom Sadu. Radi u Muzičkoj školi „Isidor Bajić” kao profesorka violine i dirigentkinja hora i orkestra škole. Deluje kao dirigentkinja ansambala „Sveti Stefan Dečanski” i „Orfelin.”

Judit Niderholcer Josifoska (1969), Subotica
Snimanje: Ana Klem Aksentijević
Transkripcija: Marija Vojvodić
Redakcija: Ana Klem Aksentijević i Svenka Savić
Snimano: 10. april 2015. u Juditinom stanu

1969. Rođena u Subotici. Otac biohemijski tehničar, Mađar, majka medicinska sestra, Mađarica.
1971. Rađa joj se brat.
1973. Polazi u muzičko zabavište u Muzičkoj školi Subotica na mađarskom jeziku..
1974. Počinje da svira violončelo u klasi prof. Mirka Molnara sa kojim komunicira na mađarskom jeziku
1976. Polazi u oglednu osnovnu školu Vežbaona pri Pedagoškoj akademiji u Subotici na mađarskom jeziku. Svaki razred pohađa kod druge učiteljice.
Učestvuje na Vojvođanskom takmičenju učenika i studenata muzike i osvaja prvu nagradu.
1978. Osvaja prvu nagradu na Vojvođanskom takmičenju učenika i studenata muzike i odlazi u Ljubljanu na savezno takmičenje gde osvaja drugu nagradu.
Dobija ponudu da nastavi školovanje u Školi za muzičke talente u Ćupriji, ali njeni roditelji odbijaju da je odvoje od porodice.
1982. Upisuje Srednju muzičku školu Subotica, odsek violončelo u klasi prof. Mirka Molnara na mađarskom jeziku.
1985. Prvi put učestvuje u radu Vojvođanske omladinske filharmonije (VOF).
1986. Posle završetka 9. i 10. razreda nastavlja školovanje u Srednjoj muzičkoj školi u Subotici na mađarskom jeziku.
Osvaja prvu nagradu na saveznom takmičenju u kategoriji klavirski trio sa pijanistom Zoltanom Peterom i violinistom Jožefom Ajzeltom.
1988. Polaže prijemni ispit i upisuje Akademiju umetnosti u Novom Sadu u klasi prof. Ištvana Varge.
1989. Počinje da svira u kamernom orkestru Kamerata akademika kao jedina čelistkinja pored rukovodioca, prof. Varge.
Postaje članica Vojvođanske filharmonije, honorarno svira u orkestru Opere SNP i u raznim kamernim sastavima.
1990. Brat odlazi na odsluženje vojnog roka u Ljubljanu i u momentu izbijanja sukoba Jugoslavije sa Slovenijom porodica 10 dana ne zna šta se sa njim dešava. Posle toga uspeva da se vrati kući u Suboticu.
1991. Na poziv profesora violončela iz Muzičke škole „Isidor Bajić”, Gavrila Anike, zapošljava se u školi kao profesorka violončela sa pola radnog vremena.
Počinje da se zabavlja sa Igorom, kolegom sa studija, violistom iz Beograda.

1994. Diplomira na AU Novi Sad. Dobija stalno zaposlenje u Muzičkoj školi „Isidor Bajić".
Iznajmljuje stan u Novom Sadu zajedno sa Igorom.
Ostaje trudna i sa Igorom odlučuju da će se venčati. Nedelju dana pred zakazanu veridbu joj umire majka.
1995. U februaru se udaje za Igora (Srbin, pravoslavac). U kući govore srpski.
U maju rađa ćerku Irenu koja dobija ime po njenoj majci.
1996. Uz pomoć Igorovih roditelja kupuju stan u izgradnji u Novom Sadu.
2000. Rađa drugu ćerku Katarinu. Sa ćerkama u porodici govore srpski.
2001. Počinje da uči Irenu sviranju violončela na njen zahtev. Irena je danas jedna od najuspešnijih mladih violončelistkinja u okruženju.
Đaci violončela iz njene klase osvajaju brojne domaće i međunarodne nagrade.
2008. Oboleva od tumora na hipofizi. Uz pravovremenu intervenciju uspeva da prevaziđe bolest.
Nastavlja veoma uspešan rad sa učenicima.
2015. Živi u Novom Sadu sa suprugom Igorom i ćerkama Irenom i Katarinom. Radi u M. Š. „Isidor Bajić" kao profesorka violončela.

Mirjana Bogdanović (1970), Novi Sad
Snimanje: Ana Klem Aksentijević
Transkripcija: Marija Vojvodić
Redakcija: Ana Klem Aksentijević i Svenka Savić
Snimano: 1. april 2015. u Mirjaninom stanu

1970. rođena u Novom Sadu. Otac službenik u trgovačkoj firmi Produktiva za uvoz-izvoz robe. Srbin po ocu, Nemac po majci. Majka službenica u trgovačkoj firmi, Srpkinja po ocu, Nemica po majci. Ima brata starijeg četiri godine.
1975. Polaže prijemni ispit za Muzičku školu, ali ne može da se upiše, jer je premlada.
1977. Polazi u O. Š. „Đorđe Natošević" i u M. Š. „I. Bajić": Odsek violina, klasa prof. Nine Nikolov.
1980. Učestvuje na Vojvođanskom takmičenju učenika i studenata muzike u Novom Sadu i osvaja treću nagradu.
1985. Polazi u Srednju muzičku školu „I. Bajić" u N. Sadu: Odsek violina u klasi prof. Nine Nikolov.
1986. Drugi razred srednje škole pohađa u klasi prof. Uroša Pešića.
1987. Prelazi u klasu mladog prof. Milana Todorovića.

1989. Osvaja prvu nagradu na Saveznom takmičenju učenika i studenata muzike Jugoslavije u Sarajevu.
Polaže prijemni ispit kao prva na listi na AU UNS: Odsek violina u klasi prof. Evgenije Čugajeve.
Postaje članica kamernog ansambla Kamerata akademika, gde svira skoro 10 godina.

1991. Januara, na drugoj godini studija, doživljava saobraćajnu nesreću, zbog povrede kolena 3 meseca ne svira; polaže ispit iz violine u roku i nastavlja studije.

1992. U septembru se zapošljava u M. školi „I. Bajić" kao profesorka violine.
Počinje da se zabavlja sa Nenadom, studentom menadžmenta (radi u Pozorišnom muzeju Vojvodine u Novom Sadu).

1994. Krsti se u pravoslavnoj crkvi.
Prof. Čugajeva odlazi sa AU i Mirjana odlučuje da sama sprema diplomski ispit.

1996. Nenad i Mirjana počinju zajednički život.

1997. Diplomira na Akademiji umetnosti.
Udaje se za Nenada.
Zasniva stalni radni odnos u Muzičkoj školi „Isidor Bajić".

1998. Počinje da svira u Subotičkoj filharmoniji.

1999. Po pozivu, pripema audiciju za New Zealand Simphony orchestra, u čemu ju je omelo bombardovanje.

2001. Rađa prvog sina (Iliju).
Jedan je od osnivača i počinje da svira u Vojvođanskim Simfoničarima.

2003. Umire joj otac. Rađa drugog sina (Igora) koji ima Daunov sindrom i živi u domu Kolevka u Subotici.

2005. Rađa trećeg sina (Nikolu).

2008. Napušta Vojvođanske Simfoničare.

2010. Postaje profesorka violine svom prvom sinu.

2012. Postaje profesorka violine i svom najmlađem sinu, koji ide i u Baletsku školu.

2014. Učestvuje na koncertu održanom povodom 90-og rođendana maestra Mladena Jagušta.

2015. Živi u Novom Sadu sa mužem i sa dva sina.
Radi kao profesorka violine u Muzičkoj školi „Isidor Bajić".

Radojka Pejakov (1972)
Snimanje: Ana Klem Aksentijević
Transkripcija: Marija Vojvodić
Redakcija: Svenka Savić
Snimano: 02. 06. 2014. u orkestarskoj garderobi SNP

1972. Rođena u Sremskoj Mitrovici. Otac Srbin i majka Rusinka RTV mehaničari. Roditelji su pre njenog rođenja nekoliko godina radili u Austriji, gde se rodio njen šest godina stariji brat.
1979. Polazi u osnovnu školu ”Jovan Jovanović Zmaj” u Sremskoj Mitrovici. Upisuje se u prvi razred Osnovne muzičke škole ”Petar Krančević”, odsek violina.
1983. Nakon preseljenja porodice u drugi kraj grada, prelazi u osnovnu školu ”Slobodan Bajić Paja”.
1987. Upisuje se u Srednju muzičku školu ”Isidor Bajić” u Novom Sadu, odsek viola u klasi prof. Radovanke Pavlović.
1991. Počinje studije na Akademiji umetnosti Novi Sad, odsek viola u klasi prof. Lasla Horvata.
1994. Na preporuku prof. Lasla Horvata uspešno polaže audiciju za orkestar Opere Srpskog Narodnog Pozorišta u Novom Sadu.
2002. Upoznaje kolegu pevača iz hora Opere Srpskog Narodnog Pozorišta, Sinišu.
2005. Udaje se za Sinišu.
2006. Posle 20 godina pauze uspeva da položi diplomski ispit na Akademiji umetnosti Novi Sad, odsek viola.
2010. Rađa kćerku Selenu.
2014. Živi u Novom Sadu sa mužem i ćerkom. Radi u orkestru Opere SNP.

Sanja Milanov (1972), Zrenjanin
Snimanje: Ana Klem Aksentijević
Transkripcija: Marija Vojvodić
Redakcija: Svenka Savić
Snimanje: maj 2014. u kafiću u Zrenjaninu

1972. Rođena u Zrenjaninu, otac Srbin, inspektor u zrenjaninskom SUP- u, majka Mađarica, arhivski pomoćnik u Istorijskom arhivu Zrenjanin. Ima stariju sestru Jasminu (1970) farmaceutkinju i sestru bliznakinju Tanju (1972) inspicijentkinju u Srpskom narodnom pozorištu u Novom Sadu. Žive u stanu, potom u zasebnoj kući.

1978. Pohađa predškolsku ustanovu samo obavezni uzrast od 6 godina.
1979. Polazi u O. Š. „Vuk Karadžić" u Zrenjaninu.
1981. Upisuje se u Nižu muzičku školu „Josif Marinković" u Zrenjaninu, odsek violina u klasi prof. Ervina Benaka.
1986. Počinje da svira violu
1987. Upisuje se u Srednju muzičku školu „Josif Marinković", odsek viola, u klasi prof. Ervina Benaka.
1989. Sestra Jasmina upisuje studije farmacije u Zagrebu.
1991. Počinje studije viole na Akademiji umetnosti u Novom Sadu u klasi prof. Lasla Horvata.
1994. Sestra Tanja upisuje Srpsku književnost na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu
2003. Počinje da svira u Zrenjaninskom kamernom orkestru.
2005. Diplomira na Akademiji umetnosti Novi Sad, odsek viola.
2008. Rađa kćerku Teodoru.
Živi u roditeljskoj kući u Zrenjaninu. Honorarno radi kao inspicijentkinja u Srpskom narodnom pozorištu u Novom Sadu.

Jelena Filipović (1974), Novi Sad
Snimanje: Ana Klem Aksentijević
Transkripcija: Marija Vojvodić
Redakcija: Svenka Savić
Snimano: 27. 02. 2014. na dvorištu Akademije umetnosti

1974. Rođena u Osijeku. Otac istoričar umetnosti iz Crne Gore, majka pravnica jevrejskog porekla, rođena u Nemačkoj. Ima tri godine stariju sestru, klaviristkinju koja živi i radi u Nemačkoj i tri godine mlađu sestru, profesorku književnosti iz Novog Sada.
1981. Polazi u osnovnu školu "Jovan Popović" u Novom Sadu. Iste godine upisuje Muzičku školu "Isidor Bajić", odsek violina.
1989. Nastavlja školovanje u Srednjoj muzičkoj školi "Isidor Bajić", odsek viola kod profeskorke Radovanke Pavlović.
1992. Počinje da svira u kamernom orkestru "Kamerata akademika" pod rukovodstvom prof. Ištvana Varge.
1993. Upisuje studije viole na Akademiji umetnosti Novi Sad u klasi prof. Lasla Horvata.
1995. Nastupa kao solo violistkinja Subotičkog kamernog orkestra. Starija sestra Nadja odlazi na studije klavira u Keln.
1996. Nastupa kao solo violistkinja Subotičke filharmonije.

1997. Postaje članica gudačkog kvarteta TAJJ. Nastupi ovog ansambla su dokumentovani u posebnom Biogramu.
1998. Odlazi u Izrael na jednogodišnje stručno usavršavanje na Akademiju umetnosti u Tel Avivu. Po povratku u zemlju nastupa kao solo violistkinja Simfonijskog orkestra Akademije umetnosti i Kamerate akademike.
1999. Zaposlena u Muzičkoj školi ”Isidor Bajić” kao profesorka kamerne muzike i čitanja orkestarskih deonica.
2000. Nastupa kao solo violistkinja kamernog orkestra ”Novosadski solisti” i ”Novosadski kamerni orkestar”
2001. Diplomira na Akademiji umetnosti Novi Sad. Zaposlena kao saradnica na Katedri za gudačke instrumente na predmetu Gudački kvartet.
2002. Zaposlena kao vođa deonice viola u orkestru Opere Srpskog Narodnog Pozorišta u Novom Sadu. Udaje se za glumca Milovana Filipovića.
2003. Rađa kćerku Mašu. Upisuje magistarske studije Kamerne muzike na Fakultetu muzičke umetnosti u Beogradu.
2005. Magistrira kamenu muziku – kamerni ansambl kvartet na Fakultetu muzičke umetnostu u Beogradu u klasi prof. Ladislava Mezeija.
Rađa sina Maksima.
2007. Postaje članica festivalskog orkestra ”Kotor Art” sa kojim 5 godina nastupa kao vođa deonice viola.
2009. Zaposlena na Katedri za kamernu muziku Akademije umetnosti Novi Sad kao docentkinja na predmetu Gudački kvartet2012.
Umire joj otac.
2014. Izabrana u zvanje vanredne profesorke na Akademiji umetnosti Novi Sad.
Živi u Novom Sadu sa mužem, ćerkom i sinom. Radi kao vanredna profesorka na AU. Nastupa sa gudačkim kvartetom TAJJ.

Aleksandra Krčmar Ćulibrk (1975), Sombor
Snimanje: Ana Klem Aksentijević
Transkripcija: Marija Vojvodić
Redakcija. Svenka Savić
Snimano: 6. mart 2015. u korepetitorskoj sobi SNP, Novi Sad

1975. Rođena u Somboru. Otac Ostoja, hidroinžinjer, Srbin poreklom iz Bosne. Majka Marta, daktilografkinja, Srpkinja poreklom iz Crne Gore. Sestra starija dve godine, brat mlađi osam godina.
1981. Polazi u osnovnu školu.

1982. Polazi u muzičku školu „Petar Konjović” u Somboru, odsek violina u klasi profesora Stevana Buligovića.

1983. Rađa joj se brat.

1989. Učestvuje na Takmičenju učenika i studenata SAPV u Pančevu, osvaja 2. nagradu. Upisuje Srednju muzičku školu „Isidor Bajić” u klasi profesora Čabe Zime. Postaje članica Vojvođanske Omladinske Filharmonije (VOF).

1992. Koncertmajstor kamernog gudačkog orkestra S. M. Š. „Isidor Bajić”.

1993. Upisuje Akademiju umetnosti u Novom Sadu, odsek violina, u klasi prof. Evgenije Čugajeve. Redovna je polaznica kurseva ruske violinistkinje Marine Jašvili.

1994. Odlazi na majstorski kurs violine kod prof. Pavela Vernjikova u Italiju. Počinje da svira u kamernom orkestru ”Kamerata akademika” pod rukovodstvom prof. Ištvana Varge.

1997. Postaje članica gudačkog kvarteta TAJJ. Nastupi ovog ansambla su dokumentovani u posebnom Biogramu.

1999. Zapošljava se u orkestru Opere SNP i ubrzo postaje koncertmajstor ovog orkestra.

2001. Diplomira na Akademiji umetnosti, a potom upisuje magistarske studije violine na Akademiji umetnosti Novi Sad u klasi prof. Uroša Pešića.

2003. Upisuje magistarske studije Kamerne muzike na Fakultetu muzičke umetnosti u Beogradu.

2004. Udaje se za Milana Ćulibrka.

2005. Magistrira kamenu muziku – kamerni ansambl kvartet na Fakultetu muzičke umetnostu u Beogradu u klasi prof. Ladislava Mezeija.
Dobila nagradu za umetnički doprinos kao koncertmajstor i izvođenja sola (P. Sarasate: ”Ciganske melodije” za violinu i orkestar) u baletskoj predstavi „Majerling” kao solistkinja ispred orkestra Opere SNP.

2007. magistrira violinu na AU.
Zajedno sa koleginicama iz TAJJ kvarteta postaje članica festivalskog orkestra „Kotor Art” u kojem 7 godina nastupa kao koncert majstor.

2008. Rađa sina Ognjena.

2009. Zaposlena na Katedri za kamernu muziku Akademije umetnosti Novi Sad kao docentkinja na predmetu gudački kvartet.
U okviru Švajcarskog programa za kulturu održala koncert „Ogledalo u ogledalu” u Zaječaru sa violončelistkinjom Timeom Kalmar i pijanistkinjom Brankom Parlić.

2013. u okviru turneje po Švedskoj i Danskoj sa TAJJ kvartetom održava i samostalni koncert u Halmštatu (Švedska), gde koristi priliku da predstavi dela savremenih kompozitora Srpske kulture kao i drugih kompozitora sa Balkana.

2014. Izabrana u zvanje vanredne profesorke na Akademiji umetnosti Novi Sad.

2015. Nastupa na koncertu Festivalskog orkestra Novosadskih Muzičkih Svečanosti kao koncertmajstor. Učestvuje u radu novoosnovanog Zrenjaninskog Kamernog Orkestra.
Živi u Novom Sadu sa mužem i sinom. Radi kao vanredna profesorka na AU.
Nastupa sa gudačkim kvartetom TAJJ.

Svetlana Štula (1975), Banja Luka
Snimanje: Ana Klem Aksentijević
Transkripcija: Marija Vojvodić
Redakcija: Ana Klem Aksentijević i Svenka Savić
Snimano: 11. septembar 2015. u Svetlaninoj kući

1975. Rođena u Banja Luci. Otac elektrodispečer (Srbin), majka daktilografkinja (Srpkinja).
1976. Rođen brat.
1979. Operacija slepog creva, leži dugo u bolnici.
1980. Počinje da svira harmoniku, ali joj je taj instrument preveliki i pretežak.
1982. Na očev predlog počinje da uči violinu u Muzičkoj školi „Vlado Milošević" u Banja Luci u klasi profesora Andrije Pobrana.
1985. Nakon koncerta učenika Škole za muzičke talente iz Ćuprije u Muzičkoj školi u Banja Luci, Svetlana se odlučuje za prijemni ispit tamo.
Uspešno polaže prijemni ispit i ostaje u internatu u Ćupriji.
1989. Osvaja prvu nagradu na republičkom takmičenju učenika i studenata muzike SR Srbije, a zatim i prvu nagradu na takmičenju učenika i studenata muzike SFRJ.
1990. Škola za muzičke talente ima gudački orkestar, Svetlana u njemu svira, nastupa probama, ali oseća da nazaduje.
Osvaja prvu nagradu na republičkom i saveznom takmičenju kao članica gudačkog trija.
Osvaja prvu nagradu na republičkom i saveznom takmičenju kao članica orkestra.
Osvaja četvrtu nagradu na Radujskom takmičenju u Pragu kao članica gudačkog trija.
Svira solistički koncert u Umetničkoj galeriji u Banja Luci.
Nastupa kao članica gudačkog trija u Galeriji kulturnog centra u Beogradu.
Kao članica gudačkog trija, nastupa u dvorani „Kolarac" u Beogradu.
Svetlana se vraća u B. L, gde počinje da predaje profesorka koja je završila Konzervatorijum u Moskvi, Tatjana Grubić.
1991. Svira solistički koncert u Domu kulture u Banja Luci.

1992. Nastupa u duetu sa violinistkinjom Aleksandrom Jovanović.
Zbog razlike u program školovanja, vraćaju je u prvi razred Srednje muzičke škole, a da bi to izbegla, vraća se u Ćupriju.
Sa kamernim orkestrom Škole za muzičke talente nastupa širom bivše SFRJ, Srbije, Austrije, Španije, Francuske i Grčke kao članica orkestra i kao solistkinja.

1993. Diplomira u Školi za muzičke talente. Uspešno polaže prijemni ispit na AU UNS: Odsek violina u klasi prof. Uroša Pešića koji joj je predavao kamernu muziku u Ćupriji.
Osvaja treću nagradu na takmičenju „Petar Konjović" u Beogradu.

1994. Posle završetka prve godine studija na AU odlučuje da se vrati u B. L. radeći u Muzičkoj školi celu školsku godinu.

1995. Svira solistički koncert u Domu kulture u Banja Luci.
Vraća se na studije u Novi Sad. Upoznaje Velibora, studenta Mašinskog fakulteta sa kojim počinje da se zabavlja.
Postaje članica kamernog orkestra „Kamerata akademika".

1997. Svira solistički koncert u Muzičkoj školi „Ivo Andrić" u Banja Luci.

1998. Zapošljava se u orkestru Opere SNP. U početku sedi na zadnjem pultu, ali posle nekog vremena koncertmajstor primećuje kvalitet njenog sviranja i postavlja je pored sebe kao zamenicu koncertmajstora. Svetlanu ta uloga frustrira, nema dovoljno samopouzdanja za nju.
Nastupa kao članica gudačkog kvarteta u Galeriji kulturnog centra u Beogradu.

2000. Diplomira na AU UNS, upisuje magistarske studije u klasi isto profesora.
Zapošljava se na AU kao asistent pripravnik za predmet Violina. Raskida ugovor sa orkestrom Opere SNP, iako joj tamo nude mesto koncertmajstora.
Postaje članica kamernog orkestra „Novosadski solisti".
Nastupa sa kamernim orkestrom „Novosadski solisti" kao solistkinja u duetu sa violinistom Milošem Nikolićem u novosadskoj Sinagogi.

2001. Udaje se za Velibora. Sele se u kuću u Veterniku. Sa „Novosadskim solistima" održava koncerte u 12 gradova Francuske kao i u gradovima po Srbiji.
Nastupa na koncertu kamerne muzike sa violistkinjom Anom Klem u Novom Sadu i na Festivalu muzike u Novom Kneževcu.

2002. Postaje članica Novosadskog kamernog orkestra i Vojvođanskih simfoničara.

2003. Rađa sina Daneta.

2005. Rađa sina Lazara.

2006. Svira solistički koncert u Muzičkoj školi 'Isidor Bajić' u Novom Sadu.
Magistrira na AU na Odseku violina.

2007. Svira solistički koncert u Gradskoj kući u Novom Sadu.

2009. Svira solistički koncert u Kulturnom centru u Rumi.
Svira solistički koncert u Domu kulture u Banja Luci.
Postaje stručna saradnica za predmet violina na AU.
2013. Nastupa na proslavi desetogodišnjice rada Pokrajinskog ombudsmana u Skupštini Vojvodine sa violistkinjom Anom Klem Aksentijević.
2014. Rađa ćerku Jelenu.
2015. Živi u Veterniku sa mužem Veliborom, sinovima Danetom i Lazarom i ćerkom Jelenom. Zaposlena je na AU kao visa stručna saradnica za violinu. Trenutno je na porodiljskom odsustvu.

Timea Kalmar (1975), Subotica
Snimanje: Ana Klem Aksentijević
Transkripcija: Marija Vojvodić
Redakcija: Ana Klem Aksentijević i Svenka Savić
Snimano: 5. mart 2015. u Timeinom stanu

1975. Rođena u Subotici. Otac Mađar, stolar, stariji od majke 17 godina. Majka Mađarica, učiteljica, nije radila u struci. Brat stariji 7 godina.
1980. Otac je upisuje u muzičko zabavište na mađarskom jeziku u Muzičkoj školi Subotica.
1981. Polazi u zabavište na mađarskom jeziku.
1982. Polazi u O. Š.”Kizur Ištvan” u Subotici.
Počinje da svira violončelo u klasi prof. Katalin Koco.
1985. Prelazi u klasu violončela prof. Mirka Molnara za koga je vezana i danas.
1986. Na XX Takmičenju učenika i studenata muzike SAPV osvaja prvu nagradu.
1989. Na XX Takmičenju učenika i studenata muzike SAPV osvaja drugu nagradu.
1990. Nakon završetka osnovne škole, škola ”Kizur Ištvan” joj dodeljuje diplomu ”Stevan Mokranjac” za izuztan uspeh iz oblasti muzičke i likovne kulture.
Uprkos majčinom insistiranju da se upiše u gimnaziju, bez roditeljskog znanja uspešno polaže prijemni ispit za Srednju školu u Muzičkoj školi Subotica na tri odseka: violončelo, solo pevanje i teoretski odsek. Ne može da pohađa paralelno tri odseka, zato bira dva.
Roditelji joj kupuju prvi majstorski instrument.
Prvi put svira u Vojvođanskoj omladinskoj filharmoniji (VOF).
1991. Nastupa kao solistkinja (mecosopran) sa orkestrom Muzičke škole Subotica u izvođenju ”Krunidbene” mise C-Dur Volfganga Amadeusa Mocarta i Te Deum Mark Antoan Šarpentijea.
Učestvuje u radu VOF-a.

1992. Nastupa kao solistkinja (mecosopran) sa orkestrom Muzičke škole Subotica u izvođenju ”Krunidbene” mise C-Dur Volfganga Amadeusa Mocarta. Misa je izvođena na više lokacija po Vojvodini i Mađarskoj.
Nastupa kao solistkinja (mecosopran) sa Kamernim orkestrom iz Subotice u Misi Klaudija Monteverdija.
Postaje član vokalnog kvarteta ”Bel Catro” (H. Kevečeg-sopran, T. Kalmar-mecosopran, S. Štulić-tenor, M. Klein-bariton) sa kojim aktivno nastupa u zemlji i inostranstvu.

1993. Na takmičenju ”Ki Mit Tud?” u organizaciji Mađarske televizije, nakon toga što je prošla više nivoa takmičenja, nastupa na selekciji za uživo emitovanje takmičenjana na televiziji u Budimpešti.

1994. Na II Međunarodnom i republičkom takmičenju mladih muzičara ”Petar Konjović” osvaja drugu nagradu (solo pevanje).
Polaže prijemni ispit na Akademiji umetnosti Novi Sad, odsek violončelo u klasi prof. Ištvana Varge. Živi kao podstanarka.

1995. Honorarno se zapošljava se u orkestru Opere SNP.
Nastupa na Koncertu Kamerne muzike u Gradskoj biblioteci u Subotici (E. Gabrić-violina, K. Molnar-flauta, T. Kalmar-violončelo, I. Slovjak-klavir)

1996. Zapošljava se kao profesorka violončela na zameni koleginice na porodiljskom odsustvu u Muzičkoj školi ”Isidor Bajić” Novi Sad. Postaje članica ansambla Kamerata akademika na AU. Nastupa na celovečernjem Koncertu kvarteta Akademije umetnosti u Vukovaru Dvorani Srpskog doma (R. Đoković-violina, O. Tatić-violina, S. Brkanić-viola, T. Kalmar-violončelo).

1997. Postaje članica gudačkog kvarteta TAJJ. Nastupi ovog ansambla su dokumentovani u posebnom Biogramu.
Nastupa u Beogradu i Novom Sadu sa „Density trio” (L. L. Aksin-flauta, S. Antunić-flauta i R. R. Martinović-flauta). Nastupa u Novom Sadu (Gradska kuća) kao članica muzičke radionice „Ad Libitum”
Nastupa u Somboru, Subotici i Novom Sadu kao članica „Kamerata akademika” (solo kontinuo u Bahovom Božićnom oratorijumu). Počinje da radi i kao demonstratorka na predmetu Gudački kvartet na AU. U tom svojstvu svira po potrebi u studentskim ansamblima.
Nastupa po gradovima Slovenije kao članica Internacionalnog gudačkog orkestra u organizaciji Muzičke omaldine Slovenije.

1998. Nastupa po gradovima Slovenije kao članica Internacionalnog gudačkog orkestra u organizaciji Muzičke omaldine Slovenije. Nastupa na koncetu Kamerne muzike u Sinagogi, Novi Sad (A. Krčmar-violina, A. Tasić-klarinet, T. Kalmar-violončelo, I. Kobal-klavir).

1999. Za vreme bombardovanja uspeva da diplomira na AU Novi Sad uz pomoć asistentkinje Tanje Đorgovske.
I dalje radi honorarno i u orkestru Opere.
Dobija svoju klasu violončela u Muzičkoj školi ”Isidor Bajić” u Novom Sadu.
Nastupa po gradovima Slovenije kao članica Internacionalnog gudačkog orkestra u organizaciji Muzičke omaldine Slovenije.

2000. Upisuje magistarske studije na Akademiji umetnosti u Novom Sadu, koju nije završila iz tehničkih razloga.
Roditelji joj kupuju stan u Novom Sadu. Postaje članica (po pozivu) Sarajevske Filharmonije i opere.
Nastupa na koncertu „U čast instrumenta” uz klavirsku saradnju Eleonore Mali.
Iznenada u tragičnim okolnostima joj umire brat.

2001. Napušta Muzičku školu „Isidor Bajić” i prelazi na Akademiju umetnosti kao asistent pripravnik za predmet gudački kvartet.
Dobija pohvalu Izvršnog veća AP Vojvodine za postignute rezultate sa učenicom Irenom Zagorac.
Nastupa u Subotičkoj Muzičkoj školi na Koncertu violončelista studenata Akademije umetnosti u Novom Sadu, klasa: Imre Kalman, klavirska saradnja Elelonora Mali.

2003. Kao članica gudačkog kvarteta TAJJ upisuje magistarske studije Kamerne muzike na Fakultetu muzičke umetnosti u Beogradu u klasi prof. Lasla Mezeija.
Nastupa u Novom Sadu na koncertu „Veče kamerne muzike” (J. Krmpotić-flauta, T. Kalmar-violončelo, A. Banković-klavir) kao i na Koncertu Muzičke radionice „Ad Libitum” na festivalu „Novosadsko muzičko leto 2003. (S. Antunić-flauta, A. Krčmar-violina, D. Polovina-viola, T. Kalmar-violončleo)

2004. Umire joj otac.

2005. Magistrira kamenu muziku – kamerni ansambl kvartet na Fakultetu muzičke umetnosti u Beogradu u klasi prof. Ladislava Mezeija.
Upisuje magistarske studije violončela na Fakultetu muzičke umetnosti u Nišu u klasi prof. Anatoli Krasteva.

2006. Dobija zvanje asistentkinje na Akademiji umetnosti u Novom Sadu.
Organizatorka i idejni tvorac koncerta „Profesoru s ljubavlju” – Koncert violončelista iz klase Mirka Molnara, gde nastupa sa kvartetom violončela (Subotica).
Nastupa u Gradskoj kući u Novom Sadu na Autorskoj večeri kompozitora Slavka Šuklara kao i na Koncertu nastavnika i saradnika Akademije umetnosti u Novom Sadu, „U godini Mocarta”, Gradska kuća (V. Janssens-violina, M. Budinski-violina, S. Brkanić-viola, T. Kalmar-violončelo).

2007. Postaje umetnički intendant Festivalskog orkesra Kotor Art (sa koleginicama iz TAJJ kvarteta su bile vođe deonica sve do 2013.)
Svira solistički koncert sa pijanistkinjom E. Mali u sali Fakulteta muzičke umetnosti u Nišu

2008. Kupuje novi instrument.
Magistrira na FMU Niš.
Dobija zvanje docentkinje na predmetu Kamrena muzika na AU Novi Sad i napušta Operski orkestar SNP-a.
Postaje asistentkinja Muzičke radionice „Ad Libitum" (rukovodilac: S. Antunić).
Nastupa na koncertu „Ogledalo u ogledalu", Sinagoga – Novi Sad, dela E. Satie i A. Part uz klavirsku saradnju Branke Parlić.
Nastupa na otvaranju Kotor Art Festivala, C. S. Saens:Karneval životinja (P. Kralj-narator, R. Kinka-klavir, R. Martinović-klavir, M. Petrović-violina, J. Bogosavljević-violina, A. Tasić-klarinet, T. Krkeljić-flauta, T. Kalmar-violončelo, S. Palačković-udaraljke, J. Filipović-viola, S. Mazalica-kontrabas), Crna Gora

2009. Nastupa na koncertu „Ogledalo u ogledalu", u Zaječaru (Muzička škola „Stevan Mokranjac") svira dela E. Satie i A. Part , klavirska saradnja B. Parlić

2010. Organizatorka i idejni tvorac Koncerta violončelista, povodom 45 godina umetničkog rada i 70. rođendana profesora Mirka Molnara, gde i sama nastupa sa kvartetom „TAJJ", Subotica (Gradska kuća).
Nastupa sa ansamblom „Orfelin" iz Novog Sada.
Na Međunarodnom takmičenju „Davorin Jenko" dobija počasnu diplomu, jer je kamerni ansambl iz njene klase (T. Nađ-klarinet, K. Renčar-violončelo, M. Pantelić-klavir) osvojio prvu nagradu.
Kamerni ansambli iz njene klase: klavirski kvintet Akademije umetnosti osvaja prvu nagradu i titulu Laureata, a trio „Soulstrings" drugu nagradu na 8. Međunarodnom Festivalu gudača u Sremskoj Mitrovici.

2011. U Svečanoj sali Muzičke škole „Isidor Bajić", Muzička radionica „Ad Libitum" priređuje Koncert kamerne muzike XX veka (umetnički rukovodioci S. Antunić i T. Kalmar).
Kamerni ansambli iz njene klase: Trio „Spirituoso" osvaja prvu nagradu, a Trio „Dorian Gray" i „Sorrioso" drugu ,nagradu na 9.Međunarodnom Festivalu gudača u Sremskoj Mitrovici

2012. U Svečanoj sali Muzičke škole „Isidor Bajić", Muzička radionica „Ad Libitum" priređuje „Jedan kratki koncert" (umetnički rukovodioci S. Antunić i T. Kalmar)
U Sinagogi, u Novom Sadu nastupa na koncertu Veče kamerne muzike, kao vođa grupe čela u orkestru, umetnički rukovodilac: S. Krstić-violina.
Postaje Šef Katedre za kamernu muziku na Akademiji umetnosti u Novovm Sadu.

2013. Izabrana za vanrednu profesorku na predmetu Kamerna muzika na AU Novi Sad. Ima zdravstvenih problema koje posle povratka u Srbiju uspešno prevazilazi. Prestaje njen angažman u Festivalskom orkestru Kotor Art.

2014. Aktivno učestvujue u organizaciji proslave 40 godina rada Akademije umetnosti. Članica je Umetničkog odbora „A Fest"-a.
Na Međunarodnom takmičenju „Davorin Jenko" dobija počasnu diplomu, jer je kamerni ansambl iz njene klase (E. Banković-klavir. I. Subotin-violina, T. Radulović-violina, G. Šefer-viola, I. Josifoska-violončelo) osvojio prvu nagradu i naziv Laureata.
Nastupa kao članica ansambla violončela u Gradskoj kući u Novom Sadu.
U decembru organizuje svečani koncert povodom 90-og rođendana dirigenta Mladena Jagušta. Pred prepunom novosadskom Sinagogom učestvuje i kao članica simfonijskog orkestra sastavljenog od bivših i sadašnjih studenata i profesora AU.

2015. Učestvuje u organizovanju i nastupa na koncertu Festivalskog orkestra Novosadskih Muzičkih Svečanosti.
Na Međunarodnom takmičenju „Davorin Jenko" dobija počasnu diplomu, jer je kamerni ansambl iz njene klase (S. Paunović- sopran saksofon, N. Macura- alt saksofon, L. Livajić – tenor saksofon, F. Orlović – bariton saksofon) osvojio prvu nagradu i naziv Laureata.
Nastupa kao članica ansambla violončela u Gradskoj kući u Novom Sadu
Učestvuje u radu novoosnovanog Zrenjaninskog Kamernog Orkestra i Filharmonije.
Živi u Novom Sadu u svom stanu. Radi kao vanredna profesorka na AU. Članica Udruženja građanja „TAJJ".

Ana Klem Aksentijević (1975), Subotica
Snimanje: Svenka Savić
Transkripcija: Marija Vojvodić
Redakcija: Svenka Savić
Snimano: 12. 08. 2014.

1975. Rođena u Subotici. Otac lekar specijalista patolog Mađar/Nemac iz Novog Sada, majka lekarka specijalista fizijatar, Mađarica iz Mola. Sestra starija dve godine, brat mlađi godinu i po dana, sestra mlađa četiri godine.

1976. Porodica se vraća u Novi Sad, očevo rodno mesto. Rađa joj se mlađi brat.

1978. Sele se u Sr. Kamenicu, u kuću u krugu Instituta za plućne bolesti. Polazi u predškolsku ustanovu „Maslačak" na Limanu 4 u grupu na mađarskom jeziku.

1979. Rađa joj se mlađa sestra.

1980. Počinje da svira violinu.

1981. Polazi u osnovnu školu „Petefi Šandor" na mađarskom jeziku. Polazi u muzičku školu „Isidor Bajić", odsek violina u klasi prof. Imre Jambora.

1985. Osvaja prvu nagradu na Takmičenju učenika i studenata muzike SAPV u Subotici. Osvaja treću nagradu na Takmičenju učenika i studenata muzike SFRJ u Novom Sadu.

1989. Osvaja prvu nagradu na Takmičenju učenika i studenata muzike SAPV u Pančevu. Osvaja drugu nagradu na Takmičenju učenika i studenata muzike SFRJ u Sarajevu. Upisuje se u Srednju muzičku školu „Isidor Bajić". Postaje članica Vojvođanske Omladinske Filharmonije (VOF).

1990. Nastupa kao solistkinja sa orkestrom Muzičke škole na koncertima u Novom Sadu i Dormagenu (Nemačka).

1992. Odlazi na Internacionalni letnji kurs solističke i kamerne muzike u Balašađarmat (Mađarska), gde nastupa kao solistkinja i koncert-majstor kamernog orkestra. Na tom letnjem kursu prisustvuje i naredne 3 godine.

1993. Upisuje studije violine na Akademiji umetnosti Novi Sad u klasi prof. Dejana Mihailovića. Postaje članica Subotičke filharmonije.

1994. Postaje članica Filharmonije mladih „Borislav Pašćan" u Beogradu. Svira solistički koncert u Novom Sadu i Beogradu. Dobija nagradu Univerziteta u Novom sadu za potignut uspeh na studijama. Objavljuje članke o muzici u nedeljniku na mađarskom jeziku „Čaladi ker".

1995. Studije violine nastavlja u klasi prof. Irine Jašvili. Postaje članica Novosadskog kamernog orkestra, honorarno povremeno svira u orkestru Opere SNP. Nastupa kao koncert-majstor VOF:

1997. Održava solistički koncert u Novom Sadu. Počinje da radi u Muzičkoj školi „Petar Konjović" u Bečeju kao profesorka violine. Diplomira na Akademiji umetnosti. Upisuje Višu novinarsku školu koja je pokrenuta na Odseku za hungarologiju na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu. Škola je trebalo da traje 4 semestra ali je posle 3. semestra prestala sa radom zbog bombardovanja.

1998. Počinje da radi kao saradnica u nastavi na Akademiji umetnosti. Upisuje magistarske studije violine.

1999. Odlazi u Australiju gde volontira u školama i svira u kamernim i simfonijskim orkestrima. Počinje da svira i violu.

2000. Vraća se u Novi Sad, seli se iz roditeljske kuće u adaptirani deo kuće babe i dede u centru Novog Sada. Postaje članica novoosnovanog kamernog orkestra „Novosadski solisti" gde svira violu. Pored objavljivanja članaka u nedeljniku „Čaladi kor" počinje da piše i za dnevni list „Mađar So".

2001. Sa magistarskih studija violine na preporuku prof. Lasla Horvata prelazi na magistarske studije viole. Svira solistički koncert.
Sa „Novosadskim solistima" održava koncerte u 12 gradova Francuske kao i u gradovima po Srbiji.
Nastupa na koncertu kamerne muzike sa violinistkinjom Svetlanom Štulom u Novom Sadu i na Festivalu muzike u Novom Kneževcu.
Pored AU Novi Sad počinje da radi kao asistentkinja na Akademiji umjetnosti u Banja Luci. Postaje članica novoosnovanih Vojvođanskih Simfoničara.

2002. Upoznaje Đorđa.

2004. Udaje se za Đorđa. Počinje da svira u gudačkom kvartetu „Season".

2005. Polaže magistarski ispit iz viole i postaje asistentkinja na predmetima violina i viola. Sa gudačkim kvartetom „Season" nastupa u gradovima Srbije, Austriji i Španiji.

2006. Počinje da svira u Sarajevskoj filharmoniji, Mostarskoj simfonieti i Simfonijskom orkestru Jugoistočne Evrope (YOSEE). Razvodi se od Đorđa.

2007. Upoznaje Zorana, ostaje trudna i udaje se. Učestvuje u radu Kompozitorske radionice u Somboru. Svira u ženskom orkestru „Almazian's Obsession". U 27. nedelji trudnoće se zbog pogoršanog zdravstvenog stanja porađa carskim rezom. Beba umire nakon 11 dana.

2008. Kao članica gudačkog trija sa violistkinjom Dušicom Polovinom i violončelistkinjom Hildom Sečenji nastupa na koncertu u Zrenjaninu, gde na istom koncertu svira i violinu i violu. Sa kvartetom čiji su članovi oboistkinja Veronika Antunović, violinistkinja Katarina Pavlović i violončelista Marko Miletić nastupa na Novosadskom muzičkom letu kao i na dva koncerta u Budimpešti. Na ovim koncertima takođe svira i violinu i violu. Kao članica YOSEE nastupa na koncertima u Briselu i Sarajevu.

2009. Kao violinistkinja nastupa u gudačkom triju sa violistkinjom Dušicom Polovinom i violončelistkinjom Katalin Klem na koncertima u Senti i Subotici. Svira u Subotičkom gudačkom kvartetu i kamernom orkestru Kamerata akademika. Rađa sina Jakova. Zbog uvođenja Bolonjskog sistema iz asistentkinje preimenovana u stručnu saradnicu za predmete violina i viola.

2010. Svira solistički koncert u Senti, Subotici i Novom Sadu. Nastupa sa Kameratom i Vojvođanskim Simfoničarima.

2011. Izabrana za višu stručnu saradnicu na predmetima violina i viola.

2012. Svira 3 solo svite J. S. Baha na koncertima u Novom Sadu, Ljubljani i na festivalu u Radovljici (Slovenija). Postaje vođa grupe viola u Vojvođanskom simfonijskom orkestru (VSO).

2013. Svira resital „Dela sovjetskih kompozitora za violu i klavir". Upisuje master ACIMSI Rodne studije na Univerzitetu u Novom Sadu. Nastupa na proslavi desetogodišnjice rada Pokrajinskog ombudsmana u Skupštini Vojvodine sa violinistkinjom Svetlanom Štulom.
2014. Članica žirija Međunarodnog takmičenja gudača u Bačkoj Topoli. Učestvuje u radu Centra za savremenu muziku CESAM u Novom Sadu. Nastupa sa Kameratom i VSO.

Živi u Novom Sadu sa mužem Zoranom i sinom Jakovom.

Jovanka Mazalica (1975), Beograd

Snimanje: Ana Klem Aksentijević

Transkripcija: Marija Vojvodić

Redakcija: Ana Klem Aksentijević i Svenka Savić

Snimano: 5. mart 2015. u orkestarskoj sali SNP, Novi Sad

1975. Rođena u Beogradu. Otac elektroinženjer, majka pravnica. Brat stariji godinu i po dana.

Sa devet meseci je upisuju u jaslice. Žive u jednosobnom stanu u naselju Šumice u Beogradu.

1982. Polazi u O. Š. „Dositej Obradović" na Konjarniku. Otac i nju i brata upisuje u Muzičku školu „Petar Konjović" u Beogradu u klasi profesorke Nevenke Valjarević.
1985. Majka dobija trosoban stan od firme. Porodica se seli u Zemun. Prelazi u O. Š. „Rade Končar".
1988. Upisuje se u Srednju muzičku školu „Vojislav Vučković" u Beogradu u klasi profesorke Rankice Oršolić.
1990. Polazi u Zemunsku gimnaziju.
1992. Završava Srednju muzičku školu i izlazi na prijemni ispit iz violine na FMU Beograd, ne prolazi.
1993. Uspešno polaže prijemni ispit iz violine na Akademiji umetnosti u Novom Sadu. Počinje studije violine u klasi prof. Evgenije Čugajeve. Živi u studentskom domu.
1995. Odlaskom prof. Čugajeve, prelazi u klasu prof. Tanje Karpove. Počinje da svira u ansamblu Kamerata akademika. Veliki uticaj na nju imaju profesori Ištvan Varga i Mladen Jagušt.
1996. Posle odlaska na lečenje Tanje Karpove, prelazi u klasu prof. Maje Jokanović. Pohađa majstorski kurs kod Sretena Krstića.
1997. Postaje članica gudačkog kvarteta TAJJ. Nastupi ovog ansambla su dokumentovani u posebnom Biogramu.

1999. Za vreme bombardovanja uspeva da diplomira, ispit se održava u Beogradu. Zapošljava se u orkestru Opere SNP u Novom Sadu. Živi kao podstanarka sa koleginicom iz kvarteta Aleksandrom.
2000. Počinje da se zabavlja sa Sinišom, kontrabasistom.
2003. Kao članica gudačkog kvarteta TAJJ upisuje magistarske studije Kamerne muzike na Fakultetu muzičke umetnosti u Beogradu u klasi prof. Lasla Mezeija.
2004. Udaje se za Sinišu. Rađa ćerku Ivanu.
2005. Magistrira kamenu muziku – kamerni ansambl kvartet na Fakultetu muzičke umetnosti u Beogradu u klasi prof. Ladislava Mezeija. To je prvi gudački kvartet koji je stekao zvanje magistar kamerne muzike u gudačkom kvartetu.
Postaje vođa grupe drugih violina u orkestru Opere SNP.
2006. Umire joj otac. Svira tri dana posle njegove smrti, sećajući se njegovog stava da uvek svira, ma šta se desilo
2007. Zajedno sa koleginicama iz TAJJ kvarteta postaje članica festivalskog orkestra ”Kotor Art” sa kojim uspešno nastupa do 2013. godine.
Rađa sina Pavla.
2014. U junu u organizaciji prof. muzičkog Julijane u Ivaninoj školi ” Miloš Crnjanski” nastupaju porodično kao bend, Ivana svira harfu i peva, Siniša kontrabas, Jovanka violinu, a Pavle kahon (udarački instrument). Takav osećaj na sceni nikad nije imala.
2015. Učestvuje u osnivanju i nastupa na koncertu Festivalskog orkestra Novosadskih Muzičkih Svečanosti.
Živi u Novom Sadu sa suprugom Sinišom, ćerkom Ivanom i sinom Pavlom.

Olivera Milušić Nalić (1975), Novi Sad
Snimanje: Ana Klem Aksentijević
Transkripcija: Marija Vojvodić
Redakcija: Ana Klem Aksentijević i Svenka Savić
Snimano: 25. avgusta 2015. u restoranu u Sr. Karlovcima

1975. Rođena u Novom Sadu. Otac operski pevač, Srbin. Majka, inspicijentkinja u SNP, Srpkinja. Sestra starija 7 godina.
1982. Polazi u O. Š. „Ivo Lola Ribar”.
Počinje da peva u Gradskom horu pod upravom Juraja Ferika. Priključuje se i horu Rusinskog doma. Počinje da trenira karate.
1983. Porodica se seli na Liman, Olivera prelazi u O. Š. „Žarko Zrenjanin”.
1985. Počinje da svira gitaru kod Petra Bahuna.

1988. Posle nesrećnog pada povređuje oba kolena. Prinuđena je da leži, kasnije da hoda sa štakama. Treba joj godinu dana da ponovo prohoda bez pomoći.

1989. Na nagovor dvojice drugara počinje da se interesuje za kontrabas. Majka je nekada svirala taj instrument. Koristi njeno gudalo, dobija pomoć od kolega svojih roditelja iz SNP. Pomoću profesora violončela, Gavrila Anike, uspešno polaže prijemni ispit i počinje da uči kontrabas u Muzičkoj školi „Isidor Bajić" u klasi prof. Gorana Kerlete.

Za godinu dana polaže sve ispite iz propuštenog muzičkog školovanja.

1990. Upisuje Srednju muzičku školu „Isidor Bajić", odsek kontrabas u klasi prof. Kerlete.

1993. Osvaja drugu nagradu na takmičenju „Petar Konjović" u Zemunu.

Preko leta radi kao konobarica u kafiću da bi zaradila novac za kupovinu solističkih žica za kontrabas.

Roditelji joj kupuju instrument.

Odlazi na časove kod porodičnog prijatelja, dirigenta Imre Toplaka.

Počinje da se zabavlja sa Damirom, violončelistom.

Na poziv kolega iz SNP počinje da radi u orkestru Opere kao volonterka.

1994. Svira uspešan maturski koncert. Za klavirom je prati maestro Toplak. Posle kolebanja oko nastavka školovanja, ipak odlazi na prijemni ispit na Akademiju umetnosti. Uspešno ga polaže i počinje da studira u klasi prof. Nebojše Ignjatovića.

Uspešno polaže audiciju za orkestar Opere SNP i zasniva radni odnos.

1998. Apsolvira na AU Novi Sad i nastavlja da radi u orkestru Opere SNP.

2002. Nasleđuje kuću od bake u Sr. Karlovcima. Zajedno sa Damirom odlučuju da je renoviraju.

2003. Udaje se za Damira, bračni par se seli u kuću u Sr. Karlovce.

Damir se takođe zapošljava u orkestru Opere SNP.

2005. Rađa sina Leona.

2009. Rađa ćerku Lejlu.

2013. Posle duže pauze zajedno sa mužem uspevaju da diplomiraju na Akademiji umetnosti.

2015. Živi u Sr. Karlovcima sa mužem i decom. Zajedno sa mužem radi u orkestru Opere SNP.

Arabela Florina Zorjan (1978), Bukurešt
Snimanje: Ana Klem Aksentijević
Transkripcija: Marija Vojvodić
Redakcija: Svenka Savić
Snimano: 20. mart 2015. u Arabelinom stanu

1978. Rođena u Bukureštu. Otac Rumun iz Kuštilja kod Vršca, etnomuzikolog, majka Rumunka iz Bukurešta, inžinjerka elektrotehnike. Brat mlađi šest godina. U kući govore rumunski jezikom kao maternjim.
1980. Porodica živi u stanu u Sremskoj Kamenici.
1982. Sa 4 godine počinje da uči klavir na tatin predlog, imaju u kući pijanino.
1983. Upisana u predškolsku ustanovu na srpskom jeziku.
1984. Rađa joj se brat. Majka ne radi, kod kuće je sa decom, jer nema još jugoslovensko državljanstvo.
1985. Upisuje prvi razred u O. Š."Jovan Jovanović Zmaj", Sremska Kamenica. Na početku četvrtog razreda otac je prebacuje u O. Š."Jovan Popović" u Novom Sadu da bi učila engleski jezik, jer se u Kameničkoj školi učio ruski.
1986. Upisuje je otac u Muzičku školu „Isidor Bajić" u Novom Sadu, odsek violina u klasi prof. Imre Jambora.
1989. Učestvuje na Takmičenju učenika i studenata muzike SAPV. Osvaja prvu nagradu.
1990. Počinje da radi kao dečiji voditelj u školskom programu TV Vojvodina, u emisiji „Ko da su nam preci sveci", na srpskom jeziku.
1991. Tata je odlučio da se porodica preseli u N. Sad na Novo naselje i ona prelazi u O. Š. „Prva Vojvođanska brigada", tada je 7. razred.
1993. Upisuje Srednju muzičku školu „Isidor Bajić": Odsek violina u klasi prof. Čabe Zime. Radi emisiju do kraja Srednje škole, a poslednja epizoda je bila cela o M. Š."Isidor Bajić".
1994. Održava prvi solistički koncert sa 16 godina.
1997. Bila vukovac u sve tri škole, polaže maturski ispit i kao najbolji učenik geneacije upisuje AU UNS, Odsek violina u klasi prof. Manane Dugladze.
Na prvoj godini studija započinje vezu sa Vladirimom, uz očevo negodovanje: položila je u junu sve programom propisane ispite sa prosekom 10.
Radi na Radiju N. Sad u rumunskoj redakciji. Pravi priloge o kompozitorima, anegdote iz njihovih života, najavljuje i komentariše muzička događanja u Novom Sadu. Radi i kratke priloge o uspešnim đacima i studentima M. Š."Isidor Bajić" i AUNS.
1999. Zamenjuje koleginicu prof. Moniku Zima na porodiljskom odsustvu u nastavi violine u Muzičkoj školi „I. Bajić" u N. Sadu.

2001. Diplomira na AUNS;
2001. Počinje stalni radni odnos u Muzičkoj školi „Isidor Bajić" kao profesorka violine.
2003. Upisuje magistarske studije violine na AU UNS u klasi prof. Florijana Balaža.
Prinuđena je da pauzira godinu dana u sviranju zbog tumora na zglobu leve ruke.
2005. Zajedno sa Vladimirom kupuju stan; pomaže Vladirimu oko završavanja studija.
2007. Završava magistarske studije violine.
2007. Udaje se za Vladimira, diplomiranog operskog pevača,zaposlenog u operi SNP-a.
2008. Rađa ćerku Lanu.
2015. Živi u Novom Sadu sa mužem Vladimirom i ćerkom Lanom. Radi kao profesorka violine u M. Š. „Isidor Bajić" u Novom Sadu.

Mirjana Lalošević (1980), Jagodina
Snimanje: Ana Klem Aksentijević
Transkripcija: Marija Vojvodić
Redakcija: Ana Klem Aksentijević i Svenka Savić
Snimano: 4. septembar 2015. u Mirjaninom stanu

1980. Rođena u Jagodini. Otac električar, Srbin, majka ekonomista, Srpkinja. Ima dve i po godine stariju sestru.
1986. Polazi u O. Š. „17. oktobar" u Jagodini.
Počinje da trenira plivanje, osvaja nagrade na takmičenjima.
1988. Posle operacije slepog creva prestaje sa plivanjem.
1989. Sestra upisuje klavir u Muzičkoj školi „Vladimir Đorđević" u Jagodini.
Mirjana upisuje violončelo kod profesorke Ljupke Pejić.
1990. Pokazuje veliki talenat i predlog je da se upiše u Školu za muzičke talente u Ćupriju.
Uspešno polaže prijemni ispit i školovanje nastavlja u Ćupriji u klasi profesorke Milice Stefanović.
1997. Odlaskom profesorka na porodiljsko odsustvo, dobija predlog da se obrati profesoru Ištvanu Vargi sa Akademije umetnosti Novi Sad. Profesor prihvata saradnju i godinu dana radi sa Mirjanom.
1998. Uspešno diplomira u Školi za muzičke talente u Ćupriji.
Polaže prijemni ispit na Akademiji umetnosti Novi Sad, odsek violončelo u klasi profesora I. Varge.
1999. Za vreme bombardovanja N. Sada, odlazi u Jagodinu. Posle bombardovanja nastavlja školovanje na AU. Zbog odlaska prof. Varge u inostranstvo, dobija mladog profesora sa FMU Beograd, Dejana Božića.
2001. Počinje da svira u Vojvođanskom simfonijskom orkestru.

2002. Dobija ponudu da zamenjuje profesorku violončela koja odlazi na porodiljsko odsustvo u Muzičkoj školi „Petar Kranjčević” u Sremskoj Mitrovici.
2003. Počinje da svira u Novosadskom kamernom orkestru.
2004. Nekoliko meseci pre diplomiranja dobija ponudu da se zaposli za stalno u Muzičkoj školi u Sremskoj Mitrovici.
Posle uspešnog diplomiranja na AU Novi Sad, tamo zasniva stalni radni odnos gde i danas radi.
Na radnom mestu upoznaje kolegu pijanistu Đorđa sa kojim počinje da se zabavlja.
2006. Odlučuju da žive zajedno u iznajmljenom stanu u Novom Sadu iako oboje rade u Sr. Mitrovici.
Udaje se za Đorđa.
2007. Rađa ćerku Elenu.
Počinje da svira u ženskom orkestru „Almazian Simfoni”
2008. Zajedno sa mužem kupuju stan na kredit u Novom Sadu.
2009. Rađa sina Filipa.
2015. Živi u Novom Sadu sa mužem Đorđem, ćerkom Elenom i sinom Filipom. Radi kao profesorka violončela u M. Š. „Petar Kranjčević” u Sr. Mitrovici. Članica je Vojvođanskog simfonijskog orkestra.

Dragana Milošević (1983), Novi Sad
Snimanje: Ana Klem Aksentijević
Transrkipcija: Marija Vojvodić
Redakcija: Svenka Savić
Snimano: 18. mart 2015. u orkestarskoj garderobi SNP, Novi Sad

1983. Rođena u Novom Sadu. Otac građevinski inženjer, Srbin, majka službenica, Srpkinja. Brat stariji 6 godina. Otac zaposlen u ”Heroj Pinki”; majka u Socijalnom (nije završila studije)
1989. Upisuje se u Muzičku školu „Isidor Bajić”, odsek violina u klasi prof. Ružice Kovač.
1990. Polazi u O. Š. „Prva vojvođanska brigada” u Novom Sadu.
1992. Profesorka Kovač napušta Muzičku školu.
1993. Prelazi u klasu mlade profesorke Mirjane Bogdanović sa kojom se odlično slaže.
1994. Veliki broj prvih i specijalnih nagrada sa orkestrom osnovne i srednje muzičke škole.
1997. II nagrada na Republičkom takmičenju iz solfeđa,

1998. Upisuje Srednju muzičku školu „Isidor Bajić”, odsek violina u klasi prof. Mirjane Bogdanović.

2000. Zapošljava se kao voditeljka zabavnog programa na televiziji Panonija.
III nagrada na internacionalnom takmičenju u Vićenci (Italija) u kamernoj muzici.

2001. Posle odlaska profesorke Bogdanović na porođajno odsustvo, odlučuje da se godinu dana ranije upiše na Akademiju, na predlog profesorke sa Akademije, Irine Jašvili.
Prekida rad na TV Panonija.
Uspešno polaže diferencijalne ispite i prijemni ispit i započinje studije na AU UNS: Odsek violina u klasi prof. Irine Jašvili.
Postaje članica Srpske radikalne stranke.

2003. Počinje da svira u Vojvođanskom simfonijskom orkestru

2004. Postaje najmlađa odbornica SRS u Skupštini Grada Novog Sada. Zbog političkog angažovanja produžava studije violine.
Zahvalnica Yale kvartetu čiji sam bila član za doprinos Yale SMN internacionalnim masterclasses)

2008. Počinje joj drugi odbornički mandat. SRS se cepa na dve stranke i Dragana prelazi u Srpsku naprednu stranku. Zbog previranja oko odborničkih mesta, počinje period zatišja u njenom političkom angažovanju i u tom periodu nastavlja studije violine.

2010. Posle obnovljene druge i treće godine studija i pohađanja četvrte godine, dvodelni diplomski ispit polaže u roku od mesec dana.

2011. Zapošljava se na određeno vreme kao profesorka violine u Muzičkoj školi „Stanislav Binički” u Beogradu.

2012. Uspešno polaže audiciju za orkestar Opere SNP. Zapošljava se prvo honorarno a zatim za stalno.
Umire joj otac.

2013. Postaje poslanica SNS u Skupštini Vojvodine.

2015. Učestvuje u radu Festivalskog orkestra Kotor Art.
Živi u Novom Sadu sa majkom i bratom u zajednici. Zaposlena je u orkestru Opere SNP.

Iva Stanković (1985), Novi Sad
Snimanje: Ana Klem Aksentijević
Transrkipcija: Marija Vojvodić
Redakcija: Ana Klem Aksentijević i Svenka Savić
Snimano: 30. mart 2015, u Ivinom stanu

1985. Rođena u Novom Sadu. Otac profesor klavira, Rom po ocu, majka profesorka metodike nastave muzičke kulture i solfeđa na AU, po ocu Mađarica. Porodica živi u kući očeve majke i bake.
1990. Kreće u muzičko zabavište i počinje da svira violinu.
1992. Polazi u O. Š. „Vasa Stajić" u Novom Sadu i upisuje prvi razred Muzičke škole „Isidor Bajić", odsek violina u klasi prof. Čabe Zima.
1995. Porodica se seli u stan na Novo naselje koji je otac dobio od Muzičke škole. Iva ne želi da menja osnovnu školu, putuje autobusom do škole svaki dan.
1997. Osvaja bronzanu medalju na konkursu "Sichuan International Children`s Painting Exibition" u Kini
1998. Učestvuje na Republičkom takmičenju učenika muzičkih i baletskih škola Srbije i osvaja II nagradu, učestvuje na 42. Festivalu talenata muzičkih i baletskih škola Srbije i osvaja I nagradu. Jedina je dobitnica dve povelje Novosadski anđeli iz oblasti likovne i muzičke umetnosti za postignute uspehe u oblasti muzičke i likovne umetnosti.
1999. Pohađa majstorski kurs prof. Stefana Kamilarova i nastupa na završnom koncertu u M. Š. „Kosta Manojlović" u Zemunu.
2000. Učestvuje na Republičkom takmičenju učenika muzičkih i baletskih škola Srbije i osvaja I nagradu. Učestvuje na Jugoslovenskom takmičenju učenika muzičkih i baletskih škola Jugoslavije i osvaja II nagradu. Završava Osnovnu školu „Vasa Stajić" kao dobitnik diplome „Vuk Karadžić". Upisuje se u Srednju muzičku školu „Isidor Bajić", odsek violina u klasi prof. Čabe Zima.
2002. Pohađa majstorski kurs prof. Stefana Milenkovića i nastupa na završnom koncertu u Centru lepih umetnosti „Guarnerius" u Beogradu. Učestvuje na Republičkom takmičenju učenika muzičkih i baletskih škola Srbije i osvaja I nagradu. Učestvuje na Četvrtoj međuokružnoj smotri učenika violine u Sremskoj Mitrovici, osvaja I nagradu i postaje Laureat takmičenja.
2003. Učestuje na Prvom festivalu gudača u Sremskoj Mitrovici i osvaja I nagradu.
2004. Učestvuje na Republičkom takmičenju učenika muzičkih i baletskih škola Srbije i osvaja I nagradu (100 bodova). Učestvuje na Prvom festivalu gudača u Subotici i osvaja I nagradu. Učestvuje na Drugom festivalu gudača u Sremskoj Mitrovici i osvaja I Specijalnu nagradu (100 bodova). Maturira u Srednjoj muzičkoj školi „Isidor Bajić" kao nosilac diplome „Vuk Karadžić" i Đak generacije. Polaže

prijemni ispit kao prva na listi na Akademiji umetnosti u Novom Sadu. Počinje studije u klasi prof. Megumi Tešima.

2005. Započinje rad u kamernom orkestru festivala Kotor Art u kojem nastupa do danas. Prelazi u klasu prof. Irine Jašvili.

2006. Nastupa kao član Novosadskog kamernog orkestra. Pohađa majstorski kurs prof. Dejana Bogdanovića u Kjođi (Italija)

2007. Pohađa majstorski kurs prof. Dejana Bogdanovića u Kjođi (Italija) i nastupa na završnom koncertu u okviru festivala „ Musica in laguna". Izvodi resital u sali Gimnazije „Jovan Jovanović Zmaj". Nastupa kao član Kamernog orkestra „Franjo Krežma" iz Osijeka. Učestvuje na Otvorenom takmičenju muzičke škole „Davorin Jenko" u oblasti kamerne muzike, kategorija „Trio" osvaja I specijalnu nagradu (100 poena).

2008. Održava dva solistička koncerta, u Subotici u sali muzičke škole i u novosadskoj Gradskoj kući, izvodeći resitale sa delima J. S. Baha, F. M. Veračinija, S. Franka, N. Paganinija, A. Hačaturjana. Završava osnovne studije kao najbolji student muzičkog departmana i dobitnik nagrade „Mali princ" izvodeći na diplomskom ispitu koncert za violinu i orkestar P. I. Čajkovskog u D-duru. Zapošljava se u Muzičkoj školi „Isidor Bajić" na određeno vreme.

2009. Zasniva radni odnos u Muzičkoj školi „Isidor Bajić" na neodređeno vreme. Sa učenicima osnovne muzičke škole radi u novootvorenom izdvojenom odeljenju u Futogu, a sa učenicima srednje muzičke škole u Novom Sadu. Upisuje master studije na Akademiji umetnosti u Novom Sadu u klasi prof. Irine Jašvili. Postaje honorarni član orkestra Opere u Srpskom narodnom pozorištu. Počinje da svira u u kamernom orkestru Kamerata akademika . Postaje članica Vojvođanskog simfonijskog orkestra.

2011. Sa orkestrom Kamerata akademika nastupa na festivalu NOMUS. Solista je Stefan Milenković. Nastupa kao član orkestra Orfelin i kao član Zrenjaninskog kamernog orkestra. Završava master studije u klasi prof. Marka Josifoskog izvodeći koncert za violinu i orkestar J. Sibelijusa u d- molu.

2012. Počinje da se zabavlja sa Miroslavom.

2013. Nastupa u Trentu (Italija) u Castello del Buonconsiglio kao članica kvarteta koji izvodi svetovnu jevrejsku muziku iz istočne Evrope

2014. Učenici iz njene klase osvajaju pet prvih i dve druge nagrade na međunarodnim festivalima i takmičenjima. Učenica iz njene klase Renata Zima završava Srednju muzičku školu kao Đak generacije, uspešno izvodi maturski koncert i upisuje studije na Univerzitetu za muziku i izvođačke umetnosti u Gracu u klasi prof. Vesne Stanković

2015. Nastupa u Dečijem kulturnom centru u Beogradu izvodeći trio za hornu, violinu i klavir J. Bramsa u Es-duru. Živi u Novom Sadu u svom stanu. Radi kao profesorka violine u Muzičkoj školi „Isidor Bajić". Aktivno svira u nekoliko orkestara i kamernih sastava.

Gudački kvartet TAJJ

Članice: **Aleksandra** Krčmar Ćulibrk, I violina
Jovanka Mazalica, II violina
Jelena Filipović, viola
Timea Kalmar, violončelo

1997. Ansambl se osniva u okviru predmeta Gudački kvartet na Akademiji umetnosti u Novom Sadu. Članice su studentkinje instrumentalnih odseka na ovoj Akademiji. Profesor predmeta gudački kvartet je prof. Ištvan Varga, violončelista.
Gudački kvartet "TAJJ" ima svoj prvi koncert u Gradskoj kući Novi Sad.
Počinje saradnja sa kompozitorkom Aleksandrom Vrebalov.

1998. Gudačkog kvarteta TAJJ nastupa na mnogim koncertima u organizaciji Akademije umetnosti Novi Sad i drugih.

1999. Koncerti gudačkog kvarteta TAJJ – Novi Sad, Sombor, Subotica. Prvi odlazak na seminar u Holandiji, poznanstvo sa poznatim gudačkim kvartetom „Daniel" na kome se desila obostrana „umetnička" ljubav posebno sa profesorom violinistom Bensionom Šamirom.

2000. Koncerti gudačkog kvarteta TAJJ u okviru masterklasa Daniel Muziekdagen u Zeistu, Utrehtu i Roterdamu (Holandija).
TAJJ je učestvovao na međunarodnom takmičenju za gudačke kvartete "Premio Paolo Borciani" (Italija).

2001. Koncert TAJJ kvarteta u Rajhenau (Austrija) i susreti sa članovima čuvenih svetskih gudačkih kvarteta i nezaboravan rad sa njima u toku tronedeljnog seminara (Amadeus gud. kvartet-prof Brajnin – violinista, Smetana g. k., Bartok g. k., Hagen g. k., Čilingirian g. k., Berg g. k., Janaček gudački kvartet)

2002. Gudački kvartet TAJJ učestvuje u snimanju kompakt diska soliste Branislava Jatića-bas (Prvi vokalno-instrumentalni kompakt disk, izdavač – Kulturni Centar Novi Sad). Koncert gudačkog kvarteta TAJJ na „Dani Novog Sada u Tivtu".

2003. Vojvođanske Mađarske Muzičke večeri – ciklus koncerata, flautistkinja Laura Aksin Levai, pijanistkinja Iris Kobal i gudački kvartet TAJJ izvode dela savremenih Vojvođanskih Mađarskih kompozitora u više gradova Vojvodine.

2004. Koncert u okviru ciklusa „Rezervisano za...” gudački kvartet TAJJ u Zadužbini Ilije M. Kolarca (Beograd).

Koncert TAJJ-a sa Nađom Bulatović (klavir) i Ivicom Marušević (kontrabas) u ciklusu „Podijum mladih” u Gradskoj kući Novi Sad.

Koncert TAJJ gudačkog kvarteta, Sonje Antunić (flauta) i Ivice Marušević (kontrabas) u okviru Muzičke radionice Ad Libitum na festivalu Novosadsko muzičko leto.

Koncert okteta TAJJ + Ivica Marušević (kontrabas), Aleksandar Tasić (klarinet), Nenad Vasić (horna) i Žarko Perišić (fagot) na muzičkom festivalu Nomus.

2005. Članice kvarteta TAJJ magistriraju kamenu muziku – kamerni ansambl kvartet na Fakultetu muzičke umetnostu u Beogradu u klasi prof. Ladislava Mezeija. To je prvi gudački kvartet koji je stekao zvanje magistar kamerne muzike u gudačkom kvartetu.

Koncert gudačkog kvarteta TAJJ u Velikoj sali SKC-a u Beogradu. TAJJ je učestvovao na međunarodnom takmičenju za gudačke kvartete ”Premio Paolo Borciani”, nakon koga su održale više koncerata na severu Italije.

TAJJ postaje član ansambla ”La kampanela” i učestvuje u snimanju kompakt diska sa delima Borisa Kovača ”Svet posle istorije”.

2006. Kao član ansambla Borisa Kovača, gudački kvartet TAJJ učestvuje u snimanju kompakt diska ”Vrt ljubavi” koji sadrži songove iz pozorišne predstave ”Nahod Simeon”. Izdavačka kuća IDYLLIUM izdaje kompakt disk gudačkog kvarteta TAJJ, uživo snimak sa koncerta na muzičkom festivalu u Sasuolu (Italija).

Koncert TAJJ-a u Mokranjčevoj kući u Negotinu povodom 150 godina od rođenja Stevana St. Mokranjca.

TAJJ sa Borisom Kovačem i orkestrom ”La Campanella” održao koncert u Palati umetnosti u Budimpešti.

Koncert TAJJ-a na „Intrzone” festivalu – Međunarodni festival aktuelne muzike u Novom Sadu.

2007. Članice kvarteta TAJJ osnivaju festivalski orkestar ”Kotor Art” i sa tim orkestrom nastupaju narednih 7 godina.

2008. Gudački kvartet TAJJ realizuje dve turneje po gradovima Vojvodine (pod pokroviteljstvom Izvršnog Veća Vojvodine i Pokrajinskog sekretarijata za obrazovanje i kulturu, a u organizaciji Muzičke Omladine N. Sad).

Sonja Antunić – flauta i TAJJ održale koncert u Gradskoj kući Novi Sad.

Kao član ansambla Borisa Kovača TAJJ učestvuje u snimanju DVD-a pod naslovom ”Pre i posle...Apokalipse” („Piranha Music”-Berlin) i time uživa u prestižnoj nagradi „Deutschen Schallplattenkritik” za najbolji DVD 2008.

2009. Gudački kvartet TAJJ izdaje kompakt disk sa delima Aleksandre Vrebalov i tim povodom održava koncert u holu Izvršnog Veća Novog Sada.
Na festivalu savremene muzike u Beogradu „18. Međunarodna tribina kompozitora", gudački kvartet TAJJ je imao samostalni koncert.
Na Međunarodnom festivalu Kamerne muzike u Nikšiću (Montenegro), TAJJ je nastupio sa flautiskinjom Sonjom Antunić.

2010. Gudački kvartet TAJJ nastupa na velikom festivalu klasične muzike u pozorištu Molier u Seteu (Francuska), posle čega je njihov koncert proglašen jednim od boljih koncerata te sezone.
Izdavačka kuća "Long Arms"(Rusija), "B92" (Srbija) i "Ad HOC Records" (SAD) izdaje autorski CD Borisa Kovača, dupli kompakt disk kamerne muzike, CD1 „Anamnesis": za ansambl „Sunny Orchestra" (Timea i Aleksandra su deo ansambla), i CD2 „Dances and Ballads from the Highland" u izvođenju gudačkog kvarteta TAJJ.

2012. Gudački kvartet TAJJ sa brojnim poznatim novosadskim umetnicima održava veliki koncert u novosadskoj Sinagogi povodom 15 godina uspešnog zajedničkog rada.
U Rimu (Italija) na Danima Srpske kulture, gudački kvartet TAJJ predstavlja dela Srpskih kompozitora.

2013. Turneja po Švedskoj i Danskoj u okviru ansambla "Lelo Nika Septet".
Nastup na festivalu Novosadsko muzičko leto sa Lelo Nika Septetom.
U okviru koncertne sezone AU u Multimedijalnom centru TAJJ odražava koncert savremene muzike sa gostima: Adam Radetić, saksofon i Milan Novaković, glumac (pantomima).
Koncert u Gradskoj kući, Subotica sa gostima: Adam Radetić, saksofon, Renata Rož, pikolo.
7. Vojvodna guitar fest: nastup sa Edinom Karamazovim i početak saradnje, veče muzike Nikite Koškina, koji je bio prisutan na koncertu.
48. smotra umetnosti „Mermer i zvuci", Aranđelovac, koncert Edina Karamazova sa gudačkim kvartetom TAJJ.

2014. Gudački kvartet TAJJ učestvuje u snimanju kompakt diska "Lelo Nika Septet".
Ovu godinu je obeležilo mnoštvo koncerata i nastupa gudačkog kvarteta. Jedan od koncerata održan je na 51. Glazbenoj tribini u Opatiji (Hrvatska). Kao rezident ansambl učestvuje, sa odabranim takmičarima u polufinalu i finalu, na međunarodnim takmičenjima "Memorijal Isidor Bajić" i „Anton Eberst" u Novom Sadu.
Članice TAJJ održale predavanje o izvođenju savremene muzike za gudački kvartet na Letnjoj radionici za savremenu muziku „CESAM" u Novom Sadu.
Veče savremene muzike koncert u Matici srpskoj: kvartet TAJJ premijerno izvodi

Concerto for string quartet in 9 movements komponovan za gudački kvartet TAJJ, Tomija Andersona (Thommy Andersson) i kompozicije Lost... Marka Dulića.
NA programu koncerta je i drugi Gudački kvartet Aleksandre Vrebalov, prvi put izveden u Novom Sadu.
TAJJ nastupa na muzičkoj manifestaciji Jesen stiže dunjo moja, „Dani Isidora Bajića" u Kuli
TAJJ učestviuje na promociji CD izdanja kompozicija Ljubomira Nikolića.

2015. Članice kvaretet učestvuju u osnivanju i nastupa na koncertu Festivalskog orkestra Novosadskih Muzičkih Svečanosti.
Izdavačka kuća Naksos (Švedska) izdala kompakt disk gudačkog kvarteta TAJJ.
Kvartet snimio muziku za Danski film Ludo.
7th World Piano Conference, Novi Sad
Tri od četiri članice gudačkog kvarteta TAJJ su zaposlene kao profesorke gudačkog kvarteta i kamerne muzike na Akademiji umetnosti u Novom Sadu.
Jovanka Mazalica radi kao vođa grupe drugih violina u orkestru Opere SNP.

6.2. Upitnici

6.2.1. UPITNIK BANJA LUKA

Ovaj upitnik je anoniman i deo je izrade doktorske disertacije 'Rod i profesija u umetnosti: diplomirane izvođačice na gudačkim instrumentima na akademijama umetnosti u Novom Sadu, Banja Luci i Zagrebu (1990-2014)' odobrene na Univerzitetu u Novom Sadu: Centar za rodne studije u 2015. godini. Molimo Vas da popunite podatke u Upitniku koji služi za naučno istraživanje o diplomiranim muzičarkama na gudačkim instrumentima i neće biti korišćen u druge svrhe.

Uputstvo za popunjavanje elektronskim putem: na mesto tačkica upišite broj ili odgovor slovima. Možete izbrisati tačkice ili ih ostaviti. Na mestima gde piše 'zaokružiti', Vaš odgovor podebljajte sa Bold (ctrl+B) ili koristite Italic (ctrl+I).

1. LIČNI PODACI

1.1. Datum rođenja ..... Mesto rođenja

Mesto stanovanja

Zanimanje (upisati kako stoji u diplomi)

Naziv završene visoke škole (državne ili privatne)

Titula (pozicija koju imate u ustanovi)

2. PODACI O PORODICI

2.1. Roditelji: stručna sprema

2.1.1. Srednja škola: majka (upisati naziv kao što je u diplomi)

otac (upisati naziv kao što je u diplomi)

2.1.2. Viša škola: majka (upisati naziv kao što je u diplomi)

otac (upisati naziv kao što je u diplomi)

2.1.3. Fakultet (navesti pun naziv):

majka (upisati naziv kao što je u diplomi)

– diplomirala

– završila 1. 2. 3. 4. godinu (zaokružiti poslednju završenu godinu)

Otac (upisati naziv kao što je u diplomi)

– diplomirao

– završio 1. 2. 3. 4. godinu (zaokružiti poslednju završenu godinu)

2.1.4. Magistratura: majka (upisati naziv kao što je u diplomi)

otac (upisati naziv kao što je u diplomi)

2.1.5. Doktorat: majka (upisati naziv kao što je u diplomi)

otac (upisati naziv kao što je u diplomi)

2.2. Radni status roditelja:

2.2.1. Zaposlen/a: – stalno (navesti tip posla): majka

otac

2.2.2. Nezaposlen/a: – trenutno: majka otac

– trajno: majka otac

2.2.3. U penziji: majka od ..... godine

otac od ..... godine

2.3. Sestra:

2.3.1. broj sestara

2.3.2. starija (upisati koliko)

mlađa (upisati koliko)

2.3.3. sestra je po profesiji:

2.4. Brat:

2.4.1. broj braće

2.4.2. stariji (upisati koliko)

mlađi (upisati koliko)

2.4.3. brat je po profesiji

3. MUZIKA U ŠIROJ PORODICI I RODBINI

3.1. Profesionalni muzičari u porodici DA NE

3.2. Upisati ko se profesionalno bavi muzikom:

3.3. Amaterski muzičari u porodici DA NE

3.4. Upisati ko se amaterski bavio muzikom

4. BAVLJENJE MUZIKOM

4.1. Da li ste počeli da se bavite muzikom pod nečijim uticajem:
otac, majka, rođak, vaspitačica, učitelj, vršnjak, sami (zaokružiti ili dodati konkretnu osobu)

4.2. Zašto taj odabrani instrument?

4.3. Kada ste počeli da učite instrument (zaokružiti broj godine): 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10,

4.4. Od koga: roditelj, rođak, privatni profesor,

4.5. Kada ste se upisali u Muzičku školu? „Kad sam imala (navesti godine?) .....”

4.6. Sa koliko godina ste upisali Srednju školu?

4.7. Upisali ste osnovne studije (upisati godinu): ..... Diplomirali ste ..... godine

4.8. Upisali ste magistarske studije ..... godine. Magistrirali ste ..... godine

4.9. Upisali ste doktorske studije ..... godine. Doktorirali ste ..... godine

5. TAKMIČENJA

Učestvovali ste na takmičenjima

5.1. u Nižoj muz. školi ..... puta ..... godine.

Iz oblasti ..... osvojili ste ..... nagradu

5.2. u Srednjoj mš ..... puta ..... godine.

Iz oblasti ..... osvojili ste ..... nagradu

5.3. na Akademiji ..... puta ..... godine.

Iz oblasti ..... osvojili ste ..... nagradu

6. PROFESIONALNO ZAPOSLENJE U INSTITUCIJAMA

(Muzička škola, orkestar Opere, filharmonija...)

6.1. Prvo zaposlenje nakon diplomiranja (naziv institucije)

6.2. Upišite ostale angažmane (po ugovoru ?)

6.3. Trenutno ste zaposleni

7. PRIVATNA SFERA

7.1. Bračno stanje (nije obavezan odgovor)

Trenutno ste (zaokružiti): a) neudata b) udata c) udovica

7.2. Deca

7.2.1. Sa decom (broj dece)

7.2.2. Bez dece

7.3. Pomoć oko dece

U usklađivanju porodičnih i poslovnih obaveza pomaže Vam. (možete zaokružiti više opcija)

7.3.1. bez pomoći

7.3.2. roditelji

7.3.3. sestre, braća

7.3.4. dete pohađa predškolsku ustanovu

7.3.5. profesionalna pomoć (bejbi siter)

8. NACIONALNOST (nije obavezan odgovor)

Nacionalno se izjašnjavate: DA NE

8.1. 8.1. Izjašnjavate se kao

8.2. 8.2. Nacionalnost oca

8.3. 8.3. Nacionalnost majke

9. VERA (nije obavezan odgovor)

9.1. Verski se izjašnjavate DA NE
9.2. Izjašnjavate se kao
9.3. Verski ste odgojeni DA NE
9.4. Otac je ..... vere
9.5. Majka je ..... vere

10. PRIPADNOST POLITIČKOJ STRANCI (nije obavezan odgovor): DA NE

11. SEĆANJE NA 90-TE GODINE PROŠLOG VEKA

11.1. Navedite neko iskustvo u svakodnevici života:
11.2. Da li ste razmišljali o odlasku iz zemlje u tim godinama? DA NE
11.3. Navedite razloge zašto ste ostali u zemlji:

1) već sam imala svoju porodicu
2) imala sam stalan posao
3) moja deca su bila vezana za školu
4) studirala sam
5) imala sam zdravstvenih teškoća
6) nisam imala nikakvu mogućnost da odem
7) nešto drugo, navesti šta

12. DISKRIMINACIJA

Da li ste osetili polnu diskriminaciju:
12.1. u detinjstvu DA NE
12.2. tokom školovanja DA NE
12.3. na radnom mestu DA NE
Ako je odgovor DA, molimo navedite primer:

13. ČLANSTVO U UDRUŽENJU

Da li ste članica strukovnog udruženja? DA NE
Ako DA, napišite ime udruženja
Ako NE, objasnite zašto ne:

14. O JEZICIMA

14.1. Maternji jezik (upišite ime):
14.2. Strani jezik (upišite ime):

14.3. Da li u profesiji koristite rodno osetljiv jezik (violinistkinja, violistkinja, violončelistkinja, kontrabasistkinja, dirigentica...): DA NE

Ako ne, zašto

Ako DA, da li imate teškoće, navedite koje su

Ovde možete dodati i nešto što Vas nismo pitale, a smatrate važnim:

HVALA!

6.2.2. UPITNIK ZAGREB

Ovaj upitnik je anoniman i deo je izrade doktorske disertacije 'Rod i profesija u umetnosti: diplomirane izvođačice na gudačkim instrumentima na akademijama umetnosti u Novom Sadu, Banja Luci i Zagrebu (1990-2014)' odobrene na Univerzitetu u Novom Sadu: Centar za rodne studije u 2015. godini. Molimo Vas da popunite podatke u Upitniku koji služi za naučno istraživanje o diplomiranim muzičarkama na gudačkim instrumentima i neće biti korišćen u druge svrhe.

Uputstvo za popunjavanje elektronskim putem: na mesto tačkica upišite broj ili odgovor slovima. Možete izbrisati tačkice ili ih ostaviti. Na mestima gde piše 'zaokružiti', Vaš odgovor podebljajte sa **Bold** (ctrl+B) ili koristite *Italic* (ctrl+I).

1. LIČNI PODACI

1.1. Datum rođenja ..... Mesto rođenja

Mesto stanovanja

Zanimanje (upisati kako stoji u diplomi)

Naziv završene visoke škole (državne ili privatne)

Titula (pozicija koju imate u ustanovi)

2. PODACI O PORODICI

2.1. Roditelji: stručna sprema

a) Srednja škola: majka (upisati naziv kao što je u diplomi)

otac (upisati naziv kao što je u diplomi)

b) Visoka škola: majka (upisati naziv kao što je u diplomi)

otac (upisati naziv kao što je u diplomi)

c) Fakultet / Visoka škola (navesti pun naziv):

majka (upisati naziv kao što je u diplomi)

– diplomirala

– završila 1. 2. 3. 4. godinu (zaokružiti poslednju završenu godinu)

Otac (upisati naziv kao što je u diplomi)

– diplomirao

– završio 1. 2. 3. 4. godinu (zaokružiti poslednju završenu godinu)

d) Magistratura: majka (upisati naziv kao što je u diplomi)
otac (upisati naziv kao što je u diplomi)
e) Doktorat: majka (upisati naziv kao što je u diplomi)
otac (upisati naziv kao što je u diplomi)
2.2. Radni status roditelja :
a) Zaposlen/a: – stalno (navesti tip posla): majka
otac
b) Nezaposlen/a: – trenutno: majka otac
– trajno: majka otac
c) U penziji: majka od ..... godine
otac od ..... godine
2.3. Sestra:
a) broj sestara
b) starija (upisati koliko)
mlađa (upisati koliko)
c) sestra je po profesiji:
2.4. Brat:
a) broj braće
b) stariji (upisati koliko)
mlađi (upisati koliko)
c) brat je po profesiji

3. MUZIKA U ŠIROJ PORODICI I RODBINI

3.1. Profesionalni muzičari u porodici DA NE
3.2. Upisati ko se profesionalno bavi muzikom:
3.3. Amaterski muzičari u porodici DA NE
3.4. Upisati ko se amaterski bavio muzikom

4. BAVLJENJE MUZIKOM

4.1. Da li ste počeli da se bavite muzikom pod nečijim uticajem:
otac, majka, vaspitačica, učitelj, vršnjak (zaokružiti ili dodati konkretnu osobu)
4.2. Zašto taj instrument koji ste odabrali?
4.3. Kada ste počeli da učite instrument (zaokružiti broj godine): 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10,
4.4. Kada ste se upisali u Muzičku školu?
4.5. Kada ste upisali Srednju školu?
4.6. Upisali ste osnovne studije (upisati godinu): ..... Diplomirali ste ..... godine
4.7. Upisali ste magistarske studije ..... godine. Magistrirali ste ..... godine
4.8. Upisali ste doktorske studije ..... godine. Doktorirali ste ..... godine

5. TAKMIČENJA

Učestvovali ste na takmičenjima

5.1. u Nižoj muz. školi ..... puta ..... godine.

Iz oblasti ..... osvojili ste ..... nagradu

5.2. u Srednjoj mš ..... puta ..... godine.

Iz oblasti ..... osvojili ste ..... nagradu

5.3. na Akademiji ..... puta ..... godine.

Iz oblasti ..... osvojili ste ..... nagradu

6. PROFESIONALNO ZAPOSLENJE U INSTITUCIJAMA

(Muzička škola, orkestar Opere, filharmonija...)

6.1. Prvo zaposlenje nakon diplomiranja (naziv institucije)

6.2. Upišite ostale angažmane (po ugovoru ?)

6.3. Trenutno ste zaposleni

7. PRIVATNA SFERA

7.1. Bračno stanje (nije obavezan odgovor)

Trenutno ste (zaokružiti): a) neudata b) udata c) udovica

7.2. Deca

7.2.1. Sa decom (broj dece)

7.2.2. Bez dece

7.3. Pomoć oko dece

U usklađivanju porodičnih i poslovnih obaveza pomaže Vam. (možete zaokružiti više opcija)

a) bez pomoći b) roditelji c) sestre, braća

d) dete pohađa predškolsku ustanovu e) profesionalna pomoć (bejbi siter)

8. NACIONALNOST (nije obavezan odgovor)

Nacionalno se izjašnjavate: DA NE

8.1. 8.1. Izjašnjavate se kao

8.2. 8.2. Nacionalnost oca

8.3. 8.3. Nacionalnost majke

9. VERA (nije obavezan odgovor)

9.1. Verski se izjašnjavate DA NE

9.2. Izjašnjavate se kao

9.3. Verski ste odgojeni DA NE

9.4. Otac je ..... vere

9.5. Majka je ..... vere

10. PRIPADNOST POLITIČKOJ STRANCI (nije obavezan odgovor): DA NE

11. SEĆANJE NA 90-TE GODINE PROŠLOG VEKA

11.1. Navedite neko iskustvo u svakodnevici života:

11.2. Da li ste razmišljali o odlasku iz zemlje u tim godinama? DA NE

11.3. Navedite razloge zašto ste ostali u zemlji:

1) već sam imala svoju porodicu
2) imala sam stalan posao
3) moja deca su bila vezana za školu
4) studirala sam
5) imala sam zdravstvenih teškoća
6) nisam imala nikakvu mogućnost da odem
7) nešto drugo, navesti šta

12. DISKRIMINACIJA

Da li ste osetili polnu diskriminaciju:

12.1. u detinjstvu DA NE

12.2. tokom školovanja DA NE

12.3. na radnom mestu DA NE

Ako je odgovor DA, molimo navedite primer:

13. ČLANSTVO U UDRUŽENJU

Da li ste članica strukovnog udruženja? DA NE

Ako DA, napišite ime udruženja

Ako NE, objasnite zašto ne:

14. O JEZICIMA

14.1. Maternji jezik (upišite ime):

14.2. Strani jezik (upišite ime):

14.3. Da li u profesiji koristite rodno osetljiv jezik (violinistkinja, violistkinja, violončelistkinja, kontrabasistkinja, dirigentica...): DA NE

Ako ne, zašto

Ako DA, da li imate teškoće, navedite koje su

Ovde možete dodati i nešto što Vas nismo pitale, a smatrate važnim:

HVALA!

6.3. Životne priče muzičarki na gudačkim instrumentima

Ibojka (1954), Perlez
Snimanje: Ana Klem Aksentijević
Transkripcija: Marija Vojvodić
Redakcija: Ana Klem Aksentijević i Svenka Savić
Snimano: 2. jun 2015. u Futoškom parku

Kakvo je bilo Vaše detinjstvo?

Rođena sam u Perlezu hiljadu devetsto pedeset i četvrte godine. Moji roditelji su se preselili u Mužlju hiljadu devetsto pedeset i osme godine, to je naselje (selo) kod Zrenjanina i tamo počinje zapravo moje pravo detinjstvo. Ljudi u tom mestu su jako prijatni i radni, mesto je sa većinskim mađarskim stanovništvom. U samom mestu nije bilo umetnika. Moji roditelji nisu bili intelektualci, ali su voleli da čitaju i znali su da cene umetnost.

Roditelji

Moja mama je bila krojačica. Rano se udala za moga oca. Uvek je bila vesela, volela je da peva i da pleše. Otac mi je bio mašinbravar, radio je u „Mostogradnji". Nekada su oni mnogo putovali, on je obišao celu bivšu Jugoslaviju, od Metljike, pa Raška, pa Slavonski Brod, pa Ostružnica...večito je bio na putu. Već sam bila rođena kada je kod Ostružnice upao u Savu jedne večeri u novembru, ciča zima. Bio je u cokulama, kabanici, kaputu. Bio je odličan plivač, nekako se držao. Nije mogao sa sebe da strgne ništa i na sreću izvukli su ga. On se već oprostio od života. Posle tog događaja je odlučio da želi da bude u porodičnom gnezdu i tada smo se iz Titela preselili u Zrenjanin. Zaposlio se u bivšoj fabrici šećera, pa je onda menjao radna mesta i na kraju u građevinskoj firmi GIK Banat. Radio je na održavanju velikih betonjerki. Nije imao nikakve veze sa umetnošću ali je bio jako vredan, mnogo je čitao. Njegova biblioteka je bila zavidna.

Vaše interesovanje za violinu

Počela sam da sviram violinu sasvim slučajno. Kada sam imala 10 godina, u komšiluku u Mužljije naš rođak hteo da svira violinu i onda je jedan muzičar dolazio kod njega da mu drži časove. Ja sam to slušala i nekoliko puta sam se tamo 'trpala', želela sam i ja da probam. Stavio je čovek meni onu celu violinu pod bradu, ispružila sam ruku i bila sam presretna kad sam povukla gudalo! Onda su moji roditelji odlučili da taj muzičar dolazi i kod mene, pa da krenem da učim da sviram (sećam se da je svirao iz rukom pisanih nota, jer nije bilo fotokopiranja). Dosta teoretskih stvari sam naučila od njega. Međutim, posle dva-tri meseca on predloži mojim roditeljima: – Ja sam kafanski muzičar, mogu da je naučim, ali bi ona trebala da ide u Muzičku školu.

Ja sam onda već bila pri kraju petog razreda osnovne škole. Odvede me mama u Muzičku školu u Zrenjaninu kod profesora Imre Jambora, tada je još tamo radio. Saslušao me je i rekao: – Uh, pa ovde ima materijala!

Godinu dana sam vanredno učila kod njega, bila sam vredna i savladala sam gradivo za tri razreda. Na kraju školske godine sam položila ispit, i onda sam se sledeće godine redovno upisala u četvrti razred i nastavila redovno školovanje. U međuvremenu sam išla i na takmičenja i tako sam brzo napredovala. Nisam nikada bila među najboljima, dobijala sam pohvale i treće nagrade, To je bilo krajem šezdesetih godina u Jugoslaviji kada je bilo i manje violina i manje interesovanja.

Osnovna škola

U Mužlji su bila tri odeljenja svakog razreda od po skoro četrdeset učenika. Moja generacija je brojala negde preko sto, ili sto deset svršenih osmaka. U toj generaciji je bilo pet-šest vukovaca između ostalog i kasnije veoma uspešnih profesionalaca: jedna drugarica se posvetila nauci, njena sestra bliznakinja je bila dobar matematičar... uglavnom su svi iz mog razreda završili neke fakultete, ili neke dobre zanate i postali dobri radnici.

Da li se sećate momenta kada ste odlučili da ćete se baviti muzikom?

Želela sam da budem vaspitačica, pa učiteljica, no onda sam posle toga počela da sviram violinu i tako se ta pedagoška ideja razvila u pravcu muzike. Moji roditelji su me podržavali u tome, jer sam jedinica i imali su stav da moram dobiti sve što želim. Dakle, u vreme kad sam pošla u srednju školu.

Jeste imali možda neprijatnosti u osnovnoj školi zbog sviranja?

Imala sam često. Nekada sam morala da izostajem sa nastave zbog nastupa, pa onda sledeći dan nisam znala da će biti odgovaranja, pa onda – drž ne daj! Sva sreća što sam bila vredna, pa sam učila, ali sam tu i tamo zatajila. Sećam se, hemija mi nije bila jača strana! Prozove mene nastavnik posle jednog nastupa da odgovaram o alkoholu, a ja pojma nisam imala. A nastavnik, koji je voleo da popije, čeka moj odgovor. Prvo sam nekako izgovorila formule i onda mi je izletelo: – Alkohol je štetan po zdravlje! A on je ustao, tresnuo dnevnik na sto: – Ti mene da prozivaš, sada ćeš dobiti jedan! I upiše mi jedan hemijskom olovkom da se na trećoj strani videlo! Na moju sreću je zvonilo, a on je sav crven i ljut uleteo u zbornicu i napao moju razrednu kako ja njega vređam. Direktor škole je čuo veliku viku, pozvao ga u kancelariju i nakon toga ga lepo drugarski poslao kući da odspava. To mi je bilo nezaboravno! Posle osnovne škole sam odlučila da neću nastaviti školovanje u gimnaziji nego u Muzičkoj školi, ali na teoretskom odseku.

Srednja muzička škola

To je bilo davne šezdeset devete godine! Išla sam paralelno prvi razred teoretskog odseka, šesti niže violinu, pa onda drugi teoretskog, prvi srednje violine. Bili su mi priznati predmeti sa teoretskog. U trećem razredu teoretskog kad sam morala malo više da vežbam i klavir i dirigovanje, pokojni profesor Bursać mi je predavao harmoniju, sviranje horskih partitura i dirigovanje i on me nagovarao da učim dirigovanje. Uglavnom sam u trećem razredu odlučila da ne mogu dva smera da pohađam istovremeno, jer sam od jutra do sutra bila u školi. Roditelji su mi čak kupili i klavir. Nisam stizala da vežbam, nego

sam noću 'klamparala', sreća da smo živeli u kući pa nisam nikome smetala, samo su me moji trpeli!

Supruga profesora violine iz Beograda, Dejana Mihailovića, pijanistkinja Jokut je počela da radi u zrenjaninskoj Muzičkoj školi, predavala je klavir, i ja sam bila u njenoj klasi. U jednom momentu je digla ruke od mene: – Vežbaj ti violinu, a ja ću tebi dati lep program za ispit da blistaš! Tako da sam sa njom izlazila na kraj, a sa prethodnom profesorkom sam imala problema, jer mi je davala pretežak program koji nisam mogla da savladam. Uglavnom završih ja Srednju školu, a posle trećeg razreda sam ostala samo na instrumentalnom odseku i svirala usput u Zrenjaninskom kamernom.

U četvrtom razredu u okviru nastave iz Metodike nastave instrumenata sam imala četiri-pet redovnih đaka koje sam pripremala za časove, sedela na časovima i tada je počela moja ljubav prema pedagogiji. Bila sam svesna da neću na teoretski odsek i da neću predavati opštu muzičku pedagogiju, nego baš instrument. Da bi predavao instrument, moraš da vežbaš i da budeš vredan!

U Srednoj školi ste na predavanje išli na srpskom ili na mađarskom?

Na srpskom, i nije bilo strašno. Znali su da sam Mađarica, ali nije bilo posebnog tretiranja.

Kamerni orkestar

Kad sam bila srednjoškolka u Zrenjaninu, profesor Imre Jambor i još nekoliko nastavnika koji su završili Srednju školu u Zrenjaninu, počeli su da sviraju u kamernom orkestru. Profesor Imre je organizovao orkestar, tako da je bilo svih instrumenata: i čela, i kontrabas. Profesor Dejan Mihailović je dolazio iz Beograda da diriguje.

Prvo profesionalno iskustvo

Posle Srednje škole sam konkurisala na Akademiju u Beogradu sedamdeset i četvrta godine, međutim te godine su od sedamnaest prijavljenih primali samo petoro i već se unapred znalo ko će gde da uči. Zrenjaninski orkestar je tada je već uveliko radio. Nisam znala šta bih drugo pa sam se pridružila njima. Bila sam veoma aktivna, uznapredovala sam od druge violine, često sam svirala i deonicu prvih. Imali smo mnogo koncerata po Vojvodini, u Beogradu, u Budimpešti pod dirigentskom palicom Dejana Mihajlovića.

Godinu dana sam 'luftirala', bila sam malo očajna, ali sam brzo došla k sebi. Našla sam sebi hobi – vezla goblene, kuvala... roditelji su me bodrili, tako da sam ja i dalje vežbala i pripremala se za sledeći prijemni ispit. U međuvremenu sam polagala vozački ispit, držala časove, čak sam pomagala i nekim učenicima klavira (malo sam zaradila i džeparac), svirala u orkestru.

Pedagoški koncerti

Svirali smo i pedagoške koncerte. Koncerti su se održavali u sali Skupštine grada: bina je bila taman za kamerni orkestar. To su bili pravi koncerti koji su trajali malo kraće, otprilike jedan školski čas. Publika su bili osnovci, gimnazijalci i srednjoškolci. Mi smo

uglavnom izvodili po četiri-pet puta sva ta dela tog dana, dok su se grupe učenika menjale. Program se pripremio sa solistima i onda je dirigent ispričao kratko o delu, o kompozitoru o epohi. Solista je govorio o svom instrumentu, pokazivao mogućnosti i onda je krenuo program. Ako je bilo više stavova, onda je dirigent naglasio: – Nemojte tapšati među stavovima, to na pravim koncertima da vam se ne desi! Tako se negovala zrenjaninska mlada muzička publika. To za jedan grad mnogo znači: nije čudo što je mala zrenjaninska Muzička škola iznedrila toliko dobrih gudača koji su danas rasuti po celom svetu.

Studije na Akademiji umetnosti Novi Sad

Sledeće godine se otvorila Akademija umetnosti u Novom Sadu. U prvoj generaciji su bili samo teoretičari, odnosno opšta muzička pedagogija. Posle se Akademija razvijala, zahvaljujući profesoru Bručiju koji je uspeo da organizuje nastavu violine, viole, klavira i klarineta. Ja sam tu konkurisala i bila primljena. Oni koji prethodne godine nisu bili primljeni u Beogradu, sada su došli na prijemni u Novi Sad, tu smo se svi ponovo sreli i bili prva generacija upisanih na Akademiji.

Akademija je trajala četiri godine, posle upisa sedamdeset pete, završila sam sedamdeset devete. Violinu je predavala i profesorka Marina Jašvili. Imali smo i odlične korepetitorke. Na violini nas je bilo ukupno devet, to nije ni malo, ni mnogo. Petoro je imala profesorka Marina, ja sam bila sa još jednom iz Pančeva kod profesora Mihailovića. Bilo je jako dobrih studenata, odličnih violinista.

Da li je bilo nekih orkestara, koncerata kamerne muzike?

Osnovana je Vojvođanska filharmonija kada sam bila treća godina studija, i onda smo mi studenti tamo svirali, jer nam je bio zadatak da sarađujemo sa profesionalnim muzičarima. Mi smo to ozbiljno shvatili, vežbali, trudili se koliko god je moglo. Neko je imao orkestarskog iskustva, neko je bio spretniji, neko manje, a muzičarima iz Opere Srpskog narodnog pozorišta je to bilo rutinski. Oni su se pravili važni, gledali su nas sa visine, podsmevali su nam se što za vreme pauza prosviravamo neka neprijatna mesta. Uglavnom, sve je to prošlo i mi smo na osnovu toga dobijali ocene za predmet Orkestar.

Kamernu muziku nažalost nismo mogli da sastavimo, uglavnom je bila samo violina i klavir ili dve violine... za gudače nije postojao neki kvartet gudački ili trio, nego uglavnom neki sa klavirom, pošto je na klavirskom odseku bilo sjajnih studenata.

Gde ste stanovali za vreme studija?

Dve godine sam putovala dva-tri puta nedeljno iz Zrenjanina sa svojim društvom na studije u Novi Sad. Od ujutro do uveče smo imali sve predmete ’zgužvane’. Nešto smo imali u gradu, a nešto na Tvrđavi. Zgrada na Tvrđavi je bila tako neprijatna, tada se ložilo u peći: stigneš li u sedam-osam sati ujutro kad je još hladno, treba vremena dok se ugreju one velike učionice, ali mi smo bili spremni na sve. Zime su tada bile oštrije, pa smo nekad jedva stizali gore po snegu i ledu. Profesori su uglavnom putovali iz Beograda i zimi su često otkazivali časove, ali se sve to posle nadoknadilo.

Prvo zaposlenje

Dve godine sam putovala, a onda sam se zaposlila sa pola radnog vremena u Muzičkoj školi u 'Bajiću' pošto se razbolela profesorka Adžić. Profesor Jambor je tamo već bio šef Odseka za violinu i predložio mi je da radim sa pola radnog vremena, ja sam naravno prihvatila sa zahvalnošću jer sam želela da se bavim pedagogijom. Tada sam počela da stanujem u Novom Sadu kao podstanar i eto, ostala sam u Novom Sadu od sedamdeset sedme do danas. Najpre sam dve godine radila sa pola radnog vremena, a posle sam ostala sa punim radnim vremenom.

Diplomski na Akademiji

Bilo je prvo onih kolokvijuma (skala i etida), pa su onda usput bili javni časovi i koncerti sa sonatama i komadima. Za diplomski ispit smo pripremili dva kaprisa, koncert, komad i Baha. Ispit se održavao na Akademiji pred komisijom, bilo je i malo publike. Tada to nije bila neka velika fešta kao što je danas.

Počeci pedagoškog rada sa decom

Počela sam da radim sedamdeset i sedme godine. Početniku naravno nisu dali najbolju decu.

Prve godine sam imala sedam učenika, pet devojčica i dva dečaka, dali su mi od starijih one slabije. Najstarija učenica je bila treći razred Niže škole. Bilo je i početnika, sa njima sam uživala pošto sam sa njima krenula od početka i postavku i sve. To su bila fina dečica.

Nekada smo išli po zabavištima i po osnovnim školama da 'vrbujemo' učenike. Sećaš se: vi mali ste išli da svirate da deca vide... Uglavnom od te moje prve generacije jedna učenica je već uveliko mama, dete joj ide na flautu. Sećam se dečaka koji je tada svirao kod mene, završio je Nižu školu, bio je sićušan, malecki, posle je izrastao. Završio je samo Nižu, ali mislim da mu je muzika ostala u krvi, pošto je jako dobar plesač. Sada već i on ima svoju decu. Uglavnom sam imala dobru decu, niko nije odskakao previše. Tada su pokojni profesori Marušević i Furman uglavnom gledali da uzmu najbolju decu, a ja nisam bila tako neka da se otimam...

U školi je gudački odsek bio relativno mali, no onda je posle i grad rastao i muzički apetit je rastao, samim tim što je postojala Akademija, koncerti su se češće održavali i to je pokrenulo muzički život Novog Sada, uglavnom zahvaljujući agilnosti profesora Bručija, koji je bio najpre u školi, posle na Akademiji, pa u Operi SNP, kasnije je postao akademik SANU. On je mnogo uradio za vojvođansku kulturnu sredinu.

Da li ste imali prilike da svirate dok ste se bavili pedagoškim radom?

Svirala sam još neko vreme u Zrenjaninskom kamernom orkestru i u Vojvođanskoj filharmoniji, a kada je Zrenjaninski kamerni prestao sa radom, za razne prigode smo sastavljali neka gudačka tria ili kvartete. Nisu to bili celovečernji nastupi, ali smo ulepšavali muzikom otvaranje izložbi i slične događaje.

Privatni život

Skoro ga nije bilo! (smeh) Bile su razne simpatije još u osnovnoj školi, ali ništa ozbiljnije. Po završetku Akademije (već sam radila u školi) upoznala sam mog sadašnjeg muža. Tu ustvari počinje 'ljubavni' život. Upoznali smo se sticajem okolnosti: opet se umešao moj bivši profesor Jambor (smeh). On se iz Zrenjanina sa porodicom preselio u Novi Sad i stanovao je na Telepu gde je upoznao strica mog muža i pozvao me da „upoznam njegovog stidljivog sinovca". Posle smo krenuli da se sastajemo i bez profesora!

Bela nema nikakve veze sa muzikom, voli da pleše, voli da peva (ali bolje da ga ne slušaš), po profesiji je diplomiorani ekonomista, a sada je direktor sopstvene privatne firme ovde u Novom Sadu. Završio je Srednju elektrotehničku, posle toga je završio Višu saobraćanju i kasnije Ekonomski fakultet. Dosta je svestran, u sve se razume i sve zna i on je najpametniji! (smeh) Uzeli smo se osamdeset i četvrte godine, i evo trideset je godina kako smo zajedno!

Deca

Imamo dvoje dece. Živeli smo kod njegovih roditelja devet godina u zajednici. To nije baš srećno rešenje, ali na neki način je dobro kad dođe dete pa imaš poverenja kome da ga ostaviš na čuvanje. Tako da moje radno mesto nije uopšte trpelo zbog dečijih bolesti, ni dana nisam išla na bolovanje zbog dece.

Sin

Sin Tamaš je rođen osamdeset pete. Počeo je da svira violinu, tri godine je izdržao. On je dobrica, dosta je povučen i javni nastupi su ga dosta uzbuđivali. Učio je kod mene, ali posle dve godine mukotrpnog rada (pošto nije svejedno biti mama i nastavnik), zamolila sam Mirjanu Bogdanović da ga preuzme. Videla sam da ne ide, nisam od bolesno ambicioznih roditelja. On je stekao uvid kako treba raditi, nije bio uporan i nije bio toliko zagrižen za muziku, nego ga je više zanimala tehnika. Nisam htela da ga gnjavim sa tim! On odlazi na koncerte, ne propušta Vojvođansku filharmoniju, obožava simfonijsku muziku. Kada radi na računaru, sluša klasičnu muziku. Trenutno je apsolvent na FTN-u, ima još nekoliko ispita. U međuvremenu se zaposlio, čim je omirisao novac, krenuo je malo da zapostavlja studije.

Ćerka

Ćerka Klara se još kao mala otimala za violinu. Završila je Nižu školu ali slušajući moje časove kada je ponekad dolazila, odlučila je da joj muzika ne bude životni poziv. Upisala je Karlovačku gimnaziju, htela je da studira engleski jezik, međutim kad je već stigla pred kraj srednjeg školovanja, promenila je odluku i upisala Ekonomski fakultet, smer marketing. I ona je zapela pri kraju studija, ali sam sigurna da će završiti.

Kakve uspomene imate iz kriznih devedesetih godina?

Iz tih godina imam veoma loše uspomene. Deca su bila mala, željna svega: i čokoladica i lepe odeće i patikica i putovanja i svega. A mi smo morali da razmišljamo čak i

kako doći do Zrenjanina – bio je sistem vožnje kolima par-nepar za gorivo, pa inflacija, strašno... Oboje smo radili, živeli smo kod njegovih roditelja, da smo bili podstanari, ne znam kako bi izdržali finansijski. Moji roditelji su nas pomagali, pre svega u hrani, jer su sa sela. Zahvaljujući mojim čekovima na poček[34] i na unapred trošenje nezarađenog novca uspeli smo sve da postignemo. Sećam se kada odem u prodavnicu, prazni rafovi i čitav red samo boce sirćeta ili nečega što ti ne treba. Stajanje u redu za šećer, brašno, ulje, deterdžent... jao kada se setim deterdženta od domaćeg sapuna... pa 'šverc komerc' je malo radio... Uglavnom, imala sam sreće što sam na Ribljoj pijaci uvek mogla od pouzdanih žena da kupujem domaće mleko i sir, nisam morala za to da stojim u redu, a i roditelji su nas tada dosta pomagali.

Stan

Ja sam radila u Muzičkoj školi a muž je radio u „Južnoj Bački" kao referent u voznom parku i imao bolju platu od mene! Imali smo sreće što se u njegovoj firmi mogao dobiti stan. Muž je devedeset prve konkurisao za jednu garsonjeru, ali tada smo morali da učestvujemo sa ličnim sredstvima, pošto smo tada bili četvoročlana porodica, nama je pripadao dvoiposoban ili trosoban stan. To su bili novi stanovi, skupi i trebalo je skupiti pare za uplati, jer smo morali imati novac četrdeset devet odsto vrednosti stana. Mi smo skupili dvadeset pet odsto za onaj veliki stan, toliko smo raspolagali, toliko se bodovalo koliko smo ponudili. Bilo je dosta komplikovano, sve u svemu, nama je zapala garsonjera na trećem spratu, trideset i po kvadrata na uglu iza Novosadskog pozorišta kod kasarne. To je divna zgrada blizu škole, meni je bilo super! Muž nije hteo da prihvati: – Šta ćemo tamo u trideset i po kvadrata? Međutim, nama je već u braku bilo 'stani-pani', prihvatili bismo bilo šta, samo da se osamostalimo! I mi se lepo tamo odselimo i to je bio preporod za porodicu. Nameštaj smo kupovali na milimetre i santimetre: na razvlačenje, izvlačenje i to je bilo sasvim funkcionalno. Što je najbolje, sve je bilo blizu, jedino smo morali decu non-stop da vodamo, ili u park ili kod babe i dede na Telep. Taj stan je bio već u startu neodgovarajući, ali mi je drago što smo uspeli da se osamostalimo kao porodica.

Koliko dugo ste živeli u garsonjeri?

Ne toliko dugo: živeli smo godinu i po dana, a u međuvremenu smo uz pomoć njegovih i mojih roditelja kupili jedan jednoiposoban stan na Novom naselju, preselili se u njega i prodali garsonjeru. Deca su u novom stanu imala svoj prostor. Onda se desilo da je svekrva nasledila od svog oca (od muževljevog dede) staru kuću. I suprug i ja smo odrasli u kući tako da su nam stanovi bili kao nužno zlo, kao kavez. Prodali smo i taj stan uoči bombardovanja devedeset devete i počeli smo veliku gradnju sa velikim ambicijama: da renoviramo staru nasleđenu kuću, da napravimo zabavište u prizemlju, a gore stan za našu porodicu. Ta kuća je tako namenski zidana i nije čan ni dan danas završena. Ja sam imala

34 čekovi na poček – kupovina na rate, unapred ispisanim čekovima koji su, dok je došlo do njihove realizacije, izgubili na vrednosti zbog velike inflacije.

čak nameru da ostavim Muzičku školu, da u kući zaživi muzičko zabavište sa učenjem instrumenta i da uposlim dve- tri vaspitačice. Međutim, došlo je drugo vreme, nismo bili među prvima, ostali koji su krenuli ranije sa privatnim vrtićima, ojačali su i već bili na glasu tako da nisam imala dovoljno snage i energije da se izborim za reklamu i nisam imala hrabrosti da prekinem rad u školi, koji sam volela.

Kuća sada služi suprugu za kancelariju a meni za puno posla... on je inače uzeo otpremninu, napustio siguran, dobar državni posao, što danas puno znači i krenuo u privatne poslove. Dan danas se muči i često kaže da mi nemamo pojma koliko je teško zaraditi platu.

Penzija

Sada sam u penziji od oktobra dvehiljade četrnaeste, a muž još radi. Stekla sam sve uslove i bez obzira što sam volela svoj posao, otišla sam u penziju. I dan danas mi dolaze bivši učenici poslednjih generacija za pomoć, žale se na mlađe profesore, a ja ih smirujem i objašnjavam da samo treba da se naviknu na promenu i da će sve biti u redu.

Nacionalna pripadnost

Ja sam Mađarica. Moja porodica je 'šarena': deda sa majčine strane je bio Nemac, baka sa očeve strane polu Rumunka, tipična austrougarska porodica. Moj muž je Mađar više nego ja (smeh). Deca govore mađarski. Sin je završio Srednju školu na maternjem jeziku. Ćerka je osnovnu završila na mađarskom, pa se posle u srednjoj upisala u školu u kojoj joj je srpski bio nastavni jezik. Ja mislim da osnovna škola treba da se završi na maternjem jeziku, ako se u kući koristi taj jezik, a drugi jezik se nauči usput. Ja sam imala tri-četiri godine kad sam kod tetke u Čenti naučila prve reči na srpskom, a to su bile psovke. Naučila sam ono što ne treba da znam na tom uzrastu...

A jeste nekada imali problema što možda niste znali dovoljno dobro srpski?

Desilo se recimo na Akademiji za vreme studija, na Sociologiji, bio je usmeni ispit. Nisam mogla da se izražavam baš kao prave Beograđanke, ali sam u suštini naučila sve što treba. Ipak mi je bilo malo teže.

Veroispovest i Vaš stav prema religiji

Veroispovest je kod mene više tradicija. Nisam neki zagriženi rimokatolik, ali stvarno cenim veru. Kada su me krstili, nisu me pitali, bila sam beba. Uvek sam volela da idem u crkvu da slušam orgulje i baš me je bilo briga šta je popa tamo pričao. Kad sam bila mala, sećam se da je popa držao misu na latinskom i mislim da ni jedna baba tamo ništa nije razumela, ali su znali protokol. Ja sam samo gledala kad se krste, kad treba ustati kad treba klečati...

Da li imate neki hobi?

Neko vreme sam vezla goblene, to je ono vreme kada sam pauzirala u školovanju. Još uvek imam neke što treba da završim. Volim biljke, cveće u dvorištu, lepo je kada se

šareni. Nisam zagrižena baš da rijem zemlju, nemam toliko snage. Volim da putujem iako nemam baš mogućnosti. Nekada sam volela da pečem kolače i da kuvam, ali sada više to ne volim, to sve prešlo u naviku. Ne mogu puno da spavam, pa onda rešavam i ukrštene reči i sudoku. Stvarno imam dobro pamćenje.

Da li ste članica nekog strukovnog udruženja?

Nisam. Ranije, 70-ih godina, sam bila članica Udruženja muzičkih pedagoga Vojvodine ali to udruženje više ne postoji. Za vreme sviranja u Zrenjaninskom kamernom orkestru smo svi bili članovi Udruženja muzičkih umetnika Srbije ali posle prestanka rada orkestra je prestalo i moje članstvo u tom udruženju.

Da li ste članica neke političke partije?

Nisam jer me politika ne interesuje.

Da li ste ovako zamišljali svoj život?

Na neki način jesam srećna, pošto sam zdrava, imam normalnu porodicu. Izgubila sam roditelje, svekra i svekrvu koje sam poštovala, ali je takav život. Nadam se da će biti zdravlja. Stanje u državi me malo nervira, ali na to ne mogu da utičem. Mladima preporučujem da odu u inostranstvo, ako im se ukaže prilika.

Kažem da sam srećna na neki način jer dosta toga nisam uradila kako bi možda trebalo: možda je trebalo da se malo više borim, uvek sam bila tiha, mirna i fina. Možda je nekad trebalo lupiti o sto. Ali sam u suštini srećna i zadovoljna i nadam se da se to po meni i vidi.

Autorizovano 23. septembra 2015.

Monika (1964), Sremska Mitrovica
Snimanje: Ana Klem Aksentijević
Transrkipcija: Marija Vojvodić
Redakcija: Svenka Savić
Snimano: 18. mart 2015, u Monikinom stanu

Monika, kaži mi nešto o svom detinjstvu?

Rodila sam se šezdeset i četvrte godine i odrasla do desete godine svog života u Sremskoj Mitrovici: tu su mi i roditelji živeli, tu mi se i otac rodio i moja starija sestra i mlađa sestra, znači potičem iz veće familije sa troje ženske dece. Mama mi je poreklom Rusinka, radila je u Muzičkoj školi, otac je poreklom Hrvat, knjigovođa i nema mnogo veze sa muzikom, ali je bio ljubitelj muzike i jako je voleo folklor i sve što je vezano za muziku: balet, ples...

S obzirom da mi je mama radila u Muzičkoj školi bilo je očekivano da svi već od ranih nogu budemo vezani uz muziku. U kući je stalno bilo muzike! Mama je predavala klavir i solfeđo i moja starija sestra je krenula u Muzičku školu da svira klavir već sa pet godina. Naravno, čim sam ja stasala do tih nekih godina, išla sam u Muzičku školu, slušala koncertiće... Mama nas je vukla svako malo... I mama mi kaže (ja se toga ne sećam) da sam jako želela da sviram violinu iako do tada nikad nisam čula violinu, nego me je mama upoznala sa mojim tadašnjim prvim nastavnikom violine. E, toga se sećam da se on meni jako dopao i verovatno je to bila uzajamna simpatija, jer me je ustvari on nagovorio da sviram violinu i bio voljan da radi sa mnom. Ne sećam se baš kako je krenulo na samom početku, ali mi je mama pričala da sam rado išla u Muzičku školu, to je bilo sve kroz igru, nije bilo redovno školovanje, pošto sam imala samo pet godina. To je meni jako dobro išlo na početku i posle sam i sama, iako je bilo na početku nagovor roditelja, (mada mama tvrdi da sam ja želela). Ili je nagovor nastavnika! Posle se sećam kad sam bila prvi razred osnovne škole da sam volela da vežbam (najverovatnije zbog nastavnika koji je bio divan: pokojni Zazović Đerđ).

Škola za talente u Ćupriji

Kada sam bila drugi razred Niže muzičke škole (ustvari drugi razred osnovne škole) moj nastavnik je prešao tada u Ćupriji gde se otvorila Škola za muzičke talente. On je smatrao da treba i mene da odvede tamo kao jednu od talentovanijih učenica. Moji su roditelji pristali na to, ja se nisam ni pitala, niti se sećam da li sam to htela ili nisam htela. To je bilo dosta daleko od Mitrovice (skoro četiri sata putovanja), a ja sam imala osam godina: to je bio priličan šok za mene! Jeste tamo bilo lepo i svi su vodili brigu o meni, jer sam bila najmlađa tamo, ali mi nekako nije ostao u lepom sećanju taj period.

Bila sam godinu dana tamo, vodili su me na raznorazna takmičenja i koncerte, jer je to sve bio neki eksperiment, još nije bila ni zgrada posebno za tu namenu, nije bilo doma za te učenike koji su tamo učili, nego smo bili smešteni u srednjoškolskom domu sa ostalom

decom iz drugih škola. Bio je to kao bilo koji srednjoškolski dom sad u Novom Sadu. To je bila sedamdeset i druga godina – prva generacija škole za talente u Ćupriji.

Nas je troje učenika bilo tada iz Sremske Mitrovice: Olivera Milić, Zoran Stojanović i ja, a tamo nas je bilo desetak ukupno. To nije bila naravno ni redovna osnovna škola, nego je bila neka učiteljica koja je nas učenike raznih godina i razni razreda od prvog do četvrtog zajedno učila u razredu. Sve je bilo nekako čudno, ali vežbalo se od jutra do sutra maltene nam je domar zaključao učionicu da vežbamo... Što se tiče mene i nastavnika, odnos je bio okej.

Porodica

Međutim, meni su jako falile sestre i roditelji i ja sam bila mala, mi smo se dvaput godišnje viđali na raspustima i tada je moja starija sestra bila već šesti razred Niže muzičke škole u Sremskoj Mitrovici i bilo je već izgledno da će da se bavi muzikom, jer je htela da upiše Srednju muzičku školu. Tada je bila najbliža u Novom Sadu, mama je isto počela da traži posao u Novom Sadu, jer su roditelji shvatili da bi bilo logično da se presele u Novi Sad već i zarad dece. Tada je bilo izgledno i da ću ja da se bavim muzikom, mlađa sestra još nije stasala za Muzičku školu, moja starija sestra se spremala za prijemni u Novom Sadu.

I moji roditelji su se tog leta sedamdeset četvrte preselili u Novi Sad. Mama je dobila posao u Radio stanici kao muzički urednik, tata je dobio posao u svojoj struci, a kada sam ja došla na letnji raspust kući, nisam se više vratila u Ćupriju.

Bilo je tu dosta problema, jer mi nisu hteli dati svedočanstvo da sam završila razred tamo u Ćupriji, a treba mi da se upisujem u Muzičku školu u četvrti razred kod profesora Horvat Lasla koji je tada predavao i violinu i violu.

Profesori violine

Ustvari sam imala muške profesore od pete-šeste godine kad sam počela da sviram violinu i bilo mi je super. Nažalost profesor Horvat mi je predavao samo godinu dana, došao je neki zakon da ne može da predaje i violinu i violu i prestala sam da budem kod njega na violini. Onda me je preuzeo profesor Jambor Imre, kod njega sam bila dve godine, peti i šesti razred i kada sam se odlučila da ću da upišem Srednju muzičku školu „Isidor Bajić", gde sam od četvrtog razreda Niže muzičke škole i bila.

Sestre

Inače moja mama je završila Srednju muzičku školu „Isidor Bajić", pa moja starija sestra, koja je rođena šezdesetprve, upisala se na klavir te godine kada smo se preselili, onda je već i moja najmlađa sestra, koja je rođena šezdesetišeste, upisala isto klavir, ali je završila svega četiri razreda i prestala da svira. Ona je trenutno vaspitačica, tako da joj je dobro došlo sviranje klavira iz Niže muzičke škole za priredbe i aktivnosti sa decom, jer ima dovoljno muzičkog znanja. Starija sestra je sada u Kanadi, odselila se pre dvadeset dve godine i tamo se bavi pedagoškim radom kao profesor klavira, ima puno privatnih

učenika. Ujedno diriguje horom pri nekoj crkvi tako da je i ona ostala povezana sa muzikom, što mi je drago.

Roditelji

Pošto sam samo dve godine bila u Sremskoj Mitrovici kada sam pošla u školu (prvi i drugi razred osnovne), malo se sećam tog perioda. Tu je nekako sve išlo lako, podrazumevalo se da smo skroz odlične učenice da obaveze izvršavamo, nisam nešto posebno volela ni jedan predmet, a ne mogu da kažem da sam poželela drugo da radim do svoje petnaeste godine, osim da sviram, pevam... Bili smo uključeni u razna kulturno umetnička društva, pevali smo na raznoraznim priredbama, sve je nekako bilo vezano za muziku, nas tri smo se jako lepo družile u tom ranom detinjstvu: starija sestra se bavila gimnastikom i to joj je jako dobro išlo, onda je zbog sviranja klavira morala da prestane profesionalno da se bavi sportom.

U to vreme smo imali dosta rodbine u Mitrovici pa smo se međusobno dosta družili mi deca, bilo je tu dosta maminih prijatelja iz muzičkog sveta, sve je bilo vezano za muziku, jer su se mama i tata družili sa muzičkim svetom. Sa tom decom smo zajedno išli i na letovanje. Mama se jako puno družila sa kolegama iz muzičke škole, to je vreme za mene bilo lepo.

Živeli ste u kući ili u stanu?

U kući u Mitrovici, u stanu u Novom Sadu.

Prelazak u Novi Sad

Odlazak u Ćupriju je za mene bio velika promena, praktično ja nisam ni doživela tu selidbu za vreme dok sam bila u Ćupriji, i onda sam ja bukvalno došla u Novi Sad u novi stan, u novi grad, novi razred, nova deca... Ja sam se jako radovala što se neću vratiti više u Ćupriju, što ćemo biti sve zajedno, dosta smo bili nekako vezani jedni za druge. Ko zna gde bih ja danas bila da sam ostala i završila u Ćupriji, da sam posle toga ko zna gde otišla da studiram i postignem međunarodnu reputaciju. Ne kajem se što je ovako ispalo! Uostalom, nije to ni bila moja odluka, nego odluka mojih roditelja, ali mislim da su dobro postupili što su se preselili u Novi Sad i taj prelazak pamtim samo po lepom. Upala sam u četvrti razred osnovne škole i imala sam sjajnu učiteljicu na Detelinari u školi „Svetozar Marković Toza". Do osmog razreda živeli smo na Detelinari sve dok se nije Novo naselje izgradilo, onda je mama dobila tamo stan, pa smo se opet selili.

Kad si odlučila da će Ti muzika biti profesija?

Teško sam se odlučila! Ja sam bila ta generacija u kojoj je bila reforma osnovnog školstva, deveti i deseti razred, pa usmeravanje.

Nisam se baš dobro slagala tada u tim godinama i u tom šestom razredu Niže muzičke škole sa tadašnjim profesorom, trinaest-četrnaest godina sam imala, i onda sam, želeći da pobegnem od toga što se baš nisam dobro osećala, pa sam mislila da neću da se bavim muzikom, nego ću da upišem medicinu. Jako sam želela da budem lekar!

Naišao je takav period u mom životu da hoću promenu, međutim nekako su me moji nagovorili, ja nisam baš bila izričita da nisam htela, a sestra je isto tu nekako pripomogla, jer je bila tada već završavala Srednju muzičku i upisivala se na Akademiju. Kada sada vratim film unazad vidim da je ustvari Srednja muzička škola bio najlepši period u mom životu! Lepši čak i od Akademije! Jer kada sam se ja usmerila, to je bio najlepši period mog života! Ja sam tada promenila profesora violine: počela sam da učim kod pokojnogog profesora Ivana Maruševića. Bila sam kod njega četiri godine i kod njega sam maturirala. On je paralelno studirao i medicinu tako da mi je njegova priča bila interesantna. Sa njim sam imala divan odnos, puno sam naučila od njega, zavolela violinu još više.

Završila sam kao vukovac Srednju muzičku školu, sa gomilom raznih diploma i nagrada sa takmičenja. Tada sam sve vreme govorila da ću svirati u orkestru, nisam želela da budem solista, nego da budem muzičar orkestra, a nikada nisam razmišljala o tome da ću da se baviti pedagogijom, da ću da se zaposlim u Muzičkoj školi i da predajem violinu.

Orkestar u Srednjoj muzičkoj školi

Ninoslav Petronje je tada vodio orkestar u Srednjoj muzičkoj školi. Ja sam prvo kod Ilije Vrsajkova svirala, pa posle kod Petronje, on je to s nama super radio, išli smo na takmičenja. To je tada bio uglavnom gudački orkestar, mislila sam da ću svirati u nekom kamernom gudačkom orkestru.

Posle Srednje se ukazalo slobodno mesto u orkestru Opere SNP i moj tadašnji profesor, Marušević, koji je honorarno radio i u Operi, predložio mi je da dođem na audiciju, bukvalno me odvede za ruku (naravno uz blagoslov mojih roditelja). Položim audiciju i budem primljena za zamenika vođe drugih violina. Moja mama je tad mislila, ako počnem da radim tada, sa 19 godina da ću rano otići i u penziju, što se sad ispostavilo da nije istina. Imam trideset i jednu godinu staža i već sam mogla da budem u penziji, sada ću još otprilike najmanje deset godina da radim dok ne odem u penziju, da dočekam godine života.

Prijemni ispit na Akademiji?

Iskreno zastrašujući! Ja nisam bila pripremljena za to uopšte! Maturirala sam osamdeset i treće sa peticom iz violine, vukovac, maltene đak generacije.... Ja sam neupućena otišla na prijemni, niko mi nije rekao da treba da idem na konsultaciju kod nekog profesora, da se upoznam... ja sam otišla na prijemni bolesna i nisam položila prijemni i to je bio valjda najteži udarac u mom životu. Zato mi je došao kao melem na dušu taj posao u orkestru. U junu sam polagala prijemni u septembru sam se zaposlila u Operi sa svojih devetnaest godina i mislila sam da je tu kraj mom školovanju.

Orkestar Opere SNP

U Orkestru Opere sam tada mogla da ostanem sa Srednjom školom, međutim tada su me nagovarale kolege iz Opere (hvala im na tome) da ne odustajem od daljeg školovanja. Naravno i moji roditelji i sestra starija. Ja sam se pripremala uz posao za prijemni ispit ponovo i sa novim programom i u Beogradu i u Novom Sadu.

Onda sam bila prva na listi, naredne, 1984. godine, i u Beogradu i u Novom Sadu i odlučila sam se za Novi Sad zbog posla i zbog porodice. Uzme me u klasu profesor Uroš Pešić, opet muški profesor, sa kojim sam jako dobru saradnju imala, radila sam u Operi, i u kamernom orkestru (tada je postojao kamerni orkestar) i u tadašnjoj filharmoniji, meni je to sve bilo interesantno, i rekla sam već kako volim da sviram u orkestru. Ja sam od jutra do sutra svirala, možda sad zato plaćam taj danak svojim zdravljem. Mislim da sam se onda i razbolela, ustvari prvo su to krenuli problemi sa kičmom, pa sa rukama (tetive), sve je to bilo od sedenja u Operi po tim orkestrima u podrumu... ali ja sam uživala. Tamo se puno putovalo, to su bile te zlatne osamdesete godine, gde je cvetala muzička kultura, ja sam obišla pola sveta sa tim kamernim orkestrom i sa Operom: išli smo na gostovanje u Irak (kad bih ja u životu videla Irak), to je otprilike Sadam Husein poslao avion po nas!! Leteli smo iračkim avionom... išla sam na Rodos sa kamernim orkestrom i nastupala sa raznim dirigentima, stvarno uživanje i lepo iskustvo.

Kamerni orkestar

Lakatoš Imre je vodio. Tu su bili: Robika, Imre, bila je tada Emina Lukin, Violeta (sećaš se, otišla je u Dominikansku Republiku), Iboja čeliskinja, pokojna Marijana čeliskinja, to je bila ta generacija i još starijih, sad su oni već u penziji iz operskog orkestra. Ižak Karlo je svirao tada violu. U tom kamernom orkestru smo od ovih mlađih Emina Lukin i ja bile najmlađe (ona je godinu dana starija od mene). Dolazili su razni dirigenti i razni solisti. Postojao je Novosadski kamerni orkestar i Vojvođanska filharmonija, onda su dolazili američki dirigenti, to je sve bilo do Ante Markovića, 1990 godine.

Nažalost, devedeset prve je krenulo sve naniže...

Akademija

Ja sam studirala od osamdeset četvrte do osamdeset osme, ali nisam prekidala posao u Operi. Tada je bilo najviše putovanja i koncerata, ali sam eto nekako redovno u roku završila Akademiju i diplomirala. Profesor Pešić je hteo da me vodi na razna takmičenja, ali ja nisam imala vremena da spremim program, jer sam radila u Operi. Inače imam prijatna iskustva i sa svim predmetima i svim profesorima sa Akademije. Moje kolege u orkestru su svaki moj ispit proživljavali sa mnom i bodrili me... Bilo je vežbanje satima tamo u onim podrumima u SNP za ispite i za diplomski...

Vojvođanska omladinska filharmonija

Kada sam imala 16 godina i bila u drugi razred Srednje muzičke škole osnovala se Vojvođanska omladinska filharmonija, tu sam bila jako bitan faktor od prve godine do kraja – deset godina sam tamo svirala. Najlepše iskustvo u mom životu je upravo tamo! To je nešto što ja ne znam da li se može ikada ponoviti. To je bilo organizovano na nivou cele tadašnje Jugoslavije sa svim republikama, tu smo se okupljali muzičari studenti i srednjoškolci preko leta tokom raspusta u Fruškoj gori (na Brankovcu), dirigent je bio skoro svih godina pokojni profesor Igor Đadrov, sa Akademije iz Zagreba... To je takvo

iskustvo koje bih poželela svakom mladom umetniku! Za deset dana su se spremili programi i onda su bili koncerti po Vojvodini, a jedne godine smo išli i na Dubrovačke letnje igre i to je bilo fantastično.

Taj osećaj: šta to znači kad si unutar tog orkestra i sviraš i čuješ kompletan korpus. I poslednja je bila devedeset pete sa Dušanom Mihajlovićem, tada mladim dirigentom iz Beograda, sa Đadrovim smo poslednja dva imali devedesete i devedeset prve, to je već bilo u Kanjiži, tu su već počele stvari da se menjaju, devedesete ...

Prijateljstva

Od srednje škole sam se uglavnom družila sa muzičarima, od kada sam se opredelila za muziku.

Sada smo nedavno slavili trideset godina mature i zaista je to bio tada mali razred, možda deset-jedanaest. Bili smo zajedno sa teoretskim odsekom, imali smo neke predmete različito ali smo bili kao jedna grupa. Pamtim ta prijateljstva i to je sve vezano za taj period.

Mnoga prijateljstva su sklopljena u VOF-u. To su bila prijateljstva od leta do leta. Bilo je nas nekoliko koji smo nekoliko godina svirali ali se onda na kraju svelo na to da se najviše družimo sa onima koji su ovde u našoj okolini. Jako mi je žao što se nisu održali kontakti sa tim ljudima koji su van Srbije. Tu i tamo se negde sretnemo... Volela bih da mogu da ih nađem sad na fejsu da vidim šta se dešava.

Jedno od prijateljstva od tada do danas je sa Jutkom, Judit Josifovska, mi se znamo već dugo. Ona je onda bila još u Subotici u srednjoj školi pa je došla na Akademiju u Novi Sad, ali upoznali smo se na VOF-u i posle nekako su nam se i ovde putevi ukrštali i posle se zaposlila u Muzičkoj školi, a i privatno su nam se i deca družila.

Privatni život

Nisam imala vremena za ljubav, iako sam uvek ja bila jako zaljubljive prirode. Biti zaljubljen je predivan osećaj! Ispostavilo se da je moja i najveća ljubav postao muž, isto iz muzičke branše. On je došao u Novi Sad osamdeset osme godine, profesor Jambor ga je doveo iz Osijeka u školu, jer je Muzička škola „Isidor Bajić" u Novom Sadu bila u to vreme pobratimska škola sa muzičkom školom iz Osijeka „Franjo Kuhač", gde je on radio. Inače je Mađar, rodom iz okoline Belog Manastira (ustvari Kneževih Vinograda) gde su mu roditelji bili. Muzičku i osnovnu školu je završio u Osijeku, posle osnovne škole roditelji su ga poslali u Mađarsku, tako da je srednju školu i višu završio u Pečuju, a treću i četvrtu godinu je završio u Zagrebu. Hoću da kažem da on nije imao nikakve kontakte sa Novim Sadom, nego je radio u Osijeku u Muzičkoj školi, vodio je tamo mali gudački orkestar osnovne škole i istovremeno završavao studije u Zagrebu.

Bili smo na nekom kursu gde je profesor Jambor doveo profesora Kunakova iz Rusije. Tu je Čaba došao sa svojim orkestrom i onda smo mi svi koji smo došli iz Novog Sada seli u taj orkestar. Bio nam je jako simpatičan i divno je vodio orkestar, i mislim da se tu

kod profesora Jambora rodila ideja da bi mogao da ga pozove u Novi Sad i hvala mu na tome!

Onda se osamdeset i osme na polugodištu zaposlio ovde, a ja sam ga upoznala te jeseni svirajući zajedno, osamdeset devete, kada smo praktično počeli da se zabavljamo. Ja sam tada završavala studije na Akademiji i osamdeset i devete godine sam prešla u školu, najviše na njegov nagovor i kolega gudača koji su honorarisali u Operi i u orkestru Filharmonije. Odlučim da ostanem da radim honorarno u pozorištu a da pređem da radim u školu, jer se ukazalo radno mesto. Ja sam prvo radila pola radnog vremena, pa sam sporazumno prekinula radni odnos u SNP i prešla sa jednog posla na drugi prvog novembra. Ostala sam da radim honorarno u Operi punih šest godina i u Filharmoniji i u Kamernom orkestu sve do devedeset prve, kada sam se udala.

Imala sam probni period pola godine u Školi, kada su mi dali ne baš talentovane učenike, što je za mladog nastavnika teško da napravi dobar uspeh sa takvim kadrom i da pokaže šta zna. Posle toga sam stvarno dobila dobre učenike koji me inspirišu.

Profesija: pedagog muzike

U pedagoškom smislu jako sam puno naučila u početku od pokojne Ružica Kovač i od Nine Nikolov. Pošto nije baš ta metodika bila organizovana na najbolji način u moje vreme nažalost, i niko te ne priprema za pedagoški rad sa malom decom. Tada je sve bilo na tome koliko si snalažljiv i kolko pohađaš nastavu starijih i iskusnijih kolega da gledanjem i slušanjem formiraš pedagoško znanje. Ja sam sedela na časovima i slušala kako to Ružica Kovač radi sa malom dečicom. I onda se ispostavilo da je meni to jako dobro išlo – dvadeset šesta godina sam ja u školi! Nedavno sam pravila taj portfolij (pošto nam to sad treba u poslednje vreme za sve i svašta osim priprema za čas). Kada sam bila mlada nisam mislila da ću se baviti pedagoškim radom, ali sada vidim da je to izuzetno kreativan posao, jer različiti učenici prođu kroz tvoje ruke. Naučiš puno i od loših i od dobrih učenika, sa njima zajedno stasavaš i izgrađuješ te mlade ljude – to je prosto neverovatno osećanje zadovoljstva.

Učenici

Kad pogledaš sa kim radiš, ipak su to probrani učenici, ne može svako da upiše Muzičku školu, samo talentovani, ipak je to individualna nastava i specifična, drugačija atmosfera u odnosu na ostale škole, posebno u odnosu na velike gimnazije, da ne pominjem stručne škole. Imala sam dobrih đaka, imam i sada i uspešnih svuda po svetu.

Ustvari kada sada pričam o tome vidim kako godine prolaze, da ne razmišljam i ne vodim evidenciju o njima, i sada kada sam trebala da pišem portfolio i biografiju, onda izvlačim iz malog mozga šta je bilo, gde sam sve bila na takmičenju, pa to je ogroman broj dece prošao kroz moje časove. Ne znam da li bih ih sada i prepoznala, uglavnom oni mene prepoznaju. Neki sada dovode svoju decu u Muzičku školu, što je jako važno u našem sadašnjem društvu i kada se kultura baš ne ceni.

Sada imam dosta takvih slučajeva u poslednje vreme da se upisuju učenici istovremeno u dve škole, što je užasno težak posao za njih, ne što ne mogu da se odluče da li vole instrument (u mom slučaju violinu) nego što se boje neizvesnosti – šta će dalje za egzistenciju, gde će se zaposliti.

Trudnoće i porođaji

Hteli smo decu od početka, i devedeset pete godine sam rodila Renatu, četiri godine kasnije Kristinu. Renata danas ima devetnaest godina, a Kristina petnaest. Renata je na prvoj godini na Akademiji u Gracu – violinu svira, a Kristina je violončeliskinja i prva godina Srednje muzičke škole ovde u Novom Sadu. Obe su se već opredelile za muziku. Za Renatu je već sigurno, a Kristina je još čini mi se u godinama gde se traži, njoj to super ide, ima već gomilu osvojenih nagrada do sada, ali su to periodi preispitivanja. Inače su obe pokupile od mene tremu, ne dozvoljavaju sebi grešku, što nije dobro u ovom našem poslu.

Starija ćerka

Renata je počela da uči da svira sa šest godina kod tate, počela je da se igra kod kuće, a mislili smo da nije dobro da krene kod nas. Krenula je kod profesorke Hajduković Mirjane, međutim u trećem razredu sve je to super funkcionisalo između njih dve, nego je tata osetio potrebu da on kao dominantna uloga u njenom odrastanju i njenom životu preuzme to. Mira je to shvatila jako dobro i on je preuzeo nastavu kada je Renata imala devet godina i vodio ju je sve do kraja Niže muzičke škole i onda ju je predao (moram reći na moj nagovor) njegovoj bivšoj učenici, Ivi Stanković koja je tada završila Akademiju i zaposlila se kod nas u školi. Renata je htela isto promenu, jer u tim njenim godinama on nije mogao da razdvoji profesora od uloge tate, pa se na časovima ponašao kao tata i kao profesor, a ona je slušala kako on radi sa drugim đacima i videla da je on sa svima drugima bio blag i smiren, a kada ona dođe na čas, onda krene da viče i da bude tata više nego profesor. Ona je dolazila u Muzičku školu kod njega na časove redovno kao i svi ostali učenici, i onda je patila zbog toga što je on takav.

I da bi on bio samo tata i da bi se zadržali dobri odnosi u u porodici, našli smo kompromisno rešenje. I dalje je on tu imao ulogu profesora iz senke, u dogovoru sa Ivom (ja sam se teškom mukom trudila da se ne mešam). Mislim da deci muzičkih pedagoga nije lako da se profesionalno izbore za svoje umetničko mesto. S jedne strane je bilo očekivano da ih uputimo na muziku, imaju smisla i imaju talenta, s druge strane, mi smo za to stručni, ali je onda teško ograditi se i naći meru: gde stati, gde se ne mešati i koliko pritiskati.

Kako se ona odlučila za violinu?

Pa mislim da smo mi to isto, ko što su meni moji , ‘tutnuli’ violinu u ruke. Mi smo oboje violinisti, ona prvo dete, ne sećam se da je ona baš nešto htela kad je bila tako mala, svega tri godine, a posle nije ni pominjala drugi instrument.

Mlađa ćerka

Kristina je baš htela violončelo. Mi smo se tada družili sa Judit, koja ima ćerke i Renata je godinu dana starija od Irene Josifovski koja je čelistkinja, odrastale su zajedno i kako je Renata krenula da svira violinu, Irena violončelo zajedno su svirale i u triu to je bio čuveni trio u kojem su od malena svirale: Irena je imala pet, Renata šest, Aleksandra Vojnak klaviristkinja devet godina, a svirale su kao pravi profesionalci. Isto je i sa Kristinom, i drugom Jutkinom ćerkom. Po godinu dana je razlika, mlađe su Jutkine ćerke.

Kristina je jako htela jedno vreme i violinu, posle violončela. Ona je isto jako mala bila, sa pet i po godina je krenula kod Judite na violončelo, jako je bila radosna i srećna zbog toga, a posle je htela i klavir i nastavila da svira klavir kod Edit Mijavec. Završila je Nižu muzičku školu klavir vanredno, što mi je jako drago, puno joj je to pomoglo u srednjoj školi što se tiče drugih predmeta. Ali i za neko psihičko stanje, dosta su labilne, što se tiče treme. Mislim da smo mi roditelji muzičari delimično krivi zbog toga, jer smo najveći autoritet: em smo roditelji, em smo profesori. Na svaki njihov javni nastup smo mi tamo njima izgledali kad smo sedeli u publici ne kao mama i tata nego kao profesori, to je ono što je njima bilo najstrašnije, ja sam svesna toga. Hoću da kažem ne mora da znači zbog stučnosti, nego što je to roditelj, da se ne obrukaš i izneveriš njihovo očekivanje.

Zdravlje

Devedeset i osme godine, kada je Renata imala tri godine, ja sam se razbolela od reumatoidnog artritisa. To ima moja mama ali ne znam da li je nasledno. Nisam ni znala šta se to dešava sa mnom: počele su jako da me bole ruke, a ja sviram od pete godine znači tada sam imala trideset i četiri, skoro trideset godina sa violinom u rukama, između svoje devetnaeste i dvadeset devete godine sam najviše svirala i bila u kontaktu s instrumentom. To je bio popriličan udarac u mome životu, jer sam znala da je to nešto što se neće izlečiti tek tako, što će me pratiti do kraja života. Sada imam pedeset godina i šesnaesta godina traje moja borba sa tom bolešću. Imala sam takve faze da nisam mogla da ustanem iz kreveta, nikom to ne bih poželela! Nisam mogla da sednem, da legnem, da podignem čašu, kada se upale svi zglobovi, a o bolovima da ne pričam!

Ja sam ostala u drugom stanju sa Kristinom devedeset devete i onda sam već znala da sam imala tu bolest, ali je bio tek početak i pošto sam bila trudna treći mesec sa Kristinom meni bude super u trudnoći, naravno zbog hormona. I izguram ja tu trudnoću bez problema, porodim se ne baš bez problema, to je bila devedeset deveta godina kada su nas bombardovali, ja sam najveći deo trudnoće provela u toj atmosferi: ona se rodila prvog jula, a bombardovanje je bilo gotovo osmog juna, to se sećam kao danas. Bila sam u Novom Sadu, nisam bila ni u kakvim skloništima, evo živim na četrnaestom spratu blizu mostova, strašno! Sećam se ko danas, neki zemljotres je bio najstrašniji tokom bombardovanja i ja mislim da na Kristinu i dan danas ima uticaja kada je grmljavina.

Tri meseca nakon porođaja su počeli problemi sa zdravljem: upalili su mi se svi zglobovi i ja sam dojila Kristinu i onda sam prestala da dojim, morala sam da počnem da

pijem lekove, dobijam injekcije... bilo je strašno sa detetom od četiri godine i bebom od tri i po meseca. Ja nisam mogla da funkcionišem uopšte! Onda sam počela ozbiljnije da se lečim, priključila sam se grupi obolelih od reumatoidnog artritisa. Bilo je boljih i gorih faza, to je borba neprestana. Od dve hiljade devete godine svakih šest do osam meseci dobijam terapiju kroz infuziju i onda nešto slično hemo terapiji, i lekovi su takvi, ali u blažoj varijanti da bi se ublažile posledice i da ne obolim od nekih drugih bolesti onda treba držati nekako pod kontrolom. To je nešto što me prati i sa čim se sada borim i brinem vezano za svoju decu, ako je to ipak nasledno, one su ženska deca, sve su one to proživljavale sa mnom. Na primer, sada duže od pola sata ne mogu da sviram, meni se ukoče prsti... A profesor koji nešto pokazuje deci i objašnjava kako da odsviraju treba i da može to da odsvira isto, oni uvek kopiraju nas. Maloj deci i deci u osnovnoj školi to nije problem ali već srednjoškolcima to su ogromni programi i ja treba da ih mogu odsvirati.

Ne mogu da kažem da me je život mazio što se tiče tih bolesti, ali neću uopšte da se žalim. Roditelji su mi još živi kako tako, sestre su tu, bliska familija, ali teško je sve to izgurati i biti uspešan i održavati tu uspešnost.

Ja sam i rukovodilac gudačkog odseka od dve hiljade druge godine, što je dodatni organizacioni i administrativni posao. Gudački odsek je već jako velik u školi i jako uspešan. Treba to koordinirati.

Kad si me zvala za razgovor, rekla sam da spremam učenike za takmičenje. Svake godine mislim: – E neću više, dosta sam se dokazivala, i onda prosto mi je nekako žao kad vidim tu decu koja su željna da idu i spremna... meni to više nije potrebno ali uvek ima neke dobre i talentovane dece i onda mi je žao da im ne pružim tu mogućnost.

Da li se nacionalno i verski izjašnjavaš?

Ja sam Hrvatica po tati, mama mi je Rusinka, a što se pripadnosti veri tiče, majka je grkokatolkinja, otac katolik, tako da sam uvek bila polu-polu. Mama drži i dalje svoje običaje, iako se udala za katolika, tako da slavimo i jedno i drugo.

Mlađa sestra mi se udala za Rusina grkokatolika, a starija za Mađara.

Muž mi je čist Mađar, ćerke se izjašnjavaju kao Mađarice, po tati. Govore mađarski, rusinski ne, pošto ga ni ja nisam govorila.

Maternji jezik

Kada smo se preselili u Novi Sad, jako smo bile aktivne i sestre i ja i mama i tata, koji nema veze sa Rusinima, pevao je u muškom oktetu u rusinskom kulturno umetničkom društvu Matka Maksim Gorki (sada se zove to drugačije). Igrala sam i folklor i pevala u horu i pevala u ženskoj grupi i to baš uspešno i kao solista, kao mala sam snimala za radio – pevala na rusinskom, a učila sam u osnovnoj školi fakultativno rusinski jezik. Ali nismo kod kuće pričali sa mamom na rusinskom. Inače, sve razumem i mogu sad da slušam na televiziji rusinski program, znam da pročitam, ali ne govorim. Izjašnjavam se kao Hrvatica, po ocu, a verski kao katolkinja, udala sam se za Mađara i venčala u katoličkoj

crkvi, deca su mi krštena i pričešćena tamo, idemo redovno u katoličku crkvu. U kući međusobno razgovaramo srpski a muž ponekad sa kćerkama mađarski.

Da li si ikad osetila neku netrpeljivost u smislu polne, verske ili nacionalne diskriminacije?

Pa nisam. Poslednjih deset godina je došlo to vreme, da... ali u moje vreme kada sam ja odrastala i studirala nije bilo bitno ko si. Kada sam se udala devedeset i prve, kada je krenuo raspad uopšte i kada je krenulo to nacionalno 'buđenje'... sada je drugo vreme. Da li zato što sam u Novom Sadu, iako se tu dešavalo bombardovanje, ili sam se kretala u tim krugovima gde su svi bili istomišljenici i gde nije bilo ispada, nisam osetila na radnom mestu u pozorištu, gde je bilo višenacionalno društvo, i gde je bilo je dosta Mađara, Imre Toplak, posle Makedonac Janoski, uvek smo se samo šalili na taj račun. Ja sam bila onda mlada, potpuno je promenjen sastav orkestra sada, onda je bilo mnogo manje žena u orkestru nego muških, ali ja kao mlađa koleginica nisam osećala neku disrkiminaciju ni po jednom osnovu.

Da li si članica strukovnog udruženja?

Ne.

Da li si članica nekog drugog udruženja u kojem si aktivna?

Članica sam udruženja obolelih od RA od 2009 god.

Da li si pripadnice neke stranke, ako ne zašto?

NE! Politika me nervira (kao i političari), pa se trudim da je ignorišem, koliko je moguće.

Da li si ovako zamišljala svoj život?

U velikom procentu jesam! Prvo sam želela da se udam za muzičara, nisam baš violinistu zamišljala (smeh), ali dobro! A drugo, želela sam da imam ćerke i želela sam da imam dvoje dece, tu sam ispunjena.

Autorizovano 25. avgusta 2015.

Iboja (1966), Subotica
Snimanje: Ana Klem Aksentijević
Transkripcija: Marija Vojvodić
Redakcija: Ana Klem Aksentijević i Svenka Savić
Snimano: 19. mart 2015. u Ibojinom stanu u Novom Sadu

Iboja, kaži mi nešto o svom detinjstvu.

Ja sam rođena dvadeset osmog januara hiljadu devetsto šezdeset šeste godine u prilično siromašnoj porodici. Roditelji nisu bili muzičari, niko nije bio muzičar. Sećam se da je moj otac govorio kako je primetio kod mene da sam muzikalna: slušala sam muziku, ritam osećala i aplaudirala, igrala. Oni su odlučili posle toga da pokušaju da me upišu u Muzičku školu, doduše vrlo rano, kada sam imala četiri godine, saslušali su me tamo neki profesori i rekli su da sam vrlo mlada za Muzičku školu ali u to vreme, negde oko hiljadu devetsto sedamdesete godine je postojalo Muzičko zabavište gde bih eventualno mogla da idem. Tu se crtalo, pužići i sunčice i zvezdice umesto nota, ali su primetili da ja imam talenta i primili su me. U Muzičkoj školi sam u pripremnom razredu svirala frulu i to mi je jako dobro išlo.

Kako si došla do violončela?

Pa to je bilo jako interesantno. Mama me je dovela u Muzičku školu i trebalo je da izaberem instrument. A ja, dete kao dete, želi da svira klavir. Pošto ima puno klavirista, profesori i direktor predložili su da bi bilo možda bolje da izaberem neki gudački instrument. Moji roditelji, pošto nisu muzički obrazovani, nisu znali i pitali su: – Pa šta bi vi predložili? Oni su predložili violončelo jer onomad, sedamdeset druge-treće godine prošlog veka je bio deficit violončela. I onda je moja mama odvela mene kod profesora Mirka Molnara da se konsultuju da li ja mogu da sviram violončelo, jer postoje neke predispozicije za svaki instrument, naprimer da li imam prste za to. Profesor je rekao: – Može da se proba, i onda smo došli pred sobu gde je tada on držao časove a ja nisam smela da uđem u učionicu zato što sam se uplašila violončela koja su bila poređana uza zid. Ja sam bila vrlo mala rastom kao što sam i sada, i nisam smela da uđem u učionicu i maltene me mama vukla kao u zubarsku ordinaciju... u početku se nikako nisam pomirila sa veličinom tog instrumenta – doduše za malu decu postoje različite veličine instrumenata – ali i taj najmanji instrument koji je maltene malo veći od viole, i to mi je bilo veliko! Kada sam sela na stolicu, stopala mi nisu dodirivala pod i onda su oni smislili da skrate noge stolice da bih ja mogla pravilno da sedim za instrumentom (mislim da i danas postoji ta stolica u Muzičkoj školi). I to su neki počeci kada sam se upoznavala sa instrumentom i tu je moj profesor, i danas ga zovemo čika Mirko, prepoznao neki talenat i vrlo brzo, sa devet godina ja sam već išla na prva vojvođanska pa jugoslovenska takmičenja. Uspevala sam da dobijem prve nagrade na saveznim takmičenjima.

Osnovna škola

U osnovnu školu sam krenula sa šest godina zato što sam rođena u januaru i to je zapravo godinu dana pre moje generacije.

Iskreno rečeno, ja sam vrlo vešto usklađivala obaveze, pošto sam bila jako poslušno dete. Moji roditelji su verovali mojim uspesima na takmičenjima i profesoru da ja imam talenta za to i da sam sposobna da uspem u tom poslu.

Ali u osnovnoj školi su se meni večito rugala deca, smejali su mi se što ja nosim instrument. Kasnije sam dobijala neke nagrade, pa sam u osnovnoj školi od direktora škole dobijala pohvalnice za te moje muzičke nagrade i onda sam postala poznata u školi kao neko ko je drugačiji od ostalih, jer drugi nisu išli u Muzičku školu. Nisam se nikako dobro osećala. Kada sam bila u petom-šestom razredu, postojao jedan harmonikaški orkestar od dvanaest harmonika i nastavnik muzičkog je mene molio u početku a posle je već zahtevao da sviram u harmonikaškom orkestru violončelo. Ja to nisam želela. I bio je Dan škole (dvadeset peti maj, pošto se i moja škola zvala 'Dvadeset peti maj') i koncert dvanaest harmonika i ja treba da dođem na nastup, a mene je to prosto bilo sramota i zato nisam otišla na taj nastup. Onda me moj nastavnik muzičkog kaznio i tako sam dobila na polugodištu trojku iz muzičkog. Roditelji.

Moj otac je vozio hladnjaču industrije mesa i konzervi „29 novembar". Otac kao mlađi je svirao malo klarinet, voleo je muziku, ali nije imao prilike da ide u Muzičku školu, on je kao sedamnaest-osamnaestogodišnjak svirao u takozvanom Duvačkom orkestru u Subotici kod oca pokojnog Toplak Imreta, našeg dirigenta u Novom Sadu.

Majka tada nije radila, počela je kasnije kad se moj brat rodio sedamdeset sedme u „ Kolevci" za nezbrinutu decu, radila je u vešeraju, pošto nije bila školovana. Moji roditelji su iz jako siromašnih porodica, gde deca nisu mogla da se školuju i zato su jako želeli da ja budem nešto više od njih, da imam neki zanat, profesiju. Oni su ulagali u mene jako puno i materijalno a i pošto je moj otac svirao klarinet u mladosti, on je donekle poznavao note i u početku mog školovanja mi je jako puno pomagao u solfeđu, u poznavanju notnog sistema. Kasnije u Srednjoj školi sam već uspevala i sama.

Brat

Moj brat je mlađi od mene jedanaest godina. Interesantno je da nema sluha, ne može da otpeva ni običnu skalu. Nije bio zainteresovan za muziku, a kada sam ja kod kuće vežbala, on je, kao mali ulazio u sobu i uvlačio se u moju futrolu od violončela pa se zakopčavao, pa se smejao i donekle mi se rugao, ali onako fino tako da je to bilo interesantno.

Srednja škola

U suštini nikada nisam želela da mi profesija bude muzika, ali sam bila jako poslušna. Pre završetka osmog razreda osnovne škole sam ja počela mojim roditeljima da kukam da ne želim dalje da sviram. Oni su tvrdili da meni to dobro ide i zašto ne bih nastavila. Ja nisam volela da vežbam nikada u životu ali i nisam imala potrebu puno da vežbam, jer sam

uspevala sve da uradim u kraćem vremenskom periodu. Ja sam rano krenula u Muzičku školu i sve sam ranije i završila, Srednju muzičku školu sa šesnaest. Kada sam završila Nižu, krenula sam u Srednju muzičku, a u osnovnoj sam bila sedmi razred. Kada sam završila osmi u osnovnoj, tu je nastao problem, pošto je trebalo da upišem treći Srednje muzičke, a to se tada smatralo kao usmerenje, kao neka Srednja škola. Ja nisam išla u deveti i deseti razred, ali sam završila osmi razred osnovne škole i drugi Srednje muzičke i onda sam morala da pravim nekoliko ispita razlike da bih mogla upisati treću srednju, stručnu muzičku. Polagala sam maternji jezik, srpski, marksizam, odbranu i zaštitu i možda još neke predmete. A posle Srednje škole automatski nekako ideš na Akademiju. Dve godine pre završetka Srednje škole sam išla na neke kurseve u Grožnjan u Istri kod profesora Valtera Dešpalja. On je bio profesor u Zagrebu na Muzičkoj akademiji, to je bilo negde oko sedamdeset osme – osamdesete godine prošlog veka.

Kako ste to podneli finansijski?

Moj otac je morao da radi još neke poslove da bi mene mogli školovati. U međuvremenu, sedamdeset devete su mi kupili instrument da bih imala za kasnije školovanje, pre toga sam svirala na školskom violončelu. Poslednje tri godine, jer sam Srednju školu završila hiljadu devetsto osamdeset druge, sam imala svoj lični instrument.

Akademija u Zagrebu

Dešpalj je na tim kursevima predložio da pokušam prijemni za Akademiju u Zagrebu u njegovu klasu. Ja sam to jako želela jer sam sedamdeset sedme godine svirala kao solistkinja sa Zagrebačkim simfonijskim orkestrom Elegiju i humoresku Rudolfa Maca, zagrebačkog kompozitora, u dvorani Vatroslav Lisinski na Reviji mladih talenata. Imala sam čast da lično upoznam kompozitora Rudolfa Maca. Tada sam prvi put bila u Zagrebu, imala sam jedanaest godina, strašno mi se dopao Zagreb, taj nastup mi je bio lepo iskustvo i ostao mi je u lepom sećanju. Tada još nisam ni čula za Valtera Dešpalja, ali sam želela u Zagrebu da studiram.

Na prijemnom ispitu je bilo, ne znam tačno, troje ili četvoro violončelista iz Zagreba i ja iz Subotice. Oni su imali naravno svi devetnaest godina a ja sam imala šesnaest. Profesor Dešpalj je tada još nastupao po svetu kao solista i nije bio prisutan na prijemnom i meni stigne u Suboticu na adresu da ja nisam primljena. Prijemni ispit sam položila, ali zbog ograničenog broja mesta nisam mogla da se upišem. Međutim, na početku školske godine jedan kandidat je otišao u vojsku, pa sam bila pozvana da ipak upišem studije u klasi Valtera Dešpalja. Pre toga sam bila na dosta takmičenja, nas tri devojke smo se i družile, druge dve su danas poznate po svetu. Bila sam uvek nekako među prvima u bivšoj Jugoslaviji i onda kada sam došla kod profesora Dešpalja, on je mene počeo ponovo da uči kako se svira: kako se sedi na stolici, kako se drži instrument, kada mi je dao gudalo u ruku, ono je ispalo na pod. Bila sam razočarana, nisam mogla da shvatim, kako se to može desiti, kako sam onda opšte uspevala da osvojim prve nagrade na takmičenjima,

ako mi sada ispada gudalo iz ruke na Akademiji. Tu su počele muke žive, plakala sam, mislila sam da više ništa ne znam, da nisam ni za šta. Godinu dana smo radili razne vežbe za levu ruku za desnu ruku, ta prva godina Akademije je bila jako teška za mene, iako sam razumela da će mi to koristiti u daljem razvoju.

U Zagrebu sam bila tri godine, do osamdeset pete, a onda je Dešpalj otišao u Ameriku i nije se znalo ko će doći umesto njega. Ja sam zapravo tamo bila zbog njega, zbog njegovog znanja, jer sam ga veoma cenila. U isto vreme moj profesor iz srednje škole Molnar Mirko me zvao i rekao da je u Novi Sad došao jedan mladi profesor iz Budimpešte koji je dobar i možda bih mogla da pređem kod njega. Tako sam prešla na četvrtu godinu Muzičke akademije osamdeset pete godine u Novi Sad kod profesora Ištvana Varge.

Akademija u Novom Sadu

Osećala sam kao da mi je sve jedno gde sam, mogu u Zagreb, mogu u Novi Sad. I ja dođem u Novi Sad. E onda sam se razočarala i vežbala sam samo minimalno, što sam baš morala. Tada mi se Novi Sad nije svideo i nisam se dobro osećala.

U Zagrebu sam nekako bila slobodnija. Na primer tamo sam mogla da sednem na klupu, da čitam novine, sama sa sobom sednem u poslastičarnicu kao ženska i niko me ništa ne pita. Na fakultetu u Zagrebu su mi svi govorili 'ti', u Novom Sadu 'Vi' a to mi je bilo smešno i neprijatno. Dešpalj je recimo bio ekstra precizan čovek u svemu. Ako on u tri sata ima čas, mi smo se šalili kao studenti, gledali smo na sat u hodniku Akademije, u tri sata tačno on otvara vrata i ulazi. Kod njega nije bilo kašnjenja, nije bilo nesporazum, nije bilo 'sad ću, pa neću, pa sačekaj, pa možda, evo držaću sad čas za dva sata ili za tri sata.' Nažalost u Novom Sadu sam to doživela i meni lično nije bilo prijatno, osećala sam se bezvrednom ako se ne poštuje dogovor.

Volela sam tu preciznost kod Dešpalja: ako se desilo da kasni, on javi portiru da obavesti studente. Plus u Novom Sadu mi nisu priznali neke ispite iz Zagreba, pa sam onda morala po ovdašnjem programu da polažem još neke dodatne ispite. Mislila sam, dobro, nema veze, polagaću, ali je moj lični doživljaj bio da sam totalno „prolupala".

Zaposlenje

Počela sam da radim u Operi SNP honorarno odmah u septembru hiljadu devetsto osamdeset pete. Samo sam išla od Pozorišta do moje kuće i sedela u mraku u kući, vegetirala sam, radila sam samo ono što sam morala. Na Akademiju sam išla, ali dodali su mi još jedno osam ispita i nisam psihički bila u stanju da bilo šta radim. Ništa nisam učila ni vežbala. Profesor mi držao časove dosta retko, trebalo je da idem na neko takmičenje, ali ja nisam htela. Bilo nas je možda šestoro u klasi, sećam se Magde Sebenji i Tanje Đorgovske.

On je držao časove tako da naruči da dođemo u tri, ali se ne zna koliko će trajati. Onda ako imamo mesta, vežbamo u salama, ako nemamo, ne vežbamo, nego sedimo u hodniku i pijemo kafu. Tako sam jednom sedela do sedam uveče, to nikad neću zaboraviti, od tri

do sedam, a on izlazi i kaže: – Danas neću držati čas, dođite sutra! Ne osuđujem ga uopšte zbog toga. Svaki profesor ima svoj način rada ali je meni bilo krivo jer nakon Zagreba nisam osećala da sam nadogradila svoje sviranje. Ja sam svirala Dvoržaka a on je rekao: – Ja nemam tu šta da Vam kažem, pa Vi neke stvari radite bolje nego ja. Ta poslednja godina studiranja je više bila kao priprema za diplomski ispit koji sam odsvirala osamdeset šeste godine, ali mi je ostalo onih osam ispita. Kada sam dala diplomski iz instrumenta posle nisam bila zainteresovana da polažem teoretske ispite. Radila sam u Operi i tako živela.

Diploma

Uspela sam da diplomiram tek dve hiljade devete godine. U međuvremenu su mi na onih preostalih osam ispita još dodali šest. Neki su bili svirački, njih sam lako rešila, ali teoretski su bili teški. Trebalo mi je skoro tri godine da ih sve položim, ali sam na kraju uspela. Nije bilo lako vratiti se na studiranje posle dvadeset godina.

Opera

Čim sam došla u Novi Sad, odmah mi je bila ponuđena mogućnost da radim u Operi u Srpskom Narodnom Pozorištu paralelno sa poslednjom godinom mojih studija. Meni je to odgovaralo, jer sam htela da imam svoje prihode da više ne zavisim od roditelja, da budem samostalna. Kolege su meodlično prihvatile. Kada sam počela hiljadu devetsto osamdeset pete da sviram u orkestru Opere, to je bilo honorarno od septembra do januara a onda osamdeset šeste u januaru je bila audicija za stalno kao tutista[35] i tada je bio vođa čela pokojni Tibor Hartig i još jedan čelista, Hrvoje Tikvicki. Svirala sam kao tutista jedno šest godina, otprilike do devedeset druge godine. Tada je Hartig otišao u penziju i onda je trebalo da bude neko umesto njega vođa čela, pa sam ja ponovo polagala audiciju kao i moja koleginica pokojna Perić Marjana. Tako smo devedeset prve ili druge postale obe vođe deonica violončela u Operi. U međuvremenu naravno sviram u simfonijskom orkestru i to u svim mogućim, po potrebi, ako me neko zove ili ako nešto treba, ja naravno sviram.

Vojvođanska omladinska filharmonija

Dirigovao je pokojni Igor Đadrov iz Zagreba. Sa njim smo imali godinama svakog leta po petnaest-dvadeset dana pripreme i koncerte u raznim gradovima, ponekad i snimanja za ploče. Svirala sam deset puta sigurno, možda se jednom il dva puta desilo da nisam. Počelo je, ako se dobro sećam, osamdesete godine. Đadrov je dolazio u Suboticu da sasluša muzičare i ja sam bila izabrana. Vrlo rano sam počela orkestarsko iskustvo, svirala sam i u Muzičkoj školi gde smo imali orkestre redovno, svake nedelje. Osamdeset druge godine, kada sam ja završila Srednju muzičku školu, svirala sam Hajdn B-dur koncert sa Subotičkom Filharmonijom, što znači da je ona u nekom obliku postojala. Dirigovala je Elvira Husar.

35 tutista – tutti /ital. svi/, svi gudači u orkestru, koji sviraju istu deonicu. U svakoj grupi postoji vođa, koji svira zajedno sa grupom ali kada je naznačeno u partituri, izvodi i solo deonice.

Devedesete. Pečuj

Devedeset druge kada je bila ta inflacija, ja sam otišla u Pečuj u simfonijski orkestar, ovde sam dobila godinu dana neplaćenog odmora u Operi. Moja sestra od strica je tamo studirala medicinu, bila je mlada, samo devetnaest godina je imala, a ja dvadeset šest i ona je tamo živela u domu. Nju sam zamolila ako može da mi obezbedi tamo smeštaj na mesec dana. Nadala sam se da ću naći neki posao, nema veze da li je muzički. Sestra je meni obezbedila besplatan smeštaj kod njenog prijatelja mesec dana. Ponela sam dvesta maraka da bih izdržala taj jedan mesec, moj tata je posudio novac od prijatelja. Taj sestrin prijatelj je imao trosoban stan, ja sam imala svoju sobu. Ponela sam violončelo ali sam bila spremna da radim bilo šta, da spremam, da perem sudove, da prodajem bilo šta... naravno da sam odmah posle par dana otišla da se raspitam, znajući da tamo postoji simfonijski orkestar koji ujedno svira i u operske predstave. Saznala sam adresu Simfonijskog orkestra, otišla kod direktora, pokucala na vrata, kažem: – Dobar dan, ja sam iz Novog Sada, došla sam da Vas pitam da li Vam je možda potrebno violončelo u orkestru, a on me gledao belo i kaže: – Imamo dovoljno violončela, pa mislim da ne treba. Ja sam mu ispričala da sam došla iz Novog Sada i tražim neki posao, i eto, imam para za mesec dana u Pečuju, pa ako ima nešto onda da znam, jer sam došla sa spremljenim programom za audiciju. On je rekao da ima dvojicu violončelista pred penzijom i da će se konsultovati sa drugim članovima orkestra, pa će mi javiti za koji dan.

U međuvremenu sam našla oglas da žena traži prodavačicu u prodavnici mešovite robe. Otišla sam da se upoznamo, kažem: – Ja sam Iboja, ona kaže, – I ja sam Iboja i možete da počnete u ponedeljak! To je bio četvrtak ili petak... radno vreme je bilo od sedam ujutro do sedam uveče, pa sam počela da razmišljam: kada ću da vežbam? Ako mi direktor javi da mogu da prisustvujem nekoj audiciji, šta ću da radim? I tako sam opet otišla kod njega u kancelariju i opet ga pitam a on kaže: – Nisam pitao, zaboravio sam, ali večeras u sedam sati ima proba Simfonijskog orkestra tamo i tamo, dođite pa ćemo da vidimo. I ja se pojavim u orkestru u sedam uveče na probi, svi me gledaju, nemaju pojma ko sam, i koncertmajstor i sekretar kažu: – Pa dobro, ali verovatno su oni već bili znatiželjni, ko je ta ludača koja je došla bez konkursa, bez ičega i hoće da sviram audiciju a pri tom nema ni potrebe za još jednim violončelom. I onda su rekli: – Dobro, trinaesti septembar je audicija, a ovo se dešavalo možda desetak dana pre.

Nikada neću zaboraviti trinaesti septembar te hiljadu devetsto devedeset druge. Tada je počela ta inflacija kod nas a ja sam imala audiciju, obezbedili su mi i klavirsku pratnju. Ali, kažem: – Ja nemam gde da vežbam. I onda su mi dali prostoriju u suterenu gde su bile njihove kancelarije. Sve je tu bilo čisto i lepo. Kasnije su mi sekretarice pričale da sam im išla na ganglije pošto sam vežbala dole a to se sve čulo gore i njima je to išlo na živce. Nikog nisam poznavala, bila sam prepuštena samoj sebi. Vežbala sam oko dve nedelje za audiciju, na kojoj je maltene sedeo ceo orkestar. U toku audicije su mi, između ostalog

dali da čitam s lista[36] Brams Treću simfoniju, koju sam ja pre toga već svirala ne znam koliko puta. Pravila sam se luda da čitam s lista, ali sam im posle rekla da sam to već svirala. Imali su jednog luckastog sekretara koji je bio šaljivdžija, koji me je nakon audicije mrtav ozbiljan pozvao na razgovor. Ja sam ušla unutra i sela kao na sudu, u sredinu. Ceo orkestar je izašao, ostali su samo oni koji glasaju: prvi duvači, vođe, dirigent, direktor i sekretar i tako to i onda direktor, flautista koji je bio izuzetno miran čovek staložen i onako „mrtav ladan" kaže: – Eto, mi smo jednoglasno odlučili da Vas primimo! I tako sam ja primljena u taj orkestar, doduše, naravno ne prvo čelo nego tuti. Sa njima sam posle išla u Keln i na još neke turneje. Bilo mi je jako lepo samo što je tamo meni isto bio težak život, bila sam podstanar i zato sam tamo radila još pored toga, prodavala u nekom butiku džempere, tekstil da bih zaradila sebi honorar. Posle godinu dana su meni sve produžili, i dozvolu za boravak, i radnu dozvolu i sve je to bilo sređeno.

A onda sam devedeset treće došla u krizu, da li da se vratim ili ne? U Novom Sadu mi je isteklo godinu dana neplaćenog, ovde se malo tada poboljšala situacija. Zapravo sam bila na istom kada sam uporedila materijalnu situaciju tamo i ovde devedeset treće i ja odlučim da se vratim u Novi Sad. I posle četiri-pet godina kad sam ja otišla u posetu u Pečuj, direktor me pitao: – Iboja, hoćete nam se vratiti? Ne morate polagati audiciju, Vi ste već položili audiciju, samo se vratite kod nas ako želite! To me je dotaklo, jer mi je tamo bilo divno. Dopao mi se taj red, gde god odeš, nigde ne čekaš, sređeno je sve, kulturno. I kolege su me prihvatile ali sam ipak odlučila da se vratim u Novi Sad. Tamo su primali muzičare na određeno vreme, a prednost su imali državljani Mađarske. Ja kao stranac sam se plašila da će kroz par godina doći neki mađarski državljanin na moje mesto i to je bilo odlučujuće da se vratim u Novi Sad, gde sam bila zaposlena za stalno od 1986. godine. Bilo mi je teško zbog te odluke.

Emotivni život

Moju prvu veliku ljubav sam imala u Zagrebu, on je bio Zagrepčanin i to je trajalo godinu i po dana. On nije bio muzičar, čak nije ni voleo muziku ali je to bila moja jedna prva tako velika ljubav, šesnaest meseci smo se zabavljali. Ja sam imala osamnaest-devetnaest godina, on je imao dvadeset dve-tri. Čitava njegova porodica, svi su me znali. Išli smo zajedno na vikendice, na izlete, na more. Išla sam kod njih na ručak za vikend. Izgledalo je kao da ćemo se uzeti kad ja završim Akademiju. Odjednom se desio lom, bukvalno od danas do sutra, on se samo pojavio i rekao da je sreo drugu osobu. Istovremeno se to potrefilo sa odlaskom Dešpalja. Kasnije sam sebi priznala da nisam otišla iz Zagreba samo zbog Dešpalja, nego zbog toga što u to vreme nisam želela da vidim više ništa od Zagreba, ni Akademiju, ni tramvaje, ni trg, samo da me nema u Zagrebu. Jedan od odlučujućih koraka prelaska iz Zagreba u Novi Sad je zapravo bila ljubav.

36 čitanje s lista – veština sviranja iz nota koje izvođač vidi prvi put, veoma važna za orkestarske svirače

Brak

Još je moj profesor čika Mirko govorio u šali: – Iboja će se udati čim napuni dvadeset godina!, a ja sam uvek govorila, kao dete (koje još nema pojma o tim stvarima): – Ne, ne, ne, ja se neću udati sigurno pre tridesete. Nije da nisam želela, ali nisam srela osobu sa kojom zajednički imamo želju da se venčamo. Možda sa dva-tri muškarca sa kojima sam ja želela da ostanem, ali džabe, kada oni nisu imali to u glavi. Što se tiče i dece, ja sam imala period kada sam imala tridesetak godina da sam želela, ali nije bilo odgovarajućeg muškarca koji to isto želi. U suštini mi nije ničega žao, možda jedino što sam došla iz Zagreba, mada možda mi još više žao što sam došla iz Pečuja. Kad prođe vreme, i sve uđe u drugi kolosek, i dobro, šta je bilo, bilo je.

Kada sam se vratila iz Pečuja, u nekoliko godina sam menjala radna mesta. U Operi su mi, kao vođi čela plaćali stan i pomagali mi materijalno, a onda jedno vreme nisu. Nisam mogla da plaćam stan, bili smo u krizi sa platama. I ja lepo smislim, opet izvadim neplaćeno i odem devedeset osme. Par meseci sam radila na radiju u Subotici kao muzički saradnik, pa sam puštala muziku u jutarnjem programu. Posle toga sam se prijavila za nastavnika muzičkog u Osnovnoj školi u Horgošu. Dala sam otkaz, uzela knjižicu, a u Horgošu su me prijavili za stalno i išao mi je radni staž.

Drugo zaposlenje u osnovnoj školi u Horgošu

Tamo sam radila od sedam sati ujutru. Nulti čas muzičko! Ne znam ko može da peva u sedam ujutru, ali nema veze, i tako do pola dva, i onda posle par dana nemam glasa pošto na svakom času pričam, grlo me baš bolelo. Jako sam uživala u tom poslu. Tamo je bilo mađarsko odeljenje, predavala sam od petog do osmog razreda, bilo je puno đaka. Problem je bio što sam morala da držim školski hor koji će da peva jednom godišnje ili dva puta na Svetog Savu ili šta ja znam... meni je bilo tako glupo da sad tamo ja mašem, ja to ne znam, ne osećam sebe u tome, a deca jadna neće da pevaju! Onaj ko hoće nema sluha, onaj ko može, taj neće. Bilo je i smešnih situacija, recimo da dečkić hoće da peva zato što mu se sviđa devojčica koja stoji pored njega.

U toj školi sam radila od septembra do decembra, znači prvo polugodište. Deca su bila strašna, ona nisu znala ništa što se muzike tiče. Rekli su mi: – Molimo Vas, nastavnice, samo da ne slušamo muziku! Smislila sam taktiku i posle su hteli samo da slušaju muziku.

Desilo se da sam došla na čas u peti ili šesti razred, a oni naravno skaču, gađaju se, lupetaju, urlaju... ja sedim za stolom i ništa ne kažem, samo sedim. Prošlo je tako pola časa dok su oni međusobno počeli da se umiruju, uglavnom su počele devojčice: – Ućuti, vidiš da je nastavnica tu, onda se smire pa se opet neko smeje, a ja kažem: – Ajde da ja čujem čemu se vi cerekate pa hoću i ja da se cerekam i onda su oni tako ispričali meni neke fazone i tako smo se mi upoznavali. Kasnije ja kažem: – Znate šta, slušaćemo muziku. Pošto sam ja muzičar i sviram u orkestru i znam otprilike kakva muzika se pušta učenicima koji su laici, koji nikad u životu ne vole da slušaju muziku, onda sam ja puštala neku laganiju: uvertiru Seviljskog berberina, Karmen uvertiru, nešto što su zapravo već negde čuli

samo što ne znaju šta je. Izabrala sam tako tri-četri kompozicije i rekla, ko zapamti koja je muzika, dobiće peticu. Onda sam im, starijim razredima, pričala sadržaj opera Karmen, Travijatu, to su interesantne priče. Problem je što od septembra do decembra ti zapravo u Osnovnoj školi treba da imaš bar tri ocene da bi zaključila polugodište, a nemaš dovoljno časova, a i oni ništa ne znaju. Učenike koji nemaju sluha sam učila da prepoznaju tonove solmizacijom, učila sam ih da pišu violinski ključ, pa skale, pa ritmički bar pojmove da savladaju. Nisam mogla da dam nekom jedinicu samo zato što ne zna da peva. Na kraju su ipak naučili a da nisu ni znali da su naučili dala sam im dvanaest pitanja. Šta je kvartet? Šta je opera? i tako dalje. Napisali smo zajedno odgovore i za nedelju dana pišemo kontrolni. Rekla sam: – Ako bude neko prepisivao, dobiće jedan. Neki su i prepisivali, njima sam upisala jedinicu, ali olovkom pa su naučili za sledeći čas i ispravili.

Ponekad sam im pustila muziku i rekla: – Samo uzmite papir, olovku i crtajte, slušajte muziku i crtajte na šta vas ta muzika asocira. Dečaci su crtali kombajne i buldožere, jedan dečak je mene nacrtao malu na velikom papiru... već je zvonilo za kraj časa i oni su stajali u red i još posle zvona da mi pokažu šta su crtali. Meni je to bilo jako interesantno i prijalo mi, samo taj hor, to je bilo strašno!

Povratak u Operu

U decembru su me zvali iz Opere da se vratim, obećali su da će mi pomoći finansijski, nešto su mi davali da platim stan. Ipak sam ja muzičar, odlučila sam da se vratim. Učenici su me molili da ne odem iz škole, što me je iznenadilo.

Sarajevska Filharmonija

Dve hiljade druge godine je jedan kolega iz orkestra, mislim da je bio oboista Puškaš Vlada, je već svirao u Sarajevu i rekao mi je da im treba vođa čela. Ne znam tačno da li sam preporučena sa nečije strane ili su saznali da ja postojim u Operi kao vođa, ali su počeli da me zovu u Sarajevo. Išla sam tamo godinama, možda deset godina. U početku je bilo jako često, recimo, odem na tri dana, vratim se na pet, pa opet odem tamo na pet, pa se vratim na sedam i tako. Jako sam volela da idem u Sarajevo i dobro sam se osećala. Poslednji put sam išla možda pre jedno četri godine.

Zašto si prestala da odlaziš tamo?

U vreme kada sam ja počela da odlazim, početkom dve hiljade druge, oni nisu imali svoje članove, ali kasnije su oni tu i tamo zapošljavali muzičare iz Moldavije i drugih zemalja koji su bili zaposleni bar na godinu-dve pa im više nije bilo potrebno da zovu nas sa strane.

Identiteti

To mi je jako interesantno pitanje. Imam jednog drugara koji me optužio, u znaku navodnika, da sam ja kosmopolita, jer zamišljam svet bez granica gde su svi ravnopravni. Možda se ovo ne uklapa baš u to pitanje nacionalno ali ja jesam Mađarica po nacionalnosti. Roditelji su mi Mađari, čitava moja familija, rođaci, apsolutno svi. Ja sam Mađarica,

živim u Republici Srbiji, apsolutno nisam ni protiv koga, ni protiv čega. Sve praznike, i srpske, i mađarske, i jevrejske ili muslimanske, nije bitno, sve bih slavila. Što se tiče tih verskih praznika, kada sam išla u Sarajevo, na primer, tamo smo slavili i Bajram. Dan danas mi iz Sarajeva kolega koji je Musliman šalje poruku za Božić ili Uskrs, isto ja njemu tako za Bajram.

Ja sam katolkinja. Nisam vernik u fanatičkom smislu, ne u smislu da ja samo prihvatam moju veru. Krštena sam kao tromesečna beba, nisam mogla ni da biram, nije ni bitno. Ja jesam to što jesam, nasledstvom od mojih roditelja. Izjašnjavam se kao Mađarica katolkinja, ali apsolutno poštujem tuđe i ne interesuje me ko je šta. Nikog ne vređam, niti je meni ikad iko nešto prigovarao. Nikada nisam imala neprijatnosti zbog nacionalnosti.

Mislim da nisam osetila diskriminaciju ni zbog pola.

Hobi

Kada god mogu, sve ostalo, samo ne muzika! (smeh) Šalim se, volim muziku, naravno. Ali ako ne sviram, onda čitam. Jako se volim baviti i zdravim načinom života, uopšte ekologijom, zdravom ishranom, alternativnim metodama lečenja, to je ono što mene zaokuplja. Ne radim ništa posebno, ali imam milion knjiga i uopšte pratim to, i emisije na televiziji oko toga obavezno. Osim toga volim i da heklam.

Ali ipak najviše volim da sam u tišini totalnoj i da čitam. Ako imam knjigu i tišinu, meni je sve lepo. Volela bih da sam se bavila i sportom, nego prosto me mrzi. Stalno sam u nekom hodanju, u nekom pokretu a ja volim taj totalno pasivni mir i tišinu.

Kad si bila devojčica da li si ovako zamišljala svoj život?

Ne. Sada kada nisam devojčica, još uvek samu sebe uhvatim kao da maštam o nekom totalno drugom svetu, o totalno drugom poslu, jer sam uvek htela da se bavim filozofijom ili psihologijom. Bila sam zainteresovana za turizam, pošto volim geografiju. Htela sam da putujem, imala sam milion drugih ideja. Kada su me intervjuisali kao malu posle takmičenja onda sam htela da budem i novinar, i stjuardesa, uglavnom nešto što zahteva puno putovanja. Htela sam da znam sve jezike sveta, kao mala igrali smo se „imam tri želje" jedna želja je bila da znam sve jezike sveta. U svakom slučaju, apsolutno nisam ovako zamišljala svoj život. Dobro, zadovoljna sam. Srećna sam zato što se donekle snalazim u svakoj situaciji. Ako mi se nešto ne sviđa, srećna sam što imam tu sposobnost da me ne baca u depresiju neka situacija. Zadovoljna baš nisam zbog stambene situacije prvenstveno. Nisam uopšte osoba koja se plaši, ali ovo je nekako realno neka situacija u kojoj se ne bih usudila da se upuštam u kredit. U suštini sam ipak srećna.

Dajem autorizaciju Ani Klem Aksentijević za korišćenje ovog teksta u svojoj doktorskoj disertaciji.

U Novom Sadu, 1. decembra 2015. godine

Iboja Farago

Dušica (1966), Novi Sad
Snimanje: Ana Klem Aksentijević
Transrkipcija: Marija Vojvodić
Redakcija: Svenka Savić
Snimano: 28.01.2014. u Dušicinom stanu

Recite mi nešto o Vašem detinjstvu.

Detinjstvo mi je u nezaboravnom sećanju. Ja sam rođena hiljadu devetsto šezdeset šeste godine. To su bile one lepe godine kada je porodica bila na prvom mestu. Roditelji su me obožavali, pošto sam jedinica, i ugađali su mi u svemu, naročito otac. Otac me je vodio na klizanje, vodio me je na bazen, na plivanje, na sankanje, išli smo na Frušku goru da skupljamo lišće lipe za čaj. Pa onda, pokazivao mi je prve šumske jagode. Objašnjavao mi je lišće kako izgleda da prepoznam koja je biljka, kakvo je lišće da li je žbun, da li je drvo, da li će procvetati ili neće... i raznorazne ovakve stvari.

Mama je uglavnom sedela u kući, nije htela sa nama da ide. Ona je uglavnom kuvala ručak ili nešto sređivala. Ali nas dvoje smo ludovali, i kasnije se to savezništvo nastavilo kroz život tako da je tata uvek bio na mojoj strani.

To se ticalo naročito kasnije moje odluke da sviram, on je dao zeleno svetlo, verujući u sve što ja odaberem. Pošto sam bila odlična učenica u osnovnoj školi (išla sam u „Đorđe Natošević", koja važi za jednu od strožijih osnovnih škola), podrazumevalo se da ću izabrati nešto ozbiljnije, poput medicine. Međutim, na preporuku jednog profesora koji je došao u razred i proveravao deci sluh, mene su roditelji upisali u Muzičku školu. Počela sam relativno kasno sa sviranjem, od svoje devete godine. I nisam baš volela da vežbam! Bila sam učenica jedne stroge profesorice (za koju kažu da je sada sa godinama postala puno blaža). Ali tada je ona meni pisala jedinice u blokčić i zvala moju mamu na razgovor. Onda sam ja mami govorila da joj kaže da vežbam po dva-tri sata dnevno. I kad je ona pitala mamu: – Gospođo, koliko vaša ćerka vežba? A ona je rekla: – Pa, dva do tri sata svakoga dana, ona je na to rekla:

– Pa ne bi se baš reklo!

Znači sviranje Vam tada nije bilo uživanje?

I nekako sam se ja u toj Muzičkoj školi provlačila... to mi nije išlo... Dok su moji drugovi već svirali velike koncerte, ja sam za kaznu dobijala da vežbam samo tehničke vežbe. To mi je kasnije pomoglo (što se zanatske strane tiče) da imam solidno postavljen tehnički deo koji je kasnije bio dobrodošao u našoj profesiji.

Da li ste imali drugarice i drugove sa kojima ste se igrali?

Ali ja sam bila nestašno dete, penjala sam se po drveću. Imali smo u Radničkoj ulici na samom kraju ulice jedno drvo sa debelim granama i tu smo se stalno penjali. Hvatali smo se rukama, nogama smo se odbacivali kao mali majmuni, i onda smo nosili u kesi na drvo višnje ili trešnje i onda smo gađali vozače koji su tuda vozili. Gađali smo kola. I

onda su se neki zaustavljali, neki su nam trubili i tako dalje. Na tom drvetu stoje potpisi i dan danas urezani ključevima, koje je čije mesto na drvetu, što je bila stvar prestiža. Ko je na višoj, značajnija je osoba! Onda smo se igrali žandara i lopova. To je bila igra sa dečacima: lopovi su bežali što dalje mogu, a žandari su se trudili da ih nekako uhvate. A igra žmurke, to je bilo normalno. A igre lastiša takođe (danas devojčice slabo igraju lastiš). To smo razapeli gumu preko stubova ispred zgrade i mogle smo da igramo satima. Onda su stariji ljudi stalno kukali: – Jao, deco, oćete li više prestati!! A mi, postavljamo na sve veću i veću visinu i onda skačemo, izvodimo razne figure u zavisnosti od toga šta ko zada. Tako da smo to ozbiljno shvatale i to su bila čitava takmičenja. Lepo je bilo živeti u okolini moje zgrade gde je tada bilo puno dece. Igrali smo se cirkusa. Tada je gostovao „Apolo 13". Pa smo šarali kostime. Jednom sam došla sva istačkana od flomastera po prstima nogu i ruku. Mama je to ribala, psovala, gunđala. A imali smo i svoje kućice od kartona, to smo pravili u podno stepenica obdaništa, pored škole, imali smo čak svoje plastične ključeve za te kućice. Imali smo svoju družinu, i ideju da sazidamo jednu kuću, ali nismo imali materijala i onda smo skupljali dobrovoljne priloge i svako je morao nešto da prikupi za družinu, inače teško njemu. Tako da smo mi planirali da živimo svi zajedno u jednoj kući! To je bilo čudo jedno! A imali smo i preteču današnjih mobilnih telefona. Drugarica sa drugog sprata je na plastičnoj čaši govorila: Halo, halo! A ja sam sa šestog okačila kanap kojim su te dve čaše bile vezane i onda sam vikala: – Halo, Klara! Halo Klara! Dovikivale smo se kao da smo znale da će jednoga dana mobilni telefoni ući u upotrebu. Dok nije komšija sa četvrtog sprata poludeo i odsekao taj kanap. Eto, bilo je mnogo marifetluka i dečijih gluposti. Valjda da bi me smirlili, roditelji su pokušavali sa upisom u Muzičku školu, koja mi u početku nije išla. Ja sam odbijala da idem. Čak sam mami jednom na ulici rekla, sećam se, kod zgrade Izvršnog veća, da ne želim da idem dalje u tu školu, a ona me odvela kod nastavnice i rekla pred nastavnicom: – Evo, Vaša učenica ne želi dalje da ide u školu! Nastavnica me je pitala: – Dušice, jel to istina? Ja sam rekla: – Neee!! I naravno opet sam dobijala jedinice u blokčić i nekako sam se uvek izvlačila, jer sam bila muzikalno dete, imala sam sluha, ali nikada mi nisu dali peticu, i to je za mene bilo strašno.

Ali bio je jedan stari profesor Marušević, gospodin čovek, dolazio je u odelu i sa leptir mašno i on mi je ostavljao svoju belu kafu da mu pričuvam kada negde žuri. Kaže: – Ovde je moja šolja za belu kafu i tu će biti moja kafa, molim te pričuvaj mi. Taj čovek je zaslužan što sam ja nastavila da idem u Srednju muzičku školu, jer je rekao da se lepo smejem, da se sa mnom lepo može raditi muzika. Njemu dugujem zahvalnost.

Srednja škola

Sama srednja škola je suma mnogo toga: prve ljubavi, prve simpatije i tako dalje... Išla sam u strogu školu „Đorđe Zličić" u deveti i deseti razred (to je tako tada bilo) u kojoj smo morali na nogama da nosimo natikače zbog higijene, i da nosimo uniforme, da se ne bi razlikovali u ekonomskom statusu. Ali kada sam prešla u Muzičku, to je bilo znatno

liberalnije. Tu se dešavalo da imamo časove fizičkog u koncertnoj sali, jer nismo imali prostora za vežbanje. Sada Muzička škola lepše izgleda i verovatno imaju neki drugi prostor gde izvode nastavu fizičkog vaspitanja.

Akademija i prijemni ispit

Svi smo mislili da je Akademija naš cilj. Akademija je pojam, za to se živelo! Tako da i momci i devojke i ko nas je dopratio ko nas je ispratio sve je to bilo lepo i to je u očima drugih i u očima roditelja bilo lepo, ali Akademiju kao cilj baš nisu svi roditelji podržavali. Tako da se nas četvoro u razredu odlučilo da „pobegnemo" na prijemni na Akademiju. Da ne polažemo maturu, nego kako se desi. Ispratili su nas iz škole rečima: – Ako padnete više se ne vraćajte! Ali smo na sreću svo četvoro položili prijemni ispit. Sećam se da smo polagali test opšte kulture, pa je trebalo da zaokružimo dva poznata imena mađarske kinematografije. Naravno zaokružili smo Sabo Ištvan, a kao drugog, moj drug je zaokružio Japanca. Na šta je njegov profesor išao da interveniše da mu se popravi taj odgovor, jer mi stvarno nismo mogli da znamo tada sa sedamnaest godina neka pitanja iz nauke, poezije, beletristike, i tako dalje, nego smo nagađali... a dosta se tu prepisivalo, ali sretno je prošlo.

Prijemni ispit, znalo se, uglavnom se teško prolazi, i bilo je krokodilskih suza, bilo je ispadanja, bilo je svega, ali znali smo jednom kada upišemo da smo mi glavni u gradu! Za nas život počinje da se odvija.

Privatni život

U to vreme ja sam imala jednog momka koji me je voleo, ali kada je čuo da idem na Akademiju, jednostavno me je ostavio. A na Akademiji mi niko nije prilazio, jer su znali da imam momka, da sam ja zauzeta, i svi su me izbegavali, da ne kažem bežali od mene.

Ali imala sam jednog druga, Nešu, koji je stanovao nekoliko kuća dalje od mene u Radničkoj ulici, i sa njim sam vodila razgovore po više sati. Na primer, naša komšinica je imala običaj da ide kod svoje mame na Telep biciklom, negde rano poslepodne, tako oko dva sata i da se vraća uveče oko pola osam, a nas dvoje još na istom ćošku stojimo i pričamo. To je bilo neverovatno drugarstvo. Mi smo danas kolege, tako da ima među kolegama dosta dobrih muzičara, izvanrednih muzičara.

Devedesete godine

E sad, devedesetih godina društvo se malo osulo zbog situacije u zemlji i svako ko je imao mogućnosti napustio je zemlju. Nama koji smo ostali, preostajalo je da se bavimo sviranjem, ili da se poudamo, poženimo i da prekinemo sa sviranjem, kao što su mnoge žene i uradile koje znam, koje rade po školama i to je sasvim uredu. Ja to ne osuđujem, ali po meni, kada se već toliko godina uloži u sviranje, kada već toliko godina čovek svakodnevno vežba, nemoguće je ostaviti instrument dok god neka više sila to ne spreči, ili se nešto ne desi. Znam dosta žena koje su zatrudnele, koje su se udale, rodile decu i prestale potpuno da sviraju kao da nikada u životu nisu svirale. A ipak među muzičarima i instrumentom postoji jedna posebna vrsta veze i instrument često može da nam otkloni neku

melanholiju ili da nam pomogne da prevaziđemo neko teško stanje, ili neko neraspoloženje. A i pomaže nam u izgrađivanju samopouzdanja. Jer kada se spremamo za koncert, imamo pozitivnu vrstu treme i mesecima spremamo jedan program za taj jedan aplauz koji će uslediti, ili neće, u zavisnosti od toga kako će se stvari odvijati na koncertu. To je jedna posebna vrsta posvećenosti koja isključuje noćni život, izlaske i tako dalje, nego zahteva strog režim života. Isto će vam reći svako ko se ikada ozbiljnije posvetio sviranju na nekom instrumentu. Posebno među njima ima takvih koji su se spremali za međunarodna takmičenja, jer u vreme kada smo mi studirali na Akademiji u Novom Sadu, ona je bila najjača u tadašnjoj Jugoslaviji. Tako da su mnoga poznata imena sada rasuta po svetu i sa uglednim karijerama, ali to je tražilo verovatno velike žrtve. Pitanje je i lične hrabrosti da li zakucati na vrata negde u inostranstvu i odvojiti se od kuće? Ja lično nisam imala tu vrstu hrabrosti, niti dileme, zato što sam bila vezana detinjstvom i uspomenama za Novi Sad. Tada nije dolazilo u obzir da ja, kao žensko dete i jedinica, odem negde u inostranstvo gde je potpuno nepoznato i negde gde sam svuda građanin drugog reda (na neki način). Sada se to već naravno menja. Iz današnje perspektive vidim da je trebalo češće koristiti studijski boravak negde. Sada sam ja malo hrabrija i situacija je drugačija nego tih godina. Tada je bio embargo prema Srbiji velikih sila, sve je za nas bilo zatvoreno, samo su pojedinci, i to naravno muškarci, izlazili zbog toga da bi izbegli vojnu obavezu.

Brak i deca

Tako se moja generacija uglavnom osula i sada kada pogledam mušku populaciju na ulicama u gradu, vidim da su uglavnom stariji od šezdeset godina, ili su mladi dečaci tako da se retko može videti na ulici neki zgodan muškarac od četrdeset pet godina. Ali ja sam srećna, zato što imam već petnaestu godinu pored sebe moga Miroslava (zvanog Buca od milošte), tako da nemam ni potrebu da gledam okolo.

Jedino što nemamo dece, a to je bila moja prećutna odluka, tako se desilo. Ali nije mi žao! Volim malu decu, volim da zastanem kad koleginice šetaju svoju decu. Čak mi se mala deca obraćaju i pričaju mi. Potpuno me prihvataju, nemam neki animuzitet prema maloj deci, ali jednostavno tako se desilo.

Koliko je Vaš otac bio zadovoljan što ste izabrali poziv muzičarke?

Tata je bio taj koji me je podržavao! Inače je imao težak šlog osamdesete godine – baš kad je umro drug Tito. I mama je u svojoj firmi u liftu plakala na što je direktor rekao: – Pa nemojte mi širiti paniku zbog druga Tita! A ona je rekla: – Ja plačem zbog mog muža!

Ja sam tada imala četrnaest godina. Znači sve dotle što je nekako bilo lepo to detinjstvo to je ostalo kao neka bajka, neispričana priča ili nedosanjan san. A njegovom bolešću nažalost ona je nestala. Mama se preorijentisala na to da ga neguje i da ga izvuče iz tog stanja, pa ga je ponovo učila da čita da piše. Imao je svoje sveske. Učio je slova, učio je cene, učio je novac učio je sve ispočetka...

Ali da se vratimo u nazad, Otac me je vodio u Muzičku školu i sačekivao, zimi mi je kupovao kestenje koje sam najviše volela. Jednom me nastavnica zatvorila i nije mi dozvolila da idem kući dok ne naučim neki takozvani vibrato. I od vibracije silne, pala je staklena kugla, stakleni luster, na rame. A ona se žena izbezumila da nisam povređena: – Jao, šta ti je? Jel ima ko da te vodi kući? Jao, izvini! To se moglo svakome dogoditi, ali ona se uplašila da me slučajno ne poseče ili nešto. Naravno tata me je čekao ispred. On je bio jako posvećen mom muzičkom obrazovanju i ništa mu nije bilo teško. Na primer, on bi me kolima odvezao na privatne časove solfeđa (pošto sam polagala vanredno nižu muzičku školu). I sećam se, sva deca su se igrala, a Dušicu tata vodi na časove solfeđa. Imala sam jednu finu nastavnicu (na Limanu je stanovala), uvek bi me počastila i popričala sa mnom i onda su usledile vežbe pevanja, taktiranja, ritmike i tako dalje. A tata je uvek strpljivo čekao dole ispred kola, ili je zviždukao (voleo je da zviždуće i pevuši) i tako šeta oko kola dok me čeka. Znači to su mi neke najlepše uspomene u vezi sa ocem.

A Fruška Gora – to je posebno. Tamo smo imali jednog pčelara kod kojeg me je stalno vodio. Taj je držao pčele na potezu između današnjeg Venca i tamo dalje gde se ide malo uzbrdo.

A mama je bila zadužena da me što lepše obuče, da su se ljudi okretali kad me mama izvede u šetnju. Ja sam bila krupnije dete od većine ostale dece i onda su me fotografisali na keju sa lepom mornarskom haljinicom i sa belom mašnom u kosi. Secam se da sam imala jednog druga Srđu koji je bio jedini krupniji od mene, pa sam ga uhvatila za ruku i nas dvoje smo se fotografisali. Kasnije je njegov tata predavao meni biologiju u srednjoj školi. I on me prozvao i rekao: – Dušice, kaži nam nešto o fotosintezi! Ja sam nešto malo rekla, a posle me je ceo razred prozivao kako ja imam poznanstvo sa profesorom. On kaže: – Dušice, pa jel' se ti mene ne sećaš? Pa jel' se ti sećaš moga Srđe? ... Na šta je ceo razred prasnuo u dreku, svi su me posle zavitlavali za to.

Roditelji

Moji roditelji imaju završenu srednju školsku spremu. Mama je počela studije medicine pa je napustila, jer nije mogla da podnese krv. Otac i majka su se upoznali u selu Stepanovićevu gde je mama rođena, a gde je moj tata došao da živi iz Like. Tako da je možda neka njena potajna želja bila da ja nešto malo ozbiljnije diplomiram, na primer medicinu. Otac je završio gimnaziju, a mama srednju ekonomsku školu, i bila je isto odličan đak i šteta je što nije nastavila da studira, ali tada ste se mogli zaposliti sa srednjom školom i lepo živeti i oni su od svojih službeničkih plata sasvim lepo živeli i mogli su sve da mi priušte. (Otac je radio kao referent opšte narodne odbrane u firmi „Sigurnost" a kasnije kao dispečer u „Vodovodu"). Tako da ja kao jedinica nisam nu u čemu oskudevala, čak sam bila i razmažena. A mama je trčala na pijacu ujutru u pola sedam da nam kupi sveže voće i povrće, i kad dođe proleće svega je na stolu bilo. Mama je stvarno znala da ugodi i znala je dobro da kuva.

Kako su Vaši roditelji odlučili da se presele u Novi Sad?

Čim je završila srednju školu mama je počela da radi, dobila je posao u Socijalnom, pa je putovala iz Stepanovićeva u Novi Sad. Tata nije imao posao, ali kada su se upoznali, zbližili, venčali, onda su rešili da se presele u Novi Sad i da mama prekine sa putovanjem i da žive kao podstanari. Ali mama je dobila od firme stan u Radničkoj ulici i onda je nekako došlo i tatino zaposlenje i ja sam se rodila, tako se to nekako sve zaokružilo. Ja se ne sećam podstanarstva, niti nekog teškog života, nego udobnosti, uživancije i lepog detinjstva.

A koliko su imali godina Vaši roditelji kad su Vas dobili i da li su planirali da imaju još dece?

Mama je imala trideset godina i to je tada bilo već zadnji bus da me dobije, i rekli su da svaka sledeća trudnoća može da bude rizična. Tako da se mama nije odlučila na još dece a ja nisam ni tražila – ja sam carevala. Nisam bila od one dece koja tražila: – Mama, rodi mi, mama rodi mi da imam druga ili drugaricu! Ali sa mnom je bilo dovoljno posla.

Koliko ste imali godina kad ste izgubili oca?

Pa ja sam bila u dvadeset šestoj godini života, znači nisam bila ni preterano mlada, a nisam bila ni preterano stara. To je udarac od koga se nikad neću potpuno oporaviti, jer mi tata i dan danas fali kao oslonac. Kažu psiholozi za žensko dete je jako važna očinska figura! Zato moj Buca pita zašto se družim sa starijim svetom, jer uglavnom održavam prijateljstva koja su moji roditelji imali, i na neki način i dalje održavam iluziju da sam još uvek kao dete, da još nisam odrasla, da još uvek ima vremena za mene, a o penziji i takvim stvarima to ne dolazi u obzir. Sada imam četrdeset sedam godina a nemam nikakav oslonac pošto mi je i majka umrla, a ona je imala dve hiljade devete godine, sada drugačije funkcionišem, moram dobro da se organizujem i moram kvalitetno da provodim svoje vreme da ne bi zapadala u neka loša raspoloženja. Mislim da je sreća imati roditelje, i u poznim godinama.

Kakva ste domaćica?

Ja ne znam ništa da radim u kući, jer me je mama razmazila. Zabranjivala mi je da ulazim u kuhinju i stalno je govorila: – Ti čuvaj ruke! Kao da ću postati Rubinštajn u najmanju ruku!

Da li Vam nedostaju roditelji?

Nekad mi se desi kada idem Radničkom pa zamislim kao da tata dolazi sa keja iz šetnje, pošto je često išao da šeta. Tako da mi se desi da nekada pomislim ili sanjam ili desi se kao da zamislim da je tu, ili da ga sretnem, da pogledam nekoga ko mi liči na njega ili tako. I mislim da ličim na njega, mada po figuri podsećam na mamu više. A mamini su došli iz Dalmacije. Oni su bili jako krupni ljudi, visoki ljudi. E to sad ne volim tu korpulenciju, moram da smanjim. Stalno imam borbu sa viškom kilograma, dok je otac bio elegantan, imao je sitne kosti nije bio previsok nije bio debeo nije bio ništa od toga. Nego

je znao lepo da se obuče i lepo da se prošeta. On nam je bio ukras naše kuće. Jer on je voleo da ide napolje dok se mama uglavnom „zabijala" u šporet.

A kako ste došli do viole?

Srećna je okolnost što sam ja izabrala violu kao instrument, zato što je violista u moje studentsko vreme bilo malo i mene su u svaki orkestar zvali. Što se meni ponekad i nije sviđalo, zato što sam imala da učim, imala sam ispitne rokove... Pa se negde putovalo. Naš profesor je vodio kamerni orkestar pri Akademiji i sećam se da sam sedela potpuno nazad i samo sam se sakrivala da me ne vidi da nešto grešim, jer smo ga se jako bojali. A posle je ispalo da sam ja od tog poslednjeg mesta došla na vodeće i tu sam se zadržala dvadeset pet godina po raznim orkestrima. Jer ja sam nekako uvek sedela sa boljima od sebe. I uvek su ti muzičari bili, naročito violinisti iz moje generacije podsticajni, a to su bili profesori iz Rusije, jake ličnosti, jake škole, dobri idoli, dobri za učenje od njih. Uvek sam gledala da sedim sa nekim boljim od sebe da nešto naučim.

Počela sam da studiram violu na preporuku divnog profesora Maruševića. Ja sam se bila ispisala iz Niže muzičke škole. Svirala sam violinu i onda pola godine nisam svirala. I došao je da radi u školu profesor viole, a tada još nije bila otvorena klasa viole i trebalo je đaka. I taj divni stari profesor se setio mene i nazvao moju mamu i pitao: – Da li bi Dušica želela da pokuša, imamo novog profesora, otvara se klasa viole. A pošto se viola učila od srednje škole, mama me pitala da li bih ja pokušala da vidim kako će to ići. I krenulo je vrtoglavo – sa saveznom nagradom već sledeće godine! Tako da niko nije mogao da veruje šta se to desilo, jer ona stroga profesorica me užasno sputavala i gušila. Ona mi je dala zanat i hvala joj na tome, ali ja sam težila da budem slobodna, nesputana, da mogu da se izražavam, jer ja sam tu muzikalnost nekako prirođeno imala u sebi. Jer meni nije trebalo puno vežbe, meni je više trebalo samo da sviram sa nekim, da se družim u nekom orkestru da tako da popunjavam svoje slobodno vreme. I tako sam stasavala, tako sam se izgrađivala uz druge ljude, uglavnom jače od sebe. I to mi je imponovalo samo sam malo bila plašljiva, toga se sećam. I onda je došao profesor s Akademije koji mi je rekao: – Ti ćeš preskočiti maturu, samo misli na to kako ćeš doći na Akademiju, i on me je pozvao da sviram kao gost na koncertu na Akademiji. Sećam se svirala sam jednu Korelijevu kompoziciju, dosta dugačku i ja sam stala, sećam se i šta sam imala tog dana. Imala sam somotsku suknju i somotski prsluk bordo boje na zelene cvetiće, i imala sam neke plave polučizmice koje su propuštale vodu, a bilo je blato i ja nisam znala ni gde je Akademija i onda sam pitala usput ljude, sišla sam sa autobusa. Kada sam ja videla gde je to, ijao pa meni su noge skroz bile uflekane. Pa to je skroz bilo, ja sam trebala da stanem pred publiku i da sviram, a meni su cipele skroz bile mokre... to nikad neću zaboraviti. I tada su bili kao svakog meseca, koncerti studenata tako da me je on pozvao da kao gost nastupim da se malo ohrabrim, da malo tu plašljivost suzbijem. I onda sam ja videla da je to sasvim nešto normalno i kasnije sam nastavila da dolazim i češće i tako da sam stekla naviku da s vremena na vreme odem na Akademiju. E sad, jedini je problem što je tu Akademiju

trebalo završiti, nisam imala nikavu diplomu, nego samo tih deset razreda obavezne škole tadašnje, maturu nisam polagala, nego samo za prijemni ispit sam se spremala. Tako da sam morala htela–ne htela završiti Akademiju radi te diplome. I onda se sećam da je otac moj bio jako ponosan. Sreo je Đorđa Balaševića na keju (sa kojim sam ja više puta svirala) i pitao ga: – Đorđe, jel znaš ti čiji sam ja tata? A čovek je stao zabezeknuto. Kaže: – Ja sam Dušicin tata! Znaš ona Dušica što je kod tebe svirala u kvartetu?

Kakva je razlika svirati u bendu i u orkestru?

Nisam mogla da se odbranim od ponuda i naravno to je bilo za pristojan honorar, ali mi je godilo druženje sa tim muzičarima i ta atmosfera, pa njihova ležernost i taj njihov profesionalizam. A sa druge strane klasirači imaju neku vrstu „ukočenosti" kada imaju koncert. Dotle džezeri i svi ostali muzičari su slobodniji i fleksibilniji. Pokreti su im slobodniji, deluju uigranije, opuštenije, nekako sve to deluje drugačije nego onaj „naš" svet. Mi smo bili samo zatrpani time da imamo metronom i da vežbamo tačno po taktu, po ritmu. Da imamo stroga ograničenja. Mi smo bili pravi reproduktivci kao što smo i danas. Ali džezeri i ostali imaju slobodu improvizacije. Imaju slobodu ponašanja na sceni i to me je privlačilo. Profesor nije bio zadovoljan kada je saznao da sviram sa džezistima.

Prvo zaposlenje

Zaposlila sam se u Srpskom narodnom pozorištu, tada sam počela da se šminkam, tamo su se svi šminkali i tada su me ponudili cigaretama, nisam zapalila cigaretu do svoje dvadeset druge godine.

I onda sam prvi put zapalila one fine mentol cigarete i tako dalje. I mislila sam da sam bog zna kakva!

Po maminoj želji, uvek sam morala da idem doterana: kakve cipele, takva tašna i to mi je i dan danas ostalo, jer ona je želela da ja budem prosvetni radnik. Ona nije volela što sam ja pošla umetničkim putem.

Srpsko narodno pozorište je bio ventil, ali naporno se radilo. Davale su se teške premijere i kada danas na to pomislim teško bih mogla i da odgledam jednu prestavu od četiri čina kolko je to naporno. A tada nisam osećala taj teret, jednostavno sedite i ona čkiljava lampica vam pokazuje kako balet gore kad skače ili nešto plešu ona sva prašina pada na vas i sve se to sleže i sve vi to jedva vidite te note, ali vi svirate i to ide, bole vas leđa, bole vas ruke... A svi misle da je to zato a to je živa muzika i mi se ne vidimo osim na početku predstave kada nas dirigent podigne i na kraju ako bude dobra predstava kada je premijera, onda orkestar ustane i onda nam se lica vide samo. Svi aplauzi i svo cveće i sva slava ide onima na sceni, onim ljudima koji nose predstavu, a nama pod scenom je podrazumevano. Tako da orkestar ustvari koji, na čijim leđima ide uslovno rečeno cela koreografija i cela radnja i cela scenografija i sve to – stoji na na leđima orkestra. A orkestar najmanje pažnje dobije. Onda je to mene mučilo, jer ja sam htela da ja izađem na

scenu i da ja budem onda u operi. Nisam mogla naravno, nije dolazilo u obzir. Tako da sam ja onda morala da upišem nešto dalje da studiram. Završili ste magistarske studije.

To su bile posle diplomske studije i mene su zafrkavali ljudi zato što su u operi uglavnom radili ljudi sa srednjom školom, retko ko je tada imao diplomu Akademije umetnosti. Ona sada izvoljeva. A ja sam imala tada samo dvadeset i četiri godine, magistrirala sa dvadeset šest i zaposlila se na Akademiji. Te godine je moj otac umro, ali je umro srećan zato što mi se želja ispunila. To je bila moja velika želja da radim na Akademiji, tada nisam znala kako je teško na fakultetu raditi, niti šta me kasnije čeka. Ali to mi je bio san.

Ostali ste da svirate u orkestru SNP?

Operu sam zadržala u najboljoj mogućoj uspomeni kažem, jer te godine nikada neću zaboraviti, kakve smo kerefeke radili i prosto i dalje smo bili deca. Mogli smo svaku svoju fantaziju ili svaki svoj cirkus da napravimo. I sećam se jednog kolege, on je stalno dolazio u farmerkama, neki Žadanji Erne, i kolega priča na mađarskom govori mu: – Da- da-da-da-da o farmerkat, i ja razumem da ga je grdio zašto je obuko farmerice. A on je stalno psovao, taj Erne je psovao, kaže:- Zašto ja da se oblačim, kada se i tako ne vidim. Razumete, to je tako bilo, mi smo bili kao neprimetni. Čujete muziku, a prosto su mogli pustiti i muziku sa tejpa pa bi bilo, možda ne bi bilo takvo izvođenje, ali prosto eto, čovek je smatrao šta ima svečano da se oblači kada se i tako ne klanja na sceni tako da mu je, mnoge mlade ljude je to tada kako da kažem kopkalo. Ali ja sam bila jedna od ređih. Bilo je tu par muzičara koji su isto krenuli na poslediplomski, koji danas predaju na Akademiji, a zadržali su sa operom honorarni radni odnos, u zavisnosti od deficitarnog instrumenta u orkestru. Na primer, oboa ili trombon ili neki drugi instrument. Ja sam još izvesno vreme do svoje dvadeset osme nastavila da sviram u Operi i onda sam prepustila kolegi taj posao.

Rad na Akademiji

Prvo sam postala na Akademiji saradnik na gudačkom kvartetu. Pa onda asistent kod profesora Horvata za violu i onda redom su išla sva ta zvanja. Ali to nije bilo uopšte ni najmanje jednostavno kako sam ja mislila da će to da ide.

Magistratura

Sama magistratura se bila sastojala iz putovanja dva puta nedeljno u Beograd, pošto u Novom Sadu nije tada bio otvoren smer za violu. Bilo je dosta tegobno uz redovan posao u Operi, i uz sviranje u kamernom orkestru „Kamerata akademika", koji je posle preuzeo profesor Ištvan Varga. A ja sam tada vežbala kao da mi život zavisi od toga. Znala sam da to moram zbog sebe. Ispalo je na kraju da nam ta magistratura uopšte nije značila „ulaznicu za igranku", zato što se kasnije za napredovanje u zvanju ona uopšte nije podrazumevala. Tako da je to bio jedan paradoks zakonski – rupa u zakonu. Ali svi mi koji smo kasnije birani u zvanja asistenta smo imali magistraturu, za asistenta se tražilo. Za docentsko zvanje se nije tražilo, a ne traži se ni dan danas. Tako da je to malo čudno, za

sve nas kasnije je došlo kao jedna gorka pilula, kao veliko razočarenje nakon tako velikog napora. E sad, neko je tu magistraturu sa manje muke završio, neko sa više. Ali uglavnom svi smo se našli u tom orkestru „Kamerata akademika" koji je žario i palio i svirao svuda po zemlji. I koncerti su nam bili krcati, imali smo lepe haljine i dozvoljavali su nam da se obučemo u neke haljine u boji, u nešto malo otkačenije. Nismo morali da nosimo samo crno, ili tamno plavo, ili tako, nego smo imali najrazličitije moguće kreacije. I kada „Kamerata" svira, ceo Novi Sad je dolazio to da čuje!

To je bilo devedesetih godina kada su se svi razbežali iz zemlje, ostao je taj mali sastav koji je radio punom parom i jednostavno naš dirigent i umetnički rukovodilac Ištvan Varga nije gledao na sat, a kod kuće je imao petoro dece: do tri sata noću znali smo da sedimo i da radimo, naročito kada smo imali snimanja. Snimanja su bila na Tvrđavi i onda nismo znali kako da se vratimo iz te nedođije. A često taksi nije hteo ni da nam dođe, jer je taj pristupni put do Akademije jako loš, pa taksisti nekada neće da dođu, nego dođu do te takozvane prve kapije. I onda smo se tako vraćali u više tura. Ako je neko došao kolima, onda je bio „žrtva" da nas vodi nazad do grada. A to je stvarno bilo gluvo doba noći. A i dan danas kad pogledate tu Akademiju na divnom mestu kad je proleće i leto. Ali zimi kad se to smrači već u četiri sata popodne, stvarno je neprijatno ako idete pešice. Ali ono što vas unutar tih zidina Tvrđave veže je muziciranje koje ne može ničim da se nadoknadi. Studenti neki vraćaju to zalaganje. Ja sam se u početku jako zalagala za svakoga. A deca u početku to vraćaju, ali onda kada vide što ste vi bolji oni nalaze neke prečice da što brže stignu da navežbaju. Nalaze neke izgovore. A sada kada je era mobilnih telefona, sada mi pošalju poruku: profesorka neću doći rasekao sam prst... i slične dogodovštine. Tako da se ja ne ljutim, jer to oni ne zloupotrebljavaju, to oni eventualno dva puta u toku semestra urade, inače dolaze. Nisam od nekih strogih profesora, oni čak i kada ne vežbaju mogu da dođu. Možemo da porazgovaramo, možemo nešto drugo da radimo, možemo nešto da zapisujemo, nešto novo da čitamo od literature. Smatram da čas nije promašen ako student nešto trenutno nije vežbao, ili nije u formi, to ne znači da prekidamo kontakt.

Pošto imaju čas jedanput nedeljno, nastojim da taj ritam zadržim po svaku cenu, zahvaljujući disciplini koju je usadio naš profesor Horvat. Inače, inače kad mladi ljudi vide mladog profesora, misle 'pa mi ćemo sa njim lako.'

Znači studiranje instrumenta nije samo muzika

Pokušavam da i kroz razgovor dođem do problema koji studenti imaju, ili ih zasmejavam da im ne bi bilo neprijatno što nisu radili, tako da gledam da ne propadne samo taj čas nego da se po svaku cenu održi. Naravno, kada se oni spreme i imaju koncerte i nastupe, onda su jako ponosni i prave se važni.

Istovremeno je to i proces učenja svega drugog o čemu te niko ne uči nego je deo etike same struke. Sećam se da je na koncert u Gimnaziji jedna studentkinja došla u cipelama na otvoren palac i svetle najlon čarape, pa je njen palac kao krompirić provirivao na tim otvorenim cipelama. Ja sam rekla: – Pa kako vas niko nije učio da nosite istu boju cipela i

čarapa. Ako je crna cipela nosite crne čarape. I to je uopšte u orkestrima i sa muškarcima bio problem! Na primer, obuku bele čarape ili one na rekete (reketaši smo ih zvali) kad obuku sportske čarape. Znači moralo se da ne viri noga nego da taman je čarapa duža da te pantalone, da to sve ima nekog smisla.

A druga studentkinja je na prvoj godini došla na koncert u tako tesnoj haljini da je hodala kao gejša u visokim štiklama, prorez na haljini je bio mali i ona je hodala koracima od dva milimetra. To vam dovoljno govori o tome koliko je specijalna ta atmosfera i kolko naročito devojke ulažu u garderobu, u stajling, u izgled.

A ispiti na Akademiji?

E sad, druga je stvar kako one dolaze na ispite. To je isto u naše vreme bilo mnogo drugačije. Danas devojke dolaze slobodno u mini suknjama i sa pirsinzima i tako dalje, tako da pojedine od njih dođu potpuno neprimereno u crnu boju nalakiranim noktima, o tangama i da ne govorim. U naše vreme se znalo da dolazili skromno, tako kako smo svakodnevno obučene i često smo išle na Akademiju u onim gumenim čizmama kad napada sneg. I bili smo kao astronauti obučeni, danas studenti dolaze u skupim kolima ili taksijem, a profesori se dovijaju kako ko, ali uglavnom devojke su doterane. To je pramenje u kosi, to su ne znam kakve frizure to je čitav cirkus. U naše vreme to nije tako, u naše vreme se gledalo ko kako svira i to je bilo, bilo je pitanje prestiža kada vi sednete pored nekog ko je dobar. To se znalo ko je dobar. A danas se ne gleda koliko vrediš, nego kako izgledaš i otprilike da taj spoljni utisak bude i za sviranje, tako da jedan dobar procenat studenata nije na odgovarajućem nivou. Naravno da ima i one dece koja su izvanredna, ali njih je sada manje nego pre.

Nastavnički kadar na Akademiji

Kadar Akademije je od šezdeset trećeg godišta do sedamdeset osme, i u tih petnaest godina ta generacija plus – minus petnaest godina predstavlja na gudačkoj katedri profesorski kadar. Sve ovo ostalo mlađe nekako teško je probrati, retko ovaj dođe neko baš onako ekstra mlad. A kod nas je bilo podrazumevano, kada završmo da onda radimo kao neki demonstratori, pa asistenti pa tako redom. Saradnici u nastavi, ili honorarci ili na bilo koji način su gledali da nas zadrže zato da bi zadržali kadar, da bi razgranali rad Akademije. Tako da ona sada ima kadra, ali sada je za mlade uglavnom teško. Videćemo dokle će to potrajati.

Šefica gudačkog odseka

Ovako: to je ispalo slučajno zato što je mene profesor zadužio da idem umesto njega na sednice nastavno naučnog veća.

Tadašnji šef gudačkog odseka je bio Dejan Mihailović i putovao je iz Beograda na nastavu u Novom Sadu. Bio je pred penzijom i mene je predložio da idem na sednice nastavno naučnog veća umesto njega, to sam ja radila u jednom mandatu od dve godine. Tamo sam uglavnom ćutala, nisam nikada vodila glavnu reč.

To je sačuvaj bože, ma da sam pričljiva, ali u javnosti tu sam ćutljiva kao riba, to je neverovatno nešto. I tamo sam uglavnom sedela za ukras i slušala, upijala o čemu se radi i tako dalje.

I profesor je trebao da ide u penziju, imao je puno svojih studenata, pošto je predavao violinu i on se nije nekako ni na koga od njih oslonio, nego je video da ja idem revnosno na sastanke, Novosađanka sam, tu sam, smatrao je da ja kao žensko sam uredna, tačna, precizna. Možda bi neko od muških kolega bio uredniji ili tačniji, ali on je smatrao da ću ja to najbolje ispunjavati. On je na jednoj sednici predložio da mene izaberu kolege za funkciju šefa Odseka, što je jednoglasno prihvaćeno, jer su svi bili mladi i mi smo nekako i logično čekali da mi preuzmemo 'vlast' na toj ustanovi. Tada nisam znala šta me čeka zato što je baš došlo do prelomnih momenata: Bolonjske konvencije, potpisivanja i tako dalje, te dvehiljade šeste godine. Tako da je ceo sistem ocenjivanja i proces akreditacije upravo tada krenuo. Trebalo je tu puno nedoumica rešiti. Puno starijih kolega je otišlo u penziju. Mlađe kolege neke se nisu snalazile, menjali su se stalno indeksi. Tri vrste indeksa smo imali u jednom trenutku, tako da sam ja na neki način više trebala da obaveštavam ljude kada su sastanci, gde su sastanci, šta će biti na dnevnom redu i da vodim računa da ih sve uklopim i obučim da popunjavaju indekse u okviru brojčanog sistema ocenjivanja.

I onda sam ja neka vrsta sekretarice ustvari više nego kao šef.

Jedva sam ja to pred kraj već izdržala i onda sam predala kolegi zato što su neke promene na univerzitetu nastupile baš u to vreme. Tako da se sad sve to polako ustalilo i dovelo u neki red. Ne kažem da je to mojom zaslugom nego su ljudi prihvatili sistem na neki način.

Doktorat

E sad, nas jedino brine pitanje oko doktorata na umetnosti, pošto u Novom Sadu još uvek nije pokrenuto. A zašto bi umetnost i nauka bili neravnopravni? Zašto bi naučnici mogli da doktoriraju? Zašto umetnici ne? Zašto bi umetnost bila neka vrsta drugorazrednog zanimanja? I uopšte u životu to kad primetimo kada se kaže neko svira, misli se njemu je lepo, njemu je lako, njemu je, blago njemu, on po ceo dan svira. Dok ja tamo seciram leševe ili sadim sadnice ili već gradim zgrade, jel tako? Smatra se malo onako, kako da kažem? Ne drugorazrednim ali ljudi ozbiljni kada idu u pozorište, idu da se zabave. Smatra se nekom vrstom zabave. A samo mi koji se time bavimo znamo koliko je mukotrpnih sati uloženo u svaki taj koncert i nastup. Jer nekako to kad se kaže on je umetnik, ili moja žena je umetnica, to se malo čudno doživljava.

Moj Buca u fabrici kada kaže: – Žena svira violu, pa ga oni zavitlavaju: – Jel nosiš violu? Jel na četiri žice? Kako svira? Jel dobro svira? I tako neke dvosmislene, dvosmislene neke fore I fazone mu prodaju. Tako da je on na meti šale stalno zbog toga što mu žena svira. A da mu je žena neka doktorica, to bi bilo sasvim u redu.

Mislite li da su u Vašem poslu žene i muškarci ravnopravni?

Pa nas u umetnosti na Akademiji ljudi doživljavaju na Univerzitetu kao nešto drugorazredno, da nismo dovoljno ravnopravni. Otvaranjem doktorata mnoge stvari bi se rešile. I da se umetnost najzad stavi u istu ravan sa naukom. To bi bilo korisno zato što ljudi ovako ne vide dalje perspektivu, jer mladi umetnici završe master i nemaju mogućnosti dalje da napreduju u akademskoj karijeri na Akademiji.

Trebalo bi zadržati te mlade ljude barem na doktoratu tri godine, puno toga bi naučili. A i mi smo već dovoljno mladi da imamo snage da prenesemo to znanje i da zadržimo mlade talente, a ne da nam oni odu u inostranstvo.

Vi ste polaznica doktorskih studija na Akademiji u Beogradu?

Već sam pri kraju sa svojim doktorskim studijama, čeka me pisanje teksta teze. Imala sam sedamnaest ispita slično redovnim studijama. Išla sam sa mlađim generacijama na nastvu: ja sam šezdeset šesto, a ostali studenti su bili osamdeset četvrto godište te dvehiljade devete godine kada smo se upisali. Sa mnogo mlađim kolegama od sebe na studijama i nekako me je to pokrenulo i držalo mi je adrenalin pune dve godine. Na trećoj godini je već išla prijava teze, tako da je teza prijavljena pa sad polako gledam da skupim snage za pisanje. Mada mi to neće doneti nikakve beneficije ni u pogledu ličnog dohotka, ni u pogledu izboru zvanja, koji teče svojim tokom.

Ni najmanje nije bilo lako, jer su naporna bila predavanja po pet sati i još tri sata putovanja, što znači osmosatno angažovanje dva-tri puta nedeljno. Ali izdržala sam uz tu mlađu generaciju, inače ne znam kako bih se snašla. Morala sam da se uklopim među mlađe i da postanem ponovo studentkinja.

Kakav je pristup studenata prema radu?

Da pa njima je uglavnom bilo lakše da dođu kod mene kao asistenta nego da idu kod profesora koga su se bojali. I onda su mislili: – Hajdemo mi kod Dušice, ona će da nam objasni. Onda sam im ja što mi kažemo u žargonu „peške" sve objašnjavala, svaku notu, svaku sitnicu sve. I onda je kod mene bilo dozvoljeno sve. Kod profesora to nije bilo dozvoljeno. Znači bilo je dozvoljeno da se donese tekst ili da se to u celini donese da se to odsvira da on to posluša. Tako da je njima više se isplatilo u neku ruku da dođu kod mene, jer su znali da ih tu neće sačekati ljuti lav nego će ih sačekati jedna mlada osoba i u početku su bili nepoverljivi. Onda su počeli da dolaze a onda je profesor one teže slučajeve koji su bežali i nisu hteli da dođu čak slao kod mene. Bilo je tu najrazličitijih izgovora (‚Imao sam problema sa srcem'; 'Tetka mi je umrla'). A profesor je bio i na Univerzitetu značajna ličnost. Sećam se da smo dobile univerzitetske stipendije koleginica i ja, studentkinje violistkinje, što je relativno retko, pa su neki rekli da je to zahvaljujući profesorovom uticaju (a ne našem kvalitetu). Jer su stipendije dobijale studentkinje klavira, glume...

A važna Vam je stipendija?

Od stipendije smo mi tad mogle da kupimo muzički stub, ili televizor...

Da li Vam je profesor Horvat u lepoj uspomeni?

Studenti su uglavnom dolazili kod mene da ih pripremam za čas i ispit sa profesorm koji nije imao dovoljno vremena za sve, jer je imao mnogo posla i na univerzitetu. Bio je strog.

A on je bio dobar i bio je simpatičan za sve druge, svi su ga znali kao simpatičnog, pričali su da se na sednicama šali pa podigne kišobran kad je glasanje. Imao je bradu i onda su ga neki proglasili za Deda Mraza. A jednom je obukao onaj crveni kaput i stao ispred ogledala i stavio crvenu kapu sa cvetom naše profesorke klavira (koja nas je pratila). I sa tom bradom sedom je tako stao na ogledalo i pita: – Kako mi stoji? Bio je duhovit čovek.

Ali sa onim sa kojima je radio je znao da bude jako strog. I terao je sve da se duplo radi. Sećam se kada nas je vodio na takmičenje. Tada su bila savezna takmičenja na kojem su članovi žirija iz Makedonije, Hrvatske i drugih republika, on nije hteo da crveni zbog nas nego nas je muštrao da budemo najbolje – savršene. Programe za međunarodna takmičenja smo radili cele godine i onda se sećam da smo na saveznom takmičenju koje je baš bilo u Novom Sadu, baš ta koleginica i ja koje smo bile nosioci ugledne stipendije, dobile smo drugu nagradu, što je povlačilo ocenu devet. I onda, to je bio kraj aprila meseca i mi smo naravno bile besne što mi da imamo devet, a neko ko ne ide na takmičenje i navežba, dobije deset. I danas mogu da kažem mogu da budem ponosna na tu devetku jer je veliki posao stajao iza toga.

Da li imate uvid kuda odlaze studenti sa Vašeg odseka nakon diplomiranja?

Jedan je u Sloveniji, u Ljubljanskoj operi. Jedna je koleginica u Južnoj Africi, mada ne znam koliko je to dostignuće s obzirom da tamo crnačka populacija vlada. O njoj nemam nikakvih vesti. Neki su u Mađarskoj, a većinom su studenti ostali u Novom Sadu, sviraju u orkestru Opere i u Vojvođanskom simfonijskom orkestru.

Da li se nacionalno i verski izjašnjavate?

Ne. Moji roditelji su bili Srbi pravoslavne veroispovesti. Bilo je zgodno dok si se mogao izjašnjavati kao Jugosloven ali sada više toga nema. Što se vere tiče, obeležavam verske praznike ali ne idem u crkvu.

Da li ste ispunili Vaše snove ili se to sve nekako drugačije razvilo?

Ja sam kao devojčica htela da budem pevačica naravno kao i većina devojčica. Ali ja sam te svoje ambicije i ostvarivala kada sam pevala kao solistkinja u horu osnovne škole, posle sam osvojila treće mesto na jednom festivalu. A i učestvovala sam sa nekom koreografijom sa nekim kišobranima, jednom sam nastupala sa drugaricom pa smo svirale kao dve violine. Uglavnom pevanje nisam nastavila, jer za to treba posebna vrsta hrabrosti i treba da imate ljude iza sebe, a nekako kad ste violista vi se svuda uklapate nekako ste kao neki lep ukras ili kao na slici igra senki... biti violista bez toga se ne može, to je kao neki začin jelima. A svi misle da violu sviraju slabiji violinisti. Ne vidim da smo degradirane ili bilo šta na taj način, čak naprotiv.

Snovi se još nisu ispunili. Ja sam stalno nezadovoljna. Ja sam rođena u znaku jarca pa volim da podvlačim crtu, volim da znam i kad će ta druga polovina života gde za jarce piše da je uspeh zagarantovan u drugoj polovini života. Pa onda razmišljam nešto ću ja verovatno dugo živeti onda kada to nikako da počne.

Autorizovano 20. avgusta 2014. godine

Tamara (1968), Novi Sad
Snimanje: Ana Klem Aksentijević
Transkripcija: Marija Vojvodić
Redakcija: Ana Klem Aksentijević i Svenka Savić
Snimano: 2. april 2015. u Tamarinom stanu

Tamara, kaži mi nešto o svom detinjstvu?

Rođena sam prvog maja hiljadu devetsto šezdeset osme godine u Novom Sadu. Imam sestru Marinu koja je tri godine mlađa. Ja sam joj bila kao neki idol i to sam, naravno, često zloupotrebljavala kao što sve ”zle starije sestre” to rade i sada zbog toga žalim. Marina svira klavir, takođe je i dan-danas u muzici, ona je kompozitor. Uvek smo imale podršku oba roditelja. I mama i tata su jedinci, dakle nije bilo puno porodice, to je specifično za našu familiju. Mi smo imali bake i deke do poznih godina svog života, ja sam na tome veoma zahvalna Bogu što nam je omogućio da sam ja već bila u zrelim godinama kada su oni počeli, jedno po jedno, da odlaze. Do svojih zrelih godina sam imala živo iskustvo sa bakama i dedama i oni su imali veliki uticaj na naše odrastanje. Tatini roditelji su živeli na selu i bili su pravi fizički radnici, radili su u vinariji Čoka u Banatu i to selo je bilo kao iz bajke: uvek sa životinjama i radom u bašti. Mamina familija je potpuno građanska: deda je bio sudija, baka je znala četri-pet jezika, svirala klavir. Udala se za dedu Šumadinca Srbina i tako smo bili okruženi i građanskom intelektualnom atmosferom. Stanovali smo u stanu u centru grada, u Miletićevoj ulici sa dedom sudijom, a s druge strane išli na selo leti, zimi i na proleće, kada god smo imali priliku, jedva smo čekali. Neverovatno sam zahvalna što sam to imala, mislim da lepše nije moglo da bude. Zahvaljujući tatinom poslu, puno smo putovali sa njim na gostovanja po zemljama zapadne Evrope. Mene je vodio čak i kada sam bila srednjoškolka, išla sam s njim u Sloveniju na neke festivale džez muzike. Život nam je bio ispunjen muzikom i zaista velikom ljubavlju cele porodice.

Otac i majka

Moj otac je muzičar, kompozitor i dirigent. Svirao je violinu kao mali, posle još i kontrabas. Na kraju je završio i Mašinski fakultet, osim muzičke škole. Ceo život do penzije je proveo kao muzičar, izvođač i kompozitor. Majka je studirala nemački jezik i književnost na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu i posle se bavila gimnastikom. Mama je isto svirala klavir kada je bila mala. Baka je svirala klavir, a deda po ocu je čak pravio violine, samouki violinista (bio je bačvar, pravio je burad za vino). Sa druge, majčine strane takođe moja baba tetka je išla u Muzičku školu „Stanković” u Beogradu, do kraja života je nosila njihovu značku, svirala je violinu. Na njenoj violini sam ja završila Srednju školu, iz njenih nota sam svirala etide i komade, još uvek ih imam i koristim u radu sa svojim đacima. Muzika kroz familiju je bila uvek prisutna i kuća nam je uvek bila puna muzičara, i sada je. Nije slučajno što se ja time bavim.

Početak muzičkog školovanja

Otac me je u šestoj-sedmoj godini odveo u Muzičku školu „Isidor Bajić" da učim klavir jer imam klavir kod kuće. Došla sam kod jedne stare profesorke, položila prijemni ispit i sećam se rečenice: – Joco, ova mala ima suviše dobar sluh da bi svirala klavir, daj ti nju na violinu! Tako je tata rešio da kupi violinu, inače bih ja bila klavirista. Počela sam da sviram violinu kod profesora Imre Jambora. To je kratko trajalo jer je on bio dosta grub prema meni, ja sam bila tako sva svilena, i godinu dana sam plakala da neću više da sviram. Tu se pojavljuje jedan čovek koji je za mene bajka i dan danas, to je profesor Ivan Marušević, u čiju klasu sam prešla. Čovek je bio stariji, na svaki čas violine je dolazio u koncertnom odelu i sa leptir mašnom. Ja se njega ne sećam da je ikada bio obučen drugačije nego u onom odelu u kojem je svirao kao koncertmajstor, pošto je bio koncertmajstor u tadašnjoj Vojvođanskoj filharmoniji, kao i u Operi Srpskog narodnog pozorišta. Kako sam ga viđala na sceni na koncertima, takav je bio i na našem času violine i to je prizor koga ću se sećati sigurno celog života. Kod njega sam završila Nižu muzičku školu i onda na njegovo iznenađenje odlučila da idem i dalje. Nisam mogla da se opredelim tako da sam išla u dve škole i nisam mogla da se odvojim od starog društva i dalje išla u Srednju medicinsku, odnosno gimnaziju, to su bili deveti i deseti razred, a uporedno u Muzičku školu. U drugom razredu Srednje škole prekinulo sam to i odlučila sam se za muziku.

Osnovna škola

Prvo smo stanovali na Detelinari, tamo sam išla u „Svetozar Marković Toza". Posle smo se preselili na Novo naselje u šestom razredu i prešla sam u „Prvu vojvođansku brigadu", školu koja je bila tek izgrađena. Ja sam društvena osoba. Imam jaku individualnost i volim da sam sama, ali u nekim kritičnim trenucima shvatim da zavisim od društva i da mi jako puno znače neki ljudi. Sećam se da je bilo vrlo teško, taj momenat opraštanja. Čak i kada sam krenula u Srednju školu opet zbog društva nisam mogla da odem na muziku kojom sam već tada planirala da se bavim. Jednostavno sam se žrtvovala pa išla u dve škole što je bilo dosta sumanuto.

Deveti i deseti razred

Tada se to zvalo zajedničko srednje obrazovanje, deveti i deseti su bili nastavak osnovne škole i to se išlo u određenu instituciju, ali nije značilo da ćeš se time baviti. Jedino su učenici koji su išli u Muzičku školu deveti i deseti bili opredeljeni za muzičarski poziv. Mi smo išli u Medicinsku školu zato što je bila najbliža Novom naselju od svih sedam škola. Ceo razred je otišao tamo, pa sam se po tom automatizmu i ja prebacila, ali već u drugom razredu sam se definitivno opredelila za Muzičku školu.

Da li se sećaš momenta ili perioda kada si odlučila da će Ti muzika biti poziv?

Uvek je to bio deo mene, ali se nikada nisam samo time bavila. Kada sam završila Srednju muzičku školu, upisala sam Akademiju i Filozofski fakultet i studirala engleski jezik još tri godine. Još uvek mi muzika nije bila dovoljna, odnosno samo izvođaštvo, osećala sam da

mi treba još nešto, neka nadogradnja, neka dopuna i verovatno se sada zato bavim dirigovanjem. To je sveobuhvatniji posao, objedinjuje i izvođačku delatnost i psihologiju, rad sa ljudima. Ono što me uvek zanimalo je više raznih delatnosti u jednoj. Nisam mogla da se opredelim čak ni tada, sa osamnaest-devetnaest godina, a kamoli u detinjstvu. Kao i većina današnjih učenika, ni ja nisam volela da vežbam redovno i mnogo. Potpuno razumem moje đake. Vežbanje je nešto na šta ih ja teram i objašnjavam da je to važno, i znam da je važno, ali razumem ako to ne rade. Isto nisam volela da vežbam i stvarala sam muke svom profesoru. Ne samo ustanova, nego su i pojedinci sa kojima sam radila uticali na to da se bavim muzikom. Prvo profesor Ivan Marušević, to je prva svetla ličnost u mom muzičkom školovanju koja me je razumela, čovek koji je imao pedagošku širinu. Imao je i talentovane đake koji su išli na takmičenja i već od malih nogu znali da će se time baviti i imao je mene koja sam bila muzikalna i inteligentna, ali sam radila svašta, dolazila na čas nepripremljena. Meni je davao deset puta više muzičkog materijala nego onima koji su se spremali za takmičenje, koji su cele godine ili mesecima radili jedan program. Ja sam imala po pet-šest etida za jedan čas i zapravo me naučio da čitam s lista, da se snalazim u notama, da razmišljam, ne da usavršavam već naučeno. Potpuno je promenio pedagoški pristup, nikad nije dorađivao nešto sa mnom, jer ja to nisam radila, nego je shvatio da je kod mene korisno da se razvija intelektualna muzička sposobnost, čitanje s lista, prolaženje puno programa, razvijanje spretnosti i zahvaljujući tome sam bila i odličan solfeđista i sada mogu da dirigujem, da brzo čitam partituru. Osećam da su koreni te osnove u mom brzom čitanju nota i savladavanju velikog repertoara, ali i memorije u krajnjem slučaju. Opredeljenje i nije išlo brzo. U Srednjoj školi je bilo kriza, tada sam htela da ostavim sve, imala sam neke trenutke kada mi je bilo teško i kada mi je bilo dosta, ali su to bile tipične adolescentske krize.

Srednja škola

Moje paralelno pohađanje dve škole je kratko trajalo, to nije nešto puno značajno, ali i kada sam bila u društvu mojih vršnjaka koji nisu bili muzičari, uvek sam bila kao nešto posebno, kao da sam svet za sebe. Na muziku su gledali sa odbijanjem, nije im bilo jasno kako može da me zanima nešto što se 'sluša samo na sahranama i kada su dani žalosti'. Kada sam došla u Muzičku školu, tu sam se osetila potpuno svojom. Odjednom su tu bili ljudi koji su isto razmišljali, sa kojima smo imali neki zajednički svet i to je ono što je dobro kada idete u školu sa vršnjacima koji su opredeljeni za istu stvar, onda se nekako osetite kao kod kuće.

Bilo je zanimljivo, bilo je profesora raznih. I dan danas kada predajem deci i kada mi se žale na nekog profesora, ja to apsolutno poništavam i kažem da moraju naučiti da uče od svakog. Atmosfera je bila dobra zato što smo išli stalno na koncerte, bilo je tipično mladalački: malo pobegneš sa časa, malo negde nešto izmisliš...bilo je nestašluka! Bilo je dosta posvećenih ljudi i dan danas sam u kontaktu sa nekima koji se time i dalje bave, viđamo se na godišnjicama mature i to je zanimljivo. U Srednju školu sam krenula osamdeset treće, a maturirala osamdeset sedme.

To su još lepa vremena...

Lepa su zato što je bilo puno koncerata i ne vidim u sebi tu lenjost koju vidim danas u deci: oni su stalno nešto umorni i onda ako završe školu odu kući pa čeprkaju po internetu i druže se preko fejsbuka. Sećam se da smo mi svako veče išli na neki koncert. Bilo je koncerata u Studiju M, na Tribini mladih, na Maloj sceni SNP... svako veče smo negde išli, nije nas mrzelo. Gledali smo i filmove, svako veče je bio drugi film na Tribini mladih i onda sam volela da se obrazujem sa svih strana, to mi uvek falilo.

Profesori violine

Profesor Marušević je umro od srčanog udara. Bila sam na nekoj razmeni učenika posle prvog Srednje u Noriču u Engleskoj kod jedne engleske porodice, posle je ćerka iz te porodice bila kod mene i tako smo imali tu neku razmenu zbog učenja jezika i kada sam se vratila, to je bio, mislim, avgust mesec, roditelji su mi saopštili da mi je profesor umro i ja sam bila potpuno šokirana i naravno htela da odustanem. Nekako sam odmah shvatila koliko sam ja vezana za njega i da nije bilo mog oca koji je to pogurao i rekao da ne dolazi u obzir, nešto što se počne treba da se završi, ko zna šta bi bilo. Ja sam osoba koja ne odustaje lako, jako sam uporna i tvrdoglava, ali sam u tom momentu shvatila da je meni sve bilo vezano za tog profesora. Naravno, nije bilo potrebno mnogo ubeđivanja, to je bio jedan emotivni šok, jedna trenutna kriza. Čim je počela školska godina, kada me je otac naterao da odem na taj prvi čas, odmah kada sam sela u orkestar koji je igrao veliku ulogu u mom životu, bilo je sve u redu.

Nina Nikolov je bila mladi profesor tada i na meni je praktično vežbala, to mi se nije mnogo dopadalo. U odnosu na Ivana Maruševića iskreno da kažem nije mi bilo tako upečatljivo, bila je velika promena. Ipak je to individualna nastava i deca se vezuju za profesora. Mislim da je nedostatak iskustva i neki drugi odnos prema muzici koji je bio dosta formalan, meni smetao, ali je jako bila posvećena, dosta sam od nje naučila, dosta sam vežbala, vodila me je na seminare i kurseve. Danas radimo zajedno i u dobrim smo odnosima. Ali razlike su duboke.

Orkestar

Ljubav prema orkestru potiče od Ilije Vrsajkova, profesora koji je imao veliku širinu znanja u muzici i meni je to bilo značajno. On nije bio dirigent po svom klasičnom školovanju, ali je odlično poznavao muziku sa svih strana, bio je načitan. To su meni bile najzanimljivije probe, pošto nam je on mnogo pričao, nikada se nije dorađivalo nešto do perfekcije za neka takmičenja, ali se dosta nastupalo, čak smo išli i u fabrike. Hteo je da nam proširi svest o tome kako je muzika važna da bude široko rasprostranjena, da muzika ne svira samo za nas, da nije samo za koncertni podijum. Išli smo u „Jugoalat" i „Jugodent" i u hali, usred radnog vremena, mašine su stale i radnici su u onim plavim odelima stali i mi smo svirali Šubertovu Nedovršenu simfoniju i Oberon uvertiru od Vebera, dakle rani nemački romantizam u fabrikama novosadskim! Zbilja nešto što ću pamtiti i moram da

priznam da mi je želja da ja moje đake tako vodim. To uopšte nije bez veze, to je nešto što je jako duboko i smisleno.

Puno sam nastupala, ono što je mene vodilo kroz celo to muzičko školovanje, to je baš orkestar. Najviše mi je značilo kad sednem i kad krene simfonija, taj momenat zvukova koji se stapaju i shvatila sam da neću biti samo violinista. Uvek je kamerno i orkestarsko sviranje bilo nešto što me nosilo.

Čega se sećaš sa prijemnog ispita na Akademiji?

Prijemni ispit je bio opasan zato što nas je bilo mnogo, a primali su pet-šest kandidata. Ja sam bila deseta na spisku. Bila sam pred kraj spiska, bilo je veoma mnogo kvalitetnih svirača. Akademija u Novom Sadu je bila bolja od Akademije u Beogradu, bilo je tu mnogo profesora i naših i beogradskih i dolazili su tada Rusi kojima je Jugoslavija bila samo prolazna stanica za Zapad. Izuzetan je bio i orkestar. Bila je borba za mesto, uopšte nije bilo lako postati student, a kamoli posle polagati te ispite. I osmica je bila jako dobra ocena. Sećam se borbenog odnosa prema tome u najpozitivnijem smislu. Bila sam tako ponosna kao nikada u životu što sam primljena!

Prva godina Akademije je bila najkvalitetnija i posle je počelo to malo da jenjava, jer sam ušla duboko u dirigovanje, počela sam više time da se bavim a manje da sviram. Naravno da sam vežbala i do kraja to izgurala. Bila sam u klasi Uroša Pešića, od njega sam puno naučila. On je isto profesor po mom ukusu, pošto je imao širinu, jako veliko obrazovanje i onda su ti časovi bili duboka analiza kompozicija. Često smo imali zajedničke časove, jedni druge slušali, poredili, bilo je zanimljivo. Malo su rano bili ti časovi, čovek je stara garda pa je nekada počinjao u pola osam ujutru!

Kada si počela da sviraš u „Kamerati”?

„Kamerata” je bio ansambl gde samo najbolji sviraju. Nas je bilo puno na Akademiji i nije mogao svako da svira. Prve godine je mene profesor Ištvan Varga pitao da li bih htela da sviram. Bila sam jako ponosna i počela još više da vežbam. To su jako važne motivacione stvari kod studenata i kod mladih pogotovo da im se pruži neka prilika da se oni povuku u neki vrtlog, da se osećaju mnogo veći. Tako je počelo deset lepih godina mog života. Bilo je neverovatno mnogo koncerata, projekata, čak je bilo godina, mislim da je to bila devedeset prva kada smo bili profesionalni orkestar jedno godinu dana. Devedeset prve je bila dobra godina, za vreme Ante Markovića. Imali smo mesečne plate, dosta dobre, i radili smo koncerte jednom nedeljno kao sada Beogradska filharmonija. Jednom mesečno smo negde i putovali: u Dortmund, na Ohridsko leto, u Amsterdam... bilo je mnogo svetlih momenata a posle su počele te teške ratne godine, ali smo mi i dalje svirali. Profesor Nenad Ostojić je tada bio dekan Akademije i dosta je nas podržavao kao organizacioni pokretač, a Varga je bio umetnički rukovodilac. Sa ove vremenske distance se usuđujem da kažem da sam oko pedeset posto onoga što sada znam naučila za vreme

rada u „Kamerati" i rada sa Vargom i sa svetskim umetnicima koji su dolazili da sviraju sa nama. Sve je to bilo nešto što se duboko ugradilo u ono što sam ja sada.

Kako si došla do dirigovanja?

Ja sam u detinjstvu bila predsednik razreda, imala sam liderske sklonosti, želju, ne da vodim kao političar, da propagiram svoje ideje, nego da okupljam ljude oko nečega dobrog i uzvišenog. Ja sam bila inicijator i organizator mnogih akcija.

Kada sam bila prva godina na Akademiji, išla sam sa bakom u crkvu za Vrbicu i tamo je bio omladinski crkveni hor u povoju i moja prijateljica Milena Brkić, klaviristkinja me je pozvala da im se pridružim. To su bili simpatični studenti, bila je neka želja da se mladi ljudi okupe oko crkve i da pevaju tu muziku za koju se dotada zahvaljujući predrasudama smatralo da to pevaju samo stari ljudi, "krezube dede i babe." Bio je to hor "Sveti Stefan Dečanski." Ja sam nastavila tu da pevam i posle oko godinu-dve dana povremenog bavljenja time se pojavila kriza dirigenata, i ja sam se tu sažalila, ajde ja ću da vodim. To je već postalo sve bolje i bolje, zvučalo je sve kvalitetnije. Nije bio problem što sviram violinu, budući da sam ja već znala sav taj repertoar, počela sam to nekako da radim, da držim probe, da dirigujem na bogosluženju, pa neki koncert, i shvatila sam da imam smisla za to. Posle nekoliko godina kada je već to postao dosta ozbiljan ansambl, odlučila sam da se usavršavam u dirigovanju, jer sam shvatila da mi fale neke tehničke veštine. Išla sam obrnuto od nekih dirigenata koji su mahom klaviristi. Meni je osnovna struka gudački instrument, bila sam dobra u solfeđu, kroz hor sam ušla u svet pevanja. Zahvaljujući tome svemu sam prišla dirigovanju sa jedne sveobuhvatne strane i meni je samo bilo potrebno da naučim malo bolje da "mašem", što i nije uopšte lako, kao što zvuči kada se ovako našalim. Nisam se kod nas upisivala na dirigovanje nego sam išla često i godinama na seminare po inostranstvu, najviše za horsko dirigovanje.

To se dešavalo za vreme studija violine?

Ne, to sam već završila devedeset i treće-četvrte. Za vreme studija sam se bavila samo horskim dirigovanjem, ali mi je u jednom momentu to postalo nedovoljno. Shvatila sam da mi treba još znanja, i onda sam to na seminarima i masterklasima po inostranstvu savladala. Trenutno sam na doktoratu kod Bojana Sudića na Fakultetu muzičke umetnosti da još to nadopunim.

Rad u školi

Kako sam završila muzičku Akademiju, počela sam da se bavim violinskom pedagogijom, ušla sam u Muzičku školu „Isidor Bajić" i evo sada je dvadeset godina kako to radim. Pre nego što sam završila išla sam na neku zamenu, već kako to ide spontano. Nisam planirala time da se bavim. Svi mi zamišljamo da smo izvođači, ali onda uđemo u pedagogiju pa to spontano počne i nikad ne prestaje. U međuvremenu sam postala i dirigent hora Muzičke škole i tome već ima petnaest godina.

Paralelno si radila violinu i hor?

Violinu sam prestala aktivno da sviram kada je „Kamerata" prestala da radi sa profesorom Vargom, posle se taj ansambl obnovio s nekim novim ljudima, ali tada sam prestala i tada je dirigovanje postalo već isuviše intenzivno. Ja sam 1998. godine počela da vodim hor Muzičke škole koji je zahtevan redovan posao. To je odličan hor koji sam nastojala da vodim po takmičenjima, i da dirigujem horom Sveti Stefan Dečanski koji je postao evropski poznat i sa mnogo gostovanja širom Evrope i sveta.

Dve hiljade devete sam osnovala još jedan ansambl, „Orfelin". Sve to treba nekako održavati i shvatila sam da je dirigovanje nešto što pripada mojim zrelim godinama i baš sada ima smisla da se to radi. Za sviranje je potrebno mnogo vežbanja i jedan poseban fokus, ali sa đacima sam dosta svirala i dan danas sviram, pošto imam još dva đaka, dve violinistkinje.

Prijateljstva

Mi sami sebe osuđujemo na to da se družimo sa ljudima iz branše, a mislim da to nije dobro, trebalo bi više da se otvorimo. Hor Sveti Stefan Dečanski je amaterski, ne u kvalitativnom smislu, zahvaljujući nekim izdanjima i nastupima dostigli smo evropsku slavu, ali smo ostali amaterski u smislu da negujemo ljubav prema muzici i da se skoro nikad tu ne zarađuje. Tu peva dosta ljudi koji nisu muzičari, koji imaju niže muzičko obrazovanje potrebno za ozbiljno pevanje, ali zahvaljujući tom horu, ostvarila sam kontakte sa lekarima, inženjerima, pripadnicima raznih drugih struka. Mi muzičari dosta vremena provodimo sami sa sobom, što je možda normalno. Moja najbolja prijateljica nije muzičar, pevala je dve nedelje u horu i nije više izdržala. To mi je drugarica s kojom se poznajem skoro trideset godina. Možda više vremena provodim sa nekim drugim ljudima, nego sa ovim koga zovem prijateljem, eto to je specifično.

Amaterizam i profesionalizam u muzici

Sa horom smo jako mnogo putovali, mi smo sve evropske zemlje obišli, i Rusiju i Izrael, bilo je mnogo poziva zato što je bio amaterski hor i nije zahtevao honorisanje i mnogo se lakše putovalo. Zahvaljujući tim putovanjima i toj ideji mislim da je druženje bilo intenzivnije. To što nisam aktivnija kao orkestarski dirigent, to je zbog toga što je mnogo teže održati orkestar nego hor, u orkestru je mnogo manje entuzijazma za neplaćeni rad. Meni je žao što je tako. Mi svi imamo taj problem da se samo radi povremeno po projektima, dok ljudi koji pevaju u horu su različiti, oni prosto to vole i zato se okupljaju mnogo češće i lakše. Da bi se družili nije potrebna samo želja nego je potrebna i energija da se organizujemo da se to druženje zaista dogodi.

Shvatanje pojma amatera i profesionalca je u našoj zemlji usko. Moj prijatelj Nenad, koji je tenor i profesionalni pevač već godinama u Austriji, je do nedavno pevao u jednom od najpoznatijih i najboljih horova na svetu koji nosi ime Arnolda Šenberga. To je jedan od vrhunskih ansambala. Nedavno sam saznala da u tom horu većina članova nisu

plaćeni. Profesionalni hor po svim kvalitetima: radi operske produkcije i snima cedeove sa najvećim imenima, a ljudi pevaju besplatno. Jednostavno u kulturi novca nema, ne samo kod nas, nema ga na svetskom nivou.

I onda sam ja tu shvatila da to nije samo naše i da mi pogrešno shvatamo taj amaterizam i profesionalnost. Često se projekti rade tako što je orkestar recimo profesionalni, neka filharmonija, a hor je najčešće amaterski i postoje vrhunski snimci nekih poznatih dela gde hor jako dobro zvuči, iako je amaterski. Za orkestar je nužno da su profesionalci u smislu obrazovanja, ali ljubavi svuda fali, orkestarski muzičari se često ponašaju tako da su iznad svega i zaboravljaju zašto su se opredelili za taj posao.

Brak

Ja sam dugo bila u braku sa čovekom koga sam upoznala baš kroz hor i u crkvi i onda smo se razišli pre tri godine. Nismo se razveli ali smo se razišli, jednostavno nije moglo dalje da funkcioniše. Nismo imali dece, mnogo energije je potrošeno na ”pravljenje” dece. Moram da kažem tu banalnu reč, zato što smo to radili. Nismo mogli prirodnim putem da dobijemo dete i onda je usledilo oko deset godina u mojim tridesetim, mučenja, finansijskog davanja i medicinskih raznih intervencija. Jedna uspela trudnoća koja se u petom mesecu prekinula, posle još tri-četiri, više se ni ne sećam broja tih vantelesnih oplodnji. To je jedna jako teška procedura, potiče iz velike želje da se ima dete. Nije mi problem o tome da pričam, dosta mi je tužno, pošto se još uvek sa ovih svojih četrdesetih godina nisam sa time pomirila. Osećam jaki instinkt materinski i jaku želju da imam porodicu, ali mi se to jednostavno nije desilo i nije mi se dalo. Ne mogu da kažem da se nisam trudila, jako sam se trudila. Četiri-pet vantelesnih oplodnji su pokazale koliko je to bilo ulaganje i emotivno, i materijalno, i psihičko, i vremensko. Ko to nije prošao, ne zna. To je procedura koja traje mesecima. Prvo se stimulacijom stvara gomila jajnih ćelija, onda se to izvadi, pa se od toga u epruveti pravi dete od muške ćelije, pa onda to vrate, pa onda da li se to primi ili se ne primi... sad ja banalizujem ceo proces ali se osećaš kao neka životinja na nekoj farmi ili kao da žene idu na traci. Sada može da se posmatra tako simpatično, ali u nekom emotivnom životu to uopšte nije bilo lako. Meni se nije desilo da uspe tako da je to nešto što je moj emotivni život jako pogodilo i moguće da je to mučenje kroz koje smo prošli, nas nekako iscrpelo i jednostavno nismo mogli dalje da funkcionišemo, pa smo se razišli. Sada svako vodi svoj život, tako nekako i počinje i završava se moja porodična priča. Žao mi je što je tako ispalo i nimalo mi se to ne dopada, ne bih to nikom savetovala, ali to je nešto što ne može da se planira, ali ni da se izbegne. Ne mogu da pričam puno o tome, ne zato što ne želim i neću, nego zato što ne razumem tačno zašto se to dešava meni. Da mi je neko sa dvadeset godina rekao da će tako biti, ja ne bih poverovala.

Neverovatno je koliko se čovek suštinski ne menja, ali se ipak menja tokom godina. Karakter nam se ne menja, možemo malo da ublažimo neke stvari dok ojačamo, ali mi suštinski ostajemo isti, samo se menja naš odnos prema stvarima. Tokom godina se

promenio moj odnos prema braku, prema životu, prema porodici jednostavno iz nekog razloga koji još uvek ne mogu da objasnim. Kada sam ušla u brak ja sam verovala da je to jednom za svagda i da samo to tako mora i može i da je to najispravnije i mnogo godina sam radila na ubeđivanju drugih da je to tako. Mnogo brakova sam spasila, a sad ne znam više ni dali je to dobro (smeh)... zahvaljujući tom nekom liderstvu u prirodi sam imala tu moć da ljudima prenesem neka svoja uverenja i da im zaista pomognem da prebrode neke svoje krize, što mi je drago. A sebi nisam mogla da pomognem. Još uvek sam emotivno dosta slaba i nije mi lako.

Razvod

Imala sam dvadeset sedam godina kada sam se udala, pre toga smo se zabavljali šest godina. Bili smo zajedno u horu. Zahvaljujući ljubavi i prijateljstvu i puno ljudi se tu družilo, bila je jedna jaka ideja koja je imala uticaj na društveni život Novog Sada i puno toga smo uradili jako intenzivno. On me je i motivisao u stvari da se bavim tom duhovnom muzikom, tu smo se nekako našli, on je jako obrazovan u tom smislu s obzirom da je po struci etnolog.

Naš razvod je isključivo emotivne prirode, intelektualno i duhovno se potpuno slažemo. On je čovek kabinetskog tipa, ja sam neko ko ima mnogo energije, on je sporiji, mnogo inertniji. Tu se postepeno tokom godina dogodilo neslaganje, nešto se nije poklopilo... neka moja tvrdoglavost da ostanem to što jesam, da se ne prilagođavam je doprinelo razlazu. On je jedno izuzetno biće po obrazovanju, po doslednosti svojim uverenjima. Postoji međusobno poštovanje između nas. On i dalje peva u horu kao amater, muzički nije obrazovan, ali dobro to poznaje i radi sada već decenijama. I on i ja smo dosta emotivne osobe i nije nam svejedno kada se sretnemo na probama. Da je bilo dece, sve bi bilo drugačije. Dosta deca utiču na odnose ljudi, čini mi se.

Da li se nacionalno izjašnjavaš?

Da, to uopšte nije neprijatno pitanje. Nemam nikakvih predrasuda, tako sam vaspitana. Ja sam Srpkinja po nacionalnosti, to je nešto što se nasleđuje. To je prosto neko pravilo: Jevreji po majci, mi po ocu. Moja porodica je vrlo mešovita. Jedna baka mi je Mađarica a druga je polu Nemica, polu Ruskinja, a dede su mi Srbi, jedan iz Banata, drugi iz Šumadije. Imam tu raznovrsnost u porodici, puno jezika se pričalo. Zahvaljujući bakama koje su obe bile katolkinje, negovali su se i jedan i drugi Božić i Uskrs. Budući da su obe porodice bile patrijarhalne smatralo se da je to sa očeve strane dominantno.

Kakav je Tvoj stav prema veri?

Bake i dede su to imale više običajno. Negovali su se običaji sa velikim poštovanjem i sa nekim porodičnim štimungom. Ja sam se zainteresovala za veru u svojim mladim godinama kada sam ušla u crkveni hor, zahvaljujući određenim ljudima koje sam upoznavala. Duboko verujem u hrišćansku ideju i smatram se hrišćaninom, iako sam imala problema sa crkvenim vlastima. Neću puno da pričam, to je jedna ružna priča, ali je bilo

nesuglasica, da li zato što sam žena ili zato što sam uporna, zato što imam neke svoje stavove koji možda nisu mogli da se uklope sa nekim današnjim predstavnicima crkvene hijerarhije. Pre nekoliko godina mi je čak zabranjeno da dirigujem crkvenim horom, iako je poznato u stručnim krugovima da sam jedan od najboljih crkvenih dirigenata u Srbiji.

2011. sam angažovana kao prva žena-dirigent muškog hora Karlovačke bogoslovije u istoriji te institucije od 18. veka. To je bio vrlo hrabar i odvažan potez rektora te Bogoslovije, radila sam to 2 godine i predstavlja mi nezamenjivo životno i profesionalno iskustvo. Meni vera mnogo znači, to je stvar osećaja. Imam mnogo znanja o tome. Vera je nešto iracionalno, nešto što čovek ili oseti ili ne. Poznajem ljude koji su odrasli u veri pa su je se odrekli, a poznajem i one koji su jako kasno postali vernici. Neću da se rangiram kakav sam vernik ali sam u životu imala mnogo pozitivnih iskustava sa time. Isključivo se u dubokoj veri mogu naći odgovori za neka pitanja života, smrti, ljubavi i ostalih velikih životnih pitanja.

Da li si osetila neku vrstu diskriminacije zbog toga što si žena?

Najviše to osećam od kada se bavim intenzivno dirigovanjem i to posebno orkestarskim dirigovanjem. Možda bih više dirigovala orkestrom da nisam žena, ne znam. To je delikatno pitanje. Dirigovanje je jedna od profesija koje su dosta liderske: vi treba da stanete pred profesionalni orkestar, gde sede ljudi koji su vrsni muzičari, još uvek većinom muškarci. U poslednje vreme me interesuje i vidim da postoji to pitanje kao nerešeno i kada pitam pogotovo muške članove orkestra, oni kažu da im ne prija da diriguje žena. Kada vi razgovarate s njima onda shvatite da su u pitanju predrasude. Čak i vrhunski svetski dirigenti, to sad nije tema našeg razgovora možda, ali sam ja dosta pod tim utiskom pa pričam, neka velika imena su samo u proteklih godinu dana dali neke izjave tipa: – Mislim da to slatko stvorenje kakvo je žena ne treba da stoji na tom mestu! To nije samo diskriminatorski, to je blesavost! Ali to pokazuje koliko je pitanje žene na poziciji dirigenta delikatno još uvek kod nas.

Nema tu racionalnog objašnjenja, to je pitanje koje još nije dovoljno objašnjeno.

Izgled i odevanje dirigentkinja

Interesantno je da ima dosta veze sa fizičkom pojavom. Gledala sam nekoliko koncerata gde su dirigovale žene koje već imaju imena. Sve do jedne su se oblačile u frakove, što apsolutno nije ženska odeća. Ja mogu da obučem frak, nemam problem, ali je to nešto što se vezuje za muškarce. Te žene su sve imale frizure malo muškobanjaste, čak je jedna Finkinja izuzetna dirigentkinja imala frizuru kao Leopold Stokovski. Videlo se da je neki minival napravila da bi ličila na jednog od najpoznatijih svetskih dirigenata svih vremena, istovremeno je imala frak. Ja na koncertima dirigujem u haljini, zato što je meni dirigovanje svečanost. Pantalone za mene nisu svečane. Mnogo ljudi koje ja cenim i koji imaju razmišljanje o muzici slično mome, kažu da bi dirigentkinja trebalo da bude u odelu i to me je šokiralo. Zato kažem da su to još otvorena pitanja. Neverovatno je da

se u dvadeset prvom veku i čak na tom takozvanom razvijenom Zapadu ili u kulturno razvijenim zemljama još uvek povlače ta pitanja; ne pitanja kvaliteta, da li je neko dobar dirigent, nego da li je žena?! Jako je malo žena koje su u vrhunskom dirigentskom svetu priznate i poznate. Navodno žene nemaju dovoljno energije za velika putovanja, odricanja od porodičnog života, ali mislim da su to još uvek sve izgovori. Čitala sam da postoji jedan američki orkestar od poznatijih u Americi, gde vi recimo zovete da hoćete da održite neki projekat kao dirigent i oni kažu: – Izvinjavamo se, ali mi ne radimo sa ženama dirigentkinjama... To je jedna krajnja diskriminacija u "civilizovanom svetu", jedna potpuno besmislena predrasuda.

Poslednje iskustvo sam imala kada sam prošle godine dirigovala u okviru baroknog festivala kod nas u Sinagogi sa sto đaka Muzičke škole i pošto sam bila sa mladima i zbog toga što je to opera, pa sam se dosta kretala, obukla sam pantalone prvi put u svom životu na sceni. To je bilo juna prošle godine, znači u svojoj četrdeset šestoj godini i to je naišlo na neko oduševljenje i pokrenulo diskusiju na društvenim mrežama, a i privatno sam tim povodom razgovarala dosta sa ljudima. Cela stvar je izazvala buru predloga, sugestija i mišljenja, potpuno bespotrebno.

Često sam u žiriju na nekim takmičenjima i kada vidim ženu dirigenta u farmerkama, to napišem i u kritici koja nema veze s muzikom. Smatram da je odevanje dirigenta važno. Jako je važna pojava, time pokazujete poštovanje prema kolegama muzičarima i prema publici. Odevanje i te kako ima veze, zato što vi ne smete da skrenete pažnju od muzike. Žene koje prave frizuru kao muški dirigenti, koje se pretvaraju da su muškobanjaste, e to je kompleks. Naravno da nećete biti napirlitani i tako skretati pažnju. Ako obučem haljinu, ona mora biti izuzetno udobna pošto je dirigovanje fizički proces i moram da budem jasna, jer ceo ansambl zavisi od mene. Dešavalo mi se u ranijim godinama da obučem nešto što se meni sviđa i shvatim da ne mogu normalno da dirigujem. Sada već imam iskustva. Hoću da skrenem pažnju koliko je to sve još uvek pod znakom pitanja i koliko je to ozbiljna i široka tema za proučavanje.

Nije ni prikriveno nego transparentno koliko manje sredstava dobijam ja sa ovom svojom karijerom i biografijom i sa sjajnim ansamblima koje vodim u odnosu na neke muške dirigente.

To jeste prava diskriminacija

Kao dirigent ja ne znam da li su oni politički angažovani, uopšte ne ulazim u to jer to je neki drugi nivo o kome sad ne pričamo, ali konkretna diskriminacija da o meni kao ženi stoji predrasuda: ona je neki tako pedagog, to što radi je malo, pa sitno. Nikako da shvate da se podjednako bavimo profesijom iako smo žene. Meni je mnogo teže da dobijem sredstva što može da ima veze s tim, to bi trebalo isto ispitati. Ja nemam nikakve predrasude i ne želim ništa da prejudiciram, nego govorim samo kakav je realan rezultat, a uzrok tome je činjenica da su to muškarci, a da sam ja žena.

Dirigentkinje u našem okruženju

U Novom Sadu radi i moja koleginica Željka Milanović ali ona je nekako sklonjena iz pozorišta, već godinama ne radi tamo. Ne mogu sad da govorim, jer nisam deo te kuće, ali je ona na neki način odstranjena iz pozorišta i sad predaje na Akademiji, nema ansambl kojim bi dirigovala, nego radi samo nastavu operskog studija. To je jedina žena dirigent u Novom Sadu koja se bavila orkestarskim dirigovanjem i pored nje ja eto pokušavam, ali vrlo teško ide. Žensko dirigovanje je eksploatisano tek zahvaljujući Darinki Matić Marović, čak na teritoriji cele Jugoslavije Beograd je to počeo, nisam sigurna za zagrebačku Muzičku akademiju, do pre deset godina mislim da nisu primali žene dirigente uopšte. To sigurno nije pisalo nigde u zakonu i pravilniku, ali rezultat je taj. Moja prijateljica je htela i jednostavno nije bila primljena. Zahvaljujući Darinki Matić Marović koja je stvarno jedna velika dirigentkinja, to je počelo sredinom prošlog veka.

Čudno je to da su u istočnim zemljama gde su bile diktature ipak žene bolje prolazile. Onda je to počelo čak više u socijalističkim i komunističkim zemljama, kao Sovjetskom Savezu je to bilo aktuelno, na Zapadu Berlinskom filharmonijom nikada žena nije dirigovala, u Bečkoj filharmoniji je retko žena i svirala u orkestru. Cela Evropa je puna istih predrasuda: prijateljica koja je završila doktorat na Oksfordu priča da neki stariji profesori kada je sednica katedre, kada neka žena profesor govori, oni ne mogu da izdrže pa izađu iz prostorije. Oksfordski profesori! Sada to više zakon ne dozvoljava da se protive tome, ali oni to emotivno ne mogu da izdrže.

A što se tiče konkretno dirigovanja kod nas na Akademiji, sigurna sam da niko nije primljen ni dok je Jagušt predavao?

Jagušt je imao poseban odnos prema ženama, doduše prema meni lično nije. Prema većini žena je imao, ali ja to nikad nisam ozbiljno shvatala, to je bilo kod njega više verbalno. Nekada zaista pretera, to je potpuno besmisleno i ne znam zašto je sebi to dozvoljavao, jedna velika ličnost je uvek bio, ali to je jedan momenat njegove personalnosti koji nije mogao da prevaziđe iz nekih razloga i to je nekada bilo vrlo uvredljivo... Mene kao dirigentkinju podržava delimično. Pozvala sam ga kada sam dirigovala koncert u Beogradu. Došao je i odslušao koncert i rekao je neke lepe stvari. Bilo je tu i kritike, naravno, svega i svačega. Njegov dolazak me je iznenadio, pre toga mi je delovalo da ne može da podnese ženu dirigenta, ni da vidi. Pre nekih petnaestak godina kada sam svirala na nekom koncertu, pa sam mu rekla da se bavim dirigovanjem, on kaže: – Ma ajde, idi kući, čuvaj decu i peri sudove, kuvaj mužu! Posle nije hteo da priča o tome. Međutim, kada je došao na koncert, potpuno je pričao egal sa mnom, kao da smo na ravnom i nije to bio odnos kao da sam ja žena dirigent nego kao da sam samo dirigent, što je dobro.

Nekada je umeo da pohvali neke studentkinje instrumentalnih odseka ali je češće bio diskriminatorski raspoložen. Željka Milanović mi je pričala da mu je ona bila asistent u Operi, dok je vodio Operu Srpskog narodnog pozorišta i da je izuzetno bio fer prema njoj, a ona je bila em žena, em mlada i neiskusna: bila je izuzetan teren za šikaniranje i

maltretiranje, ali nije ništa loše doživela. Znači da u određenim slučajevima, kada je neku ženu cenio profesionalno, što nije bilo često, bio je fer.

Mislim da su žene u izvođačkoj muzici danas generalno manje diskriminisane, jedino se dirigovanje još uvek smatra muškim poslom.

Da li si ovako zamišljala svoj život?

To je najteže pitanje. Zamišljala sam da budem srećna, iako nisam tačno znala šta je to. Pitanje je šta je sreća? Jedan izuzetan čovek koga sam jako cenila, Jovan Ćirilov je rekao: 'Samo budale veruju da postoji potpuna sreća'. Nisam zamišljala da ću se baviti muzikom. Da se ne bavim muzikom, mogla bih da radim svašta, imam neke talente: mogla bih da kuvam, pravim dobre kolače, mogla bih da se bavim engleskim jezikom, ali mislim da bih bila jako nesrećna jer je muzika jedan jako lep poziv zato što je tako eterična, nije konkretna, i samim tim niko ne može da joj naudi, niko ne može da je upropasti, niko ne može da je uništi. To je nešto što zaista spaja sve aspekte čovekovog bića: psihički, emotivni i fizički. Fizički, što mi mnogo vežbamo i trošimo se fizički, mentalno sve procese uključuje i to je ono što me čini srećnom.

Nisam srećna, jer nisam zamišljala da neću imati porodicu. Usuđujem se ljudskim jezikom da kažem da sam dosta razočarana i da se još uvek nosim sa time, i još nisam naučila da s time živim. Vera mi omogućava da shvatim da tako mora da bude. Još na onom plitkom, svakodnevnom nivou nisam shvatila i nisam to prihvatila ali u dubini verujem da je sve to što mi se dešava ispravno.

Biti umetnik u Srbiji je stvarno borba s vetrenjačama ali je ovo bitka koju bijemo.

Autorizovano: 12. oktobra 2015. godine

Judit (1969), Subotica
Snimanje: Ana Klem Aksentijević
Transkripcija: Marija Vojvodić
Redakcija: Ana Klem Aksentijević i Svenka Savić
Snimano: 10. april 2015. u Juditinom stanu

Jutka, kaži mi nešto o svom detinjstvu?

Rođena sam hiljadu devetsto šezdeset devete godine u Subotici u jednom od najlepših gradova za mene. Celo detinjstvo sam provela u tom gradu. Moji roditelji su bili medicinski radnici, otac je još živ u penziji, a majka je nažalost umrla. Najviše sam volela da provodim vreme kod bake i deke koji su živeli u kući sa dvorištem i nikada neću zaboraviti da je tu bilo jedno veliko životinjsko carstvo. Najviše sam volela te naše kućne ljubimce, bilo je zečeva, kučića, papagaja, svega i svačega. Najradije se sećam žmurki na na ulici, pošto su baka i deka živeli u Kertvarošu, to je miran kraj bez saobraćaja, pa smo dosta vremena provodili na ulici, vozili bicikl, loptali se i jos mnogo toga.

Imam dve godine mlađeg brata, srećna sam bila što sam uvek imala s kim da se igram. On sad živi u Subotuci, ja u Novom Sadu, pa se ne viđamo tako često.

Da li si išla u vrtić?

Nisam baš volela da idem u vrtić, mada je bio na mađarskom jeziku, bila sam jako vezana za roditelje pa je bilo tu uvek više suza nego radosti, naročito u početku. Nekoliko puta su roditelji morali da dolaze po mene, jer vaspitačice nisu mogle da me smire. Posle sam se navikla i tu su nikla i ta prva prijateljstva koja i dan danas postoje, mada svi živimo u različitim gradovima.

Kako si počela da se interesuješ za muziku?

U porodici sa tatine strane svi su se u neku ruku bavili muzikom. Baka je svirala klavir, pošto su iz aristokratske porodice, koja se za vreme Marije Terezije iz Nemačke doselila na ove prostore, tu je svako dete moralo da uči muziku. Bakin brat (koga nisam upoznala, na žalost) svirao je violinu i on je bio jako talentovan. Kada sam ja počela da se interesujem za muziku, tata je pevao u horu „Pro muzika" tako da sam često posećivala njegove koncerte i nekako se on kretao u tom muzičkom svetu, i mama i on su želeli da se upišem u muzičko zabavište sa četiri godine. U muzičko zabavište sam išla u dvojezičnu grupu. Od prvih dana sam već jako zavolela muziku i dobro sam se osećala.

Imala sam jednu divnu nastavnicu, tetka Anu Levai koja je bila legenda u Subotici, ona nam je usadila ljubav prema muzici i bila inicijator da počnem da sviram violončelo, iako sam najviše želela da sviram klavir. Zapravo nisam ni znala kako violončelo izgleda, to su mi kasnije roditelji otkrili kada su me odveli na koncert. Ne mogu nikad da zaboravim taj prvi susret sa mojim profesorom Mirkom Molnarom koji mi je kasnije zapravo bio kao otac. Trinaest godina sam bila kod njega u klasi! Prvi susret sam iščekivala nekako sa strepnjom jer kada su mi rekli da ću imati muškarca za nastavnika imala sam neku

odbojnost, ali me je već na tom prvom susretu razuverio. Pogledao mi je ruke i video da su izgrebane i pitao: – Jel te to maca izgrebala? A ja sam pomislila, koliko je ovaj čovek pametan, otkud on zna da je mene baš maca izgrebala! To je zapravo bio ključni trenutak kojim me je pridobio. Posle izvesnog vremena sam dobila instrument, a potom sam krenula kod njega na časove sa pet i po godina. Zapravo njemu mogu da zahvalim što sam postala to što jesam.

Da li je rano početi sa pet i po godina?

Meni nikad nije bilo teško. On je profesor koji je izveo dosta dobrih čelista, već je imao iskustvo u radu sa malom decom tako da smo sve prepreke vrlo brzo prevazišli. Njegova najveća zasluga jeste što se trudio da mi svi zavolimo muziku. Rado sam odlazila na časove i vežbala i posebno sam volela nastupe. Možda je to bio razlog što mi zapravo to nije predstavljalo nikakav problem što sam tako rano počela da sviram čelo.

Osnovna škola

Moja osnovna skola se zvala Vežbaona. Ta škola je bila pri Pedagoškoj akademiji. Bilo je relativno malo razreda: jedan za svaku godinu od prvog do osmog razreda, jedno srpsko i jedno mađarsko odeljenje. Bila sam prva generacija, koja je u svakom razredu imala drugu učiteljicu. Volela sam da idem u osnovnu školu. U nižim razredima mi je sve išlo lako, a u višim me je najviše interesovalo, biologija, (ustvari medicina), roditelji su mi bili medicinski radnici i ja sam puno vremena u detinjstvu provodila sa njima na radnom mestu.

Nije bilo puno drugova i drugarica iz osnovne škole koji su išli u Muzičku školu ali je moje sviranje već u samom početku mojim drugarima iz razreda bilo predstavljeno kao nešto pozitivno. Nikada nisam imala negativno iskustvo kao što recimo moji učenici često imaju čak i od strane nastavnika, ili od strane svojih drugova. Bila sam jako ponosna na to što sviram i kada god sam išla na neko takmičenje i postigla neki rezultat, tad se ceo razred radovao.

Roditelji

Oni su radili u Zavodu za zdravstvenu zaštitu. Moja mama je bila medicinska sestra, radila je u laboratoriji, a tata je radio na mikrobiologiji. Njegova je želja bila da ja upišem medicinu, ali je tu kasnije ipak prevagnulo ovo nešto drugo.

Koliko si godina imala kada si išla na takmičenja?

Ja sam jako rano krenula na takmičenja! Prvi put sam išla na vojvođansko pokrajinsko takmičenje sa sedam godina i tu sam odmah dobila prvu nagradu. Nakon dve godine sam došla ponovo, pošto se to vojvođansko takmičenje uvek odvijalo u Novom Sadu, tada sam opet dobila prvu nagradu i tada sam prvi put išla na savezno takmičenje u Ljubljanu sedamdeset osme. To je bilo jedno od najlepših iskustava: takmičila sam se sa starijima od sebe tako da sam tu osvojila drugu nagradu i bila jako zapažena. Tada sam dobila i poziv u Školu za talente u Ćupriji, što je naravno moj profesor i podržao. Međutim, moji roditelji

nisu hteli da me se „odreknu", smatrali su da ja treba da živim sa njima i da odrastam sa njima i da mi pruže normalan život. Pri tom su smatrali da je i moj profesor toliko kvalitetan da mi ne treba niko drugi.

Srednja škola

Upis u Srednju muzičku školu je došao skroz spontano, tu nije bilo uopšte dileme. Ja kada sam bila srednjoškolka, tada je još postojao deveti i deseti razred. Pošto Niža muzička škola traje šest godina, a ja sam išla u pripremni razred, prvi Srednje muzičke sam upisala kad sam bila osmi razred osnovne. Morala sam da ponovim drugi Srednje u Muzičkoj da bih u isto vreme završila i deseti razred.

Želja mog tate najviše je bila da nastavim Muzičku školu, i pored nje da upišem i Srednju medicinsku školu. Mene je medicina uvek privlačila, ali se u meni do tada već nekako iskristalisala da ja zapravo želim da se bavim muzikom. Uz maminu podršku istrajala sam u tome da ne idem u dve Srednje škole nego da nastavim samo Muzičku. Znala sam da ne bih mogla toliko da se posvetim instrumentu da sam išla u dve škole. U te prethodne dve godine nikada nisam imala dovoljno vremena za vežbanje, pre podne sam išla u gimanziju a posle podne u Muzičku školu i to je bilo jako teško uskladiti i bilo je jako naporno.

Brat

Sećam se jedne anegdotice sa mojim bratom koji je svirao klavir. On je išao u Muzičku školu, ali nije voleo da vežba. Ja sam se baš spremala za takmičenje i naravno subotu i nedelju sam najviše volela da iskoristim za vežbanje. To je bilo po sedam-osam sati vežbanja u sobi gde je bio i klavir. Njegovo vreme vežbanja je bilo nedeljom u pola osam uveče,dok su roditelji gledali dnevnik. Ja sam ponudila da se premestim u drugu sobu a on je rekao: – Samo ti odmori petnaest minuta dok ja svoje odvežbam!

A što se tiče vežbanja?

Imala sam jedan period, možda negde kraj osnovne škole, početak puberteta kada sam manje vežbala nego što je trebalo, ali moj profesor je bio toliko vešt da mi je za neko tromesečje dao četvorku, što možda nisam toliko zaslužila, već baš iz pedagoških razloga da bih ja shvatila da nisam dovoljno radila za vreme tog tromesečja i tada me je ta četvorka zapravo osvestila da moram ozbiljnije da shvatim sviranje i vežbanje, mislim da nikada više nisam imala problem sa tim.

Čega se sećaš iz Muzičke škole?

To je bio možda i najlepši period, nastavnici i mi učenici smo bili kao jedna porodica. Nije nas bilo mnogo, možda dvanaestoro u razredu. Najviše vremena smo provodili zajedno u Muzičkoj školi. Imali smo jednog druga koji se pripremao za kompoziciju tako da smo pravili razne sastave i izvodili njegove kompozicije. Ono što sam volela, u šta me je zapravo moj profesor Mirko uveo, je kamerna muzika koja je i kasnije ostala moja ljubav, tu sam pronašla sebe. U Srednjoj školi sam imala dobar klavirski trio sa pijanistom

Zoltanom Peterom i violinistom Jožefom Ajzeltom. Išli smo u Dubrovnik na Savezno takmičenje i osvojili smo prvu nagradu. Dosta smo nastupali. To je ono što mi je zapravo ostalo najviše u sećanju. Vojvođanska omladinska filharmonija.

Zapravo sam želela da idem u Budimpeštu, međutim tu je prijemni ispit iz solfeđa bio dosta težak i zato sam od toga odustala. Svirala sam tada u Vojvođanskoj omladinskoj filharmoniji još kao srednjoškolka. Taj orkestar je bio sastavljen od najboljih tadašnjih mladih muzičara i vodio ga je Igor Đadrov, čuveni dirigent od koga smo puno naučili. Prvi put sam svirala sa šesnaest godina, to je bilo osamdeset pete i svirala sam četiri godine zaredom. On me je zapazio i rekao mom profesoru da bi voleo da dođem u Zagreb kod Valtera Dešpalja koji je i danas jedan od vodećih pedagoga. Do toga nije došlo jer su tada počele priče o raspadu Jugoslavije. Ja sam zapravo upisala Akademiju osamdeset osme, ali su moji roditelji već tada bili zabrinuti zbog situacije i nažalost nikad nisam ni otišla kod njega u Zagreb.

Prijemni ispit

Profesor mi je predložio profesora Ištvana Vargu, već je imao svoje učenike kod njega. Prijemni ispit je posebna priča! Te godine je bilo mnogo čelista – nas osmoro, a on je primao troje ili četvoro. Nije on to meni nikad obećao ali sam nekako bila sigurna da ću položiti i nisam se plašila.

Zapravo sam na tom prijemnom ispitu upoznala mog sadašnjeg muža: profesor Varga je za mene obezbedio učionicu gde sam mogla da se usviravam pre prijemnog ispita. Ja se usviravam i u jednom trenutku se otvaraju vrata i na vratima njih trojica i jedan gospodin me pita: – Devojčice, jel bi mogla ti da izađeš iz ove učionice pošto nama treba klavir da se mi usviramo? To je bio moj sadašnji svekar! Nisam se snašla u tom trenutku, nego sam ja kao dobro vaspitano dete iz Subotice pokupila svoje prnje i izašla odande. Ustvari dok sam ja skupljala svoje stvari, ušao je jedan plavi mladić sa plavim očima i malo dužom kosom, zabacio unazad kosu, bacio je violu na klavir, a prva pomisao mi je bila: – Bože, ovaj je neki uobraženko iz Beograda!

Što se tiče prijemnog, bilo mi je stresno bez obzira na to što sam bila sigurna u sebe. Došao je Dejan Timotijević iz Ćuprije koji je svirao fenomenalno u odnosu na sve nas. Svirao je pre mene i zbog toga sam najviše imala tremu. Tada nas je primljeno četvoro, ali smo samo Dejan i ja krenuli pošto su druga dvojica primljenih otišli u vojsku i tek sledeće godine su zapravo krenuli na fakultet.

Akademija

Čika Mirko je sve nas nosao kao malo vode na dlanu, mi smo možda kod njega bili i prezaštićeni. On je vodio računa o nama ne samo što se tiče sviranja. Ophodio se prema nama kao roditelj, njega je sve zanimalo iz naših života. Nikad nije bio naporan, ali se zapravo on nama bavio kao kompletnim ličnostima. Od profesora Varge sam možda naučila najviše o muzici, to je bio jedan potpuno drugačiji odnos. Prvi šok je bio što je on nama

persirao, meni je to bilo u početku strašno. Osetila sam kao da postoji zid između nas, nikad nisam imala osećaj da mi je blizak kao što je to bio moj prethodni profesor. Bila sam zbunjena na početku, ali kasnije se čovek i na to navikne. Na drugoj godini sam već počela da sviram u orkestru „Kamerata akademika" i tu sam zapravo bila jedino čelo pored profesora Varge, što nije mala stvar i stekla sam ogromno iskustvo: jako puno toga smo naučili i jako smo puno putovali sa tim orkestrom. To mi je značilo u muzičkom napredovanju. Bilo je i drugih studenata, ali mi nikad nije objasnio zašto je mene odabrao. Znam da je kasnije govorio da sam pouzdana jer je on zapravo na probama više dirigovao, a manje svirao, često se dešavalo da je prvi put seo da svira na generalnoj probi. Znao je da može da se osloni na mene, ali mu naravno nije trebalo puno vremena da preuzme svoju ulogu vođe.

Devedesete

Ja sam još u trećoj godini počela da radim u Muzičkoj školi sa pola radnog vremena i nikada neću zaboraviti kada sam primila platu – mogla sam da kupim deset jaja. To je bilo strašno jer sam bila podstanar. Živela sam u Kamenici u to doba inflacije i često nisam imala za autobusku kartu. Dešavalo se da sam peške išla na Akademiju, ili peške dolazila u grad, čak i po najvećoj zimi. Roditelji su mi pomogli koliko su mogli. Ono što je bilo najzastrašujuće u celoj toj priči, da je moj brat baš devedesete godine bio u vojsci u Ljubljani. Kada su počeli neredi u Sloveniji,desetak dana nismo znali ništa o njemu. Na televiziji smo čuli svakakve informacije, da vojska nema struju, vodu, da avioni nadleću Ljubljanu i tako dalje. Nismo mogli nikako da dođemo ni u kakav kontakt sa njim. Nakon deset dana nam se javio njegov pukovnik da nam kaže da ne brinemo da je on dobro. Tih deset dana je nama bilo strašno.

Zaposlenje u Muzičkoj školi

Profesor violončela iz Muzičke škole, Anika Gavrilo me je pozvao iako sam tek upisala treću godinu. Insistirao je na tome da to budem ja, verovatno me viđao na takmičenjima. On je bio dosta nezgodan čovek, ali ja nikada nisam imala problem sa njim, baš naprotiv, on je meni jako puno pomogao. Uveo me u pedagogiju što se tiče notnog materijala, što se tiče instrumenata, davao mi je savete što se tiče izbora programa. Zaista mogu samo da mu budem zahvalna za to, jer je mene rad sa decom privlačio još od Srednje škole: jednom prilikom kad sam bila treći Srednje je moj profesor otputovao na duže i tada me je zamolio da držim časove maloj deci. Tada sam shvatila da bih jako volela da radim s njima i zato sam prihvatila poziv profesora Anike. Tada sam svirala i u Kamerati i tada je postojala i Vojvođanska filharmonija, ispomagala sam u Operi i u raznoraznim kamernim sastavima. Mislila sam da će posao u školi trajati neko vreme dok ne nađu nekoga za stalno, međutim ispostavilo se da sam se ja tu jako dobro snašla i da su me svi zavoleli tako da nisu ni tražili drugu osobu već su sačekali da završim Akademiju i tada sam dobila svoju klasu. Diplomirala sam devedeset treće i tada sam dobila stalan posao, ali sam već radila tamo od devedeset prve.

Kako si postala tako uspešna profesorka?

Na to pitanje je teško odgovoriti. To je ljubav prema tom poslu i ništa drugo. Ja poštujem tu decu. Već pri prvom susretu kad mi đak uđe u učionicu bez obzira na godine, ja njega stavljam u prvi plan i to je za njih jako važan trenutak. Najviše se trudim da prvi susret bude prijatan. Taj pristup sam nasledila od mog profesora Mirka Molnara. Druga stvar koja je najvažnija, u Muzičku školu se upisuju deca sa većim ili manjim ambicijama njih ili roditelja. Neko je sposobniji, i tu sposobnost zapravo treba ja da prepoznam od prvog dana. Zapravo mene učenik vodi, pratim njegov tempo. Mi individualno radimo sa decom tako da nemam neku šemu nego svako dete doživljavam kao individuu. Naravno, sad imam iskustvo, radim već dvadeset i četiri godine.

Privatni život

Kao srednjoškolka sam bila zaljubljive prirode, ali nisam imala neku ozbiljniju vezu. Kada sam došla na Akademiju, imala sam jednu dužu vezu pre mog sadašnjeg supruga. Hvatali smo zalet iz daleka, pet godina smo se zabavljali dok je došlo do toga da smo se shvatili da treba da budemo muž i žena! Svirali smo zajedno u Kamerati i tu se i rodila ljubav, ali nije samo orkestar bio u pitanju već je sam taj prvi susret još na prijemnom ispitu bio nekako upečatljiv. I on se mene seća isto tako upečatljivo.

Veza je krenula kao i svaka, onako potpuno obično, dok nismo shvatili da to može da preraste u nešto i ozbiljnije. Devedeset četvrte smo počeli da živimo zajedno. Njegovi roditelji su bili najviše za to. Bilo je besmisleno kad smo već zajedno da nemamo i zajednički prostor, oboje smo bili podstanari, bila su teška vremena, ekonomska kriza, i oni su već znali da se to neće prekinuti. Živeli smo zajedno jedno vreme i onda sam ja devedeset pete zatrudnela sa Irenom. Pre nego što smo se zapravo i uzeli desila se možda najveća tragedija u mom životu. Bila sam tri meseca trudna kad je moja mama umrla.

Gubitak majke

Ona je umrla dvadeset i prvog novembra a sledećeg vikenda je bila zakazana naša veridba. Ja sam sve to jako teško podnela. Smrt majke se desilo iznenada: u sedam sati uveče sam se čula sa njom telefonom, ni nagoveštaja nije bilo. Možda se ona nije dobro osećala, ali mi ništa nije rekla. U petnaest do osam me je tata zvao da je mami pozlilo, a muž je to veče svirao predstavu Violinista na krovu. Samo mi je rekao: – Idi po Igora! Tad mi je već bilo sumnjivo, a on je rekao da bi trebalo da dođemo to veče u Suboticu. Otišla sam po Igora, ali sam osećala da tu nešto nije dobro i nikad neću zaboraviti taj trenutak kada sam zaključavala vrata od stana, tresla sam se kao prut i samo sam razmišljala o tome, pošto sam već osećala neke bolove u stomaku, ako se već nešto mami desilo ne smem dozvoliti da se desi još jedno zlo. Igor je izašao sa predstave i kad smo se vratili kući, nazvao je mog tatu koji je rekao da je mama umrla. Taj trenutak je bio najteži u mom životu i imala sam osećaj da se sve srušilo na mene. Tu sam se jako promenila, smatrala sam da je sad sva odgovornost ovog sveta na meni. Ostao je tata sam koji jednu čašu

nikad u životu nije oprao. Ostala je baka, tatina mama, koja je dva šloga imala pre toga i koja je bila polupokretna. On nije mogao da je dvori, ustvari nije ni znao jer je to sve mama radila sve vreme. Brat mi je bio u Nemačkoj, tamo je radio, a ja trudna. Kada mi je zapravo mama najviše trebala, u tom trenutku se desila ta tragedija. I dan danas osećam tu tugu koja ne može da se zaboravi.

Irena

Nas dvoje smo se venčali u februaru, Irenu smo dobili u maju i onda je krenuo drugačiji život. Irena je dobila ime po mojoj mami, a po Igorovoj želji.

Trudnoća i porođaj

Zapravo ja nisam znala da li je sve u redu. Mama je imala prijateljicu koja je bila moj ginekolog pre trudnoće u Subotici i ona je na sahrani rekla: – Sutra sam dežurna, ajde dođi kod mene da te pogledam. Pre toga još nisam bila na ultrazvuku. Taj trenutak kada sam ja na ultrazvuku na ekranu videla svoju bebu koja je bila baš u tom trenutku jako živahna, taj trenutak mi je dao snage da se borim. Trudnoća je prošla bez ikakvih problema, doduše bila sam na održavanju trudnoće. Porodila sam se u Subotici zato što smo kao podstanari imali ugovor sa gazdaricom da smo u junu morali da napustimo stan a nismo našli drugi adekvatan. Nije bilo druge nego sam morala da odem kod tate u Suboticu. Irena je rođena trideset prvog maja tako da je taj prvi mesec Igor putovao, a posle se završila sezona u Operi i dva meseca smo mogli da budemo zajedno. Taj prvi mesec je bio težak zato što nisam imala drugu pomoć, sem moje kume. Što se tiče tate, nekako imam utisak da je tada i njemu bila potrebna pomoć. On je ceo život gledao da izbegava kućne poslove. Radio je na više mesta pa nije imao ni vremena da se posvećuje nama. Međutim, kad se Irena rodila, nije mu bilo teško čak ni noću da ustane da promeni pelenu ili da uradi nešto drugo oko nje. Mislim da je to i njemu bio jedan period kada se vratio u normalu.

Kupovina sopstvenog stana

Igorovi su u Beogradu imali jednu manju garsonjeru koju su prodali i zapravo su nam oni kupili taj stan, mi ne bismo mogli. Bili smo podstanari još godinu dan. Tad je ova zgrada bila zapravo u izgradnji tako da smo živeli u jednoj uličici blizu i gledali ciglu po ciglu kako su nam gradili stan. Zgrada je već bila sagrađena, nego su investitori naknadno shvatili da to potkrovlje može da se iskoristi za prodaju stanova. Mogli smo da biramo čak i gde želimo zidove tako da smo jako često dolazili, izmerili smo svaki santimetar i uklapali nameštaj.

Bombardovanje Novog Sada

Za vreme bombardovanja smo bili u Subotici kod mog tate. Ne znam kako bi to sve preživeli ovde u potkrovlju i ovako je bilo strašno u Subotici. Subotica nije bila mnogo bombardovana, ali tu je bio koridor gde su danonoćno prolazili avioni i nikada neću zaboraviti koliko sam se noću tresla. Ono što mi je bilo jako teško je što je Igor morao s vremena na vreme da dođe u Novi Sad zbog posla, jer su u Pozorištu izvodili predstave,

jest da je to bilo preko dana, ali je morao da doputuje Novi Sad autobusom. Kada su bombardovali Žeželjev most on je baš bio tu u stanu, a ja sam bila u Subotici u dvorištu i videla sam da avioni idu prema Novom Sadu, pošto smo tačno već znali koji avion kuda ide i odmah sam utrčala u kuću da ga upozorim, tada nismo imali mobilne telefone, znala sam da su tad ti avioni već bacali bombe. Te trenutke nikada neću zaboraviti.

Druga ćerka

Želeli smo još jedno dete, možda još i dvoje. Dve godine posle Irene sam imala jednu trudnoću u kojoj sam izgubila bebu i to mi je bio isto jedan ružan trenutak u životu. Katarinu smo dobili posle četiri i po godine i ona dan danas kaže: – Mama, da se to nije desilo možda sad mene ne bi bilo, što je zapravo u pravu, jer ne znam da li bismo onda imali još dece. Ona se rodila dvanaestog decembra dvehiljadite. Sa njom sam imala problem u trudnoći, pa sam morala da ležim i da pripazim na sebe. Kada sam osetila njene prve pokrete postala sam bezbrižnija i posle je sve bilo u redu. Rođena je tačno na dan termina. Kada su počeli bolovi, nisam baš bila sigurna da je to to, pošto sam u trudnoći sa prvom ćerkom prešla termin, pa mi je porođaj morao biti veštački izazvan. Porođaj je protekao uredu i bio je brži od prvog, kada sam se porađala šesnaest sati.

Irena svira violončelo

Irena je prvo unuče u našoj porodici i sa jedne i sa druge strane. Igorova porodica je muzičarska porodica: Irenin stric je uspešan violinista, njen deda je dirigent. Dedina želja je bila da ona svira violinu, hteo je već i u bolnicu kada se porodim da donese violinu unuci! To ipak nije uradio, nego za prvi rođendan je ona dobila violinicu sa kojom je vrlo brzo počela i da se igra, čak je naučila i kako se drži. Međutim, desilo se kada je imala oko četiri godine, da sam ja pripremala za takmičenje nekoliko učenika, Igor je tad još radio u Pozorištu tako da nisam imala kome da je ostavim, i na te vanredne probe sam je vodila sa sobom. Ona je to sve mirno i s pažnjom odslušala, nikada nije bila naporna. Tako je dobila želju da svira violončelo, ustvari je htela da bude kao moji učenici. Njena želja je bila toliko jaka da je ona meni dosađivala da joj donesem čelo kući iz škole. Ja to nekako nisam želela jer sam imala utisak da je to baš zbog porodice koja je toliko želela da ona svira violinu i da bude uspešna u tome za mene prevelika odgovornost i veliki pritisak da ja moram sa svojim detetom da se njima dokažem, Međutim njena želja je veća od te moje strepnje, na kraju sam popustila i donela sam joj čelo.

Nije još imala četiri godine kad smo počeli da se igramo sa instrumentom i to je za nju bilo toliko zadovoljstvo! Sa četiri godine dete je jako teško postaviti jer su to meke rukice, gudalo je dosta teško, žice na violončelu su dosta deblje nego na violini i treba snage da se žica pritisne da bi se proizveo bilo koji ton. To je više bila nekako kao igra, malo čupkanja i to je trajalo dok ja nisam zatrudnela sa Katarinom, ustvari dok nije došlo do toga da sam morala da ležim i tada smo imali jednu veću pauzu dok se Katarina nije rodila i dok nije stasala. Irena je imala oko pet i po godina kada smo mi zapravo počeli

učenje. Ovu priču sam već bezbroj puta ispričala: naš početak je izgledao tako što je ona volela da glumi. Svaki dan se stavila u ulogu nekog mog učenika. Sve je bilo izrežirano: čelo je bilo spakovano, ona je izašla u predsoblje, zatvorila vrata, tu je već stolica, pult sve moralo da bude nameštено i onda sam ja kao nastavnica morala da je čekam da ona pokuca na vrata. Prethodno mi je rekla čiju ulogu taj dan igra i onda sam morala tako da joj se obraćam. Morala sam da budem jako vešta da bi tu njenu volju za glumom zapravo iskoristila da bih je nešto i naučila. Kasnije je sve to postalo mnogo postalo ozbiljno.

Možda je to bio njen neki način da odvoji Tebe kao mamu i Tebe kao profesorku.

Sigurno jeste. To jeste njena zasluga, ona je takvo dete. Baš iz tog razloga i dan danas kad radimo zajedno, kad je čelo između nas i kad je muzika u pitanju, onda smo isključivo profesionalci, onda ne postoji veza mama i ćerka.

U poslednje vreme nerviram i Irenu i Katarinu koja svira violinu kada vežbaju, a ja im uđem u sobu da ih u nečemu ispravim. Irena je dosta vežbala i sama ali sam ja uvek proračunala kada bi to vreme bilo najzgodnije, kada je ona najodmornija, najraspoloženija. Mi nikada nismo bili u tom smislu đak i profesor da ja njoj držim dva časa nedeljno u školi. Naročito u početku smo dosta vremena provele čak i vežbajući zajedno, a nekako je spontano došlo da sam osetila da sad ona već može sama. Naravno i danas kada nešto čujem da nije kako treba i kada uđem i kažem onda dobijem: – E sad, ili dođi vežbaj sa mnom, ili nemoj da mi se mešaš!

Katarina svira violinu

Sa Katarinom se više bavio Igor. Kada je počela da svira violinu onda sam više ja vežbala sa njom, ali s obzirom na to da je sa Irenom bilo sve više i više obaveza oko koncerata i takmičenja, tačnije kada sam se ja razbolela, od tog vremena smo se podelili tako da sa Katarinom više radi otac.

Zdravlje

Dve hiljade osme godine smo se spremali sa Irenom da idemo u Brisel, profesor Igor Koreti nas je pozvao da ona svira solo sa orkestrom. Tada se moj svekar doselio u Novi Sad, jer je Katarina krenula u školu i nismo mogli da postignemo i Irenine nastupe i Katarinine obaveze. Tri dana pred put u Brisel je meni iznenada pozlilo, imala sam užasno jaku glavobolju i nakon toga povraćanje. Zapravo, sve je izgledalo kao jedan stomačni grip, međutim toliko sam se loše osećala da negde već u dva sata popodne nisam mogla da odem ni do WC-a. Nisu se setili da pozovu hitnu pomoć nego je svekar u panici izašao na ulicu i pitao gde tu ima doktor i na kraju je stigao do doktora Dragana Ivanova u ulici Branimira Ćosića i bukvalno ga izvukao iz ordinacije. On je posumnjao na neki neurološki problem. Do uveče mi je bilo još gore tako da je onda savetovao da ja odem na neurologiju. Kada su mi uradili skener glave, konstatovali su mi tumor na hipofizi. Tada su me poslali kući, međutim meni je bilo sve gore i gore, dobila sam i temperaturu i već sam bila u nekom polusvesnom stanju. Sledeći dan su me primili u bolnicu i Sremskoj Kamenici

da bi ustanovili da je unutar tumora pukao krvni sud i da je tu došlo do krvarenja i da je taj tumor rastao veoma naglo. Tu noć sam ostala na neurologiji ali sam insistirala da u ponedeljak putujem sa ćerkom u Brisel. U nedelju sam prebačena na neurohirurgiju na hitnu operaciju, tu se našao nekako najbolji tim lekara oko mene, tako da su uspeli da zaustave krvarenje. Sačekali su da se oporavim koliko toliko da budem sposobna za to da me operišu tako da sam nekih desetak dana nakon ovoga svega operisana kroz nos. Bila je to ozbiljna četvorosatna operacija, ali srećom se sve dobro završilo, mada sam posle toga još nekih četri-pet meseci imala problema sa vidom. Posle operacije nisam znala šta će biti sa mnom, kako ću nastaviti posao. Pitala sam moju doktorku endokrinologa da li ja mogu da nastavim da radim ovo sa Irenom što sam započela i ona me je ohrabrila. Kasnije, kada je Irena prvi put svirala sa Simfoničarima Hajdnov koncert, imala je dvanaest godina, to je možda nekih šest meseci nakon moje operacije, ja sam pozvala doktorku i njene reči su posle koncerta bile: – A šta bi bilo da sam ja Vama zabranila da radite, sada bi me jako grizla savest! Posledice su da su mi i dan danas žlezde u hipo funkciji, tako da pijem hormone, ali sam se navikla na taj život i ne žalim se.

Da li se nacionalno i verski izjašnjavaš?

Naravno, ja se izjašnjavam kao Mađarica.

U porodici govorimo sa decom na srpskom jeziku, ćerke ne govore mađarski. Sa roditeljima govorim na mađarskom jeziku, išla sam u školu na mađarskom jeziku.

Stav uopšte prema veri?

Po veroispovesti se izražavam kao katolik. Što se tiče vere, ni moji roditelji a ni ja nismo bili vernici u tom smislu da smo redovno odlazili u crkvu, ali verujem u to da Bog postoji. Verske praznike, naročito Božić i Uskrs smo uvek obeležavali i u roditeljskoj kući i dalje to radimo. Mi imamo mešoviti brak, Igor je pravoslavne vere što znači da mi svake godine imamo dva Božića, dva Uskrsa kao i vi, i nikada nisam osetila ništa da je to problem. Kod mojih roditelja se tome uvek pridavalo više značaja nego kod Igorovih roditelja, tako da moja deca te neke prve Božiće i prve Uskrse uvek više vezuju za Suboticu i za mog tatu, ali sam se jako trudila da to ne ostane samo na tome nego zaista da obeležimo i jedan i drugi praznik.

Da li si imala iskustvo sa nekim oblikom diskriminacije u životu?

Ne mogu da se setim da sam bila u takvoj situaciji. Nisam imala nikad nikakav problem.

Da li si ovako zamišljala svoj život?

Ne, nisam. Naročito nikad nisam zamišljala da ću otići iz svog rodnog grada. Još kad sam diplomirala, imala sam priliku da se vratim, nudili su mi posao, međutim tada sam ja već imala ozbiljniju vezu sa Igorom. Subotica je za mene jedan divan grad i divne uspomene i ima divnu muzičku publiku, ali imam utisak da sam se tamo vratila tada da ne bih ovoliko napredovala. Subotica je zatvorenija po svakom pitanju.

I srećna si ovako kako jeste?

Naravno da jesam. Još samo deca da mi budu isto tako srećna u svojim životima i biće sve u redu.

Da li ima nešto što bi htela da kažeš a nisam Te pitala?

Ovo je sasvim dovoljno.

Da li si članica strukovnog Udruženja, ako ne zašto ne.

Član sam Udruženja Muzičkih i baletskih pedagoga Srbije.

Da li pripadaš nekoj od političkih stranaka, ako ne zašto ne....

Ne. Nikada nisam želela to.

Autorizovano 27. septembra 2015. godine

Mirjana (1970), Novi Sad
Snimanje: Ana Klem Aksentijević
Transkripcija: Marija Vojvodić
Redakcija: Ana Klem Aksentijević i Svenka Savić
Snimano: 1. april 2015. u Mirjaninom stanu

Miro, kaži mi nešto o svom detinjstvu?

Prvo mi pada na pamet koliko je moje detinjstvo bilo drugačije, koliko je vreme bilo nekako čistije i više nevino, zapravo moje detinjstvo je stvarno bilo u jednoj vrlo skladnoj porodici. Imam starijeg brata. Nisam imala bake i deke s kojima bih bila okružena, što mi je nedostajalo, ali je postojao sklad u porodici gde su se mama i tata obično dogovarali sve sa nama. Brat i ja smo imali puno slobode i da izađemo sa društvom, da probamo mnoge stvari u životu, da idemo po raznim sekcijama... zakačiš psa na kaiš, obučeš rolere pa te vuče niz kej... zaista smo bili i blentavi i kreativni! Kako god da se vratim u svoje detinjstvo, uvek se setim nečeg lepog. Rođena sam dvadeset sedmog jula hiljadu devetsto sedamdesete.

Šta su Ti roditelji po zanimanju?

Roditelji su mi oboje radili u trgovačkoj firmi koja se tada zvala „Koprodukt" za uvoz i izvoz robe. Tata nije voleo taj posao, ali mu je donosio dobru zaradu. On je bio jedan nestvarno kreativan tip koji je načeo tri fakulteta ali na žalost ni jedan nije uspeo da završi zbog ratnih godina (rođen je još dvadeset i šeste godine). Imali smo fantastičnog tatu koga šta god da pitaš, stvarno je znao: od hemije do nameštanja zavese! Iz hobija se bavio pčelama i čamcima, sam je napravio čamac u kom smo mi imali četiri kreveta i kuhinju. Provodili smo fantastična letovanja: odemo na more i ne vidimo skoro uopšte civilizaciju... moje je detinjstvo stvarno bilo prepuno i divnih avantura. Imali smo sasvim normalan, stabilan život. Mama je bila stub porodice u smislu šta god da se desi, ona nekako smiri konfliktnu situaciju, bilo kod kuće, ili u školi. Mama je jedna fina, smirena, tiha žena. Živeli smo u stanu u centru Novog Sada gde mama još uvek živi.

Obdanište

Još kao mala sam išla u jaslice jer su se mame vraćale na posao već posle par meseci od porođaja. Nisam imala više ni jednu živu baku tako da sam jako rano počela da idem u obdanište.

Osnovna škola

Išla sam u osnovnu školu „Đorđe Natošević", tu u centru Novog Sada.

I kako si počela da sviraš?

Tačno se sećam momenta kada sam poželela nešto da sviram. To je bilo u obdaništu, imala sam četiri-pet godina kad su došle neke studentkinje u posetu i puštale su muziku: Bumbarov let u orkestarskom izvođenju i još nešto što je svirala harfa. Ja sam došla kući

i rekla mami i tati da želim da sviram harfu,. Oni su nazvali školu i tamo su rekli da nastave harfe nema čak ni u Beogradu. To je bila sedamdeset četvrta- peta. Odveli su me u Muzičku školu, položila sam prijemni ispit, ali su rekli im da sam suviše mala. Posle toga smo na moru upoznali čoveka iz Nemačke koji je bio operski pevač, brat i ja smo se glupirali, izvodili neku predstavu, pevali i on nas je čuo kako pevamo i rekao mojim roditeljima da odmah potraže Muzičku školu za mene čim se vratimo kući. Kada smo se vratili, položila sam neki avgustovski prijemni ispit. Harfe nije bilo, htela sam onda klavir, kao sve devojčice, ali za klavir više nije bilo mesta. Tada sam prvi put u životu čula da je moj deda bio violinista. Deda je već davno bio umro, imao je violine koje su bile negde dobro ušuškane po ormanima i na taj neki sladak i čudan način padne izbor na violinu.

Polazak u Muzičku školu

Počela sam da sviram kod Nine Nikolov, ona je tada bila mlad profesor. Vrlo otvoreno, što i profesorka Nina zna, mogu da kažem da sam od jednog divnog odnosa uspela sam da napravim haos! (smeh) Profesorka Nina je uvek pružala konkretno znanje, postavljala jasne ciljeve. Ja sam bila dete kojem je bilo dozvoljeno da radi stvari na način na koji hoće. To se nikako nije moglo uklopiti u profesorkin način rada. U nekom momentu smo došli do nerazumevanja. Vaspitanje kod mene u kući je bilo potpuno drugačije. Meni niko nikad nije govorio da ja imam obavezu da sviram. Mene su samo podsećali: ti imaš domaći, da li to radiš ili ne radiš, tvoja je odluka. Profesorka Nina i ja sad već dugo radimo zajedno i imamo sjajan odnos.

Brat

Moj brat je stariji od mene četiri godine. Želeo je da svira gitaru ali tada nije bilo nastavnika gitare u školi. On nikad nije ni izrazio želju da ide u Muzičku školu, želeo je da malo savlada instrument. Bilo je momenata kad mu je moje vežbanje išlo na živce, ali smo imali dovoljno velik stan da je on mogao da ima svoju sobu, ja svoju.

Vežbanje violine

Kada sam bila mlađa, mama je ponekad morala da me podseti. Međutim kasnije, sa dvanaest- trinaest godina sam već imala kompozicije sa kojima sam doživljavala prekretnice, i kod njih sam znala da moram uložiti trud. Glavni momenat u mom muzičkom sazrevanju je bio kada sam stekla odgovornost da od mene zavisi: ako ne navežbam, ja ću svirati loše. Nikada nisam dobila nikakvu kaznu zbog sviranja, ili ne daj bože batine. Moji roditelji nisu bili dovoljno kvalifikovani da mi pomognu, sve je bilo na meni.

Srednja škola

Ja pripadam generaciji koja je išla u deveti i desti razred koji nisu još bili opredeljujući strukovno. Ja sebe nigde nisam videla, ni na jednom drugom mestu osim u tom nastavku Muzičke škole. Posle prvog Srednje, moj otac je shvatio da se te godine desila zaista velika stagnacija u mom sviranju i rekao je čuvenu rečenicu koju ja dan danas pamtim:

– Slušaj dete moje, ako ćeš da budeš osrednji muzičar, neće ti život biti bog zna kako lep. Ako ćeš da budeš osrednji inžinjer, može da ti bude sasvim dobro u životu.

Meni su matematika i fizika išli stvarno bez problema i on se tada prvi put zapravo direktno upleo i rekao je: – Iduće godine ideš u Jovinu gimnaziju, ti si u tome odlična i treba da radiš nešto u čemu ćeš pokazati koliko možeš. Igrom slučaja na poslednjem danu devetog razreda moja razredna je čula za tu vest i smesta je pozvala mamu i tatu na razgovor i rekla im da ne treba da odem, da ću dobiti novog profesora violine i tada počinjem da vraćam tu neku vrstu entuzijazma. Sećam se da nisam mogla sebe da zamislim da ceo život radim matematiku i fiziku, ali sam videla sebe svaki dan sa violinom u ruci.

Prof. Uroš Pešić je honorarno radio u školi. Tada sam ja bila drugi srednje. Mogu da mu podignem spomenik, koliko sam puno naučila od njega, koliko sam puno želje, volje i motivacije vratila u sebe! Nisam ni pomislila da mogu toliko da napredujem. Međutim, posle mog desetog razreda je profesor Pešić prestao da radi u Muzičkoj školi. Tada sam mogla da izaberem sebi profesora. Milan Todorović je bio mlad i vedar profesor. Vodio je dečji orkestar, tako da sam kao klinka, još pre Srednje škole, bila kod njega u orkestru. Znao je kada me je primo u klasu koliki sam ja bandit, koliko znam da se zafrkavam. Ali kad dignem violinu, sve prestaje.

Ja zapravo nisam ni znala da đak u Srednjoj muzičkoj školi ima pravo, ukoliko postoje uslovi, da odabere profesora koga želi, a ja sam htela kod njega. Bilo je stvarno jako lepo raditi s njim, on je bio mlad profesor prepun energije, puno je znao i odlično je svirao (bio je istovremeno koncertmajstor u Operi). Posle nekog vremena, on više nije mogao da postigne sve i onda je napustio Muzičku školu, ali je zadržao samo mene kao učenika da me izvede do mature. To je bio divan gest. Imali smo maltene porodičan odnos, njegova tadašnja devojka a sadašnja žena, profesorka Blanka Musafija, mi je bila korepetitor, divna žena. On je odvajao za mene mnogo vremena i stvarno smo se divno slagali. U njegovoj klasi sam išla na takmičenje i osvojila prvu nagradu na saveznom takmičenju u Sarajevu 1989. godine.

Atmosfera u Muzičkoj školi je bila daleko bolja i zdravija nego u većini škola u gradu, što je i danas slučaj. U septembru osamdeset pete ja polazim u prvi srednje, a u oktobru osamdeset devete sam već student. Imali smo dva razreda: vokalno- instrumentalni i teoretski smer. Uvek je postojala nekakva glupa podvojenost, da smo mi bolji i važniji na ovom svetu, nego ti teoretičari, što je van pameti. Međutim, čini mi se da je moj razred bio nekako smireniji po tom pitanju. Interesantno da je bilo puno harmonikaša, a manje pijanista. Ja sam ostala jedna jedina violina, ostalo nam je jedno jedino čelo, imali smo tri kontrabasa. Sve je bilo nekako neuobičajeno: obično ima više violinista i pianista. Razred je činilo jedno divno kompaktno društvo, pomagali smo se i lepo se družili. Bilo mi je lepo što smo mogli da pričamo o muzici. Konačno sam bila okružena ljudima koji razumeju stvari na isti način kao ja.

Prijateljstva

Kada pogledam unazad, iz celog razreda od nas dvadeset i nešto, nikoga se ne sećam u lošem svetlu. I sada gledamo da se onako jednom u dve-tri godine negde nađemo u gradu, pa da se sretnemo i dalje smo ista bučna slatka ekipa, kao da imamo i dalje sedamnaest godina.

Zapravo imam dobre odnose sa mnogima. Nažalost, jako retko se srećem uopšte sa prijateljima, zato što živim takav tempo života koji mi ne ostavlja puno slobodnog vremena i počinjem pomalo da žalim za tim. Dok neke osnovne stvari odradim po kući, obrnem se oko sebe i shvatim da je već veče. Imam želju i potrebu da sviram. Moji u porodici znaju da ako ne sviram nekoliko dana, počinjem da bivam nervozna, počinjem da se svađam u kući i zato kada sam slobodna, ja vežbam i onda to potroši neko vreme koje sam mogla s drugaricom da budem na kafi.

Deca su sada već dovoljno velika da muž i ja možemo da izađemo i u pozorište i konačno to ponovo radimo. Volim da povedem decu na koncert, ali ako idem na neku predstavu koja možda nije za njih, sada mogu i to. Druženje sa prijateljima mi nekako izmiče, taj deo života zapostavljam.

Nekolicina mojih najbliskijih prijatelja živi van Novog Sada i Srbije, pa se ne srećemo često, ali smo u redovnom kontaktu.

Prijemni ispit

Moja prva asocijacija na prijemni ispit je bila komentar mog tadašnjeg momka koji je konkurisao na likovni odsek. Prijavili smo se i ja sam odmah kupila indeks! (smeh) On je rekao: – Šta ti misliš o sebi kad si odmah kupila indeks? Ja sam toliko vredno, staloženo i smireno te godine radila sa Milanom Todorovićem da sam osetila koliko sam bila zrelija. U kući sam imala svu slobodu, izlazila sam sa drugaricama, ali sam stigla i da osvojim nagradu, da završim maturu i da sve uradim sa dobrim prosekom preko četiri pedeset. Samo sam televizor isključila iz života! Odlučila sam da svako veče budem sat-dva napolju sa mojim društvom i sve ću stići. Tako sam uspela da se naspavam i da uradim sve što treba. Stigla sam sve da vežbam, uradila sve što treba i na kraju takve godine sam došla na prijemni ispit. Nije mi bilo svejedno, ali nisam imala strah. Dan danas se sećam zujanja u ušima i pištanja zvuka violine posle nekoliko sati čekanja na red. Ipak je to bio ogroman stres, jer je meni u ušima svirao neki nestvarno visok zvuk violine! Mene je još pre mature moj profesor odveo kod profesora Dejana Bogdanovića koji je tad radio kao asistent na Akademiji umetnosti, a on me je posle preslušavanja odveo kod profesorke Evgenije Čugajeve. Na taj način sam znala da neko vodi brigu o meni i to je verovatno bilo nešto što je meni ulivalo dovoljno samopouzdanja.

Studiranje devedesetih

Upisala sam se osamdeset devete, koja je još bila sasvim fina i idilična. Ja sam stigla te godine da odem i u Pariz i za dlaku da ostanem! Jedna profesorka je htela da me primi,

međutim odlučila sam da ostanem u Novom Sadu. To je bilo taman nakon prvog semestra studiranja kod prof. Čugajeve. Upisala sam Akademiju kao prva na listi, mislila sam da sam uhvatila „Boga za bradu", da bih onda došla kod prof. Čugajeve koja je rekla da zaboravim stare navike, da sve učimo iz početka. Shvatila sam da zapravo, po njenom, ja ne radim skoro ništa kako treba, međutim ona je žena tako smirena i puna pozitivne energije da nikada nisam pomislila da je to moja krivica, nikada se nisam osećala loše. Danas pokušavam taj osećaj da ulijem mojim đacima da ako nešto ne znaš, nisi kriv, naučićeš. Sećam se prvih dana studija kako vučem prazne žice besomučno dugo, kako kada počinjem uopšte da stavljam prste leve ruke na violinu i da sviram skalu, osećam se najsrećnija jer to znači da sam napredovala.

Pariz

Odlazak u Pariz je meni bio vrlo značajan jer su me tamo čuli ljudi iz struke koji su me znali pre studija i bili prijatno iznenađeni mojim napredovanjem. Te muzičare Parižane sam upoznala na moru, pa su me onda oni zvali u goste, hteli su da mi pomognu da tamo počnem da studiram, ali ja nisam htela jer sam shvatila da sam na pravom putu kod profesorke Čugajeve ovde. Bila sam jedina u njenoj klasi koja je učila ruski jezik u školi, a ona nije u potpunosti vladala srpskim, pa me je zamolila da sedim na što većem broju njenih časova i da prevodim. Ja sam tada slušajući tuđe časove puno naučila: dok sebe kontrolišeš to je jedna priča, ali kada vidiš druge kako sebe kontrolišu i rade na tome, to je sasvim drugo iskustvo.

Biti studentkinja iskusnog pedagoga

Rivalitet se jako osetio na Akademiji, osećala sam na svojoj koži da na to što sam u klasi profesorke Čugajeve drugi gledaju pomalo negativno. Često sam imala utisak da kolege misle da mi, studenti Čugajeve sebe dižemo u nebesa. Shvatila sam da postoji podvojenost među studentima različitih klasa i to mi je bilo vrlo teško da prihvatim, zato što sam se uvek nosila mišlju da muzika ima za sve nas jednaku dimenziju.

Kamerata akademika

Dobila sam priliku da odmah od prvih dana prve godine uskočim u „Kameratu". Bila sam ponosna, jer su za članove birani najbolji studenti Akademije. Ovde sam imala prilike da sviram repertoar koji nigde drugde nisam imala priliku da sviram. U narednih skoro deset godina sviranja u Kamerati stekla sam zaista veliko iskustvo.

Saobraćajna nesreća

Na drugoj godini studija, zima devedeseta-devedeset prva. Bila sam suvozač u kolima i bila je velika poledica u gradu. Drugarica me je vraćala kući oko ponoći. Bila je svež vozač i verovatno je u nekom momentu umesto da koči motorom pipnula je kočnicu. Auto je počeo da „pleše" po bulevaru, a ispred nas je gradski autobus pravio polukružno na mestu na kom nipošto ne bi smeo, na velikoj raskrsnici kod Izvršnog veća. Izgledalo je kao da on nema kontrolu nad vozilom. Njen jugo je udario u autobus, ja sam glavom

razbila šoferšajbnu. Svi smo jako dobro prošli, a auto je bio otpisan! Imala sam veliku sreću, jer mi se ništa veliko nije desilo, imala sam na glavi vrlo ozbiljnu čvorugu i veliku povredu kolena. Bolovi su bili konstantni, čim bih krenula da se oslanjam na njega, da sedim ili da dugo stojim. Zbog toga nisam mogla da sviram od kraja januara do aprila.

Posle si nastavila normalno studije i diplomirala si kod nje?

Na trećoj godini mojih studija sin profesorke Čugajeve, profesor Jegor, koji je predavao klavir kod nas na Akademiji, je umro naprasno (od srca). Ona je još neko vreme posle toga smogla snage da dolazi na nastavu, zatim je najavila da će otići. Tada je već predavala u Italiji i u Beču. Rekla je da više ne može da dolazi, suviše stvari je emotivno vezuje ovde. Rekla mi je da je sa mnom imala blizak odnos i da joj je žao što odlazi.

Nakon što je otišla, trebalo je da diplomiram, ali nisam imala profesora s kim bih spremila diplomski ispit. Donela sam vrlo tešku odluku da ne želim da diplomiram ni kod koga drugog. Bez želje da ikoga uvredim, nisam videla nikoga na Akademiji ko bi nju dekvatno mogao da zameni. Odlučila sam da ću diplomski spremiti sama. Radila sam sama po instrukcijama koje sam dobila od profesorke. Vežbala sam po osam sati dnevno, očistila ostale ispite. Neki profesori nisu odobravali što se nisam nikome obratila za pomoć.

Diplomski ispit

Pored rada u školi, sviranja u Kamerati i ostalih obaveza, uspela sam da diplomiram tek devedeset sedme godine. Negde u jesen devedeset šeste sam počela da živim sa svojim sadašnjim mužem. Moj muž je Nenad Bogdanović, koji je rođeni brat violiniste Dejana Bogdanovića i on zna šta znači živeti sa violinistom. Bio je divan, pomagao mi je oko kućnih poslova, a ja sam mogla da vežbam po osam sati dnevno i uspela da diplomiram.

Diplomski je održan u svečanoj sali Muzičke škole „Isidor Bajić". U komisiji su bile dve profesorke i profesor Horvat, čuveni Paga uz koga smo svi odrasli. Tata i ja smo čekali, već su svi otišli gore da se počastimo. Komisija je ostala zatvorena u sali da veća i počelo je urlanje... i moj tata pita: – Zašto oni viču? a ja kažem tati: – Zato što neko hoće da mi da devet. Tako je i bilo. Od prve do poslednje godine zapravo mogu da se setim Akademije kao nečega gde sam se stalno borila s vetrenjačama, večito si morao nekome nešto da dokazuješ, a neko je uvek gledao kako da te unizi.

Ali s druge strane da nije bilo te Akademije, da nije bilo pre svega profesora Varge i Kamerate, da nije bilo te predivne profesorke Čugajeve, njene predivne pozitivne energije i vrhunskog znanja, kao i profesora Dejana Bogdanovića, ja ne bih danas bila ovoliko zadovoljna sobom kao violinista.

Prvo zaposlenje

Zaposlila sam se u Muzičkoj školi „Isidor Bajić" u septembru devedeset druge, bila sam četvrta godina studija. To je opet došlo nekako neočekivano. Radila sam to proleće i leto u jednom kafiću da bih skupila pare za seminar kod čuvene profesorke Marine Jašvili i išla sam na taj seminar. Međutim te mi se pare nikako nisu dopadale iako su bile daleko

veće od plate u školi, ali da se vrzmaš po takvom okruženju, da se trošiš po pola dana na to čak i ako je raspust, meni to nije odgovaralo. Bile su to devedesete kada su plate bile stvarno smešne, ali sam htela ipak da se zaposlim. Već je bio septembar kada sam na jednom koncertu srela svoju drugaricu Judit Niderholcer, čelistkinju, koja mi je rekla da traže nekoga, da im treba za violinu i za čitanje orkestarske literature. Neko je verovatno rekao neku dobru reč za mene, bila sam učenica škole i znali su me, i sutradan kad sam otišla u školu, zaposlila sam se. Otvorila sam radnu knjižicu i do momenta dok nisam diplomirala sam obnavljala ugovor. Od devedeset sedme sam stalno zaposlena u Muzičkoj školi „Isidor Bajić".

Intima

Svega je bilo! I dužih i kraćih veza, vodanja za ruku, ali nisam imala priliku da doživim neki težak udar koji bi me jako izbacio iz koloseka. Mi koji se bavimo muzikom jesmo okrenuti emocijama i možda stvari doživljavamo emotivnije nego drugi ljudi. Upravo nas ta naša unutrašnja borba na sceni, taman toliko ojača, da puno problema u životu vrlo stabilno rešavamo.

Imala sam neke značajnije i neke manje značajne veze, imala sam i periode kada mi je bilo svega dosta: u nekom momentu sam stekla utisak da se mnoge stvari svode na taktiziranje u odnosima, a ja volim iskren odnos. Tada više od dve godine nisam imala momka i rešila sam da sačekam onog koji će mi po svemu odgovarati. Tada se pojavio Nenad, moj budući muž.

Muž i brak

Nije se on zapravo pojavio, jer se mi znamo od detinjstva. Naime, njegov brat i ja se znamo iz Muzičke škole. Početkom Srednje škole Nenadovo i moje društvo se sreće sve češće na nekim rođendanima i mi počinjemo da se družimo. Izgradili smo jedno predivno prijateljstvo bez ikakvih obaveza, ponekad se nismo viđali mesecima. Devedeset druge smo shvatili da se ne gledamo više na isti način. On je tada otišao u Ameriku na pola godine i kada se vratio (u decembru devedeset druge) od tada smo par. Počeli smo da živimo zajedno devedeset šeste, a devedeset sedme, posle mog diplomiranja smo se venčali. To su bile te sirotinjske godine. Nismo hteli da trošimo gomilu novca za neku salu, i na kraju smo shvatili da Nenadovi roditelji stanuju na sedmom spratu u zgradi na kojoj je pored njih šesti sprat zapravo krov i to je terasa zajednička i da tu treba da pravimo svadbu. Razmestili smo cveće u saksijama okolo, izneli stolove i stolice, doneli po koju sobnu lampu. Klopu smo napravili, malo smo očepili mamu i tatu da moraju da rintaju dok naprave švedski sto... Bilo je skromno, možda pedesetak ljudi, ali je stvarno bilo prelepo.

Deca

Ilija ima trinaest godina, Nikolica ima devet. Za ovu celu priču je važno spomenuti Igora, srednjeg sina, koji ima Daunov sindrom.

Dve hiljade prve sam rodila Iliju, dve hiljade treće Igora i dve hiljade pete Nikolu. Nikada nismo pričali o broju dece, ali smo uvek želeli da ne bude jedno dete. Činjenica je da možda ne bismo tako brzo dobili treće dete da se nije rodio Igor sa Daunovim sindromom. Nije bilo nigde nikakve naznake, svi mogući pregledi su urađeni koji su trebali da se urade i sve je odrađeno zaista po proceduri i kako treba. To se zove skriveni Daunov sindrom.

To je bio strašan period našeg života, zaista ubedljivo najteži. Ja se nadam da neće biti tako teško nikada više. Mi smo morali da donesemo po roditelje verovatno najtežu odluku, a to je da dete pošaljemo u dom. Na žalost, morali smo da suprostavimo interese našeg Ilije (koji je rastao i obećavao kao klinac od dve godine, zdrav, prav i pametan) i Igora za koga nismo imali apsolutno nikakvu nadu. Nenad je tu traumu doživeo na svoj način: morao je za vrlo kratak rok da nauči sve što se moglo naučiti o Daunovom sindromu i zapravo da shvati da nema nikakve prognoze i da ništa ne može da se zna. Razgovarao je sa puno lekara, imao je u neku ruku sreću, da naiđe na ljude koji su bili dovoljno iskreni prema nama. Nema tu pravog rešenja. Zapravo se nama svakog dana potvrđuje da je to bila prava odluka zato što će naš sin Igor sada u oktobru imati dvanaest godina i on jednino što zaista zna jeste da sedi. To je nivo bebe od nekoliko meseci. On ne zna da priča, niti pokušava, čak ni da guče, on ne zna da hoda, on ne zna sam da se hrani, on ne zna sam ništa. Ne zna čak ni u hodalici da se odgura ciljano do određenog mesta, to je jedan od najtežih oblika Daunovog sindroma.

S druge strane, postojala je strepnja šta će biti sa trećim detetom. Mi smo želeli da Ilija ima nekoga sa kim odrasta i da ne treba da bude sam sa Igorom, koga će možda morati da pazi ceo život. Nikada ne bih verovala, ali eto ispadoše tri dečaka. Nikola je toliko sladak i toliko neverovatno pun energije da sam se ja u jednom momentu zapitala, možda treba imati i četvrto? Tad sam već imala trideset pet godina i trebalo je za to imati i živaca i snage i finansija i gde da stanuješ, mi smo osam godina bili podstanari i nekako stali smo na trećem. Igor je mesec dana po rođenju bio na ispitivanju da se utvrdi zašto se desio Daunov sindrom. Postoji nasledni i nenasledni. Kad je nasledni, to je može da bude nezgodno za porodicu. Sreća, to kod nas nije tako. Doktori su nam iskreno rekli u Dečijoj bolnici da polako počinju da svode statistiku: dve hiljade treće godine se povećao broj dece sa Daunovim sindromom. Mislim da to ima veze sa ozračenim bombama i stresom od ratova.

Kako se Ilija i Nikola odnose prema bratu?

Ilija će uskoro četrnaest godina a Nikola ima deset. Oni od prvog dana znaju sve. Jedino što je bilo dogovoreno između mene i Nenada da se reč bolestan ne vezuje za Igora. Ilija je imao dve godine kada se Igor rodio. Reći detetu da je Igor u domu zato što je bolestan, moglo bi da izazove strah da sa prvom kijavicom Ilija misli da će i on da ide u dom. Morala je da se odabere reč koja će biti upotrebljiva u svakoj situaciji i izabrana je reč „drugačiji". Oni su odrastali sa tim da je Igor drugačiji, pošto je jako drugačiji i neće

moći sam, treba mu konstantna lekarska pomoć i zato je po preporuci lekara morao da ode u dom. Bio je jedan čudan momenat kada se Nikola rodio, imao je oko šest meseci. Ilija je meni u jednom tihom momentu prišao, sedela sam za pisaćim stolom, i pitao me naivnim glasom: – Kad će Nikola ići? Interesantno da dete već tada, on ima recimo četiri godine, počinje da oseća da je neke stvari u redu pitati, a neke možda i nije. Tačno sam osetila da montira glas prema tome i shvatila sam o čemu mi pričamo. Onda smo porazgovarali o tome da Nikola nije „drugačiji" i ostaje da živi s nama. Mi ne možemo u potpunosti da znamo kako oni to doživljavaju.

Redovno smo odlazili u Suboticu, nekada smo išli svakog vikenda, pošto je Igor u domu „Kolevka", ali kako su klinci rasli, kako su vremena postala teža, nama je ostajalo sve manje para da odemo kod Igora i mi smo sada u situaciji da retko smognemo novaca da platimo put, kupimo pelene i odemo tamo da provedemo određeno vreme sa njim. Skoro svaki put, osim kada je neko bolestan, deca idu s nama. Ilijin osećaj tamo je sasvim drugačiji od Nikolinog. Ilija ima problem da ode tamo. Ja sam mislila da mu smeta malo je drugačiji miris, tamo ima jako puno ležeće dece koja su u pelenama i zna da bude težak miris, ali ne u smislu da je zapušteno, daleko od toga, prosto diše deset duša u jednoj sobi. Kada uđe tamo, ja vidim da mu je teško, traži da izađe u dvorište. Imaju jako lepo dvorište za igranje, onda izađe u dvorište, bude tamo i kada krećemo, vrati se. U nekom momentu smo počeli da pričamo o tome zašto je njemu teško. Priznao je da nije hteo da nas povredi, ali da mu ne prija da ode tamo: – Svaki put kada uđem, ja shvatim koliko strašno puno dece ima u toj zgradi! Shvatila sam da ja predstavu nisam imala koliko to njega boli i čini ga tužnim, da je kao mali postao svestan da postoji kuća za takvu decu i to ga baš jako uzdrma. Nikola opet reaguje potpuno drugačije: on voli da ode, da mu stavimo Igora u krilo (Igor sa svojih dvanaest godina ima jedva osam-devet kila), I onda Nikola tako sedne s njim, malo se pomazi s njim, čupne ga za kosu, za odelce, on sasvim drugačije to doživljava u njegovim godinama. Možda će kasnije, ili možda neće uopšte doživljavati to kao teskobu. Njemu je žao i on bi voleo da postoji neki lek i misli ako jednog dana postane naučnik... Gledam da mu objasnim da možda ne treba svoj život da uputi u spašavanje Igora, nego u ono što on voli da radi.

Muzika u životu Ilije i Nikole

Ilija svira violinu i verovatno će da se opredeli za to. Nikola je još mali, svira i on violinu. Mi smo obojici pružili mogućnost da biraju instrument, naravno da su rekli violina kad se violina svira u kući. Iliju smo upisali i na klavir, svirao je dve godine klavir i kada je trebalo da krene u peti osnovne, kada obaveze postaju ozbiljnije, tad smo rekli da izabere, dali smo mu jedno pola godina da razmišlja i on je sam odabrao violinu. Kad je došlo Nikolino vreme, pitali smo ga šta će da svira, rekao je violinu i gitaru i klavir. I onda smo ustvari sa Nikolom primetili sasvim drugu priču: da je on jako sklon pokretu i pitali smo ga da li je možda zainteresovan za balet, na šta je naravno u nekom predškolskom uzrastu pao odgovor: – Ma da, svi će da me zezaju! Posle nekog vremena ponovo smo ga

pitali, na internetu smo našli snimak časa moskovske škole pri Boljšoj teatru pa smo mu pustili. Prilično mu se dopalo. Odveli smo Nikolu u Baletsku školu da odgleda jedan čas baleta i on se toliko zaljubio u balet da je hteo tog momenta da se upiše, ali je morao da čeka do septembra. Uglavnom, Nikola ide i na balet i na violinu i tvrdi da će biti i jedno i drugo. On je onaj tip deteta koji uvek prvo cupka na muziku i ima tu građu. Prosto moraš imati tu vrstu predispozicija za balet. Dobro ide u tom pravcu, raduje se časovima, voli na pravilan način da se sam sa sobom takmiči. Ipak, za sada ne odustaje ni od sviranja violine ni od baleta.

A vi kao roditelji imate isti odnos kao što su Tvoji roditelji imali?

Vrlo sličan. Ja radim jedan dan pre podne, drugi po podne i vrlo često nisam kod kuće kada bi oni trebalo da uče ili vežbaju. Mi ih stalno podsećamo na njihove obaveze, ali ne učimo sa njima, želimo da budu samostalni u tome.

Obojica su moji đaci na violini. Sa Ilijom nije bilo lako prve godine da se on navikne da mama tih pola sata nije mama, nego ga uči. Kada je došlo do Nikolinog upisivanja u Muzičku školu on je već tada uveliko pitao: – A kada ću ja imati privatan čas kod tebe? To je značilo da smo on i ja u četiri oka. Nije bilo uopšte mogućnosti da mu ponudim da ide kod nekog drugog profesora, bilo bi po njega uvredljivo da predajem Iliji, a njemu ne. Odmah je krenuo kod mene.

Da li si ikad u životu osetila neki oblik diskriminacije?

Nije bilo ništa u smislu situacije u kojima moram da tražim neku pavnu zaštitu. Prvo čega se setim kao diskriminacije je, da dve hiljade prve kada su počeli sa radom Vojvođanski simfoničari. Pozvana sam da sviram i počela sam čim je Ilija dovoljno stasao da može da ostane nekoliko sati sa bakom. Prethodno sam sarađivala sa dirigentom, svirala u Subotici u Filharmoniji i svirala sam za prvim pultom drugih violina. Dolazim sa prvog porodiljskog u Simfoničare i on me stavi na drugi pult, posle sledećeg porođaja ponovo pult u nazad i posle trećeg porođaja ponovo pult u nazad. To je vrsta diskriminacije gde ti uopšte nisi odlučivao, dakle svaki put sam gubila svoju poziciju, nešto što sam stekla zaslugama i svojim radom, samo zato što sam se porađala. To je moj lični osećaj, ali znam da su i druge žene slično prolazile.

Nacionalni i religijski identitet

Nemam apsolutno nikakav odnos. Dovoljno je da kažem ovako: moj otac je polu Nemac polu Srbin, njegova majka je toliko Nemica da je jedva savladala srpski, ista situacija je u maminoj porodici: njen tata je Srbin, a mama je polu Nemica polu Francuskinja. Nekim slučajem je muška linija bila „-ić" pa mi je devojačko Smiljanić. Kod tate u familiji još imamo Italijane, Špance i možda Jevreje. Kada kažem da sam Srpkinja, taj identitet ne osećam do kraja. Meni je prezime srpsko i zato što je tradicijom tako rečeno ja se izjašnjavam kao Srpkinja, ali ja sam jedno evropsko čeljade. Ustvari nemam nikakav problem sa tim i prilično mi smeta što smo se ratovima doveli do toga da se pitamo ko je

šta. Isto tako i veroispovest! Roditelji me nisu krstili (iako su oboje kršteni u pravoslavnoj crkvi) verovatno zato što je tada bilo drugačije vreme. U maminoj porodici ima jedna vrlo interesantna priča i to čak pokazuje do koje mere su bili liberalni. Tamo su u porodici jedni bili katolici, a drugi su bili protestantni. U to vreme se rađalo jako puno dece, pa da ne bi bilo sukoba u porodici, jedno je kršteno po katoličkoj, drugo po protestanskoj veri i eto ti i ljubavi i mira!

Ja sam se krstila u pravoslavnoj crkvi sa dvadeset i četiri godine na moj rođendan. Nenad i ja smo bili vereni i dogovorili smo se da ćemo se venčati i u crkvi. U crkvu retko idem i idem svojom voljom. Ne nipodaštavam, ali mislim da prisustvo sveštenog lica neće povećati moju veru, niti to što ću ući u crkvu. Mada, volim mir koji je tamo... Ja se stvarno svaki dan trudim da nikoga ne očepim, da mislim pozitivno jer sam na svojoj koži osetila da to meni donosi boljitak. Trudim se da živim na način koji većina vera propoveda: budi dobar, budi pozitivan i ja tako bivam bolja sebi i drugim ljudima. Na to se svodi moja lična vera.

Da li si članica neke političke stranke?

Nisam članica nijedne političke stranke, ali počinjem da se pitam da je možda trebalo da budem. Ideološki me to ne zanima. Ipak, napredak u nekim segmentima posla izgleda ne može da se desi bez toga. To je poražavajuće, jer u svom poslu postižem puno uspeha i mislim da mogu više.

Da li si zamišljala ovakav život u detinjstvu?

Da, jako sam srećna zaista, iako naravno neka svakodnevica uvek donese i neki nervozan dan, pokušavam deci da prikažem da jesmo srećna porodica. Neko ko bi sa strane pogledao rekao bi: ali vi nemate puno para, vi nemate veliki stan, vi imate dete u domu, a ja mislim da nas baš sve to čini srećnima. To što ti okruženje nameće, da moraš imati dobar telefon ili auto ili krpice, to po meni nije važno. Mnogi to imaju, a imaju recimo nasilje u porodici. Mi gradimo svaki dan naše dobre porodične odnose, volimo se i mislim da smo zaista jako srećni. Imam i divnog svekra i svekrvu s kojima se dobro slažemo i pomažemo. Nenad sa mojom mamom ima dobar odnos. Imam svu moguću slobodu od strane mog muža i on od mene. Imamo divan odnos pun poverenja i u tome uživamo.

Autorizovano: 20. oktobra 2015. godine

Radojka (1972), Sremska Mitrovica
Snimanje: Ana Klem Aksentijević
Transkripcija: Marija Vojvodić
Redakcija: Svenka Savić
Snimano: 2. juni 2014. u orkestarskoj garderobi SNP

Kakvo je bilo Tvoje detinjstvo?

Ja sam iz Sremske Mitrovice. Rođena sam hiljadu devetsto sedamdeset druge godine. U muzičku školu sam krenula uporedo sa osnovnom školom, kao i svi. Mogu reći da je polazak u muzičku školu bila slučajnost. Ja nisam baš nešto želela da sviram, niti da se posvetim tome, nego sam htela više da se igram sa decom.

Osnovna škola i Niža muzička škola

Krenula sam u Muzičku školu i onda sam ubrzo videla, zahvaljujući nastavnicima koji su tamo radili, da to nije loše. Imala sam na samom početku fine nastavnike i iz instrumenta i iz solfeđa i sve ono što je bitno od njih sam naučila. A vremenom sam zavolela da idem u tu školu.

Srednja škola

E sad, kako je došlo do Srednje škole: isto nisam bila rešena šta ću i kako ću. Želela sam i da promenim sredinu, da odem iz Mitrovice, i profesorica Mira je rekla da postoji takva mogućnost, pošto u Mitrovici tada nije postojala Srednja muzička škola, pa ako želim da nastavim, to bi moralo biti u Novom Sadu. I to se meni svidelo, pošto je Mitrovica mali grad i počeo je da gubi od svojih kvaliteta.

Otišla sam na prijemni u Novi Sad i sve je lepo prošlo. I tamo sam srela profesoricu koja je tada predavala violu, Radovanku Pavlović, koja mi je predložila da bi bilo dobro, ako želim naravno, da probam da sviram violu kao instument. I ja sam to prihvatila, pošto mi se ona svidela, pa onda ako sam već nju upoznala, što ne bih probala. Međutim, desilo se da je ona bivala na trudničkom odsustvu i onda su se smenjivali razni profesori, što mi je dosta umanjilo doživljaj. Povremeno je dolazio jedan profesor sa Akademije – moj budući profesor, sa kojim mi je bilo teško u početku, posle sam videla da je čovek pun znanja i voli da ga predaje drugima, ako vidi da si zainteresovana za učenje. A ako vidi da si nezainteresovana, onda ume da bude jako nezgodan. Ja sam tada bila zainteresovana i onda mi se polako i on svideo i samim tim sam upoznala njega kao profesora koji će mi predavati.

Prijemni i studije na Akademiji

Bilo je problemčića na dan prijemnog. Ja sam bila nešto jako neraspoložena. Nisam bila psihički spremna da se to desi taj dan. Manje-više niko nije baš spreman da stane pred komisiju i da odsviram najbolje što zna. Međutim, meni je trebalo nešto više toga dana i nekako mi je palo na pamet da se smirim tako što ću otići u crkvu, a bilo mi je sasvim svejedno u koju. Prva je tu bila katedrala. I tu sam sela i tako sam sedela jedno vreme i jako

sam se smirila. Niko me ništa nije pitao. Niti sam upalila sveću. I samo sam tako sedela sa instrumentom ni o čemu nisam razmišljala. I to mi je pomoglo. Bilo mi je čudno kako to da sam tako uspela da prevaziđem nemir od pre pola sata. Vratila sam se na prijemni na Akademiji, nije bilo baš savršeno s moje strane, ali sam položila.

Posle je sve išlo svojim tokom. Odslušala sam četiri godine i onda se davanje ispita i diplomski odužio, zato što sam počela da radim u orkestru Opere Srpskog narodnog pozorišta i zapostavila sam svoje školske obaveze.

Međutim, ima nešto dobro u tome što sam počela da radim u pozorištu pre diplomiranja, jer sam tu počela da upijam znanja od nekih drugih autoriteta neposredno u praksi. Imala sam jednu vrstu autoriteta na Akademiji, a drugu vrstu autoriteta na poslu, i to više njih, pošto su uglavnom bile starije kolege u orkestru. Neki su bili jako sposobni, uglavnom su bili fini i prijatni. Ja sam imala sreću da je tada vođa viola bio Karlo Ižak (sada je u penziji), koji mi je jako pomogao. On me za grešku nije popreko gledao, nego mi je sa strane posle objašnjavao kako treba to odsvirati, i pritom me je tešio da se ne uzrujavam. Tako je prošao period prilagođavanja u kolektivu prvih četiri-pet godina, posle toga stvarno uživam u svom poslu. Onda su došli neki drugi mladi ljudi koji su morali da se dokažu, a ja počinjem da stajem na svoje noge, da se osećam sve sigurnije i da sve bolje i bolje radim svoj posao, opuštenije i sa više samopouzdanja. Posao u orkestru Opere mi se dopada zato što je to timski rad. Mogu da kažem da nikad ne bih mogla da budem solista na instrumentu. To mi nikad nije bio cilj. Ne bih mogla ni da budem vođa, to mi je preveliki teret. Ko može, zaista mu se divim! To je stvarno fantastičan spoj raznih osobina u čoveku: vrline koje moraju da se spoje da bi neko bio solista, vođa, koncert majstor, ili tako nešto.

Da li si za vreme studija učestvovala na koncertima?

U Srednjoj školi smo imali mogućnost da sviramo kao ispomoć u Srpskom narodnom pozorištu. Tada je direktor Opere bio Rudolf Bruči i on je zvao mlade ljude da sviraju, što mi je jako pomagalo, jer nisam baš imala puno iskustva sa radom u orkestru. Osim što je kao predmet postojao u Srednjoj školi, ali nismo baš nešto preterano zahtevan program svirali. U Operi je bilo mnogo zahtevnije. Svirali su se i neki domaći autori, moderna muzika i to je meni bilo sasvim nešto novo. Posebno mi se svidelo što smo putovali sa njima svugde na gostovanja. Išle smo na neke festivale, ali ništa veliko. Sada smo sa pozorištem išli u Kan, to je bilo najegzotičnije. Tamo smo se baš lepo proveli i videli smo Azurnu obalu i tako...

U Zrenjaninu smo imali neki kamerni orkestar pa smo tamo svirali povremeno. Družili smo se svi zajedno, ali najprisnija sam bila sa dve bliznakinje Tanjom i Sanjom, koje su iz Zrenjanina. Sanja svira violu, a Tanja je tad studirala književnost. Sve tri smo se još u Srednoj školi poznavale u Novom Sadu, pošto smo Sanja i ja išle na neka takmičenja i tako smo se zbližile.

Tvoja porodica

Moji roditelji su imali dosta težak život. Mama se jako rano udala – imala je šesnaest godina i već posle godinu dana je rodila brata. Otišli su u Austriji da rade. Ali vratili su se posle pet-šest godina u Srbiju i dobili mene. Brat i ja smo bili dva sveta, i dok smo bili mali, a i kasnije nismo nikada bili jako bliski.

Majka je imala teško detinjstvo, imala je koplikovanu majku i samim tim babu nisam ni upoznala do neke osamnaeste godine (baba uopšte nije želela da nas upozna). Majka je imala problematično detinjstvo s njom, pa nije imala od koga da nauči emotivnu komunikaciju. Uglavnom to su bile neke kritike non stop, pošto je i ona dobijala stalno kritike od svoje majke. A dedu nisam upoznala, jer je ranije umro.

Sa ocem sam mnogo prisnija. Više „pričamo" ćutke, nego što pričamo. Znamo odmah šta ko misli i nekako je sve spontanije i mirnije bez svađe.

Babu i dedu sa tatine strane nisam upoznala, jer je deda umro pre mog rođenja, baba je umrla dok sam bila sasvim mala. Baš mi fali nekako to da imam baku i deku onako kako se to u pričama vidi.

Finansiranje školovanja u Novom Sadu u Srednjoj školi i na Akademiji

Pa na početku nije bio problem novac dok su bila dobra vremena, upisala sam Srednju 1987. Meni je bilo fascinantno da su me roditelji pustili sa četrnaest godina da funkcionišem donekle sama. Prvo sam bila smeštena u Srednjoškolskom ženskom domu u Nikolajevskoj ulici, blizu Muzičke škole, što je za roditelje bilo dobro rešenje, pošto je tamo bila dosta rigorozna disciplina (morao si da radiš neke stvari hteo, ne hteo). Znači čim su me primili u dom, onda već postoji šema aktivnosti – mi se opredeljujemo u razne sekcije. Onda smo morali svako jutro da idemo na neki raport u kancelariju kod vaspitača i tako. Nešto suvišno. Za nekog je to bilo možda potrebno, ali meni nije, jer mene roditelji nikad nisu proveravali, nego su imali dosta poverenja u mene. Onda dođem u Srednju školu pa me sputava vaspitačica, što je malo bilo besmisleno...

A kad su došle devedesete

Na Akademiju sam se upisala 1991. E, kad su došla teža vremena inflacija, izbeglice, rat...i meni je bilo kao i svima. Moji su odvajali bukvalno „od usta" za moje školovanje i smeštaj u Novom Sadu. Kada sam počela da studiram morala sam naći privatan smeštaj, i uglavnom sam bila smeštena kod nekih žena po sobicama. To je trebalo sve finansirati.

Moji roditelji su to nekako uspeli. Ali je bilo stvarno jako komplikovano. I onda posle, kada je došlo još teže vreme, inflacija, embargo, ja sam počela da radim. Mogla sam roditeljima malo da pomognem što se tiče finansijske strane, čak i da odem (nekad) na more, a da ne tražim od njih novac. Bila sam ponosna na samu sebe što je to tako.

Zaposlenje

Možda je bolje što sam se prvo zaposlila u ta teška vremena, jer da sam diplomirala na vreme onda ne bih možda nikada počela da radim ovo što volim da radim, evo već

dvadeset godina. Možda bih bila nastavnica muzičkog u nekoj školi u Vojvodini, a ne vidim sebe uopšte kao nekog ko predaje. To mi je oduvek bilo jasno da u školu neću da idem da predajem deci. Više volim da sedim negde u orkestru i sviram, nego da budem nastavnica.

Profesor Horvat je bio taj koji je predložio meni i još nekima da dođemo da položimo audiciju. I hvala mu na tom savetu, jer sam tek posle toliko godina, ili decenija, shvatila koliko je učinio za mene što je predložio mene i još neke od nas za orkestar Opere. To je stvarno velika stvar.

Tim pre što sam tada bila u dugoj emotivnoj vezi koja me je psihički i fizički dosta iscrpljivala. Sada kada se setim tog vremena, onda vidim da je to bila situacija u kojoj su živeli teško svi, a onda ja još u nekoj svojoj privatnoj iscrpljujućoj situaciji – malo previše! I onda sam zapustila školovanje. Bukvalno sve je stajalo kao neka bara.

Da li ste izlazile u društvo dok si bila na školovanju u Novom Sadu?

Pošto smo došle iz manje sredine, ja iz Mitrovice, Sanja iz Zrenjanina, gde baš nije bilo da se izađe, moje drugarice i ja smo volele da izlazimo, živele smo za izlaske. To su bili mali kafići (u Novom Sadu bar imaš velik izbor), a nismo imale nekog da nam zabrani da ne dođemo kasno kući, nego smo dolazile kada smo htele. Izlazile smo u Atrijum tadašnji. Onda je tu bilo Dvorište i Rupa – tu smo najviše išle. Tamo nam je nekako bilo najprijatnije.

E sada, koliko je to bilo dobro toliko je bilo i loše. Jer mlad organizam može puno toga da izdrži, ali preterivanje teško, i to je tako mesecima trajalo, to je već onako počelo da uzima maha, pa smo i same shvatile da je to besmisleno zato što su trpele studiranje, i mozak nije hteo da radi kako hoćemo!

I onda smo imale Sanja i ja razne problemčiće sa profesorima, zato što nismo prisutne, nismo skoncentrisane, nismo predane. I onda smo se malo sabrale i prestalo je izlaženje. Bilo je to ipak dobro iskustvo, doživele smo razne situacije, na primer, da se vraćamo kući rano ujutru, kada ljude već stoje u redu u banci, za hleb i tako. I onda je bilo jako tužno da mi omladina idemo iz provoda, a ljudi stoje i bore se za egzistenciju. I tu sam se ja baš zamislila: šta radimo uopšte!?

Privatni život

Moj muž i ja smo se znali sa proba u Operi, mnogo pre nego što smo se počeli zabavljati. Tada je on bio u braku, a ja u drugoj emotivnoj vezi. On je prekinuo taj svoj brak i u tom momentu sam se ja iskobeljala iz moje veze. I tu smo se mi našli kao dva sapatnika i složili se oko toga šta ustvari nećemo. A ono što hoćemo se potrefilo da želimo iste stvari i da smo shvatili da možemo da budemo ono što i jesmo kada smo zajedno.

Malte ne svako prođe isto to, nisam ja jedina. Shvatiš da je već dosta toga i da se situacije ponavljaju, da postaje dosadno i komplikovano stalno izlaziti i non-stop nešto tražiti nekoga. Ustvari treba samo da budeš dosledan samom sebi i pojaviće se neko.

Porodica

Kad sam se udala imala sam trideset pet godina. Nismo odmah dobili dete, ja sam malo bila sebična po tom pitanju. Uvek sam se bojala da li će moje dete imati dovoljno, pošto sam podstanar. Ja sam se navikla na taj podstanarski život, ali mi je bilo strašno da budem roditelj podstanar.

I onda smo odlučili da uzmemo prvo stambeni kredit. I sva sreća da smo to uradili, ne kajem se uopšte. U jednom momentu znam da je to svima izgledalo strašno – ko će to vraćati. Mene ne interesuje koliko godina treba to da vraćam i koliko će to para biti. Ja znam da će to biti puno sve, i više nego što treba, ali najbitnije mi je da imam nešto što mogu da nazovem svojim, i da ne može više niko da mi kaže za mesec dana moraćeš da izađeš iz stana. I da skupljam svoje stvari i da pakujem po ko zna koji put i da tražim neki drugi dom. Pošto sam jarac u znaku, rak u podznaku. Taj rak mi je uvek težio da stvorim neku kućicu za sebe, baš sam taj tip da imam nešto svoje. I eto uspeli smo u tome! I onda je došao red da nas dvoje budemo roditelji. Rodila sam ćerku u trideset osmoj godini.

Trudnoća i porođaj

Kao starija trudnica nisam imala nikakvih problema. Čak se nisam ni ugojila. Porođaj je bio duži, deset sati je trajalo i bilo mi je mučno, ali i to je prošlo. Sada kada se setim, vredelo je sve. Bez nje ne znam kako je uopšte taj moj život imao smisla. Totalno dva života. Jedan u kojem sam bila dosta sebična i htela samo za sebe neke stvari da imam: prostora, vremena, novca. A sada jednostavno ne razmišljam o sebi, to je valjda poenta majčinstva. Nisi više ti bitna, nego je tu sad jedno biće koje si ti, ali je bitnije od tebe.

I kakav je njen odnos sa bakom i dedom sa jedne i druge strane? I sa decom Tvog brata?

Ona je jako specifična. Ne traži puno pažnje, ali svi je vole, uvlači se pod kožu. Ona je u stanju sama da se igra s jaknom ili rajferšlusom, vesela je stalno. Jako je vredna. Sa bakom rade neke stvari koje ja nikad u životu nisam imala pretenzije – da zalivam cveće. Ona ide sa njom zaliva cveće pa sadi nešto. Biće vrednija od mene, što se baki jako sviđa naravno.

Ona ostaje kod bake u Mitorvici više dana, jel tako?

Ostaje, da. E, to smo nekako preboleli. Morali smo tako, pošto su muževljevi roditelji u Zrenjaninu, a moji su u Mitrovici, a mi smo sami u Novom Sadu sa svojim radnim vremenom (nikad ne znaš tačno šta te čeka). I onda smo morali još dok je bila jako mala da je ostavljamo kod mojih prvo dva-tri dana, pa na pet dana, pa na nedelju dana, pa čak dve nedelje, jer smo morali da putujemo i da imamo neke radne obaveze. A siterke imamo tri! I ako mi se dva-tri dana spoje radno, onda je sa siterkom teško to sve uštimati, a ako je više od tri dana, onda moramo da je predamo baki, jednostavno finansijski nam je previše da plaćamo i siterku... Odlučili smo da je nosimo kod mojih, u početku nam je bilo strašno teško da budemo razdvojeni, međutim, zahvaljujući njoj smo to nekako prevazišli

– teže je bilo nama, nego njoj što je bilo. Ja sam ustvari primetila da njoj nije problem da budemo razdvojeni, pošto tamo ipak ima dvorište, ima širinu, ima društvo i piliće ima, a u Novom Sadu smo u stanu, u zgradi. Jeste sa mamom i tatom, ali ipak moramo da je izvodimo. Znači da budemo s njom stalno da je gledamo šta radi ... Ona voli da ode tamo i to nam je stvarno velika sreća što hoće da ostane bez nas.

Da li si iskusila disrkiminaciju po polu u orkestru Opere?

Ja mislim da je u orkestru po tom pitanju dobro, u horu je drugačija situacija. Mislim pre svega na bolovanja žena zbog trudnoće. Nas nekoliko koleginica smo imale 'protekciju' što se tiče trudnoće i da nas štede i oslobađaju što baš nije po nekim pravilima same ustanove. To je neka vrsta solidarnosti unutar kolektiva. Nas dve-tri koleginice kada je juni i toplo vreme, onda su nas oslobađali nekih obaveza. Ne znam u kojoj firmi bi tako nešto doživela.

Mene je više brinulo kako ću se uklopiti kada se vratim sa trudničkog odsustvovanja! Zna se kako izgleda dan jedne majke deteta od godinu dana – nisam vežbala instrument! Bilo je vežbanje mesec dana pred dolazak na posao i sve je bilo u redu. Ništa nije bilo traumatično.

U horu je drugačije (pošto moj muž peva u horu) i po njegovoj priči vidim da nema protekcije, jednostavno moraš da dođeš na posao, ili si na bolovanju. Mislim to bi trebalo tako da bude i kod nas u orkestru, ali dok smo trudnice... Meni je čisto ljudski ta naša praksa u orkestru.

Hobi

Medicina. Još kao dete sam nešto rasparivala lutke gledala šta ima unutra... Volela bih da radim sa ljudima u zdravstvu. A biti muzičar to je nešto sasvim drugačije. Super je što sam muzičar. Inače, volim jako da nešto prepravljam i da šijem. Nedavno sam dobila od svekrve šivaću mašinu i jako sam se obradovala. Volim sebi nešto da sašijem. Volim još i da radim sa salvetama. To me opušta kad imam vremena s tim da se zabavljam.

Verovanje

Ja nisam od onih koje idu u crkvu redovno. Čak ni nedeljom ne idem i nije mi to poenta. Poenta mi je da verujem da ima nešto što nas sve zajedno čini boljima, a to je ljubav. Za mene je to postojanje boga ustvari – postojanje ljubavi. To mi je bitno da znam da postoji nešto pozitivno što nas drži u ovom svetu. Kao kad se krstiš, pa onda si se opredelio za dobro. Ustvari nisam bila svesna da li verujem dok se nisam krstila. Moji roditelji nisu bili vernici u smislu da su išli u crvku ili da su slavili slavu. Mama je poreklom iz Ukrajine, Rusinka. Tatina porodica je imala svoju neku verziju verovanja, tako da ni nas nisu vaspitali baš nešto da verujemo. A ja sam do vere došla sama po sebi. I danas kada neko kaže da je ateista, ja ne verujem. Ta reč loše mi zvuči, jer odmah zamišljam da taj čovek ne veruje ni u ljubav. Ni ne znam u čega može da veruje, ako ne veruje u to.

Naše zajedničko krštenje, mog tadašnjeg dečka i mene! Mi smo poželeli da se krstimo, međutim njegova majka je bila protiv.

Sam čin je bio jednostavno fantastičan. Krstio nas je otac Porfirije. Jako je skromno to sve bilo i na mene ostavilo veliki utisak, zato što nisu ništa tražili od nas. Bukvalno ni jedan dinar da damo, pa smo sami nešto ostavili što smo smatrali da im treba. Tada sam nekako osetila da u samom tom činu da nas dvoje više nismo jednostavno jedno za drugo. A to se posle ispostavilo ubrzo, pošto kada smo gledali te naše neke snimke koje su nam kumovi napravili, neverovatno je bilo da stvarno malte ne nijedna slika nije uspela sa krštenja a slikali su sa dva foto- aparata. Tako da stvarno je to bio neki znak za prekid sistema i tako se i desilo. Ali eto dobro je od svega toga to što smo se ipak krstili. I jedno i drugo.

Diplomski ispit

Skupila sam svu moguću snagu i odlučila sam da ću posle 20 godina pauze da završim studije. Bilo je to 2006 godine! U roku od mesec i po dana sam spremila diplomski ispit i svu snagu sam na to usmerila u tom periodu. Možda je to bila moja greška što se sa nekim nisam konsultovala pre izlaska na ispit. Nisam bila zadovoljna kako je to sve ispalo. Zadovoljna sam što sam završila nešto što mi je dugo stajalo u podsvesti kao neki ogroman teret. Nisam bila zadovoljna kvalitetom sviranja. Otišla sam na ispit pod stresom! Tih dana sam morala da se selim u drugi stan, nisam ni znala gde ću da idem, i onda je to sve bilo već prekid sistema.

Žao mi je bilo što se tako završilo, zamišljala sam čin diplomiranja kao ono što vidimo na filmu – kako si ispunjen, kako si drugi čovek... Međutim, ja sam bila kao ispuvani balon. Nikakvo osećanje. Tek posle, kada sam razmišljala šta sam postigla u životu, onda sam shvatila da sam ipak nešto postigla i završila: imam posao, imam stan, imam porodicu i dete, imam struku koju volim.

To je ipak bio za Tebe teret

Diplomu nisam doživela kao krunu nego kao teški stres, što mi je malo žao. Ponavlja mi se san da mi instrument puca dok ja sviram. Propada mi prst kroz instrument, ili dolazim na diplomski bez instrumenta, pa se pitam gde mi je. A dugo vremena sam sanjala jednu još veću glupost – da nisam vratila nešto u biblioteku, pa me terete da trebam to sad da platim. Tako se spaja više strahova. Ali sad je sve ređe, trauma je sigurno ostala.

Ali imam dobar posao koji me ispunjava i sada sam spojila posao i taj moj stresni diplomski.

Vaspitavanje ćerke

Još uvek nisam sigurna šta treba raditi, jer ona sada ima četiri godine. Za sada sam odlučila da pustim da se sama izbori. Mislim da sada ne postoji ništa što bih mogla bolje uraditi za nju. Ja ću biti tu da je usmerim, ako baš vidim da ide u neki ćorsokak, ili ako neko nju maltretira. Ne bih volela da bude ni sebična ni da se lakta, moraće sama da nađe

neku sredinu. Videćemo. Ona sada vidi ovo što jeste i za nju je to sada realno stanje i ona još nema neko ružno mišljenje o svetu u kojem sada živi.

Da li ćete nju isto usmeravati na muziku?

Pustiću nju da vidim šta će biti. Ima sluha, ima smisla i za ritam.

Devedesete

Meni je bila strašna ta inflacija! Strašno je to da moram da odaberem između sapuna i dezodoransa! To što ujutru nešto mogu da kupim, a uveče već ne mogu s tim istim parama. Strašno mi je bilo što roditelji nisu mogli više da me školuju, a u društvu je opšta psihoza nezadovoljstva... Imali smo sreće što niko od naših nije bio pozvan da ide u rat. Nismo nikog izgubili, dragu osobu, materijalno je sve tako prošlo kako je prošlo.

Volim kada je neko skroman. Smatram da sam ja takva. Te neimaštine su grozne, ali nekako imam utisak da mi je mnogo lakše pala, nego nekim drugim ljudima. Znači naučena sam da ne rasipam, da živim skromnije, da budem zadovoljna. Što kažu: koliko ti je ćebe, toliko se pokrivaš. Nekako smo se navikli tako.

Da li su Ti se ispunila očekivanja?

Ostvarenje mojih snova je bilo da sedim u biblioteci i da budem bibliotekar. Znači taj stil života. Mir, tišina radiš ono što ti prija, daješ ljudima knjige koje žele i vole da čitaju. Taj stil života je očigledno jako teško u realnosti postići – da je sve u redu.

Znači da si ipak srećna

Srećna sam. Pre svega jako sam zahvalna što radim posao koji mi prija i koji volim, to je velika privilegija. Jako malo ljudi znam koji rade posao koji vole. Radim posao koji volim i koji mi ne oduzima puno vremena.

Da li si članica Udruženja muzičkih umetnika. Ako, ne zašto?

Nisam članica ni jednog udruženja, bez posebnog razloga.

Autorizovano 25. avgusta 2014. godine

Sanja (1972), Zrenjanin
Snimanje: Ana Klem Aksentijević
Transkripcija: Marija Vojvodić
Redakcija: Svenka Savić
Snimano 13. juni 2014. u kafiću u Zrenjaninu

Kakvo je bilo Tvoje detinjstvo?

Rođena sam hiljadu devetsto sedamdeset i druge u Zrenjaninu, u porodici sa još dve sestre, jednom sestrom bliznakinjom i jednom starijom sestrom. Tata je rođen četrdeset četvrte, a mama četrdeset pete. Mama je radila u Istorijskom arhivu kao arhivski pomoćnik, a tata je bio inspektor za krvne delikte u Zrenjaninskom SUP –u. Starija sestra je rođena hiljadu devetsto sedamdesete godine, marta meseca, a bliznakinja je rođena isto kao i ja, devetog oktobra sedamdeset i druge. Živeli smo najpre u stanu, pa u kući jer nas je bilo više članova porodice pa nam je stan bio mali. U zabavište smo išle od šeste godine.

Znači Ti ne znaš kako je to kada si sam

Pa non stop si sa nekim zajedno od rođenja. Sve što radiš, radiš zajedno. Zajedno smo išle u vrtić. Zajedno smo išle u školu. U Nižu muzičku, pa u Srednju muzičku – uvek smo bile u istom društvu. Moram reći da je majka od početka forsirala individualnost, a ne psihologiju para, svaka je u školi odgovarala za sebe i nikad se nismo menjale.

Da li su vas ljudi prepoznavali kao individue?

Pa kako ko! Ko je površniji, taj nas nije razlikovao, a ko se intenzivnije družio sa nama već je po našem hodu znao da nas razlikuje, ne samo likom. Jedino naše glasove preko telefona teže raspoznaju još uvek. Nisu nas oblačili isto, ni kada smo bile male, a ni kasnije kada smo odrasle i svaka birala svoju garderobu. Dok smo bile mlađe, u školi su nas stavljali zajedno da sedimo, a kasnije su nas uglavnom razdvajali. Ali nas dve smo imale potrebu da sedimo sa svojom drugaricom.

Da li ste imale različita interesovanja?

Uvek smo obe volele muziku, iste knjige da čitamo, iste filmove da gledamo jedino po karakteru sam ja mnogo mirnija i istrajnija, a Tanja je buntovnija.

Kako ste došle do toga da upišete Muzičku školu?

Pa volele smo da pevamo kada smo bile male! Naš kum koji je bio profesor u Muzičkoj školi i primetio je da imamo izuzetan sluh i predložio da obavezno idemo u Muzičku školu i da učimo violinu – zbog dobrog sluha. Kada smo se upisale, išle smo zajedno kod istog profesora i ja sam se pokazala kao istrajnija, pa su predložili u školi da ja pređem već u šestom razredu Niže muzičke (znači osmi razred osnovne) na violu kod profesora Benaka. Kod njega sam išla završni razred Niže muzičke i celu srednju školu. Kod njega sam i završila, a Tanja se prebacila na teoretski smer.

Čega ste se igrale kad ste bile male?

Jao, čega nismo! Bile smo jako nevaljale! Sećam se da je mama pričala da nam je došla u posetu jedna rođaka iz Novog Sada, i dok je pila kafu sa našom bakom, koja nas je čuvala, kad je krenula kući umesto belih cipela zatekla je crne cipele – mi smo ih lepo izviksale!

Kako je vaša starija sestra preživljavala to što ima sestre bliznakinje?

Poprilično teško. I dan danas postoji doza ljubomore. I ona je isto išla u Muzičku školu, počela je da uči flautu i pevala je Mešovitom horu „Josif Marinković" ali se kasnije više okrenula drugome – diplomirala je farmaciju, radi u Beogradu u svojoj struci. Znači nije bila tako zagrižena kao Tanja i ja za muziku. Odluka da nam muzika bude profesija je spontano došlo, volele smo da idemo u školu, išlo nam je dobro, znalo se da ćemo upisati prvo Nižu onda Srednju muzičku školu ovde u Zrenjaninu.

Mladost

Bile smo buntovne, za razliku od starije sestre. Na primer, oblačile smo se u to vreme u crno i slušale smo pank muziku pored klasične muzike.

Kako je izgledao prijemni na Akademiju?

Osamnaest godina sam imala kada sam maturirala, a devedeset i prve sam upisala Akademiju u Novom Sadu, jer mi je to najbliže bilo, mada je starija sestra bila u Zagrebu na studijama farmacije. Upis na Akademiju je bio prirodan nastavak mog školovanja. Nije bilo stresa, pošto sam program spremala tokom završne, četvrte godine u Srednjoj muzičkoj školi.

Kako su Tvoji mogli to finansijski Tvoje studije u Novom Sadu?

Jako teško. Krenule su te nesretne devedesete i bilo im je jako teško.

Apsolvirala si devedeset pete

Nisam mogla da završim tada, nego kasnije, jako sam se povukla u sebe, zato što nisam imala dobar odnos osobom koja me je vodila, posle nisam mogla da se nateram ponovo da krenem da vežbam. Pa mi je onda tehnika opala. Pa je sve to išlo sve niže i niže, a ja sam se jako i zatvorila u sebe i bila nezadovoljna sobom – vratila se u Zrenjanin. Mislim, pripremala sam teorijske ispite, to nije bio problem, ali podići sistem posle toliko godina za vežbanje viole bilo je jako teško.

Konačno sam diplomirala dve hiljade pete – znači deset godina nakon apsolventskog staža! Uvek sam znala da neću sebi dozvoliti da ostanem bez diplome. Neposredna motivacija za diplomski mi je bila što sam krenula da sviram sa Zrenjaninskim kamernim orkestrom. Kontaktirala sam profesorku Dušicu za program da vidim kako mogu da finaliziram studije, jer su mi ostala oba dela diplomskog.

Za vreme studija, da li si negde svirala, putovala?

Honorarno u pozorištu, još na početku studija, a posle u Zrenjaninskom kamernom orkestru. Kada je on neke 2005. godine prestao sa intenzivnim radom, svirala sam sa profesorima iz Muzičke škole u gudačkom kvartetu.

Gde sada živiš?

Živim u Zrenjaninu sa roditeljima i sa ćerkom, kao samohrana majka.

Ćerka ima pet i po godina. Dve hiljade osme godine se rodila. Svi smo je razmazili.

Onos prema religiji

Ateistički. O nacionalnosti se ne izjašnjavam, a ako neko pita za versku pripadnost – ateista.

Hobi

Kompjutersko crtanje i izrada svakakvih rukotvorina.

Da li je ovo što sada imaš to što si želela?

Pa uvek sam želela da se bavim muzikom jedino mi je žao što nisam bila istrajnija i ambicioznija. Ali izdešavalo se što se izdešavalo, pa je tako završilo kako se završilo.

Da li uspevaš pored ćerke da nađeš vremena za sebe?

Ne. Pogotovo što sam sama apsolutno, roditelji su mi stariji, žao mi je da je njima ostavim. Što mogu radim noću i to kada nisam preumorna, nego kada ona zaspi, pa onda sednem za kompjuter i radim nešto.

Trudnoća, porođaj

Ostala sam trudna u kasnim tridesetim, pa sam bila zabrinuta kako će se sve na kraju završiti, mada su svi rezultati bili u redu. Išla sam na carski rez. Carski rez je užasno bolno iskustvo, bar meni! Ostale ženice u porodilištu su bile puno mlađe od mene. One su skočile na nogice lagane posle nekoliko dana. Ja baš nisam mogla. Ali teraju te da šetaš i sam se nateraš da šetaš i stvarno sve prođe.

Nisam dojila, ostala sam i bez mleka i oni u bolnici izgleda nisu primetili da je moja Teodora dobila upalu ušiju, pa izgleda da zbog toga nije mogla da sisa, pa sam ja ostala bez mleka i na kraju sam prešla na adaptirano. Ali je posle sve bilo u redu, samo je trebalo doći do toga. Prvih šest meseci nije ništa spavala, puno je plakala, naročito noću, i zbog grčeva i zbog upale uha... roditelji su mi i tada bili baš od pomoći. Dala sam je dosta brzo u vrtić, pošto je jedinica. Gledala sam da ipak bude u društvu sa decom svog uzrasta.

Da li očekuješ da će se ona baviti muzikom ubuduće?

Nema za sad sklonosti prema muzici. Naklonjenija je knjigama. Dobro pamti, za njen uzrast ima izuzetan fond reči. Gledaću da je dam na studije. Ne sećam se da je mene u toj meri zanimalo čitanje i znanje iz knjiga u njenom uzrastu. Sasvim druga sam interesovanja imala. Ali ako ona bude želela da ide u Muzičku školu, ili nešto drugo, naravno da ću joj dozvoliti.

Da li bi Ti rekla da se iskusila neke oblike diskriminacije zato što si žena?

Pa ne preterano. Ne mogu da se setim neke konkretne situacije. Ali mogla bih u tom smeru da razmišljam. Na primer, inspicijent je u našem pozorištu bio uglavnom muškarac. Komande koje daje inspicijent nema veze sa polom. Ima veze sa znanjem i sa stručnošću.

Da li si imala problema ovaj zbog toga što si samohrana majka?

Za sada ne.

Tvoja majka je Mađarica. Jel ti znaš nešto od tih jezika?

Ništa. Niko nas nije naučio. Mi smo krenule u školu na srpskom jeziku, sa decom u okolini smo govorili srpski, i sada vidim da je to šteta. Ako bude u školi ponuđen mađarski kao jezik sredine, moju ćerku ću dati da ih pohađa.

Da li razmišljaš o tome da treba da vaspitavaš dete tako kao što smo mi vaspitavani?

Ne, vaspitavam je onako kako sam i ja vaspitana. I vaspitavaću je da poštuje, sasluša, ne ismeva i razume druge ljude.

Šta ti se bitno promenilo u životu posle devedesete?

Sve mi je gore i gore... mnogi bez diplome i dalje sede zaposleni, mi sa diplomama ostajemo bez posla!

Slobodno vreme. Recimo sad kad bi ti neko uzeo dete da čuva na dva sata šta bi radila?

Čekaj da se setim. Posle skoro šest godina posvećenih samo njoj, ne mogu ni da zamislim kako bih utrošila to vreme.

Ključni trenutaka u tvome životu

Pa zadovoljstvo što sam diplomirala!

Žensko prijateljstvo

Tokom detinjstva i studija imala sam puno prijateljstava sa ženama, koje su uglavnom bile iz struke. Sa nekima se i danas družim.

Šta misliš o violistkinjama u Vojvodini?

Još uvek nisu izašle iz anonimnosti. Poznate su samo kolegama.

Šta misliš o kulturnom momentu u Zrenjaninu, što se muzike tiče?

Kulturni momenat je u Zrenjaninu pao na veoma niske grane. Sve se vrti oko para, kojih je za kulturu sve manje.

Da li si članica Udruženja muzičkih umetnika?

Nisam.

Autorizovano 5. septembra 2014. godine

Jelena (1974), Osijek
Snimanje: Ana Klem Aksentijević
Transkripcija: Marija Vojvodić
Redakcija: Svenka Savić
Snimanje: 27. 02. 2014. na dvorištu Akademije umetnosti

Kakvo je bilo Tvoje detinjstvo?

Rođena sam u Osjeku u Hrvatskoj hiljadu devetsto sedamdeset četvrte godine. Odrasla sam u petočlanoj porodici, imam dve sestre, a ja sam srednja. Bilo je prirodno u našoj porodici da krenemo da se bavimo muzikom od malih nogu. I to po automatizmu: prvo je najstarija krenula na klavir, onda ja na violu, pa najmlađa na čelo. Starija sestra i ja se i dalje profesionalno bavimo muzikom, a mlađa je završila Jugoslovensku književnost na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu.

Kako se majka našla ovde kod nas?

Ona je rođena u Frankfurtu, mamin otac je nemački Jevrejin, ustvari je isto iz mešovitog braka: otac mu je bio Nemac, a majka mu je bila Jevrejka, poreklom iz Boke Kotorske u Crnoj Gori. A njen otac je bio Italijan, a majka je bila Albanka. Deda je, kao inženjer građevine, dolazio sa svijim ocem u Crnu Goru da grade, na primer, oni su napravili Miločer i druge značajnije objekte u Crnoj Gori. E, on je upoznao moju baku tamo i završili su zajedno tako što su počeli da žive u Nemačkoj. Tako je moja mama rođena u Frankfurtu četrdeset treće godine. Međutim, kada je Nemačka izgubila drugi svetski rat, deda nikako nije želeo da ostane tamo, jer je bio razočaran svim što su Nemci radili tokom rata, pa su došli da žive u Crnu Goru. Međutim, tamo je nastradao na poslu, i onda se moja baka preselila u Novi Sad sa svoje dvoje dece, mojom majkom i njenim bratom. A onda je moja mama, Elizabet Merker, upoznala mog tatu Crnogorca, Iliju Bulatovića, u Novom Sadu. I tako se ta neka „multi – kulti" tradicija nastavila u našoj porodici. Da bi se u ovoj generaciji moja najstarija sestra odselila u Nemačku i tamo se udala za Nemca, tamo ima porodicu i radi na polju muzike. Eto, nekako je zatvorila taj pokorični krug u vremenskom periodu od skoro sto godina.

Kako si provodila detinjstvo?

Iz ranog detinjstva su mi najdraži odlasci u prirodu sa celom porodicom. Imali smo divnu vikendicu (imamo je i sada) na Stražilovu na Fruškoj Gori i to su mi najlepše uspomene iz detinjstva i to sada pokušavam da prenesem i na svoju decu, koliko mogu i koliko je to njima interesantno. Provodili smo detinjstvo uglavnom u školi, ali napolju smo dosta vremena provodili kako smo živeli u siromašno vreme, ali mislim da nam to tad nije nešto ni bilo važno, niti da smo nešto pridavali značaja.

Iz ove perspektive naše detinjstvo je bilo fenomenalno u odnosu na detinjstvo sadašnje dece, da li to dolazi s godinama, ili se mi još uvek nismo navikli na kompjutersku i televizijsku eru i na sve ostalo, ne znam. Mislim da je svima nama pripadnicima moje

generacije žao sada kada vidimo našu decu koja sede za kompjuterima, igraju igrice i da nam je jako krivo što neće da izađu napolje. I kako ne znaju da se igraju ni loptom, niti ih to privlači.

Kako si uopšte došla do violine, pa posle do viole, budući da Tvoji roditelji nisu muzičari?

Majka mi je pravnica, a otac mi je bio istoričar umetnosti. Majka je Nemica, rođena u Frankfurtu i ona je iz jedne obrazovane porodice u to vreme. Svi su njeni, koliko zna porodično stablo, bili inženjeri, građevinci, a svima je hobi bila muzika: mamin otac je svirao klavir i violinu... nekako je bila ta violina u kući, pa kada se sestra opredelila za klavir, onda sam se ja odlučila za violinu. Mada me je u početku najviše privlačilo dirigovanje (ali to se ne uči od malih nogu).

Kakav je bio odnos sa roditeljima?

Moj tata je na žalost pokojni od pre dve godine. S njim sam imala uspone i padove. Kao dete mi je on bio centralna figura. On je uvek živeo u kontaktu sa prirodom i sa umetnošću. Ustvari je prirodu proživljavao kao umetnost i obrnuto, i to je ostalo negde duboko u mojoj duši. I on je stvarno centralna figura mog detinjstva. Majka ne toliko u tom vremenu. Međutim, kako sam i ja ušla u tinejdžerske godine, on je imao čudnu sposobnost da procenjuje ljude... I kada sam se ja klela ili u svoje momke, ili u svoje prijatelje, on bi me onako samo spustio na zemlju. I onda bih ja bila ljuta na njega što on meni tako nešto saopštava. Na kraju je uvek bio u pravu! Na žalost on je bio jako dugo bolestan. Uspomena na njega mi je sada i dalje povezana sa tim njegovim poslednjim godinama.

A majka mi je žena koja je na zemlji čvrsto i koja je uvek stub bila i porodice, ustvari je prošla jedan mukotrpan život. I ona je nama svima oslonac i dan danas. I puno mi pomaže oko dece i dan danas. Evo danas radim, a ona ide po sina u Muzičku školu, pa će biti s njim dok ja ne dođem.

Osnovno školovanje

Počela sam da učim violinu sa sedam godina, ali sa vežbanjem je grozno išlo! Pa ja ne znam koje dete voli da vežba! To vidim po svom detetu koje isto krenulo da svira violinu, nikako nisam želela da drugi put prolazim školovanje, ali ona je želela da svira violinu. U stvari mi dok dobijemo taj ton na violini, dok to krene da zvuči to stvarno prođu godine i tu treba jako mnogo strpljenja i vežbanja i živaca i svega toga da bi to sve krenulo. Ustvari trebaju jako dobri pedagozi. Ja se divim tim ljudima koji su dobri pedagozi u Nižim muzičkim školama! Koji uspeju da motivišu decu i da ih usmere za tako nešto.

Imala sam sreće da me je u Nižoj muzičkoj školi preuzela Ružica Kovač. Ona je stvarno legenda novosadske muzičke pedagogije! Ustvari sa njom sam naučila šta znači vežbati i kako treba raditi na instrumentu, kako treba raditi na sebi. Tada sam se opredelila da ću se ipak baviti muzikom u životu. Ona imala neverovatne metode... Na primer, imala sam okačeno na frižideru satnicu kad sam morala da vežbam: uveče – pre crtanog i posle

crtanog, ujutru – posle pranja zuba, u podne – kada se vratim iz škole. Nije to bilo dugačko, po petnaest minuta. To me je ustvari uzdiglo i tada sam počela da napredujem. A posle toga sam prešla u klasu kod Radovanke Pavlović, koja je predavala violu, ali je u Nižoj školi predavala violinu i ona me „zarazila" sa tim instrumentom.

Nakon toga je sve išlo stihijski, pošto je viola redak instrument i malo se ljudi bavi njome, nije velika konkurencija kao što je na violini.

Završila sam Nižu muzičku školu u Novom Sadu „Isidor Bajić", i pošto sam uvek bila krupnija i s izuzetno dugačkim prstima, onda su mi savetovali da sa violine pređem na violu. I mene je to nekako odmah privuklo i odmah mi je bilo mnogo interesantnije i lepše, a bila sam u krajnjoj liniji i uspešnija, nego na violini.

Srednje školovanje

U jako lepim uspomenama mi je ostala Srednja škola. Sada kada se setim, taj osećaj slobode koji sada više nema, te nezavisnosti tog nečeg da možeš sve. I te hrabrosti koju smo imali u to vreme. Nekako sam uvek u životu radila ono što sam volela. Nisam nikada išla za nekim uspehom u smislu Vukove diplome u Srednjoj školi, nego ono što sam volela, to mi je super išlo i na tome sam insistirala i radila. A ono što mi nije išlo, to sam nekako i zapostavljala što sad vidim da baš i nije dobro kada sam majka i kada školujem svoju decu i radimo domaće zadatke i sve ostalo.

Ustvari sam posle jako lepo provela vreme i u Srednjoj muzičkoj školu i na Akademiji, zato što su najlepše moje uspomene sa Akademije u kamernom orkestru kod profesora Varge, gde sam krenula da sviram još u srednjoj školi. Nekako je uvek malo bilo studenata viola na Akademiji.

Akademija umetnosti u Novom Sadu

Još su mi uspomene najlepše s Akademije u orkestru kod Mladena Jagušta, legendarnog dirigenta. Oni su mi pružili najveće znanje i poimanje muzike i opredelili me za ono čime se danas bavim. Jer ja sebe ni ne gledam kao violiskinju, nego kao kamernog muzičara. Ustvari ono što je osnovno u mojoj profesiji je sviranje u gudačkom kvartetu. Sa tim se poistovećujem i to mi je najvažnije u profesionalnom životu. To ima dugu istoriju.

U ratnim devedesetim studentkinja na Akademiji

Kasnije su došle ratne, devedesete godine, od kojih smo svi malo poludeli, ali smo u tome svi na ovaj ili onaj način učestovali. Samo ovako kad se zapitamo i kad vidimo gde smo i šta smo i kad eventualno odemo negde u inostranstvo, shvatimo koliko je to traga ostavilo na svima nama. I koliko nismo svesni toga, nego živimo tu našu svakodnevicu tako kako živimo guramo svi nekako.

Pa ne sećam se kao nekog jako ružnog vremena, nego prosto sam izbrisala sve te ratove i sve te užase, izbeglice, te jadne ljude koji su dolazili ovamo i koje smo imali prilike da vidimo i da živimo sa njima... taj deo sam izbacila i to je valjda neka nesvesna odbrana od svega toga.

Možda je jedan od izlaza iz ratne situacije bilo formiranje vašeg Ženskog kvarteta? Najverovatnije! Naš kvartet čine četiri žene – sastale smo se na studijama, što je opet bila ideja Ištvana Varge. On nas je sastavio, ali sa idejom da će on svirati violončelo u tom sastavu, međutim vrlo brzo je odustao, jer je posle mesec dana shvatio da ne može sa tri studentkinje da izađe na kraj! I onda nam je preporučio svoju studentkinju Timeu Kalmar da svira sa nama, što se pokazalo jako dobro.

Sa prvom violinom mog kvarteta sam išla u Srednju muzičku školu, međutim tada se nešto nismo ni družile, niti smo bile u nekim bliskim odnosima, pa ni na Akademiji se nismo družile, nego je Varga napravio neki izbor i onda nas je spojio.

Druga violina je Jovanka Mazalica iz Zemuna s kojom sam se jako lepo družila na Akademiji i koja je realna osoba i velika moja pomoć i podrška u životu. Kada god mi nešto treba ili fali, ona je tu da mi pomogne bezrezervno, bez patetike i širokih priča. Timea Kalmar je Subotičanka, čelistkinja, koja je ustvari stub našeg kvarteta, ima izuzetne organizacione sposobnosti i jedina ima strpljenja da to radi u današnje vreme. Zahvaljujući njoj, mi smo i dalje zajedno i na okupu nakon šesnaesta godina – bukvalno provodimo vreme zajedno, jer i kad nemamo neki najavljen koncert, mi vežbamo, probamo i radimo. I zaista se najlepše osećamo i najbolje na tim probama! I da ne govorim da smo strašno bliske i kao prijatelji i evo, sada nas tri imamo porodicu. I okumile smo se u međuvremenu i provodimo leta zajedno i živimo i dišemo zajedno.

Privatni život

Udata sam za glumca Srpskog narodnog pozorišta, Milovana Filipovića. Mogla bih proceniti da je to „haotičan" brak u smislu organizacije i radnog vremena – proba, predstava, tezgi.... kako mi kažemo umetnici, ali tu smo mi. Nama svaki dan počinje pitanjem: – A šta ti imaš danas? Ne radimo kao „normalni" ljudi do tri sata, nekako nam različito izgledaju dani. I ono što je najnezgodnije ustvari u životu naše porodice je to što mi noćima nismo sa decom i to fali mojoj deci. Ja dugo godina sviram i u pozorištu i imam koncerte... on daje predstave... baka-servis je konstanta, ali i razne bebi siterke i prijatelji i svi ostali su čuvali našu decu. Fale mi porodični vikendi sa decom u prirodi, ali smo kao umetnici često vikendima zauzeti. Najlepše slobodno vreme provodimo na vikendici kada nam vreme to dozvoljava

Deca

Starija mi je ćerka Maša, dvanaest godina, a mlađi je sin Maksim, osam godina. Oboje idu u osnovnu školu i krenuli su da se bave muzikom. Maša svira violinu i jako lepo peva. A sin je kreno na klavir isto prošle godine. Uglavnom provodimo vreme radeći domaći i vežbajući instrumente, a nekako vrlo malo vremena imamo da se družimo, nego se sve svodi na: – Hajde... kad ćeš?

Zaposlenje?

U Operi sam počela da sviram dve hiljade druge godine. Tamo mi je jako lepo bilo, jer mi je ponuđeno radno mesto vođe viole i položila sam audiciju. Tada je orkestar u Operi krenuo da se razvija, stara generacija je odlazila u penziju. Onda je došla moja generacija, i sada evo i mlađi, sada je to podmlađen i vrlo dobar orkestar, mogu da kažem.

I dan danas sviram tamo honorarno. To mi je veliko zadovoljstvo. Opera je jedan specifičan oblik muzike koju ili voliš, ili ne voliš. Al zapravo kada je bolje upoznaš shvatiš da je to nešto najuzvišenije, najkompletnije što postoji u muzici. I ja zaista uživam da sviram tamo i time da se bavim. Zato i sviram i dalje tamo.

Već pet godina sam zaposlena na Akademiji, u zvanju docenta (upravo mi je reizbor za vanredog profesora u toku). Predajem gudački kvartet što mi je jako lepo. Pokušavam studentima da prenesem sve što mogu, ali se najlepše i najkompletnije osećam dok sam na sceni. Eto, to je nekako vrlo intimno i iskreno.

Kulturni događaji koje je propuštaš

A što se tiče kulturnog sadržaja, pa muzika i koncerti... kako sam dobila decu, nažalost, ne posećujem ih toliko kao nekada. Kada sviraju neke kolege, ili kada dođu neki jako dobri umetnici, zapravo ne idem, jer želim da provedem vreme sa svojom decom. Ali sada kako su deca odrasla, malo se trudim i njih da vodim i na koncerte i na pozorišne predstave. Nedavno smo bili na premijeri „Gospođe ministarke", pošto mi suprug igra u toj predstavi. I povela sam decu i stvarno mi je bilo lepo! Jedva sam dočekala taj momenat da možemo svi zajedno da odemo u pozorište i da budemo zajedno i da uživamo u svemu tome. Jako volim uopšte pozorište i operu i balet i dramu. I to mi je nekako najlepši provod.

Kulturni događaji su Tvoji događaji

Rodila sam sina i kad je imao tri meseca kad je ćerka imala četiri godine. Tada je došao reditelj Tomi Anežić iz Slovenije da režira sad već kultnu predstavu u Drami „Nahod Simeun". Moj suprug je dobio ulogu u toj predstavi i oni su pripremali predstavu, a i vojvođanski kompozitor Boris Kovač je zamoljen da piše muziku za tu predstavu. On je napravio neki jako čudan sastav i zamolio mene da sviram u tom kamernom sastavu. I ja sam naravno odmah pristala da se izvučem iz kuće! Mi žene muzičari nikada ni ne prestajemo sa radimo, za nas ne postoji ni to porodiljsko ni trudničko ni ništa, svi sviramo do poslednjeg dana sa stomacima do zuba. I čim se porodimo, jedva čekamo da uzmemo instrument u ruke... I sada, tu su nastale komplikacije zato što mi je sin bio jako mali, još uvek je sisao i sve to. On je dolazio na probe, pa je bio u kolicima pa ne znam šta i reditelj je u jednom trenutku rekao da mu treba beba za predstavu. Predstava i počinje tako što je majka prinuđena da spusti dete niz reku u nekom koritu i beba će da bude naš Maksim. I to je nama tada savršeno odgovaralo zato što smo svi bili na okupu na sceni. Svako je radio svoj deo posla. Međutim, kada su došle predstave i premijera, meni baš i nije bilo svejedno, jer mi muzičari sedimo ta tri sata na sceni, koliko traje predstava, i

kako je Maksim bio beba i jako mali, kada on izađe na scenu i kada ga iznesu na scenu, ja sam samo osluškivala i strepela: – O, bože, hoće li zaplakati? A onda treba svirati i sve to, tako da mi baš i nije bilo prijatno toliko na sceni. Ali eto i to se nekako završilo. I posle toga je dobio pohvale, zaista je bio najbolja beba, pošto su se izmenjale generacije i generacije beba kroz tu predstavu, a on ni jednom nije zaplakao ni ništa čak su bili komentari iz publike: – Ova beba je udrogirana, sram ih bilo kako može...A ustvari je dete samo pozorišno dete, naviklo je na sve te situacije.

Imaš li vreme za sebe?

Baš i ne znam šta to pitanje znači. Naime, ne patim od ulepšavanja (što se tiče frizera, kozmetičara...), šoping me izluđuje, ta mega-gužve i hiper-marketi i tržni centri i sve to, nikad me to nije ispunjavalo, niti mi pruža neko zadovoljstvo. Naprotiv, dobijem napade histerije i panike.

Ali ćerka voli da ide u kupovinu! Njoj je najlepše vreme sa mamom kada ide u šoping. Ali to se ne dešava tako često... ja njoj kažem: – Hajde sada „bahaćenje"! I onda mi krenemo u „bahaćenje" i dozvolim da potroši određenu količinu novca i onda kažem: – E, sada smo završili dan bahaćenja! I narednih pola godine živimo tako kako živimo.

Onog momenta kad sam dobila prvo dete, shvatila sam da više nisam ja centar sveta nego je to moje dete i da prosto moram da čuvam sebe zbog tog deteta. Jednostavno nema više ni tih adrenalinskih avantura i svih onih ludila što smo radili kao mladi, sada nekako sve je svedenije i imam osećaj tog, ne mogu da kažem ropstva, ali ograničene slobode i velike odgovornosti u odnosu na porodicu i i decu koja me ponekad i pritiska i nekada bih, mislim kao verovatno i sve žene, volela da pobegnem od svega...

Da li je trudnoća i porođaj malo uticaja na Tvoju karijeru?

Trudnoću sa Mašom ustvari nisam nekako ni planirala, ali jako sam lepo podnela fizički, što se tiče i zdravlja i svega ostalog. Porođaj je bio divan – kao kad u školici za trudnice govore kako treba da izgleda porođaj. Sa Maksimom sam se porodila još brže, on je čak jadan bio u inkubatoru od naglog porođaja, šokiran je bio izlaskom... ja sam se bukvalno porađala za petnaest minuta i uvek je bilo sve dobro.

Kada sam rodila drugo dete, rekla sam: – O bože, zašto ne može odmah da se rodi drugo dete, da sagledamo svu lepotu odgajanja, za prvo dete si uvek zabrinuta, pa ne stigneš da uživaš u tom vremenu. Ja sam odmah radila nakon porođaja, kao što sam rekla, i mislim da je to kod nas umetnica očekivano.

Ženska prijateljstva

Ženska prijateljstva su jako važna za muziku i nas žene u muzici. Uglavnom se družim sa koleginicama sa kojima sviram u kvartetu. Imam jako dobre prijatelje iz detinjstva, iz osnovne škole, profesije su nas razdvojile i svi se bavimo različitim stvarima, ali smo u kontaktu i čujemo se. Na žalost, ne stignemo toliko da se družimo. Kada slavimo slavu, onda pokušavam da okupim sve, tada se lepo provedemo i svi budemo zajedno.

Ustvari, druženje mi je izmešano sa devojkama iz kvarteta: profesionalni život, druženje i kafe i sve to. Za izlaske već odavno niko od nas nema ni vremena ni živaca tako da to ne praktikujemo. Ipak, Aleksandra i ja se jako lepo privatno družimo. Ona je jedna vrlo specifična umetnička ličnost, ona je pre svega jako dobra osoba i izuzetan violinista, isto je udata i ima jedno dete.

Kotor Art orkestarje istor produkt toga druženja

Proteklih pet-šest godina provodimo zajedno u istoj kući na moru u Kotoru i bukvalno se pretvorimo u komunu: muževi kuvaju, mi žene, naravno, i tamo radimo u kamernom orkestru. To su mi letovanja bila proteklih godina, ali sam nekako pristajala i na to da deca budu mesec dana na moru. I sad, nas dve idemo na probe u sred grada sa instrumentima, a muževe ostavljamo u privatnom smeštaju da kuvaju i da spremaju, a Crnogorci nas gledaju, niko ne veruje šta se dešava. A muževi se sa time apsolutno bave. Aleksandrin muž jako dobro kuva, uživa u tome da nam obezbedi topli obrok za vreme letovanja.

Kotor Art je počeo tako što je Timea bila zamoljena u jednom trenutku da preuzme organizaciju i ona je, ustvari nas četiri, preuzele smo odgovornost da budemo kostur tog kamernog orkestra dvadeset i kusur dana gde mi spremamo četiri ili pet koncerata sa različitim dirigentima iz inostranstva, i gde imamo prilike da radimo sa jako dobrim dirigentima i dobrim solistima, gde se uvek trudimo da ubacimo i pojedine naše uspešnije studente sa Akademije. To je seminar i za nas, profesionalce, uvek je jako lepo čuti šta druge kolege imaju da kažu i kako oni doživljavaju muziku i kako rade određena dela. Nama je najveće zadovoljstvo kada radimo sa jako dobrim dirigentima i solistima.

Ko smišlja program za koncerte?

U početku nam je profesor savetovao šta da uzmemo da sviramo, pošto smo se mi sastale na poslednjoj godini studija Akademije, taj period je vrlo kratko trajao. Posle toga smo same preuzele inicijativu. Put nas je odveo u savremenu muziku i time se uglavnom bavimo sada. Ne mogu da kažem da smo ostavile klasiku, sad upravo spremamo Memorijal Isidor Bajić gde sviramo kvintete sa pijanistima, što mi je izuzetno zadovoljstvo da radim.

Dok smo bile u srednjoj školi i potom na studijama, nama su kontakti sa muzikom bile LP ploče, kasete koje smo presnimavali i koncerti. I zato su tad i koncerti bili posećeniji – svi smo hrlili tamo. A sada klinci ukucaju na jutjub pa izađe im sto izvođenja bilo koje kompozicije. Stvari su se sada promenile. I gledajući šta publika traži i voli, smatram da već za ovih nekoliko godina imamo dobrih snimaka Betovena, Mocarta, Šuberta i svih tih klasičnih dela, a da nemamo da doprinesemo to što je novo. Tako smo se pronašle u modernoj muzici, pogotovo domaćih autora koju prezentujemo i kad odemo na neka gostovanja u inostranstvo i kad imamo koncerte ovde. Sada posle šesnaest godina ljudi nas nazovu iz organizacije nekih festivala i dogovorimo se za uslove i za program. I onda imamo cilj koji treba da ostvarimo za određeno vreme.

S kim ste radili od vojvođanskih autora?

Sa Aleksandrom Vrebalov, naša kompozitorka koja živi i radi u Njujorku i piše za čuveni Kronos kvartet. Snimili smo čak CD komplet njenih dela. Onda smo radili sa Borisom Kovačem, pa sa Tikmajerom, radili smo i sa Štatkićem. Sa značajnijim našim autorima smo radili. Sa Aleksandrom Vrebalov imamo posebnu saradnju. Mi znamo Aleksandru još iz srednje škole, ona je nama tad bila profesorka. Prvi put sam čula za njen kvartet kad smo bili na nekom kursu u Holandiji i tamo je profesor pustio njen najnoviji CD Kronos kvarteta (tadašnjeg) gde je bio miks iz celog sveta, minijature raznih kompozitora. I između ostalih poslednje delo na CD-u je bilo Panonija baundles, Aleksandre Vrebalov. I on je to pustio u nekoj opuštenoj atmosferi, neka kafanska atmosfera i mi smo se svi oduševili, jer u tom delu ona koristi jako mnogo elemente našeg folklora i više je u nekom ethno world music, baš je na prvu loptu prijemčiva za publiku. I tu smo se mi zainteresovale i stupile u kontakt s njom. Ustvari smo se srele u Novom Sadu i ona je nama to dala, nakon toga smo je zamolili da dođe da čuje kako sviramo. I ona se tu oduševila i rekla je da želi da snimimo i prvi i drugi kvartet. I onda smo mi to sve uradile mnogo ozbiljnije. Ta Panonija nam je kompozicija koju smo najviše puta izvele, gde god da odemo, u bilo koju zemlju, ili bilo koji koncert, ljudi je traže. Evo nedavno smo svirali nešto u Matici srpskoj i oni su tražili da sviramo Panoniju. Nekako je sad postalo to sinonim za naš kvartet, kao neka naša himna. Eto.

Vaše obeležavanje petnaest godina rada je bilo jako dobro organizovano

Ja mislim da je Timea jedina znala da je nama petnaest godina postojanja, pošto Timea jedina zna i kada su godišnjice braka i kada je kome rođendan, i kada su deca rođena. Timea je organizovala proslavu petnaest godina, što nije mala stvar, ako se zna da mi delujemo izvan institucija. To je zaista retko dug vek trajanja u bilo kojoj branši! Mislim da je svojevrstan uspeh da se četiri žene uopšte druže i komuniciraju i profesionalno uspešno rade toliko dugo zajedno. Upravo je to veličina tih petnaest godina. Uz to izvode kompozicije drugih žena. Retko je i na svetskom nivou održati gudački kvartet, ili bilo koji kamerni sastav tako dugo, zato što međuljudski odnosi u jednom trenutku mogu biti uzrok razlaza, dođe do prezasićenja i to je težina svega toga.

Da li misliš da dužina profesionalnog trajanja ima veze sa polom?

Mislim da ima, jer su se drugi sastavi brzo raspadali! E, Timea je rekla da napravimo veliku feštu, ali nismo želele da to bude veličanje nas samih, nego smo pokušale da segmente celokupnog našeg profesionalnog života ubacimo u program koncerta. Pozvale smo kolege sa kojima smo sarađivale i na kraju je bio i kamerni orkestar Kotor-arta, ja sam svirala klavirski kvintet sa Ratkom, sa Sonjom smo svirali Antunić, ona svira flautu, sa Ivicom Maruševićem, pa sa pevačima, pa Jatić je bio valjda isto... koncepcija toga je bila bila da objedinimo svih tih petnaest profesionalnih godina.

Kada se kvartet proširuje sa još jednim instrumentom

E, mi to zovemo peti element. On nam uvek donese nekakvo osveženje u ono što radimo i to je uvek jako lepo i jako dobro. Nakon toliko godina sviranja zajedno, naše prijateljske veze su čvrste u ansamblu, pa gledamo da sviramo sa osobama koji su nam prvenstveno prijatelji. Kako godine prolaze, sada već mogu da podnesem loše muzičare, ali ne mogu da podnesem loše ljude. Prvenstvena svrha svega toga je da budemo zajedno i da živimo muziku da nam bude lepo u tom zajedništvu. Eto, sviramo samo sa dobrim prijateljima i to je sada naš moto. I ne mogu da odredim da li mi je veće zadovoljstvo da sviram sa flautom, ili sa klavirom, ili sa kontrabasom, ali ono što je najlepše, i zašto se ja bavim kamernom muzikom i gde kao violista najbolje prolazim u svemu tome je zato što mi violisti prilično oskudevamo sa našom literaturom solo, i to je mene i opredelilo u tom pravcu. Evo sad baš kako radimo klavirske kvintete, uživam u remek delima koje sviramo. Ustvari to mi je najlepše od svega da zaista radimo neka dela na primer taj Šumanov kvintet, Bramsov kvintet, a da ne nabrajam kvartete koje smo odsvirali to su zaista vrhunska muzička dela i to je ustvari lepota.

Da se vratim na Aleksandru Vrebalov, snimili smo komplet njena dela u tom trenutku. Tada smo snimili prvi kvartet koji je ona napisala još za vreme studija. Drugi kvartet je napisala za Kronos kvartet. I tu Panoniju. I Skicu smo odsvirale i to je sve na CD. To nije komercijalni CD koji bi se sad našao i u prodaji, ali to je CD za sladokusce koji se bave modernom muzikom i izuzetno cene i poštuju. Ona je čak u jednom trenutku rekla da je poklonila taj CD svojih dela sa našim izvođenjem Kronos kvartetu (oni su sada jedni od najpopularnijih kvarteta u svetskim razmerama) i da su komentari bili prilično dobri što se nas tiče. I sada u tom vremenu se desi i koncert Kronos kvarteta u Novom Sadu, gde smo mi došle i Aleksandra je bila tamo, upoznale smo se sa njima i lepo smo razgovarali i to je bio zaista jedan lep doživljaj. Eto to je bio jedan izlazak koji sam sebi priuštila. Mislim, lepo je razgovarati sa ljudima koji sviraju istu muziku, od istog autora i deliti neka iskustva.

Kultura i muzika

Ustvari, potekli smo iz različitih kultura. I to je Aleksandru jako interesantno. Pošto Kronos kvartet izuzetno dobro stoji što se tiče tehničkih stvari i uopšte mašinerije koja stoji iza njih. Oni su se pretvorili u fabriku, u pozitivnom smislu mislim. Tu je čitava ekipa ljudi koji rade za njih, dok mi to radimo štapom i kanapom, naše priča je tipično „naša". Ukratko, mi smo iz drugačije sredine. Njihov život u Americi je sigurno bio različit od našeg ovde, da ne kažem da Aleksandra jako mnogo koristi motive iz ovih podneblja, pa joj odgovara da mi sviramo njenu muziku ovde, zato što smo odavde i da ona u tome vidi dodir sa Balkanom – to ceni najviše kod nas.

Snimali smo i CD muziku Borisa Kovača. I on je pripadnik world musik. On nije školovani kompozitor (u smislu da ima diplomu), ali je priznatiji van zemlje, nego ovde kod nas. Sa njim smo radile i kvartetske muzike a i u širim ansamblima, pošto je on imao

uvek neke čudne kombinacije koje niko ne koristi. Na primer, ubaci harfu i hornu, violu i violinu i ... kontrabas, i sve vrste saksofona i tako.

Usavršavanje je deo profesionalnog života muzičara

Deo mog školovanja je u vreme tih najgorih ratnih godina, ne znam ni kako smo studirali, stvarno mi nije jasno nakon tih sankcija i svega toga kako ipak uspešno radimo. Ja se sećam tog mog crvenog pasoša koji je u jednom trenutku bio toliko popunjen da više nisu imali gde vize da mi lepe. Sve pare koje sam tada imala, a imala sam sreće eto da sam radila i kao studentkinja u raznim orkestrima, i sve pare koje sam zaradila štedela sam za kurs u inostranstvu na koji sam išla preko leta, prosto mi je to bio dodir sa svojim kolegama tamo i sa profesorima naravno.

I sada u jednom trenutku baš pred kraj studija, bila sam u Italiji na jednom kursu preko leta. Profesor Jurij Gardasman me je pozvao, koji je tada radio u Tel Avivu na njihovoj Akademiji. A bio je inače vođa viola u toj Izraelskoj filharmoniji. I on me je pozvao da dođem kod njega kao gost student na godinu dana, na šta sam ja rekla: – Ali ja nemam para za to! Na sledećem času je došao i rekao mi: – Ja sam Ti sredio stipendiju i samo dođi! I to je nekako bilo jako iznenada. U avgustu se dešavao taj kurs, ja sam u oktobru otišla u Izrael na godinu dana, što je bilo moje prvo odvajanje od kuće.

Nisam imala prilike da se odvojim ranije kao neke moje koleginice koje su još za vreme srednje škole bile odvojene od roditelja. I u tom smislu mi je to bilo jako dobro, sazrela sam i odrasla u periodu boravka tamo. A profesionalno mi je jako mnogo značilo što se tiče muzike tamo.

Kako je izgledalo to usavršavanje?

Ja sam bila tamo u poziciji gostujuće studentkinje. Imala sam časove viole sa profesorom. U Izraelu broj sedam ima versko značenje (pošto je sedmica njihov sveti broj). To znači da profesori rade sedam godina, a sedma godina je slobodna, i ja sam „utrefila" da dođem baš tu sedmu godinu kada je on bio slobodan u filharmoniji. Tako da sam imala časove viole malte ne svaki dan i kamernu muziku. Morala sam da sviram u orkestru i plus u toj omladinskoj izraelskoj filharmoniji, za koju se polaže audicija. Imala sam sreće da položim audiciju i da tamo isto sviram (a to je obezbeđivalo neke materijalne nadoknade koje su mi bile značajne u tom trenutku). Super mi je bila ta godina što se tiče rada sa profesorom! Međutim, ono što mi je nedostajalo bili su javni nastupu. Ja sam otišla u nekim svojim godinama, ovde sam iskusila već scenu, već sam imala svoj kvartet, već sam jako mnogo imala nastupa i koncerata jer nas je bilo ustvari malo profesionalnih muzičara u tom trenutku (mislim da su se stvari sada promenile). A tamo se svelo sve na osnove, vezane za instrument, što me je ustvari u tom trenutku bacilo u priličnu depresiju. I kada sam se vratila ovamo, jedva sam čekala nastup. Timea je već zakazala koncert u Sinagogi. Imale smo jako lep koncert: Tasić je klarinet svirao, Iris je isto učestvovala, i Sonja čini mi se. I to mi je jedan od najlepših koncerata bio posle te jednogodišnje apstinencije.

I sada vidi parakdoksa. Moja starija sestra je žudela za inostranstvom, a ja sam tamo bila bolesna za kućom. Meni su toliko nedostajali moji prijatelji i roditelji i uopšte ova sredina kakva god da je ... moja je. A moja sestra je otišla u Keln na školovanje, da studira i sa idejom da ostane tamo. Tako je i bilo, tamo se udala za Nemca, kao to sam već rekla, retko dolazi ovamo. Češće mama ide tamo.

Koliko si imala godina kada je ona otišla?

Pa ja sam tada bila na sredini mojih studija. Strašno mi je nedostajala i pogotovo što nikada taj materijalni faktor kod nas nije bio uspešan da bi ja mogla da udovoljim toj svojoj želji da se mi vidimo kada možemo. I kada saberem sve ove godine kolko je ona tamo već, ustvari sam jako malo puta bila tamo, a nikada nismo otišli porodično sada kao zreli ljudi u posetu u Nemačku. Prosto niti smo se vremenski niti smo se materijalno uspeli organizovati. I ona ima porodicu isto i svoje obaveze. Njena deca su sad krenula u školu, sada je to sve još teže jer u različito vreme deca imaju raspuste i teško je sve uskladiti oko porodičnog viđenja. Ali čujemo se telefonski uglavnom jednom mesečno. Onda istresemo jedna drugoj sve što nam je na duši. Sestra ima nemačko državljanstvo, nacionalno se ne izjašnjava.

A Tvoja druga sestra?

Nina je udata ovde, živi na Novom naselju u Novom Sadu. Ima dvoje dece. Ona je napravila vrlo malu razliku u godinama, kasnije je rodila od mene, dvoje male dece. Trenutno je na porodiljskom i tako, živi i radi. Ona je završila na Filozofskom fakultetu Jugoslovensku književnost i radi kao lektor u Press-u, (žuta štampa).

Ključni trenuci u životu šta je najviše uticalo na život?

Pa kada se setim najranije mladosti neke moje najveće želje su bile vezane za profesiju, nikada nisam nešto želela da se udam i da imam mnogo dece. Ja sam jako želela da se bavim književnošću. Prva ljubav. Nekako sam više pronalazila sebe u muzici, a književnost mi je neispunjen san. Mislim da nikada nije ni kasno vratiti se na tu stranu i da u našim životima dođe do nekog prezasićenja od bavljenja jednim poslom, i dobro je imati ili neki hobi ili upisati još nešto, to je prosto potrebno nama kao ličnostima da imamo nešto gde ćemo opet osetiti svežinu početka novog, onu vatru koja se oseća od nepoznatog i još neosvojenog.

Kako vidiš Tvoju decu u budućnosti?

Evo vezano za ćerku... ona se jako poistovećuje sa mnom to ne volim da vidim. Ne volim da imam drugu mene pored sebe, ona se i ponaša slično kao što sam se ja ponašala u njenim godinama. To mi je bolno, zato što mi je žao da gledam još jednom to isto i da proživljavam u krajnjoj liniji.

Idu joj književnost i srpski jezik jako dobro, od ovoga šta uče u školama, a jako lepo peva. Ne mora to da bude opersko pevanje, ali tu je onako baš vidim da bi mogla time da se bavi. Ona je u tim godinama kada se traži.

A što se sina tiče on je jedan jako čudan karakter. On svira klavir i njemu to jako dobro ide. I jako mu dobro ide matematika. Potpuno su na drugu stranu od mene moja deca. Ne vidim ih u prirodnim naukama, vidim ih u umetnosti.

Sada vidim koliko sam ja usredsređena na profesiju i kolko je to moj centar neki. Ustvari ono što najviše volim da vidim kod njih i na njima to je osmeh i radost. A toga tako malo ima kod dece. Ustvari najtužnije mi je kad su oni tužni. Volela bi da budu srećni ljudi, eto tako.

Da li si članica strukovonog Udruženja muzičkih umetnika?

Nisam članica nijednog udruženja.

Da li se ti nacionalno izjašnjavaš?

Nikada, mada poštujem tradiciju srpskog, kao i svih ostalih naroda.

Da li ti je vera važna?

Više tradicija nego vera. Važna mi je sa umetničke i istorijske strane.

Autorizovano 1. septembra 2014. godine

Aleksandra (1975), Sombor

Snimanje: Ana Klem Aksentijević

Transkripcija: Marija Vojvodić

Redakcija: Ana Klem Aksentijević i Svenka Savić

Snimano: 6. mart 2015. u korepetitorskoj sobi SNP, Novi Sad

Aleksandra, reci mi nešto o svom detinjstvu?

Rođena sam četvrtog marta sedamdeset i pete godine u Somboru. Potičem iz velike porodice: sestra Marija je rođena 1973, ja 1975, brat Filip 1983., majka Marta 1953, a otac Ostoja 1940. godine. Živeli smo zajedno u stanu Somboru, sada su tamo roditelji i Marija sa porodicom, ja sam se preselila u Novi Sad.

Kada sam imala dve godine, preživeli smo saobraćajnu nesreću: moj otac je bio teško povređen, jedva je preživeo, mama i sestra su prošle sa ogrebotinama, a meni su bile polomljene obe noge. Ovo je jedan od momenata koji je očvrsnuo moju porodicu jer mama (koja se izgleda jedina seća ovog događaja), ima neprestanu potrebu da nas okuplja i štiti u svakom momentu u životu.

Ono čega se najradije sećam u ranom detinjstvu jesu komunikacije sa roditeljima koje su vezane za godišnje odmore i sve ostalo. Pokušavam da se setim onoga kako je bilo kada sam ja bila mala, kako su moji roditelji izlazili na kraj sa aktivnostima i organizacijom dana sa nama decom. Nekako je sve plivalo u tim njihovim poslovima, a sestra i ja same kod kuće ili nas čuva neka komšinica.

Čega se najviše sećam to su moji odlasci sa roditeljima za njihove godišnje odmore. Kada je zimski raspust idemo u Bosnu, kada je letnji raspust u Crnu Goru i Bosnu: planina, snegovi, sunce, more i te neke prirodne lepote. Ja imam u Bosni „svoj kamp" (mislim da za to ni moji roditelji ne znaju). Tamo u selu, gde je moj otac rođen, to je Glamočko polje ima porodica baš samo sa prezimenom Krčmar. Prezimena su se dobijala po imenima sela. Tamo je bilo otprilike petnaest kuća. To nisu sela kao ovde, nego na jednom brdu ima načičkano petnaest kuća i to je to. Svi su Krčmari i svi se znaju ali da otputuju do komšiluka do Škrbića ili Lončara moraš peške da šipčiš dosta. Babina i dedina kuća je bila na brdu i to brdo je meni bilo uvek izazov. Interesantno je kada se penješ gore i sećam se kao dete tog saznavanja da ustvari brdo nema kraja zapravo. Kada kreneš peške i ti stalno misliš: – Evo, onaj kamen i tu si, na vrhu. I vazduh je sve ređi i ređi odjednom. Onako kad se penješ nema kraja, već ne možeš više da izdržiš. Nikako nisam uspela do kraja da se vinem, ali imala sam neki kamen na kome sednem i moj tata me terao uvek da nosim papire i bojice. Onda smo sestra i ja pisale sastave ili crtale, uvek je bilo nekih aktivnosti koje smo morale da obavljamo što sada smatram da je jako lepo, a tada je bila dečija obaveza. I onda sam crtala ta polja, pa se zateknem u žutom polju žitarica jedan cvet, ili je samo pokošeno seno. Uvek hoćeš da dosegneš do tamo do te neke jedinke, to nešto jedno u mnoštvu nečega. To mi tako bio izazov sa tog kamena. Imam svoj kamen. Bilo je još mnoštvo raznoraznih situacija.

Starija sestra

Sa sestrom sam proživela zajedničko detinjstvo u ljubavi i svađi, što mi deluje nekako normalno, u sumi bilo je prepuno lepih zajedničkih događaja. Kada smo sestra i ja bile same kod kuće, zaigrale smo se a onda smo grabile u poslednjem momentu da uradimo ono što su nam roditelji zapovedili. Onda naša zafrkavanja i kad se podržavamo...toliko sam želela ustvari da se poistovetim sa njom, ona je starija od mene, valjda je to i normalno. Ona je meni uvek bila lepša i zanimljivija. Kada nam je mama kupovala garderobu, kupi dve iste haljine samo različite po boji: ja sam bila presrećna, a ona je to mrzela najviše na svetu (smeh). Bile smo dosta različite: ona je kao starija uvek lupala glavom kroz zid kada su nesuglasice sa roditeljima u pitanju, a ja sam to onda gledala sa strane, pa mi se nešto dopalo, nešto nije. I nekako u tome sada vidim kako mlađa deca i kroz to uče, pa nekako selektuju te konfliktne situacije, pa se onda kroz to nauče o sistemu u životu kako funkcionišu stvari.

Sestra se udala posle Srednje škole, ima četvoro sjajne dece (Stefana, Minu, Kseniju i Teodora). Radi u velikom marketu u Somboru, a slobodne trenutke provodi čisteći jednu firmu i stanove ponekim ljudima. Kažu da je dobar radnik, a ono što ja znam je da je uvek nasmejana.

Brat

Brat je osam godina mlađi od mene. Sa bratom se nikada nisam posvađala, čuvala sam ga i mazila njegovih prvih pet godina bez prestanka, a posle kada sam otišla u Novi Sad na školovanje kada god bih se vraćala kući primećivala bih kako je porastao i kako se promenio. Bile su to neverovatne transformacije. On je bio za mene najlepši poklon na svetu. Najlepša igračka na svetu i zaista sve što sam mogla da učinim u tih pet godina dok se nisam otisnula u Novi Sad, za njega sam sve na svetu učinila. To je tako jedno blaženo stvorenje, ta muška deca kada se rode, pa taj tupi pogled, pa se zakači za žensku osobu, ta neka zavisnost pa taj neki osećaj da si jako važan tom nekom u životu. To je meni bilo sve na svetu.

On je dobro i inteligentno biće, koji je upisao Građevinski fakultet u Subotici: Odsek hidrogradnja. Trenutno radi u Beogradu u jednoj projektantskoj firmi.

Zdravlje

Nekako sam bila zaštićena zbog moje boljke urođene. Ja imam epilepsiju „granmal". Kada se to ustanovilo nije to baš bilo sve jedno za moju porodicu, ali nisam osetila da su se oni shodno tome ponašali drugačije prema meni. Ustanovili su mi je kada sam bila mala, dve-tri godine sam imala. Međutim, onda posle krenulo da bude malo učestalije. Ja se sećam nekih epizoda, ali ne mogu da kažem da sam primetila po roditeljima i po mojoj sestri da su specijalno vodili brigu o meni. Međutim, sada sestra tvrdi da sam imala neke povlastice. Mislim da je to više neka unutrašnja borba.

Nisam pod terapijom za epilepsiju, jer nisam želela da me bolest osvoji, oduvek sam htela da ja kontrolišem nju, a ne ona mene. Uostalom, dobila sam je rođenjem i normalno mi je da je ona uvek prisutna. Shodno tome i sve ove čak i prirodne stvari kao trudnoća i porođaj su drugačiji. Nemam pojma kako je kod ostalih, ali znam kako ja sa sobom bez terapije želim s tim da se nosim kao sav ostali svet.

Moje zdravlje mi nekada pomaže da shvatim šta mogu i gde su moje granice, pa otuda mi je jasno da nemam granice. Najbolji primer za to dao mi je moj otac koji je mnogo toga učinio i čini za ljudstvo i prirodne resurse bez obzira na istu slabost (kroz oblast kojom se bavio – zaštita kvaliteta voda i očuvanje životne sredine).

Jesi ikada smatrala sebe kao nekog ko ima probleme zbog toga?

Tek kada sam odrasla. Prvi onako šamar, da tako kažem, sam osetila kad sam bila trudna pa sam trebala da se porodim. Ceo svoj život sam želela stvari koje običan svet može. Moju boljku meni nikada nisu predstavili kao neku strašnu bolest bez obzira što je neizlečiva, nego su predstavljali kao svaku drugi nedostatak koji svaka osoba nosi zapravo. Kao slabe tačke određenih osoba. I zato nisam smatrala da sam time ugrožena ili posebna, ali sam morala da naučim da se nosim sa tim posebno, zbog toga što ja nisam prihvatala terapiju bilo kakve vrste od momenta kada sam mogla da odaberem da neću terapiju.

Kada sam bila mala bile su nuspojave i ti svi lekovi koji su se tada davali jednostavno mi nisu odgovarali. Naime ja sam shvatila sada da moje zdravlje uključuje samo i isključivo taj senzibilni deo na neke situacije. Znači, apsolutno ima veze samo sa emocijama. Recimo, slomila sam ruku pa sam se onesvestila, ali bi se verovatno svako drugi onesvestio da je tako slomio ruku kao i ja. Nisam od toga dobila napad epilepsije nego je to skroz druga stvar. A ovo su te neke senzualne stvari, kao kada čovek pravi sebi neki osećaj: aha šta sad ću ići na operaciju zuba, i ja sad moram da se pripremim za to jer će da mi nešto čačkaju po telu. Tu kreće mozak da radi svašta i to jednostavno mene tera da to nekad ne mogu da izdržim.

Roditelji

Zarada mojih roditelja je bila takva da nismo oskudevali, ali nije se ni rasipalo. Prioritet je roditeljima bio školovanje, odnosno osposobljavanje dece. Moji roditelji su sve što su imali uložili u mene i moje školovanje. Moja mama je radila u Zavodu za urbanizam kao daktilograf i sekretarica i jako je organizovana žena. Govorili su inače da treba da radi u interpolu jer nema šta ne može da izdrži! Stvarno je policajac. Od nje ništa nije moglo da se sakrije i tako jedna baš posvećena majka. Te 1989. godine, mama je otputovala u Nemačku na tri meseca da radi na njivi u berbu špargle. To je povrće koje se pažljivo ubira sa površine zemlje kako se ne bi povredili mladi izdanci, radi se pognutog položaja i ona je radila taj posao 20 sati dnevno! Novac koji je tada zaradila otišao je za naš prvi televizor u boji i moju violinu (drugu po redu). Par leta kasnije (1994.), roditelji su me poslali u Italiju na sedmodnevni seminar kod profesora Pavela Vernjikova. Pozajmivši novac sa

raznih strana mama mi je rekla: – Kako bi bilo da ne ideš na taj seminar i da kupimo novu dnevnu sobu? misleći na nameštaj (i dan danas je isti nameštaj u dnevnoj sobi). Ipak sam otišla i javila im se sa divnom razglednicom u kojoj sam napisala: „Venecija tone vekovima, a vaša dnevna soba potonu u momentu!"

Otac je isto izuzetan. On je radio u Vodovodu. Iako je on došao sa brda, sa Glamočkog polja, on je za mene stvarno čovek koji je jako puno koraka napravio tokom svog života: iz tako neke ruralne sredine doći do takvih visina, da je uključen ustvari u velike projekte koji rade sisteme izgrađivanja vodovodnog sistema stare Jugoslavije i ovaj sada Srbije i Vojvodine.

Bio je glavni inženjer i direktor Vodovoda. Hidrogradnja je oblast u kojoj je moj otac jedan od većih stručnjaka bivše Jugoslavije. Sada bi mnogi pomislili kako je moguće, takav stručnjak, takav znalac, a da nema para i porodica mu prosečno živi. Pa, moguće je, hteo je da radi, ulaže, hteo je da čini, ali nije hteo da uzme. Ne zameram njemu nikako, zameram društvu.

On je prešao sa mnom u Novi Sad kada sam ja došla ovde u Srednju muzičku školu. Hoću da kažem da je veoma požrtvovan, ali s obzirom da je puno vremena provodio na poslu, mama je preuzela sve poslove. Meni je to normalno te majčinske stvari. Ustvari čudno kako ćerka preuzme od majke ono što su joj obaveze. Kako počinje da liči na nju kad dobije decu i kako odabira šta mora da se uradi, a šta je manje važno.

Prva institucija obrazovanja: vrtić

Išla sam u vrtić godinu dana pred predškolsko, čini mi se. Sećam se samo tih nekih zaljubljenosti, priredbi, druženja sa decom ali ne nešto specijalno. Više se sećam tih autoriteta vaspitačica, ne toliko okoline i nekih događaja.

Druge institucije obrazovanja: osnovna škola i Niža muzička škola

U Somboru je postojala filharmonija koja je uključivala ljude koji su bili medicinari, inženjeri i drugih struke, koji su amaterski svirali instrumente sasvim profesionalno. Tadašnji direktor Muzičke škole je bio dirigent orkestra i on je njih okupljao. Pratili su velika imena, kao što je Marina Jašvili, ne mogu sad da se setim ostalih, bila sam klinka.

Muzička scena je u Somboru imao dosta toga da pruži, jer je grad bio otvoren sa te strane prema svetu. Kada sam ja bila prvi razred osnovne škole sestra drugi, jedan inženjer koji je radio sa tatom neke poslove, čika Ernest, došao je jednom kod nas kući i video je mene i sestru i kaže ocu: – Ostoja, pa ti imaš dve ćerke! Jesi ti razmišljao o tome da ih upišeš u Muzičku školu? Njemu nije palo na pamet. Na pitanje šta bi ti volela da sviraš, moja sestra je htela flautu a onda su je dali na hornu pa je ona prekinula, a ja sam pitala čika Ernesta: – A šta Vi svirate? On je rekao violinu. A onda sam ja rekla: – I ja bih htela violinu! I onda sam posle objasnila tati kako sam htela da mu pokažem kako se drži gudalo, iako nisam znala da se naziva gudalo, nego sam rekla onaj štap. E tako sam počela.

Oko mene su postojali autoritativni ljudi. Često sam bila u teskobama, na primer, kada sam shvatila da ne mogu da se igram napolju nego moram da vežbam, a pri tom to vežbanje apsolutno nema veze s vezom, zato što roditelji nisu u tom svetu i ne mogu da objasne detetu šta da čini. Sećam se kada sam trebala da vežbam ne zato što sam ja htela, nego zato što mi kažu roditelji da mi je to obaveza, onda ja pitam njih: – A koliko treba da vežbam? Onda oni kažu: – Evo, danas pola sata! Mislim onda, jao ne. Onda ja odsviram tu jednu vežbicu ili pesmicu i onda izračunam da ona traje dva i po minuta, ako je ponovim šest puta to će biti petnaest minuta, ako ponovim dvanaest puta to će biti trideset minuta. To je bio moj sistem rada. Nisam imala nikakvu pomoć od roditelja, jer se nisu razumeli u muziku, ali su ipak bili uključeni u muzički život. Govorili su mi za drugu uspešnu decu, pa za Stefana Milenkovića kao dobar primer za motivaciju. Pokazivali su mi novinske članke o violinistima, vodili me na koncerte. Jednom kada sam krenula u Muzičku školu na čas još dok sam bila mala, imala sam, čini mi se,devet ili deset godina, drugari iz komšiluka pored kojih sam prolazila noseći violinu u ruci, tu je bio i dečak u koga sam bila zaljubljena i baš on mi je i uputio, za mene tada katastrofalnu rečenicu: – Nije valjda da ideš da ciguligaš!

Ta rečenica se ponovila i mnogo godina kasnije u Novom Sadu kada je meni i mojim drugaricama iz kvarteta TAJJ nedostajalo sredstava za odlazak na prestižno međunarodno takmičenje „Premio Paolo Borcijani" dvehiljadite godine, kada je finansijski direktor neke banke, kome sam se obratila zbog tog problema, mislila sam tada intelektualac je shvatiće značaj toga za našu zemlju i društvo u kome živimo), on je kao odgovor na moju prezentaciju naše zajedničke biografije koja je u tom trenutku već bila puna zavidnih uspeha, izustio pitanje: – A kome vi to ciguligate?

Ovi događaji učinili su da budem još upornija i čvršća u svojim nastojanjima da budem bolji čovek i umetnik, kao i da verujem u postojanje večite borbe između neznanja i saznanja.

Usavršavanja

Potkrala mi se loša procena tog seminara u Italiji – ništa posebno se iz toga nije izrodilo, ali sve drugo je bilo obeleženo uspesima. Drugi seminari, takmičenja, koncerti i turneje u Švedskoj, Danskoj, Holandiji, Austriji, Italiji, Nemačkoj, Rusiji, Hrvatskoj, Srbiji, Bosni i Hercegovini, Mađarskoj...

Vođa raznih ansambala, slučajno na jednom seminaru bio je organizovan koncert orkestra sačinjen od učesnika seminara u kome je na prvoj probi kada su svi posedali, sećam se, ja sam došla i tražila slobodnu stolicu i idući tako između ljudi, muzičara ugledala sam jedino prazno mesto, bilo je to mesto koncert majstora.

Rezultati mog rada su gudački kvartet TAJJ (18 godina), kamerni orkestar Kotor-ART festivala (7 godina), koncertmajstor operskog orkestra SNP-a (10 godina). Smatram da uložen trud i novac nije bio uzaludan.

Srednja škola

U školi sam volela umetničke predmete, a matematika i fizika su mi bile druga ljubav. Moj profesor violine, Stevan Boligović, je mene često slao na takmičenja i osim toga što je radio u Muzičkoj školi sa mnom on je radio i kod kuće, pripremao me za određene nastupe i za takmičenja. Nije propuštao priliku kad je mogao da me plasira negde, ali ta škola stvarno nije uključivala puno gudača. On je napravio izbor između nas nekolicine i vodio je mene i još jednog drugara kroz takmičenja. Ustvari se tako krenulo izgrađivanje osećaja pripadnosti disciplini.

Nekako gledam sad po svom detetu, ako nešto zna onda će to i da plasira i tako će to još više da ga zanima. Ako nešto ne zna onda odbija dok ne sazna, pa se zatvara, učauri i meni se čini da sam ja možda bila takva. Sada ne mogu baš da se setim, ali se sećam da sam u osmom razredu osnovne škole i kada sam završila i taj šesta razred Muzičke škole, ja sam se jednostavno spakovala i došla za Novi Sad. Jednostavno kao iz vedra neba. Čak moj profesor iz niže muzičke škole uopšte nije znao za tu ideju jer ja to nisam nikome rekla. Kada gledam unazad činilo mi se kao da sam se sama spakovala. Ja ne mogu ni da se setim da je uopšte bilo ko od roditelja došao sa mnom (a jeste sigurno), tata je uvek bio iza mene, znači on je tu negde bio. Uvek se pojavljivao kao dobri duh kad zatreba... Došla sam u u Muzičku školu u Novi Sad i profesor Zima Čaba je zamolio da napišem šta ću da sviram. Ja čak nisam znala ni kako se dela pravilno pišu, bila sam neupućena u te neke stvari. Malo me iznenadilo to sve, ali je prijemni dobro prošao i onda mi je prišao tvoj profesor Jambor i rekao: – Bićeš kod profesora Zima Čabe. I sećam se samo posle da je moj profesor iz Niže muzičke škole bio jako ljut na mene što mu nisam rekla, već sam se otrgla psihološki, presekla korenje i jednostavno sam se otisnula. Imala sam spreman program, jer smo mi te godine išli na takmičenje. Prvo moje sećanje jeste vojvođansko takmičenje u Pančevu.

Tvoji se roditelji nisu ništa mešali?

Oni su jedno sa drugim to očigledno rešavali jer ja sada u ovim godinama saznajem za mnogo tih situacija. Kao jedna od tih jeste taj moj prelazak u Novi Sad. Mama je bila u strahu što sam žensko dete i što imam epilepsiju ali su to bitke životne sa kojima moramo da naučimo da se nosimo i mislim da je to jedna od većih borbi u mom životu.

Tata je smislio rešenje za ovu situaciju: pošto sam ja zakasnila na konkurs za studentski dom, druga opcija je bila privatni smeštaj. On je baš hteo da se ja otisnem i on je rešio da pređe u Novi Sad da radi pa je ostavio posao u Somboru. Tu mi se negde porodica prepolovila, što se nije osetilo osim u fizičkom smislu, jer nismo bili blizu jedni drugima svakodnevno.

Novi Sad

Uglavnom, tata se dosetio i onda je tamo u Somboru u srednjoškolskom domu tražio spisak učenica koje su iz Novog Sada ili okoline, a da nisu dobile dom u Somboru pa im treba smeštaj. I našao je jednu učenicu iz Srednje medicinske škole, ona je iz Kisača.

Dogovorio se sa njenim roditeljima da ona živi kod nas, a ja kod njih. Prosto su zamenili decu, niko nikom ništa nije plaćao i svi su vodili brigu kao da smo u porodici. Tako da sam ja prvih godinu dana živela u Kisaču u toj porodici i stvarno mi je bilo izvanredno, zato što sam uletela u jednu sredinu koja je skroz drugačija, to je nacionalna manjina Slovaka, odjednom sve menjam. Kao da sam otišla u drugu državu da živim, i menjam školu i nemam više porodicu koja mi je skroz negde daleko. Tata je bez obzira što sam ja bila u toj porodici prešao u Novi Sad da radi. Putovao je svaki dan i svaki dan za vreme velikog odmora donosio mi je čokoladu od sto grama da pregrmim situaciju (smeh), pošto smo mi onda imali predavanja u Muzičkoj školi pre podne a posle podne u Pedagoškoj gimnaziji, onda uveče orkestar i onda, dok ja krenem u Kisač...

Kada se setim našeg razreda, otvorenost i naše druženje mi je pomoglo. To je bio jedan kvalitetan razred. Postojale su manje grupice ko se sa kim druži, ali mi nikad nismo imali neke razmirice međusobne. Sećam se raznih likova koji su mi značajni po tome šta su postigli, i tada su već bili „veliki" za mene. Kada gledaš svet oko sebe, nekako prepoznaješ te veličine, te autoritete koje sam imala od malih nogu, otac, majka i poneki vaspitači-,moji svi profesori, počev od Stevana Buligovića, preko Čabe Zime, Evgenije Čugajeve, Manane Dugladze, Marine Jašvili, Uroša Pešića, Bension Šamira... Oni su prepoznali u meni znatiželju i kroz svoje pedagoško umeće, eksperimente i moja lutanja i traganja usmeravali su me u pravcu nalaženja sopstvenog stila. To su ustvari smernice u životu.

Kako si se osećala u Novom Sadu?

Osećala sam se kao da sam jako važna! Koliko god očigledno da roditelji imaju strah da im se dete otisne, ustvari dete ako ima želju nešto da sazna to mora da uradi. Ako se nađe u pravoj sredini, kakva je bila naša, onda to nije nikakav problem. Moja okolina je doprinela tome da se osećam jako dobro u toj sredini i to mi je bilo važno da se sa ljudima koji žele isto što i ja, družimo na pravi način. Bilo je mnogo smeha, zabave i to nisu samo lepi trenuci, nego je bio lep čitav period Srednje škole.

Sa profesorom si se dobro slagala?

Sjajno! Jako puno stvari se sećam. On je bez nekih kompleksa i bilo čega imao kontakte sa Akademijom gde je tada već bio Dejan Bogdanović, Evgenija Čugajeva. Moj profesor je sa njima kontaktirao i tu i tamo dovodio svoje đake, odlazio tamo da sluša studente, kako njima drže časove. To svoje znanje je pokušao da prenese i da verovatno i sebe usmeri. Bio je jako mlad i stvarno je bio požrtvovan. On je bio samo desetak godina stariji od nas i bio je zgodan frajer. Nekako je sve nesebično, bez imalo srama znao da spomene i neke stvari koje možda neko i ne bi. Pedagog kome je stalo do svojih đaka treba da se izbori i sa životnim stanjima, prelaskom u pubertet, odnosima sa okolinom, zaljubljenostima, a to je skroz neki drugi nivo. Kako sad to razbiti za ovaj naš svet, gde čovek kad stane na scenu treba da je ogoljen sa čistim emocijama, jer drugačije ne može uopšte da prezentuje svoju umetničku ideju?!

Vojvođanska omladinska filharmonija

Pre nego što sam došla u Srednju muzičku školu, profesor me je ubacio u VOF*, to mi nije bio prvi put u orkestru, ali prvi put iz skroz nekog drugog ugla, gde ja još nisam stasala za kao nekog ko može tako nešto da uradi – to je bilo direktno posle Niže muzičke škole.

U Somboru je postojala filharmonija i ja sam poslednju godinu dana svirala u toj filharmoniji. Tu nije bilo puno programa i on nije bio zahtevan. Nas nije bilo puno violinista, to su bili ti amateri koji su se time bavili ali su bili kvalitetni izvođači.

A u VOF-u su svi bili mladi, a već kvalitetni i afirmisani, to su neke „face" koje znaju svoj posao. Sedela sam ispred Tibora Šivega, i mislim da sam do bola falširala, pošto je on bio očajan... ja uopšte ne znam kako nisam dopuštala sebi da mi to baš dođe do mozga, spakovala bih se i pobegla kući prvim vozom! (smeh). Ali to je stvarno bilo odlično iskustvo i šteta što toga više nema.

Prijemni ispit na Akademiju

Mislim da smo svi mi gudači koji smo bili tamo violinisti na toj godini stvarno bili dobri. Nekako sam taj kvalitet doživljavala grupno. Znam da je bio dobar osećaj kada smo došli gore onako u onoj celoj gužvi, a mi se poznajemo. Bilo je dvadeset violina koje su te godine primili i tu sam se zatekla među prvima, što je bio lep rezultat. Bila je situacija u Srednjoj školi kada je posle jednog nastupa profesor Čaba rekao da sam svirala „da su svi pali sa stolice", i da ćemo sada krenuti skroz drugim putem, tu se nešto prelomilo u meni. I onda je zaista krenulo u umetničkom pravcu. Rekao je da sada radimo na tome da budeš što bolji izvođač kako bi ta umetnička strana što više isplivavala.

Uopšte se ne sećam prijemnog kao nekog posebnog stresa, niti bilo koji taj ispit koji je uključivao instrument na Akademiji, osim onog pozitivnog. Svi smo bili takvi, bili smo svi za jednog, jedan za sve. Na toj Akademiji smo obitavali po čitav dan, grabiš sobe za vežbe, na kraju završiš u WC i tamo sviraš do besvesti! Namirišeš se svega, u međuvremenu odeš na neko predavanje. Nije bilo Bolonje pa smo odabirali šta ćemo slušati, a šta nećemo. Nekako je sve bilo okrenuto ka radu i vežbanju. Upadaš kolegama u sobe dok oni sviraju i pitaš kako ovo sviraš, pa šta radiš, kako ovi prelasci sa žice na žicu, a da vidim šta to radiš, aha gledaš u ogledalo i tako.

Stanovanje za vreme studija

Živela sam po raznim stanovima. Moram da kažem, moj tata, iako je jako inteligentna osoba, nekako nije umeo da odabere prostor, to su obavezno bili neki vlažni, a ipak skupi prostori. A jedva sam izdržala finansijski kada je krenula inflacija i ratovi. To je još vreme kada su moji roditelji imali nešto skupljenog novca od tih sredstava i onda je to krenulo da se kruni do te mere da i sada žive pod kreditima.

Mi smo upisali studije devedeset treće, to je stvarno bilo najgore doba. Tada se već oljuštilo sve to što su moji roditelji imali, oni su tada kupili već u međuvremenu dva

instrumenta. Znači, jeziva situacija. Bio je jedan manji stan gde smo mogli tata i ja da budemo zajedno. A ostalo su sve bile situacije gde on meni iznajmi sobu u nečijoj kući za sto maraka, a on da plati prenoćište ako se baš desi da treba da prespava, inače je putovao svaki dan. Izračunao je da bi ne znam koliko je puta prošao Ekvator sa ovim što se vozio vozom kilometražu Sombor–Novi Sad od kada sam ja krenula u Srednju školu.

Ali nekako su mi pružili sve mogućnosti, znači ja nisam znala za teskobe tog tipa. Znala sam da je teško, ali me nisu u to uključivali, nisu mi dali da se ja loše osećam zbog toga. Jer su oni nekako verovali u to, ali nisu znali dokle ću ja doći. Pa da su se možda ranije uključili u te sfere, možda smo mogli uzeti kredit za stan, pa bi ga već do sada otplatili, koliko smo se naplaćali raznih stanova.

Sestra

Ona je htela da bude porodična žena i rano se udala i odvojila. Ona se posle srednje škole vezala za svog supruga i oni su rešili na taj način beg od porodice koji sam ja osećala da treba da uradim prelaskom u Novi Sad. Ne zato što meni nije bilo dobro, naprotiv meni je bilo jako dobro, ali time potvrđujem neku zrelost.

Ti si tada već bila članica Kamerate akademika. Jesi uspela nešto da zaradiš?

Pa jesam da, nešto smo dobijali ali to nije bilo stalno, nego kad naleti. Nije baš bilo učestalo, iako se jako puno radilo. Te probe su nekada bile do posle ponoći, nemilosrdan sistem u kome smo baš uživali.

Prvo zaposlenje

Devedeset i devete godine Jovanka i ja smo se zaposlile u Operi SNP. Zajedno smo živele, ali nismo mogle da izguramo. Mogle smo da platimo stan, ali nismo imale novac za život, jer je plata bila tada nešto smešno mala.

Da li si u toj situaciji razmišljala o odlasku iz zemlje?

Mogu da kažem da ove godine, četrdeset godina kako sam napunila, i tako mi se sve to preokrenulo. Ustvari ne smatram da sam pogrešila, jer sam tada stvarno verovala u to da je mnogo kvalitetnih ljudi odlazilo s ovih prostora, ali sam nekako smatrala da nekolicina nas koja je ostala ovde, ima misiju da ostane. Svi smo mi imali neke ponude, u to sam sigurna, bar dva-tri puta. Ali s druge strane sam želela da ostanem ovde, mislila sam da je moja misija da i ovom svetu treba pružiti neki kvalitet. Ako svi odemo, onda je stvarno ostali svet nadrljao. Negde kao neka majka Tereza, sada kada pomislim, šta će mi to, treba malo u se i u svoje kljuse.

Magistarske studije

Ja sam jako puno godina studirala. Kada sam se zaposlila još nisam završila bila studije, jer smo stalno nešto svirali, stalno smo nekud išli, nešto radili. Ostao mi je diplomski i istorija muzike. I onda se desilo bombardovanje i to je bio taj neki krah, u smislu, jao sad sledi gubljenje vremena, ne možeš nigde da odeš, ne možeš ništa da uradiš. Sve što možeš

da radiš na ovim prostorima je smešno, nikome nije stalo do koncerata, nikome nije stalo do nekog afirmisanja. Sada svet ide u drugom pravcu skroz, a važna je infrastruktura, privreda sve ostale stvari, a za kulturu sada nema mesta. Imamo druge probleme. Tada sam shvatila da je dobro vreme za okončanje studija, nećeš gubiti vreme! I onda sam putovala s tatom (on je morao zbog posla). Sećam se nekog kamioneta... pošto nisu išle ni autobuske linije, pa smo putovali po njivama gde nije bilo tih granatiranja... Ali nisam ja to osetila kao neku strašnu situaciju, nego kao barijere koje treba da pređemo u životu. Tada sam ispolagala ostale predmete i onda sam diplomirala kada je već sve to bilo gotovo, i bombardovanje i sve.

Onda sam srela profesora Pešića koji mi je bio u komisiji na diplomskom. Inače tvoj profesor, Laslo Horvat mi se potpisao na diplomu. Ja sam ostala bez profesora praktično tokom studija. Ja sam upisala dvojnu klasu kod Dejana Bogdanovića i kod Evgenije Čugajeve, i ona je ostala još samo naredne dve godine da radi sa nama studentima, ali kada joj je sin umro, ona se vratila u Austriju, a Dejan Bogdanović je otišao pa gotovo odmah posle našeg upisa, tako da sam s njom radila dve godine. Pošto je ona otišla, pojavila se sestra Marine Jašvili, Irina i njena ćerka Manana Dugladze, i tu sam s njom bila godinu dana i to je vrlo lep period. A posle prosto nije bilo nikog! Ja sam diplomski sama spremila, niko me nije čuo, ja sam bar imala taj osećaj da treba mi sad već sami da se pripremao, ne treba nam profesor više za petama, nego mentor. E to je meni profesor Pešić bio. Nije me čuo ni jednom, ali nekako sam uvek osećala da je tu negde iza mene. Meni je godilo što su se stalno smenjivali profesori i ta druga saznanja i petljanje tih različitih škola i preuzimanje njihovog iskustva i usvajanje tih različitih znanja. Valjda sam se u jednom momentu umorila od toga i onda kad sam videla profesora Pešića, rekla sam mu: – Profesore, mogu ja kod vas da upišem magistraturu? Pošto sam znala da je on uvek tu, on je kao otac svima, i on je jedan ugledni gospodin. Htela sam da malo radim bez tih naročitih trzavica, ali da ipak imam nekoga uz sebe. Baš mi je bilo lepo na magistraturi sa njim.

Koje godine si magistrirala?

Dve hiljade pete, u međuvremenu se desila magistratura za gudački kvartet pa je to tako nekako uporedo bilo, a i interesantno je bilo.

Ja sam se već bila udala. Živeli smo u zajednici sa svekrvom i nikako da se pomere neke stvari i onda sam pomislila, što ne bih dok je takva situacija malo da nastavim da se školujem. I onda sam završavala jednu pa drugu magistraturu i bilo mi je zabavno. Vežbala sam kao manijak od jutra do sutra, ali sa zadovoljstvom.

Privatni život

Bez obzira na moje zdravstvene tegobe imala zaista normalan život. Jako sam zaljubljive prirode (jao bože, kad se setim sebe iz puberteta!). Kod mene je uvek proleće bilo u glavi. Ja sam morala da živim sa saznanjem da sam ja zaljubljena. Ako i nije bilo, ja sam

to morala da nameštam. To nije moralo da se ostvari uopšte. Ali taj osećaj lepote oko sebe i onog dopadanja, to je mene držalo živom i to mi je sve bilo super. Bila sam jako vezana za brata i to sam htela da obavim u ranijem dobu, ali nekako nisam zbog školovanja. Znala sam da sve ima svoje vreme. Nisam htela da presečem neku svoju ideju o usavršavanju pa sam morala da „skockam", da odradim magistraturu. Moj muž stalno priča kada ga pitaju nešto za dete, kako sam se ja šminkala za predstavu, i rekla: – Pazi se, kada se vratim, pravimo dete! A on kaže: – Ja sam se samo pokrio preko glave...

Muža sam upoznala kada smo „skidali" Slobu. Naša veza je u stvari politička veza. (smeh). Kada smo protestvovali na Trgu slobode, on se družio sa violistiom Stankom Brkanićem on je u tom društvu sa Brezom, Darkom Sremačkim, ustvari to je to podbarsko društvo i on je bio u tom društvu, iako nema veze sa muzikom. A oni su svi odrasli u komšiluku, jako su dobri drugari i dalje su nastavili da se druže, iako sada žive u različitim krajevima Novog Sada. Pravili su žurke uvek kod Stanka, pri tom ja nisam ni znala da je moj budući muž na tim žurkama. Bili smo na trgu, bio je tu Stanko i on je stajao sa Stankom. Ja sam se pozdravila sa kolegom,a on kaže ovo je Milan, a ja sam rekla: – Jao, gospodine, Vi meni jako ličite na Sretena Krstića[37]. Ja stvarno nisam bolesna osoba vezana za izvođaštvo da samo o tome razmišljam, ali sada kada me pitaš ova pitanja, odjednom sve ima veze...(smeh). On se lepo naklonio onako gospodski. Valjda ta neka vrsta duhovitosti u kojoj smo se zatekli zajedno nas je povezala. Meni se dogodilo po redu. Školovanje, udaja, dete.

Potomstvo

Dete. Ja nekako mislim da bi se moj muž i složio sa mnom, to sam sve ja odlučila. Mislim, dok on odluči to je već prošao voz. Iskreno je stvarno tako bilo.

On se bavi stolarijom, inače završio je Elektrotehničku školu, a iz ljubavi je počeo da se bavi stolarijom. Elektrotehnika ga apsolutno nije zanimala i iz ljubavi prema drvetu je to krenuo da radi i onda tako: od majstora do majstora, od firme do firme... tako je funkcionisao.

Ja sam Milana u stvari prisilno privela oltaru (smeh)! Zajednički život smo započeli u jednom iznajmljenom nenameštenom stanu (već me iritirao tuđi nameštaj i od kada sam u vezi sa njim sam isključivo tražila nenameštene stanove), i krenula u kupovinu svojih stvari da makar ako ne mogu da imam svoj stan da imam stvari koje su meni lepe za moj prostor koji iznajmljujemo zajedno.

On je imao stereotipan način razmišljanja u tom smislu, bio je protiv što ćemo živeti u stanu koji nije naš i da tako proširujemo porodicu. Malo to jeste onako da stavi čovek prst na čelo, ali nekako kada bi čekali svoj stan, pola ljudi ne bi imalo svoje porodice.

37 Sreten Krstić – srpski violinista evropskog renomea srednje generacije, koncert majstor Minhenske Filharmonije

Trudnoća i porođaj

Sjajno! Najzdraviji period u mom životu. Nisam imala problema. Pred kraj trudnoće, kada je već trebalo da dođe do porođaja, onda sam stala: – Haaa, pa ti imaš epilepsiju! I nikoga nisi pitala kako će to da izgleda. U tom momentu sam se zatekla na pogrešnom mestu kod pogrešnog čoveka, gde sam dobila odgovor da on ne bi hteo da bude taj koji će da porađa epileptičnu ženu, što je meni bilo strašno. Tada sam otišla kod doktora Vejnovića na pregled, koji je bio vrlo fin i saosećajan. Možda ja nisam dobro shvatila tog prethodnog čoveka, ali sam u tom trenutku nekako shvatila stravično i onda sam došla kući i plakala i onda je moj muž rekao (pošto je on imao psa dugo godina, boksera Ziću): – Pa ajde, boga ti, ja sam Ziću porađao pa ću i tebe ako treba! I tako me smirio.

Porodila sam se aprila dvehiljade osme prirodnim putem, i sve je bilo u redu. Sada moram da kažem i kada sam ležala na stolu, pomislila, treba sada ušivanje, o ne, pošto su to te senzualne stvari. Istrpela sam porođaj, ali taj neki osećaj, to saznanje da ti čeprkaju nešto po telu, mene ne čini stabilnom uopšte. Bila je tamo jedna draga osoba koja je anesteziolog i koja je pričala sa mnom i u tom razgovoru je zapravo shvatila da sam čitav život protiv takvih situacija borila sa fokusom na druge stvari. I tako mi je ona razgovorom skrenula pažnju, pa sam uspela da istrpim bez problema. Posle sam se skoro onesvestila i od injekcije, ali je sve dobro prošlo.

Novorođenče

Sećam se toga da su meni zvezde vodilje zapravo bile moje drugarice koje su imale te situacije pre mene. S tim što sam ja upala u jednu turneju koju imamo po Vojvodini i gde god sam mogla vodila sam dete sa sobom. Podoji su bili između probe i nastupa, a kada nisam mogla, izmuzavala sam se kod kuće ili pred nastup da bi mu dali oni to mleko.

One su imale iste situacije. Ja sam imala apsolutno neke smernice u životu ili je to moja potreba da sagledavam situacije koje mene čekaju. I kako bih ja volela da ih pregrmim. I kako to izgleda kod mojih vršnjakinja, kako one guraju, od velikih stvari do onih sitnih svakodnevnih: da li stižeš da skuvaš ručak ili ne stižeš. Jel imaš dogovor sa suprugom, da li ćete izaći na kraj sa nekim situacijama.

Nova porodica

Imam divnu porodicu, sin Ognjenuz koga stalno proširujem vidike zbog njegovih interesovanja, zanima ga inženjerstvo, prirodnjaštvo,hemija, arheologija, astronomija... Slobodno vreme provodimo zanimajući se za ove oblasti zajedno sa nadasve duhovitim suprugom.

Verski i nacionalni identitet

Ja sam pravoslavne veroispovesti. Verujem u Boga i možda ne pokazujem to na način kao svi ostali vernici koji stižu da odu u crkvu na bogosluženje. Ja sam ustvari shvatila da moja crkva jeste moj poziv. U mom pozivu nalazim to smirenje i kada ga nema duže vremena, kada ne stignem da to sa sobom obavim, itekako osećam uzdrmanost. Itekako

me to potresa, osećam se nestabilnom. Znači definitivno mogu da kažem da je to moja crkva. Da li je to Akademija, da li je to pozorište da li je to koncertna dvorana, u svakom slučaju momenat kad sam sa instrumentom, to je vera.

Da li su tvoji roditelji bili vernici? Da li ste održavali verske običaje u detinjstvu?

Oni su nekako ucurili u taj svet. Mama je iz Crne Gore, tata iz Bosne. Zatekli su se ovde i sreli se i nekako odvojeni od svojih porodica koje su bile verski nastrojene. Oni u toj individualnoj borbi za život nisu nalazili puno vremena za običaje, iako su oboje pravoslavne vere. Mamin otac je Nemac, što se tiče nacionalnog ja sam pomešana, kod mene ima svega. Izjašnjavam se kao Srpkinja.

Mama je iz Crne Gore, pa tu ima dosta tih tajni koje se kriju, te neke stvari koje se ne pričaju. Nikako nije smelo za života da se izusti kakav je život baba imala i kako je peške sa Kosova došla trudna, pobegla od te neke porodice u kojoj je bila očigledno maltretirana, a to se ništa nije znalo za babinog života. Tek kada je baba umrla, najstarija mamina sestra, moja tetka progovorila je o nekim stvarima koje je ona zapamtila, recimo da imamo neku baba tetku Japanku. Ja sam to iznela ovima mojima u kvartetu, pa bože sada kad sretnemo nekog kosookog, one kažu, evo ti ga rođo. One su ustvari nemilosrdne kada malo bolje razmislim.(smeh)

Predaješ na Akademiji gudački kvartet od dve hiljade devete jel tako? Radiš i u pozorištu, imaš i nastupe sa gudačkim kvartetom TAJJ u kome si prva violina. U kojoj ulozi se najbolje osećaš?

Ja se isto ponašam prema svemu što radim, to je ono što nosimo iz porodice, neke smernice kako se postavlja prema svom poslu. Nosim posao kući i radim ga i dalje, prosto je nezaustavljivo sa te strane.

Najlepše se osećam sa svojim prijateljicama u kvartetu zato što znam da je fidbek koji se vraća mnogo snažniji i kvalitetniji, iako smo potpuno različite, imamo različita gledanja na analizu dela, sa različitih strana prilazimo delu, ali je sve ipak pod jednom kapom. Oko nekih stvari se nikad nismo složile, a i dalje sviramo. Kao neka mala porodica, ili fabrika, u kojoj svaka karika radi svoj posao pa sve zajedno deluje dobro, kada se odmakneš onda vidiš rezultat. I mene jako raduje susret sa njima i provođenje vremena sa njima bilo kakvog tipa, najčešće su to probe. To su ustvari prava prijateljstva. Ja njih stvarno jako dobro poznajem njih i one mene. I nema tu lažnih reči upućenih i mislim da je važno u današnje vreme dovoljna količina otvorenosti. Ne moramo mi sve jedna drugoj da kažemo, verovatno svaka sortira šta će da kaže, šta će izdvojiti, pretpostavljam da svako ima neke sitne tajne, ali nesmetano funkcionišemo i jako nam je stalo jedna za drugu. Kada recimo ja imam neke nedoumice i nešto mi se ne dopada u mom životu, i neka situacija se desi, budem upozorena ili čak i napadnuta ako misle da možda ipak ja nešto nisam dobro uradila. U tome je njihova veličina, jer one su jako inteligentne i elokventne žene. Ja imam entuzijazma u našem ansamblu i to je taj fidbek. Na kraju krajeva, ne bismo toliko

izdržale zajedno, možda bi bili prijatelji, ali ne bismo svirali zajedno da nismo potvrdili neki kvalitet, mnogo je važniji čin savladavanja materijala koji je neki genije nekada napisao. I uopšte spoznaja tih dela, razumevanje toga i pokušavanje da sebi približiš, samim tim onda i onome koji će te sutra slušati, i uklapanje naše zajednice – naš sud o tome i naša prezentacija toga. Mislim da je to velika stvar.

Opera

Opera mi je ljubav, smatram da je ljudski glas najsavršeniji instrument i raduje me svaki pevač koji to zaista zna da iskoristi maksimalno. I onda nema veze da li je proba ili je predstava, uvek mi deluje kao predstava. Sada ja moram da kažem da nisam najzadovoljnija, jer su to zaista samo pojedinci. Nisam zadovoljna kvalitetom, niti vidim da je moje okruženje zadovoljno, niti se to pomera u nekom smeru u kome bih ja volela. To su stvari na koje smatram da može svaki pojedinac da utiče, međutim ljudi su umorni od reagovanja, što opet ne mogu da razumem jer nemaju puno godina. Trebalo bi dok god si živ da se dokazuješ. Pa ne radimo mi u fabrici čačkalica! Smatram da za sve nas postoji mesto i vreme kada treba da se priključimo nečemu da postoji prostor u kome možemo da radimo. Entuzijazam je ono što nedostaje Operi.

Da li imaš neki hobi? I da li imaš nešto čime bi se bavila da se ne baviš muzikom?

Ja bih bila švalja. Ozbiljno. Iz detinjstva su mi ostale tri ljubavi. To je matematika, muzika i šivenje. Iako muzika u početku nije bila ljubav nego mora pod teretom obaveza. Nažalost, ne uspevam da nađem vremena za ručni rad. Međutim mogla bih se usavršiti. Pošto imam u porodici situaciju da čas ima čas nema posla, više nema nego što ima na primer sa suprugove strane. Jako je teško doći do poslova danas, što je meni strano, jer ja imam osećaj kada bih se klonirala, imala bih posla. Imam taj raskol u svojoj porodici. Znači gde jedna osoba ima teskobu, ima problem zapošljavanja. Zaista sam uvek gledala sebe: gledaj u čemu grešiš, nisu drugi nego si ti, sebe menjaj. Međutim zaista u njegovoj situaciji, kada vidim za šta je čovek sve spreman, šta sve ume da radi i kako se dokazuje kada dođe do nekog posla. S kojim elanom on prilazi tome i ja ne mogu da kažem da je do njega. Ja bih se prijavila u firme, šila bih posteljinu na brzaka što može da se zaradi na sitno, a onda usput bih radila nešto što je više umetnički.

Sve te želje za normalnim situacijama su ustvari učinile da nemamo taj problem, osim što na to gledamo kao zajednički problem. Ja jesam imala u sebi kolebanje koje se nisam usudila da izustim. Srećna sam što imam posao, jer je surovo današnje vreme. Aplicirali smo na razne strane, pa čak za razne vrste poslova i kada smo pisali njegovu biografiju, upisane su razne vrste sposobnosti, što je po meni lepota jedne osobe. I mislim da u tome ima puno vrednosti. Međutim, sada on ima preko četrdeset godina, uključuju se neke druge stvari sa kojima ti zapravo ne možeš da se boriš. Što se tiče kućnih poslova, u onim situacijama kada ja ne stižem i u nekim drugim situacijama kada ja kažem da sam umorna, on me odmeni bez problema.

Da li si ikad osećala da si diskriminisana zato što si žena?

Ne. Zaista nisam. Ja nisam nešto lepa žena iskreno. I mislim da sam iz te neke svesne situacije htela da pronađem u sebi nešto lepo. Gledajući se u ogledalo ja sam htela ne samo spolja da vidim nešto, nego sam htela da učinim od sebe nešto da bih ja bila primećena. Ne na silu, nego sam htela to da istražim. I verovatno čitav ovaj put je učinio da se osnažim, bez obzira na raznorazne prepreke, od tih zdravstvenih od kojih sam mogla imati posledica. Kada pogledam ljude koji koriste terapiju na šta liče i mislim kako je to stravično, mogla sam i ja da imam takav jezivi život. Ne dozvoljavaš sebi da ti nešto tako naruši svest o svemu tome. Tako se stvorila moja borbenost i za te situacije. I moja želja za napretkom. Kad sad unazad analiziram, to je bila emotivna zrelost.

Na neki način jesu ispunjenji moji snovi. Ne mogu da kažem da sam zamišljala da ću jednog dana raditi u Srpskom narodnom pozorištu, pa ću biti deset godina koncertmajstor ili da ću raditi na Akademiji umetnosti kao profesorka. Znači, te stvari mi nisu padale na pamet, ali u izvođačkom smislu, u smislu ličnog napretka i angažmana, rada na materijalu omogućilo mi je da budem relativno kvalitetan izvođač upotrebljiv u razne svrhe, pa su me ljudi, primetivši to, pozivali na radna mesta koja iziskuju i odgovornost osim umetničkih kvaliteta.

Mogu da kažem da sam srećna osoba. Ono što mi sada manjka jeste osećaj ležernosti u životu da ne moraš uvek da srljaš, i trčim zbog materijalnih stvari i za tim uspesima. Kada se nešto približava apsolutno ne razmišljam o tome samo o tome koliko mi je stalo da uradimo kako treba kvalitetno to delo. Mislim, ja znam da ja koštam ovo pozorište, ali ja sam to nekako presekla u sebi, a zašto bih ja sedela kod kuće i gubila vreme? Zašto ne bih dala svoj doprinos? Ja stvarno gledam sebe kao analitičnu osobu, značajnu za ovaj umetnički svet i ako mogu da pripadam nekoj zajednici, volim da pripadam. I ako već pripadam želim da doprinesem kvalitetno. Zamišljam penziju, kada bismo imali para da putujemo po svetu i pogledamo one stvari koje nismo mogli da vidimo – od prirodnih lepota do znamenitosti. Možda i dođem do toga, ali mislim da je to šteta da to ostane za penziju.

Autorizovano: 12. oktobra 2015. godine

Svetlana (1975), Banja Luka

Snimanje: Ana Klem Aksentijević

Transkripcija: Marija Vojvodić

Redakcija: Ana Klem Aksentijević i Svenka Savić

Snimano: 11. septembar 2015. u Svetlaninoj kući

Ceco, kaži nešto o svom detinjstvu

Ja sam Svetlana Štula, rođena Ćutić, rođena sam sedmog marta hiljadu devetsto sedamdeset pete u Banja Luci, od oca Vukašina i majke Jelene. Otac je po zanimanju elektrodispačer, a majka je daktilograf. Imam brata mlađeg petnaest meseci. Do moje četvrte godine smo živeli kao podstanari i mislim da smo prilično često menjali mesto stanovanja, skoro svake godine. Moj otac nije od svoje firme dobio stan, morao je za njega da se debelo bori. U to vreme su se stanovi od firme dobijali, ali ga je on dobio kada sam ja navršila četiri godine, a brat je imao skoro dve. Toga se sećam zato što sam tada operisala slepo crevo i sećam se da sam posle toga došla u novi stan.

Prvo čega se sećam iz svog detinjstva je kada me je drugi put tata odveo u vrtić. Na kraju dana moja mama je trebala da dođe po mene. Sećam se da mi je vaspitačica rekla da moja mama neće doći i da moram sama da idem kući. Od tog silnog stresa ja sam to i upamtila: imala sam tri i po godine. Uzela sam svoj crno beli džemper i sećam se gradilišta pored kojeg sam prolazila, ljudi koji su me čudno gledali... ja sam došla kući a oni su me tražili jedno dva sata. Sigurno su mislili da me je neko kidnapovao, čak su vaspitači rekli da su viđali neka čudna kola koja su često obilazila vrtić. Mislim da je čak i policija bila uključena! Kada su videli da ne mogu da me nađu, vratili su se kući, ja sam tamo sedela... Ne mogu da verujem da sam mogla da zapamtim put, jedan put je bio do vrtića, drugi je bio od vrtića...

Porodica

Mama je bila daktilograf u fabrici odeće „Blik”.

Otac je svirao violončelo. Živeo je u Beogradu dvanaest godina pa se vratio u Banja Luku, odakle je rodom. Došao je do prvog razreda Srednje muzičke škole, čak je upisao u Beogradu kod istog profesora kod koga je išla Ksenija Janković, međutim nije mogao paralelno da ide i u Srednju elektrotehničku i u Srednju muzičku školu, tako da je izostavio muzičku.

Brat je mlađi od mene petnaest meseci, ne sećam se perioda pre njegovog rođenja, bili smo oduvek zajedno. Sećam se da sam se ja, kada nije bilo devojčica, igrala sa dečacima, to jest sa njegovim drugarima. Skakali smo sa nekih garaža koje su bile prilično visoke ali uglavnom, imali smo svako neko svoje društvo. Ja sam se družila sa devojčicama, on sa dečacima, ne sećam se da smo se nešto posebno zajedno družili. Nismo se nešto ni mnogo svađali, pogotovo kada sam ja otišla u Školu za muzičke talente u Ćupriju, tada je on maksimalno hteo da iskoristi to vreme sa mnom kada sam kod kuće.

Da li Te je otac usmerio na muziku?

Pa verovatno, ne sećam se toga. Znam da sam sa pet godina počela da sviram harmoniku, a pošto sam bila mala, prvo sam svirala na nekoj dečijoj, skoro da je bila igračka u pitanju, a kada sam trebala da pređem na ozbiljnu harmoniku sa četrdeset basova, nisam imala snage da razvučem harmoniku. Stvarno se ne sećam kako sam došla do violine: verovatno mi je otac predložio. Imala sam tada sedam godina. To je bilo u Banja Luci, ne znam zašto, ali se sećam neprijatnih iskustava iz tog vremena. Bila sam solista u tom orkestru, svirala sam koncert Petra Nikolića. Posle nekog vremena dok smo probali sam se umorila i pitala sam svog nastavnika da li mogu malo da se odmorim. On je rekao: – Naravno, izvoli, sedi, zauzmi mesto u orkestru. I posle toga je zamolio drugu učenicu da bude solista. Bio je strog, ali mislim da je bio dobar nastavnik. Često sam nastupala van Muzičke škole, na otvaranju izložbi, za bolesnu decu u bolnici – nisam zaboravila kako je tamo pošto sam i ja sa četiri godine prilično dugo vreme provela u bolnici zbog slepog creva. Naravno, nisam ja to sve mogla da smislim, to su bile ideje nastavnika i mog oca, ali očigledno da se nisam bunila, želela sam i volela da sviram, ali nisam volela da vežbam, što je problem svima. Sećam se da me je tata terao, ja sam ustvari reagovala na silu, ali prosto se to mora tako, prve dve-tri godine. Sada vidim sa svojim sinom Lazarom koji svira violinu da je on tek sada u trećem razredu zainteresovan za vežbanje.

Odlazak u Ćupriju?

Škola za muzičke talente iz Ćuprije je obilazila gradove sa učenicima i tako su došli i do Banja Luke. Držali su koncert u našoj školi u Banja Luci i, naravno, ja sam bila oduševljena, pošto tako niko nije svirao, barem ja nisam do tada čula da neko tako svira. Ja sam rekla svom ocu da želim da idem u tu školu, želim da budem njihov učenik, tačnije da budem tako dobra kao oni. Moj otac je to ozbiljno shvatio, pošto je bio ambiciozan, ustvari ja to uvek ponavljam: on je želeo da ja nastavim tamo gde je on stao. Raspitao se i saznao kada je ta audicija i mi smo tamo otišli kada sam imala deset godina.

Mama nije verovala da se to sve stvarno događa, ona je mislila da ćemo mi tamo da budemo malo i da ću se vratiti. Nije mogla da veruje kada se moj otac vratio sam. A kada se to zaista desilo, bilo joj je jako teško, stvarno. Ona nije mnogo opisivala svoja osećanja. Kada je odlazila sa tatom iz Ćuprije, vozili su ih prijatelji, i videla mene kako joj mašem, plakala je do Beograda. Naravno da joj je bilo teško. Da je imala više snage sigurno ne bi dozvolila da odem tako mala od kuće.

Prijemni ispit u Školi za muzičke talente

Prilično jasno se sećam da je moj kasniji nastavnik došao da mi naštima violinu i kada je seo, ja sam ponovo naštimala violinu. Tata je bio prisutan i rekao je da sam najverovatnije tada položila. Jednostavno, nisam bila zadovoljna kako je on naštimao moj instrument, uglavnom sam to sve nesvesno radila ili iz neke navike, ili je stvarno zvučalo falš. Nastavnik se nije uvredio, naprotiv. Kasnije mi je pričao da je bilo pitanje da li ću ja biti

primljena zato što se za sve učenke u principu unapred znalo da će doći. Škola je imala taj običaj, ne samo da sa svojim učenicima drži koncerte, nego su oni išli po školama i tražili od učenika da im pevaju i tako su tražili talentovane učenike i pozivali ih da dođu na audiciju. A ja sam tu došla kao nepozvan gost. Bila sam jedno iznenađenje i ostavljena sam za kraj. Nastavnik koji mi je naštimovao violinu je ustvari odlučio da me prime. To je bio profesor Vatroslav Simić. Mislim da je on tada bio najmlađi profesor u školi.

Posle prijemnog se Tvoj tata vraća kući u Banja Luku a Ti ostaješ tamo u internatu?

Da, ja ostajem kao izgubljen slučaj, tako sam se osećala. Nisam ni ja mogla da verujem. Ustvari kada sam čula da sam primljena, ja sam poželela, i rekla sam svom ocu, da ipak ne želim da ostanem. Ono što mislim da on nije trebao ni da uradi ni da kaže je da ostanem pa da vidim kako će biti. Često sam, kada smo se kasnije čuli telefonom, govorila da želim da se vratim kući, a on je svaki put rekao: – Ajde, molim te, samo još ove godine i onda ćemo videti, biće kako ti odlučiš. Meni je to zvučalo prilično pošteno da će biti kako ja odlučim, međutim posle godinu dana ja nisam bila ni u Banja Luci, nisam bila ni u Ćupriji i to je trajalo sigurno jedno tri godine, ustvari do puberteta. Ja sam stalno žalila za kućom i nisam se osećala kao deo Ćuprije: svi su bili iz Kruševca, iz Kragujevca, iz Beograda, iz Jagodine... svi su bili tu na nekih pola sata- sat vremena od kuće. Svi su išli za vikend kućama, jedino sam ja, sestre Hajduković iz Novog Sada i jedan čelista Mladen iz Crne Gore, jedino smo mi ostajali. Ja sam išla kući za praznike, leti na mesec i po dana. To je bilo stvarno previše za mene. Do neke trinaeste- četrnaeste godine, ja sam dve-tri godine odlučivala da se vratim u Ćupriju. Više nisam bila deo Banja Luke a ovde se nisam navikla.

Bez obzira što Ti nije bilo baš najbolje, opet si želela da se vratiš?

Nisam se ja želela vratiti, jednostavno više nisam znala šta je dobro za mene. Ustvari ja nikako nisam ni mogla znati šta je dobro za mene, to nije bila odluka koju može da donese dete od deset, jedanaest ili dvanaest godina. To svojoj deci nikad ne bih uradila. Moj otac je želeo najbolje za mene, i ja to njemu nikad neću zameriti, on to nikako nije mogao znati. Ne znam, možda majke drugačije razmišljaju. Mi smo se najviše zainteresovali za ćuprijsku školu zato što je pisalo da se škola završava za osam godina, što znači da bih je ja mnogo ranije završila, upisala fakultet i naravno dobila kvalitetnije obrazovanje. Međutim žrtvu koju sam podnela je prevelika: gubitak detinjstva. Ja sam tamo bila sa drugovima, ali detinjstvo je kada ti vreme provodiš sa svojim roditeljima, kada stičeš vaspitanje, obrazovanje i sigurnost i toplinu. To vaspitačice koje brinu o šezdesetoro dece nikako ne mogu.

Da li si imala neke neprijatnosti, da li su Te zadirkivali?

Jesu, ali to je tako: ko god je došao novi u tu školu, to sam ja posle mogla da vidim, oni su ga zadirkivali. Ja sam tada bila jako prijemčiva za to, toliko je za mene bio veliki

gubitak, bila sam svesna koliko su moji roditelji daleko i svaki loš komentar za mene je bio mnogo teži nego za nekog drugog. Govorili su mi ono klasično: glupa Bosanka... oni su baš tražili te neke razlike, a ja sam bila jedina iz Bosne i Hercegovine.

Tada Škola za talente još nije imala svoju zgradu

Ne. Prve tri godine smo išli u redovnu osnovnu školu 'Trinaesti oktobar' u koju su išli svi učenici iz Ćuprije. Naša škola je tada bila u centru grada, čak je sprat niže bila Muzička škola. Sve je to bilo lepo prve tri godine, sve je bilo umereno, družili smo se sa decom, imali smo neki normalan kontakt sa njima. Sećam se da smo često odlazili u Beograd da slušamo razna međunarodna takmičenja. Orkestar smo isto imali umereno, ne od jutra do mraka. Imali smo termine za vežbanje i nismo se iscrpljivali.

Nova zgrada

Posle te tri godine, osamdeset osme se izgradila nova zgrada koja je sagrađena specijalno za Školu za muzičke talente i ona je bukvalno bila uz auto put, na samoj periferiji grada. Trebalo mi jedno najmanje pola sata da dođem do centra. Bili smo potpuno izolovani od onog što se događalo u samom gradu. U novoj zgradi je bila naša osnovna škola, sobe za vežbanje, trpezarija i internat. Tu je trebalo da se napravi i bazen. Nastavnici su dolazili kod nas i tako popunjavali svoj fond časova. Mi smo stalno kasnili na te časove iako su nam sobe bile na istom spratu na kom je bila i učionica.

Program nastave

Išli smo po desetogodišnjem programu: osnovna škola plus dve godine srednje škole. U jednom momentu su profesori Škole za muzičke talente počeli preveliku pažnju da poklanjaju orkestru: imali smo probe od jutra do mraka, od doručka do ručka, večere, prekidali smo probe samo da bi jeli. Nismo imali vremena da se odmaramo, da odmaramo svoju kičmu, po cele dane smo sedeli na tim stolicama i svirali, vežbali pred koncert, pred turneju, pred takmičenje... Posle nekog vremena je počela moja violinska tehnika da se kvari i to meni više nije imalo nikakvog smisla. Ja sam imala uspeha, išla sam i na takmičenja i osvajala prve nagrade i sama sam se čudila kako je to uopšte moguće, jer sam baš bila svesna propadanja svoje violinske tehnike. To je sve išlo na muzikalnost i na trud mog profesora koji je stvarno davao sve od sebe, ali prosto nije bilo vremena za vežbanje solističkog programa, skala, tehničkih vežbi. Mi smo stalno kvarili svoje ruke vežbajući orkestarski program. Ima koristi i od toga, ali to nije bilo ono zbog čega sam ja tamo došla.

Zašto si devedesete otišla iz Ćuprije?

Mislila sam da ću u Ćupriji da dobijem nešto drugo, da će se moja žrtva isplatiti i da ću dobiti vrhunsko obrazovanje što se tiče violine i da će me ta Škola oblikovati i omogućiti mi da budem solista. Ja sam stvarno bila ambiciozna, ne mogu drugačije da objasnim kako je meni palo na pamet da odem u tu Ćupriju. Meni to moj otac nije predlagao, on to ne bi mogao ni da zamisli, ali pošto sam ja o tome pričala prva i pretpostavljam da sam to često govorila da je onda on rekao: – Pa hajde da pokušamo.

Te godine, devedesete, jednostavno nisam mogla više da izdržim. Danima sam plakala jer to nije bilo to, imala sam osećaj kao da mi violina ispada iz ruku. Nisam znala uopšte kako sviram, kako to ja uzmem violinu i gudalo u ruke i to nekako ide samo od sebe. Nisam bila svesna uopšte kao što sam sad, kako moje ruke stoje, kako ja s njima sviram, kako idem iz jedne pozicije u drugu, kako radim neki potez. Tada sam čula da je jedna profesorka stigla u Banja Luku koja je završila Konzervatorijum u Moskvi i ja sam jednostavno nazvala svog oca i rekla da više ne mogu da budem u Ćupriji, da moram da dođem u Banja Luku i da ona meni mora popraviti sve ono što se pokvarilo u Ćupriji.

Prelazak u Banja Luku

Prosto ne mogu da verujem koliko je moj tata mene slušao, on je mene stvarno shvatio i ja sam se te godine ispisala iz Ćuprije i upisala se u Srednju muzičku školu u Banja Luci kod te profesorke. Međutim, tu se nisu slagali programi. To je stvarno bilo poražavajuće! Ne znam na koji način da se izrazim: ja sam po programu muzičke škole pripadala završnom razredu Škole za muzičke talente, koju sam trebala te godine i da završim. Ja sam po muzičkom obrazovanju pripadala četvrtom razredu Srednje škole, ali što se tiče opšteobrazovnog dela, tu sam bila prvi razred srednje škole. Pohađala sam nastavu četvrtog razreda Srednje muzičke škole da bi na kraju oni rekli da ja moram da se vratim na prvi, što je bilo potpuno besmisleno, tako da sam u principu tu godinu izgubila, što se papira tiče. Nije me bilo nigde, ali sam naravno čitavu godinu radila sa tom profesorkom. I onda sam uvidela: ili ću provesti još tri godine u Banja Luci ili ću se vratiti u Ćupriju i završiti tih godinu dana.

Povratak u Ćupriju

Ja sam se u Banja Luci ustvari zadržala dve godine jer je tada već počeo građanski rat, to je devedeset prva-devedeset druga. Iz Banja Luke sam došla u Ćupriju ponovo i kao da ništa nije bilo, kao da sam otišla na neki izlet, kao da sam se šalila. Svi su me prihvatili, svi su jedva čekali da dođem, stvarno je sve bilo isto. Nisam problema imala i naravno opet je tu nastupio orkestar kao glavni predmet. I zaista sam kod profesorke Tatjane Grubić dobila ono zbog čega sam i otišla, ona me je stvarno spasila. Sve informacije koje sam dobijala što se tiče i orkestra i violine, ja sam sasvim drugačije primala i drugačije razmišljala.

Kakva je bila atmosfera u Banja Luci pred rat?

Ja nisam bila svesna svoje nacionalnosti. Sećam se da je moja najbolja drugarica koja je živela sa mnom u zgradi pitala: – Za koga su tvoji roditelji glasali? Moji su za SDA[38]. Ja sam odgovorila: – Pa i moji su za SDA. Onda je ona rekla: – Tvoji sigurno nisu za SDA! Onda sam ja naravno došla kući i pitala mamu i tatu za koga smo mi to glasali. Ne znam

38 SDA – Stranka demokratske akcije za koju su 90-ih godina prošlog veka većinom glasali građani BIH Muslimanske nacionalnosti

koja je to bila partija, verovatno SDS[39], nije bitno. Sve je to bilo isforsirano, mi smo bili potpuno nespremni za to. Ja sam bila nespremna za to, nisam znala šta se događa. Nisam znala ni ko sam, ni šta sam i eto to je bio jedan ružan i surov način da se to sazna, da se sazna jedna normalna stvar koja je ustvari deo čoveka. Moji o tome nikada nisu pričali.

Banja Luka je i do kraja ostala, da tako kažem, slobodan grad: nije se bežalo iz Banja Luke, nije bilo ratnih aktivnosti. Zapravo sam rat osetila tek kada sam završila školovanje u Ćupriji i provela godinu dana u Banja Luci radeći u Muzičkoj školi. To je bila devedeset četvrta-peta godina.

Studije na Akademiji umetnosti Univerziteta u Novom Sadu

Prijemni sam položila devedeset treće i završila sam prvu godinu studija. Posle prve godine sam se vratila u Banja Luku na godinu dana, pauzirala sam školsku devedeset četvrtu-petu.

Ustvari je to bilo zbog rata. Te godine kada sam se vratila u Ćupriju, devedeset druge, nisam stvarno ništa osetila: moji roditelji su mi redovno slali novac. Ja sam želela da ostanem još godinu dana, ali jednostavno nije bilo finansijskih mogućnosti, pošto su ljudi u Banja Luci i Bosni i Hercegovini masovno gubili posao. U to vreme inflacije plate nisu vredele ništa, sa tom platom koju su moji roditelji dobijali se nije mogla platiti Škola za muzičke talente. Ja sam neko vreme imala neku stipendiju ali tada stvarno od toga nije bilo ništa. Rekla sam to direktorki škole i ona je, hvala joj na tome, rekla da sledeću godinu mogu da ostanem i da pohađam školu u Ćupriji i da ne moram ništa da platim. Međutim, to nije bilo dovoljno. Tamo je, na primer, jelovnik od samih početaka bio prilično nedovoljan za decu u razvoju. Ne znam kakav je sada, ali se sećam da mi stvarno nismo dobijali dovoljnu količinu mleka. Taj jelovnik nije sastavljan da zadovolji dečije potrebe, pretpostavljam da su se i oni ipak oslanjali na roditelje koji treba da daju određeni novac da to dopune. Moji roditelji zaista nisu imali više toliko novaca da plaćaju moje školovanje, čak neko vreme uopšte nije bilo moguće poslati novac. Ja sam bila prilično bolešljiva te godine, a trebalo je pripremati diplomski ispit. Bila sam stvarno jako iscrpljena i uželela sam se svojih roditelja i poželela sam da se godinu dana odmorim na svaki mogući način, odnosno htela sam pauzu. Ja sam otišla i položila sam prijemni ispit. Nisam želela da idem u Beograd. Jednostavno nisam bila spremna za toliki grad. U Novom Sadu imam tetku. Novi Sad je tada bio prilično miran grad i nekako mi je bio bliži nego Beograd. Ja sam ipak želela da ostanem kući tih godinu dana i stvarno nisam imala finansijskih mogućnosti da studiram. Odlučila sam da u Novom Sadu studiram kod profesora Uroša Pešića koga znam još iz Ćuprije. Kod njega sam išla na kamernu muziku i na orkestar. Znala sam kako čovek radi i onda sam se borila da dođem da položim prijemni i kada sam ga položila, vratila sam se u Banja Luku.

39 SDS – Srpska demokratska stranka za koju su 90-ih godina prošlog veka većinom glasali građani BIH Srpske nacionalnosti

Posle tog prijemnog sam htela što pre da odem i da se vratim kući: zaboravila sam da se upišem. Zvali su me iz studentske službe da me pitaju da li sam se upisala i zašto se nisam upisala, pa je to onda uradila drugarica koja je tamo bila druga godina. Tada sam se čula sa profesorom i rekla mu da nemam novaca za studiranje. On se na sve moguće načine trudio da mi nađe neku stipendiju pa je čak i pričao sa direktorkom u Ćupriji i ona je našla stipenditora za moje školovanje za tih godinu dana. Kasnije je i moj otac našao u Banja Luci ženu koja ima firmu i koja je delimično finansirala moje studiranje i eto tako sam nekako uspevala da sastavim kraj s krajem.

Jesi živela u studentskom domu ili privatno?

Prvo sam živela u domu, posle sam živela kod rođaka u Veterniku da bih shvatila da tu nemam uslove za rad, pa sam dva meseca, koliko je ostalo od predavanja, živela privatno. Uvek kada se vratim u Banja Luku, osećam se kao svoj na svome, koliko god da sam dugo bila u Ćupriji, koliko god da sam, evo sad već niz godina, u Novom Sadu. Tih prvih deset godina što sam proživela u Banja Luci, za mene su koren i tamo se najbolje osećam.

U Banja Luci mi je na raspustu posle prve godine studija bilo divno, odmarala sam se. Kada je ponovo trebalo da odem u Novi Sad, ja sam otišla, bila sam deset dana i onda sam shvatila da zaista nemam snage i vratila sam se kući sa ogromnim koferom. Kada me je moja mama videla nije mogla da veruje da je sve palo u vodu, sva ona žrtva i sav taj trud! Otkazala sam sobu gde sam stanovala, videli su po meni da sam odlučna i da nikakvi uslovi nisu mogli da me vrate. Jednostavno mi je trebala toplina doma, trebali su mi roditelji... tako da sam te godine bila u Banja Luci i radila u Muzičkoj školi. Nisam htela da gubim vreme, čak sam te godine spremila solistički koncert koji sam održala devedeset pete. Svoje roditelje sam stalno ubeđivala da je to samo privremeno, da ću se ja vratiti a oni nisu verovali. Ali ja odlično sebe poznajem i znala sam da ću se vratiti, da neće na tome ostati. I eto, vratila sam se. Zaista verujem da bih se opet vratila u Banja Luku da nisam upoznala mog sadašnjeg muža i počela sa njim da se zabavljam.

Privatni život

Velibora sam upoznala u oktobru devedeset pete. Mi smo se ustvari odmah upoznali čim sam ja došla zato što sam ja stanovala kod svoje tetke u Sombor i putovala iz Sombora za Novi Sad ne bih li našla sobu za stanovanje, a on je takođe putovao iz Sombora za Novi Sad. On je rodom iz Slavonske Požege iz koje je proteran zbog srpske nacionalnosti. Došao je kod tetke u Sombor kao student prve godine masinstva a studije nastavlja u Novom Sadu.

Zabavljali smo se i to je postalo ozbiljno i onda sam imala razlog više da ostanem u Novom Sadu. Neću da kažem da je studiranje bilo usput, ali s obzirom da me je ljubav zadržala, to bi se možda moglo tako protumačiti. Ja više nisam imala snage da mi taj poziv oduzme još jedan deo života. Nisam htela više ni jednu žrtvu da podnesem zbog školovanja, detinjstvo je bilo sasvim dovoljno.

Kada moji roditelji opisuju moje osobine, moj karakter pre nego što sam otišla u Ćupriju, ja jednostavno te osobine više nemam. Ne mogu da prepoznam ono što je ostalo: to su neke ambicije, mnogo ambicija koje mi se motaju po glavi za koje nemam vremena. Stalno neke nove ideje, neka nova događanja. Toga ne mogu da se oslobodim a tada sam za to imala snage. Posle odlaska od roditelja, snage je bilo sve manje i manje i više nisam htela da dajem sebe violini.

Mada sam bila među najboljima. Svi su mi uvek govorili da sam za solistu a ja jednostavno nisam više imala psihološku podlogu za to, nisam sa tim mogla da se nosim. Profesor Uroš Pešić me je uporno pitao svake godine kada mislim da završim Akademiju i da li ću upisivati magistarske studije. Ja sam rekla da mi to ne pada na pamet, ne znajući zašto on mene pita i šta je ustvari njegov cilj, a on je ustvari hteo da me uzme za asistenta.

Prvo radno mesto: Opera SNP

Ja sam u to vreme i počela da radim u Orkestru Srpskog narodnog pozorišta, devedeset osme godine. Sedela sam na zadnjem pultu na početku, da bi me na kraju koncertmajstor iznenada pozvao da sedim pored njega, što je za mene bilo strašno! To je za mene bio šok! Često me je pozivao da sedim pored njega da bih na kraju i ostala tamo i dobila zvanje zamenika koncertmajstora.

Drugo radno mesto: asistent na Akademiji umetnosti

Kada sam dala otkaz u Srpskom narodnom pozorištu zbog ponude da radim na Akademiji kao asistent, pozvao me je dirigent Miodrag Janoski da mi kaže da bih mogla da postanem koncertmajstor. Neko je nešto čuo što mu se dopalo. Meni je to, sedeti tako blizu dirigenta, biti zamenik a kamo li biti koncertmajstor takav napor, takav stres! Kada sam bila u Banja Luci i kada sam tek stigla u Ćupriju, ja sam bila u takvim situacijama i nije mi smetalo, ali vremenom sam gubila snagu te vrste, za mene su to postale stresne situacije. Ja sam mogla odlično da sviram ali da me neko stavi na mesto koje ja, recimo i zaslužujem, nisam psihički mogla sa tim da se nosim. To je ono što je odvajanje od roditelja meni učinilo: jednostavno nemam tog samopouzdanja, tu snagu koju sam nekada imala.

Diplomski ispit

Diplomirala sam dvehiljadite i to samo zato što sam morala, jer mi je profesor Uroš Pešić rekao da me želi za asistenta i da moram što pre da završim, što je dobar razlog da požurim. Raskinula sam ugovor sa pozorištem i počela da radim kao asistent na Akademiji. Bila sam u kamernom orkestru i simfonijskom, svugde gde su me zvali.

Brak i deca

Za Velibora sam se udala dve hiljade prve. On je mašinski tehničar, trenutno radi kao prodavac na benzinskoj pumpi.

Dane se rodio dve hiljade treće a Lazar dve hiljade pete.

Magistratura

i prve i druge godine magistarskih studija sam davala trudna. Čak sam se spremala da dam i taj završni ispit, ali mi je doktor zabranio zato što sam dobila kontrakcije pre vremena. Nisam mogla da sedim dok vežbam a ni da stojim, to je bio problem. Magistraturu sam završila dve hiljade šeste.

Čuvanje dece

Dok smo bili sami sa jednim detetom nije bilo problema, pošto su bila dva radna dana na Akademiji a moj muž je imao fleksibilan posao: radio je kao konobar i mogao je da menja smene prema našim potrebama. Kada se rodio Lazar, Dane nije išao u vrtić, nismo se na vreme snašli da ga prijavimo. I Velibor je tada promenio posao i morao je da radi od osam do pet, što je praktično ceo dan. Posle moje i njegove mame koje su dolazile da pomognu kada sam se porodila, ja sam ostala sama sa njima i to dobar deo dana pa mi je bilo jako teško. Posle su oni krenuli u vrtić, nije bilo drugog načina. Meni je bilo jako teško pošto je Lazar bio mali, nisam bila spremna da ga pustim u vrtić tako malog ali jednostavno nije bilo izbora.

Treće dete

Ja sam uvek želela da imamo više dece, ali nisam imala snage: dvoje male dece, mala razlika od dve godine, trebalo je vremena da se izborim sa njima, da oni pokažu neku vrstu samostalnosti da ne moram stalno da ih podsećam šta treba da rade i kako treba da rade. To su bile svakodnevne borbe, nisam mogla da se toliko ne brinem za njih, da ne strahujem. Moja majka je takva, ona je sve živo ostavljala i samo nas gledala. Uvek nam je govorila da nije ni suđe prala kada smo mi bili mali, ništa nije radila dok je pazila na nas i to je prenela na mene. Dan danas za njih strahujem više nego što bi trebalo. Svašta se događa, čovek nikad nije dovoljno paranoičan. Čim sam osetila neki višak snage ili da ne moram toliko da brinem o njima kao pre, prosto sam poželela, učinilo mi se kao da mi još neko fali. Često mi se događalo da čujem neku bebu iako su njih dvojca veliki dečaci. Uvek sam govorila da ću imati dva dečaka i jednu devojčicu i ta moja intuicija me u životu iznenađuje, a i spašava. Rekla sam sebi da u četrdesetoj neću rađati. Jelena se rodila u novembru dve hiljade četrnaeste, a ja sam dve hiljade petnaeste u martu napunila četrdeset. Ja tako sebi neke ciljeve ili neka ograničenja postavim i nema šanse da odstupim! Da mi se nije dogodilo tada, sigurna sam da se ne bi posle dogodilo.

Nacionalni i verski identiteti

Izjašnjavam se kao Srpkinja, pravoslavka, pravoslavac. Ja sam vernik, ne doživljavam to kao neku suprotnost nekome ko je druga vera ili druga nacionalnost. Rekla sam na početku, to je deo moje tradicije, mog imena, ja se tu pronalazim, ja se tu dobro osećam. Mi kao porodica obeležavamo verske praznike i idemo u crkvu.

Moji nisu slavili slavu, ali smo išli kod tatinih rođaka i tamo smo slavili. Ustvari sam odgajana u tom duhu samo što se to tada nije isticalo.

Da li si članica nekog strukovnog udruženja?

Pozivana sam u Alumni udruženje pri Akademiji, ali još nisam stigla da se učlanim, nisam još popunila prijavu. Imam averziju prema papirima i administraciji uopšte.

Da li si ikad osetila diskriminaciju u profesiji, zato što si žena?

Ne, nisam, zaista nisam.

Da li si članica političke partije?

Nisam.

Hobi?

Ne bih baš rekla da je to hobi, ali volim da čitam sve što je vezano za prirodnu medicinu. Imam nekoliko knjiga, planiram da možda pravim neke meleme. To je potrebno i mnogim našim kolegama za naše boljke koje nastaju prilikom sviranja: svi imaju nekih problema sa kičmom, sa zglobovima, sa nogama, sa vratom... želim da napravim neki melem koji bi pomogao da se te tegobe ublaže.

Da li si ovako zamišljala svoj život?

Uvek sam zamišljala da ću da budem solista i da ću da koncertiram širom sveta. Vremenom je to postalo zadnje što želim u životu. Ovo što jesam i gde jesam je ono što želim. Kada malo bolje razmislim, ja sam postizala ono što sam želela. Jedino što mi se nije ostvarilo, a to nije bilo do mene, jeste što ja, kada sam otišla u Ćupriju, nisam dobila ono što sam htela. Vremenom su se ciljevi izmenili. Nisam ja izgubila porodicu ali izgubila sam detinjstvo jer sam bila odvojena od nje. Htela sam na neki način da ispunim tu prazninu ulažući u svoju porodicu i srećna sam sto sam to postigla.

Autorizovano: 7. oktobra 2015. godine

Timea (1975), Subotica
Snimanje: Ana Klem Aksentijević
Transrkipcija: Marija Vojvodić
Redakcija. Svenka Savić
Snimano: 5. mart 2015. u Timeinom stanu

Kakvo je bilo Tvoje detinjstvo?

Imala sam jako lepo detinjstvo. Ja sam rođena sedmog maja hiljadu devetsto sedamdeset pete. Mi smo bili četvoročlana porodica: tata, mama, bata, koji je bio sedam godina stariji od mene, i ja. Nažalost ni otac ni brat mi više nisu živi. Kada me neko pita za detinjstvo onda se setim Uskrsa kada smo pravili gnezda od trave ili Božića kada je tata sakrio poklone u kući pa smo to tražili. Nismo shvatili tada brat i ja kako taj zeka donese poklon i stavi u to gnezdo. Sećam se da su moji roditelji imali puno prijatelja, naša kuća je uvek bila prepuna, svake večeri smo nekom odlazili, ili su nam oni dolazili, puno dece je bilo u krugu tih porodičnih prijatelja. Sećam se jednog pijanina koji je kod nas u hodniku stajao. Znači to mi je detinjstvo kad me neko tako pita.

Porodica: otac

Moram da kažem da je kod nas situacija takva bila da je moj otac bio sedamnaest godina stariji od moje majke. On je imao četrdeset i kusur godina kada je mene dobio i ja ga smatram jednim od „poslednjih mohikanaca" muškaraca pošto sam poslednji put doživela da mi neko poljubi ruku posle koncerta ili od dirigenta ili od mog oca. On je bio u stanju da pokupi mog brata i mene iz škole i kaže: – Idemo sad u Palmu. To je cvećara u kojoj je on naručio ogroman buket i dva mala buketa, mogli smo bata i ja da biramo koji, i onda smo pitali: – Sad kome to nosimo?, on je rekao: – Mami, zato što je volimo. Moja mama smatra da sam ja očeva kopija u svemu, sada me već kod kuće zove Lacika (pošto se moj pokojni otac se zvao Laslo, a nadimak je Lacika).

Svi mi naučimo neke stvari kada izgubimo nekoga. Sada kada ga više nema deset godina, i kada pogledam kako se on ponašao prema nama, prema meni posebno, onda tek vidim lepotu svega toga. Moram da priznam da je bio jako strog, kao glava porodice, ne samo u našoj porodici nego u široj porodici, jer je bio najstariji brat koji je zaista celog života vodio računa o svima. Ja recimo nikad cigaretu pred njim nisam zapalila.

Zbog te velike razlike u godina u mene je usađeno poštovanje prema starijima. Tata je opečatio moj život. Po zanimanju je bio stolar i divno je pevao. Išao je u Muzičku školu. Kada je njegov otac umro posle rata, i kada je ostala velika porodica sa dve sestre, tata je morao da se zaposli, i na žalost je batalio pevanje. Ali je bilo normalno da peva kada radi u radionici, a ja ga čujem još s kapije kada dolazim kući, i pored buke svih mašina na kojima je kadio. On je bio neki dramski tenor i stalno je pevao nešto.

Brat

Sa batom to je bio jako čudanodnos! Kada ideš u osnovnu školu gde ti bata ide u osmi razred a ti u prvi. Čuvao me je, naravno. Imali smo mi neke svoje tajne i neke lude igre, počev od toga da kada je trenirao karate, vežbao je na meni i kada je išao na kurs iz prve pomoći, vežbao je na meni. Prvu cigaretu sam zapalila sa njim i tako sam zapalila i smeće kod kuće, pošto je neko naišao pa sam ja bacila pikavac u kantu.

Majka

Mama je delimično žrtvovala sve u svom životu zbog svih nas. Ona je učiteljica, ali nakon toga što je dobila i mene, ostala je da radi sa tatom u radionici: moj tata je bio stolar, mama je radila kod kuće sa njim. Na tatin zahtev smo imali određenu satnicu dana: u devet doručak, u dvanaest ručak i u šest večera.

Često govorim sada kada je neko u problemu da vreme leči sve. Vreme ne leči sve, samo vreme čini da ožiljci zarastaju. Kada se setim nečega što je meni tada bilo traumatično, ili ružno, sada je to već meni zapravo komično. Na primer, moj je tata bio strog, i za osamnaesti rođendan sam prvi put mogla do ponoći da ostanem u gradu. Mama je u svemu tome balansirala između tate i nas dece, pošto je velika razlika bila među njima u godinama.

Danas mama i ja danas činimo porodicu Kalmar. Mama je moj oslonac u svemu, ima višestruku ulogu o mom životu: majka i prijatelj. Volim da odlazim u Suboticu kod nje i Sundike (Sundika je mađarski kuvas) u porodičnu kuću, tamo se odmaram i nalazim svoj duševni mir. Moja oaza je kuća gde sam odrasla, gde sve odiše ljubavlju.

Muzika u detinjstvu

Što se detinjstva tiče, kod nas se slušala muzika, išli smo na pozorišne predstave, u to vreme su u Subotici gostovali opere i operete, imali smo i Filharmoniju i to je nekako sve bilo normalno u našoj porodici, kao i da se čitaju knjige, da čovek mora da neguje svoj maternji jezik. Imali smo pijanino u kući i ja sam kao klinka uvek jednim prstom nešto čeprkala na tom pijaninu i onda me je tata jednom odveo u Muzičku školu. Sada mogu već da kažem da je to bio taj ključni momenat koji je ostavio pečat na moj život. Ja tada nisam znala da ću se baviti muzikom niti su to bili moji snovi.

Zabavište

Išla sam u zabavište, ali moram da kažem da sam prvo krenula u muzičko zabavište, pa onda u obično. Kada sam imala pet godina tata me je u oktobru odveo u Muzičku školu sa namerom da me upiše, poznavao je tadašnjeg direktora, a tamo su mu rekli da mogu da idem samo u vrtić. To su mi prve emocije i uopšte prve uspomene o radnim navikama.

Pošto je mama uvek pravila sendviče za batu koji je išao u školu, a ja sam stajala u kuhinji pre nego što će me tata odvesti u muzičko zabavište i gledala šta ona radi. Kaže mama: – Šta radiš? Kažem: – Čekam. – Pa šta čekaš? – Pa, sendvič! (smeh). Kaže: – Pa sine, bićeš tamo svega četrdeset pet minuta. – Nema veze, škola je škola!

Nešto kasnije sam krenula u normalno zabavište. Grupa je bila na mađarskom jeziku, kao i kasnije u osnovnoj i u Srednjoj školi – ja sam ukupno obrazovanje imala na maternjem jeziku.

Violončelo

U muzičkom zabavištu je tada grupu vodila jedna profesorica koja je imala dugu plavu kosu, braon oči i zeleni kreon, zvali smo je tetka Katika (zvala se Koco Katalin). Valjda je žena već znala šta i kako treba da radi, pa je nama koji smo imali bolji sluh pokazivala violončelo. Ona je bila lepa i stalno se smejala, imala je lep miris i onda sam odlučila da ću ja svirati violončelo. Ona je bila profesor violončela, pored Mirka Molnara u Muzičkoj školi u Subotici. Njih dvoje su bili u to vreme zaista vodeći profesori za violončelo. Tako sam ja krenula da sviram violončelo. Svega dve-tri godine sam bila u njenoj klasi i onda je ona mene predala čika Mirku Molnaru, u čijoj klasi sam nastavila svoje školovanje sve dok završetka Srednje škole. Tako sam ja dobila svog drugog oca u životu.

Pevanje

Pevanje je bilo nešto što sam oduvek htela da radim. Kao klinka sam slušala ploče kod kuće i dirigovala štrikaćom iglom jer je moj najveći san bio da postanem dirigent. Mi devojčice, kako se vezujemo za neke karaktere u životu da je to brutalno: bila je jedna profesorka pevanja veoma svega četiri godine u Subotici, Hajnalka Kevečeg. Ona je imala kratku narandžastu kosu, stalno je bila nasmejana, uvek je imala „visoku intonaciju" kada je pričala, super se oblačila i to mi se jako dopalo, a i nekako sam videla da ja to pevanje volim. To je bila drugačija škola pevanja nego što sam ja navikla. I sa petnaest godina, kada sam završila Nižu muzičku školu i nekako je bilo prirodno da ću izaći na prijemni iz violončela i onda mi je mama rekla, pošto sam bila jako dobra učenica. –Sine, bilo bi jako dobro da odeš i u gimnaziju, nema smisla da ne ideš. Meni se ta ideja nikako nije dopala i onda sam izašla na prijemni iz solo pevanja i iz teorije muzike i iz violončela, bez znanja roditelja. Posle mesec dana dolazi obaveštenje iz Muzičke škole u kojem me pitaju da se opredelim za dva od moguća tri odseka, jer se ne može istovremeno biti na tri. I onda je mama shvatila da ništa neće biti od gimnazije, da sam potpuno otišla u drugom smeru i upisala sam violončelo i solo pevanje. Četiri godine je to bilo vežbanja od jutra do sutra! Paralelno sam radila i solo pevanje i uživala sam u tome. Odlazila sam iz kuće ujutru u sedam i petnaest, a dolazila kući uveče potpuno umorna.

Da li si znala da će ti muzika biti poziv upisom u Srednju muzičku školu?

Ne. Mislim da mi ne biramo poziv, neto poziv bira nas. I svi koji možemo da kažemo da imamo poziv u životu možemo biti jako sretni jer ljudi uglavnom imaju posao.

Ja uvek kažem, dozvolite nekom da se menja. Znam koliko sam se proteklih dvadeset godina menjala.

Kada sam završila Srednju muzičku školu, došla sam na prijemni u Novi Sad i opet sam izašla i na pevanje i na violončelo. Potpuno su nebitni razlozi zašto sam ja bila

primljena tada na violončelo. To je momenat koji je odlučio, ja odluku nisam donela, jer sa međunarodnim nagradama iz pevanja sam bila sigurna da ću proći i jedan i drugi odsek. Ja po tadašnjim listama prijemnog ispita nisam prošla. Svaki sledeći put kada sam srela profesorku kod koje je trebalo da upišem pevanje, ona mi svaki put govorila: – Evo mi je moja nesuđena, moj monstrum od muzikalnosti! Ne želim da govorim o tome zašto nisam primljena. To nije bila moja odluka niti krivim nekog. Sa devetnaest godina kada ti pevaš svega četiri godine a sviraš violončelo petnaest godina, to su velike razlike. Glas je jedan čudesan instrument koji se formira godinama. Ako pogledamo realno, mnogi naši veliki pevači su krenuli oko tridesete da pevaju, što je sve normalno.

Mislim da sam se odlučila, sada kada me pitaš, kada sam našla sebe u muzici i to je bilo to što je odredilo moj život. Niko me ne može ubediti da sa petnaest godina kada završimo osnovnu školu da možemo svesno birati posao ili struku. Nama je bilo lako, jer smo znali za šta imamo dara ali smo imali tako dara i za jezike i za druge stvari.

Šta se dešava sa decom koja do petnaeste godine ne otkriju za šta imaju dar?

Oni upišu, recimo, gimnaziju, pa sa devetnaest godina ponovo treba da donesu odluku čime će se baviti. Nama je bilo prirodno da ćemo ići u Muzičku školu. Tako sam odrasla: teglila sam violončelo i zezali su me na ulici i dok su se drugi igrali, ja sam kod kuće vežbala. Roditelji su nam dali najviše, roditelji su bili putokazi, a i bila su drugačija vremena.

Shvatila sam čime ću se baviti kada sam prvi put sela u kamerni ansambl i kada sam sa tobom svirala u kvartetu. Kada sam shvatila šta znači svirati kamernu muziku, to je bilo to što sam ja volela oduvek. Sećam se još u Srednjoj školi sam okupila svoje drugarice da četiri čela sviramo zajedno, pa sa dvojicom drugova smo svirali neki trio zajedno. I volela sam orkestar. Imala sam devet godina i tada je dirigentkinja Elvira Husar u Subotici vodila pionirski orkestar. Tada je još bilo moderno biti pionir i tako su orkestar osnovne škole zvali pionirski orkestar. Najlepše je bilo kada smo išli na takmičenje, što sam volela.

Pre bih rekla da sam se uvek našla na pravom mestu u pravo vreme: kada sam krenula da studiram violončelo, bile smo samo nas dve na svim godinama. Na drugoj godini studija, moj tadašnji profesor Ištvan Varga me je pitao da li bih menjala profesorku Judit Niderholcer Josifosku u Muzičkoj školi „Isidor Bajić" u Novom Sadu, koja odlazi na trudničko odsustvo, što sam pristala.

Prvo zaposlenje

To mi je prvo zaposlenje još dok sam bila student. Zatim sam počela da sviram i u Operi. Imala sam prijatelje koji su bili zaposleni u Operi i često sam ih čekala posle predstava i onda me je sekretar orkestra pitao da li bih sarađivala i ja sam pristala. Petnaest godina sam honorarno svirala u Operi, koja je još jedna moja velika ljubav. To je simbioza svega što ja volim: orkestar, kamerna muzika i pevanje. To je sve tako čarobno.

Kamerata akademika i drugi orkestri

Svirala sam i u „Kamerati" sa velikim zadovoljstvom! Svirala sam u tadašnjim orkestrima po Novom Sadu, često su me zvali i u Suboticu u Kamerni orkestar i u Filharmoniju, to je sve bilo paralelno.

Studiranje u devedesetim godinama na Akademiji UNS

Mi ne znamo kako je to imati para. Realno. Naši roditelji su znali. Ne znam da li je nama teže koji nikad nismo imali, pa smo tako navikli, ili je našim roditeljima koji znaju kako je otići na letovanje i posle ništa. Ja se sećam kada sam bila klinka, mi smo svaki dan kupovali novine, bilo je dana kada smo uzimali ne samo dnevne, nego i nedeljne pa sam jednog momenta shvatila da se više ne kupuju novine svaki dan već u četvrtak i u nedelju. Pa sam samo jednog dana shvatila da se kupuju novine samo nedeljom. Ništa nisam osetila od krize, jer su mi moji roditelji sve što su mogli u životu i moralno i materijalno obezbedili i van svojih mogućnosti. To na mađarskom bolje zvuči (hegyeket mozgattak meg értünk), planine su pomerali zbog nas ako je trebalo. Ja sam prvi put shvatila šta je kriza tek kada sam krenula da radim.

Studentski život u Novom Sadu

Bila sam podstanar dok sam studirala u Novom Sadu. Moji roditelji su mi dali džeparac, nikada me nisu terali da radim, ali sa dvadeset godina sam krenula da radim. Ja sam imala i periode kada sam ostajala bez para. To je škola za sve nas koji nismo studirali u rodnom gradu. Da naučiš kako treba rasporediti hranu za nedelju dana koju ti majka pakuje svake nedelje. Džeparac koji dobiješ, kako treba da rasporediš da ti traje. Na studijama sam krenula da pušim i to je bila stavka za koju moji roditelji nisu znali. Ja sam bila u stanju da u kafiću gde sam izlazila vikendom perem čaše, ako je trebalo. Niko me nije prisilio, ali sam nekako imala neke potrebe, nisam htela da budem na grbači svojih roditelja. Naravno, da se ne lažemo, ja od devedeset pete, od svoje dvadesete godine radim (zarađujem).

A gde si izlazila, kakvu si muziku slušala kao studentkinja?

Pa ti najbolje znaš, kada sam došla za Novi Sad devedeset četvrte, ja sam mesec dana ranije došla nego što sam trebala. Onda sam imala već ljude kao što si ti, kao što je saksofonista Buga iz Subotice koji je tada već bio na Akademiji. Imala sam kolege sa kojima sam svirala u Subotičkoj Filharmoniji koji su bili stariji, pa im je moj tata naložio da me čuvaju. Moj prvi susret uopšte sa društvenim životom ima veze s tobom jer su onda bile te brucošijade na Telepu u „Petefiju" gde je Flajing rebit[40] svirao, to su meni bila prva izlaženja. Ja u životu nisam bila u diskoteci. To je meni bilo atak na moju ličnost da ima dvesto ljudi, i svi nešto đuskaju, a ja tek došla iz Subotice, relativno dobro pričam srpski, ali kada se ne fokusiram onda još nisam znala da sastavljam dve rečenice i treba sad tu

40 Flajing rebit /Flying rabbit/ – vojvođanski mađarski rokenrol bend, veoma popularan u krugu mađarskih studenata a Vojvodini 90-ih godina prošlog veka

nešto da se uklopim. Naravno da je bilo prirodno da sam izlazila u „Steriju" u pozorištu, i u „Klub pozorišni" jer sam radila u Operi i posle predstave smo išli tamo. Dan danas kada treba popiti kafu, idemo u „Klub". Nikada nisam ja imala svoje mesto kao takvo.

Kako si uspevala sve da postigneš?

Toga se ne sećam. Naravno, čovek kada studira, trebalo bi da studira. Kada ima posao, trebalo bi da ima jedan posao. Naravno da su bile stvari koje nisam maksimalno mogla da radim. Uvek sam bila na svom poslu, na predavanjima, ali bilo je dana kada na času violončela nisam mogla toliko na pokažem koliko sam trebala, jer nisam imala vremena da vežbam. Dobila sam krila kad sam došla iz Subotice u Novi Sad! Subotica je bila manja sredina u smislu kulturoloških stvari. Ovde i dan danas možeš svake večeri da odeš u bioskop, na predstavu ili na koncert. Ja sam krenula brzo da živim taj društveni život i nisam obraćala pažnju da su rad i zabava u kombinaciji često išli na uštrb vežbanja violončela.

Zašto mi je bilo lepo taj period u operi? Zato što je veče ispunjeno, jer imaš predstavu. Moja drugarica violinistkinja Ana Horvat nikad neće zaboraviti kada smo pre podne imali probu u operi, uveče smo imali predstavu. A između sam išla da studiram. Ujutru u pola deset dođem na probu obučena za predstavu, našminkana kaže Ančić: – Šta ti radiš, zašto si obučena? Kažem: – Jer neću imati vremena da odem kući. Znači od jutra do sutra se nešto dešavalo. I to sam volela i nije me opterećivalo i moji roditelji su često rekli: – Ne treba sine to da radiš, mi ćemo ti obezbediti, ali nisam to ni zbog para radila, ja sam to volela. Kada sam počela da radim u Muzičkoj školi, tek sam onda videla da imam dara za to, ali je pitanje da li sam volela ili ne. Da mi je neko rekao pre dvadeset godina da ću biti zaljubljena u svoj posao, ne bih verovala, zato što sam imala iskustvo gde sam radila sa manjim uzrastom kada ne idu stvari tako brzo kako bi trebalo.

Gudački kvartet TAJJ – ulazak u akademski prostor

Devedeset sedme godine mi se desila jedna od najvećih ljubavi mog života – gudački kvartet TAJJ. Nastao je gotovo slučajno: profesor Varga Ištvan je nas četiri spojio – četiri žene! I bilo je čudesno zato što su to bili ljudi sa kojima se nisam družila. Danas su mi Aleksandra, Jovanka i Jelena prijatelji do groba, one su mi sestre, nešto najbliže na svetu što imam. Da nas nisu spojili, nije sigurno da bi se družile, što je opet čarobno. Taj gudački kvartet na Akademiji mi je odredio život narednih osamnaest godina do danas. Mi tada nismo znale da će to opstati, ali sve četiri smo imale tu uvrnutu ljubav i ambiciju vezanu za taj gudački kvartet.

Dve hiljade druge nam se pružila mogućnost da mi kao kvartet upišemo magistarske studije iz kamerne muzike iz oblasti gudački kvartet u Beogradu što nam je bilo prirodno zato što smo svakako svirali i držali koncerte i zašto to ne bi uradili. I to nam je bilo drago zato što smo bili prvi gudački kvartet koji je stekao zvanje magistar kamerne muzike u gudačkom kvartetu.

U kvartetu moja najbliža prijateljica od početka u životu je bila Aleksandra. Kada je dobila dete, ona se fokusirala na nešto drugo. Tog momenta Jelena mi se spontano posvetila, jer su njena deca bila veća. Pa u jednom momentu se promenilo, sada mi se Jovanka posvećuje. Znači u tom smislu kažem da deca odrastaju pa je meni lakše. Ja sam u kvartet investirala i moje organizacione sposobnosti. Desi se da kažem: – Danas je tom i tom rođendan, na šta neko od njih tri pita: – Jesmo mu čestitali? I onda kažem: – Jesmo. Ili pitanje: – Da li mi imamo...? se obično se odnosi da li ja imam. Kod nas je to već interna zezancija. Moram da istaknem, da se količinski naša ljubav jedna prema drugoj se ne menja, samo menja oblik: kao ameba.

Diplomski ispit

Diplomirala sam kada se desilo bombardovanje devedeset devete aprila. Nije bilo mostova, to se dešavalo ovde u centru i tada je asistent profesora Varge (koji se odselio u Mađarsku) dolazila iz Niša da radi sa mnom za vreme bombardovanja, jer sam ja očajnički htela da diplomiram. Ona je pokazala veliko razumevanje, ljubav i strpljenje prema meni, jedna od osoba koja mi nikada nije dozvolila da odustanem od violončela, jer je ona pravi borac. Njeno ime je Tanja Đorgoska Petrović, ona je i nakon završetka mojih studija vodila računa o meni, definitivno još jedna osoba koja u mom životu ima ključnuulogu. Profesor Laslo Horvat je tada bio šef odseka i mnogo pripomogao. Realno svi mi smo nekako „ratni profiteri" u smislu da smo tada bili četvrta godina za vreme bombardovanja, pobegli kući i ništa drugo nismo imali nego da učimo i vežbamo. I znali smo da je to stvarno, ja sam znala da je sad ili nikad. Ako sada od dosade neću diplomirati i dati sve ispite, nikad neću.

Zaposlenje

Postala sam demonstrator na Akademiji umetnosti za gudačke kvartete devedeset devete godine. Zadatak mi je bio da kao student sviram u gudačkim kvartetima. Tada nas je bilo samo tri violončelistkinje tako da sam svirala preko deset kvarteta. I onda se pokazala mogućnost da dobijem svoju klasu u Muzičkoj školi „Isidor Bajić", jer je tada profesor Anika Gavrilo otišao u penziju i onda sam ja dobila njegovu klasu. Konstantno sam bila prisutna u školi, i onda se otvorila mogućnost da dobijem posao kao asistent pripravnik za gudačke kvartete dvehiljadite godine, gde mi je bio posao da sviram u kvartetima i da im držim vežbe.

Magistarske studije u Nišu

Ja sam tada pokušala magistarske studije ovde na Akademiji u Novom Sadu ali je bilo više okolnosti zbog kojih se to nije realizovalo.

I onda mi se desio treći otac u životu. Dve hiljade pete u decembru sam svirala neki koncert u Matici srpskoj i nazove me Tanja Đorgovska koja je tada predavala violončelo u Nišu i kaže: – Mala, otvaraju se magistarske studije, dođi na prijemni ispit i da studiraš kod mene ako položiš. I ja sam znala, to mi treba! Tada sam imala već preko trideset godina, već sam znala šta hoću i kako hoću.

Odem u Niš na prijemni ispiti trinaestog marta dvehiljade pete. Moja korepetitorka je jedna od stubova u mom životu koja ide sa mnom, položim prijemni ispit.

Dok studiraš, imaš nekog iza sebe i neko te vodi. Kada završiš studije u jednom momentu se uplašiš, šta ću ja bez profesora, ali, sada mogu kako ja hoću! Uvek sam verovala da odnos prema profesoru treba da bude kao religija. Ili veruješ ili ne veruješ. Ja sam u sve svoje profesore verovala.

Prijemni ispit za magistraturu je uspeo zato što je bilo drugačije, jer sam svirala neke stvari van propisa, neke stvari van stila, ali onako kako sam ja želela. I nikada neću zaboraviti kako je Tanja izašla sa ispita i rekla mi na mađarskom: – Első! (Prva!). Kada su objavili rezultate i videla sam da sam prva na listi za magistraturu, bila sam spremna da plaćam školarinu, no primili su me na budžet.

I onda sam krenula da studiram i otišla sam na prvi čas kod Tanje, donela sam kompletan program koji sam htela da sviram za recital i ona je meni rekla: – Ja s tobom neću izaći na kraj, jaka si ličnost, tebi treba profesor a ne prijatelj. Moramo da uradimo nešto dobro i za tebe i za Niš i za violončelo. Mi ćemo zvati jednog profesora sa strane i onda je došao moj treći otac u moj život – Anatoli Krastev koji je putovao iz Sofije u Niš da bi radio sa mnom a ja sam putovala iz Novog Sada u Niš da bih studirala kod njega. Oboje smo stizali u jedanaest sati u Niš, popili kafu do jedanaest i dvadeset, u pola dvanaest smo krenuli da radimo do pola pet sa jednom pauzom i oboje smo imali u pet nazad buseve. Strašno lep period! Tamo u Nišu sam puno naučila o muzici, o violončelu, o prijateljima i pre svega o sebi. Divno je to bilo jer sam sa prvog časa došla kući plačući jer ga ništa nisam razumela jer je pričao na bugarskom. I prva rečenica: – Nok ubava game? Što znači: lepa, skale. I svi moji profesori koji nisu uspeli da me nauče nekim stvarima, čovek jeste – da vežbanje kreće sa skalom. Da se moraju svirati sve skale paralelno, i trozvuci i paralelne oktave i terce. I šta god me je pitao na prvom času, ja sam pogrešno odgovorila. I postavio je jedno pitanje, a bila sam sigurna da znam odgovor. Pitao je: – Da li se pozicija menja pre ili posle promene gudala? I mene su svi učili, to je bilo neka tradicija: pozicija se menja pre promene gudala i ja sva sretna njemu to kažem i još pogledam u Tanju koja sedi tamo na času, a on kaže: – Ne. Za svega šest meseci sam krenula da koristim bugarsku terminologiju. On je zapravo pedagog, on je jedan gospodin čovek koji na ovim našim prostorima nije tako poznat ali u drugim delovima Evrope, Americi i Brazilu je napravio karijeru. On dođe na čas i vidi da se spremaš i kaže: – Pozdravljam. Znači, sve je u redu i kaže mi par lepih stvari i onda kaže: – Ali.

Moram da kažem da je i Nora dve godine putovala sa mnom u Niš, i osim što sviramo zajedno to je i prijateljstvo. Reč je o Eleonori Mali, pijanistkinji, koja je zaposlena kao samostalni stručni saradnik na Akademiji umetnosti u Novom Sadu.

Putovanje u Niš te dve godine su bile čarobne. Mene su vozači autobusa „Niš ekspresa" poznavali do te mere da su znali zašto idem, violončelo su stavili u bunker gde su oni spavali da mu se ništa ne desi. Često namerno nisam spavala noć pred putovanje jer u šest

ujutru imam autobus a u jedanaest stižem tamo pa da se ne smaram u busu onda kod kuće nisam spavala pa uđem u bus i odmah zaspim i često se desilo da su me vozači pokrili. Onda me bude u Nišu: – Timea, mala, idemo.

Magistarski ispit

Profesor je čaroban, ono što je strašno negovao u meni to je moja individua i naučio me da smo svi mi različiti i da je to lepota ovog sveta. I da svako mora da ima svoju priču da ništa pogotovo u umetnostima ne mora i ne treba da bude unificirano. Najbolju lekciju sam dobila od njega što se tiče treme kako se to leči i kako smo mi glupavi.

Imala sam četiri velika koncerta u Nišu pošto sam svaki ispit dala kao koncert. I dođe dan magistarskog ispita, dvadeset i sedmi mart dve hiljade osme godine. I opet me voze: moja korepetitorka Nora, moja majka koja dolazi sa mnom u Niš, Jelena violistiknja iz mog kvarteta, (samo ona je mogla da dođe jer su druge dve bile trudne) i ja i vozač. Ispit sam imala u podne i u pola dvanaest me uhvati takav nemir i ja probam sa profesorkom Norom. Taj dan kada je profa došao na moj ispit, on je imao nešto na sakou, nešto kao neki ukras bugarski i pitala sam: – Šta je to? I onda je on rekao da samo za velike praznike to Bugari stavljaju i da je njemu veliki praznik što ja danas magistriram.

Uhvati me neki nemir i kažem njemu u petnaest do dvanaest: – Ja ne mogu da izađem na ispit, ja ne mogu da sviram, meni je loše, meni se povraća, ja se stresem. I kaže: – Noh ubavo, sad će profesor da dođe. I ode i vrati se i kaže:-Nemoj ovo nikom da kažeš, ja ću da ti dam jedno aspirinče i ti to moraš da popiješ. A ja: – Ali profesore, ja nikad ne pijem lekove... – Ništa se ne sekiraj, to je aspirinče, samo nećeš imati tremu. I popijem aspirinče odvratnog ukusa i kaže on meni: – Za trinaest minuta ništa ti neće faliti. I ja sedim u prostoriji pored i gledam: petnaest do dvanaest, deset do dvanaest i u pet do dvanaest meni ništa ne fali! Uđem jako sretna, odsviram ispit, opet dobijem najviše ocene, posle toga u žurka tamo u klubu, i kaže meni profa: – Ubava, hoćemo popiti sad neki alkohol? Ja kažem: – Profesore, kakav alkohol, pa dali ste Vi meni lek. I on krene da se smeje. Kaže nisam ja tebi dao nikakav lek, ja sam otišao dole u kantinu i tražio sam jedan „natren". To je veštački zaslađivač, kaže: – To je placebo efekat, ja sam morao da te smirim i nisam birao načine. Tako sam naučila da je trema idiotizam.

Dve hiljade osme sam magistrirala, kupila novi instrument i zaposlila se na Akademiji kao profesor i tada mi je krenuo najlepši period mog života.

Zdravlje

Moja mama kaže da sam jako izbirljiva ali ja ne mislim da je baš tako. Ne mislim da sam ja neka jako laka osoba, svi smo mi jako komplikovani. Da sanjam velike snove, to je sigurno. Do današnjeg dana sam naučila da čovek može da nađe nekog sa kim može da živi, ali je pitanje da li bi bez te osobe mogao da živi. Naučila sam da je bolje biti sam, nego sa bilo kim. Dve hiljade trinaeste sam imala zdravstvenih problema, na kardiologiji su mi radili neke intervencije da se to ne širi. Bili smo u Švedskoj na turneji i bukvalno

su morali da mi zaustave srce i da mi ga pokrenu ponovo, jer sam imala neke napade. Od tada hodam otvorenih očiju. Videla sam i naučila da čovek ne može da ima sve.

Privatni život

Retko možeš imati sve: i karijeru, i dete, i ljubav... Naravno da bih volela da imam svoju porodicu, mada znam da me sada već vreme jako ograničava, ali porodica ne znači neminovno deca. Ako mi je suđeno, desiće se. Nisam religiozna osoba, ali nekako verujem da se sve dešava sa razlogom. Čak i najteže periode svog života sam tako gledala: ko zna zašto je to dobro. I naučila sam da u svakom zlu ima i nečeg jako dobrog.

Mogu da kažem o sebi da znam šta je to ljubav i smem da kažem otvoreno znam i šta je to tolerancija i žrtvovanje, ali sam naučila da to ne treba do te mere da radim da se sukobljavam sama sa sobom.

Mislim da treba da saznamo i da otkrijemo u životu zbog čega smo mi ovde prisutni. Svaki dan kada se popnem na Tvrđavu na Akademiju umetnosti ili svaki dan kad imam probu kvarteta, ja sam sve sigurnija u moj zadatak na ovoj Zemlji. Trenutno nemam nikoga. Smatram da nam je jako teško svima sa četrdeset godina naći životnog saputnika ili bilo kakvu vezu. Moja je teorija da između dvadesete i tridesete čovek ne bira srcem ni mozgom, to je nešto drugo. U to vreme mi još nismo toliko formirane ličnosti. Recimo, nikada nisam čula da je neki mladi muškarac rekao da se oženio sa svojom ženom zato što je pametna i inteligentna... Ljudi sa dvadeset godina odu na žurku, pogledaju nekog i odluče da li im se sviđa ili ne. To je hemija. Posle tridesete je puno teže.

Ja se strašno radujem što je meni uskoro četrdeseti rođendan. To je za mene veoma značajno. Drago mi je što vidim šta se desilo sa mnom proteklih dvadeset godina. Ne mislim samo na karijeru, nego u kakvu sam se osobu pretvorila. Sa dvadeset godina sam bila konfliktna ličnost a sada to više nisam, ne svađam se ni sa kim. Ja ja za to nemam više energije i emocije, loše stvari odbacujem od sebe. Nemam vremena za ogovaranja, niti me to interesuje. Sve što mogu promeniću da budem bolja osoba, ono što ne mogu, pokušaću da prihvatim, to me tata učio.

Ja imam posao. Ja volim ne posao, poziv. Ja zarađujem i volim to što radim i šta ću sad još više u životu?

Čovek ne može da ima sve. Dvadeset godina živim sama, da je lako doći kući uveče i da te niko ne čeka, nije. Ako neko misli da mi je svih ovih godina bilo lako da odem na dečije rođendane gde deca rastu, gde svi dolaze sa momcima i sa muževima, e nije. Sada se već puno bolje osećam zato što deca mojih prijatelja odrastaju (smeh).

Imala sam period kada sam mrzela svadbe. Ja sam odrasla kao i svaka devojčica, sanjala o braku i o beloj venčanici. Jesam, sretna sam, doduše, nije mi svaki segment života ispunjen, ali mogu reći da sam sretna.

Studentima na Akademiji kao inspiracija

Imam jako lep odnos sa studentima, pre svega mislim da je zdrav. Svako mora da nađe modul kako će da radi sa svojim studentima ako se bavi pedagogijom. Ja samdve hiljadite počela kao asistent pripravnik, dve hiljade osme sam dobila svoju klasu kao docent, a dve hiljade trinaeste sam izabrana za vanrednog profesora.

Imaš velike uspehe sa studentima koje sada ne spominješ

Nisu to moji uspesi, to su njihovi uspesi. Imam nekoliko prijatelja u životu koji su isto tako zaluđeni za pedagogiju: Sonja Antunić koja je genijalna profesorka kamerne muzike ili Iris Kobal, pijanistkinja koja je isto tako u pedagogiji vrhunska. Sa njih dve puno pričam o pedagogiji, studentima, nastupima i takmičenjima. Ti razgovori su dragoceni za mene, puno učim i takođe mi puno pomažu. Naše životne okolnosti su slične. I stvarno je to dobro, mi smo putokazi tim studentima.

Stavi se u svoju kožu: kada god si dobila nagradu, to je nekako bilo tvoje. Jeste da si imala profesora pored sebe i jeste da si ti njega pominjala u svemu tome, ali to je bilo tvoje. I ja tako gledam na njihove uspehe. Imam jedno veliko iskustvo u kamernom muziciranju koje traje osamnaest godina u istom ansamblu i u proširenim i manjim. Ne krijem ništa od svojih studenata. Volim da im kažem nešto do čega smo mi došli za tri meseca, a da oni dođu do istog toga za tri sekunde jer to je suština napretka.

Takmičenja

Inače ne volim takmičenja. Bartok je rekao, takmičenja su za konje, a ne za ljude. To je takva presija, to je drugi način rada, mi smo plaćeni da sedimo sa notama i lovimo greške. Žiri ne može uvek da bude objektivan. Svako ko ode na takmičenje već nešto zna inače ga profesor ne bi slao tamo, pretpostavljam. A studenti vole takmičenja! Rekla sam sebi da ću od sada godišnje da vodim samo jednu grupu jer sam ranije vodila četiri-pet ansambla, što je potpuno suludo jer su u istoj kategoriji pa se jedni s drugima takmiče.

Sada sam već izgradila sistem, pa vidim kako funkcionišu studenti na kojoj godini, šta ja kao njihov pedagog mogu sa njima da radim. Koja godina je posvećenost kamernoj muzici, koja je posvećenost instrumentu i koja godina je posvećenost gudačkom kvartetu kod gudača. Obično se na trećoj godini sa svima dešava značajan pomak. Tada shvataju da su polovinu studija završili i većini se nešto desi.

Svi smo mi još mladi da bi mogli o sebi da govorimo da smo pedagozi. Da li imamo karijeru ili nemamo vreme će pokazati. Sada sa ovoliko godina svako svoje iskustvo koje sam imala sa profesorima je bilo dragoceno: i pozitivno i negativno. Od pozitivnih stvari to i dan danas koristim, a sve što je meni bilo kao studentu nije bilo prijatno ili što mi nije bilo po volji, pokušavam da ne radim svojim studentima. Smatram da je moja moralna obaveza da ih motivišem, a motivacija za njih jesu nastupi, koncerti i takmičenja.

Trebalo mi je puno vremena da se u duši odvojim od toga da njihove ocene nisu moje ocene. I da ja njima nisam mama. Da ne mogu da ih sačuvam od njih samih, od njihovih

gluposti. Ja u životu nikog nisam izbacila sa časa ko je došao nespreman, jer smatram da sa tim neću ništa dobiti. Mislim da nikada nisam ni vikala. Moji studenti kažu da im je najstrašnije kada jako tiho pričam. Ove godine mi se desilo da sam otišla gore na Akademiju preko leta. Imala sam vezanu kosu i bila okrenuta leđima. Jedan moj student me nije prepoznao i pita portira da li je Atila stigao a on kaže: – Jeste, evo. I pokaže na mene. I shvatila sam da me studenti zovu Atila. Volim to zato što je njima strašno potreban kontinuirani rad i moje zalaganje oni strašno cene. Cene što meni nije problem da organizujem koncert pa radimo petnaest preslušavanja, pa kada je ispitni rok i svi polažu ispite i nema nastave, ja idem svaki dan gore da radim s njima. Neki to žele i vuku me za rukav.

Postoji distanca, ipak smo mi profesori a oni studenti ali smo ipak drugačiji od ostalih univerzitetskih profesora, jer smo mi jedan na jedan. Da ja predajem u amfiteatru gde je četiristo ljudi, pa kada mi dođe na ispit i pogledam vidim sliku, možda ne znam ime, jer je to nemoguće zapamtiti. Kod nas je jedan na jedan. Mi kada oni uđu u učionicu na osnovu osmeha ili bilo čega znamo šta se danas dešava. Mi znamo ko se s kim zabavlja, jer se to sve dešava ispred nas. Mi znamo ko kako svira zato što ih pratimo na koncertima i oni prate nas na koncertima. Neminovno je da se i mimo Akademije nalazimo. Zaista se trudim da sam im na raspolaganju za sve: od nota do snimaka, do preporuka. Pokušavam da pomažem i svojim bivšim studentima

Tvoje organizatorske sposobnosti i tvoju posvećenost mi svi jako cenimo

Da, ja sada mogu da kažem da ja nemam kučeta ni mačeta pa mi se može...mogu da kažem da ja na toj Akademiji više vremena provodim nego u svom stanu. Juče sam završila, bila sam u osam sati gore, izašla sam posle dva a u pola osam sam se vratila jer smo imali neko snimanje. Ja odatle jedem hleb. Od tih organizacija ja nemam ništa. Ja to volim i prvenstveno to radim zbog studenata. Možda da sam dvadeset godina mlađa, sad ne bih bila čelistkinja nego se bavila organizacijom.

Možda si potencijalno prva dekanka u istoriji Akademije

Jao ne! Kada treba nešto da pričam pred masom dobijem tremu, meni drhti glas, više volim da sviram pred masom! Nemam ja tih ambicija. Trenutno sam šef Katedre upravo zbog svojih organizacionih sposobnosti i znam koliko mi taj deo posla oduzima vremena.

Pedagoški rad sa studentima na Akademiji

Meni su studenti velika ljubav, ja njih zaista volim celim srcem. Oni su još na početku svoga putovanja, često ne znaju ni šta se dešava ni kako se dešava i onda ih podsetim da treba velike snove sanjati. Svi misle ako radiš na fakultetu ili na univerzitetu da ti moraš da predaješ samo svoj predmet. Ne. Neko mora da ih nauči kako se piše biografija, kako se predaje program za koncert. O tome pričamo, zatim o životu, puno pričamo o tremi. Volim da izgradim kod njih u pozitivnom smislu osećaj celine da su iz jedne klase. Oni se međusobno retko druže, duvači sa duvačima, gudači sa gudačima. Onda ja pokušavam

nekako da ih objedinim. To sam naučila od Sonje Antunić, ona je osoba koja me je naučila šta je to bezuslovna ljubav i šta je to davati preko sebe realno kad si pedagog. I tako, dođeš kući, legneš u krevet i onda razmišljaš i dalje živiš taj život. Ja ne kažem da ja živim tuđe živote, nego doneseš kući svoj posao koji se zove pedagogija, pa dileme podeliš sa koleginicama ili ih pozoveš na preslušavanje. U svemu tome ja sam strašno sretna za ženu: volim da sviram i da nastupam. Meni kvartet omogućava da dve velike ljubavi i želje i htenja što nosim u sebi spojim: izvođaštvo i pedagogija su nekako izbalansirani. Ne bih bila sretna da imam četrdeset godina i da ne mogu da nastupam. Sad s ovim iskustvom bih mogla da kažem: ne bih bila sretna da imam četrdeset godina a ne bavim se pedagogijom.

Ženska prijateljstva

Ja negujem svoja prijateljstva. Toliko ljudi ima oko mene sa kojima smo bliski, ali jednostavno ne stižemo da se vidimo. Ali kada sam malo rasterećenija, svake večeri idem negde, ili neko dolazi, zato što mi je to potrebno. Uglavnom su ti prijatelji iz branše. To je naša tragedija što smo svi mi u jednom začaranom krugu. Nas posao vezuje. Retko ko od nas ima prijatelje iz druge branše. Od mojih najbližih prijatelja niko nije iz druge branše. Ja nemam prijatelje iz drugih oblasti, na primer, koji je kuvar. Jesmo onda malo i siromašni. Recimo, imali smo kvartetski sastanak, zakazala sam tridesetog decembra da ispratimo staru godinu zajedno, ali sam zakazala sastanak bez instrumenata. I onda smo seli na kafu kažem: – Slušajte, ne želim da čujem ni jednu reč o deci, o poslu, o nemaštini i o bolestima. Na šta je neko postavi pitanje: – Dobro, o čemu ćemo da pričamo?

Moje druženje sa mojim kolegama nije neminovno da mi spašavamo muzički svet. Mi pričamo o pedagogiji, ima mnogo stvari koje me interesuju u životu, naravno.

Zdravlje

Sem nekih hroničnih bolesti koje su nasledne ili koje regulišem lekovima, ja sam zdrava. Ja sam trenutno zdrava osoba, oko mene moji prijatelji umiru od raznih boleština.

Tvoja majka mi je govorila lepo dvadeset godina: – Sine, moraš nešto da uradiš, ti meni dolaziš triput godišnje sa upalom tetiva. – Tetka Valika, šta treba da radim? – Moraš da radiš na sebi zapravo. Dobro.

Prošle godine u ovo vreme kad sam se oporavila od te intervencije od srca lekari su mi rekli da mogu fizički da se opterećuješ. Reko dobro. Upišem se u prvu teretanu. Godinu dana ima kako idem na pilates, na jogu, na traku, na kardio i sve to i sretnem tvoju mamu, doktorku koja me lečila od moje devetnaeste do trideset devete godine. Sretnem je na limanskoj pijaci, kaže: – Sine pa gde si ti? Kažem: – Tetka Valika, slušala sam Vas ali Vas nisam čula sve što mi govorite dvadeset godina. Ja zaista nemam upalu tetiva godinu dana. Sada razumem šta je to u zdravom telu zdrav duh. Ja sam Bik, hedonista, gojazna osoba kojoj je omiljeni sport šah, da se razumemo. Znači to je atak na moju ličnost otići u teretanu. I kaže instruktor joge: – Sad ćemo da uradimo trideset ždralova. I uradim tri i ne mogu više. Kaže: – Šta radiš? Kažem: – Pravim slona. Kaže: – Šta je to slon? Kažem:

– Ja. Ali recimo to je opet nešto gde sam upoznala neke druge ljude što mi prijaju. Mi ne pijemo kafu zajedno, ali mi nedeljno četiri- pet sati provodimo tamo za vreme treninga i u garderobi pre toga i posle..

Hobi

Hobi su mi prijatelji. Imam mnogo prijatelja. To su osobe koje su mi nekada puno značile i nismo zajedno. Znači kad sam kod kuće, ja sam u stanju da upalim kompjuter, uzmem čašu vina i da sa nekim pričam satima...to mi je hobi. Na primer sa Emilom Gabrićem, sa kojim smo prijatelji trideset i kusur godina. Ne prođe ni jedna godina da se mi ne vidimo. On je u Zagrebu, ja sam u Novom Sadu. To je čovek sa kojim ja nastavljam uvek priču tamo gde sam stala, to je čovek koji zna sve o meni. To je muškarac kojeg ne gledam kao muškarca, nego gledam kao iskrenog prijatelja, svoju sestru.

Materijalni život

Sada sam svela svoj život, svatam ja da je kriza. Ja sada imam pokaznu kartu. Meni je otkrovenje da ja sada idem svugde sa pokaznom i imam red vožnje i sada ja to furam. Bože, koliko para sada uštedim koje sam davala za taksi! Gledam i da manje pušim, štek cigara mi je dosta za mesec dana.

Živimo u sredini kakvoj živimo uzimam kao normalnu stvar i ne kukam. Da mi nije lepo, verovatno bih otišla jer sam imala mogućnosti da odem. Kada ljudi meni kažu: – Dobro, ti imaš platu i sama živiš. Onda moram da kažem da imam majku čija je penzija mizerna. Ja sam tako vaspitavana da ne mogu dozvoliti da moja mama gladuje ili u nečemu oskudeva. S druge strane, kada je ona imala zdravstvenih problema i kada je bio u pitanju njen život onda naravno da ćeš svu ušteđevinu koju imaš dati za privatno lečenje da ti se majka rehabilituje i da što duže živi normalan život. Znači meni je ovde dobro.

Stan

Imam svojih trideset kvadrata, hvala puno tati i mami jer sam tu u prednosti naspram svih mojih kolega i prijatelja. Sve što imam u životu od velikih stvari, to je od roditelja. Jedina stvar je moj novi instrument koji sam delimično ja platila. Ja nisam osoba koja se luksuzno oblači, mislim da sam jako jednostavna. Uvek se setim, kada sam dobila klasu mama mi je rekla: – E sad, sine, idemo mama će te častiti, kupiće ti kostim. – Kakav kostim? – Pa suknja do kolena i sako. Kažem: – Zašto? – Zato što si sad univerzitetski profesor! Ja kažem: – Mama, za početak, sada ne bih ni mogla da odem zato što sam blatnjava do kolena kad stignem gore na Tvrđavu. Kada ja odem kući u Suboticu direktno sa nastave, u košulji i teksas suknji, ona me pogleda: – Ti si ovako radila? Kažem: – Mama, ali šta meni fali? Moja mama je iz drugog vremena.

Iskustva diskriminacijom na poslu ili van njega?

Nemam. Kada sam došla za Novi Sad, pričala sam ja srpski, ali se videlo da mi nije to maternji jezik.

Da li se nacionalno i verski izjašnjavaš?

Ja ne bežim od toga što jesam. Ja sam Mađarica. Nisam religiozna. Ja sam katolkinja Mađarica. U životu zbog toga nikakvih problema nisam imala ni zbog toga što sam žensko. Kada sam otišla u Niš da studiram, jednom sam pričala telefonom na mađarskom jeziku nasred Akademije tamo i onda se grupa okupila oko mene, pošto oni još nisu čuli u Nišu na mađarskom jeziku.

Bolje govorim na mađarskom, nego na srpskog jeziku, ali sad sam uhvatila samu sebe da razmišljam na srpskom. Puno pišem i puno čitam na srpskom da bih ga usavršila jer često ni na svom maternjem jeziku nisam sigurna za pravopis. Često pogledam u pravopis na srpskom: nikad neću razumeti zašto je trenerka (jednina) a pantalone (množina)?

Kada sam jednom srela mog profesora srpskog iz Srednje škole, i pitala sam ga, zašto je pozorište, a pozorišni trg bez t? To je kod nas u mađarskom drugačije. Mi ne gutamo suglasnike ni samoglasnike nego ih lepimo na kraju reči, i to su neke stvari koje su meni jako interesantne u naša dva jezika koja su veoma različita po strukturi.

Trenutno čitam Statut Akademije. Meni je rekla Aleksandra kad sam postala šef Katedre za kamernu muziku da ja „spavam sa statutom". Znači ja kada se prihvatim nečeg, volim da se informišem.

Da li si članica nekog strukovnog udruženja?

Članica sam udruženja građana „TAJJ".

Da li ima nešto što bi htela da kažeš a nisam Te pitala?

Ništa što bih volela da dodam i imala bih puno toga da dodam. Bilo je interesantno pročitati naš razgovor koji je sada u pismenoj formi. Uvidela sam, koliko toga sam izostavila (ljudi, mesta, okolnosti), međutim nemoguće je u dva sata reći sve što je potrebno. Puno toga se promenilo od našeg razgovora, upravo sam pogledala datum na početku prve stranice: zastrašujuće je kako vreme brzo leti i koliko se svet menja oko nas... i koliko se mi menjamo uz svet i vreme koje prolazi. U martu su mi neke određene stvari bile bitne, a danas nešto drugo... za svega pet meseci, puno toga se promenilo u mojoj glavi, duši i životu.

Da li si učlanjena u neku stranku, ako ne, zašto ne?

Nisam učlanjena ni u jednu stranku. Politika kao takva, nikada me nije interesovala, valjda zato što se u to ne razumem.

Autorizovano 31. avgusta 2015. godine

Ana (1975), Subotica

Snimanje i redigovanje: Svenka Savić

Transrkipcija: Marija Vojvodić

Snimano: 12. juli 2014. u kabinetu na Filozofskom fakultetu

Kakvo je bilo Tvoje detinjstvo?

Mislim da niko nije imao srećnije detinjstvo od mene. Rođena sam kao drugo dete od četvoro dece. Imam stariju sestru, mlađeg brata i mlađu sestru. Roditelji su mi lekari oboje. Bili su mi živi i babe i dede i sa njima smo puno vremena provodili i živeli smo, i moji roditelji još uvek žive, u kući u Sremskoj Kamenici u krugu Instituta, u prirodi. Imala sam sve što je trebalo da imam materijalno i intelektualno. Mi smo svo četvoro išli u Muzičku školu i na veronauku. To je bilo jako važno tatinoj mami. I nažalost na sport i na jezike nismo išli, ali smo to obavljali u okviru škole. Nekako su mislili da je muzika najvažnija.

A u Tvojoj porodici postojala tradicija muzička?

Otac mi je završio Nižu muzičku školu na violini i Srednju na klarinetu, a majka je klavir završila Nižu školu. Pre njih nije niko svirao. Od njih je nekako počelo. I stric je svirao i tetka. Ustvari i baka je svirala, sada ako se bolje podsetim, ali to je bilo tipično za to predratno građansko vreme. Pradeda je bio odžačar dobrostojeći, pa je njegova ćerka svirala klavir. To je nekako bilo tako, još uvek imamo njen klavir iz neke dvadeset i neke.

Gde si rođena?

Ja sam rođena u Subotici, skoro slučajno! Kada su završili fakultet moji roditelji su se venčali sedamdeset prve i prvo su otišli u Bečej, pošto je moj otac rođen u Bečeju. Moj deda, Adam Klem je isto bio lekar i živeli su u Bečeju. I moj otac i majka su imali plan da zasnuju prvi radni odnos u tatinom rodnom mestu. I tamo je bila kuća pradedina i mislili su da će tamo živeti. Međutim, bili su tamo nekoliko meseci, ali nisu uspeli da nađu posao.

Onda je mama dobila posao u Bačkim Vinogradima pored Subotice. To je selo u kojem se ljudi bave voćarstvom i dosta je zapušteno, daleko od svega. Govori se isključivo mađarski. Moja starija sestra Eva se rodila sedamdeset treće u Novom Sadu, jer su bili prvo u Bečeju, pa malo u Novom Sadu, jer nisu imali posla. Tata je još vojsku morao da služi i onda su dobili posao u tom selu, tata u subotičkoj bolnici spacijalizaciju iz patologije a mama je počela da radi kao lekar opšte prakse u Bačkim Vinogradima. Imali su Evu staru par meseci, diplomu i samo dvadeset šest-sedam godina. Mama je pričala da je bilo situacija da je išla motorom do nekog salaša gde se neko razboleo pa su došli po nju motorom pa nije znala gde će sa Evom pa je nosila sa sobom na motoru. Pa tu je bilo jako puno trovanja nekih sa tim sredstvima protiv insekata, pa samoubistava je bilo. A mama je bila sa dvadeset šest godina tamo i mrtvozornik i apotekar i lekar i sve, pošto prosto nije bilo nikog drugog. Mislim da je bila jedna medicinska sestra koja je dolazila od osam do dva, a ostalo je ona sama morala zajedno sa tatom kada je tata došao iz bolnice kući.

I ja sam tu rođena u Subotici i onda kad nas je već bilo dve, mama je toliko zarađivala, valjda su dobro plaćali te lekare koji su otišli iz grada, i još su seljaci donosili povrća voća: krompira, jabuka – pun je bio podrum svega. Jako su dobro živeli.

Tata je išao u Kopar po Spačeka, pošto mu je to bio san, a mogli su to sebi da priušte.

Mama uvek priča da su pre nego što su se venčali tata je rekao: – Obećaj mi dve stvari. Jednu da se nećeš predomisliti u vezi sa troje, četvoro dece, i drugo da nećemo nikad otići iz zemlje. To je njemu bilo jako važno. I pošto je ona to obećala, i onda kad su nas već imali nas dve, dilema je bila gde će naša deca da se školuju? Nekako je to bilo normalno u našoj porodici da ćemo mi ići na fakultet, a u Subotici tad još nije bilo ništa od fakulteta.

Srednja škola

Gimnazija je bila dobra. Mama je završila gimnaziju u Subotici. I onda su odlučili da se ipak vrate u Novi Sad. Tako da je moj brat Adam koji je samo šesnaest meseci mlađi od mene, rođen u Novom Sadu. Mi smo došli u Novi Sad sedamdeset pete recimo. Ja sam bila beba, ne znam sad tačno to. I ovde je moja baka Katarina, mamina mama, imala stan na Limanu na petom spratu u jednoj zgradi pored mosta. I tu smo mi ustvari došli, i tu je rođen i Adam. I onda je nastao problem, jer sam bila jako živahna. Baš svi su govorili, jao Valika, blago tebi, imaš dve devojčice a nas a kad bi imala dečaka videla bi. A nas dve smo bile đavoli, naročito ja. Ono što je Eva je smišljala, ja sam realizirala.

Nismo naravno bile problematične, ali jako smo bile živahne, ja sam uvek volela visine i mene je to fasciniralo, ja sam sa tog petog sprata stalno gledala dole i stalno sam bila na terasi i glava mi je bila između šipki i tako. I onda je moja mama rekla ovo jednostavno ne može više tako. I počeli su da traže kuću. I našli su u Sremskoj Kamenici, to je bila kuća šumara institutskog koja je imala monofaznu struju, nije ni vodovod bio rešen. Znači trebalo je puno da se radi na njoj.

A otprilike je mogla da se kupi od cene stana i, bila je velika hrabrost i bio je veliki poduhvat i moj otac nikad to sam ne bi verovatno da moja majka nije takva kakva je. On to nikad ne bi odlučio. On se toga plašio, ali mama je rekla ajde idemo, videćemo, nek bude kako bude. A moj deda Adam, tatin otac je samo rekao: – Deco, gde ćete preko vode? Šta ako bude rata? I stvarno se posle to desilo, devedeset devete.

Gde je tata radio?

Tata nije mogao da završi specijalitaciju u Subotici, jer se njegov mentor odselio iz zemlje. Dobio je mogućnost da specijalizaciju dovrši u na Institutu za plućne bolesti u Sremskoj Kamenici. (ovo nisam znala, pre par dana mi tata razjasnio. Mislila sam da su se odselili iz Bačkih vinograda samo zbog našeg školovanja, a u stvari je postojao i praktični razlog.)

Kako ste vas dve onda posle u školu išle?

Omama Irma, od mog oca majka i deda Adam su živeli u Pap Pavla u centru Novog Sada. Mojim roditeljima je bilo bitno da mi idemo u školu na maternjem, mađarskom

jeziku, onda smo mi išli u osnovnu školu „Petefi Šandor" koji je dva ćoška od dedine kuće u Pap Pavla i mi smo odatle išli u školu. Roditelji su nas dovezli ujutru iz Kamenice u Pap Pavla. Tu su nas ostavili i onda smo išli u školu i sve ostalo i uveče se vratili.

A baka je bila profesorka nemačkog jezika u gimnaziji, bila je jako stroga i sve je kontrolisala, i domaće. I tatina sestra je s njima živela, koja je isto profesorka nemačkog i onda su njih dve, čak i deda u početku, kontrolisale naše domaće zadatke. Baka je kuvala za sve.

Proceni sada tvoje znanje srpskog ili većinskog naroda na kraju osnovne

Mi uopšte nismo znale srpski dok nismo krenule u školu, jer smo i u predškolsko išle odeljenje na mađarskom jeziku, na Limanu je obdanište sa odeljenjem na mađarskom jeziku. Ima dve mađarske grupe. Moj sin sada ide tamo. Kod kuće smo pričali mađarski, u obdaništu smo pričali mađarski. Ja se uopšte ne sećam kako smo naučili srpski. Imali smo srpski jezik kao jezik društvene sredine (mislim da su bila dva časa ali se ne sećam), od prvog razreda i onda je to znanje narastalo, nekako nisam ni primetila.

Da li si imala drugarice u ranom detinjstvu?

Mi smo bili izolovani u Kamenici. Nas četvoro smo bili sami. Tamo nije bilo dece, ali su deca dolazila kod nas, svi su voleli kod nas da dolaze.

Kada počinješ da učiš muziku?

U petoj godini. Prvo privatno. Hiljadu devetsto osamdesete sam počela. Profesor kod koga sam tada išla nije odgovarao mom temperamentu (to se dešava kod individualne nastave da učenik i profesor ne nađu zajednički jezik). Srećna okolnost je bila što je kod moje mame na klinici došao na rehabilitaciju profesor violine, Imre Jambor, i on je mami rekao da me dovede kod njega. Tako sam kod profesora Jambora krenula sa šest godina i u osnovnu školu sam krenula sa šest godina, što se posle i nije pokazalo sretnim. Nas troje smo krenule sa šest godina, a Adam je krenuo sa sedam, jer je on jedanaestog septembra rođen. Ustvari sam bila jako krupna i i napredna i zbog toga su odlučili da me daju ranije u školu (ja sam u maju rođena). Učiteljica me nije volela u prvom razredu, smatrala je da sam ja dete ambicioznih doktora i da sam „ugurana" nepotrebno ranije u školu, a ona je protiv toga, pa je sve vreme htela da dokaže da moji roditelji greše. I moja omama je uvek prepričavala kako sam došla prvi dan iz škole i rekla da učiteljica mene ne voli. Nažalost, moja sestra Kata takođe je dospela kod te učiteljice, jer je između nas razlika četiri godine. I ona je isto imala s njom problema. Samo je ona bila bolje dete od mene, tako da je bolje prošla.

Upisali su Te u Muzičku školu

Niko me nije pitao da li volim muziku. Moji roditelji su smatrali da se to jednostavno podrazumeva. Eva je svirala klavir. Mama je negde pročitala o vezi muzike i odrastanja dece – da ne treba deca da se bave istom stvari jer će uvek mlađi da ima kompleks od starijeg. I onda je insistirala da svako svira drugi instrument. Ja sam naravno htela klavir kao i Eva. Tata je mislio dobro će biti kako bude.

Ko je od porodice važan u tvome životu

Tata je jako važan u mom životu i u mojoj karijeri. Pričala mi je mama da sam dolazila sa tri-četiri godine iz obdaništa, otvorila Evin klavir i rekla sam: – Mama slušaj šta smo danas učili u obdaništu. I pesmicu odsvirala tako na klaviru. I onda je ona shvatila da imam talenta za muziku i ja sam htela klavir i ona je rekla ne, ti si suviše temperamentna za klavir, ti ćeš violinu. Niko mene ništa pitao nije. Adam je svirao klarinet kao i tata, a Kata je svirala čelo. I ni kod koga se to nije videlo od početka da će se baviti profesionalno muzikom, sem kod mene. I išlo mi je jako lako. Jako sam malo vežbala a puno postizala. Da, i uživala kasnije. Zašto je tata važan, kad je ustvari mama otkrila tvoj talenat.

Mama je žena zmaj! Ona je spavala dva-tri sata, peglala do tri ujutru, ustajala u pola šest, spremala nas za školu, išla da radi, vraćala se u tri popodne s posla, opet sve oko kuće, kuvanje, ovo ono. Bilo je jako puno posla. Mi smo stalno gradili nešto. Kuća je bila u zoni namene. Roditelji nisu mogli da dobiju kredit i od plate su kupovali građevinski i drugi materijal. I tek smo dve hiljade i neke završili fasadu. Sad je lepo. I mama nije imala vremena da se bavi našim muzičkim školovanjem, nego je to tata radio. Tata ima strpljenja i on je sedeo sa nama i vežbao. I ja jedino mogu njemu da zahvalim što sam postala muzičarka, sigurno bi odustala da on nije sedeo sa mnom.

Znači sa šest godina ti ideš u dve škole, ili...

Krenula sam u isto vreme u osnovnu i u Muzičku školu ali pošto Niža muzička škola traje 6 godina, sa pripremnim razredom 7, imala sam dve opcije: ili da preskočim osmi razred osnovne i upišem se odmah u Srednju muzičku, što nikako nisam želela ili da ponovim 6. razred Niže muzičke škole. Sećam se kada sam prvi put bila šesti razred slomila sam ruku, u gipsu mi je bio ceo gornji deo tela. I to je bilo za prvi maj, a ja sam u junu položila ispit iz viloline. Dobila sam neki koncert Vivaldijev koji bi za moj uzrast bio u redu da sam se normalno razvijala kao ostala deca. Mene je bilo sramota da sviram Vivaldijev koncert, ali sam ga odsvirala za peticu. Jer sam počela da vežbam deset dana pred ispit, zbog tog gipsa.

Kada si završila osnovnu Muzičku školu, upisuješ se u Srednju muzičku.

Problem je bio što je tu taman bio taj prelazak između devetog i desetog razreda i srednjih škola. U taj prelazni period smo upale Eva i ja. Eva je završila Nižu školu i kada je trebalo da upiše Srednju mi smo svi mislili da idemo kao što je naš tata išao paralelno i gimnaziju i Muzičku, ali to tada nije moglo. Tada je zakonski bilo nemoguće da neko ide u dve škole. I Eva je morala da odluči da li će u Muzičku. Bila je jako talentovana, osvajala nagrade, ona nije to želela i ona je htela da bude režiserka, glumica, ne znam svašta je htela da bude i upisala je Srednju pedagošku školu Svetozar Marković na mađarskom. Bio je mađarski razred. Gde je sad gimnazija to je bila srednja pedagoška škola Svetozar Marković. Ona je tu upisala. A kada sam ja došla dve godine posle nje, morala sam da odlučim. I pošto je kod mene toliko bilo očigledno da će muzika biti moja profesija, onda

su mene upisali u Srednju muzičku školu. Čak sam te godine osvojila neku nagradu na saveznom takmičenju tako da nisam morala prijemni da polažem, nego sam na osnovu tih nagrada upisana. Na mađarskom jeziku sam završila osnovnu školu i sada krećem u Srednju na srpskom jeziku.

To sam htela da malo objasniš

Dođem na čas matematike, profesorka o nekim osama priča. Ja mislim da su to insekti. Ose. I onda dok sam ja shvatila. Jedino sam bila jako dobra iz srpskog jezika i književnosti zbog toga što smo mi srpski jezik učili kao strani, tj. gramatiku. Ja sam bila apsolutno najbolja iz padeža u razredu. Možda i zato što je moja omama profesorka nemačkog, ona je rekla da sam izuzetan talenat za jezike. Sigurno bi se time bavila da nešto nije išlo s muzikom.

Imate individualnu nastavu

U nižoj imamo instrument, solfeđo i orkestar. U orkestru dirigent kaže šta treba raditi – ti radiš! Nema mnogo govorancije.

Upis na Akademiju?

Možda je neskromno, ali sam bila dobra violinistkinja. Svirala sam uvek mnogo teže stvari nego što je planom i programom predviđeno. Vežbala sam jako malo i to mi je žao, jer bih mnogo više postigla. Ali mi je bilo važno i sve drugo. Sve vreme sam smatrala da ja nisam na dobrom mestu u smislu nije mi bilo dovoljno teško. Jednostavno nisu bili dovoljni izazovi. Ono što sam učila iz opštih predmeta, to je bilo na niskom nivou. Mi smo opšte predmete slušali preko puta u gimnaziji „Svetozar Marković", a stručne predmete smo slušali kod nas u zgradi prekoputa – u „Bajiću". I stvarno su nas tretirali ko ovce, muzičari ne znaju ništa i to je to. I jedino sam volela časove nemačkog jezika, tu sam bila superiorna. Skoro sam govorila nemački tečno kada sam upisala Srednju školu. Čak sam neko vreme sa omamom i tetkom govorila nemački u kući da bih ga što bolje savladala. Ali onako teže je bilo, pa smo ipak onda prelazili na mađarski.

Zašto nemački?

Tatini roditelji su se plašili da govore u kući nemački posle rata. Moj tata je rođen četrdeset šeste, to je stvarno bilo nezgodno. Ali mi smo rođeni sedamdesetih i tad su već mogli, ali su se nekako plašili. Da su oni od početka sa nama govorili nemački, mi bi sada tri jezika govorili tečno. Ovako će nam to ipak ostati strani jezik.

Tata je iz nemačke porodice

Baka Irma Šultes je iz čisto nemačke porodice, njena majka je iz Bačke Palanke Švabica Marija Rajter, a njen otac je Stevan Šultes, poreklom sa teritorije Rumunije, Švaba. I oni su govorili švapski. Tada je bilo normalno da svi govore tri jezika i moja omama je išla u Srednju školu kada je bila Kraljevina Jugoslavija, ona je rođena dvanaeste. Omama je išla u Srpsku žensku gimnaziju tako da je sva tri jezika govorila. Ali su u kući govorili

nemački. A deda je Mađar nemačkog porekla – Klem. Tako da su oni u kući govorili mađarski, uglavnom ali su svi znali nemački. Jako su puno propatili posle rata, to ne bih sad.

Kraj Srednje škole

Ja sam uvek osećala da nije dovoljno to što ja tu učim pored violine jer mi bilo previše lako i onda me sve drugo zanimalo. Jako me zanimalo pozorište. Išla sam na sve predstave i događaje, to su bile devedesete... ja sam osamdeset devete upisala Srednju školu. Tada je počelo to celo nacionalističko ludilo u državi i a ja mislim da to nekako i dolazi sa tim tinejdžerskim godinama da ti se budi nacionalna svest. I Eva i ja smo tada bile jako zagrižene za mađarske nacionalne vrednosti. Slušale smo muziku iz Transilvanije, tu prastaru mađarsku muziku. Čak smo se i bavile time, Eva je pevala ja sam svirala tu muziku. Učile smo te plesove. Nikad nismo mrzele one koji nisu Mađari ali nam je jako bilo važno što smo mi Mađarice.

Da li ste se družile u okviru nekog udruženja?

U „Petefiju" smo se okupljali. Tada smo jako puno išle u pozorište, u Ben Akibu. Tu je isto bio pozorišni klub gde smo se mi pravile da smo već velike i odrasle, pušile cigare i pile pivo i tako i tu smo stalno sedeli sa tim glumcima, to je nama bilo jako važno i roditelji su nas puštali. Kada smo bili tako osmi razred i počinjale da izlazimo onda je bilo nešto ograničenja i onda smo uvek htele da ostanemo duže. A kad su rekli: – E, sad ostani dokle hoćeš, mi smo uvek oko dvanaest – jedan dolazile kući i nismo imale problema.

Da li si se družila sa nekim iz tvog razreda?

Nisam se ni sa kim mogla baš sprijateljiti i onda sam tako tražila društvo na drugom mestu. Dvadesetak nas je bilo u razredu na svim instrumentima. Svi instrumenti su zajedno bili u razredu. Puno sam se družila sa drugarima iz osnovne škole to onda naravno povlači tu nacionalnu liniju. Srednju školu završavam devedeset treće.

Studije muzike

Htela sam da pokušam u Budimpešti da studiram. Mi smo otišli devedeset treće za prvi maj, moj profesor Jambor je tamo imao prijatelja koji je radio tamo na Muzičkoj akademiji i mi smo mislili da će rešiti moj problem tako što naš celokupni problem jer imali su platu dve marke a nas je bilo četvoro dece i nešto je moralo da se smisli. Otišli smo u Budimpeštu za prvi maj i taj profesor je mene poslušao i reko je da odgovara moj nivo sviranja očekivanom na prijemnom i da ja dođem na prijemni, u junu.

To je bio jako velik problem uopšte doći u Budimpeštu kad nemaš para ni za gorivo. I mi nekako nađemo prijatelje koji imaju stan tamo i tako. I ja sa mojim roditeljima sama odem na taj prijemni. Tamo su me toliko bezobrazno nisko ocenili da smo se toliko razočarali da nismo znali šta da radimo. Posle smo saznali da to ide tako što se ide kod profesora mesecima na časove pa se plaća po dvadeset maraka čas... Pa onda profesor te primi.

Akademija umetnosti u Novom Sadu

Uglavnom vratili smo se, ja sam zakasnila sa prijavom za prijemni na Akademiju u Novom Sadu. Moj profesor je tu urgirao, ušla sam na prijemni, odsvirala i profesor Dejan Mihajlović koji je bio jako čuven, on je u Beogradu radio... on je već bio pred penzijom tada devedesetih i on je bio čuven po tome što je uvek uzimao jako velike talente i radio je sa jako malom decom, pa su se upisali na Akademiju sa dvanaest-trinaest godina. On je ustao kada sam ja odsvirala, posle mene je još bilo kandidata, on je ustao, izašao za mnom rekao je: – Ti ćeš biti kod mene u klasi! I vratio se nazad.

I uglavnom, ja sam kod njega upisala u Novom Sadu. Međutim, to su bila takva vremena da on nije dobijao pare za gorivo, i on prosto nije dolazio na nastavu. Ja sam išla u Beograd svaki ponedeljak, možda čak i četvrtak, zavisi kako, onim vozovima koji su bili sa dva vagona, a pun peron ljudi. Ulazili su kroz prozor. Ja sam ne znam koliko puta putovala tako što mi je violina bila zaglavljena između vagona u onim gumenim delovima. Ja sam tamo stizala negde oko tri popodne i on je tamo imao te njegove zvezde violinističke koji su samo ulazili ispred mene. Ja sam čekala na hodniku na red. I onda sam došla na red u sedam uveče. Onda je on rekao: – Sada već moram na koncert ... Al uglavnom mi je bilo jako bitno da ja uopšte imam časove tako da sam išla. I pošto je voz za nazad bio tek u jedanaest uveče, nisam znala šta da radim i onda je tamo bila jedna filharmonija mladih koji su imali ponedeljkom probe od ne znam osam do deset. I onda sam se ja njima pridružila. To su bila jako opasna vremena i sad kad se podsetim da sam ja sa osamnaest godina bila u tom Beogradu sama uveče noću i putovala... I uvek sam spavala kod omame jer je stizao voz oko jedan i onda sam otišla peške do Pap Pavla i tu sam kod nje sam spavala. Tako da je taj deo bio u redu. To je eto druga godina studija.

To su studije u ratnim uslovima u Novom Sadu

E, kada sam bila druga godina onda je došla da predaje profesorka Irina Jašvili iz Gruzije. Njena sestra je jedna od osnivačica Akademije umetnosti u Novom Sadu kad je sedamdeset četvrte osnovana Akademija. Ona je predavala na Čajkovskom, Marina Jašvili i ona je jedna od prvih predavačica violine tu kod nas. Pošto je u Gruziji bilo gore nego kod nas za svakodnevni život, ona je došla ovde da radi sa svojom ćerkom koja je isto profesorka violine. One su bile prijateljiice sa mojim profesorom i tako smo se mi upoznale. Čak je imala neke probleme sa kičmom pa je kod mame išla na rehabilitaciju. Jako dobro je svirala i jako je dobro predavala. I mi smo odlučili u tom momentu da bi meni bilo bolje da pređem u njenu klasu, jer meni je trebala kontrola i da imam dva puta nedeljno čas.

I ja sam nastavila kod Irine, preuzela sam taj program, uzela sam Mocartov koncert za ispit i u trećoj godini sam svirala ispit tako da dok sam stigla do stola komisije, oni su već upisali deset. Mocart mi je uvek bio omiljen.

Četvrtu godinu sam sa Irinom jako lepo sarađivala, ona je sa mnom izlazila na kraj jako lepo. I kasnije smo ostale u jako dobrim odnosima. Diplomirala sam kod nje sa Bramsovim koncertom.

Kako si počela da sviraš violu?

Još jedan profesor je bio važan u mom životu – profesor Horvat, profesor viole, koji je predavao i mom tati i zna me od početka. On je povremeno dolazio kod profesora Jambora još dok sam bila u Srednjoj školi i govorio mu kako sam krupna, imam velike ruke i da bi trebalo da pređem na violu.

A mi za to nismo hteli ni da čujemo. Na violu su uvek išli loši violinisti.

Bio je pripravnički program na fakultetima, finansirala je vlada, a smisao je bio da se mladima pomogne da se afirmišu u akademskoj zajednici i da ih kolektivi zaposle i tako da ostanu mladi stručnjaci u zemlji. Uslov je bio visok prosek studija. Na taj program me prijavio profesor Horvat i tako sam počela da radim na Akademiji.

Saradnik u nastavi

Pošto kod nas niko nije imao visok prosek na studijama, onda smo ja i još neka devojka sa likovne koja je imala još višu ocenu od mene. I odlučili su da ja radim na Akademiji, da bi iskoristili tu mogućnost za mlade. I tako sam počela kod profesorke Kravceve kao saradnica u nastavi za violinu. Nažalost ne kod Irine, zato što je Irina već imala saradnike.

Zasnivaš radni staž na Akademiji?

Počinjem da radim devedeset osme u februaru. Tada imam dvadeset dve i po godine, a neki moji studenti (koji su ponavljali godinu) imaju dvadeset tri, ili dvadeset četiri... stariji su od mene! Radila sam dve godine i onda je počelo bombardovanje devedeset devete. Opšte stanje je bilo pesimistično ovde. Tatina sestra od ujaka iz Australije me je pozove da idem kod nje, misleći da ću tamo možda nešto uspeti. Bila sam kod nje devet meseci. Pokušavala sam tamo nešto da uradim, međutim zbog papira i razne dokumentacije nije moglo. Morala bih da se vratim u Beograd, pa da predam zahtev za vizu, onda da čekam godinu i po dana, pa onda eventualno...

Tamo sam mogla da volontiram u školama i da sviram u nekim orkestrima, i to sam radila. Čak sam u jednom profesionalnom svirala, jer sam položila audiciju. Uglavnom tamo sam radila u jednoj školi i tu sam upoznala jednog profesora koji je predavao violinu i violu i on mi je isto predlozio da sviram violu kada me je video ovako krupnu.

Zašto za violu treba da je osoba krupna, a za violinu ne treba?

Zato što je veći instrument, treba imati veće ruke da bi se obuhvatio vrat instrumenta, veći je korpus instrumenta, treba imati više snage u desnoj ruci da se više pritisne. Možda je to razlog zašto violu dominantije sviraju muškarci? Dakle potrebna je fizička snaga.

Pa vidimo da je sada na katedri za violu redovna profesorka žena, ja sam saradnica žena, studentkinje su uglavnom ženskog roda... To baš i nije razlog.

Taj profesor u Australiji me je ustvari naučio kako da pređem na violu, čitaju se note u drugom ključu, pa je malo problem preći sa jednog na drugo. On mi je pokazao metodu kako da uradim taj prelaz. To je metoda koju ću primenjivati, ako mi ikad daju da nekog učim da pređe sa violine na violu.

Ja sam to vrlo brzo savladala i počela tamo već da sviram u orkestru na violi (neko mi je pozajmio jednu violu). I kad sam se vratila u Novi Sad, gde je uvek bila veća potreba za violistima nego za violinistima, počela sam da sviram u orkestru violu. I na jedan koncert su došli dirigent, profesor Jagušt i dekan Ostojić, i kad su završili koncert u Sinagogi, njih trojca su sišli u svlačionicu i Jagušt meni: – Ti moraš svirati violu, kakva violina, batali to!

Magistarske studije

I ja sam već bila upisana na magistarske studije violine. I oni su mene samo prebacili kod profesora Horvata koji je već bio u penziji, ali je mene još zadržao da mi bude mentor za magistarske. To je izazvalo buru u krugovima violista („Ona nije zapravo prava violistkinja... priučena"; „To nije taj ton"). Ulazim u njihov profesionalni prostor, znači direktna konkurencija. Zato me je trebalo odmah dezavuisati po profesionalnoj liniji.

Naravno da ti nije smetalo da ideš dalje

Završavam magistarske studije kod profesora Horvata dve hiljade pete. S tim što su mnoge moje kolege čim su završile magistarske studije odmah dobijale docenturu, a ja nisam, zato što je već zaposlena docentkinja, samo devet godina starija od mene, nema za mene mesta. Sada, evo, gotovo deset godina nakon toga, ona je redovna profesorka

ja sam i nadalje saradnik u nastavi – viša stručna saradnica... Nema prostora da se otvori još jedna klasa viole, a meni ističe izbor u martu.

Privatni život

Pošto sam uvek bila debela i uvek su me svi zbog toga zadirkivali, ja sam uvek bila iskompleksirana, zbog toga čak imam povlašćen status u porodici – svi me štite kao 'jadna Ana'! Nekada sam uspevala da skinem kile, pa sam se neko vreme osećala bolje, ali su se uvek one vratile i i to je večita borba.

Tako da su mene momci birali, jer oni koji su se meni sviđali, oni su tražili mršave. Relativno sam kasno uopšte počela da se zabavljam s momcima... već sam bila studentkinja.

Dve hiljade druge sam upoznala jednog momka preko četa na internetu. On je bio apsolvent na Mašinskom fakultetu, nema veze sa muzikom. Bio je mlađi od mene tri godine, neke stvari mi se nisu sviđale odmah, ali očekivala sam da će se promeniti.

Povratak iz Australije

Kada sam se vratila iz Australije dve hiljadite, imala sam dvadeset pet godina, moja mama je rekla: – Sine, dosta si živela s nama. Počela si da radiš, imaš svoj posao, ajde da živiš sama. S tim što smo adaptirali jedan deo kuće u kojoj i mama ima ordinaciju, sestra je tada živela sa mužem i sinom tamo, sredili smo jedan deo, ja sam živela sama u tom stanu, i momak se uselio kod mene, dve hiljade druge, a u avgustu dve hiljade četvrte smo se venčali. Ja sam radila, on nije imao posao, bio je još apsolvent.

Sada ti radiš i izdržavaš muža. To je pravi feministički primer

Ja sam tada radila i u Banja Luci na Akademiji, putovala sam dva puta mesečno autobusima kroz koridor. To su bili posebni (neprijatni) doživljaji! Pune četiri godine sam radila tamo. I donosila sam stalno pare kući i stavljali ih u fioku, a on je trošio... Moja mama nam je jako puno pomagala finansijski. A ja sam od jutra do mraka te ovde sviram tamo sviram, idem u Banja Luku... Dve hiljade pete je morao da ide u vojsku iz nekih razloga i služio je tu u rečnoj mornarici na Limanu. I onda sam ja svaki dan išla nosila mu hranu, a on je bio tako depresivan i njemu je bilo jako teško. Ja sam zapravo u tom periodu bila dobro. Kao nekad!

Razvod

Nakon njegovog odsluženja vojnog roka smo se razišli, ne baš prijateljski, dvadesetog juna dve hiljade šeste. Ja sam imala koncert u Mostaru i došla kući da se razvedem i vratila se, pošto sam sledeći dan imala u Banja Luci koncert.

Onda sam ponovo sredila tu kuću, smršala sam jako, bila sam baš riba. Puno sam svirala u Sarajevu. Jako sam se dobro osećala, lepo sam izgledalam upoznala sam oboistu iz Beograda, s njim sam počela da se zabavljam, jako mi je bilo lepo.

I onda u februaru dve hiljade sedme moja prijateljica i ja odemo na neku svirku u NS Tajmu, kafić kod kod studentskih domova na Limanu. To je bilo kultno mesto devedesetih, ja sam izlazila tamo, ali nisam bila petnaest godina. I tamo sretnem mog sadašnjeg muža! On je gitarista koji je svirao dvadesetak godina u raznim bendovima. Poznajem ga od devedeset četvrte, znam ga dvadeset godina i čak mi se i sviđao malo ali tada sam imala momka on je imao devojku i nije se tu ništa razvilo.

Tvoj drugi brak

I na svirci smo se mi jedno drugom ispovedali o bračnim (razvedenim) iskustivma, I, da skratim, on je mene pitao: – Oćeš da se udaš za mene i da rodiš petoro dece. Ja sam rekla hoću da rodim neću da se udajem, dosta mi je udaje. To je tako krenulo to veče.

Znači to se desilo za nedelju dana. Ostala sam trudna u maju dve hiljade sedme i on je meni rekao: – Ajde da se ipak venčamo!? On je tada je imao trideset osam godina. Živeo je sam u stanu. Kupio je sebi stan, bio zaposlen, završio je agronomiju – inžinjer stočarstva ali nikad nije radio u struci. I uspeo je preko firme da uzme kredit i da kupi sebi stan. I jako je puno svirao gitaru u raznim bendovima. I pravi je veseljak.

Deca

Ušli smo u drugi brak a da nismo imali dece iz prvog, i to je olakšalo celu situaciju. Mi smo se sreli dve hiljade sedme, dvadeset šestog jula smo se venčali na moj imendan. I imala sam termin drugi februar dve hiljade osme. I negde krajem oktobra sve je bilo u redu, i krajem oktobra osetim neke strašne bolove i završim na Patologiji trudnoće.

Internistkinji sa te klinike mogu da zahvalim svoju dijagnozu. I ona je shvatila da ja imam HELLP sindrom. To je bolest koja je toliko retka to dobijaju u dvesta hiljada slučajeva jedna trudnica. To je poremećaj rada jetre za vreme trudnoće.

Jetra se zaustavi jednostavno i ne prerađuje više toksine. A materica koja u sebi ima plod je instinktivno prestaje da pušta unutra toksine. Prestaje da pušta bilo šta unutra. Brani se, prestaje da pušta unutra i hranljive materije. Dete prestaje da se razvija. I bolove sam i dalje imala.

Oni nisu znali šta da rade sa mnom. Ne znam koliko konzilijuma je bilo. Jedan jedini lek od kojeg me je prestajao taj bol je bio neki baralgas tipa baralgin i oni su rekli: – Nemoj to da uzimaš moramo, ti uzimati krv i ostalo moramo imati pravu sliku. Ja sam patila, ja sam mislila da ću umreti. E oni su onda shvatili da tu pomoći nema, da moraju spašavati mene a dete, dete ne mogu. I onda su nam rekli, ustvari moj tata je došao. Pa deco, i Zoran je bio, i rekao je: – Deco, morate se odreći ovog deteta.

Oni su mene uradili hitan carski rez. Uspavali su me potpuno. Hirurg koji je radio je, ja nisam još videla da neko toliko siroma čovek se toliko rastužio što to, nije on znao ko sam ja ali, da eto, jedna mlada žena da joj se tako nešto desi.

Kad sam se probudila iz narkoze u šok sobi, da ja sam pri tom imala užasno visok pritisak sve vreme. Ne užasno visok ali sto sedamdeset sa sto ili tako što je bilo jako opasno. I oni su mene držali posle u šok sobi još nedelju dana jer potpuno sam bila raspadnuta.

Uglavnom, kada sam se probudila iz narkoze, prvo ja nikad nisam imala operaciju a to tako boli da je to strašno, taj rez i sve. I dolazi doktorka pedijatar i kaže vi morate potpisati saglasnost da se vaše dete prebaci u dečiju bolnicu. Ja kažem, nisam razumela kakvo dete sad? Onda je ispalo da su oni dete morali da stave na aparate. Dete je imalo petsto osamdeset grama, devojčica je bila. Oni moraju dete da stave na aparate, to je njihova obaveza. Znači nema ono: izvade dete i puste ga. Ne bi ona preživela, ali oni to moraju. Oni su nju stavili na aparate i odveli su je na neonatologiju a ja sam ležala u bolnici. I Zoran je išao svaki dan nju da posećuje. Moralo se onako obući u sve. Ja ne verujem u majčinske instinkte i takve stvari, ali kada sam došla da je vidim, kada su me pustili iz bolnice, to je bilo negde šesti, sedmi dan. Kada sam nju videla, ja sam znala da ona neće preživeti. Zoran se jako vezao za nju zato što je išao svaki dan. On se nadao a ja ja sam videla da ne može, to je strašno videti. To ovoliko malo, i te cevi, i toliko je ličila na Zorana. I jedanaesti dan kada smo išli da je vidimo onda su nam rekli da je umrla. Bilo je jako teško.

I posle si se polako oporavljala od svega toga

Dobila sam tri meseca porodiljskog, pa sam posle toga počela opet da radim i tako i dve hiljade devete u februaru sam ostala trudna sa Jakšom. E sad opet to je bila čitava histerija. Oni su me se svi sećali na patologiji. Oni su me čekali tamo. Oni su rekli, čim ostaneš trudna, dođeš kod nas. Odmah. Došla sam kod njih, oni su me kontrolisali svake tri nedelje, išla sam u bolnicu na tri dana da mi urade sve pretrage. Grdili su me stalno zbog viška kila. Bila je sestra koja je imala sto trideset kila i rekla, nemojte je dirati. Uglavnom,

svake tri nedelje sam išla, u sredu sam ušla u petak su me otpustili. Za to vreme su uradili svake tri nedelje te pretrage. I dalje sam pazila, pa morala sam jako da pazim na ishranu i na i na krvni pritisak.

Ti sada imaš jedno dete?

Nadala sam se da ću moći prirodno da se porodim sa drugim detetom jer je ustvari sve bilo u redu, samo je kontrola bila bitna. I imala sam termin dvadeset osmi oktobar. I četrnaestog septembra sam ušla opet na te pretrage i ta profesorka Mima Maticki kaže ajde, nemoj sad da ideš za vikend kući za svaki slučaj nešto nije sa sa sa srčanim tonovima nešto ne čujem. Uglavnom se malo i tu i pogoršavala i tako uglavnom su oni zbog cele istorije bolesti i sve oni su mene za četvrtak dvadeset četvrti septembar su me operisali.

U osmom mesecu

Da to je dvadeset trideset peta nedelja su me zakazali za carski rez. Bila sam neka peta po redu. Dvadeset trećeg, dan pre toga tu noć su srčani tonovi potpuno bili slabi i oni su mi hitno u četiri sata ujutru su mi uradili carski rez. Jakša je rođen sa kilu i devetsto i rekli su da je bio poslednji momenat. Znači nešto sa mojom matericom nije u redu, sa prokrvljenošću nešto, prosto moj organizam ne podnosi trudnoću. I mi smo bili u bolnici do dvanaestog oktobra, dve nedelje smo bili u dečijoj bolnici, to je isto bilo strašno iskustvo. On je morao da dostigne dve kile i sto da bi nas pustili. On je bio potpuno zdrav i ništa mu nije falilo, samo je bio malen.

I sisao je?

Od prvog momenta je sisao. Ja nisam znala kako će on da sisa, jer sam ja jako ogromna i tad sam bila jel ogromna. I imam tu veliku sisu i nisam znala kako će on u ta mala usta to ali on je tako bio odmah spreman za život.

Nikada nikakav problem s njim zdravstveni posle toga. Jedino što smo išli na vežbe Vojta. Vojta je neki profesor Poljak i njegova je metoda. To je kombinacija akupunkture i fizikalne terapije. Išla sam da naučim neke vežbe, neke tačke da stimulišem na detetu. To smo radili tri meseca sa njim: dete ima tri kile a ti ga pritiskaš dvadeset minuta dnevno tri puta po dvadeset minuta. On je urlao, to je baš bilo teško, ali je makar spavao noću, jer ga je to izmorilo. Da li zbog toga, da li je on genetski tako a on je jako spretan sada i jako zdrav i jako težak i sve je s njim u redu. Sada ima pet godina. Ustvari u septembru će pet godina. I rekli su mi posle porođaja sam odmah pitala da li ću moći još jedno? I rekli su mi da ću moći. Tako da sad želimo da imamo još jedno.

Kako su se ovi privatni događaji održavali na Tvoju profesiju?

Kada mi se desila prva trudnoća i gubitak deteta, svima je bilo žao ali se to ubrzo sve zaboravilo. Surovi uslovi u mojoj profesiji su isti za sve. Prednost imaju oni koji mnogo rade na sopstvenom marketingu umesto da rade na sebi i na sopstvenom usavršavanju. Posle prve trudnoće sam se brzo vratila i radila dalje svoj posao. Posle rođenja Jakova mi

svi kažu da bolje sviram da imam bolju energiju na sceni i emotivno bolje proživljavam muziku. Ja ništa od toga nisam primetila.

Kako vidiš Tvoju budućnost što se tiče profesije?

Trenutno je situacija takva da za napredovanje nemam nikakvu perspektivu, koliko god radila i postizala rezultate. Pored mene napreduju ljudi sa slabijim referencama i nezavršenim obrazovanjem i ja protiv toga ne mogu ništa. Zato je najbolje da prihvatim situaciju takvu kakva je, da i dalje radim i postižem rezultate i da se nadam da će jednog dana sve to da se promeni na bolje.

Šta ti znače studije rodnih uz studije muzike?

Rodne studije su mi otvorile mnoge nove vidike. Naučila sam mnogo stvari i iako je naporno, nisam se ni u jednom momentu pokajala što sam ponovo postala studentkinja. Mislim da mogu mnogo da doprinesem prikupljanju podataka za potrebe rodnih studija iz muzičke profesije, naročito izvođačke, čime se na ovim prostorima još niko nije bavio.

Da li bi se moglo govoriti o profesionalnoj implicitnoj disrkiminaciji muzičarki gudačkog smera?

Da. Žene su diskriminisane samom činjenicom da će većina njih u nekom momentu otići na porodiljsko odsustvo. „Ispadanje" iz izvođačke prakse na godinu dana je veliko nazadovanje u odnosu na muškarce, koji će u tih godinu dana vežbati, nastupati i napredovati. Meni se desilo da mi je posle povratka sa porodiljskog odsustva u orkestar u kome honorarno sviram mlađi kolega jednostavno mahnuo rukom da se pomerim sa svog mesta, jedno mesto iza a kada sam pitala zbog čega, dobila sam odogovor od dirigenta da se „podrazumeva da posle porodiljskog nisi u formi". Moju formu niko nije proverio, nisam svirala audiciju na kojoj sam mogla da dokažem da ja jesam u formi, jer moje novorođenče skoro ceo dan spava i pored obavljanja svakodnevnih poslova oko njega ja imam dovoljno vremena i da vežbam. Većina mojih koleginica nije žrtvovala porodicu zarad karijere, ali su sigurno sve imale neke probleme pri povratku u profesionalni život, naročito zbog stava koji muškarci imaju prema tome.

Zašto nema više dirignetkinja?

Verovatno je to i zbog tradicije a i zbog činjenice da muškarci baš ne vole da im „šef" bude žena. Nisam skroz sigurna, ali mislim da, recimo, Jagušt, koji je predavao dirigovanje kod nas nikad nije primao devojke u klasu. Sada ima sve više dirigentkinja i ja imam samo pozitivna iskustva sa njima. Nisam osetila nikakvu razliku između dirigenata i dirigentkinja, nisam čak čula ni seksistički komentar bilo kog muškog kolege u mom okruženju. Dirigentkinja koja stane ispred orkestra se tretira potpuno isto kao dirigent.

Kakva je situacija u inostranstvu što se tiče violistkinja?

Nisam sigurna ali mislim je u inostranstvu izjednačen broj violista i violistkinja i da je u „sređenijim" sredinama ipak merodavan pre svega kvalitet. Ranije je bilo seksističkih

pravila. Znam da u Bečku filharmoniju nisu primali žene sve do pre 20-ak godina. I danas kad gledate Novogodišnji koncert iz Beča, vidite vrlo malo žena u orkestru i one nisu na vodećim položajima. Karajan dok je bio direktor Berlinske filharmonije, niste mogli da vidite u orkestru ni jednu ženu. Bilo je takvih primera u istoriji i mnogi muškarci i danas tako razmišljaju iako su se vremena promenila.

Da li imaš neki hobi?

Kao srednjoškolka i studentkinja sam godinama pisala članke o muzici u nedeljnik na mađarskom jeziku „Čaladi kor", kasnije sam neko vreme pisala i muzičke kritike za dnevnik 'Mađar So'. Iako sam dobijala honorar za taj posao, moglo bi se reći da mi je novinarstvo hobi. Osim toga jako volim pozorište, iako ga u poslednje vreme ređe posećujem. Ono što bih još želela da uradim, je da još usavršim svoje znanje nemačkog jezika. Do sada sam završila kurs B2, ali čim mi obaveze dozvole, volela bih da nastavim.

Da li si članica Udruženja muzičkih umetnika? Ako da, zašto da, ako ne, zašto ne.

Trenutno nisam, ali je u proceduri da postanem. Krajem avgusta sam učestvovala u radu Radionice za savremenu muziku Centra za savremenu muziku Novi Sad i postala sam članica tog centra samo još to nije zvanično. Za Udruženje muzičkih umetnika sam čula, ali nikada nisam osetila potrebu da postanem članica. Ja sam postajala profesionalna umetnica u drugoj polovini devedesetih kada ništa nije funkcionisalo pa se nisam toga ni setila. Od tada nisam čula da bilo ko ima bilo kakve beneficije zbog toga što je član nekog udruženja. Moguće je da grešim.

Šta bi Ti preporučila kao meru podsticaja razvoja muzike kod nas, pre svega za tvoj instrument?

Što se tiče konkretno mog instrumenta, nije loša ona ideja iz Australije gde se u nekim školama viola uči od početka. Kod nas se prvo uči violina pa se prelazi posle na violu ali je drugačije ako se odmah svira viola. Možda bi trebalo da se pokuša tako nešto i kod nas. Uopšteno, u ovoj zemlji se svakodnevno srozavaju sve umetničke vrednosti. Preplavljeni smo lošom muzikom i postoji jedan mali broj roditelja koji usmeravaju decu ka pravim umetničkim vrednostima. Takvi roditelji će imati potrebu da im dete svira neki instrument a ako ga već dovodi u Muzičku školu, to će sigurno uticati na njegov muzički ukus. Ne moraju svi da budu profesionalni muzičari, dovoljno je da postanu ljubitelji dobre muzike. Da li postoji način da se taj mali krug roditelja proširi, ne znam, time bi trebalo da se pozabave ministarstva kulture grada, pokrajine i države.

Autorizovano: 12. avgusta 2014. godine

Jovanka (1975), Beograd

Snimanje: Ana Klem Aksentijević

Transkripcija: Marija Vojvodić

Redakcija: Ana Klem Aksentijević i Svenka Savić

Snimano: 5. mart 2015. u orkestarskoj sali SNP, Novi Sad

Kaži mi nešto o svom detinjstvu?

Rođena sam devetog jula sedamdeset pete godine u Beogradu. Detinjstvo sam provela u Beogradu, ali sam i pola detinjstva provela u Krčedinu na selu tako da sam polu gradsko polu seljačko dete što je dosta značajno, jer sam u tom seljačkom detinjstvu možda razvila ”zdravu seljačku pamet” i razmišljanje, pa dosta jednostavnije gledam na život nego možda gradska deca. To mi je dalo nekako drugu percepciju svega: ja sam znala odakle dolazi mleko, a ne kao moji drugari. To je bilo jedno srećno detinjstvo u zdravoj porodici. Imam starijeg brata, godinu i po razlike, pa sam se dosta ugledala na njega tako da sam više bila posvećena igranju fudbala i klikera, ali imala sam jednu barbiku za svaki slučaj.

Roditelji. Otac

Tata je bio elektroinžinjer, profesor na Višoj Elektrotehničkoj školi u Beogradu, a mamaje bila pravnik u dobroj firmi što nam je omogućilo da budemo iznad proseka porodica, da smo mogli svake godine da idemo i na letovanje i na zimovanje.

Tata je baš iz Krčedina i pošto je nostalgičan, kupio je kuću blizu te njegove rodne kuće (pošto je nju nasledio njegov stric) i onda smo mi redovno odlazili tamo vikendom, imali smo sve: krave, konje, svinje, patke. Brat i ja smo pomagali, jer je nama to bilo zabavno da hranimo životinje. Bila je stara nemačka kuća, imala je šljivik pa baštu. Obavezno smo sejali baštu da bi imali više da se zabavljamo: bilo je interesantno, poseješ šargarepu a za tri meseca ideš i vadiš tvoju šargarepu, ili cveklu. Bašta nam je uvek bila totalno luda, jer je tata koje god seme je video morao da isproba, a imali smo dovoljno zemlje.

Ono što je najviše obeležilo moje detinjstvo je direktni odnos sa prirodom: šargarepu izvukla iz zemlje i jedeš, ne pereš, bereš voće sa decom, penješ se po drveću, pa savladaš veštine koje gradska deca možda nikada nemaju prilike da savladaju.

Za tatu sam bila mnogo vezana zato što je tata bio jedinstvena ličnost, veoma edukovan, pun interesantnih priča i doživljaja, a mama naravno kecelja i kuhinja, standardno. I ona nam je pokazivala ljubav kroz ručak, zdravu ishranu, odeću... A tata je taj koji nas je zabavljao, imali smo zanimacije non-stop, pravio je kvizove, ispitivao nas i tako nam razvijao inteligenciju i nekako sam uvek bila vezanija za tatu, jer je tata bio zabava.

Majka

Mama je poreklom iz Bosne, sa Majevice, to je jedno malo mesto. Tata ju je „pokupio” u Tuzli pošto je bila najlepša tamo i ne znam kako se nije udala pošto ju je jurilo pola Tuzle! Jako su se kasno uzeli, ona je imala trdeset četiri kad ga je upoznala a rodila brata sa trideset šest a mene sa trideset osam. Tamo je bila neka razmena profesora fakulteta

a ona je radila tad na Tuzlanskom univerzitetu kao sekretarica u pravnoj službi i ona je valjda ugošćavala te gostujuće profesore, i naravno moj tata je odlepio i samo je rekao: – Vidi, ti se meni sviđaš. Ako hoćeš, ja živim u Beogradu tu i tu, ti dođi. I ona je sela u svog fiću, spakovala se skroz i došla. Meni je to super priča. Valjda je htela da uhvati taj neki poslednji voz...

Majka je rano počela da radi, kada se udala za tatu ona je već imala petnaest godina radnog staža. Bila je učiteljica, predavala je domaćinstvo i onda je nekako napredovala i kada je došla u Beograd počela da studira na Pravnom, ali odmah je našla i posao mislim što je tada u to vreme bilo mnogo lakše nego sada.

Mama je bila jednako ručak, pare ako ti trebaju ili tako nešto. Posledica je toga da kada smo kupovali stan ja i Siniša, ja sam rekla: samo neću odvojenu kuhinju. Hoću da budem u sastavnom delu života porodice, baš me briga nek smrdi ceo stan na ručak! Deca ne vole da rade domaći u svojim sobama nego oni rade tu za stolom u kuhinji i onda pričamo dok ja kuvam i nekako su vezaniji za mene u tom smislu, nisam van svega zato što pravim palačinke. Zarekla sam se da neću kao moja mama da budem odvojena od svih dešavanja (smeh).

Vrtić

Mislim da je mama imala samo šest meseci porodiljsko, znam da me je dala nešto jako rano u jaslice, možda sa devet meseci. Kaže mi mama, ja se ne sećam da sam vrtić jako volela, a brat je mrzeo i onda kad nas vodi, ja je vučem napred, a on vuče nazad.

Muzika

nam nisu muzičari! Tata je mene i brata upisao na muziku zato što je išao u kafane gde se pevalo i sviralo, nije nikada pio, ali je voleo u Beogradu na Skadarliji te super kafane gde su izlazili Vasko Popa i gomilu pesnika i on je bio oduševljen tim društvom. Bio je profesor na fakultetu,pa nekada predavanja pre podne, pa po podne i umoran od posla ode u kafanu a muzičari tek dolaze na posao u devet sati uveče i on kaže: – E, to je život! ? Ja ću moju decu da dam na muziku!

Odveo nas je jako rano u Muzičku školu „Mokranjac" i tamo nas oboje proglase da nemamo sluha. A to je zato što je brat imao šest i po a ja pet godina. Znači, nismo znali ni da pričamo, a kamoli da pevamo nešto. Međutim, tata nije odustajao i odvede nas u neko malo istureno odeljenje u Šumicama, tu gde smo živeli. I naravno, kao i sva deca: – Šta ćeš da sviraš? – Klavir. I na klaviru ispred sobe gužva, a na vratima za violinu nema nikog. Bila je tamo moja prva profesorka violine, ugledala me onako malu plavu sa loknama i šapnula: – Dođi, dođi! Pogledala mi je prste i kaže: – Jao imaš, divne prste, molim te, da li bi svirala violinu? A ja pogledam onu gužvu na klaviru i kažem: – Da, ali ja imam i brata. A ona: – Pa povedi i brata. Tako da smo oboje otišli na violinu. Žena je divno radila, ništa ozbiljno, nikakva takmičenja, nego samo iz čiste ljubavi da to savladamo.

Vežbali smo sami i gledali da izbegavamo kada god je to bilo moguće! Sada kada pogledam s distance kao profesionalni muzičar, najveći je problem što nam profesori nisu pokazali kako se vežba, nisu nas naučili kako da izradimo nešto do detalja, na žalost to sam tek ukapirala na trećoj-četvrtoj godini Akademije.

Ostale aktivnosti

Tata je bio dosta širokih pogleda, pa nas je vodio na sve živo. Išli smo na balet kod Lokice ja i brat, s tim što je on bio tamo genije, jedino muško i njega su obožavali. Ja nisam bila rođena za balet, ali je sve to neko lepo iskustvo. Kada smo ipak odlučili da napustimo balet, za mojim bratom su toliko plakale sve Lokice, a za mnom niko. Išli smo i na folklor, na košarku, na tenis, na jezike – sve što smo poželeli i za šta smo pokazali bilo koje interesovanje, tata je odobravao. Naravno, svaka podrška je bila i sa mamine strane.

Kada je dan dugačak ima vremena za sve! Ja se sećam da smo imali vremena da odemo u školu i da se igramo sa drugarima fudbalice ispred zgrade i ćorali se klikera, pa one sličice što smo menjali i sve... Vežbali smo minimalno (recimo, od sedam do sedam i petnaest uvece, pred crtani!!). Ali stigneš i domaći i sve. Deci je stvarno nekako dan dug. Sećam se za letnji raspust ništa nismo morali da radimo, nisu nas terali da vežbamo, ja sam volela da čitam knjige, brat je voleo stripove tako da smo celi letnji raspust proveli u konstantnoj igri ili na letovanju. Mi smo oboje odrasli i na selu gde smo radili, kopali, prskali i orezivali vinograd. Sve smo radili onako porodično i nekako smo i brat i ja navikli da budemo vredni i onda ti valjda ništa nije teško kada navikneš da iskoristiš ceo dan. Na kraju smo oboje završili Zemunsku gimnaziju paralelno sa Srednjom muzičkom, jer nismo mogli da se odlučimo i opet smo sve stizali. Baš smo imali i normalno detinjstvo i uopšte se ne osećam da sam bila zatvorena zbog vežbanja ili učenja. Imali smo vremena i da gledamo televiziju i MTV i da otpratimo najnovije spotove i tako.

Prelazak u Zemun i novi stan

Preselili smo se u Zemun kada sam ja imala deset godina i to je sada bila nova sredina u odnosu na Šumice, gde žive stari Beograđani, kao neko elitno naselje u smislu porekla, a u Zemunu su različiti, uglavnom više došljaci. Pošto smo imali i „seljačko obrazovanje", lako smo se uklopili u tu sredinu. Mama je dobila veći stan, jer smo do tada živeli u jednosobnom stanu i stvarno ne znam kako smo izdržali. Brat je imao možda dvanaest, trinaest godina, ja deset i imali smo samo jednu sobu i kuhinjicu kao odvojenu, a u kuhinjici nije mogao da stane krevet recimo nego samo da se jede. I baš smo razmišljali, bože koliko smo se više voleli u tom jednosobnom stanu! Onda mama dobije u Zemunu trosoban stan od firme i na kraju smo svi opet živeli u dnevnoj sobi, iako smo ja i brat dobili svako svoju sobu. Mama i tata su bili u dnevnoj sobi a mi smo se non-stop ušuškavali kod njih do ne znam koje godine.

Srednja škola

Išla sam u Muzičku školu „Vučković" s tim što sam tamo išla ranije, recimo bila sam treći srednje u Muzičkoj, prva godina Zemunske gimnazije i onda su mi upisivali u diplomu ove opšte predmete.[41]

Došla je jednom inspekcija a nama je predavao fiziku jedan divan profesor. On je u Vinči radio kao nuklearni fizičar i desi se neka eksplozija i sprži ga celog. Voleo je da popije ali je bio divan čovek! Nije gledao plan i program i jedan dan nam je ispričao nuklearnu fisiju u detalje a meni je to bilo jako interesantno. I dolazi inspekcija, on me prozove, a ja pričam pola sata, a inspekcija me gleda pa vrte one udžbenike... Znam da sam ga izvukla, i drago mi je pošto sam ga baš volela.

Kada si odlučila da ćeš se baviti muzikom?

Prirodan je sled da završiš Srednju školu pa hoćeš da upišeš Akademiju. Meni se to desilo praktično kada sam imala šesnaest godina i sada prirodan ti je sled da ideš na prijemni. I ja i brat smo bili prosečni muzičari a u generaciji su bili violinisti koji su svirali odlično. Oni „ubijaju" Sibelijusa a ja jedva Bruha[42] mogu da sastavim od početka do kraja. Mislila sam ajde da dobijem diplomu kada sam već stigla dotle, ajde da završim nekako. Nisam ni razmišljala zašto su oni toliko bolji, zašto ja ne mogu da dostignem to. Brat i ja nismo bili dovoljno posvećeni tome. Oboje smo imali peticu ali to nije bila ta petica kao od Marije Špengler recimo, bez obzira što smo dali sve od sebe u tom momentu. I sva sreća što se to desilo. Nekada te neuspesi definišu mnogo bolje kao osobu nego uspesi, negde te okrenu u tvom životnom putu da odeš skroz neočekivano a ustvari ti se desi mnogo lepše.

Imala sam šesnaest godina kada sam završila Srednju i odem na prijemni na FMU Beograd (nisam ni znala da postoji Akademija u Novom Sadu i Nišu) i naravno puknem k'o kruška i ja i brat smo bili peti, šesti ispod crte. Polagali smo istovremeno, jer sam ja išla ranije: on je upisao violinu sa devet a ja sa sedam godina. I on upiše tada nemački jezik, jer je završio gimnaziju. Odmah je otišao u vojsku a ja ostanem u gimnaziji. To je bilo 1992. godine.

I moj tata se raspita i, mada je tada već bila ekonomska kriza, uplati mi privatne časove kod jednog starog profesora koji me je spremao celu treću godinu gimnazije i on je mene super „upakovao". Nisam tada imala ni želju da sviram violinu niti svest o tome, ali sam išla da zadovoljim možda moje roditelje. Nisam ni ja znala zašto, nešto te tera da želiš. I izađem ja na prijemni u Beogradu i ne položim.

---

41 U Muzičkim školama u Beogradu je česta praksa da se učenici instrumentalnih smerova, posle završene Niže muzičke škole u trjanju od 6 godina upisuju u Srednju muzičku školu bez obzira što još nisu završili osnovnu školu. Tako se dešava da su posle završetka osnovne škole već završili i prva dva razreda Srednje muzičke. Tada ili nastavljaju dalje 3. razred Srednje pa maturiraju sa 16 godina ili, u Jovankinom slučaju, posle 8. razreda upisuju i gimnaziju koju pohađaju zajedno sa svojom generacijom i završavaju dve godine posle Muzičke.

42 Sibelius i Bruh: – dva violinska koncerta, veoma različita po dužini, tehničkim i muzičkim zahtevima.

Prijemni ispit na Akademiji u Novom Sadu

Odem u Novi Sad na Akademiju i položim prijemni! Sada bih ljubila noge tim profesorima što su me odbili u Beogradu. Primila me je profesorka Čugajeva a ustvari njena asistentkinja Julija Hartig, ona se nekako oduševila i htela je baš da radi sa mnom. Pošto je Čugajeva nekako bila kao gostujući profesor, studente iz njene klase su podelili asistenti među sobom. Bilo mi je super što sam upisala Akademiju da mogu da izbegnem gimnaziju!

Studiranje

Dođem tako na Akademiju, 1993. godine, tražim smeštaj u studentskom domu i dobijem onaj najgori – Sajmište. To je bila ruina, tu smo živeli sa pacovima, paukovima i bubašvabama, imali smo zajednička kupatila, što je meni bio šok, ali sam doživela možda najlepše momente dok sam živela po domovima. Upoznala sam studente sa svih fakulteta, menjala domove i cimere onda dovede svog „ilegalca", onaj dovede svog, na kraju u sobi za troje nas je bilo šestoro. Bili smo kao neka komuna, ali je sve bilo zdravo, nije bilo droge, nasilja. Nikada mi se ništa loše nije desilo u tom kupatilu koje je zajedničko. Onda moraš sve da poneseš stvari, čiste gaće, grudnjak, peškir, četkicu za zube onako nosiš, onda sve to okačiš pa se kao tuširaš, pa sve čučavci...ali ja mislim da mi je bilo najzanimljivije tada u životu.

Možda sam mogla da iznamim stan, mada malo verovatno tih godina, moj tata je tvrdio da njegovi studenti žive u domu, pa što ja ne bih živela u domu. Kada sam mu pričala kakvi su uslovi, on je rekao: – Pa jel možeš da izdržiš? Ja kažem: – Pa mogu! Nekako sam malo tu prvu godinu više putovala kući pošto sam ipak bila mlada, ja sam imala osamnaest kada smo upisali Akademiju.

Sport

Pošto je inače u domovima glavna zabava bila stoni tenis, Krča i ja smo tamo visile non stop i ja sam važila za jako dobrog igrača. Ko pobedi Jovanku, taj je faca! To je izgledalo tako, što recimo uveče u devet uđeš i dok te neko ne pobedi, ti ostaješ. Posle sam ja shvatila šta je tu fascinantno: pošto sam trenirala tenis imala sam ogromne zamahe i to ti ostane u mišićima, to pamćenje tela, i ja sam igrala tako nekako široko zna i verovatno je to izgledalo onako impozantnije, nego kad si u sitnim pokretima.

Vreme inflacije i sankcija

Moja mama je bila mag sa čekovima. Njena plata je gubila na vrednosti, ali je ona uzimala gomilu tih čekova i sve plaćala unapred, faktički dok još njena plata nije izgubila na vrednosti tako da se sećam da sam ja te devedeset treće kada sam upisala Akademiju kupovala na čekove vozne karte, u oktobru kupim do decembra i sve ispišem datume. Pošto smo imali predavanja ponedeljak i četvrtak, ja uzmem povratnu kartu Novi Sad- Zemun za ponedeljak i povratnu za četvrtak sve do kraja decembra i ispišem gomilu čekova, pa kada dođe na naplatu u decembru to stvarno ništa nije vredelo, ali je to bio jedini način

da imam za prevoz. Morala sam vozom da idem, autobus je bio preskup. Sećam se da sam molila nastavnika da pomeri časove Metodike, koja nam je bila u osam ujutru, što je značilo da sam morala da ustanem u četiri ujutro, da bih uhvatila neki međunarodni voz (koji je bio najnesigurniji) u pola šest, da bih stigla na časove u osam, a pri tom je taj međunarodni bio duplo skuplji. Kada sam ga ja pitala da prebaci to za recimo pola šest kada mu se završava njegova nastava, on je rekao: – E, što nisi upisala u Beogradu, onda ne bi morala da ustaješ u četiri. Ja sam toliko bila povređena! Zimi sam ustajala po mraku u četiri da dođem i onda kažu u pola šest, voz kasni sto dvadeset minuta i ja se smrzavam na stanici sto dvadeset minuta i čekam taj neki voz koji će možda doći, možda neće. Ali mi je nekako sve to ostalo u lepom sećanju.

To mi je bilo super, jer sam naučila sama da se brinem o sebi dok je recimo moj brat, pošto je ostao u Beogradu da studira, on je i dalje mamin sin. Ja ne znam da li on zna u pošti da uplati uplatnicu, jer kako je završio s mamom, oženio se i sad mu to žena radi. Njemu je najgori stres da ode recimo u opštinu u katastar i da pita za izvod. Meni je to sada skroz normalno, jer sam naučila to zbog doma i svih tih papira što je trebalo srediti. Tako se obučiš za mnoge stvari. Taj dom je neverovatan. Recimo sada kada razmišljam za moju decu, definitivno bih ih poslala recimo u Niš da studiraju, ne bih u Beograd.

Novi Sad

Znaš, kada sam došla u Novi Sad i malo se navikla na ovaj tempo života, bilo mi je lepo. U stvari je Beograd uvek bio prebrz za mene, za moj temperament. Skroz sam se našla „svoj na svome" u Novom Sadu, više mi odgovara manja sredina.

Nisam znala da ću tu i ostati. Završavaš Akademiju da bi završio, da ne budeš bez diplome, ne daj bože. Što se tiče muzike baš kao muzike,. to prelomno mi je bilo ono kada me je profesor Varga pozvao u Kameratu. Kada sam krenula na te njegove probe koje su stvarno bile izuzetne. To nikada nisam doživela do tada, jer nisam imala tako kvalitetnog profesora. Onda sam tek krenula u taj umetnički deo, videla sam da mogu i da muziciram i da uživam u tome i da budem korisna za orkestar i ansambl tako da mi je jako kasno kliknulo u glavi. Da nije bilo Varge, ne znam da li bih uopšte nastavila.

Profesorke

Sa mnom je najvise radila Julija Hartig, ali se sve to vodilo kod Čugajeve. Na trećoj godini kada je Čugajeva definitivno otišla našli, su Tatjanu Karpovu kao njenu zamenu i ja sam upala kod nje. Ona je bila super profesorka, ali je ništa nisam razumela. Prelepo je svirala. Ja je nisam razumela zato što nisam bila spremna, sve su mi čakrebile zatvorene. Što se tiče zanata puno sam naučila na ispitima sam bila sasvim solidna. Posle izvesnog vremena je profesorka otišla na lečenje i onda nas je preuzela Maja Jokanović samo tu poslednju godinu da nas izgura i sada ja ne znam ko je upao kod nje znam da smo nas dve, Milica Busarac i ja. E, Maju tek ništa nisam shvatila, nismo bili na istim nivoima svesti i ona uopšte nije znala šta će sa mnom. Šta god da mi je pokazivala na času ja to uopšte

nisam razumela. Sva sreća pojavi se kurs Sretena Krstića, moja mama nekako omađija pare, stvori i to je stvarno bilo korisno: on me za tih pet dana „išamarao" totalno, doveo u red, sve sam iznenadila na prvom delu diplomskog ispita.

Posle toga je bilo bombardovanje, onda sam se ja opustila, taj drugi deo diplomskog sam dugo spremala i onda sam iskoristila bombardovanje, zbog situacije su nam smanjili program na jedan stav koncerta i jedan stav Mocarta i ja to nešto spremim na brzinu u Beogradu sam bila i Majče, Maju Alvanović zamolim da me prati pošto ionako ni ona nije znala šta da radi zbog bombardovanja. Tako sam ja išla kod nje na Topčider tramvajem sa violinom, onda tamo ceo dan malo pričamo, malo pijemo kafu, malo vežbamo, ja to spremim i dam diplomski u Beogradu, jer je tada tamo bio organizovan ispit.

Gudački kvartet TAJJ

Varga nas je i sastavio kao kvartet, mislim ubacio me u tu neku kombinaciju. Krču je odvojio od Dade iako su se družile, ubacio mene, a Timea je isto došla kao pala s neba a Jelena i ja smo se družile i nekako nas je spojio, najrazličitija četiri karaktera.

Nekako nas je živo spojio. Sada smo više kao sestre i najbliže drugarice.

Ja inače dosta kasno palim, tako da meni sve nešto te emocije dođu mnogo kasnije. U kvartetu sam skroz našla svoj smisao. Nikad nisam imala problem što sviram drugu violinu, ja sam bila oduševljena partiturom druge violine! Taj srednji glas mi je više odgovarao, da budem ona koja je tu stabilna, jer se u gornjim pozicijama i nisam baš osećala toliko spretno. Našla sam smisao u tim deonicama, imala sam super ekipu, super smo se zezali, nekako mi je sve to bilo na nivou nekog provoda. Kvartet sam onako baš shvatila ozbiljno dosta kasnije, možda tamo dve hiljadite kada smo već krenuli mnogo ozbiljnije stvari da radimo i te programe savremene muzike koji su zahtevali ozbiljniji pristup.

Siniša

U pubertetu sam bila dosta stidljiva, više sam vremena provodila sa knjigama i to baš ozbiljno. Mislim da sam pročitala celu Zemunsku biblioteku, „žvakala" sam sve od Poaroa do Dostojevskog. Sa Tolstojem se nisam nešto oduševila ali sam ga pročitala. Ono što mi je bilo najlepše, što je moj brat studiro nemačku književnost a mrzeo je da čita knjige i onda je uvalio meni celu nemačku književnost da pročitam gde sam se oduševila stvarno, i posle sam mu morala pisati sve one prikaze tako da sam obučena na tom polju jako dobro.

Mnogo sam se bolje osećala u muškom društvu nego u ženskom, ali u muškom da im budem baš kao drug a ne da budem zavodnica! Gomila drugara su mi bili cimeri u domu, ali sam ih nekako uvek držala na distanci da ja nisam ni zainteresovana za to neko zavođenje i zabavljanje i oni su to super prihvatili. Stvarno me nikada nisu ni gledali u tom svetlu. Nije me to ni zanimalo, ja mislim da su mene hormoni jako kasno udarili u tom smislu, tako da na kraju jedino momak koji se stvarno zainteresovao za mene takvu kakva jesam bila kao ortak je ispao sa Mašinskog fakulteta. To mi je bio prvi momak i on

me, ja mislim, ništa nije shvatao zato što je on baš bio pravi „mašinac", ali njemu je bilo fascinantno što ja sviram violinu. Zabavljali smo se neko vreme, a onda sam u tom nekom pokušaju da budem nevaljala devojčica uspela da se smuvam sa Đangom, džez basistom. Đango mi je bio kao neka avantura. Sva sreća, on je mene ostavio prvi. Dosta sam ja to brzo prebolela, nisam se mnogo udubila u tu vezu. Posle je bilo sve neki nivo simpatija.

I onda se desilo to što se ja i Siniša zezamo „sveti Florijan" pošto je violinista Florijan Balaž „kriv" što smo se spojili. Išli smo dvehiljadite godine sa kamernim orkestrom u Nemačku na turneju u Florijanovoj organizaciji. Siniša i ja smo se znali dugo, ali mi je on pričao da smo mu nas četiri izgledale kao veštice, valjda kako je on bio mlađi, i kako smo kvartet pa smo kompaktne kao grupa, nedodirljive. Ja sam mu jedina bila tamo kao normalna (smeh). To ne smem ni da kažem devojkama, ali sam mu svakako bila najpristupačnija u tom nekom smislu.

I onda je on mene video kako igram stoni tenis u Nemačkoj negde u nekom hotelu i onda je shvatio da sam ja žena njegovog života. Ja sam u njega možda gledala onako kao u klinca, jer je on mlađi od mene godinu dana, na fakultetu je bio čak dve generacije iza mene.

To je bilo u oktobru dvehiljadite, ustvari je bio petak trinaesti. To je datum koji slavimo, uopšte nemamo pojma kada smo se venčali, nego slavimo dan svetog Florijana (smeh). Zabavljali smo se i baš smo uživali u tome. Tada se već malo poboljšala finansijska situacija, pa smo putovali i išli na letovanje. Onda sam otpratila i njegovu vojsku... Bio je u Beogradu, tada sam kupila mog prvog fiću, položila vozački, a sve da bih mogla da idem da ga posećujem. To je recimo isto bio lep period. On je čak uspeo da ode na letovanje usred vojnog roka zato što se pravio non-stop da je blesav. Kada treba da puca, on kaže: – Ja se plašim, ja ne smem da pucam! Rekli su mi psiholozi da ne smete da me terate da pucam! Non-stop je visio kod psihologa ali na kraju mu je taj psiholog dao dvadeset dana kućne nege i spakovali smo se i otišli na letovanje...

Zaposlenje

Devedeset devete u septembru sam se zaposlila orkestru Opere SNP. Diplomirala sam u junu i baš kada se završilo bombardovanje, ovde su zafalili ljudi i mene su primili. Plata je bila smešno mala, pa mi je mama i dalje slala pare za kiriju. Znači, imala sam osamdeset maraka platu mesečno, a šezdeset je bio moj deo, pošto smo drugarica i ja delile po pola sto dvadeset maraka recimo iznajmljivanje stana. Još dok platimo račune, to mi je bila plata. Mama mi je slala i hranu i pare za cigare i za autobuske karte i sve tako da su baš bila jeziva vremena. Krenula sam od poslednjeg pulta što je meni super i polako napredovala do vođe drugih violina, što meni nije bio problem, sve jedno sviram drugu violinu u kvartetu.

Kolege u Operi

Sela sam sa čika Adamom Gutvajnom i najbolje se provodila u životu, on je lud ko struja! Naučila sam da cenim šta su sve uložili godinama svirajuci u orkestru, ali se sa

gomilu stvari nisam složila. Mislim da smo nekako kroz kvartet ispitali nov način pisanja štrihova, malo opuštenije, malo modernije. Ovo je bilo tradicionalno napisano, ali sam naučila to da poštujem. Sada kada sam ja vođa drugih violina, jako malo menjam. Kada želim da neka tema izađe vazdušastije, onda se manem tih tradicionalnih štrihova koji su upisani i promenim ih. U principu najviše volim kada se radi nešto novo da onda ja mogu onako skroz intuitivno šta ja mislim da bi bilo dobro, i onda usklađujem sa prvim violinama. Za deonicu drugih violina je teško napraviti dobar štrih, jer se često menjaju pratnje i teme.

Venčanje

Nisam htela da se udajem dok ne zatrudnim. Kada sam saznala da sam trudna, napravili smo super svadbu. Ja sam baš htela pravu vojvođansku zbog moje rodbine u Beogradu, tako da sam uzela onaj kičeraj od restorana, pravi vojvođanski, onaj Đeram sa onim malim zavesicama i tamburaše, ništa na ozvučenje nego sve na uvce i oni su se proveli ludački! Onda je Siniša napravio vatromet pošto mu je to hobi iz detinjstva. Bio je divan doživljaj za sve.

Trudnoća i porođaj

Trudnoća, hvala bogu, pogotovo sa Ivanom je bila normalna Ivana se rodila dve hiljade četvrte, a Pavle dve hiljade sedme. Vodila sam kod Saške Novakov. Ona mi se sviđa i kako mi je vodila trudnoću. Ona mi je nekako olakšala, ja sam se toga držala i stvarno sam u toj prvoj trudnoći bila super. Ja sam uvek sebi izgledala kao najsrećnija trudnica. Bilo mi je totalno uživanje osim garderobe, to je uvek bio problem jer nećeš ništa da kupiš, nosiš neke krpe i sve ti ispada stomak i vidi ti se pupak.

Porođaj sam imala prirodan ali baš onako kao u kukuruzima! Oba puta sam se porađala posle ponoći, otvarala sam se jako dugo, od tri popodne do ponoći i onda su me tek odveli i to je bilo ono cap cap cap u pet minuta. Sećam se da su me vezali jer sam se nogatala ali posle toga imaš bebu, posle te ništa ne boli.

Kada sam dobila Ivanu, ja sam prvih godinu dana bila u šoku. Uopšte nisam očekivala da će se tolike stvari svaliti na mene, bila sam očajna, ja sam bila najgora majka na svetu, samo sam ovako ispod aspiratora pušila i pila kafu...jedva sam čekala da uspavam dete da bude mirna. Bilo mi je čudno šta se to meni dešava, moraš da se organizuješ i sa Ivanom uopšte nisam uspela da se organizujem, jadno dete šta je sve jelo, mislim dobra je i ispala! Kada sam izašla iz tog šoka posle jedno godinu dana onda sam ustvari prihvatila da su to moje obaveze i da moram to da radim i naučila sam da budem srećna dok to radim. Sada sam jedna od retkih koja sa uživanjem uzmem kutlaču i kuvam ručak. Moram priznati da recimo šest dana uživam, sedmi dan psujem.

Pavlu sam stvarno bila divna majka i baš sam ponosna! On nije zaplakao ni jednom, zato što sam tačno znala kada će biti gladan, kašica mu je već bila spremna. Već sam naučila i sve cake oko dojenja.

Povratak posle porođaja

Ne znam da li je to neko pomenuo, ja sam svirala petnaest dana pre porođaja sa Ivanom. Sećam se da smo snimali neku emisiju i sećam se da nisam imala šta da obučem sa stomakom do zuba. Znam da sam obukla neku košulju koja se naravno digla a ispod nisam imala šta pa sam obukla neku žutu potkošulju. Bila sam sva otečena i kažem ja kamermanu: – Molim te, kada mene snimaš, snimi me samo do violine! Svakako nikog ne zanima što sam ja trudna i ali sam valjda ja njemu tako bila simpatična sa tom žutom potkošuljom i košuljom tako dignutom i u jednom trenutku kada sam ja imala solo, on me je snimio od glave do pete.

Jedini put kad smo snimali za Borisa Kovača dvadesetak dana posle mog porođaja, ja sam rekla Timei: – Nađite nekog, jer hoću da se posvetim bebi. Taj jedini put me je Vlada Ćuković menjao a sve ostalo smo stvarno uspeli da isplaniramo sa svim trudnoćama, nije nas niko menjao.

Koliko je majčinstvo uticalo na Tvoju profesiju?

Pa samo najpozitivnije. Divan je osećaj svirati sa bebom u stomaku! Meni je kvartet značio kao neki beg od te prve godine kada sam bila skroz šokirana, jer se nisam tu dobro ni osećala ni snalazila, ali je bilo idealno, jer imaš probu ne znam dva-tri sata i vidiš se sa svojim drugaricama, ispričaš se, izjadaš se, obaviš profesionalni deo i to je taman koliko možeš da fališ od kuće da se ne sruši sistem oko dojenja i svega.

I dan danas koliko god da sam roditelj, imam taj problem: moram uvek da dođem sat vremena ranije pre probe, da izađem iz tog filma roditeljstva, domaćinstva, varjače i da se pripremim psihički. I zato uvek popijem kafu ovde pre probe ili pre predstave.

Nisam ispala iz sviračke forme, jer sam ja realno napravila pauzu samo mesec i po dana. Odmah smo nastavile i da sviramo, išli smo na neku božićno novogodišnju turneju po Vojvodini, gde smo nosili one pumpice Aventove. Pavle se rodio u septembru i onda ja ponesem flašice i pumpicu i sve obavim pre koncerta, posle koncerta, kada mi odgovara i ostavim u kombiju pošto je tamo bilo hladno i donesem i to mleko ili zamrznem ili dam sutradan ili to uveče ostavim mami, može da stoji dvadeset četiri časa u frižideru, tako da Pavle nije izgubio ni jedan obrok. Toliko smo se posvetili kvartetu da nas stvarno nije izbacilo roditeljstvo iz umetničkog toka, a roditeljstvo nas je samo oplemenilo. Dok smo bile trudne ni jedna od nas nije imala tremu, a kada smo se porodile, trema se vratila!

Kako ste se organizovali oko čuvanja dece?

U jednom trenutku sam imala dve babe i tri bebi siterke (smeh). Sinišina mama mi je jako puno pomogla. Kada mi je umro tata, dve hiljade šeste, iznajmila sam mami stan u Novom Sadu da mi bude bliže, a stan u Zemunu da oslobodi za brata i snaju. Pomagala mi je celu godinu kada se Pavle rodio.

Problem je bio uveče pošto je moja mama starija, Sinišina je mlada ali ona ima problema sa srcem i zato je njima jako teško da dođu da nam čuvaju decu uveče za koncert

i onda da noću idu kući. Tada je bilo bolje da platim bebi siterku da ne mučim bake. Stvarno su svi pomagali maksimalno. Siniša je isto super kao tata.

Da li se nacionalno i verski izjašnjavaš?

Pokušavala sam da se približim pravoslavnoj crkvi, čak sam se i krstila pre venčanja i venčala sam se u crkvi. Želela sam da mi peva hor Orfelin Tamare Petijević i zbog toga sam htela venčanje u crkvi da mi se taj čin desi uz pevanje hora. Čitala sam puno pravoslavnih tekstova, ali ja to nikako ne mogu da prihvatim. Možda je i tata uticao na mene. Kada je krenulo pravoslavlje da se vraća u modu išli smo u crkvu na božićnu liturgiju, stojimo celu liturgiju a tata kaže: – Meni se čini da ovde nema Boga u Crkvi.

Moj tata je jako puno čitao i on je u jednom trenutku čitao paralelno Kuran, Bibliju i Upanišade i non stop je, kada ja dođem iz Novog Sada, delio sa mnom te njegove utiske i sve te neke paralele koje je podvukao. I on je rekao: – Sve što je dobro u ljudima je isto u svim knjigama i sve što je loše isto, samo je drugačija konstrukcija rečenice. Dosta smo raspravljali i on je imao taj matematički um i nekako se to ne uklapa u taj matematički um zato što tu u veri nije dva plus dva četri nego ili veruješ ili ne.

Vera ne treba da bude ono što propovedaju popovi, nego ono što je istinski napisano u Bibliji. Ja sam dala decu u školi na veronauku u smislu da to treba da znaju, ali da li će da veruju ili ne veruju, to je nekako lična stvar.

Moj tata je kao profesor hteo da održi običaje i još sedamdesetih godina, kada je on bio mladić i zasnivao porodicu, nastavio je da slavi slavu, Svetog Mratu, kod nas je bio samo ručak, ništa pompezno (u to vreme je to bilo zabranjeno). Tata nije voleo da pali sveću niti je nosio kolač u crkvu i ostalo, ali je mnogo voleo da mu dođu rodbina i prijatelji da se druže. Slavili smo i Božić i Uskrs (tatu nije zanimala zabrana). Na kraju ga je pratila Udba zbog svega toga i pravila mu probleme zato što slavi slavu.

Najlepše uspomene na detinjstvo su mi ta okupljanja porodica jer smo mi jedini slavili verske praznike. Nismo ništa imali od običaja, nemamo čak ni ikonu. Bilo je samo bitno da budemo na okupu.

A Ti sada u Tvojoj porodici?

Svima sam smešna, jer mi slavimo kada sam ja raspoložena da budem domaćica! Ako mi je zgužvan taj period pre toga i ja vidim da nema šanse, ne slavim naveliko. Pošto mrzim da naručujem, niti imam finansije za to, u krajnjem slučaju slava jeste neka stvar domaćice da se pokaže, da počasti goste i sve i onda mi je degutantno da nešto naručujem iz restorana. Kada je gužva, onda napravim samo kolače taj dan i pozovem kumove na kafu, ako sam raspoložena onda baš napravim feštu. Kum nam svira u bendu narodnjake za svadbe i on obavezno uzme kontrabas i onda krene da peva sve živo. Gosti koji nas ne poznaju tako dobro su obično zbunjeni pošto oni misle da smo mi muzičari fini, nekako nas nisu videli u tom svetlu, i čude se što da ja znam sve kafanske pesme, sve tamburaške. A kum Dušan kaže: – Ajde Jovanka, naručuj! A ja sve sa vinom kao iz kafane da sam izašla...

Da li se nacionalno izjašnjavaš?

Da, ali samo u kvartetu, da bih nervirala Timeu. (smeh). Ja sam kao jedina čista Srpkinja, Timea jedina čista Mađarica ove su dve „mešane", a ustvari se najbolje slažemo. Ja izuzetno cenim Mađare kao narod i ona isto Srbe ali se stalno zezamo.

Kako si dobila svoje ime?

Pošto se moj brat rodio prvi, on je dobio po dedi i najlepše muško ime Dušan. Za mene kao drugo dete, tata je mami prepustio izbor imena. Bitno mu je bilo da ima muško dete koje nosi ime njegovog oca. Bolje sam prošla što je mama birala, po svojoj mami koja je bila Jovanka jer u suprotnom da je tata birao bila bih Desanka što je još gore! Ne da su me počastili s imenom, nego celo detinjstvo sam se mučila, jer je moje ime u našoj generaciji retko pa me i nerviralo zato što uđeš u odeljenje a novi profesor se odmah zakači za Jovanku: – Jao divno, tako se zvala moja baba! I odmah me zapamte pa uvek kada dođe inspekcija: – Ajde Jovanka, ispričaj nam šta smo radili prošli čas. Dobro, bila sam i bolji đak u gimnaziji pa su bili sigurni da se neću nešto isprosipati.

Da li si članica nekog strukovnog udruženja?

Nisam. Treba da napravimo sada udruženje kao kvartet i to je čak moja obaveza. Jako je loše kod nas zato što smo mi individualci. Sada ćemo napraviti udruženje koje će biti individualno za nas četiri, jer pravimo zbog naših potreba, uplate i ostalo a ne pravimo da bi se to što ti kažeš okupili i družili i razmenili informacije i to je velik problem. Znam da postoji Udruženje muzičkih umetnika Srbije, ali ne znam da li postoji Udruženje muzičkih umetnika Vojvodine. Kao prvo, niko nas nije ni pozvao, to je ipak stvar da te neko pozove i da ti bude čast. Ako Udruženje postoji, ne radi na nekoj svojoj promociji i ne nudi članovima neki benefit u krajnjem slučaju.

Da li si ovako zamišljala svoj život?

Nisam zamišljala ovakav život, pošto sam dosta skromnih zahteva generalno, posebno kao dete. Sve ovo danas nadilazi sva moja očekivanja. Prvenstveno, hvala Bogu, svi su oko mene zdravi i pravi, to mi je najbitnije! Što se tiče profesionalnog napretka, nisam očekivala ovoliki uspeh u odnosu na početak karijere i obrazovanje. Na prvoj godini Akademije mi je neka žena numerolog predskazala da ću se baviti violinom na šta sam ja umrla od smeha. A dok sam studirala violinu htela sam da upišem matematiku ili engleski, jer su mi te dve stvari dobro išle u životu. Lomila sam se, nisam se videla ni u čemu i onda je ona rekla da ću se baviti violinom i to veoma uspešno. Na kraju se ispostavilo da jesam u tim nekim vodama i kao vođa i u kvartetu i baš sve neke lepe stvari. Nisam koncert majstor, nemam taj pritisak, a vođa drugih violina, mogu da se nosim s tim teretom.

Kao dete nisam bila svesna da ne mogu da predvidim te stvari unapred, kad mi se i dese neke lepe stvari, ja ih osetim tek posle pet godina. Nekako nisam mogla da zamislim budućnost i ovo mi je ispalo neočekivano u odnosu na moje početke.

Autorizovano: 24. avgusta 2015. godine

Olivera (1975), Novi Sad

Snimanje: Ana Klem Aksentijević

Transkripcija: Marija Vojvodić

Redakcija: Ana Klem Aksentijević i Svenka Savić

Snimano: 25. avgusta 2015. u restoranu u Sr. Karlovcima

Olja, reci mi nešto o svom detinjstvu?

Rođena sam četrnaestog septembra hiljadu devetsto sedamdeset pete godine u Novom Sadu, u muzičkoj porodici. Bilo bi očigledno da sam odmah bila uključena u neku muzičko obrazovanje, međutim moji roditelji su prošli malo neuobičajeno sa starijom sestrom koja je išla na violinu i jako lepo svirala. Nažalost nije volela da ide u Muzičku školu, plakajući je svirala. Kada sam se ja rodila bilo je odlučeno da se ne bavim muzikom zato što to nije sa lakoćom prošlo kod sestre. Svoje muzičke sposobnosti sam gajila tako što sam išla i pevala po horovima. Nedavno smo baš pravili trideset godina Gradskog hora u Srpskom narodnom pozorištu koji je vodio Juraj Ferik. Statirala sam u pozorištu, s obzirom da su moji radili u pozorištu, pevala sam u tom horu. Pevala sam u školi, čak sam sa nekom drugaricom iz osnovne škole išla i u rusinski hor. Uglavnom sam se bavila pevanjem. Kada sam krenula u osnovnu školu, tada sam počela da se zanimam za horsko pevanje. Tata me je često učio neke arije iz poznatih opera, onda se sve pevalo na srpskom u pozorištu, učio me je baš na srpskom da pevam te poznate italijanske arije. Što se tiče detinjstva bilo mi je super.

Roditelji

Roditelji su mi radili u pozorištu, ja sam non stop bila sa njima u pozorištu. Mama je prvo radila kao nastavnik muzičkog u osnovnoj školi „Žarko Zrenjanin" i u svom rodnom mestu u Begeču, a kasnije je zbog tate bila prinuđena da se prebaci u Srpsko narodno pozorište kako bi porodica mogla normalno da funkcioniše: način življenja je drugačiji kada radiš u pozorištu i kada radiš na nekom drugom mestu. Ona je preuzela dužnost inspicijenta. Tata je operski pevač i pevao je u horu. U to vreme nije bilo nikoga da me čuva,tj. ljubitelja dece u sitne sate, moja mama me je vukla u pozorište do kraja predstave i kada su bile i probe, ja sam bukvalno odrasla u tom pozorištu. Moram priznati da mi je bilo jako lepo, pošto sam se uglavnom igrala u šminkeraju, svirala klavir i sve što mi je bilo na oko interesantno. Svi su me znali i svi su mi sve dozvoljavali.

Gitara

U osnovnoj školi sam bila na nekom rođendanu kod drugara koji je danas postao poznati političar i on mi je svirao na gitari ljubavnu serenadu i ja sam se očarala zvukom gitare i jednog dana sam samo došla kući i rekla: – Hoću da sviram gitaru. Roditelji su se pogledali ali su bili popustljivi, baš su se trudili da nam ispune svaku želju i nisu hteli da se mešaju. Imala sam poprilično godina, već sam zakasnila za upis na gitaru u Muzičkoj školi, tako da je mama kontaktirala svog drugara iz Srednje muzičke škole Petra Bahuna.

I tako ja sam krenula kod Perice na gitaru. Međutim to nije bilo kao u Muzičkoj školi. Nije bila individualna,već je bila grupna nastava: svi su držali gitare a on nacrta na tabli šemu akorda i kaže: – Ajde sad svi A sedam! i mi po žicama opalimo... nekako mi se to nije dopadalo, više bi mi odgovaralo da bude individualna nastava. A i moram priznati da su me malo žice žuljale, imala sam toliko žuljeva! Mislila sam, kao i svako dete da ću odmah svirati čim uzmem instrument, ali to ne ide tako. Roditelji su mi na žalost i kupili gitaru, mama mi je sašila i futrolu, ali sam na kraju odustala, nisam se našla u tome.

Karate

Od prvog razreda osnovne sam krenula na karate i iskreno rečeno sanjala sam o tome da budem trener karatea, međutim imala sam peh u sedmom razredu: pala sam i povredila kolena. Nisam mogla da hodam, godinu dana je bilo baš strašno i normalno da sam shvatila da neće biti ništa od sportske karijere. Bila sam uporna, kažu doktori i zbog toga što sam bila i sportista, stala sam na noge posle godinu dana, baš sam se napatila.

Kontrabas

Već sam bila sedmi razred i bližio se osmi a ja nisam znala šta ću dalje da upišem. Imala sam dva jako dobra druga iz osnovne škole: prvo sam išla u školu „Ivo Lola Ribar" jednu godinu i onda sam prešla na Liman u „Žarko Zrenjanin", pošto smo se preselili. Iz „Loline" škole su mi ostala dva jako dobra druga koja su već išla u Muzičku školu, Željko Švonja i Nemanja Petronje i oni su mi predložili da idem u Muzičku školu zajedno sa njima. Problem je bio što ja nisam imala nikakvo muzičko obrazovanje koje bi mi dalo preduslov da upišem Srednju školu. Nemanja je imao dedu, bivšeg profesora kontrabasa, moja mama je išla kod njega na kontrabas i kada je on ispričao dedi kako bi hteli da i mene ubace u Muzičku školu a ne znaju kako, njegova ideja je bila da ja upišem kontrabas. Pošto je tada to bio deficitaran instrument a i poznavajući moju mamu koja je svirala jako lepo, on je mislio da ću i ja svirati dobro. Problem je bio u tome što je moja mama bila skeptična, valjda zbog onog odustajanja od gitare. Ona je u Srednjoj školi htela ustvari da upiše violončelo, ali nije bilo mesta za violončelo pa su joj rekli: – Ajde ti devojčice na kontrabas, mi ćemo te prebaciti posle na violončelo, što nije bilo šanse. Ona je mrzela godinu dana kontrabas, ali pošto je profesor Petronje bio toliko dobar, ona je posle godinu dana obožavala i profesora i kontrabas, tako da je nastavila obožavajući svoj kontrabas. Mislila je da se ni meni neće dopasti kontrabas tih godinu dana i da ću ja odustati kao od gitare i da od muzike neće biti ništa. Oni su se ustvari jako nadali tome. Međutim, skinuto mi je njeno gudalo sa zida koje je stvarno izgledalo i veliko, i široko i nezgrapno... ali sam rekla: – Dobro me društvo čeka u Muzičkoj školi, rekli su mi da je kontrabas deficitaran, da ja to mogu, pa zašto ne bih probala? Ali ja sam zakasnila na sve prijemne u Muzičkoj školi, imala sam punih četrnaest godina. Sticajem okolnosti, profesor violončela, Anika Gavrilo, koji je bio naš kućni prijatelj, pozvao me je da dođem na prijemni. Moji su bili šokirani, ali bez obzira što sam zakasnila na upis, tata me je

odveo u Muzičku školu „Isidor Bajić" gde ranije uopšte nisam bila. Na prijemnom je bila profesorica solfeđa Emilija Stanković koju sam poznavala, jer je radila pre u pozorištu i pevala je sa mojim tatom u horu. Ona mi je ispitala sluh, tu je bio i Gavra i još neko od profesora. Kada se završilo, svi su mi lepo čestitali, pošto sam ih sve znala i rekli su da sam primljena na kontrabas. Tako sam ja upisala pripremnu školu: pošto za kontrabas ima samo dve pripremne godine. I tako sam primljena u Muzičku školu, već je počela nastava, mama me je lepo odvela u pozorište, Zvonko kontrabasista nam je dao njegov instrument, ostatak njegovog prošlogodišnjeg kalofonijuma, imala sam mamino gudalo koje nije bilo ostrunjeno bog te pita od kada i mene je moja mama naučila da sviram C-dur skalu da ne bih otišla nespremna na čas. Profesor kontrabasa, Goran Kerleta me odmah pridobio, jer je jako simpatičan, visok, kuždrav, bradat i nasmejan. Nije rekao ništa negativno što se tiče toga što sam zakasnila. Kada je čuo kako sviram C-dur, rekao je: – Super, ali ćemo sada malo da radimo po mome! I tako je počeo čas. Zahvaljujući tebi sam ja prvi put u životu u Balašađarmatu videla mali kontrabas koji se daje početnicima. Naša škola to nije imala, što je velika šteta. U svetu početnici imaju verovatno veće mogućnosti: moj prvi čas se održao na praktikablama za hor, noga kontrabasa je bila skroz uvučena, ja sam stajala na tom praktikablu kako bih ja mogla da dohvatim prvu poziciju pošto je kontrabas bio dosta viši od mene. Čim sam počela da sviram, znala sam da sam pronašla nešto čime želim da se bavim ceo život. Kao kada obuješ svoju savršenu cipelicu.

Kako su tvoji drugari u osnovnoj školi reagovali na to da ti kao devojka sviraš kontrabas?

Iskreno rečeno, oni su jako čudno reagovali što moji uopšte rade u Operi. Upala sam u neki razred gde su sve bila deca direktora Elektrovojvodine ili Nis-a. Svi su bili visokoobrazovani, ali im je klasična muzika bila vrlo strana. Kada sam ih na primer odvela na predstavu, bilo im je čudno, ali su bili iznenađeni, jer im se i sviđalo. Nisu bili uopšte upućeni. Imali su neku odbojnost prema svemu tome, tako da ja nisam nešto preterano sa njima ni pričala o tome da sviram kontrabas.

Prelazak iz jedne osnovne škole u drugu

Ja sam kao mačka, uvek se dočekam na noge, lako sam se uklopila. Evo sada smo slavili dvadeset pet godina od male mature i fino sam se provela. Sada su drugačije reagovali kada sam rekla da radim u Operi, čak su neki bili oduševljeni i odmah me pitali da ih uvedem na predstavu. Ranije kada sam iz osnovne škole srela neku drugaricu, pitala me da li još slušam klasičnu muziku, što me je iziritiralo žestoko. Zato sam više prećutkivala tako neke stvari, jer jednostavno to nisu prihvatali na način koji bi meni prijao.

Druga interesovanja sem muzike?

Pored karatea sam volela jako da crtam, skupljam kao i svaka deca sličice, salvete, markice, značke. Kada su me u vrtiću pitali šta ću biti kada porastem, ja sam uvek govorila da ću biti mama. Onda su mi rekli: – Pa dobro, svi ćete biti mame, to je normalno...

Iz nekog konteksta su shvatili da ja hoću da budem vaspitačica. Mnogo sam se bavila čuvanjem tuđe dece, to mi se jako dopadalo i to mi je bio neki hobi.

Javni nastupi

Vrlo brzo. Ja sam morala za nekih šest meseci da završim pripremnu plus šest godina solfeđa i teorije muzike što me je ubilo! Bilo je jako teško. Brzo sam imala javni čas. Ne sećam se tačno vremenski ali znam da sam vrlo brzo prosvirala, naspram gitare koju nisam znala da sviram uopšte. Svirala sam Bahov menuet koji je bio u jednom filmu i to je mene jako inspirisalo. Imala sam mali sintisajzeri koji je imao memoriju. Moji su mi putujući u Irak, kupili to tada pravo čudo koje je u to vreme malo ko imao. Nasnimila pratnju bih pratnju i bukvalno u „letećem" položaju pritisnem dugme i stignem sa kontrabasom da odsviram... tako sam vežbala i moji roditelji su uvideli da ja zaista imam veliku želju da sviram. Taj prvi javni čas je bio vatreno krštenje, dobila sam i cveće i prsten koji sam želela, lepo sam i odsvirala, Kerleta je isto bio zadovoljan. Za prvi put svi zadovoljni.

Sviranje u orkestru

Krenula sam da sviram u orkestru u Srednjoj školi. Bilo nas je troje učenika u Srednjoj. U suštini su bile žene u brojnosti naspram muških, mada bih očekivala da je bilo suprotno, jer je to ipak kontrabas.

Srednja škola

Svi su bili super fini prema meni, bilo mi je fantastično u školi. Jako mi se svidela atmosfera individualne nastave i nastave u manjim grupama. Prijalo mi je što su nam posvećivali veću pažnju i dopadao mi se odnos profesora i učenika. Željko i Nemanja su već sve znali, tako da sam se ja nekako sa njima lakše uklopila u društvo.

Da li si bila na nekim značajnijim nastupima ili takmičenjima?

Devedeset treće sam bila na Republičkom takmičenju u Zemunu u Muzičkoj školi „Petar Konjović". Dobila sam drugu nagradu. To je bio haos! Otišla sam sa školskim kontrabasom, tada još nisam imala svoj kontrabas. Meni je Zvonko pozajmljivao kontrabas da vežbam u pozorištu kad on naravno nema probe ili predstave. Imala sam na svu sreću komšiju vojnog muzičara koji je tezgario na kontrabasu i on kad je čuo da sviram i da nemam instrument, davao mi je preko nedelje instrument s tim što sam uglavnom vikendom morala da mu vraćam, jer je tad svirao po svadbama. Išli smo da vežbamo i u školu, Kerleta je na primer lukavo imao bombonice u ormanu i pošto neko nije imao ni gudalo, on je sve ostavljao, znao je ko šta voli da jede i onda je valjda video ko koliko vežba jer smo mi mažnjavali te bombonice. Ja sam volela pepermint gumene bombone i on ih je uvek držao u ormanu.

Kada sam išla na to takmičenje bilo me jako sramota, otišla sam sa školskim kontrabasom koji je bio izlepljen velikim selotejpom i kada sam došla, a svi su bili dečaci. Svima su im se sijali basovi, poređani onako na stolicama a mene je bilo sramota da ga stavim pored njih, pa sam ga stavila pored neke pećke i molila boga da ga niko ne sruši! Na to takmičenje

sam inače išla sa gipsom na nozi, pošto sam od tog sedmog razreda imala jako velikih problema sa nogama, meniskus kolena. Od tada, pošto bih izostajala puno, Kerleta mi je dopustio da sedim na stolici za kontrabas a tada se ni na Akademiji nije sedelo dok se studiralo. Moji su naručili stolicu za kontrabas za mene i to mi je mnogo olakšalo. Izlazak na to takmičenje je bila komedija: ja izlazim na štakama, Ljubica korepetitorka je nosila note i moju stolicu a Kerleta mi je nosio kontrabas... još jedina devojčica... zamisli tako izađeš kao onaj gavran na štakama u crtanom filmu... Interesantno kako mene baš bilo briga za sve to. Ja sam znala da sam se spremala za to takmičenje i nije bilo sile da me iko odgovori da ne idem zato što mene boli noga. Sećam se kada sam trebala da sviram kadencu da sam slučajno, kako sam držala nogu, već me prilično bolela, slučajno malo jače opustila i da je lupila pločica od parketa. Posle mi Kerleta kaže: – Već sam mislio da si izgubila u tom trenutku koncentraciju! Međutim ništa, samo sam pomerila nogu s te pločice i nastavila kadencu i završila. Na kraju se ispostavilo da je jedan dečko iz Ćuprije dobio par poena više od mene i da je on bio prvo mesto ja sam bila drugo mesto, što mi je naravno dalo vetar u leđa da bez obzira što ih je bilo toliko muških, ja sam mogla da se izborim sa njima.

Prijemni ispit na Akademiju

Htela sam da idem na Akademiju, ali se desilo da je Jasna pre mene upisala Akademiju. Njena mama je pevala u Operi. Ono čega se sećam kada smo imali kamerne orkestre meni je to bilo divno sa Radicom Pavlović, često je dolazio profesor Varga da nas sluša pred te neke veće koncerte i on je meni stvarno izgledao super čovek, nije je mi izgledao strašno. Govorio mi je kako ja uvek treba da budem kao neki vodeni krevet po kome svi skaču, ali ne smem da dozvolim da se probuši taj krevet, što znači da tako sa tom lakoćom nekako i ja ispratim sve ostalo. Imali smo divnu komunikaciju. Međutim Jasna kada je upisala kontrabas, na prvom kolokvijumu joj je rečeno da ima mnogo drugih poslova koje žena može da radi i da je ona na prvom kolokvijumu iz kontrabasa pala i da više nije išla na Akademiju. Moji roditelji su to znali, pošto je igrom slučaja kod nas bilo mnogo muzičara u kući i oni su to tajili od mene misleći i znajući mene da ću se poljuljati u odluci za Akademiju. Međutim, Jasnina mama je naletela na mene u pozorištu i ona je meni to sve u lice, paf: – Oni su ženomrsci, oni ne vole žene, neće te primiti dobro, pazi šta ćeš posle Srednje... i ja sam, evo i sada se naježila, i ja sam rekla: – Znate šta, nema šanse toliko truda da uložim i da odem da me prime i da mi posle kaže da to nije to. Rekla sam da neću da idem na Akademiju i da bih htela da budem vaspitač i da idem na Pedagošku akademiju da upišem i šta će mi faliti! Moji su bili razočarani, naročito tata, zato što je maestro Toplak posle tog takmičenja predložio da me uči muziku. Ne kontrabas, pošto ne zna ali muziku ako hoću da učim on će me učiti. I zaista me je učio muziku. Nije mi bilo svejedno bez obzira što sam ga poznavala od kada sam se rodila. Međutim sa tom nagradom su svi shvatili da ja zaista želim, mogu i hoću da sviram kontrabas. Tada su mi i kupili kontrabas. Devedesetih, u najgore vreme su svu živu ušteđevinu pukli...dobro smo prošli, došli smo do odličnog instrumenta preko vođe kontrabasa u Operi, Silađija.

Tako sam krenula kod Toplaka. Rekao je: Hajde da probamo, ako ide, ide ako ne, ne ali mi ostajemo prijatelji. E, kada mi je to rekao, onda sam pristala da radimo, znali smo baš dugo da radimo. Njegova žena, tetka Mira ga je uvek grdila što me toliko muči, ali meni je bilo zaista lepo dok smo nas dvoje zajedno bili u našem svetu.

Maturski koncert

Bilo je interesantno na maturskom u „Bajiću". Na klaviru me pratio Toplak a u prvom redu su sedeli profesor Ninoslav Petronje, njegov tata, profesor kontrabasa i kada su seli stigao je i Silađi, vođa kontrabasa iz Opere, bio je i Zvonko i bio je čika Cveta što mi je pozajmljivo kontrabas, znači baš sam imala grupicu odabranih u prvom redu! Meni je to bilo baš upečatljivo što su došli da me slušaju. Onda je Toplak isto rekao: – Ma daj, evo ja ću te pratiti na prijemnom, ajde molim te da probaš. Ja sam se tu jako kolebala, međutim moj momak, današnji muž Damir Nalić, mi je rekao: – Pa daj, ići ćemo zajedno, sve znaš, ti to dobro radiš, lepo ti ide... samo zbog toga što ti je neko pustio crva sumnje, nema potrebe da se plašiš. Osim toga, pogledaj koliko ima vaspitačica a koliko ima kontrabasistkinja! Uspeli su da me ubede, i izašla sam na prijemni ali sam se prijavila i za Pedagošku akademiju. Međutim, mi kada smo otišli tamo, svi kada su videli Toplaka, odmah su seli da pričaju. Čak su se i sa mnom lepo pozdravili, jer sam ih znala, što iz viđenja, što lično. Nekako je bila normalna situacija i ja sam se opustila, lepo sam svirala, svi su mi rekli da je to bilo super, tako da ja nisam ni otišla na prijemni za Pedagošku akademiju. Upisala sam kod Nebojše Ignjatovića, to je bila prva generacija kod njega posle odlaska profesora Koste Ivanovića u penziju. Sa mnom je upisao i Slobodan Srdanov. Na prvom kolokvijumu ne samo što mi nisu ništa rekli, nego sam dobili ocenu devet zarez nešto i to mi je bio dobar znak da mogu da nastavim dalje.

Čega se sećaš sa studija?

Upisala sam studije devedeset četvrte. Bilo mi je lepo. Bilo je puno muških ali se ni u jednom trenutku nisam osetila da ne pripadam toj klasi. Bila sam jedina devojka i ono čega se sećam sa prve godine su Ivica i Gojko. Njih dvojica su me bukvalno vukli sa sobom i pomagali mi u svemu. Od nošenja kontrabasa, pokazivanja gde se šta nalazi, kako se šta svira... Njih dvojicu sam tada doživljavala kao dva starija brata.

U klasi je bilo njih sedmorica i ja sam bila osma i svi su me prihvatili. Bila sam spremna da mi neko nešto prebaci u fazonu: ti si žensko, ne možeš da odsviraš to ili šta ćeš ti tu kada si devojčica, međutim ni u jednom trenutku od početka do kraja studiranja niko mi ništa nije rekao na temu muško-ženskih odnosa. Ni profesor, ni kolege. Jedino sam se osećala u manjini na početku kad su se svi skupili povodom nekog kolokvijuma i kada počnu muške priče. U početku me baš bilo sramota, to su bili vicevi, sve živo... oni se nisu uopšte suzdržavali što sam ja tu bila, a mene je bilo sramota. (smeh)

Oni su te prihvatili kao još jednog drugara.

Da, ništa nisu tajili predamnom, ja sam sve živo znala. Moram priznati da mi je prvi semestar to bilo čudno, imala sam potrebu da izlazim napolje da ne slušam, pa me onda zovu: – Gde si, ajde ulazi unutra, šta radis napolju sama! Posle sam se navikla,tako da sam i ja delila sa njima iste priče.

Da li si osetila neke oblike disrkiminacije?

Ono što bih izdvojila što se tiče muško-ženskih odnosa: na prvoj probi orkestra, ne mogu da se setim koju smo simfoniju svirali, maestro Jagušt je dirigovao i basi su bili nešto zeznuli i on je počeo da psuje, zaustavio ceo orkestar i okrenuo se gledajući u mene. Ja sam sedela zadnja, devojka, to nikad neću zaboraviti i rekao je: – Ajde, Genovevo, sviraj! Da sam imala mesta, pošto znaš kakva je gužva na Akademskom orkestru, da sam imala negde da ostavim kontrabas ja bih izašla odmah napolje! Nastao je takav tajac, mrtva tišina... ne mogu da se setim, amneziju sam dobila, što se tiče i kako sam odsvirala i šta sam odsvirala, uglavnom, kada već misliš da ludiš i čuješ glas razuma: – Hajde, možeš ti to, sviraš dobro, odsviraj, pokaži mu! I onda shvatim da to nije moj glas razuma, da ne ludim, nego da mi neko govori iza leđa. Okrenula sam se, a ono Ivica čuči između basova, došao je da vidi kako se snalazim. Tada je bio asistent i došao je da pruži podršku. Nemam pojma ni šta sam svirala ni kako sam odsvirala, ja sam to završila a Jagušt kaže: – Bog te materin, za žensko nije to tako ni loše. To mi je bilo vatreno krštenje što se tiče Jagušta. Kada je on to izgovorio onda je „glas razuma", Ivica rekao: – Ćuti, ne odgovaraj mu ništa! A Jagušt posle kaže svim basistima: – Ako Genoveva odsvira, ima svi da znate da odsvirate! Tako da sam ja bila Genoveva na orkestru. Naravno, nisam ništa lično primala, čak mi je pao jedan dobar kamen sa srca što sam prošla kod njega. Ali kažem, da sam imala mesta da pustim bas bilo gde na pod, na bilo koju stolicu, ja bih izašla napolje. To ti je još jedna potvrda o muško-ženskim pričama koje su meni utuvili u glavu. Dakle, nije je bilo uopšte, problema, verovatno bi i neki muškarac isto tako prošao.

Inflacija devedesetih

Pa na primer, nismo imali para za žice, jer kupili su mu kontrabas. Preko leta, pre mature, ta kriza kada je počela, radila sam u kafiću, konobarisala sam i sve pare koje sam skupila sam dala za svoje prve solističke žice, koje su tada koštale oko trista maraka. Imala sam samo orkestarske žice. To mi je bilo potrebno zbog diplomskog ispita, zbog prijemnog na Akademiju. Toga se sećam što se tiče krize. Moji roditelji su se baš trudili da nam kako god znaju i umeju stvore sve i ne sećam se da je bilo neka preterana kriza u kući, u smislu nemaštine.

Opera SNP

Pre nego što sam položila prijemni na Akademiji, ja sam položila audiciju za kontrabas u orkestru Opere Srpskog narodnog pozorišta. Ponudili su mi da volontiram kada sam bila u četvrtom Srednje, jer je bilo slobodnog mesta da sednem i da vežbam orkestarsko

sviranje. Kada sam završavala, taj maturski koncert u „Bajiću", čuo me je vođa kontrabasa. Desilo se da je on umro pre moje audicije, ali mu je bila poslednja želja da me zaposle, pošto je on čuo i kako sviram solistički i kako sviram u orkestru. Uglavnom sam sa njim sedela, a onda smo na pauzi svirali skale u tercama, nas dvoje. Naravno, morala sam prvo da prođem audiciju. Položila sam je i zaposlila se još pre prijemnog na Akademiju i tako sam imala svoj džeparac. Moram priznati da je bilo dosta naporno, ali profesor Nebojša Ignjatović mi je dao veliku podršku da mogu i da radim i da studiram. Jedini uslov je bio da ne dobijem manju ocenu od devet. Sve sam naravno morala da postižem.

Kada sam došla do četvrte godine, shvatila sam da će mi plata ostati ista i da nema nikakve vajde što ja idem na Akademiju i onda sam tu napravila debelu pauzu. Ostalo mi je nekih šest predmeta, tako nešto. Kada sam pozvala Ivicu, koji je u međuvremenu postao profesor, sarađivali smo dosta, svirali smo zajedno i na Simfoničarima, on je dugo godina bio vođa u Operi, bukvalno danas sam ga nazvala, već mi je za sutra zakazao prvi čas. Mnogo mi je pomogao posle toliko godina. Mislim da je to bila dvehiljade trinaesta. Ivica je stvarno tata mata svog zanata i jako velik i dobar čovek, lafčina. Nemam reči koje iskazuju kako je pozitivna osoba. Uz njegovu ogromnu podršku i naravno pomoć i korepetitora Oskara Ritera, uspela sam da diplomiram. Zato im velika hvala. U međuvremenu sam kontaktirala sa profesorima, tako da sam to rešila. Bilo je teško, pošto imam i decu i posao. Sve ono smo zajednički i suprug i ja odradili uz pomoć mojih roditelja koji mi čuvaju decu.

Verovatno je to za momke bilo zastrašujuće: devojka koja svira kontrabas?

Najveći fazon što je Damir mislio da on nije dobro čuo pa je mislio da sviram čelo. Bilo mu je jako interesantno što sviram kontrabas. Upoznali smo se sticajem okolnosti, stanovali smo zgrada do zgrade i posle orkestra smo se vraćali kući zajedno i tako smo počeli da se družimo i eto, stvorila se ljubav. Interesantno, kada imaš nekog ko je blizak onome što ti radiš, što ti voliš pa možeš da podeliš sve sa tom svojom voljenom osobom, onda je nekako lakše. Možete i da sarađujete. Ja u suštini nikog nisam imala pored sebe ko je imao porodicu muzičara, ko je išao na koncerte, kome je bilo normalno da ideš da gledaš neku predstavu,operu, da odgledaš neki balet... sa njim je to bilo sve normalno. On je jako dobar muzičar i on je meni dosta pomagao: na primer on odsvira na čelu da bih ja mogla da vidim kako to zvuči na čelu pa da ja to prenesem na kontrabas. Dosta smo svirali i zajedno. Na drugoj ili na trećoj godini su čelisti kod Varge za ispit pratili jedan drugog i pošto su uglavnom devojke bile iz Beograda, bilo je teško doći do njih da ga prate i uglavnom su koristile gužvu da on njih prati. On je meni doneo note i predložio da ja njega pratim da bi on naučio čisto uz pratnju kako treba da zvuči. Nikada mu to neću zaboraviti, samo je rekao: – Ajde, sutra će nas preslušati Varga. Meni je već prošao ispit iz kontrabasa i tada sam imala gips na nozi... kada smo odsvirali, Varga je samo rekao: – Kao gudači ste fantastični, sutra svirate zajedno na ispitu. Ja sam mislila da ću Damira zadaviti! Ispit je dobro prošao i od tog doba smo počeli povremeno nas dvoje da sviramo kao duo.

Sve smo zajedno radili: zajedno smo polagali vozački, zajedno smo izlazili na sve ispite, zajedno i radimo, zajedno i živimo i eto imamo i dvoje dece...

Deca. Kad se rodio Leon?

Dve hiljade pete se rodio Leon a Lejla se rodila dve hiljade devete godine.

Trudnoće

Obe trudnoće sam želela i moram priznati da mi je to opsesija: deca su mi na prvom mestu pa sve ostalo. Prvu trudnoću sam teško nosila, nisam smela da sviram kontrabas, pila sam tablete imala sam baš neku poteškoću što se tiče sviranja: baš u sred predstave mi je pozlilo, morala sam da idem u Betaniju i onda mi bilo zabranjeno da sviram. Rečeno mi je da je moj stomak rezonantna kutija koja prenosi vibracije detetu i da to ne valja, međutim ja sam već tada imala nekih deset godina staža u Operi i svirala sam u Simfoničarima i non stop sam svirala, ceo život mi se vrteo oko sviranja i meni je to naprosto bilo neprirodno da sedim kod kuće i da ne sviram. Međutim, dok nisam završila u hitnoj u Betaniji nisam ostavljala kontrabas. Onda je nastala jedna veća pauza, to je bio neki treći-četvrti mesec trudnoće i nisam do Leonove prve godine svirala i to mi je teško palo. Sa Lejlom sam svirala do osam i po meseci, svirala sam i Simfoničare i u Operi. Pošto Damir i ja sedimo na pola metra na poslu, on je samo gledao i rekao: – Budem li ti video po faci da ti nije dobro, a da sviraš i dalje, automatski ideš na bolovanje! Međutim, ja sam se dobro osećala. Taj osmi mesec mi je već bilo onako teško ali nisam mogla sebi da priznam da je dosta. Sećam se da smo svirali sa Big bendom i muzičari su rekli: – Videli smo trudne violistkinje, flautistkinje, ali trudnu basistkinju nikad u životu! Nisu mogli da veruju da žena trudna može da svira kontrabas. Tu sam imala svoju caku, nisam smela da ga držim baš toliko na stomaku, jer sam se bojala da ću opet napraviti dar-mar kao u prvoj trudnoći. Svi su pazili da ne bude velika buka, međutim Lejla me tako lupila usred sviranja da sam ostavila kontrabas i rekla: – Gotovo je, ja više ne mogu.

Porođaji

Porodila sam se carskim rezom, Leon je bio karlično okrenut, zaglavljen i zbog toga ustvari mi je i nastala ta komplikacija sa sviranjem, jer nije dobro bio namešten u stomaku i sam pritisak kontrabasa je doveo do krvarenja. Sa Lejlom je bilo sve okej, ali s obzirom da je prvi porođaj bio nezgodan onda sam insistirala da i drugi bude carskim rezom i preselo mi je: moj doktor je otišao na godišnji odmor a ovaj doktor koji ga je menjao me je za malo koštao života,a na sreću spasli su me. Ali kada dobiješ dete živo i zdravo i ništa mu ne fali, onda to tako brzo zaboraviš i preživiš i prođe sve.

Jeste baš hteli dvoje ili možda ste hteli još?

Pa bilo je priče za troje, ali nekako, ovo je bilo skladan broj i bilo je i muško i žensko i mislim da nam je ovo sada taman. Super je razlika, skoro četri godine. Jako su fini i mogu sami da se zabavljaju, da se druže, vole se njih dvoje međusobno, jako smo zadovoljni sa njima.

Leon uči trombon, a seka se dvoumi da li će da peva ili da svira flautu. Leon je krenuo na trombon iako smo mi insistirali da svira čelo, čak smo ga upoznali sa Jutkom, tata ga je učio, ali on je rekao: – Ljudi, ja hoću da sviram trombon, neću čelo! I onda nam je Jutka rekla: – Nemojte, oni tačno znaju šta hoće da sviraju. Još kada je upoznao profesora Vladu Nežića! Ti klincisamo zbog njega dolaze tamo, obožavaju ga.

Versko i nacionalno opredeljenje

Ja sam pravoslavka, u tom duhu sam odgojena, mada iz Karlovaca vučem i druge korene. Krštena sam sa četiri godine ovde u pravoslavnoj crkvi Sveti Nikola u Sremskim Karlovcima. Tatina mama je iz Karlovaca i znam i pravoslavnu i katoličku veru s obzirom da ovde imaju dve crkve koje su jedna pored druge. Ja sam išla na misu malo u ovu crkvu malo u onu crkvu, ali činjenično stanje da sam pravoslavka, većina familije mi je pravoslavna. Kada je bilo zabranjeno obeležavanje verskih praznika ili kada se to nije radilo, mi smo išli na selo i meni se dopadalo što sam ja imala dva Božića, dva Uskrsa.

A što se tiče naconalnosti?

Srpkinja sam, mada bih volela da sam Jugoslovenka ili kao što kaže Đorđe Balašević Slovenka, jer sam ipak rođena u Vojvodini, odgajana sam pored svakakvih nacija i naroda i to meni uopšte nije bitno. Imala sam drugarice i drugare svih nacija.

Da li si članica nekog strukovnog udruženja?

Nisam.

Da li si članica neke političke partije?

Nisam, politika me uopšte ne zanima.

Pa da, ono što je meni najbitnije bilo da imam porodicu, imam decu da imam muža kog volim, da mogu da pričam sa njim, da imamo kućicu u cveću... To mi je ustvari nekako bilo najbitnije u životu. Kada imaš porodicu, to je kostur svega, u njoj si čvršći i zadovoljniji i srećniji a ostalo sve mnogo lakše prolaziš.

Autorizovano: 21. oktobra 2015. godine

Arabela (1978), Bukurešt
Snimanje: Ana Klem Aksentijević
Transkripcija: Marija Vojvodić
Redakcija: Svenka Savić
Snimano: 20. mart 2015. u Arabelinom stanu

Arabela, reci mi nešto o svom detinjstvu?

Ja sam rođena sedamdeset osme u Bukureštu igrom slučaja: moja mama je iz Bukurešta, ali je tata iz Banata i on je u to vreme služio vojsku u Tuzli godinu dana, pa mama nije htela da bude sama u Srbiji za to vreme i otišla je kod svojih da se porodi. Samo sam se tamo rodila, ali nikad nisam živela u Bukureštu, jer su me posle tri nedelje doveli u Srbiju. Mene otac čak nije ni video prvih mesec dana, jer nije smeo da izađe iz vojske.

Tata je studirao u Bukureštu na Konzervatorijumu, teoretski odsek. Tamo je upoznao moju mamu i oženio je, pa je doveo u Jugoslaviju. Tata je rodom iz Kuštilja (blizu Vršca). Sa petnaest godina je otišao u školu u Vršac, iako je njegova majka (moja baka) ceo život bila protiv toga i stalno je patila što je otišao od kuće. Kada god smo dolazili kod nje na selo, ona nas je pratila očima punim suza i uvek je govorila: – Moj sin je mene prevario, jer je obećao da će ostati u kući, a otišao je u školu. On je do svoje petnaeste godine bio u selu, a posle je otišao u u Vršac u Srednju školu, pa u Bukurešt na studije i tamo je upoznao mamu i doveo je u Srbiju, ali se nikada nije vratio u rodno mesto.

Tokom mog detinjstva smo živeli u Sremskoj Kamenici pored Novog Sada, i meni su najlepše uspomene vezane za Kamenicu. Da mogu da se vratim u Kamenicu, uvek bih se vratila! Živeli smo u zgradi kao da smo u gradu, ali okruženi šumom i poljanom na kojoj smo se mi deca slobodno igrali. Ja danas moje dete ne mogu da pustim na ulicu da ne stojim pored nje kao policajac i pazim je. Mi smo tada bili slobodni po ceo dan čak bez fiksnog telefona. Ja sam odlazila u Muzičku školu, mama i tata nisu znali ni gde sam ni kada sam otišla, ni kada sam se vratila, i to nije bio problem, a sada smo svi na mobilnim telefonima, ako se slučajno isprazni baterija, odmah je drama.

Otac

Tata je radio na Televiziji. Mama nije radila do moje šeste godine, zato što nije mogla da dobije jugoslovensko državljanstvo, tako da sam ja pet godina bila s mamom i govorila rumunski, skoro da nisam ni znala srpski jezik. Imali smo u kući pijanino i tata me je učio klavir od moje četvrte godine. Moja velika želja je bila da sviram klavir i dan danas jako volim klavir, ali je tata rekao da je bolje svirati violinu, bolje se možeš zaposliti, i kada je došlo do prijemnog ispita, on je mene upisao na violinu. Tada sam imala osam godina.

Profesor Jambor me je primio (tada je bio šef odseka) i važio za najboljeg profesora. Eto, igrom slučaja smo bile u klasi kod istog profesora! Išla sam prvo u pripremni razred, pa onda u Nižu muzičku školu.

Rano si počela

Tati su ustvari na Televiziji rekli da bi bilo dobro da me upiše i ranije, ali nije imao ko da me vodi u Muzičku u Novi Sad, nego kada sam krenula u drugi razred osnovne, ja sam krenula i u Nižu muzičku školu. Išla sam sama autobusom, što je meni neverovatno iz sadašnje perspektive! Meni to tada nije bio problem, a sada ne mogu da zamislim da bih pustila dete samo autobusom iz Kamenice u Novi Sad. Ja radim u školi i osnovni problem nam je dovođenje dece na nastavu. Svaki roditelj dovodi dete, danas više niko ne pušta dete samo da ide ulicom, autobusom ili...

Promena osnovne škole

U četvrtom osnovne su me prebacili u školu u Novi Sad zbog učenja stranog jezika, jer se u kameničkoj osnovnoj školi učio ruski jezik, a tata je hteo da ja učim engleski, tako da sam prešla u osnovnu školu „Jovan Popović" na Limanu jedan. Dakle, išla sam u osnovnu i u Muzičku školu i dešavalo mi se da izađem iz autobusa sa školskom tašnom violinom, notama, kišobranom, onom kesom za crtanje (Blok pet) što smo svi nosili, i da jurim iz škole na čas violine, ili obratno. Onda je ljudima bilo žao da me gledaju tako opterećenu, pa mi se dešavalo da me dovedu do kuće i nose stvari, pošto ulica u kojoj sam stanovala ide uzbrdo a od autobuske stanice baš ima dosta da se ide. I nije mi to bilo tada strano, bilo mi je normalno da to tako bude! Jedino mi je bilo strašno uveče, nije bilo uopšte osvetljenja u ulici, pa sam onda naučila da brzo hodam i jurim kući. I dan danas to radim po mraku.

Ne pominješ da li je promena škole bila problem?

Sećam se nešto, ali nije mi bilo traumatično, nekako je to bio dobar razred i dobra škola. Imala sam jako dobru razrednu. Ona je bila profesor muzičkog, držala je i hor.

Kada sam bila u sedmom razredu osnovne škole, preselili smo se u Novi Sad na Novo Naselje i onda sam prešla u treću osnovnu školu „Prva vojvođanska brigada".

Tata je odlučio da se ide u tu novu školu na Naselju, nije mi bilo strašno. Najlepše mi je bilo naravno u Srednjoj muzičkoj, jer su tu išla deca sa kojima sam imala mnogo više sličnih interesovanja.

Kako si odlučila da ćeš se usmeriti na muziku u Srednjoj školi?

To je nekako spontano išlo, zato što sam zavolela violinu, išla na takmičenja, osvajala nagrade, pa gde ćeš dalje, pa nećeš valjda prestati da sviraš violinu, a nemaš drugu opciju. Mislim da tada i nisam bila svesna toga da kada upišem Srednju muzičku da sam se opredelila za studije muzike i za tu profesiju. Danas mislim da su deca mnogo svesnija toga kada odlučuju, profesionalnoj orijentaciji se ukazuje mnogo više pažnje.

Ja sam bila vukovac u sve tri škole, tako da meni nije bio problem ni jedan predmet i volela sam da sviram. Bilo mi je društvo super i na orkestru mi je najbolja drugarica bila tvoja sestra Katika i većina tih najboljih drugarica (najbolja nije jedna nego više drugarica), uglavnom su bile sve iz Muzičke škole. Bilo nas je baš puno u toj generaciji koji su

išli u Nižu muzičku, pa smo odlučili da idemo u Srednju tako da sam jedva čekala da sa tom decom sa kojom nisam išla u razred budemo zajedno.

Hobi u detinjstvu

Ja sam radila na Televiziji u školskom programu na srpskom jeziku „Ko da su nam preci sveci". Bila je to dečija emisija, mozaičnog tipa gde sam imala svoj petominutni prilog. Jako sam volela snimanja, posebno jer su bila super izgovor za izostajanje sa časova u školi. Tamo sam počela tako što sam predstavljala narodne instrumente, tačnije, tatu su kontaktirali da im treba prilog u školskom programu o tradicionalnim instrumentima. Nakon petnaestak tradicionalnih instrumenata koje sam obradila, prešla sam na klasične instrumente, a završila sam sa kompozitorima. U početku mi je tekst pisao tata, ali sam ubrzo nastavila da pišem i spremam priloge sama. Poslednju emisiju sam radila celu, svih pola sata i u njoj sam predstavila svoju školu, M. Š."Isidor Bajić. Po završetku Srednje škole nisam više mogla da radim zbog godina, jer su voditelji u školskom programu deca do 16 godina. Bilo mi je super, uživala sam, jer je tada Televizija Novi Sad imala veliku zgradu (koju je nažalost NATO bombardovao) i imali su velike mogućnosti za rad. Šoferi iz TV su službenim kolima dolazili po mene u školu i vodili me na snimanja (Televizija je bila na Miševuku, blizu Kamenice). Deca su me znala sa ekrana i moj današnji muž (mi se tada nismo znali) kaže da sam mu bila već tada jako slatka! Eto, to mi je bilo neko drugo interesovanje.

Sport

Jako mi je žao što se nisam bavila sportom, to moram da kažem. Zbog razvoja mišića i kostiju, jer sam prirodno slabe konstitucije i mršava, što me je dosta koštalo kasnije jer sam imala problema sa sviranjem. Naime, ja sam sve vežbala sama, a sada kada sam profesor violine, znam da je to nemoguće. Da bi bila dobra postavka, profesor ponovi mnogo puta jednu isu stvar na času, a roditelj to treba da nastavi kod kuće. Meni to u to vreme nije imao ko da ponavlja! Ja se sećam da je meni Jambor hemijskom olovkom crtao po prstu da vidim dokle treba da ide gudalo ali džabe... hemijska se obriše kada opereš ruke i kada dođeš kući pa zaboraviš. Znala sam ja šta on meni kaže, ali pored deteta mora neko da sedi da mu zvoca dok mu to ne postane navika. A meni nije imao ko da pomogne. Tata je bio jako zauzet: po ceo dan je radio na Radiju, u Televiziji Novi Sad, pisao je prvo magistarski, pa doktorat, pa knjigu, pa naučne radove, pa je stalno putovao... Znači tatu skoro da nismo ni viđali. A kada jeste kod kuće, onda je zatvoren u sobi, ne smeš tatu ometati, tata radi, i tako dalje...

Mama

Mama, naravno, nije ništa znala o muzici i violini, ali je ona sve drugo obezbedila da nama bude svakodnevni život lagan: prala, peglala, spremala i ostalo...

Brat

Imam šest godina mlađeg brata, i čim je malo porastao bio je ljubomoran na moje sviranje (možda i na pažnju roditelja prema meni), pa mi je, sećam se dobro, jednom razbio violinu, a drugi put seo na gudalo pred neki koncert. Trećom prilikom je pred koncert (znaš da nas je Jambor vodao tako po tim manjim mestima), šetao sa varjačom po kući, imitirajući mamu, i bez razloga od jednom tres varjačom u moju violinu! To mi je bilo šokantno, jer treba da idem na koncert, a ja nemam violinu. I onda mi je Jambor dao neku drugu, ali je ta bila veća i ja sam na njoj svirala falš i sećam se da mi je to bilo jako traumatično.

Ja sam u početku bratu bila otprilike kao mama, kada smo bili sami kod kuće (nismo imali fiksni telefon uopšte), imali smo komšinicu dole koja nas je pazila kada je trebalo nešto, jer je mama već radila u gradu od osam do dva – u Elektroluksu kao projektant. Tata je radio na Radiju, tako da smo preko raspusta, leti i zimi, bili uglavnom sami nas dvoje, i kada je brat bolestan i kada nije išao u obdanište, ja sam bila tu. Ja se ne sećam, ali mama i tata jako često pričaju drugima i nama kako sam ja jednom prilikom primetila da brat ima temperaturu, dok su roditelji bili na poslu i ostavili ga sa mnom kod kuće. Ja sam ga obukla u skafander i stavila na sanke (bila je zima) i odvozala dole do centra Kamenice gde je ambulanta a ima dva kilometra donde. Onda su nas patronažna kola vratila kući.

Brat i ja smo inače imali malo zajedničkih interesovanja tokom odrastanja, zato što je on potpuno drugačiji. On je odabrao sport, a ja muziku, sem što smo različiti po polu značajna je i razlika u uzrastu među nama – ja sam starija od njega šest godina. Ali je on uvek bio tu negde sa mnom i smetalo mu je moje svakodnevno sviranje, definitivno.

Imali smo mali stan, on se igrao u toj jednoj sobi koju smo imali, a sećam se da sam ja u WC-u vežbala i nastavila isto i kada sam bila na Akademiji, jer ni tamo nikada nemaš slobodnu učionicu! Ali sada smo super! Imamo odličan odnos. Letos smo letovali zajedno na moru s njim i njegovom devojkom.

I danas su nam potpuno različita interesovanja. On je sportski menadžer, radi u Radiju kao komentator, jako je snalažljiv. Otvorio je u nekom atomskom skloništu klub za stoni tenis koji drži sa još dva druga, menadžer je jednom rukometnom klubu, organizuje im gostovanja i takmičenja (sećam se da su bili u Berlinu, na primer). On nije bio nešto preterano dobar u školi, ali je sada super snalažljiv i vredan. Moji su se dosta brinulu oko njegovog školovanja, završio je studije na jednom privatnom fakultetu, dakle plaćali su za njegovo školovanje da bi na kraju on našao sebe. Čak mislim da je on odabrao bolji put u život!

Srednja škola

Profesor Čaba je drugačiji od profesora Jambora, mnogo je mlađi i ima savremeniji pristup. Čaba je jako studiozan po pitanju držanja violine do te mere da se nekako pretvoriš samo u tehniku, puno vežbi i nameštanja ruku, skale i to pažljivo da se sluša svaki ton. Izuzetno je analitičan, što je meni godilo, ali i pomalo me je i frustriralo, jer sam shvatila

da imam ozbiljnih problema i grešaka u postavci. Tada sam počela da se bavim time i kod njega sam počela mnogo da vežbam. U nižoj školi sam vrlo malo vežbala, nisam ni znala kako i to je bio najveći propust. Nije bio ko da me gura, kod kuće sam bila sama, u školi se deca nisu bavila time niti su to razumela, tako da sam ja tek u srednjoj počela ozbiljno da vežbam. Odmah sam dobila upalu tetiva pa sam otišla kod Dr Klem (tvoje mame) i ona je konstatovala da imam duplu skoliozu kičme (to je i genetski i zbog loše konstitucije). Njen je savet bio da prestanem da sviram, jer je smatrala da ću imati ozbiljnih problema kasnije, što se ispostavilo tačnim. Na kraju sam otkrila benigni tumor u zglobu koji sam operisala. Zato je sport jako bitan za svu decu, da muskulatura očvrsne na vreme, i spreči kičmu da se krivi, a zglobovi da obolevaju. Ja se sećam u školi da su nas na fizičkom puštali pa trčimo napolju i to je bilo sve. Nikakve vežbe oblikovanja, snage... Sada možda preterujem sa svojom ćerkom, ali baš tražim da mi radi svaki dan vežbe, jer je to bitno kako za fizičko, tako i za psihičko zdravlje.

Prijemni na Akademiji

Otišla sam na Akademiju na violinu jer nisam imala izbora! Razmišljala sam o nekom teoretskom odseku muzikologije s obzirom da sam to radila na Televiziji i da mi je to dosta dobro išlo. Međutim, s obzirom da sam zaista počela puno da vežbam violinu, osvajala nagrade na takmičenjima, svirala solističke koncerte (već u drugom srednje sam delila prvi solistički koncert sa Emirom Memedovskim), svirala sam po raznim orkestrima i odlučila sam da se oprobam na prijemnom za violinu na Akademiji umetnosti u Novom Sadu.

Prijemni mi je bio izuzetno stresan. Uvek zavisi u koju generaciju ideš. Ima generacija gde bude jedan ili dva dobra kandidata, a ima generacija gde ih ima deset dobrih, ali to su retke generacije. Ove godine, u Srednjoj muzičkoj imamo generaciju koju nećemo imati narednih dvadeset godina. Imam učenicu u klasi koja svira Sibelijusa prelepo... E, naša generacije je bila takva. I svi smo izašli na isti prijemni ispit. To je bila prva godina kada su uveli finansiranje na budžetu i na samofinansiranje. Na budžetu je bilo sedam mesta, ostalo samofinansiranje. I onda smo svi naravno bili u frci bilo nam je bitno da uđemo na budžet. Na prijemnom sam svirala Mendelsona i profesorka Manana Dugladze me je pitala da li bih htela kod nje u klasu, a ja sam naravno pristala. Onda sam išla kod nje na konsultacije pred prijemni, kao i svi drugi – svi smo hteli kod nje da upišemo. Išli smo na probu s korepetitorom dan pred ispit i sećam se da je tada mama jedne moje drugarice koja je takođe izlazila na prijemni, bila tu i rekla nešto da nismo svesni šta nas čeka! Ne sećam se tačno reči, ali znam da smo se jako uznemirili, sećam se da sam celo veče posle toga plakala kod kuće. To je valjda bilo neko pražnjenje. Sutradan sam došla na prijemni, ja mislim da nikad bolje nisam svirala! Ispala sam prva na listi, ušla na budžet i pošto tih prvih sedam mogu da biraju kod koga će profesora biti, ja sam bila kod Manane tako da je ispalo sve dobro.

To je bilo koje godine?

Devedeset sedme sam upisala. Nažalost, vrlo brzo je došlo bombardovanje devedeset devete... Posle bombardovanja je odmah osnovana Vojvođanska Filharmonija sa maestrom Mladenom Jaguštom i ja sam tu svirala. U toku studija, dvehiljadite sam već menjala profesoricu Moniku Zima na porodiljskom u M. Š."Isidor Bajić", a u međuvremenu sam počela da radim na Radiju u rumunskoj redakciji, tako da sam sve vreme nešto radila uz studije i zarađivala u ono ludo vreme inflacije i sankcija, pa sam nekako imala tada utisak da je baviti se muzikom profitabilno!

Devedesete i inflacija

Od devedeset druge smo živeli već na Novom naselju u Novom Sadu (preselili smo se kada sam ja bila sedmi osnovne) – otprilike u vreme početka sankcija. Gradski autobusi su išli jako retko, sećam se da sam sa violinom na leđima visila na vratima autobusa, što mi je bilo strašno. A kada sam shvatila da više ne mogu tako da se guram, počela sam da vozim bicikl sa violinom na leđima prvo par godina do muzičke u centar, a potom na Akedemiju do Petrovaradinske Tvrđave. Onda je došlo bombardovanje, srušeni su mostovi preko Dunava, pa smo išli skelom u Petrovaradin na Tvrđavu na nastavu. Ja sam išla biciklom sa Novog naselja do skele, zatim sam čekla skelu, pa bicikl na skelu, onda biciklom gore na Akademiju. Sat i po vremena trebalo mi je da stignem od kuće do Akademije (kao od Beograda do Novog Sada autobusom), u tom putu sam se smrzavala i sa smrzutim prstima i ukočenim rukama od bicikla išla na čas violine... još i grejanje nije baš uvek radilo, tako da to nije išlo u prilog ovim mojim zdravstvenim problemima sa mišićima i zglobovima.

Verovatno je u to vreme počeo da napreduje tumor u zglobu moje leve ruke, a da to nisam ni znala. Saznala sam tek nakon par godina kada mi je hirurg otvorio zglob. On je rekao: – Ovo bar deset godina raste! Ja sam se operisala dvehiljade treće-četvrte, a kod tvoje mame sam bila devedeset i pete, kad sam osetila te probleme s tetivama, što znači tačno posle deset godina je sve to buknulo, kako je tvoja mama i prognozirala.

Sećam se da mi je uvek bilo hladno, na putu do škole i nazad, tata se trudio da kompenzuje u tom smislu da imamo da jedemo i pijemo, ali nije bilo para za novu violinu i za gudalo... lepila sam žabicu super lepkom i dan danas sviram na istom gudalu koje sam lepila super lepkom!! Tata mi je nabavljao žice za violinu kada je odlazio na kongrese u inostranstvo. Ali na žalost on nije zarađivao ništa na kongresima. Dobijao je pozive od organizatora, zatim bi tražio sredstva od Radija ili od Akademije, od Pokrajine, i tako odlazio na kongrese. U inostranstvu su žice bile povoljnije, a u par navrata su mu i kolege poklanjale komplet žica, jer su znali da je njegova tadašnja plata bila samo malo veća od jednog kompleta žica!

Mama je pravila čokoladu i karamele, jer nije bilo para da se kupe slatkiši. Onda je tata to ispričao nekom kolegi iz inostranstva kako je moja mama naučila da pravi čokolade i čovek nam je poslao tri kilograma Milka čokolade iz Berlina. Mi smo bili presrećni, najeli

se, posle mi je bilo muka tri nedelje, a moj brat je rekao da je to bio najbolji kongres ikada. Toga se najviše sećam iz vremena sankcija. Nije bilo slatkiša, a tata bi kupovao po tri banane za mene i brata.

Dobijala sam razne stipendije i u Srednjoj školi i na Akademiji za darovite talente, što je otprilike tri puta više od standardne stipendije. Uz to sam sve vreme radila na Televiziji i u Radiju, pa sam svirala u kamernom orkestru, a počela sam da sviram i u Filharmoniji... U jednom momentu sam dobijala stipendiju veličine mamine plate! 1994. tata je odlučio da pređe na Akademiju, tada nam je krenuo život finansijski mnogo bolje, dobila sam i onu norvešku stipendiju, jednokratnu, sećam se hiljadu evra u kešu. Pošto sam imala visok prosek onda sam dobijala i tu stipendiju za najboljeg studenta. Naravno da sam štedela novac jer sam imala ideju da kupim sebi stan. Zakupila sam sef u Vojvođanskoj banci i uredno skupljala malo po malo.....

Imala sam utisak da je teško u zemlji, ali da eto ako radiš i ako se baviš muzikom da možeš da zaradiš. Sada moji đaci ne mogu da rade u Televiziji ili na Radiju, jer sada tamo ne plaćaju ni redovno zaposlenim. Moj brat je tri godine volontirao u Radiju da bi se zaposlio, a ja sam tad kao osnovac dobijala honorar, bilo je potpuno drugo vreme.

Vladimir

Vladimir mi je prvi momak, ja sam njemu prva devojka, a počeli smo da se zabavljamo na prvoj godini studijama. Moj tata je to jako stresno doživeo: – Ti nikada nećeš završiti studije! Tako da sam se morala dokazati tati da bih ostala sa Vladimirom. Zacrtala sam sebi da ću dati sve ispite u prvom roku,a ispalo je i da su sve bile desetke. To je bio moj način da tati dokažem da mogu istovremeno da imam momka i uspešno studiram. Sećam se da smo Vladimir i ja planirali da idemo zajedno na more, a tata je naravno bio protiv. Pošto sam ja radila i zarađivala u Radiju, onda smo se dogovorili sa Vladinom mamom koja je radila u

„Naftagasu" da idemo u njihovo letovalište u Petrovcu, a ja ću sama da sebi platim. Ona nam je na rate uplatila pun pansion u „Naftagasovom" hotelu. Ja sam njoj šest meseci unapred plaćala, a do zadnjeg momenta nisam znala da li ću ići na more ili ne, jer je tata bio dosledno protiv. Verovatno nikad ne bih završila s tako visokim uspehom da se nije uplela ta priča sa Vladimirom.

S druge strane Vladimir nije bio ambiciozan student, iako ima skoro savršen sluh i izuzetno je inteligentan. Ja sam učila i njegove predmete: uzimala sam njegove knjige, vadila iz njih i pravila mu skripte u svesku, pa onda odlazila uveče kod njega da zajedno učimo. On priznaje da bi teško završio studije da nije učio sa mnom.

Vladimir i ja smo išli zajedno u Srednju muzičku školu, samo što je on bio teoretski odsek. Ista smo generacija, on je svirao hornu i pošto je bio u klasi kod profesora Dubravka Markovića u Muzičkoj školi „Josip Slavenski" onda su oni svi upisivali teoretski da bi nastavili kod Dubravka. Nažalost u četvrtom srednje, dok je igrao košarku, slomio je prednje zube jedinice i morao je da prestane sa hornom, i zato se preusmerio na

teoretski odsek na Akademiji. Onda ga je na prvoj godini Akademije čula profesorica solo pevanja,Milica Stojadinović i predložila da upiše solo pevanje. Upisao je solo pevanje, priznati su mu ispiti sa teoretskog odseka koji nije završio i diplomirao je pevanje. Radio je u Operi SNP-a deset godina kao solista, ali honorarno, i nisu mogli da ga zaposle nikako u tom zvanju, onda je na kraju jedan gospodin koji je bio zaposlen u horu otišao u penziju i Vladimira su primili na njegovo mesto u horu Opere SNP-a, gde i sada radi. Kaže da mu je mnogo bolje u horu nego kao solista, jer nema stresa i ima sjajne kolege u horskom ansamblu. Sada zarađuje dosta sa strane. Peva u više različitih horova i ansambala gde je angažman po projektu. Njemu to uliva neophodno samopouzdanje i satisfakciju, a nama svima čini život lakšim i komfornijim.

Bombardovanje

Koliko god nam je bilo stresno i strašno to bombardovanje s druge strane baš nam je značajno olakšalo školovanje, tako da sam ja nekoliko desetki dobila nezasluženo. Svi ispiti koji su imali dva dela su smanjeni na usmeni, dakle ukinuli su sve pismene. Mi smo takozvana generacija ”ratnih profitera”! To su bile takve okolnosti. Inače nam je svakodnevica bila stresna: Vladimir je tad živeo na Limanu pored Mornarice (njegova zgrada tačno gleda na Mornaricu). Meni je to bilo užasno! Svaki dan se čekalo da bombarduju kasarnu. I oni su čekali, i stalno su bili u atomskom skloništu a ne u stanu. Sećam se da tada nisu išli gradski autobusi, pa smo se nalazili u Futoškom parku koji nam je bio negde na sredini puta između Limana i Novog Naselja (dolazili smo peške). Sećam se da smo se preko dana, kada nije bila uzbuna, sastajali u parku, ležali na ćebencetu koje bih ja ponela i gledali u nebo. Ono je bilo tako mirno danju, a uveče tako preteće...

Pedagoški rad

Posle studija sam se odmah zaposlila u Muzičkoj školi, imala sam sreću da sam diplomirala u junu, a u septembru dve hiljade prve sam počela da radim. Htela sam taj posao zato što sam na trećoj godini Akademije menjala profesorku Zima Moniku s pola radnog vremena (dok je ona bila na porodiljskom) i zavolela decu i rad sa njima. Tada je u školi bilo sve drugačije. Sada su nam uveli obavezu da imamo stručna usavršavanja i odlaske na seminare, pa se više baviš papirologijom nego decom.

Pedagoški rad mi je od samog početka krenuo dobro, vodila sam učenike na takmičenja i imala sam jednu jako dobru generaciju, među ostalom i jednu devojku koja je sada u Budimpešti na Akademiji.

Kada sam upisala magistraturu onda sam razmišljala o tome da bih možda mogla da ostanem na Akademiji, ali ja sam volela da radim u školi... Sada mi je iskreno malo krivo, da sam znala da će biti ovako, ostala bih na Akademiji. Meni je taj odnos sa decom bio super i ispunjavao me. Dobiješ dete u klasu i ono ti bude šest godina u nižoj, četiri godine u srednjoj, od malog deteta pretvori se u obrazovanog umetnika! Sa nekima sam imala jako dobar odnos i privatno, čak su nam bili i na venčanju.

Danas neki roditelji više dovode decu u Muzičku školu da bi im mi bebisitovali decu, nego da bi se bavili muzikom. Retko ko ima ideju da bi sada hteo da mu se dete bavi muzikom, nego eto da ne bi sedelo za kompjuterom i bilo na ulici dok su jadni roditelji do pet u firmama...da bi na neki način kontrolisali vreme koje deca provode van škole onda ih šalju u drugu školu. Sa druge strane, učenje violine iziskuje i određena materijalna ulaganja: treba kupiti prvo manji instrument, pa drugi veći,treći..... moraju se štimati i redovno menjati žice, treba nova kutija, gudalo, podmetači, dodatni časovi, majstorski kursevi... zaista je finansijski teško. To mogu da plate oni roditelji koji su dobrostojeći. Danas se manje dece odlučuju za Srednju muzičku školu – imamo mnogo manje dece na prijemnom ispitu.

Zdravlje

Kada sam operisala ruku, nisam svirala skoro godinu dana. Nisam mogla da pokrećem prste uopšte, nisam mogla da se očešljam, na svu sreću je leva ruka, a nije desna. Oporavila sam se i bilo mi je fenomenalno posle, imala sam utisak prvi put u životu da mogu da odsviram sve bez ikakvog preteranog vežbanja... Odjednom mi je ruka bila slobodna, kao da me više ništa nije vezivalo, sve je izlazilo sa lakoćom...

Magistratura

Magistraturu sam upisala posle studija, kod profesora Florijana Balaža. Tri godine sam je vukla, zato što sam radila sve vreme i htela sam da dobro spremim taj poslednji ispit iz violine. I dan danas sanjam kako imam završni ispit i da još ne znam napamet program. U međuvremenu sam operisala ruku i u tom periodu sam sve druge predmete položila, a violina je morala malko da pričeka. Magistarski program nisam mogla da sviram dok se nisam potpuno oporavila.

Brak

Dok nisam magistrirala, nismo se odlučili na dete. To je bila moja fiksacija da prvo završim magistarski pa onda širenje porodice. Dve hiljade sedme smo se uzeli a dve hiljade osme sam rodila Lanu.

Trudnoća i porođaj

Jao, to mi bilo najlepše vreme u životu! Trudnoća mi je bila predivna, valjda su mi hormoni bili super, svi su bili divni prema meni, imala sam tad već jako dobru generaciju učenika, deca su super svirala, osvajala nagrade na takmičenjima ... A onda sam otišla na porodiljsko i sve se rasturilo. Trudnoću sam jako lako podnela, sve mi je nekako išlo od ruke u tom periodu. Vodili smo trudnoću u Beogradu zato što smo želeli da Vlada bude na porođaju. Vladimir je prisustvovao i nekim časovima u Školi za trudnice, informisao se preko interneta, bio je jako studiozan. U porodilištu na Zvezdari su bili jako brižni, Vladimir je mogao da bude sa bebom, stvarno je bilo divno i nezaboravno iskustvo.

Stan i potomstvo

Kupili smo stan dvehiljade pete, Lanu sam rodila dvehiljade osme i do tada smo uglavnom sredili stan. Ona je prvo dete u obe porodice tako da su nam sa te strane roditelji baš pomogli. Ogromna briga, prvo unuče, pa svi su tako bili u nekoj euforiji.

Danas Lana odlično svira violinu, ja je učim. Po novom Zakonu o obrazovanju tek sa devet godina dete može da upiše Muzičku školu, što je po mom mišljenju jako kasno! I zbog toga sad u perspektivi mogu da garantujem da neće biti puno dobrih svirača zato što kasno počinju, a oni koji krenu ranije, plaćaju privatne časove što je u ovoj finansijskoj situaciji danas luksuz. Upisujemo manje dece, jer imamo manje mesta u klasama.

Lana je promenila već tri violine, tako mala deca brzo prerastu instrument. Do sada sam uglavnom dobijala od kolega violine i opremala ih o svom trošku. Meni je i tako popriličan izdatak, a roditelji naših đaka uglavnom moraju da kupe i instrument i opremu.

Ja radim s njom, a vodim je povremeno kod profesora Čabe Zime i kod profesora Imre Lakatoša na konsultacije. Nije dobro za nju da radi samo sa majkom, potrebno je da uđe što pre u sistem. Ona već svira do sedme pozicije, vibrira[43], svira Paganinija, flažolete[44], picikata[45]. Njoj to sve ide zato što je spretna, a sistem obrazovanja joj ne dozvoljava da se zvanično školuje. Kada bude mogla da se upiše u školu biće već mnogo ispred svoje generacije, što opet nije dobro za nju, ona je već malo „digla nosić". Lana je dobro dete, s njom je lako i divno raditi, nego su okolnosti teške. Bilo bi dobro da ima brata ili sestru, možda bude, videćemo.

Ideniteti

Ja sam Rumunka, mama mi je Rumunka iz Rumunije, tata je Rumun iz Vojvodine, tako da ja nemam šta da se izjašnjavam drugačije – baš sam čistokrvna Rumunka. Međutim, pitanje je za moje dete sasvim opravdano, jer je Vladimirov tata Slovak, a majka mu je Srpkinja, on je znači poluslovak polusrbin, ja sam Rumunka, a naše dete je šta? Dok je bilo Jugoslovena to je bilo divno, sada ne možeš da kažeš ni da si Jugosloven. Lana ne govori Rumunski, razume, ali govori slabo. Vladimira otac nije naučio slovački,a ja bih volela da Lana zna i slovački i rumunski. Pitanje jezika i te komponente identiteta je kod nas uvek otvoreno. Ja govorim sa njom srpski, zato što je Vladimir tu i onda je to malo neprijatno pred njim, a i ja se bolje i lakše izražavam na srpskom s obzirom da sam prošla celo školovanje na srpskom jeziku. Ukratko, u kući svi govorimo srpski, a Lana priča rumunski sa mojim roditeljima... Nadam se da je to dovoljno da nauči osnove.

Mi smo imali jezički problem s mojim bratom godinama, jer on nije hteo uopšte da priča rumunski, iako smo u kući pričali isključivo rumunski sa oba roditelja. Smatrao je da će ga drugari ismevati ako priča drugim jezikom. Sada se potpuno promenio, jer je uvideo da mu za posao rumunski puno znači. Sem toga, oboje imamo rumunska imena...

---

43 vibrato – treperenje tona na gudačkim instrumentima, dobija sa brzim pokretima prstiju leve ruke

44 flažolet – ton koji se dobija dodirivanjem žice, ako se pogodi pravo mesto, zvuči prirodni alikvotni ton

45 picikato – okidanje žica desnom rukom, u nekim slučajevima i levom, slično tehnici gitare

U početku je moj brat loše govorio rumunski pa su ga moji roditelji ostavljali po mesec dana u Bukureštu kod babe i dede da bi ga naučio... Zna on rumunski, ali ja ga znam bolje od njega, to je sve splet okolnosti. Ja sam pet godina živela s mamom koja tada nije radila, bila je stalno u kući i pričala sa mnom rumunski, ona me je naučila da čitam i pišem rumunski pre nego što sam krenula u školu. Brat je sa 11 meseci krenuo u jaslice na srpskom jeziku, jer je mama tada već radila. Bio je u vrtiću (ili sa mnom kod kuće) dok je mama radila po ceo dan, tata isto. Tako da nije imao puno prilike da uči rumunski.

Od kada sam se odselila od mojih, ja pričam srpski i na poslu i sa mužem i svuda je srpski oko mene, samo kada se vidim s roditeljima pričam na rumunskom jeziku. S vremenom mi jezik bledi, ali prosto sa slabo upotrebom to je i za očekivati. Brat, međutim, je još uvek kod roditelja češće nego u svom stanu, tako da je on dosta sa njima kući i govori rumunski. Po meni, sve je stvar sredine, ali i volje...

Moja mama nikada nije naučila srpski kako treba. Živela je dvadeset dve godine u Rumuniji, došla ovde, nije znala jednu reč srpski! Nije radila, s komšijama nije mogla da priča, jer nije znala jezik. E onda kada se zaposlila, bila je prinuđena da počne da uči srpski jezik. Pre par godina je promenila posao. Sada radi u Radiju u rumunskoj redakciji, na poslu priča rumunski, u kući priča rumunski, skoro da ni nema potrebe da govori srpski. Tako da sada opet lošije govori srpski nego pre. Očigledno je pitanje upotrebe maternjeg jezika i dvojezičnosti u manjinskim nacionalnim zajednicama u Vojvodini kompleksno pitanje identiteta.

Izgleda da koji jezik koristiš taj najbolje i znaš, tako da Vladimir recimo zna engleski dobro, a nije nikad učio engleski u školi, pošto provodi dosta vremena za kompjuterom on nema reči koju ne zna da napiše. Ja u rečniku tražim neku reč, iako sam učila engleski i u školi i na magistraturi, a on ih vadi kao iz rukava. Lana razume engleski i priča, kao mala je pevala pesmice na engleskom. Verujem da je kod muzičara zbog izraženog sluha poznavanje jezika usko povezano sa svakodnevnom upotrebom.

Religija

Moji roditelji su religiozni, pravoslavni, ja sam krštena kao beba, pa po tome pripadam pravoslavnoj veri, roditelji ne idu u crkvu. Moja tetka, tatina sestra, je bila jako religiozna i ja sam u Srednjoj školi često išla u crkvu pod njenim uticajem, dok se nisam počela zabavljati sa Vladom.

Vladin tata je vojni muzičar, komunista, potpuni ateista i on ima uticaj na Vladu, a Vlada je imao uticaj na mene, tako da se zbog Vladimira ne izjašnjavam nešto previše da ne bih pravila tu sad neki konflikt.

Lana nije krštena, jer on ne želi da ona bude krštena, a ja nemam izražen stav, pa se zato ni ne mešam. Splet okolnosti je takav, mi trenutno ne idemo redovno u crkvu,a zaista još ne znam šta ću reći Lani...

Počela je da postavlja pitanja o Bogu jer su u obdaništu za doručkom počeli da pevaju neku molitvu. U Srbiji je sad jako moderno biti pravoslavac i ići u crkvu.

Vladimir i ja imamo dosta izražen otpor prema sveštenstvu. Ja obožavam katedrale, volim crkve kao arhitektonsko dostignuće, ali i one su dokaz da za Boga uvek ima mnogo više para nego za sirotinju. Osuđujem Krstaške ratove u kojima su ginule na stotine hiljada ljudi u „Ime Boga", inkviziciju koja je spaljivala najveće svetske umove i naučnike „U ime Boga"... Zaista još ne znam kakav ću stav preneti na Lanu, ali mislim da će u školi ići na građansko obrazovanje... To je Vladin stav.

Da li si nekad imala neku neprijatnost zato što si žena, zato što si Rumunka?

Zato što sam Rumunka? Možda u Srednjoj školi, možda malo i u osnovnoj školi, deca svašta pričaju. I Lana mi kaže: – Drugari me zezaju. Ja njoj kažem: – Znaš šta Lana, to je tako, uvek će biti dece koja će da se prave važni i koja da bi izdigli sebe u društvu, ponižavaju druge, a to je nekako laka tema, ako si druge nacionalnosti. Sve to ide nekako u rok službe, što bi rekli. Kada si u školi, deca te zadirkuju iz raznih razloga, pa eto ako si drugačiji, onda imaju i razlog ali ne mogu da kažem da sam nešto trpela zbog toga previše.

Meni se u govoru to ne čuje, nisam se nešto previše izjašnjavaja „ja sam Rumunka", nego su me drugi kao takvu izdvajali po mom ličnom imenu. Nekako nisam jako transparentna Rumunka, iako odlično pričam rumunski, radila sam u rumunskoj redakciji.... Mislim da oni koji potenciraju svoju nacionalnost i kojima se to puno čuje u govoru imaju više problema.

Pol i rod

Na poslu, šefovi su uvek mekši prema muškarcima i mislim da je muškarcima lakše. Vladimir je tako visok i krupan. Mislim da mu je to u školi i na fakultetu dosta pomoglo. Mislim da to nema veze toliko ni sa polom nego više sa konstitucijom.

Ja sam uvek morala da se dokažem znanjem. Učila sam i više nego što je trebalo samo da nemaju šta da mi kažu i da ne mogu ništa da mi zamere. Na taj način sam uspevala da se dokažem. Vladimir nije znao ni trećinu gradiva ,a prolazio bi na ispitu sa ocenom ili dve manje od mene. U čemu je sada razlika?

On se pojavi, posebno kad su ženske profesorice, i šarmira ih. Moj brat je takođe lako prolazio u svemu. Mislim da je muškarcima lakše u tom smislu da njima manje neko može da odbrusi, ženama se više i lakše prebacuje. Kako u školi, fakultetu, tako i kasnije na poslu. Mislim da muškarci generalno lakše prolaze, da im je lakše da se nametnu, da mogu da postignu autoritet samo time što su muškarci. Posebno ako su još i krupni po prirodi, ili ako imaju malo jači, ubedljiviji glas. Kada je u pitanju autoritet prema Lani, samo ja mogu da postavim autoritet zato što kada bi Vlada slučajno digao glas, ona bi se raspala u paramparčad. Toliko je osetljiva da ne može da podnese ni najmanje podizanje tona kod Vlade. On mora biti nežan i divan prema njoj. U suprotnom se ona frustrira i pati.

Ja to primećujem i u pedagogiji. Ove godine imam dva dečaka i trinaest devojčica u klasi. Dečaci su često uspavani na času, slabo su koncentrisani, teško ih je motivisati i pokrenuti. Zato mislim da im je potrebna čvrsta muška ruka da ih „protrese"i pokrene.

Devojčicama, sa druge strane, treba mnogo nežniji pristup, one su nekako suptilnije, nežnije su, mnogo emotivnije. Najmanja grubost ili samo malo povišen ton može da ih potpuno parališe. Tada ne znaju ni ono što su već naučile, a za učenje novog su potpuno onesposobljene. Opet, naravno nisu sve iste.

Na Akademiji

Tamo su muški profesori bili možda mekši prema meni. Da mi nisi postavila pitanje nikada ne bih razmišljala na taj način. Danas se više priča o tome pa se onda više i razmišlja u tom pravcu. Na primer, ove godine mi izlazi iz klase i odlazi na Akademiju, jedna izuzetno lepa devojka. Možda će ona lakše proći u životu zbog svog izgleda, a možda će sa neke druge strane i trpeti jer će je više gledati kao posebno lepu devojku nego slušati kao odličnog svirača, što ona jeste. Danas su u našem poslu popularne devojke koje su zgodne i lepo izgledaju, a i dobro sviraju. To je stvar i vremena. Mislim da se u naše vreme nije pridavalo toliko važnosti spoljašnjem izgledu koliko je to danas slučaj i da će ako ovaj trend nastavi u budućnisti biti bitno svakoj devojčici da bude fizički privlačna. Ja sam uvek bila mršava pa su me apriori smatrali fizički privlačnom, mada je to ustvari samo moja slaba konstitucija....

Hobi u odrastanju

Sada ga praktično nemam! Dok nisam imala Lanu bavila sam se svačim: držala sam brdo privatnih časova, što nisam spominjala malopre, novac je nekako samo pristizao, a nije mi bilo teško. Međutim, sa detetom je drugačije, možda ima veze sa mojim poimanjem roditeljstva, da previše moram da utičem na život svog deteta. Imam mnogo manje vremena i sve to moje vreme moram da organizujem prema njenom obdaništu, kada je njeno vreme slobodno, ko nju čuva i slično.

Volela bi da se bavim nekim sportom, ali ne mogu da pronađem vreme. Umesto toga radim sa Lanom jogu kod kuće. Međutim to uvek moraju biti neke vežbe prilagođene njoj i pristup zanimljiv malom detetu. Ona je išla na džez balet pa mi je to bilo zgodno dok je bilo tu u blizini našeg stana: odvedem je na čas imam sat vremena slobodno pa onda nešto radim, ali sad je to malo dalje pa je odvođenje i dovođenje komplikovanije i odlučili smo da je više ne šaljemo.

Onda sam shvatila da mi je praktičnije da nas dve zajedno vežbamo kod kuće. Ima sad na internetu svašta, ima kosmik joga za decu pa je napravljena kao bajka, svaka epizoda je priča, a vežbaš jogu s detetom i to je napravljeno u kompjuterskoj grafici da izgleda kao crtani film. Ja sam dosta bila uljuljkana sa mojom mamom, zato što je moja mama izuzetno dobra domaćica. Kada smo došli u ovaj stan, nisam znala ništa ni da skuvam ni da spremim. Tada sam prvi put shvatila da treba redovno da perem prozore, podove i WC-e. Mama to nikad nije tražila od nas, za to sam joj jako zahvalna, jer smo svi mi imali vremena za sto drugih stvari. Navike od detinjstva u životu su fenomenalna stvar, jer ako stekneš naviku da opereš WC jednom nedeljno od detinjstva, onda nemaš problema kada si

starija, ali ja sam sa dvadeset šest prvi put u životu oprala kupatilo i podove... Odjednom sam shvatila da imam mnogo manje vremena i da ne mogu više da radim i na Televiziji i u Radiju i u jednom kamernom orkestru i u drugom kamernom i da držim privatne časove i da radim u Školi i da pri tom magistriram i da vežbam i da kupujem odeću... Odjednom sam primetila da imam mnogo manje vremena jer ga trošim na svakodnevno spremanje. Noću se budim i razmišljam da li imam tu i tu namirnicu koja mi je potrebna da skuvam ručak sutra... Ja uopšte nisam znala da moja mama razmišlja o tome. Igrom slučaja imam ovde prodavnicu IDEA pa uvek mogu da siđem ako mi nešto usfali, ali to je sada potpuno drugačiji život u kome moram da brinem i o namirnicama u kući, o tome šta će se staviti na sto sutradan, ko će da mi pričuva dete.....Pa je to nekako postalo moj hobi!

Onda moj raspored u Školi zavisi od još četrnaest drugih učenika i od časova solfeđa i od toga da li dete ide u boravak ili ne ide, moj hobi je sada da ja to sve uklopim i organizujem. Kada Lana bude starija biće lakše, ali za sada mi je dosta komplikovano, s toga nemam vremena za sebe i druge hobije.

Pogled unazad: da li si ovako zamišljala svoj život?

Mogu da kažem da sam srećna i zadovoljna, ali mi je samopouzdanje manje nego što mi je bilo ranije. Verovatno zato što mislim da sam neke odluke u životu mogla drugačije doneti. Sposobnost donošenja odluka mislim da ide s godinama i možda sa sklopom ličnosti. Ja sam imala dosta sreće u životu, mnogi se bore za egzistenciju, ja nikada nisam imala taj problem. Moja kuma (najbolja drugarica) odselila se i živi u Srbobranu, uopšte ne može da nađe posao. Ona nije jedina! Ima ih jako puno u Srbiji koji završe fakultete sa vrlo visokim prosecima i ne mogu da se zaposle ili moraju da rade neke poslove s kojima jedva preživljavaju, pri tom nemaju stan, pa ulaze u ogromne dugogodišnje kredite. Mi smo pre tri godine prvi put ušli u kredit za kola i sada nam je teško zato što imamo taj kredit. A kako je drugima koji imaju kredit za stan? Ipak, možda da sam ostala na Akademiji bi mi bilo lakše, imala bih više slobodnog vremena.

Pogled u budućnost: planovi za ćerku?

Ne znam ni na šta bih usmerila Lanu. Ona toliko želi violinu, ja sam stvarno iskreno protiv, ali njoj to ide, ona svaki dan moli da vežbam sa njom. Neće da vežba sama, jer zna da će možda nešto pogrešno da nauči, hoće da ja vežbam s njom i mislim da je to sad već dosta veliki teret za tako malo dete. Violinista ima jako puno, veća je potražnja za violom... A Novi Sad ni dan danas nema Filharmoniju kao instituciju, pa gde da se zaposle ti studenti koji završe!! Niš ima, a Novi Sad nema.

Tvoje iskustvo pedagoškog rada u instituciji

Danas deca sviraju odlično već u Nižoj školi. Srednjškolci su uglavnom većinom razočarani situacijom u zemlji i svi hoće da idu u inostranstvo, niko neće da ostane. To su još one generacije koja su upisivale ranije pa smo ih ispisivali i upisivali dve-tri godine

u prvi razred[46]. Sada dolazi nova generacija koja upisuje sa devet godina. Šta možeš uraditi sa učenikom koji sa devet godina dobija prvi put instrument u ruke? Tu prosto nema vremena da se postave neki dobri temelji u postavci, intonaciji, motorici... program se brzo usložnjava i oni to sada sve teže postižu. Izuzetno sam nezadovoljna situacijom u prosveti. Po novom zakonu u obavezi smo da skupljamo bodove za stručno usavršavanje na seminarima na kojima sedimo satima i vrlo malo ili skoro ništa ne naučimo. Nemamo više ni vikende, plaćamo svaki taj seminar iz svog džepa, što nam još smanjuje i tu već skromnu platu. Ranije smo imali mnogo više mogućnosti da se bavimo talentovanom decom i posvetimo im više vremena, jer je sa dva časa nedeljno po pola sata, koliko po zakonu sleduje učeniku od prvog do trećeg razreda, nemoguće nešto ozbiljnije uraditi. Deca koja su danas dobri svirači i sa kojima idemo na takmičenja, su učenici sa kojima se mora dodatno raditi, kao što je i profesor Jambor radio sa nama. Roditelji traže dodatne časove na kojima bi deca više radila, a ja ih masovno odbijam, jer ne mogu da stignem od papira i administracije. Mi sedimo na javnim časovima po tri i po sata dva do tri puta mesečno! Javni časovi traju besmisleno dugo. Sednice imamo vrlo često, pišemo pismene pripreme za časove kao i portfolio i globalne i operativne planove... toga ranije nije bilo.

Prepun mi je orman papira koji nikome ne služe. Sve sam dalje od đaka! I onda smo sve dalje od dobrog sviranja. Jedino oni s kojima mogu roditelji da rade uspevaju. Kako je Robert Lakatoš izrastao u trenutno jednog od najboljih svetskih violinista? Prvo on nije od petog osnovne išao u redovnu osnovnu školu, pohađao je vanredno do kraja osmog razreda. Preskočio je celu srednju školu, jer su učenici Muzičke škole danas previše opterećeni drugim predmetima i to im oduzima vreme od vežbanja instrumenta.

Vežbanje je suština, vreme provedeno s instrumentom mora biti kvalitetno, osmišljeno i da bude sastavni deo svakodnevnice, a ostale predmete budući violinista treba da zna na nivou informacija. Ja sam toliko mnogo učila, a više od pola sam zaboravila. Jel se sećaš kontrapunkta? Nešto malo se sećaš ali ne toliko... naši mali violinisti na pismenom ispitu treba da pišu dvoglasne fuge[47] a nemaju vremena da vežbaju svoj instrument! Tako da se meni sa te strane uopšte princip školovanja ne sviđa, a treba dete da mi prođe kroz istu tu školu. Učenici osmog razreda osnovnih škola imaju sada osim završnog ispita iz srpskog i matematike, još i neki kombinovani test iz svih ostalih predmeta, a pošto to nije ni iz jednog određenog predmeta, onda ni jedan profesor ne preuzima odgovornost za njega ni u pripremi ni posle ispita, nego učenici uče sami i onda su svi u haosu: deca su uznemirena, zato što ne znaju šta ih čeka. Ja nisam polagala ništa od toga za prijemni, izašla sam samo na violinu i solfeđo. A danas su mnogo veći zahtevi od dece i meni je zbog toga žao:

46 S obzirom da osnovna škola traje 8 godina, a niža muzička 6 godina, potrebna je intervencija da se prevaziđu te dve godine razlike: ili se deca upisuju u pripremni razred pa se u prvi razred upisuju dva puta, ili se uz pripremni kasnije ponavlja šesti razred ili se, ređe polažu ispiti iz osnovne škole, „preskaču" se dva razreda i upisuje se ranije srednja škola.

47 dvoglasna fuga – muzički oblik razvijen u baroku, veoma težak za komponovanje, jer je potrebno slediti mnoga pravila.

oni moraju da izađu na završni ispit (bez obzira da li idu u Srednju muzičku), i da polažu srpski, matematiku i na taj kombinovani test. Pored toga treba da se spreme i izađu na prijemni iz violine i solfeđa koji je sad zahtevniji nego što je bio nama. Baš sam zabrinuta za situaciju u prosveti. Mislim da će naša deca proći mnogo teže nego što smo mi prošli kad je zaposlenje u pitanju. Nama je bilo mnogo lakše, mnogo bezbrižnije.

Da li si članica strukovnog udruženja?

Nisam na žalost, ali bih volela.

Da li si članica neke stranke?

Ne,ne želim da se kompromitujem.

Autorizovano: 6. septembra 2015. godine

Mirjana (1980), Jagodina
Snimanje: Ana Klem Aksentijević
Transkripcija: Marija Vojvodić
Redakcija: Ana Klem Aksentijević i Svenka Savić
Snimano: 4. septembar 2015. u Mirjaninom stanu

Kakvo je bilo Tvoje detinjstvo?

Rođena sam u Jagodini hiljadu devetsto osamdesete godine. Imam dve i po godine stariju sestru. Mama i tata su došli u Jagodinu da žive sa sela. Mama je rođena u selu Vojska a tata u Svojnovu. Oboje imaju završenu Srednju školu, tata je počeo studije na Elektrotehničkom fakultetu, ali je pred kraj odustao, jer nije mogao da uklopi studiranje u drugom gradu i porodicu.

Mama je završila Srednju ekonomsku školu a tata je električar, radio je u fabrici kablova. Nemaju veze sa muzikom. Roditeljima se jako dopala ideja da se bavimo muzikom u životu. Tata je ceo život pričao da bi jako voleo da njegovim ćerkama muzika bude profesija.

Predškola

U predškolskom periodu smo išli u pozorište a onda kad je krenula škola, išli smo malo na ples. Istraživale smo šta bismo mogle da radimo pored škole. Ja sam dve i po godine trenirala plivanje, išla na takmičenja i to mi je išlo super dok nisam došla do operacije slepog creva. Posle toga sam prekinula sa treniranjem plivanja i počela da idem u Muzičku školu u četvrtom razredu osnovne. Krenuli smo tako što smo tražili šta ćemo da radimo pored osnovne škole i onda je sestra prva došla na ideju da svira klavir i upisala se u Muzičku školu, i kada sam videla kako ona svira, poželela sam da i ja sviram. Pričala sam sa njenom nastavnicom koja je bila super žena. Htela sam kod nje u klasu, ali nije bilo mesta, pa mi je predložila da upišem neki drugi instrument te godine, a naredne godine da se prebacim na klavir. Onda smo razmišljali kod kog bih nastavnika mogla koji će da me još malo privoli za muziku tih godinu dana. Izbor je pao na profesorku violončela, Ljupku Pejić. Iako sam u početku mislila da je to privremeno, violončelo mi se jako svidelo i odlučila sam se da nastavim. Videli su u meni talenat i predložili mi školu u Ćupriji. Tako sam otišla na prijemni u Ćupriju, bila sam primljena i tamo sam ostala. To je bilo devedesete godine kada sam imala deset godina.

Osnovna škola

Prve četiri godine sam išla u osnovnu školu u Jagodini, a otišla sam u Ćupriju u petom. Počela sam da sviram u četvrtom osnovne, što je bilo kasno, ali su me primili jer su videli da imam talenta. U petom osnovne sam otišla u Ćupriju i odmah sam dala dva razreda da bih postigla sve po godištima kako treba.

Škola za muzičke talente u Ćupriji

Ćuprija je udaljena od Jagodine petnaest kilometara. Nije strašno, ali sam imala deset godina i za mene je ta razdaljina bila ogromna, jer sam bila jako vezana za roditelje, za mamu pogotovo. Bila sam mamina maza i pritom sam bila jako stidljiva. Sve to je bilo onako poprilično strašno: sada sam trebala da ostanem sama u nekoj tamo školi gde nikog živog ne znam... uglavnom smo prve godine preplakale i mama i ja. Ona dođe u posetu, sedi kod mene nekih pola sata a kada treba da ide kući, plače ona, plačem ja i tako cele prve godine. Stanem na prozor pa gledam prema Jagodini kao ja nju vidim sada ona isto plače... baš je bilo teško prve godine. Posle su krenule svirke, onda smo se već svi združili.

Internat gde smo živeli je imao dva sprata. Kada sam ja bila u školi, na prvom spratu su bili stariji, a na drugom spratu smo bili mi mlađi. Nisu se svi baš podjednako družili, nastale su grupice. Ja sam bila baš dosta povučena, sve me bilo sramota: da pričam sa tim starijima, da ih pogledam kada prođu pored mene. Ako su me nešto pitali, samo sam pocrvenela i šmugnula... Nekada mi se čini da je greška što sam poslata u Ćupriju zbog svog karaktera, da su se neka druga deca koja su bila slobodnija mnogo bolje snašla: oni su mnogo dobili na iskustvu i nekako su ojačali i očeličili se, a ja sam se opet malo više zatvorila. Meni je jako bila bitna podrška roditelja. Sa druge strane mislim da jesam dobila sve što se tiče muzike. Kasnije sam se već opustila i oslobodila i tada je to sve dobilo pravu dimenziju ali tih prvih nekoliko godina detinjstva će mi uvek faliti. Trebala sam da budem uz roditelje. Ja svoje dete ne bih dala u internat da ga odvojim od kuće, nema šanse! Dete treba da vaspitaju roditelji, a ne neko treće lice.

Da si ostala u Jagodini, možda ne bi svirala tako dobro?

U školi u Jagodini nisi imao puno prilika da sviraš. To je bila škola, onako: ideš u Muzičku školu, naučiš dve pesmice i to je to, kao i sada što je po provincijama. Sada radim u Sremskoj Mitrovici, deca tu dođu da sviraju iz hobija, ne da se time bave. To im je nešto usputno, da malo sviraju, da se malo druže. U Ćupriji je druga stvar, tamo mora da se radi mora da se svira. Ćuprija je karakteristična baš zbog toga što svi radimo zajedno, svi imamo isti cilj i nekako svi napredujemo zajedno i onda jedni druge motivišemo i sama muzika koju stvaramo je bila, svi kažu, nešto posebno.

Kako je izgledao recimo jedan radni dan?

Buđenje u sedam ujutru. Bude te vaspitači, onda te pojedini vaspitačiteraju na hodnik da radiš vežbe, jutarnju gimnastiku. U pola osam doručak, u osam sati počinje opšteobrazovna nastava do dvanaest. U dvanaest je ručak, posle do dva odmor, onda od dva do pola sedam uveče si imao vreme za vežbanje, za nastavu muzičkih predmeta. U pola sedam uveče se večera, posle večere imaš slobodno, radiš šta hoćeš. Dok si mali, teraju te na spavanje negde oko devet i to je bilo to. Imali smo i jednu TV salu, gde smo mogli da gledamo TV.

Da li vas je neko kontrolisao dok ste vežbali?

Da, tamo je uvek bilo vaspitača. Oni nisu bili muzički kvalifikovani, ali su znali da svako dete svakog dana mora da vežba. Dok si mali, kontrolišu te, a posle kad si stariji onda više ne, već sam znaš da radiš.

Kako si se uklapala, kako ste se družili?

Ja sam baš takva osoba, koja god situacija da mi se desi u životu, ja je nekako prihvatim. Ćupriju sam isto tako prihvatila: ja sam sada tu, treba da vežbam, da učim školu. Valjda je to moj put i to sam prihvatila tako kako jeste. Nikada nisam pitala roditelje zašto sam ja tu, jel mogu da se vratim kući. Oni su mi rekli da idem u tu školu i ja sam u tu školu išla. Možda sam se zato malo i povukla u sebe pošto nisam bila najsrećnija. Sve sam radila kako su od mene tražili, a kasnije mi se sve to i dopalo.

Svih tih godina imala sam jednu istu cimerku: nas tri smo bile u sobi u zadnjih recimo pet-šest godina, bile smo zajedno i nismo menjale cimerke. Imala sam oko sebe desetak ljudi s kojima smo bili baš bliski, kao braća i sestre. Bilo je u Ćupriji veza i vezica ali u našem društvu ne. Nikada nisam plakala zato što me neko dira, nikada mi nije bilo u tom smislu teško. Nisam ni osoba koja izaziva takvo ponašanje, tako da se ne sećam neprijatnih situacija.

Kakav je bio odnos sa sestrom: ona kod kuće a Ti u internatu?

Nije bio problem što smo razdvojene, nego je tu više bio problem što sam ja nekako u njenim očima bila bitnija, pa je došlo do malog razdora između nas dve. Išla sam kući vikendom pa se pravila distanca, jer me se mama naravno uželela, više obraćala pažnju na mene, a ona se osećala malo zapostavljeno. Kasnije, kada je i ona otišla u Srednju školu u Beograd pa nije ni ona bila kod kuće, onda smo se nekako ponovo povezale.

Kakav je sistem školovanja u Ćupriji?

U Školi za muzičke talente u Ćupriji ima deset razreda. Nema šest razreda Niže i četiri razreda Srednje škole. Što se tiče gimnazije, opšteobrazovne nastave, ona umesto četiri godine traje dve. Tako u stvari imaš osam razreda osnovne i dva razreda Srednje škole, ukupno deset razreda muzičke i opšteobrazovne nastave. Ja sam deset razreda opšteobrazovne nastave završila pre nego što sam završila muzičku nastavu, tako da mi je ostalo još godinu ili dve, ne sećam se tačno, samo da sviram da izguram deset razreda muzičke, što mi je bilo super. Onda sam mogla lepo da vežbam i da idem na časove u Novi Sad. U Srednjoj školi sam mnogo više vežbala nego u Nižoj, imala sam više motivacije.

Muzička gimnazija ustvari traje dve godine kraće da bi imao kao srednjoškolac više vremena da vežbaš i da se posvetiš tome i onda su nam smanjivali zahteve u opšteobrazovnoj nastavi, imali smo skraćeni program.

Da li misliš da ti je to možda kasnije smetalo u smislu opšteg obrazovanja?

Ne, zato što iskreno i svi ti srednjoškolci koji idu u normalne škole, oni to uče zbog ocene, pola od toga im ostane u glavi. Ono što te stvarno interesuje, to ćeš zapamtiti, to

ćeš potražiti negde. Na fakultetu je isto: ima brdo stvari koje sam učila koje bi me možda sada interesovale, sada bih ih mnogo pažljivije pročitala.

A kako je to izgledalo, profesori opšteobrazovne nastave su dolazili da samo vama drže nastavu ili ste išli možda u neku drugu školu?

Ne, dolazili su kod nas. Kada sam došla u Ćupriju, već je bila napravljena nova zgrada koja se sastojala od tri dela: jedan deo zgrade je internat gde živiš, u srednjem je tridesetak kabineta za vežbanje, tu se držala i nastava muzičke škole, i treći deo, najmanji, gde su učionice za opšteobrazovnu nastavu. Sve je povezano, mogli smo u papučama da idemo iz jednog dela u drugi. Nastavnici iz opšteobrazovne nastave su bili iz okoline, Ćuprije, Paraćina, Jagodine a muzičku nastavu su nam držali profesori iz Beograda. Bilo nas je sve ukupno sedamdesetak, u svakoj generaciji po sedmoro-osmoro, nije bilo odeljenja sa više od deset đaka. Iskreno, ne znam da li je takav bio plan. Znam kada sam ja polagala, nisu primali odrasle đake, nego samo početnike. Kasnije su počeli da primaju srednjoškolce i iz drugih gradova i starije đake koji su prelazili i nastavljali tamo školovanje.

Kamerno muziciranje i orkestar

Mislim da je to jako bitno, zato što nismo pojedinačno mi svi bili tako dobri svirači, ali kada smo u grupi, kada nas ima više onda jedni druge pokrivamo, jedni druge podržavamo i onda to nekako sve dobija drugu dimenziju. Jako su važni i profesori sa kojima smo radili. Niža škola je imala mali okrkestar koji je vodio profesor Uroš Pešić. U Srednjoj školi je postojao takozvani veliki orkestar koji je vodio Đerđ Zazrović.

U malom orkestru je Uroš sve postavio, prema nama se ponašao kao prema malim vojnicima: tražio je besprekornu disciplinu i što se tiče ponašanja i sviranja: ne sme ni slučajno da bude malo falš! Profesor čela mi nije bio baš jako zainteresovan, a kod Uroša nisi mogo da sviraš falš, i tu sam imala problem. Sedela sam i onda sam bukvalno nameštala ton po ton sa praznom žicom da ne bi slučajno jedan ton bio falš kod Uroša Pešića na času, to je bilo kod njega tortura, ali nas je puno naučio. Mi smo od njega imali strah u kostima, jer je znao i da se naljuti i viče i da ponekad vređa... kad ideš kod Uroša na čas iz orkestra, moraš sve da znaš napamet. Sve smo svirali napamet tako mali da bismo mogli da se gledamo, da bismo mogli da pratimo jedni druge i da se slušamo. Nije dozvoljavao da nam note budu prepreka. Sve je moralo da bude perfektno čisto, tako da sam ja mnogo više recimo vežbala za orkestar nego za čas čela. Profesora Uroša zbog takvog načina rada i svega što me je naučio jako cenim i poštujem jer mi je on usadio jako dobru i pravu osnovu za dalji muzički razvoj.

Posle toga kod Đerđa je bilo isto fenomenalno, tada smo već bili stariji, tada smo već vežbali, pomagali jedni druge. Preslušavali smo se međusobno i tako ispomagali. Mnogo smo i putovali sa orkestrom i to je bilo jako lepo.

Profesor čela mi je bila mlada profesorka, studentkinja profesora Relje Ćetkovića. Iskreno, nisam baš nešto bila zadovoljna njenim načinom rada. Kada sam bila starija,

tražila sam da se prebacim kod Relje u klasu, ali nije hteo da me uzme, valjda zbog njihovih odnosa. Na tom polju tu sam puno propustila, što se tiče učenja čela. Neke osnove koje sam trebala da dobijem izostale su: kada sam joj rekla da mi se koči palac, boli me desna ruka, ona nije znala kako da mi ispravi i kako da mi pomogne, niti je bila zainteresovana nešto posebno. Ti časovi su bili mnogo lošiji nego neki čas recimo u Mitrovici ili Rumi ili u tom nekom malom mestu, gde nije toliko zastupljena muzika. Čas je izgledao tako što ja dođem, odsviram kompoziciju koju sam imala za domaći, a pri tom nisam ništa vežbala na primer zato što je tada krenuo i pubertet, i onda ona zna i ne interesuje je, ne forsira ništa. Onda me presluša jednom kako sviram, vidim da nije prisutna, nešto zamišljena, kao gleda me a ustvari ne obraća pažnju. Ja završim i onda ona kaže: – Dobro, pa znaš ovde ti je bilo malo falš, ajdemo još jednom. Eto to su bili časovi. Za diplomski mi je dala Hajdn D-dur koji nisam mogla da odsviram, imala sam toliko rupa u znanju u tehničkom smislu da to je bilo strašno!

Profesor Ištvan Varga

Onda je ona otišla na trudničko i jedan profesor mi je predložio da se javim njegovom prijatelju, Ištvanu Vargi iz Novog Sada. Tako sam išla celu završnu godinu kod Varge na časove jednom nedeljno. Kod njega sma krenula bukvalno od praznih žica, sve ispočetka. Sve što sam trebala da naučim u Nižoj i Srednjoj, sve sam naučila u tih godinu dana.

Čovek je lepo sa mnom krenuo redom od početka, lepo mi sve objasnio, postavio i njemu se svidelo što je video da ja hoću da radim i da kapiram. Na diplomskog ispitu su se profesori jako iznenadili, jer su mislili da ja to ne mogu ali sam ja sve odsvirala. Tako sam u Ćupriji diplomirala devedeset osme.

Koliko često si dolazila u Novi Sad i kako su roditelji to finansijski mogli da podnesu u vreme inflacije?

Ono što je dobro, što je neverovatno ljudska stvar jeste Vargina ljudska strana. On meni nije hteo da uzme ni dinara za nastavu. Kada sam ga pitala, on se maltene uvredio što sam ponudila da platim za časove. Čovek je godinu dana radio sa mnom tako da su moji roditelji u suštini imali samo povratnu autobusku kartu jednom nedeljno Ćuprija – Novi Sad. Tata je tada otvorio privatni kafić u selu i odatle me u suštini školovao.

A sestra?

Ona je bila u Srednjoj u Beogradu. Nije upisala Akademiju iz prve pa je godinu dana pauzirala, išla na privatne časove da bi naredne godine upisala Višu muzičku školu u Nišu nakon koje se prebacila na Akademiju u Novi Sad. Po završenoj Akadimiji je dobila posao u Muzičkoj školi „Isidor Bajić", gde i danas radi.

Prijemni ispit na Akademiji

Korepetitor mi je bila Eleonora Mali, Varga ju je zamolio i ona isto nije htela ništa da mi naplati. Ja sam išla na prijemni sa razmišljanjem da ću proći zato što sam radila s njim, zato što idem kod njega u klasu. Nije bila velika konkurencija, bilo nas je dvoje i oboje

smo prošli. Meni je bilo samo stalo da odsviram onako kako mogu. I profesor i ja smo bili zadovoljni. Znala sam da je moj sledeći korak da upišem Akademiju, nisam razmišljala o mogućnosti da ja ne položim. Tek posle sam shvatila da mnogi ne budu primljeni! Nisam bila svesna da je proći prijemni za Akademiju i biti u državnom budžetu u stvari veliki uspeh.

Da li si osetila nešto od krize devedesetih?

Ne, zato što su naši roditelji od našeg detinjstva štedeli, to su generacije koje su uvek štedele. Kada je počela kriza tata je otvorio kafić, počeo je privatno da radi jer je u fabrici kablova bilo sve manje posla. Mama je imala platu, radila je u Zdravstvenom centru kao blagajnik. Njena plata je bila dovoljna otprilike za neke osnovne potrebe, a to što je tata zarađivao u kafiću je bilo za školovanje. Više je išlo na moju sestru koja je bila u Beogradu da se plaća kirija. Cena mog internata je bila baš pristupačna. Džeparac sam dobijala, ali ga nisam trošila jer sam bila povučena i stidljiva i nisam izlazila u grad. Pare sam čuvala i štedela da sebi kupim neke patike. Moji su bili ponosni kad sam skupila pare da kupim sebi nešto. Mama i tata su živeli odvojeno, tata je bio u selu gde je bio taj kafić da bi zaradio, mama je bila u Jagodini, retko su se viđali. Porodica je ustvari bila razdvojena: sestra u Beogradu, ja u Ćupriji, mama u Jagodini, tata u selu. Bilo je teško da se nađemo: kada sam ja slobodna, tata je radio, najviše posla je imao za vikend. Dođem kući, budem malo s mamom, sestra mi je u Beogradu, retko smo bili svi na okupu.

Gde si živela za vreme studija u Novom Sadu?

Prvi stan sam našla u Gradiću u Petrovaradinu, odmah ispod mosta. Bila je to mala garsonjera blizu Akademije. Bilo mi je lepo, ljudi su bili fini i prijatni, međutim desilo se bombardovanje. Prvi semestar sam završila kod Varge. Dan kada je krenulo bombardovanje, mama mi je javila: – Pakuj stvari i dolazi kući, najavili su! Mama inače nije bila paničar, ali na njen takav poziv sam odmah sela u bus, došla kući i kako sam ja stigla u Jagodinu, recimo pola osam uveče, u osam su bombardovali Novi Sad i taj most su baš bombardovali, tu gde je ta kućica gde sam stanovala. Ono što je najgore u svemu što je nakon tog bombardovanja Varga otišao u Mađarsku. Bilo mi je jako žao što više nije tu, jer mislim da bih još više postigla. Posle njega je došao mladi profesor sa beogradske Akademije, radio je drugačije, opuštenije, koliko ti hoćeš da vežbaš, vežbaš, ako vidi da hoćeš, on ti da svog znanja, ako vidi da nećeš, on te ne maltretira.

Što se tiče studija ono što mi je ostalo lepo u sećanju je gudački kvartet kod Dejana Mlađenovića. On je ranije neko vreme bio u Ćupriji, tako da ga znam odatle. Jako volim da sviram kamernu muziku. Ono čega se još rado sećam je i orkestar sa Jaguštom.

Predmeti kao što su psihologija, pedagogija, nacionalna istorija muzike su mi bili malo komplikovaniji, ali što se tiče sviranja ili solfeđa, nikada nisam imala problema.

Nisam nigde izlazila, čuvala sam pare i kupovala stvari koje puno koštaju, koje ti trebaju za život da ne bih tražila od roditelja. Imala sam društvo sa kojim smo se družili po

kućama. Malo mi je bilo žao što sam se odvojila od ćuprijskog društva, jer su oni većinom studirali u Beogradu.

Gde si sve svirala za vreme studija i posle?

Bila sam u kvartetu sa kojim smo svirali nedeljom ujutro u poslastičarnici „Vremeplov". Svirala sam u svim kamernim orkestrima koji su se osnivali u Novom Sadu, kao i u Simfoničarima. U Operi nisam nikada svirala, nisam imala želju. Kada sam počela da radim u Filharmoniji i u Kamernom, skupila sam pare za veš mašinu koju i sad koristim, tepihe, čak sam kupila i kola!

Privatni život

Sve što je bilo, bilo je na daljinu zato što sam bila u Ćupriji. I kada sam imala nekog, to je neko ko je u Jagodini ili ko je u Nišu, pošto mi sestra otišla u Niš, ali je to sve bilo na daljinu, preko pisama i malo telefona i retkih susreta.

Đorđa sam upoznala kada sam počela da radim u Sremskoj Mitrovici. On je klavirista, rodom iz Rume, takođe je novosadski đak, ali je išao sa generacijom dve godine iznad mene i nikada se nismo sreli što je jako interesantno. U Mitrovici sam radila na zameni, prvo neke dve hiljade druge i on je tada radio u Muzičkoj školi u Mitrovici, ali se tada nismo sreli. Kada sam počela dve hiljade četvrte da radim za stalno, onda smo se sreli. Bila je to ljubav na prvi pogled, bar za mene.

Dve hiljade šeste je odlučio da dođe u Novi Sad, onda smo počeli da živimo zajedno. Venčali smo se u septembru dve hiljade šeste, dve hiljade sedme dobili prvo dete, dve hiljade osme smo kupili stan, dve hiljade devete drugo dete, i to je to.

Kako organizujete život s obzirom da živite u Novom Sadu a oboje radite u Mitrovici?

Dok su deca bila manja, dok nije bilo škole, radili smo istim danima u Mitrovici. Decu odvezemo kod njegove mame u Rumu, usput nam je, ona ih lepo čuva ceo dan, uveče se vraćamo s posla, pokupimo decu i pet dana smo zajedno. Imala sam vremena da sviram u Filharmoniji i u Kamernom. Kada je Elena pošla u školu, onda sam uzela da radim utorak a on sredu tako da je jedan uvek bio u Novom Sadu da vodi dete u školu, to je ta organizacija oko dece.

Kako si došla do tog zaposlenja u Mitrovici?

Jako interesantno. Bila sam četvrta godina kad me je Marijana tada Roknić zvala i pitala da li bih ja nju menjala pošto ide na trudničko. Menjala sam je nekoliko meseci i onda je došao raspust i ona se vratila na posao. Posle bombardovanja se većina studenata razbežala na sve strane, jako je malo čelista ostalo uopšte u Novom Sadu, tako da je Marijana posle prešla u Novi Sad da živi, a meni je ostala Mitrovica kao da mi je pruženo u ruku. Kada sam je menjala bila sam student, a od dve hiljade četvrte meni ide stalno zaposlenje. Tada sam i diplomirala tako da se to bukvalno tako pogodilo. Radim i u Nižoj i u Srednjoj školi.

Radim dva puta nedeljno od ujutru do uveče. Čak sam prošle godine i orkestar držala.

Ženski orkestar

Počela sam da sviram u orkestru Almazian simfoni koji je osnovao jermenski violinista Hači Almazijan u kojem sviraju samo devojke. Pozvala me je čelistkinja Tamara, njegova devojka. Bilo mi je jako drago, jer volim tu vrstu muzike da sviram, volim klasiku koja nije samo klasika. Svirala sam prvi projekat u Madlenijanumu dve hiljade sedme, festival Ritam evrope i Exit festival dve hiljade osme. Posle toga sam prekinula saradnju, jer nisam bila zadovoljna uslovima koje je nudio a sa druge strane sam imala porodicu i bebu od godinu dana. Nakon 7 godina se situacija promenila, deca su mi već malo odrasla kada me je on pozvao da ponovo sviram u orkestru tako da sam nastavila saradnju sa njim.

Stav prema nacionalnosti i prema religiji?

Ja jesam krštena, ali nisam vaspitavana u tom smeru da nešto mnogo polažem u veru i da idem u crkvu i da postim. Postim samo za Veliki petak, to mi je nekako urezano. Slavili smo mi sa roditeljima Božić i sve velike praznike. Sada ja sa svojom decom i mužem slavim te iste praznike. Deci ne želim da namećem bilo šta, ali se trudim da ih informišem pa neka oni sami odluče kada budu dovoljno porasli. Roditelji su mi oboje kršteni i kada sam bila mala, puno su nas čuvali baba i deda. Deda me je vodio u crkvu i meni je to sve bilo jako interesantno. I onda kako sam porasla i kako sam otišla od kuće u internat i udaljila se od babe i dede, udaljila sam se i od crkve.

Đorđe ima sličan stav o religiji kao i ja. Mi smo se venčali u crkvi i sve što je tradicionalno, mi poštujemo. Decu smo krstili u Ostrogu kada smo išli na more.

Nacionalnost

Srpkinja sam po rođenju. Roditelji su mi oboje Srbi. Ne razmišljam mnogo o tome.

Da li imaš možda neki hobi?

Čuvanje dece! (smeh). Sada tek počinjem da imam slobodnog vremena, kada su oni malo stasali i postali samostalniji. Počela sam da se interesujem za kompjuter, za te programe za vektorsko crtanje na primer. Počela sam da učim nemački, tražim te neke kurseve po internetu.

Da li si ikada imala prilike da osetiš diskriminaciju zbog toga što si žena?

Ne, jedino što mi je bilo krivo kada su me posle porođaja gurnuli dva pulta nazad.

To jeste klasična diskriminacija

Tada sam prišla Beri dirigentu i Robertu sekretaru i čak sam se i rasplakala pošto sam bila još emotivna od svega, što mi posle bilo krivo: plakala sam pred njima zbog nepravde koju sam osećala da mi je nanešena. Toliko sam bila besna tada, toliko mi je bilo krivo da nisam mogla da se suzdržim, suze su mi išle same. Rekla sam da ja znam da nisam ni iz Subotice ni iz Novog Sada nego sam iz tamo neke Jagodine i da ovde nemam nikoga da mi čuva leđa ali da to nije razlog da me guraju nazad. Nisam imala osećaj da sam zbog trudnoće i porođaja ispala iz sviračke forme, naročito za potrebe orkestra. Uvek sam se

trudila da budem spremna za svaki projekat. I onda mi bude krivo što ubacuju tako neke ljude koji se ne trude toliko, a sede ispred mene.

Trudnoće i porođaji

Trudnoće su mi bile strava! Prva trudnoća, kao da nisam trudna, sve sam radila najnormalnije: išla na posao, putovala za Mitrovicu. Imala sam dvadeset i sedam godina. Prvi porođaj je bio težak, jer nisam bila spremna psihički. Bila sam jedna od retkih trudnica kod kojih je sve bilo u redu kao što je nekada bilo, pravi školski primer kako trudnoća treba da izgleda. Moj ginekolog je smatrao da nema potrebe da idem u školicu, tako da sam otišla nepripremljena na porođaj, nisam znala šta me čeka, šta se dešava sa telom, zašto je bitno disanje. Dogovorila sam i epedural, ali ga nisam dobila. E onda sam za drugi porođaj nabavila jednu knjižicu gde je sve objašnjeno. Kroz drugi porođaj sam prošla svesna, osluškivala sam sebe i mogu reći da ne može da se poredi sa prvim. Imala sam utisak da kontrolišem jačinu bola disanjem i sve mi je prošlo stvarno super.

Kako si se snalazila sa bebom?

Sa Elenom nije bilo problema, zato što je spavala celu noć i zato što je bila dete koje ne primećuješ, koje apsolutno ne traži posebnu pažnju. Ja sam nju morala da budim noću da joj dam da jede, da je nisam budila, ona bi spavala celu noć. Ujutru kada se probudi, sama se igrala u krevetu, nismo ni čuli kada se probudila, uveče je isto sama zaspala.

A Filip?

On je isto bio dobar, noću je spavao. Jedino što je zaradio neku bakteriju koja je tinjala unutar glave, pa je nakon nekog vremena provedenog u bolnici išao na hitnu operaciju. Nakon operacije smo morali još da ostanemo da primi svu terapiju. Naravno, nakon toga smo morali mnogo više da pazimo na njega. Ali sada kako ide stariji, imunitet je jači pa se sve to vraća u normalu. Mnogo obraćamo pažnju na ishranu dece, kupujemo voće i povrće kod onih baka i deka u Mitrovici koji gaje povrće u svojim baštama.

Da li usmeravate decu na muziku?

Ne, Elena, kao i svako dete hoće sve. Ima talenta za muziku, brzo uči i pamti. Ali Đorđe i ja, pošto smo oboje muzičari, znamo šta znači baviti se muzikom. Vreme koje se potroši na Muzičku školu, na vežbanje, na davanje sebe mislim da mnogo kvalitetnije može da se provede uz čitanje knjige, uz druženje sa drugom decom i uz sport recimo, što deci utiče direktno na zdravlje, na držanje, na kičmu. Više smo za te neke druge aktivnosti. Želimo da nam deca budu odlični đaci i da imaju dovoljno vremena za školu. Muzika se ne isplati, ovde nikako.

Da li si članica nekog strukovnog udruženja?

Nisam. Kratko sam bila članica udruženja „Petar Krančević" pri Muzičkoj školi u Mitrovici, ali zbog brojnih obaveza nisam mogla da nastavim sa tamošnjim aktivnostima.

Da li si članica neke političke stranke?

Nisam, politika me ne zanima.

I na kraju, da li Tvoj život izgleda tako kako si ga zamišljala kao devojčica?

Nisam zamišljala ništa. Realno sam zadovoljna, zadovoljna sam sa suprugom i sa decom, što mi je najbitnije. Ono čime nisam zadovoljna je situacija u državi zbog koje ne mogu deci da priuštim sve što želim. Naši su roditelji štedeli, jer su tako želeli, a današnje generacije štede, jer su na to primorane. Ali u suštini smo jedna srećna porodica. Ima dosta stvari oko kojih suprug i ja imamo različita mišljenja, ali je to jako dobra stvar, jer nam daje mogućnost da sagledamo situacije iz različitih uglova i onda odaberemo ono što mislimo da je najbolje. Što se toga tiče, ništa ne bih menjala.

Autorizovano 20. septembra 2015. godine

Dragana (1983), Novi Sad

Snimanje: Ana Klem Aksentijević

Transrkipcija: Marija Vojvodić

Redakcija: Svenka Savić

Snimano: 18. mart 2015. u orkestarskoj garderobi SNP, Novi Sad

Dragana, kaži mi nešto o svom detinjstvu?

Moje detinjstvo je bilo zaista lepo, najpre zahvaljujući mojoj porodici koja je to i omogućila svojom ljubavlju i podrškom. Premda je moje detinjstvo zahvatio i period teške situacije u državi i društvu početkom devedesetih godina, moji roditelji su bili pravi stub bratovog i mog oslonca, stvarajući ambijent u kojem smo zaštićeni i bezbrižni, trudeći se da ne osetimo nemoć, kako nas materijalne okolnosti ne bi sputavale da napredujemo u odrastanju i obrazovanju.

Naš dom je veoma često bio ispunjen muzikom, obzirom da su i majka i brat završili osnovno muzičko obrazovanje, što je i bila inicijalna kapisla za moje upisivanje u muzičko zabavište sa 6 godina. Pored sticanja muzičkog obrazovanja, tokom svog detinjstva bila sam aktivna i u svetu sporta i to u više disciplina i posmatrajući iz današnje perspektive, slobodno mogu reći da sam izuzetno srećna i zahvalna svojoj porodici koja mi je uvek pružala beskonačnu podršku u svemu što radim, kao što to čine i danas.

Šta su Tvoji roditelji po profesiji?

Majka i otac su se upoznali na Građevinskom fakultetu. Otac je diplomirani građevinski inženjer, majka, na žalost nije završila svoje studije.

Majka

Majka je bila zaposlena u Republičkom fondu za penzijsko i invalidsko osiguranje kao službenik sve do odlaska u penziju.

Otac

Sada je već treća godina od kako je otac preminuo i od kada nije među nama. Otac je radio u preduzeću „Heroj Pinki'' u Novom Sadu.

Brat

Brat je rođen sedamdeset i sedme godine. Od rane mladosti je bio aktivan u sportu sve do upisa na Ekonomski fakultet u Subotici. U toku svog studiranja se zaposlio, što je i usporilo njegov završetak studija, međutim to ga i dalje ne sputava da polaže ispite i da ih uskoro završi.

Muzička škola

Sa 6 godina sam se upisala u muzičko zabavište u Muzičkoj školi ''Isidor Bajić'', a sledeće godine u istoimenu osnovnu muzičku školu i u prvi razred osnovne škole uporedo. Nije mi to bilo dovoljno, oprobala sam se i u sportskim aktivnostima, bavila se i gimnastikom, plesom, karateom, plivanjem i klizanjem i sve to u periodu od par godina,

paralelno sa pohađanjem osnovne škole. Dodatne aktivnosti sam polako zapostavljala i preusmerila se na muziku i to me je ispunjavalo pre svega zato što sam imala zaista vrsnu profesorku i dobrog pedagoga koja me je motivisala da se bavim time u životu, profesorku Ružicu Kovač.

Moji roditelji su se bavili nekim sasvim drugim profesijama, čak i moj brat, zbog kojeg sam bila inspirisana da upišem Muzičku školu, je istu završio i prestao da se bavi muzikom. Tako sam ostala jedina u porodici koja se bavila time i već u četvrtom ili petom razredu osnovne škole znala sam da ću time da se bavim, da je to nešto što se meni zaista sviđa, što je moja ljubav i čime se eto i dan danas bavim.

Osnovna škola

Upisala sam se u osnovnu školu „Prva vojvođanska brigada" u Novom Sadu. U toku perioda pohađanja osnovne škole bila sam odličan učenik, stekla sjajne prijatelje, učestvovala u mnogobrojnim školskim aktivnostima, trudeći se da postignem i da dam svoj maksimum istovremeno kako u osnovnoj tako i u Muzičkoj školi. U tom periodu se ističu nagrade sa orkestrom osnovne muzičke škole pod rukovodstvom profesora Zima Čabe, kako na Republičkim tako i na Saveznim takmičenjima i meni posebno draga druga nagrada na Republičkom takmičenju iz Solfeđa.

Srednja škola

Profesorka kod koje sam počela da učim violinu, Ružica Kovač je na moju veliku žalost prestala da radi u Muzičkoj školi „Isidor Bajić" kada sam ja bila treći razred osnovne muzičke škole. Posle njenog odlaska godinu dana sam naizmenično menjala pedagoge, ali je na moju sreću tada svoju klasu učenika dobila Mirjana Bogdanović. Od četvrtog razreda osnovne muzičke škole kada sam i sama postala njen učenik, bio je težak početak, obzirom da sam godinu dana pohađala časove kod različitih profesora, ali mi to nije bilo teško, jer me je istinski motivisala. Zahvaljujući njoj sam odlučila da ću nastaviti da se bavim time. Imala je izuzetno mnogo strpljenja za mene. I ona me je pripremila za Srednju muzičku školu. Kod nje sam bila u klasi i tokom Srednje muzičke škole, sve do treće godine kada je profesorka Mirjana otišla na porođajno odsustvo, kad je priprema maturskog ispita i prijemnog za Akademiju. Bila sam u teškoj nedoumici. To je bilo 2001. godine i u tom momentu srećna okolnost je bila ta što je profesorka sa Akademije Irina Jašvili tada na jednom od javnih nastupa u Muzičkoj školi primetila mene i moju koleginicu i pitala nas da li bi želele možda eventualno ranije da upišemo Akademiju. Naravno, bez razmišljanja smo i prihvatile. Mi smo tada polagale diferencijalne ispite da bi uopšte mogle da pristupimo prijemnom ispitu iz violine. U toku svog srednjoškolskog obrazovanja učestvovala sam na brojnim javnim nastupima u okviru Muzičke škole, takmičenjima sa orkestrom, seminarima, pri čemu se ističe treća nagrada na internacionalnom takmičenju u Vićenci (Italija) iz kamerne muzike koju smo osvojili moj kolega Nikola Marković (klavir) i ja.

Televizija

Bila sam drugi razred Srednje škole kada sam za vreme letnjeg raspusta primetila oglas konkursa za prijem novih spikera i voditelja na lokalnoj televiziji Panonija i nakon prijavljivanja na konkurs i uspesnog testiranja za taj posao bila sam primljena. Radila sam osam meseci na toj televiziji paralelno sa školovanjem. Najpre sam bila spiker, nakon toga sam izveštavala kao novinar sa različitih događaja, a potom sam dobila i svoju emisiju koju sam vodila vikendom. U tom periodu dolazi do odluke da ću pre svoje generacije upisati Akademiju Umetnosti u Novom Sadu i tada prestajem sa radom na televiziji.

Prijemni ispit

Meni je to bilo možda i različito u odnosu na generaciju koja je redovno završila Srednju školu i redovno polagala maturski ispit iz instrumenta, jer sam imala vrlo kratak vremenski period, svega tri meseca da se pripremim i da pri tom polažem diferencijalne ispite. Olakšavajuća okolnost je bila to što me je pripremala upravo profesorka koja mi je bila kasnije profesor na Akademiji tako da sam bila u mogućnosti da dam svoj maksimum i ispunim njena i svoja očekivanja. Bilo je poprilično stresno, ali sam već bila naviknuta na takav tempo rada kakav je u Srednjoj muzičkoj školi. Nisam imala vremena da psihički to „sažvaćem" u sebi šta me je snašlo i da se srodim sa idejom da odjednom upisujem Akademiju pre moje generacije i da treba da se ponašam zrelije, ozbiljnije, savesnije, odgovornije. Toga sam postala svesna tek kasnije, negde na polovini prve godine studija. Bila sam srećna što upisujem Akademiju ranije, ali mi je bilo žao što sam se odvojila od svoje generacije, od svojih prijatelja i kolega.

Nisam bila u prilici ni da prisustvujem maturskoj večeri mog razreda iz srednje škole zbog ispitnih obaveza, a takođe sam ostala uskraćena i za solistički maturski koncert koji je prvi veliki solistički nastup u tom uzrastu obrazovanja.

Nisam završila u roku, napravila sam pauzu u studiranju, jer sam na trećoj godini počela da se bavim između ostalog osim muzike i politikom.

Politika

Mene je interesovala politika, možda delimično i zbog svog novinarskog iskustva, gde sam zaista mnogo naučila prateći političke događaje i izveštavajući sa istih. Sa svojom dvadeset jednom godinom postala sam najmlađi odbornik u Skupštini Grada Novog Sada. Najpre sam bila aktivna u omladini Srpske radikalne stranke. Bila sam omladinac i prošla sam stranačku aktivnost, što je podrazumevalo podelu propagandnog materijala, razgovor sa građanima i sve stranačke aktivnosti koje i danas imamo u političkom životu.

Bila sam izuzetno stranački aktivna, čak do te mere da sam u jednom periodu zapostavila studiranje. Žrtvovala sam studiranje zarad bavljenja politikom, na šta je moj otac bio izuzetno kivan, vrlo opravdano. Ja sam mislila ipak da mogu sve. I uspela sam da postignem i jedno i drugo, s tim što sam tada napravila dugu pauzu u studiranju kada sam stupila na funkciju odbornika u Skupštini Grada Novog Sada.

Već na prvoj sednici Skupštine Grada sam shvatila da postoji mnogo toga o čemu tek treba da naučim kako bih dala svoj maksimum i zbog toga sam napravila pauzu u studiranju, kako bih se što bolje posvetila tome.

Dva mandata sam bila odbornik u Skupštini grada, nisam posustajala, ali s druge strane ni jednog momenta nisam pomislila da ću zapustiti Akademiju i da je nikad neću završiti. Razmišljala sam stalno o tome i stalno sam odlagala. Bilo mi je teško, jer sam shvatila da moram mnogo toga da nadoknadim, ali nisam odustajala ni od politike bez obzira na to sve. Tada mi je počeo drugi mandat i u tom periodu se osniva Srpska napredna stranka u koju se učlanjujem i kada se mandati vraćaju Srpskoj radikalnoj stranci. U tom periodu sam imala dovoljno vremena da se posvetim Akademiji, jer nisam više imala te odborničke dužnosti i aktivnosti.

Diplomski ispit

Na samom kraju studija sam počela da dajem ispite jedan za drugim, počela sam da se vraćam u ''kolosek'' i došla sam do diplomskog ispita. Bila sam kivna na sebe što sam dozvolila sebi dugu pauzu u studiranju. Rešila sam da diplomski ispit koji je kod nas podeljen na dva dela, a polažu u vremenskoj razlici barem nekoliko meseci, da položim oba dela u jednom mesecu, što je bilo izuzetno teško. Moja profesorka je izrazila sumnju da ću to uspeti da postignem kako bi to zaista bilo na visokom akademskom nivou, međutim svojom upornošću i ogromnim tempom vežbanja, ja sam uspela da taj preobimni program savladam i da opravdam njena očekivanja. Studije sam uspešno završila sa opštim uspehom 8,75.

Zaposlenje

Nakon završetka Akademije nije bilo slobodnih radnih mesta i tako sam osam meseci bila bez posla. Na žalost, ni jedna muzička škola nije imala slobodnih radnih mesta, svugde je generalno podmlađen kadar, orkestar Opere Srpskog narodnog pozorišta je bio isto popunjen. Slala sam svoju biografiju gde god sam mogla, ali ništa.

Pedagoški rad

U avgustu 2011. se raspisuje konkurs za profesora violine u osnovnoj Muzičkoj školi „Stanislav Binički" u Beogradu. Mislila sam da nemam šanse, ali sam ipak poslala svoju biografiju, nikad se ne zna. Dvadeset petog avgusta me je zvala direktorka na razgovor. Odmah sam rekla da sam svršeni student i da nemam nikakvog radnog iskustva. Međutim, od svih kandidata, direktorka te škole me je izabrala i pozvala na rad. I ja sam tu radila jedno polugodište na zameni profesorke koja je otišla u inostranstvo, međutim u januaru mesecu se vratila profesorka koju sam menjala i moj posao u školi tada prestaje. Nakon nekoliko meseci, i dalje bez zaposlenja, saznajem za audiciju za orkestar Opere Srpskog narodnog pozorišta, nakon koje sam najpre radila honorarno na mestu prve violine tuti, a potom sam dobila ugovor za stalni radni odnos.

Jesi nastavila da se baviš politikom?

Jesam. Počela sam dve hiljade prve kada sam napunila osamnaest, a dve hiljade četvrte sam postala odbornik prvi put. Od dve hiljade trinaeste sam imenovana za poslanika u Skupštini Autonomne Pokrajine Vojvodine i član sam Skupštinskog odbora za obrazovanje, nauku, kulturu, omladinu i sport. Istovremeno u stranci vršim funkciju sekretara Saveta za Vojvodinu.

Šta možeš da doprineseš?

Trenutno je moja stranka u Skupštini Autonomne Pokrajine Vojvodine u opoziciji i ja kao poslanik opozicije mogu da kritikujem i da dajem eventualno sugestije aktuelnom sekretarijatu za kulturu i javno informisanje.

Brak i porodica

Nisam se udavala do sada, živim sa majkom i bratom, još uvek smo u toj porodičnoj zajednici pogotovo kako je otac umro od pre tri godine. Svakako da je brak nešto što priželjkujem, posebno težim ka tome da se ostvarim kao majka.

Da li se nacionalno i verski izjašnjavaš?

Nacionalno se izjašnjavam kao Srpkinja. Slavimo sve velike verske praznike, krsnu slavu, Božić, Uskrs. Izjašnjavam se kao pravoslavac kao i moja porodica i svi smo kršteni u pravoslavnoj crkvi.

Da li si imala u životu iskustva sa polnom diskriminacijom?

Nisam nikada osetila polnu diskriminaciju.

Kako provodiš slobodno vreme?

Kada imam slobodnog vremena, uglavnom ga provodim sa prijateljima i to mi je ustvari ventil od svega: od politike, od muzike i od kuće i od porodice. Dala sam sebi zadatak da moram da budem u toku svaki dan sa svim dešavanjima i često žudim za momentima da sednem sama sa sobom u svojoj sobi da ćutim ili da slušam muziku ili da pročitam knjigu, ali samo da imam neki duševni mir.

Prijatelji

Moji prijatelji nisu iz muzičke branše, što ne znači da se ja ne družim sa kolegama sa posla. Družim se i sa njima, ali to neko društvo s kojim najviše provodim vremena se sastoji od potpuno različitih ljudi: ima i ekonomista, i menadžera, i pravnika i profesora jezika, uopšte nemaju veze čak ni sa politikom. Ima dobar deo njih koji su recimo i u politici sa mnom u stranci pa smo izgradili dugogodišnje prijateljstvo.

Da li si ovako zamišljala svoj život?

Potpuno sam zadovoljna svojim ostvarenjima do sada, uspela sam da postignem sve što sam i naumila, nije uvek bilo lako i jednostavno, kao što to često i ne bude, međutim ponosno mogu da kažem da sam dala svoj maksimum do sada, a da ću istim tempom i nastaviti. Naravno, nadam se da će tako biti i u buduće.

Da li si članica Udruženja, ako da zašto, ako ne zašto?

Nisam član ni jednog udruženja, nemam ni poseban razlog za to, već prosto se nisam još udubljivala u tu vrstu ličnog angažovanja, što ne znači da neću razmišljati o tome.

Da li ima nešto što bi htela da kažeš, a da Te nisam pitala?

Ne.

Autorizovano: 18. novembra 2015. godine

Iva (1985), Novi Sad

Snimanje: Ana Klem Aksentijević

Transrkipcija: Marija Vojvodić

Redakcija: Ana Klem Aksentijević i Svenka Savić

Snimano: 30. mart 2015, u Ivinom stanu

Iva, kaži mi nešto o svom detinjstvu?

Rođena sam u Novom Sadu hiljadu devetsto osamdeset pete godine i detinjstvo je vezano za jedan lep kraj grada koji se danas prilično promenio. Živela sam u ulici Miše Dimitrijevića u porodičnoj kući sa roditeljima, bakom i prabakom. Neke najdirljivije momente proživela sam živeći u tom prostoru i shvatila sam koja je blagodet života u kući. Živeti u stanu jeste praktično ali nema te vrste ekskluzive da čovek ima svoje parče dvorišta i svoj neki prostor u kom će se igrati kao mali ili okupljati prijatelje. Mislim da je to nešto što što bi svaki čovek ustvari trebalo da proživi u svom životu. Imala sam zaista srećno detinjstvo, roditelji su učinili sve što je bilo u njihovoj moći da mi omoguće da odrastam zdravo, srećno i ispunjeno.

Roditelji

Iz tog nekog najranijeg perioda svog života pamtim da sam stalno bila okružena muzikom: moj otac predaje klavir i svira u bendu i prilično je aktivan i mladalačkog duha a mama mi je prvo pevala u horu u Pozorištu pa je posle predavala solfeđo u školi pa je sada profesor na Akademiji, predaje Metodiku nastave muzičke kulture. Njihov životni poziv kao muzičara je to dosta uticao i na moju odluku da se jednog dana bavim baš ovim poslom.

Obdanište

Išla sam u obdanište i u početku nisam volela da idem. Bilo mi je jako strašno, nisam mogla da shvatim zašto moram da idem kad imam dve bake u kući. Međutim vremenom sam se uklopila, lepo se igrala i družila sa tim drugarima i imala sam dobre vaspitačice. Sada kao odrasla shvatam da je jako važna socijalizacija za dete u tom uzrastu. Dosta sam rano krenula i u muzičko zabavište pošto su moji roditelji prepoznali moju potrebu da sviram i da pevam i da se družim sa decom. Ubrzo nakon toga sam već i počela da sviram violinu: bila sam još u vrtiću, imala sam pet i po godina i odlučila sam se baš za taj instrument na veliko zaprepašćenje mog oca koji je pijanista i koji je teško podneo tu moju odluku. Verovatno sam se odlučila za violinu zato što sam u svom okruženju imala jako puno instrumenata ali nisam imala violinu i onda me je baš taj zvuk privukao. Od tih prvih dana mog školovanja sam išla kod profesora Čabe Zima na časove i on je nekako umeo da mi približi i da mi otkrije taj svet i taj zvuk za kojim sam tragala. Zahvalna sam što je dobar krug pedagoga bio oko mene, počevši od mojih roditelja. Bez obzira koliko su oni meni mama i tata mislim da ipak utiče i to što su oni pedagozi i što rade sa decom tako da su uvek imali taj neki osećaj kako je meni, osluškivali su koliko meni prija, čime

bih trebala da se bavim u životu ili šta me čini srećnom. Mislim da je to najbitnije u životu.

Dokle ste vi živeli u toj kući?

Ja sam u tom kraju živela do svog četvrtog razreda osnovne škole i u to vreme je tata dobio stan od Muzičke škole. Kuća u kojoj smo živeli je bila prabakina i imala je jako puno naslednika. Moji roditelji su osećali potrebu da imaju svoj krov nad glavom, tako da sam se ja u četvrtom razredu preselila na Novo naselje i odlučila sam da ne promenim osnovnu školu, jer mi je bilo lepo tamo. Nije mi predstavljalo napor da putujem autobusom i da se zapravo ne razdvajam od drugara.

Preseljenje sam doživela dosta dramatično. I mojim roditeljima je bilo teško, oni nikad nisu živeli u stanu. Stan je bio dovoljno veliki ali nam je falilo dvorište, osećali smo se kao u nekoj kutiji za cipele i život nam definitivno više nije toliko aktivan: u kući nije bilo centralnog grejanja nego smo ložili peći, nosio se ugalj, cepala su se drva. Na Naselju tada nije bilo prodavnica u blizini... sve nekako bilo drugačije. Volela sam što smo se preselili u nešto što je novo pošto smo živeli u staroj kući, a ovo je bio nov prostor u kom još niko nije živeo do tada. Nisam izgradila neka trajnija drugarstva na novoj adresi, svi moji prijatelji su ostali na Grbavici i na Limanima.

Osnovna škola

Išla sam u osnovnu školu „Vasa Stajić" i mogu slobodno da kažem da sam imala tu neku privilegiju da idem u manju školu: bilo je samo tri odeljenja u mojoj generaciji. Pamtim izuzetno lepe stvari iz tog perioda i mogu da se pohvalim da imam relativno velik krug ljudi s kojim se i dan danas družim iz osnovne škole. Mislim da je za to najviše zaslužna naša učiteljica koja nas je povezala, koja nam je otkrila čari drugarstva i zajedništva i ona je zaslužna i za to što ja volim školu. Po prirodi sam mirna i zbog toga sam i uživala da budem poslušna i da otkrivam deo po deo svih tih novih saznanja koja sam tamo sticala.

Sećam se najtežeg momenta u mom školovanju: kad sam išla u osnovnu školu, svi moji drugari i drugarice su organizovano išli u Mekdonalds. Bilo je neko proleće i u toku su bile pripreme za Republičko takmičenje. Moj profesor je trebao da dođe da mi održi dodatni čas kod kuće, da me dodatno spremi. Objašnjavala sam mami i tati: – Ali ceo razred ide, kako vi ne shvatate koliko je to meni bitno! Oni su mi rekli: – Pa dobro Iva, ako si izabrala da ideš na takmičenje onda je tvoje mesto danas kod kuće i moraš da ispoštuješ to što tvoj profesor odvaja svoje dragoceno vreme da bi ti svirala bolje! Bili su u pravu jer me nikad nisu terali da se prijavljujem na takmičenja, nego su me pitali da li želim na takmičenje ili ne. Na kraju nisam otišla sa drugarima, već sam bila kod kuće, svirajući na času. Imala sam utisak da se razlikujem od mojih drugara iz razreda zato što imam još nešto osim te osnovne škole i stalno sam morala da vežbam i da sviram i često nisam mogla da idem na ta neka druženja kad su svi mogli. Uvek sam morala dobro da organizujem svoje vreme.

Devedesete

Bilo je baš baš lepih trenutaka iako sam odrastala u ta strašna vremena kada se nije imalo ništa. Pamtim da su roditelji imali po dve marke platu i da su trčali kad dobiju platu do pijace da kupe te marke i da meni ništa nije bilo tu jasno. Sećam se novčanica sa bezbroj nula, svaki dan neke drugačije koje su vredele sve manje. Sećam se i perioda kad nismo imali uopšte dovoljno novca za neke najosnovnije ljudske potrebe...ipak, tada su se ljudi više družili, bili su više okrenuti jedni drugima, pravila se zimnica. Veliki broj ljudi se okupljalo u našoj kući i u tom dvorištu. Kad su bile restrikcije, išli smo od jednih do drugih u zavisnosti ko je imao struje. Čovek i u tom nekom ružnom vremenu pronađe ono što je zaista bitno u životu. Sad nekako nemamo vremena, živimo ipak lagodnijim životom i čini mi se da smo se otuđili.

Hobi i talenti u detinjstvu

Crtanje. Oduvek sam volela da crtam, mogla sam da uđem i na drugi način u svoj svet u koji mogu da uđem i kad sviram ili kad ćutim, maštam, čitam. Takav sam tip koji ima prilično razvijen unutarnji život u kojem pronalazi neko utočište. Crtala sam od malih nogu i pogotovu što sam bila jedinica, umela sam tako da se zaigram i zacrtam da su moji roditelji pričali kako me satima nisu čuli i činilo im se kao da nisam tu. Čak sam imala relativan uspeh sa crtanjem, moj rad je poslat u Sečuan u Kinu, mislim da sam bila peti razred tada. Crtala sam izmišljen grad i bilo je dva crteža: sa desne strane je bio rad tušem i perom, tu je bio grad oslikan danju a sa leve strane je bio grad u boji, slikala sam ga noću. Moja nastavnica likovnog je taj crtež poslala na konkurs i dobila sam bronzanu medalju. Zahvaljujući tome sam čak razmišljala na kraju osnovne škole da li da upišem umetničku školu i da se bavim slikanjem ili da upišem muzičku. Relativno kratak period je to bilo i nisam se pokajala zbog toga i srećna sam što se bavim baš ovim poslom.

Srednja škola

Ja sam sa pet i po godina počela da sviram violinu i sa sedam sam se već upisala u Muzičku školu kao redovan đak. Osnovna Muzička škola traje šest godina i u momentu kad sam bila peti razred bilo je pitanje šta sad da radim: da li da sa sedmim razredom upisujem Srednju školu, da li da preskačem i da naknadno vanredno dajem ispite u osnovnoj školi da bih nastavila odmah u Srednju. Pitali su me roditelji šta ja mislim, da li bih volela da preskočim ta dva razreda pa da idem odmah u Srednju školu, međutim ja nisam bila baš oduševljena tom idejom. Imala sam divno društvo u osnovnoj školi – bilo mi je lepo! Moja odluka je bila da završim sa osmim razredom u osnovnoj školi i osnovnu Muzičku školu tako da sam išla dva puta u peti razred pa dva puta u šesti Niže.

Sećam se da su me mama i tata pitali čime želim da se bavim u životu i da su mi odmah objasnili da ako upišem Srednju muzičku školu da je prirodan sled da završim Akademiju. Zapravo odluka koju donosim u osmom razredu osnovne škole je odluka za ceo život. Toje mene u prvi mah uplašilo zato što sam bila nesigurna u ishod odluke. Ipak

ta neka vrsta lepog osećaja na sceni i uspeha na takmičenju koje sam postizala i lepog odnosa sa profesorom violine koji sam imala već dugi niz godina...nekako nisam mogla da zamislim da to sad prestane i čini mi se da je ta odluka došla nakon toga što sam shvatila da to meni ustvari ide, da sam zadovoljna time i da uživam u tome. Mislim da je to uživanje preovladalo.

A da li je bilo te mogućnosti da se eventualno ide u dve škole paralelno?

Pričala sam sa mamom i tatom i o tome da li gimnazija i Muzička škola ali poznavajući mene, rekli su mi da ne veruju da bih ja to mogla da postignem. Plašili su se da bih mogla da se izgubim u toj količini obaveza, jer sam jako savesna. Imala sam zaista odgovornost prema svakom predmetu od početka do kraja školovanja: bila sam i vukovac i đak generacije i student generacije. Kad sam upisala Srednju školu, shvatila sam da su moji roditelji bili u pravu jer učenici u Srednjoj muzičkoj školi provode po ceo dan u školi, pre podne imaju opšte obrazovnu nastavu, posle podne stručne predmete, posle se vežba do zatvaranja škole. Tako da mislim da ne bih mogla da postignem.

Vežbanje

Vežbala sam i kod kuće i u školi ako sam imala neku pauzu između časova. Iskoristila sam kad god sam mogla. Ako nisam imala neko društvo u tom momentu i ako sam se spremala za nastup ili takmičenje, vežbala sam. Vežbanje je sastavni deo posla i nekako sam prihvatila to. Toliko je uočljiva razlika kad vežbaš ili ne da to može da oseti i dete kad sluša. Kad sam bila mala, često se dešavalo da mama i tata moraju da me podsećaju ali mi je to vremenom prešlo u naviku. Ja moram svaki dan da uzmem instrument! Čini mi se da je Muzička škola izuzetno korisna za svu decu bez obzira koliko bila talentovana. Ta vrsta organizacije u životu, kako ćeš da rasporediš svoje vreme i kako ćeš da ispuniš dan sa svim obavezama. Zapravo efikasnije učiš i druge predmete zahvaljujući tome što znaš da imaš tu obavezu da neko vreme dnevno posvetiš vežbanju instrumenta.

Maturski koncert

Bio mi je značajan taj koncert, mi ga nazivamo pogrešno diplomski, a ustvari je maturski ispit. To je ozbiljan koncertni program koji se sastoji od izvođenja veoma zahtevnih dela iz različitih epoha. O mom maturskom koncertu sam sanjala i maštala prilično dugo. On je meni bio velika motivacija i pravi osećaj da sam se odlučila za muziku kao profesiju. Izabrala sam koncert Prokofjeva, što je jako neobično. Profesor mi je na kraju trećeg srednje ponudio uobičajene koncerte, međutim u tom periodu sam osetila potrebu za nekim većim izazovom i tragala sam za nekim zvukom koji će me privući. Kad sam saopštila tu odluku svom profesoru, on je bio skeptičan. To je bilo u junu, godinu dana pred maturu. Marljivo sam vežbala čitavo leto, motivacija je bila jako velika da se izborim sa gomilom predznaka i ostalih elemenata muzičkoj stila sa kojim se nisam do tada susretala, ali me je privuklo zato što je baš tako interesantno i meni neobično delo.

Maturski koncert mi je bio veća odgovornost od prijemnog ispita. Zapravo svirati pred svojom publikom koja te poznaje od malih nogu, koja prati svaki tvoj koncert, tvoje odrastanje, tvoje sazrevanje. Znala sam da će sala biti ispunjena velikim brojem jako dragih ljudi kojima imam potrebu da kažem nešto tom muzikom. Sastavila sam i dirljiv tekst koji sam na kraju sviranja pročitala pred tom publikom, gde sam se zahvalila svim ljudima koji su me nešto naučili u životu. U publici je bila moja učiteljica i razredna, moji prijatelji iz osnovne i srednje škole, mamine i tatine kolege i moji profesori tadašnji i budući. Dan danas kad se setim tog koncerta, ispuni me nekom toplinom.

Akademija

Već u trećem razredu Srednje muzičke škole sam počela da radim sa profesorkom Megumi Tešima. Išla sam i na nekoliko majstorskih kurseva kod nje. Časove mi je zaista kvalitetno držala, i nisam mogla da se požalim, međutim ta jezička barijera je postojala pošto su se časovi odvijali na engleskom jeziku. Profesorica je iz Japana, postojala je različitost kultura i sredina iz kojih potičemo.

Ja jesam upisala studije kao prva na rang listi, uz pohvale i osećala sam se malo kao zvezda tada, iako nisam takva po prirodi. Tad sam se osećala kako sam postigla nešto zaista bitno u životu. Razmišljala sam o toj Akademiji kao o jednom vrlo ozbiljnom mestu na kojem treba da stičem svoje dalje znanje. Moram da kažem da sam se malo razočarala kasnije i moje razočaranje i prva veća neposlušnost u životu su se desile na prvoj godini studija. Deca iz Srednje muzičke škole u Novom Sadu koja odu na Akademiju imaju osećaj da im nisu profesori dovoljno posvećeni, da im ne poklanjaju ni dovoljno pažnje ni vremena. Dolazila sam maksimalno spremna na svaki čas violine i prvi semestar je protekao glatko. Čini mi se da je moj prvi semestar bio nastavak Srednje škole da me je još držao taj tempo rada i radne navike koje sam stekla.

Međutim u drugom semestru je došlo do nekog kolebanja, da li nisam bila sigurna da je to pravi put za mene, da li sam htela samo da probam kako je to kad nisam poslušna i dobra, kako je to kad ne radim redovno i upravo mi se to i desilo u drugom semestru. Dolazila sam redovno na nastavu, ali apsolutno ništa nisam vežbala od časa do časa, što danas naravno kad radim u školi sa decom shvatam koliko se čuje. Zahvaljujući redovnim dolascima na nastavu ipak sam uspela nekako da savladam taj izabrani program za završetak prve godine studija, ali sam shvatila da nešto mora da se promeni, da mi način rada ne odgovara, da sam neko kome prosto ne sme da se desi da nema u roku od dve ili tri nedelje čas, kao što je to bio slučaj sa mojom tadašnjom profesorkom. Ona zbog svojih koncerata i putovanja nije bila u mogućnosti da mi redovno drži nastavu. Naravno, nadoknadila je ona uvek to ali ta vrsta neredovnog rada je imala jako loše posledice na moju psihu. Imala sam osećaj da na Akademiji nikog nije briga za mene. Valjda je to prvi udar u zid koji sam osetila u životu i shvatila sam da nešto moram da promenim. Odlučila sam da pređem u klasu profesorice Irine Jašvili i bio je to dobar izbor. Po temperamentima smo se više slagale i prijao mi je rad sa njom. Mislim da smo se više nas dve razumele nego

što sam se razumela sa prethodnom profesoricom koja mi je, kad sam joj saopštila da bih želela da promenim klasu, rekla da je to prilično dobra odluka, što me je iznenadilo. Od profesorke Jašvili sam dobila neku vrstu samopouzdanja koju zapravo nikad u životu nisam u toj meri osetila. Imala sam svake godine solistički koncert dok sam studirala kod nje i radilo se prilično redovno, što mi je prijalo.

Diplomirala sam u njenoj klasi. Drago mi je što sam svirala Frankovu Sonatu koja je ostavila jako lep trag u meni i mislim da me je oplemenila definitivno.

Zaposlenje i diplomiranje

Imala sam sreću da je nakon polaganja tog prvog dela diplomskog ispita u vidu resitala, na početku mog apsolventskog staža, u septembru dve hiljade osme godine, bilo otvoreno mesto u Muzičkoj školi „Isidor Bajić". Koleginica je otišla na porodiljsko odsustvo i ja sam se prijavila na taj konkurs sa željom da počnem da radim u školi.

Okružena sam mojim roditeljima koji su profesori pa je nekako to bilo prirodno i imala sam i na Metodici neki dobar osećaj i dobar pristup sa decom. Počela sam kao apsolvent da radim na zameni u Muzičkoj školi i imala sam prvi razgovor sa direktoricom Radmilom Rakin Martinović. Ja sam bivši đak te škole i ona je bila upoznata sa mojim uspesima ali me je pitala kad planiram da diplomiram. Odgovorila sam prilično optimistično: – Pa znate, ja sam mislila da radim u školi tokom čitave ove godine i da postepeno pripremam moj drugi deo diplomskog ispita, pošto sam izabrala da sviram Čajkovski koncert za koji znam da mi treba puno vremena i planiram da polažem diplomski u junu sledeće godine. Ona je meni tada rekla da imam dva meseca da diplomiram ako želim to radno mesto. To je bio veliki šok za mene jer je rok bio jako kratak, a čekao me je veliki posao. Sve ostale ispite sam položila i ostao je samo taj drugi deo diplomskog. Shvatila sam da je to jako ozbiljna stvar, da ja sad prosto moram da se pokažem kao neko ko je vredan i ko je zreo i osetila sam da ne postoji druga opcija nego da u roku od dva meseca naučim da sviram Čajkovskog. Odlučila sam da ja to mogu i budila sam se u pet ujutru, dolazila sam u školu sa spremačicama i vežbala sam pre smene, radila sam sa đacima, ostajala sam nakon toga da vežbam i da radim. Uspela sam da navežbam taj koncert, da diplomiram i da donesem u roku od dva meseca diplomu i nekako osetim to baš kao da sam pobedila nekog opsanog protivnika u ringu!

Zaposlenje

Koleginica se vratila sa porodiljskog i ja više nisam radila u školi. To je bio maj mesec dve hiljade devete godine kada imam diplomu i nemam posao i odlazim na biro. Jako je čudan osećaj: završio si a ne radiš ništa. Dolazim na biro i prijavljujem se, to je bio početak juna meseca i oni mi zakažu prvi razgovor sa savetnikom za zapošljavanje dvanaestog septembra. Ja ih pitam: – Dobro, a šta ako ja pronađem posao do tada? I oni krenu da mi se smeju u lice. Ja sam bila spremna i na to da putujem možda u neko selo koje je na tri sata od Novog Sada ili da radim u kafiću kao konobarica samo da nekako ne zavisim više finansijski od roditelja.

Pedagoški rad u Futogu.

I baš te godine u avgustu mesecu je doneta odluka da se otvori izdvojeno odeljenje Muzičke škole „Isidor Bajić" u Futogu i bilo je potrebno zaposliti nekog na mesto profesora violine. Prijavila sam se na taj konkurs i primili su me. Mislim da je jako puno značilo što sam imala prethodno iskustvo, što sam radila tih godinu dana i što su me već poznavali. Prijavilo se tu puno mojih kolega ali mislim da je presudila požrtvovanost koju sam do tada pokazala i ta vrsta motivacije da završim studije u roku koji mi je direktor zadao. Da li je to bio razlog što ću baš ja da prođem i dobijemi taj posao ne znam, ali nekako verujem da se trud isplati.

U Futogu je samo Niža muzička škola, pošto sam ja otvorila klasu ovo su prvi učenici violine u tom malom mestu. Kasnije ako se neko bude odlučio od mojih učenika da nastavi dalje u Srednju školu, naravno da mogu da predajem i srednjoškolcima. Desilo se nešto interesantno: moj profesor koji je mene učio od pete godine violinu zamolio me je da budem profesorica njegovoj ćerki u Srednjoj školi. Prvo sam se uplašila zato što sam smatrala da nemam dovoljno iskustva za takvu vrstu rada sa detetom čija su oba roditelja violinisti a onda sam posle razmislila i prihvatila to i izvela sam Renatu od prvog do četvrtog razreda Srednje škole. Ona je danas student u Gracu, tako da sam izuzetno ponosna na taj deo njenog sazrevanja i neću da kažem i na moj pedagoški rad, mislim da je to bilo jako puno propusta ali mi je drago što sam radila sa njom i da je postala tako uspešna.

Sviranje u orkestru

Od malih nogu sviram u orkestru. Prvi orkestar kog se sećam je orkestar osnovne Muzičke škole koji je te godine vodila Tamara Adamov Petijević. Ona je moja prva profesorica odnosno prvi dirigent koji je stao pred mene. Zvuk orkestra je mene toliko privukao: ta vrsta tih sazvučja, kad si deo nekog velikog organizma, takoreći dišeš zajedno sa ostalima. Ta vrsta zvuka je mene toliko opčinila da me i dan danas opčinjava pošto i dan danas imam tu sreću da mogu da sviram u orkestrima tako da sam čitav život zapravo orkestarski muzičar. Svirala sam kako u školskim orkestrima tako i u raznim kamernim orkestrima. Značajan deo moje karijere je obeležilo učešće u kamernom orkestru Kotor Art festivala, jer nastupam u njemu svako leto od dve hiljade pete godine . Na kraju prve godine studija, tatin bivši učenik koji je sada profesor na Akademiji umetnosti, pijanista Ratimir Martinović, je organizovao festival u svom rodnom gradu Kotoru. Te godine je pokrenut kamerni orkestar kojem sam se priključila. Kotor je postao moja letnja baza, taj grad mi je puno doneo, tamo sam neka druga Iva! (smeh) U Novom Sadu sviram u kamernom orkestru Kamerata akademika. Mislim da smo dobili jako velik zadatak zato što nasleđujemo ansambl koji je bio jedan od osnova kulturnog života Novog Sada. To je zapravo ostvarenje nekih mojih snova: kao mala sam sanjala da budem na istoj sceni sa Stefanom Milenkovićem i upravo taj orkestar mi je to ostvario. Beskrajno sam zahvalna svojim prijateljima koji su me pozvali da sviram u tom ansamblu i uopšte na svim tim iskustvima koja sam dobila tamo. Osim tog orkestra svirala sam par projekata i u

Novosadskom kamernom orkestru još kao student, zatim sam svirala u Osijeku u kamernom orkestru par projekata, svirala sam u Zrenjaninu. Trenutno sviram u Vojvođanskom simfonijskom orkestru i nekad mi teško pada atmosfera koja je prisutna, ta vrsta letargičnosti samih svirača u orkestru. Mislim da ljudi često nisu svesni koliko smo privilegovani što se bavimo tim poslom, koliko smo počastvovani da nešto kreiramo, da nekom ulepšavamo život, da smo na sceni, da međusobno sarađujemo, da sviramo jedni drugima, da otkrivamo nova dela, da smo deo tog bogatstva... Mislim da bi trebalo da postoji nešto što nas svakodnevno podseća koliko je lep ovaj naš posao.

Recimo u Kamerati zaista sve počiva na tom entuzijazmu. Ta vrsta energije, ta vrsta neiskvarenosti rada, rada bez zadnjih namera i potreba da se uradi nešto dobro je bila osnova i pokretač uopšte obnove Kamerate. I dan danas živim u tom uverenju da može da se radi iz ljubavi, da treba da se radi iz ljubavi, bez obzira koliko smo plaćeni za to.

Opera

Još jedno značajno iskustvo je to što sam dve hiljade devete godine sela u orkestar Opere. Slušala sam mamu kako je pričala koliko je njoj bilo lepo dok je pevala u horu u Operi i koliko joj je bilo značajno to iskustvo u životu što je stala na scenu i što je izvodila ta veličanstvena dela, što je bila u kostimima i što je bila deo te čarolije koja se može osetiti samo u pozorištu. Drago mi je što sam i ja uspela to da osetim na svojoj koži i mogu da kažem da mi se jako dopada. I tamo postoje mnogobrojni problemi, uslovi i kvalitet rada bi mogli biti bolji.

Sviram u Operi samo povremeno zato što imam jako veliki fond časova i ne mogu da postignem da budem prisutna na probama i da redovno držim nastavu pošto je nastava prioritet. To je moj posao za koji dobijam platu i koji beskrajno volim i ni u jednom momentu se nisam pokajala. Nekad se zaista osećam kao neki žogler, obučem koncertno odelo za orkestar pa sam malo nastavnica, pa posle nastave imam koncert, ili kad posle nastave onda dođem kući i skuvam ručak pa se onda i tu oduševim: jao, baš je ukusno! (smeh)

Privatni život

Imam dvadeset devet godina, nisam udata i pre par godina sam donela odluku da se ne udajem. Želim da imam porodicu, volela bih da jednog dana imam decu i mislim da bih se zaista lepo osećala da podarim nekom život, da vaspitavam decu i da uživam u njima, ali mi se čini da institucija braka danas nema dovoljno veliku težinu da bih ja želela da budem deo toga. Od prvog srednje sam u nekim dugim vezama i svi moji momci su bili zaista divni i mahom su svi bili muzičari. Da li je to zbog toga što možemo da se prepoznamo, što mogu da imaju razumevanje za prekobrojne obaveze i za česti manjak vremena. Nisam udata ali jesam u emotivnoj vezi i odlučila sam da uživam i da ništa ne planiram u životu. Imam to iskustvo iz prethodnih veza da često nešto može da se izjalovi i dešava se da čovek nekad ne prepozna sam sebe ili da mu se desi nešto što ga potpuno

izmeni i što ga stavlja u neku situaciju u kojoj do tad nije bio. Otvorena sam za lepe osećaje i zaista uživam, pogotovo sada kad živim sama i imam tu vrstu luksuza da mogu da uredim svoj životni prostor, imam posao, mogu da otputujem, da odem u bioskop, u pozorište, na večeru. Mislim da su sad neke godine u kojima baš uživam.

Zapravo živim u maminom stanu koji je ona kupila zahvaljujući nasledstvu koje je dobila nakon smrti mog dede. Bila je jedna divna kuća u Banijskoj ulici na Telepu u kojoj je živeo moj deda, u kojoj sam provela deo mog detinjstva, i opet to dvorište koje nikad neću zaboraviti. Nije toliko kuća bila lepa, koliko breze koje su bile u dvorištu, višnje i bunar koji su se meni urezali u pamćenje. Na žalost nije bilo uslova da se moj život nastavi jednog dana u toj kući, a i mama nije jedini naslednik pa je ta kuća prodata, tako da sam sada ovde na Novom naselju u jednom prilično mirnom kraju koji mi prija. Velika je stvar što ne plaćam kredit.

Kada sam počela da radim u Muzičkoj školi na zameni osetila sam i potrebu da se preselim od roditelja. Iznajmila sam stan tako da znam šta znači plaćati kiriju i znam šta znači prvi u mesecu i znam šta znači kad ostaviš jako velik deo teško zarađene plate na račune i na to što iznajmljuješ svoj životni prostor.

Kako se nacionalno i verski izjašnjavaš?

Pa zapravo ne mogu da kažem šta sam i bilo mi je teško i na popisu stanovništva. Ja sam odrasla u kući sa bakom i prabakom sa tatine strane koje su Mađarice i u kući se govorio mađarski jezik, doduše one sa mnom nikad nisu govorile na mađarskom tako da sam ja ostala uskraćena za poznavanje tog jezika. Tatin otac je Rom, ja sam ga upoznala prilično kasno, sa trinaest godina pošto su roditelji mog tate bili razvedeni. Zapravo ni tata nije bio u kontaktu sa svojim ocem, čak nije ni znao da ima dve polusestre iz dedinog drugog braka. Kad sam imala trinaest godina, moja tetka, tatina polusestra je došla u Muzičku školu u njegovu učionicu, otvorila vrata i rekla: – Zdravo, ja sam tvoja sestra, i to je bio početak upoznavanja tog dela familije Stankovića, prezimena koje nosim. Zapravo sam odrasla u porodici Pinterovih, to je devojačko prezime moje babe. Nekako to što sam Stanković i što pričam na srpskom izaziva neku vrstu kontradiktornih osećanja u meni pogotovo što sam odrastala i sa mamine strane u kući na Telepu i deda Terek Laslo je Mađar po nacionalnosti. Moja baka je preminula kada je mama imala sedamnaest godina. Njen otac je austrougarskog porekla: imamo i italijanske krvi i slovenačke i nemačke, tako da mi je teško kad se izjašnjavam. Ja sam Vojvođanka, ne znam kako bih drugačije rekla pošto srpske krvi zapravo imam najmanje u sebi. Ne mogu da se odlučim šta sam, a i nemam potrebu da se odlučujem. Pre mesec dana sam krenula na časove mađarskog jezika jer imam potrebu da upotpunim taj deo svog nasleđa. Meni se u detinjstvu niko nije obraćao na mađarskom jeziku i to shvatam kao veliki propust.

A što se tiče vere?

Ni tu ne mogu da se odlučim šta sam. Moj deda, mamin otac je bio protestant. Nisam krštena, niti su moji roditelji kršteni, ali u kući obeležavamo i jedan i drugi Uskrs i Božić i u tom nekom hrišćanskom duhu jesam vaspitavana, a u suštini sam vaspitana da budem dobra osoba. Poštujem jako veru i smatram da ona može da donese dobro ljudima u smislu toga da pronađu neki kompas u životu, utočište, mir kad im je potreban. Vidim u svom okruženju da je danas vera često stvar pomodarstva. Osobe koje su krštene nekad prihvataju tu činjenicu zdravo za gotovo, najviše greše što se ne sete da kad činiš drugima dobro da je to osnovni ljudski zadatak. To bi trebalo da bude okosnica vere, da budemo ljudi i da činimo dobro jedni drugima.

Da li si imala iskustva sa polnom ili nacionalnom diskriminacijom?

Ne mogu sad da se setim da sam ikad bila u nekoj neprijatnoj situaciji ali mi se čini da bi moglo više pažnje da se posvećuje danas tome koliko se žene trude i koliko žene rade i mislim da tu zaista nismo jednaki. Čini mi se da ne živimo još u takvom društvu i da to neko nasleđe koje je u našim korenima tera ženu da radi do nekih krajnjih granica i da drži kontrolu nad svime u životu, a da nema benificije za tako nešto. Mislim da bi tu trebalo nekako usaglasiti polove, bez obzira koliko se mi borile i koliko smatrale da smo moćne i da zaista možemo puno toga. Čini mi se da društvo ne radi dovoljno na tome da zaista možemo da budemo potpuno ravnopravni.

Da li imaš neki hobi sada kada si odrasla?

U poslednje vreme kuvanje. Od kako živim sama i kako sam počela da spremam hranu, shvatila sam da je to nešto što me izuzetno ispunjava i tu osetim svu tu pomešanu krv u sebi, koliko tu ima nekih raznih ukusa kojima težim, ili koje otkrivam ili koje nudim drugim dragim ljudima.

Volim sa momkom da se šetam po prirodi i zaista smo imali veliku sreću da otkrivamo zajedno planinu Zlatar. Nismo išli samo svakidašnjim stazama nego smo birali one manje popularne i videli smo te kutke naše zemlje koji nisu toliko uopšte promovisani od strane medija. Možda je to i dobro, treba da se očuva ta vrsta netaknutosti prirode. Mi imamo divnu prirodu a ne znamo dovoljno da je iskoristimo. Čini mi se da nemamo dovoljno finansijskih sredstava da možemo sebi da priuštimo da odmore provodimo u svojoj zemlji i da je otkrivamo deo po deo.

Da li si članica Udruženja?

Nisam članica nijednog Udruženja jer nisam nikad bila upoznata sa radom istih, niti sam imala potrebu da pristupim. Verujem da je u pitanju nedovoljna informisanost o svemu što udruženja mogu da pruže i čemu sve mogu da doprinesu.

Da li si članica neke stranke?

Nisam članica nijedne stranke jer me to ne interesuje i imam negativan stav o političkim strankama.

Da li si ovako zamišljala svoj život?

Kao devojčica sam zamišljala da ću sa jedno dvadeset pet godina već uveliko biti udata i imati porodicu. Nije prošlo baš puno godina od te dvadeset pete ali mogu da kažem da sam srećna, mogu da kažem da sam privilegovana što se bavim poslom koji volim, mogu da kažem da sam srećna zbog toga što sam okružena kolegama sa kojima stvaram svakodnevno. Posebno sam srećna što radim sa decom koja su toliko inspirativna, toliko puna energije, toliko nesebična u tom vraćanju uloženog da zaista mogu da kažem da na neki način jesam zamišljala ovako nešto, ovo jeste vrsta bajke koju sam želela da živim.

Da li ima nešto što bi želela da kažeš, a da te nisam pitala?

Jedan od bitnijih događaja u mom životu se odnosi na zdravstveni problem koji sa doživela dve hiljade prve godine kada mi je prilikom šetnje „palo stopalo". Nervi su iz nekog razloga oboleli i nikad više nisam uspela da podignem levo stopalo, uprkos upornom vežbanju, fizikalnim terapijama i alternativnim vidovima lečenja. Sam uzrok ove paralize nikad nije utvrđen, već su samo pretpostavke da je virus napao nerv, ili da sam imala neku povredu koje se ne sećam. Moja šema hoda je tada izmenjena, ali ne moram da koristim pomagala kako bih se kretala. Ovaj događaj je imao dosta uticaja na moj život. Desio se na početku srednje škole, tako da sam uprkos brojnim obavezama u školi morala da idem često kod lekara, te na razne terapije. Susrela sam se sa velikim brojem dobronamernih ljudi, koji su zaista želeli da mi pomognu da se oporavim. Međutim, uprkos mojim velikim dugogodišnjim naporima i upornom vežbanju, rezultat je izostao. Trebalo mi je puno vremena da prihvatim tu činjenicu, da je taj problem nešto sa čim treba da se nosim do kraja života. Morala sam da prihvatim to što ću izgledati drugačije i kretati se drugačije od drugih. Osetila sam na svojoj koži šta znači: Imati, pa nemati. Shvatila sam koja je vrednost zdravlja i koliko se često ljudima ono podrazumeva. Dobra stvar u svemu tome je što su nervi na rukama ostali čitavi i što sam mogla da nastavim da se bavim sviranjem violine. Sa sedamnaest godina sam otišla u banju u Kanjiži na terapije. Ostala sam tamo tri nedelje. Kada sam se susrela sa velikim brojem bolesne dece koja su u invalidskim kolicima i koja su teško hendikepirana, koja ne mogu samostalno da jedu i zavise dvadeset četiri sata od svojih roditelja, tada sam shvatila koliko je moje oboljenje beznačajno i kako postoje mnogo gore stvari koje mogu da se dese ljudima. Čak sam završila i obuku za invalide u auto-školi koristeći sve ručne komande, jer je zdravstvena komisija procenila da nije bezbedno da učim vožnju kroz standardni program obuke. I prilikom obuke sam upoznala divne ljude i velike borce, tako da mogu da kažem da mi je ovaj blagi hendikep doneo i mnoštvo pozitivnih iskustava.

Autorizovano 23. avgusta 2015. godine